Rz 158

Kassai királyi jogakademia
Könyvtára
Szekrény szám XVI.
Osztályzat C.

Ser

I/1 416 old-
ig

Kassa
1866-70

Rz 943.76 + 943.9
Župy – panoramá
župa Abovská – Košice
– dejiny – chronológia – r. 1038 – 1863
– Dlaň Košická

Rev. 79
Rev. 1988
KASSAI KIRÁLYI AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

A legrégibb történelmi adatok nyomán, a Tisza, Duna és Garan folyók között a Karpát hegyekig, s igy azon helyen is, melyen ma Abaúj-vármegye fekszik, Kr. sz. u. az I. században a görög irók által Vándor-Jászoknak nevezett nép lakott.

Minő viszontagságokon ment légyen keresztül a mai időben Abaújnak nevezett vidék, a jászok, hunok, gothok, avarok korszakában, az Abaúj-vármegye történelméhez nem tartozik; a mennyiben pedig Árpád honfoglalása alkalmával ezen vidék Zalán fejedelem bolgár-szláv birodalmához tartozott, hogy a jelen megyei lakosság törzs alkatát kiismerhessük, annak idejében mun-

---

Abaúj-vármegye Monographiájához használt kútfők:

Anonym Bel. Not.
Joannes Bárdosy. Supl. Analec. Terrae Scepus.
Pelcz. Hung. sub Viavodis et Ducibus.
Horváth István.
Egyetemes magy. Encyclopedia.
Szirmay Notit. Hist. Comit. Zemplény.
Bel. Notit. Hung.
Wagner. Ung. Magazin.
Pray Hist. Reg. Hung.
Muglen.
Pray. Annal. Hunnorum.
Pray. Annal. Reg. Hung.
Schwandtner S. R. Hung.
Timon. Imago. novae Hung. et. Epit. chronolog.
Chartnitius. Vita S. Stephani.
Péterffy. Sacr. Concilia.
Beneczur. Ung. Semper libera.
Kollar. Hist. diplomat.
Petrus de Reva. Comment. de Sacr. cor. Hung.
Schier. Reginae Hung.
Thurócz. Chronic. et Hung. aucta.
Katona Hist. Duc. et Hist. Reg.
Dlugos. Hist. Polon.
Engel. Geschichte des ung. Reiches.
Kovachich. Vest. Comit. et Script. Min.
Petri Horváth. Comment. de init. ac major. Iasygum et Cumanor.
Fessler. Die Geschichte der Ungern.
Horváth Mihály. Magyarország története.
Gebhardi. Allgemeine Weltgeschichte.
Rotteck. Weltgeschichte.

kánk nemzetiségi rovata alatt fővonásokban szólani fogunk felőle, minthogy a magyarok bejövetelénél az itt lakó bolgárszláv lakosság meg lőn hódítva és a mai nép a magyarokkali vegyűletből származik.

A magyar fejedelmek korszaka.

Midőn Árpád a Tisza és Bodrogh összefolyásaitól, táborából a tarczali és szerencsi hegyekig előrenyomult és a Sajó és Bodrogh közti vidéket hatalma alá vette, Bunger kun vezér fiát, Borsot vezényelte, az ország határának lengyelföld felőli
Bors. meghatározása és megerődítése végett, ki a Topla forrásánál Újvárt, a Bódván Borsod-várát építette, Szepes és Sóvár várakat pedig a megye területével egyetemben hatalma alá hódította.

A Pusztaszeren tartott nemzetgyűlés alkalmával, midőn Árpád az ország belviszonyait rendezte, mindenfelé várakat

---

Nadányi. Flor. Hung.
Wagner. Diplomatar. Sarosiens.
Wagner. Annal. Scepus.
Kaprinay.
Budai polg. lex.
Teleky József. Hunyadiak kora.
Bonfin.
Kassai századok.
Istvánfi.
Eder. Scriptores Transilv.
Wolfg. Bethlen.
Forgách.
Petr. Bizar.
Leibitzer. Chron.
Pethő. Kronik.
Georgii Zavodszky. Diarium.
Decius Barov.
Janson in Syndromo.
Hellius Arnoldus in Sindromo.
Valentini Drugeth. Diarium.
Szirmay. Notit. Comitat. Zemplén.
Dobner. Mon.
Ribinyi. Memorabilia Augustanae Confessionis.
Historia. Ecclesiae Evangelicae Augustanae Confessioni Addictorum in Hung.
Khevenhüller.
Schmidt. Gesch. der Deutsch.
Diarium.
Joannes Bethlen. Rerum Transylvanicarum.
Böjthini. De rebus Gabr. Bethlen.
Joannes Zermegh. Histor. rerum gest. inter Ferdin. et Joannem. Ung. Reges.
Kraynik. Ábaúji Analecták.

Ez utóbbi nagybecsű családi kincset Kraynik Ödön úr volt szives használat végett kezeimbe szolgáltatni, fogadja érte a nemzeti literatura nevében köszönetemet.

A szerző.

építetett, a harcban kitünt egyéneket hűbéri jószágokkal ellátta, törvényeket alkotott, s az országot megyékre osztá fel. Abaújmegye vidékét Ed és Edömér fivér kunvezérek nyerték birtokrészül, kik ősei valának a hirneves Aba nemzetségnek; örökös birtokaik azonban a Mátra hegységtől, Abaúj-, Borsod- és Hevesmegyék területeire terjedtenek ki.

Az Aba nemzetség, az országba jött 108 magyar nemzetség egyike.

A maig létező Berthoty-, Rhédey-, Hedry- és Keczer-család az Aba-ivadékból származik.

A XIII. században virágzott: Omode-; a XIV. században kihalt: Nagy-, Chobánkay-; a XV. században kihalt: Budaméry-; a XVII. században kihalt: Fricsy-, a bizonytalan időben kihalt: Gagyi-, Idai-, Kompolthy-, Lapispataky-, Nádasdy-, Sirokay-, Somosy-, Szurdoky-, Visontay-, Zsegnyey-családok szintén az Aba-nemzetséghez számíttatnak; — valamint a Róbert Károly idejében virágzott: Petheuneh-; a II. András korából hires Lipóthy-; a Kompolt- és a Veytyh-család is.

Az ország első beosztása alkalmával nem alapíttatott annyi megye mint jelenben létezik, vajjon miféle nevet viselt az Ed és Edömérnek adományozott földbirtok? azt jelenben kipuhatolni alig lehetséges. — Gyöngyös Pata vára csak később épült, valamint Abaújvár is a Hernád folyón.

Az Árpád-házból származott királyok korszaka.

Szent István az országot tíz püspöki megyére osztá, a midőn Abaúj-megye területe az egri püspöki megyéhez tartozott. Szent-István.

A megyei rendszer alapítása, valamint a megyéknek beosztása is uralkodása főmozzanatai közé tartozik.

Péter uralkodása 3. évében az ellene fellázadt magyarok által az országból kikergettetett, és helyébe az Ed és Edömér nemzettségből származott, Sarolta István nővérének fia, hírneves jóságáról Abának (apának) nevezett Sámuel új-vári főispán (vagy Bárdosy szerint főhadnagy, Supplementum. Annal. p. 35 Fő-Hadnagyonem seu comitem perpetuum) választatott királynak. Péter, Aba, Sámuel és I. András.

*

Aba Sámuel terjedelmes vagyonnal bírt a Mátráktól benyúlva Heves, Borsod és Abaúj vidékei területében.

Aba-újvárt a Hernádon 1038-ban Aba Sámuel építtette (Bárdosy Supl. annal. a castro Aba-újvár Novum castrum per Abam Regem constructo) s ezen szállásától az Aba-nemzetségnek vette volna nevét a megye területe is.

Péter előbbeni szerencsétlenségén mitsem okúlva, midőn az országot is III. Henrik római német császárnak hűbérbe adta, a magyarok ellene ismét fellázadtak, az Oroszországba menekült András herczeget visszahívták, ki a lázadók leghitványabb részétől Aba-újvárában fogadtatva (1046), gyengeségből a pogány vallásnak visszaállításába egyezett, s ezáltal főokozójává lőn a különösen a papságon elkövetett kegyetlenségnek, s az egyházak feldúlásainak.

I. Béla, Salamon, I. Géza.

A várkonyi ármány után családjával Lengyelországba menekült Béla herczeg, Boleslaw lengyel királytól segíttetve, három hadsereggel nyomult az országba András király ellen, mire a felvidék azonnal részére pártolt. A dolog eldöntő csatára kerülvén, a király életét veszté, s Béla herczeg királylyá kiáltatott ki.

Salamon király az ország harmadrészét I. Béla fiainak midőn kiadni nem akarná, Géza, László és Lambert herczegek, Boleszláw lengyel fejedelemhez menekültek, ki őket hadnéppel segítvén, az országba visszavezette, ahol 1064-ben a felső megyék azonnal a hercegek részére pártoltak, mire Salamon az ország harmadrészét birtokukba bocsátotta.

A Nándorfejérvár bevétele alkalmával támadt udvari viszály végre harcban törvén ki, Géza herczeg hadnépe, melynek nagyrészét a felső megyék hadai képezték, 1074-ben László herczeg morva segédhadnépével egyesülvén, Czinkotánál Salamon király haderejét tönkre verték; — Salamon a német császárhoz kimenekült, I. Géza ellenben királylyá kiáltatott ki.

Kálmán király.

Swetopolk kiewi orosz fejedelem által segélyért felhívatva, néhány felső megye hadait János nádor vezérsége alatt, Wollodar pszemyslei fejedelem ellen Kálmán személyesen kisérte ki (1098).

Megkegyelmezvén Kálmán király az ellene szüntelen fondorkodó Álmos herczegnek Várkony előtti táborában, Álmos 1107-ben III. Boleszláw lengyel fejedelemhez ment és általa

néhány hadcsapattal segíttetve, az országba csapott, s az északi megyéket, Aba-újvárával egyetemben elfoglalta, a honnan a királyt trónvesztettnek nyilvánítá; — nagyobb merényletekbe azonban nem foghatott, mert a mindig csatakész király rögtön Aba-újvár előtt termett; minthogy pedig Álmos az ellenállásra gyenge volt, egy-maga a király táborába lovagolt, lábai elé hullt, és kevés számu párthivével kegyelmet nyert.

A tatárok által 1241-ben március havában Abaúj-vármegye egyik része, Kassa városával együtt, feldúlatott és elnéptelenítttetett. IV. Béla.

A vesztett mohi csata után, Béla király kevesed magával a Sajó mentiben és ekkép valószínüleg a Csereháton át Torna megyébe a szádellői barlangba menekült, mely alkalommal Forgách János és András valának élte megmentői.

A mongolok dúlásában elveszett egri püspökség jogainak kifürkészésére kinevezett bizottmány jelentése szerint, az egri püspök Abaúj-vármegye minden vámjának tizedét húzta.

1285. Nogaj chán vezérlete alatt a neugarok, mongolok és kunok ismét az országba ütöttek, a készületlen magyar haderő a Dunán túl keresett menhelyet, a nép a várakba és erődített városokba menekült, melyek táborlatára a mongol nép elkészülve nem levén, a száguldozó ellenség által a védtelen vidékkel egyetemben, az abaúji nép is — vagyonától megfosztatva — roppant kárt szenvedett. IV. László.

A vegyes házból származott királyok korszaka.

III. András király halálával Chák Máté nádor és trencsényi főispán, András leányát Erzsébetet akarta a magyar királyi trónra emelni, Venczel és Otto királyok, rövid és gyenge uralkodások hatalmát növelte Róbert Károlynak pedig — királylyá választatása után — nyiltan ellene lázadt. Robert Károly.

Miután a Vág partján létező várakat elfoglalta, 1311-ben morvák és csehekkel szaporodott seregével Nyitra vár elé tárult, onnan János püspököt kihajtotta és várfalait lerontatta, azután A rozgonyi csata.

hadereje egyik részét Nagy Demeter vezérsége alatt, Bars-, Zólyom-, Gömör-, Torna-megyén keresztül Sáros-megyébe rendelé, a mig személyesen derékhadával az esztergomi érsek összes birtokait pusztította, Berzencze várát feldúlta, Esztergom várost felprédálta és saját Komárom várát erősen rakta meg.

Az elsoroltak közben Demeter Sáros várát bevette, Zemplén- és Abaúj-megyében számos párthívet szerzett és Kassa is pártjára állott.

A kassaiak azért nehezteltek a királyra, minthogy a várost jószágaival együtt Omode nádornak és ivadékának adományozta, mi által IV. Béla és V. Istvántól nyert szabadalmok elveszett; lázadások lecsilapítása végett Omode személyesen küldetett Kassára, de jelenléte által a nép méginkább felingerelttetve, a dühödt kassai polgárok által agyonveretett, hat fia, Chák Máté titkos szövetségesei, anyjokkal egyetemben a bosszúról és törvényes keresetről lemondottak, a kassaiaknak a Viszlapatak — Gölniczbánya — Zakala és Kassa közötti erdőben szabad használatot engedtek, végül pedig Károly király és utódai előtt, mint magok, örököseik nevében ugy is lemondottak birtokosi jogaik keresetéről.

Tíz évi szakadatlan belvihar és pártokra szakadás által a királyi kincstár kiürült, az államgépezet minden ruganya megereszkedett, a hajdani megyei hadszervezet megbomlott, ennélfogva Károly csak 1312-ben volt képes többszöri hadfelkelési hasztalan felhívása után, annyi haderőt összevonhatni, hogy a Szent-János-rendvitézek lobogójával egyesülve síkra kelhetett.

A király előcsapatát Kompolti Visontai László vezette, ki a tornai ütközetben teríttetett le; innen a királyi haderő Sárosvár alá nyomult, és miután Demeter a vár átadását a királyi felhívásra megtagadta, a vár táborlatát megkezdette. Demeter Sárost vitézül oltalmazta, a király ostromszerének hatását meghiusította, de miután a vár élelmezése fogyni kezdett, Mátét az ellátás és segély végett felszólította, mire Máté, Aba vezérlete alatt 1700 trencsényi lovagot küldött a szorongatott vár védelmére. — A hír az érkező segédsereg számát annyira nagyítá, hogy a király azzal és a várból netalán kitörendő sereggel egyszerre megütközni nem mervén, a vár táborlatát rögtön félbe-

szakítá, s seregét a Tárcza hosszában visszahúzta, hogy a szepesiekkel, kik Kassát megszállva tartották, egyesülhessen.

A királyi és szepesi haderő mozdulatait futásnak tartva a sárosiak és kassaiak, elhagyák helyeiket, s a kassai hegyen egyesültek, a honnan a rozgonyi völgyben a király táborát és készületeit belátták.

Róbert Károly Szent-Vida napjának hajnalán, táborában misét tartatott, s a számos előkelő urral megáldozott, az isteni tisztelet után riadót fúvatott és csatarendbe fejlett seregével Rozgony felé visszavonult.

Demeter azt gondolva, hogy a király az ütközetet ki akarja kerülni, seregével sebes vágtatva utána iramlott, mire a király arczba fordult és a csatát elfogadta, mely azonnal véres ökölviadalba ment át.

A csata kezdetén a szerencse Demeter részén volt, a királyi részről: Illés fia György Jordán szepesi gróf, István fia Porch Kokos, Bagim fia Posegay István, Tamás fia Szürtey László, Aladár fia Jakab, Péter fia Mihály és Péter a beregi várnagy estek el, azután elesett Péter a királyi lobogóval, mire a királyi sereg egyik része megszaladt ugyan, de rendületlenül helyt állott Venczellin Mihály, Nagy Gergely, Drugeth Fülöp (ki a királylyal Apuliából vándorlott be), Ákus Mihály, Pál fia Kompolt Imre, Illés fiai a szepesi grófok István és Arnód, és Berzeviczi Tárkeőy Rikóf hadnépe, kik a királylyal együtt a Szent-János-rendvitézek lobogója alá állva, az eldöntő ütközetet oroszláni bátorsággal újíták meg. A harcz hevében két Omode teríttetett le, Demeter és Aba is a csatatéren maradt.

A győzelem, de a nagyobb veszteség is a királyi részen volt. — Szemtanúk állítása szerint ehez hasonló csata, a sajói óta nem yívatott Magyarország térein.

Később 1313-ban Károlyt a szerbek és Velencze ellenséges mozgalmai hadának megosztására kényszerítették, Máté ismét támadólag kezde működni. Komáromot és Visegrádot elfoglalta, s a Vág mentiben független fejedelmi hatalmat gyakorolt; a király csak 1314-ben léphetett fel ellene támadólag, s több apró harczban győzve, az Omode fiait, a Chobánkakat és Feketéket Abaúj-, Zemplén- és Sáros-megyékből kiűzvén, jószágaikat elkoboztatta. Chák Máté.

I., vagy Nagy-Lajos.

A vármegyék I. Lajos király korában láttattak el czimerrel és pecséttel. I. Lajos korában 1348-ban a felsőmagyarországi vármegyék pénzügyi kamarái Churz Miklós alatt állottak. 1374-ben szeptember közepén Kassán lengyel-országgyülést tartott, melyben a trónörökösödési jog, a leányágra is kiterjesztetett.

Mária.

Erzsébet özvegy királynőhez, az uj-szandeczi országgyűléstől 1383. május havában Kassára jött a küldöttség, Hedvig királyi herczegasszonynak a lengyel trónra meghívatása tárgyában.

A küldöttség tagjai: Melstin Spitko krakói nádor, Tarnow Jasko szandomiri nádor, Kanpa Vincze pózeni nádor, Domaráth pózeni várnagy és Kurozvaky Dobezlaw krakói várnagy az özvegy királynéval abban egyeztek meg, hogy Hedvig, Márton-napján Krakóban lengyel királylyá koronáztassék meg, s a lengyel állam érdekében adassék férjhez; azon esetben pedig, ha örökös nélkül találna meghalni, Lengyelország Mária nővérére szálljon, ellenesetben Hedvig gyermekei örökölnék Lengyelországot, mindkét ország pedig odáig fogna közös fejedelem alatt maradni, a mig egyik vagy másik királyné ivadéka mindkettőben fogna trónra léphetni.

Sigmond.

Midőn junius hó 11-én 1401-ben Sigmond király a visegrádi várba záratott, az ország négy pártra volt oszolva, melynek mindegyike más-más királyt akart a trónra emelni. Az északi megyék Tapolcsányban tartott gyűlésökből Jagello László lengyel királyt kinálták meg a koronával.

A nyugati megyék IV. Albert osztriai herczeget ohajtották.

A déli megyékben nápolyi Lászlónak volt legnagyobb pártja.

A negyedik párt végre valamelyik ős magyar ivadékra akará a koronát ruházni, de miután kitünt, hogy az Aba, Szabolch, Chák, Kalán, Zemere, Moglut, Bors sat. törzsök előbbi vagyonosságok- és hatalmokban igen hanyatlottak, valamely bevándorlott családnak felemelése pedig okvetlen lázadást szülne, ennélfogva Sigmond visszahelyezésébe egyeztek meg.

A márczius 15-ki 1412-ki békeszerződés pontjai között, Sigmond magyar és Ulászló lengyel király részéről a határrablási kérdésekben, a kárvallott lengyelnek Új-Szandeczben, a ma-

gyarnak Ó-faluban kelle az esetet bejelenteni, a mely felett Magyarország részéről a négy határbiró: az abaújvári, szepesi zempléni és sárosi főispán; — lengyel részről pedig a szandeczi, és voyniczi várnagy tartozott ítélni.

Ugyanezen békeszerződés idejében Sigmond Ulászló lengyel királylyal Kassán mulatott, és környékén nagy vadászatokat tartott.

November hó 8-án 1412-ben zálogosította el Sigmond, Ulászló lengyel királynak a 13 szepesi várost Podolin várral és várossal együtt, a melynek kiváltását Lublón a lőcsei és kassai polgármesternek kelle bejelenteni és két hónap elteltével az egész adósságot aranyban, ezüstben a dunajeczi várban lefizetni. A záloglevél alá a többi közt Perényi Péter, mint Abaúj-vármegye főispánja volt aláírva.

1417-ben vándoroltak be az országba és tehát Abaúj-megyébe is a czigányok.

1430-ban Abaúj-megyében pusztító döghalál uralkodott.

I. Ulászló királynak julius hó 17-kén 1440-ben Budán történt megkoronáztatása után Abaúj-vármegye, Erzsébet és V. László király pártrészén hiven megmaradt. I. Ulászló

1440. augusztus hó 1-jén Erzsébet királyné Abaúj-megye kormányzatával brandeisi Giskra János cseh hadvezérét bízta meg.

1441. április havában miután Ulászló az Abaújban működő Perényi Miklós haderejét, a cseh Csapek vezénylete alatt küldött sereggel megerősítette, Perényi a hatalmasan megerődített Kassa táborlatához fogott, de a helyőrség szerencsés kitörései által a táborló hadat gyengítette, ennélfogva Perényi a várost éhséggel akarta bevenni, de Giskra Kassa felszabadítására ujabb sereget küldvén, mely Perényi és Csapek erejét megszalasztotta, és Kassát, minden abaúj-megyei várral, helyőrséggel rakta meg.

Az Ulászló és Giskra közötti september hó 1-jén 1443-ban kötött fegyvernyugvási szerződés értelmében, a Giskrától elfoglalva tartott megyék és városok jövedelmeiket és kincstári javadalmaikat Giskrának fizeték.

I. Ulászlónak Várnánál eleste után, Székesfehérváron 1445-ben február 6-án tartott országgyűlés határozata értelmében, Magyarország a legközelebbi országgyűlésig 7 egymástól füg-

getlen főkapitányságra osztatott, Hunyady János, Ujlaki, Rozgonyi György, Pelsőczy Imre, Giskra János, Ország Mihály és Szakolczai Pongrácz kormányzata alatt, melyek közől Kassa várossal egyetemben Abauj-vármegye is Giskra János kormányzata alá jutott.

A huszita vallást, a mely Abaúj-vármegyében is elterjedt, Giskra hozta Magyarországba.

Hunyady János, Magyarország kormányzója.

Szeptember hó 14-én 1447-ben Budán tartott országgyűlésen, melyben Hunyadi János kormányzónak beleegyezésével Gara László nádorrá választatott, abaúj-megyei követek voltak: Figedi László, Thobach Tamás, Mérai Miklós és Dobsay János.

A junius hó 1-én 1449-ben Pesten tartott országgyűlés, az uj cseh rabló segédseregekkel erősbült Giskra ellen háborút határozott. — Hunyady János kormányzó Székely Tamás rokonát küldötte nehány bandériummal ellene, ki augusztus hó 15-én Kassától két mértföldnyire Somosnál Sáros-megyében táborba szállott; Giskra szeptember hó 5-én tárult Kassáról Székely ellen és haderejét tönkre verte. Székely az ütközetben elesett, hadnépe nagyobb része elfogatott.

Az ország rendei 1449-ben Semsei Frank Lászlónak a satzai várháza szétrombolását kötelességévé tették.

November hó 11-én 1452-ben Hunyady János Giskrával magány ellenségei ellen támadó és védszerződésre lépett, a melynek egyik pontja az is volt, hogy nagykorúsága előtt magának a királynak sem adnák ki a birtokukban levő várakat és városokat.

V. László.

A kincstárnak üressége miatt, kényszerítve volt V. László 1453-ban a főnemességtől, valamint a Heves-, Borsod-, Nógrád-, Zemplén-, Abaúj-, Torna-, Ungh-, Bereg- és Szabolcs vármegyei nemességek jobbágyaitól egyegy arany forint rendkivüli adót követelni, mely nekie megtagadtatott.

A jászói erődöt néhány országnagygyal kötött szerződés értelmében Thalafusz János cseh vezér 1455-ben bizonyos feltételek mellett Kassa városnak adta át, de az ismét Thalafusz birtokába jutván, László király parancsára 1457. Kassának visszaadatott, mely alkalommal a király Kassát értesítette, hogy Abaúj- és Torna-megyéknek meghagyta, miszerint a jászói erőd fentartásához járuljanak.

1458-ban Rozgonyi és Hédervári egri püspöknek 5000-nyi serege Magyar Balázs királyi haderejével erősbülvén, Mislyét szállotta meg, melyet a csehek a sz. Mária egyháznál, ahol a gyógyvíz létezik, erősítettek meg, azt ostrommal bevette és 400 főből álló őrseregét felkonczolta; a magyar haderő az elsoroltak után Gálszécset, Sárospatakot vette be, azután Jászó alá nyomult, mely már ismét a csehek birtokában volt. I. Mátyás

Jászó várban Uderszki nevü volt a várnagy, ki éjjel az őrsereg nagy részével a várból kiszökött; más napra az erőd átadatott.

1461-ben I. Mátyás parancsára hányatott szét Aba-újvára, a mely munkához Kassa város kölcsönzött lőszerszámokat.

1462-ben Giskra a felsőmagyarországi hatalmában levő várakat a királynak átadta, és miután Mátyás kegyelmébe fogadta, neki meghódolt, 1468-ban a Semsei Frank László által az 1449-ki országrendi határozat értelmében szét nem rombolt satzai várházát, királyi parancsra Kassa város hányatá szét.

1471-ben az elégületlenek Kázmért a lengyel király fiát hítták meg az országba, miről Mátyás eleve értesülvén, Csupor Miklós és Szapolyai Imre vezénylete alatt a királyi haderő egyik részét Kassa alá rendelé, Kázmér az általok megszállott Kassát megtámadni nem mervén, a Bódva jobb partján Szikszónak, onnan pedig Egeren és Gyöngyösön át Hatvan felé nyomult.

1476-ban, midőn Mátyás a törökök ellen hadra készült, Szapolyai Imre szepesi örökös grófnak és haderejének, melynek hozzája kelle csatlakozni, Abauj-vármegye adójából 1000 arany forintot utalványozott.

1482-ben Mátyás Abaúj- s több felsőmagyarországi megyének megparancsolja, hogy miután az új pénzből 100 fillért egy forintban sokan elfogadni nem akarnak, hogy ezentúl senki egy forintban többet 100 fillérnél követelni és elfogadni ne merjen; máskülönben az illető alispánok és szolgabirák parancsolatja szerint az az ellen vétők javait a király részére fogván lefoglalni.

Ugyan ezen évben történt, hogy Kassa város emberei és cselédei, a király és jászói convent embereivel bizonyos idéztetésből visszatértök közben Semse helységben Semsei László, János és Vilmos által letartóztatván, megverettek, s vagyonaiktól megfosztattak. Kassa város e részbeni panaszára a király Monelli

Bernát diósgyőri királyi várnagyának megparancsolta, hogy azonnal foglalná el Semse helységét és az elfoglalt vagyont a kárvallottaknak adná vissza, a helységet pedig további parancsáig tartaná elfoglalva.

1483. Kassa város panaszt emelt a király előtt, hogy midőn néhány kassai polgár négy edénynyel terhelt szekéren Szántóra utazott volna, Vizsolyban Perényi István Bálint nevű vámosától feltartóztatva, Perényi jobbágyai a harangok félreveretése mellett rájok rohantak, s őket kegyetlenül megverték. A király a jászói conventnek parancsolta meg, hogy az esetet a panasz következtében vizsgálná meg, és Perényi Istvánt 32 nap alatt a királyi személyes jelenlét elibe rendelje a fenebb említett vámossal és jobbágyaival egyetemben.

1490-ben Mátyás halála után egyik párt részéről Albert János lengyel kir. herczeg II. Ulászló öcscse kiáltatván ki királynak, az országba hivatott, ki 4000 gyalog és 8000-nyi lovas hadával Szebent és Eperjest bevéve, Kassa alá érkezett és miután Kassa előtte kapuit bezáratta, a város táborlatát megkezdette.

II. Ulászló. Ulászló, Albert János öcscse ellen, ki Kassát folyvást táborlotta, hatvani táborából hadseregével Kassa felszabadítására sietett 1491-ben, ahol Szapolyai István hadával egyesült, kinek a király Béla helységig elébe ment. A két tábor Kassa alatt, főkép a nagy hidegtől sokat szenvedett. Ezen táborozás alatt Jaksics Demeter, Albert János táborából egy izmos szálas tatárral, ki a magyar leventéket párbajra hítta, megvívott és azt leterítette. Midőn pedig mind a két fél csatához készülne, Albert, Ulászlót a békével megkínálta, a mely a Kassa alatti táborban meg is köttetett.

1492-ben Albert lengyel herczeg ismét megszállta Kassát, de Szapolyai István nádor, seregét Kassa közelében a Tárcza folyón tönkre verte és a herczeget a mult évben kötött békeszerződésnek megtartására kényszerítette.

1494-ben a király Kassán a főrendekkel gyűlést tartott, a hol minden jobbágy-telekre, kivéve a főpapokéit és a zászlósokéit egy-egy arany forint adót vetettek ki, mivégett a nemesség több vármegyében nyugtalankodni kezdett.

Kassa város áru-lerakó joga 1495. a lőcseiek által az által sértetvén meg, hogy ezek a vámfizetés kikerülése tekintetéből a

hegyaljai szüretről Jászó felé vették útjokat, mit a kassaiak megtudván, a Prechtel Péter vezénylete alatti fegyveres polgárok a lőcseieket Bodoló helységben meglepve, a borral terhelt kilenc szekeret a fogatokkal együtt elkobozták és Kassára kisérték. A lőcseieknek e részbeni panaszára, a király 1497-ben Buzitai Cherubin, Kányi András és Ruszkai Pálnak parancsolta meg, hogy Kassa várost ezen hatalmaskodásaért törvénybe idézzék.

1497-ben Albert lengyel király Kassát megszállotta és táborlat alá vette, mely alkalommal a város sokat szenvedett.

1498-ban a nemesség peres ügyeiben a kassai város-tanács biráskodása alól kivétetett és a megye, valamint a személynök birósága alá helyeztetett.

1521-ben Kox John által, ki születésére angol, s a lőcsei iskolák főigazgatója volt, onnan Kassára hívatott — kezde a Luther-féle evangélikus vallási felekezet titkon Kassán, s ez által a megyében is gyökeret verni. II. Lajos.

1522-ben Henkel János, a királyné volt udvari káplánja a reformáczió titkos híve, lőn kassai lelkészszé.

1523-ban pedig minden törvény és tilalom daczára nyiltan is kezde Abauj-megyében és Kassán terjedni a reformáczió miglen 1526-ban, Perényi Péter főispánnal egyetemben, a megyében már számos előkelő családbeliek voltak a Luther-féle vallásnak követői.

A mohácsi csata után szeptember hó 16-án 1526-ban, mig Buda, Szulejman jancsárai által felgyújtatva, égett, Várday Pál egri püspök Pelsőczről: Heves-, Gömör-, Borsod-, Torna- és Abaúj-vármegyék követeit Miskolczra gyűjté, ahol a haza megmentése feletti tanácskozmányban, Verpelétre a Tarna balpartjára (Heves megyében) tömeges fegyveres felkelés elrendeltetett. Kassa és más felvidéki városhoz, a lövegek, puskások és lőpor tárgyában felszólítás intéztetett, sőt Szapolyai János is megigérte, hogy ezen népfölkeléshez tekintélyes haderejével fog csatlakozni.

A Habsburg-házból származott királyok korszaka.

I. Ferdinánd és Szapolyay János.

János király, kinek Regécz és Bodókeő-vár birtoka volt, 1528. elején lengyelekkel erősbült hadával Kassát elfoglalta.

I. Ferdinánd János ellen, Kaczianer Jánost nevezé ki főhadvezéreül, ki alatt Colonna Lónárd felsi báró, Török Bálint és Pekry Lajos vezényeltek.

A szinai csata.

Ferdinánd hadereje 3200 német lándzsásból, 500 vértes német lovasból állott, melyhez a magyarok részéről kürülbelől 300 lovas gyült Pekry lobogója alá.

János király hadnépe:

2000	könnyű	magyar lovas
300	pánczélos	magyar lovas
500	tatár	magyar lovas
1000	hajdú	gyalog
2000	magyar	gyalog

Czibak Imre, Drugeth Ferencz, Athinay Simon, Somlyói Báthory István János által kinevezett erdélyi vajda és Kún Gócsárd vezénylete alatt, Szina helység közelében várta be Ferdinánd hadait.

Ferdinánd hadereje február hó 20-án a Szapolyay részről előőrsökkel megrakott szinai erdőt vette be, és miután az ellenségtől 1000 lépésnyi távolságban táborba kelt volna, a közte fekvő halmot rohammal hatalmába kerítette.

Estéhez közeledvén az idő, Török Bálint az ütközetet más napra javaslotta halasztani, de miután a haderő az ellenséggel rögtön mérkőzni kivánt, a harcz azonnal megkezdetett, és Colonna Lónárd felsi báró műszerű vezénylete folytán, még az éj beállta előtt nemcsak megveretett, de János király hadcsoportjai tetemes veszteséggel szétszórattak, maga Lengyelországba menekült, Kassa pedig Ferdinánd kezére jutott.

1528. julius vége felé János király Atinai Simont 700 lengyel lovassal küldötte ki Magyarországba, a hol is Kún Gócsárddal egyesülve, Sárospatakig 4000 főre szaporodva, tábort ütött.

Kassáról Révay István, Serédy Gáspár és Liskani Tamás, nehány gyalog csapattal, 1500 huszárral és spanyol lovassal tárultak ellene, de október elején Pataknál vereséget szenvedtek.

Az elsorolt események alatt augusztus hó. 16-án Serédy Gáspár, Lőcse, Eperjes és a szebeni hadnéppel Kassa mellett Bebek Ferencz hadával egyesülve, Szapolyay hadát megverte, azután Bodókeő-várt hat hétig táborolván, annak várnagyát azon esküre kényszerítette, miszerint többé Ferdinand seregét nyugtalanítani nem fogja.

1532-ik év junius havában Laszky, János király hadvezére Kassát támadta meg, mely alkalommal a város polgárai azt vitézül megoltalmazták.

Midőn Nagy László tályai és makoviczai várparancsnok Ferdinándtól János királyhoz pártolt, és Horváth Ferencz regéczi várnagy Rakamazt biztos fegyverhelylyé változtatta át, János király Eödenffy László és Kállay János hadvezéreivel 1536. év augusztus havában Kassa ellen előre nyomult. Ferdinand kassai parancsnoka Serédy Gáspár volt, alvezérei Esztény György, Ghechey Márton és Lónyai Gergely Szapolyainak titkos hívei, vezéreivel összeköttetésben állva, a várost árulás által kezeibe akarták játszani.

Gyanítván a lakosság az alvezérek törekvéseit, az egyesült Lőcse, Eperjes, Bártfa és Szebennel november hó 4-én I. Ferdinándhoz követséget küldöttek, mikép ha rögtön segedelmet nem küldene, magokat János királynak feltétlen megadni kényteleníttetnének.

A követséget I. Ferdinánd minél előbbi békekötési biztatással bocsátotta el, melynek eszközlésére a lundeni érseket már másodszor Nagyváradra küldötte volna; Szapolyai azonban odáig minden határozott választ elkerült, a mig czélját el nem érte.

Az alatt ugyanis, midőn deczember 4-én Serédy Gáspár Nagyidán családja körében mulatozott, Ghechey Márton és Lónyai Gergely reggeli 9 órakor a sötét-kapu őrségét lekaszabolták, a helyőrség többi részét pedig Esztény György a felső-kapun át a város körül álló Szapolyay seregéhez vezette, mire a király Eödenffy László, Kállay György és többi hadfőnökeivel a városba vonult, a várost kiraboltatta, szabadalmait, előnyeit eltörlötte, polgárait elűzte, részint pedig fogságba hurczoltatta, az

áruló Ghechey és Lónyait Széplak és Alsó-Mislye apátságok jövedelmeivel jutalmazta.

1537-ik év elején Abaúj-vármegye János király részéről oly erősen meg volt szállva, hogy Ferdinánd hadvezérei Ebersdorf és Schnitzbauer ellene előrenyomúlni nem mertek, kiknek jelentésére Ferdinánd Fels Lónárdot küldé hozzájok segédhadakkal, kinek azután az említetteken kivül még Serédy Gáspár és Cseretinszky alhadvezérei voltak; összes hadereje 7000 lándzsásból, 2000 vértes lovasból, 300 huszár és 300 nehéz lövegből állott.

Május hó 19-én Fels, Regécz várát ostrommal vette be, ámbár Göncznél Martinuzzi nagyváradi püspök vezérlete alatt 18,000-nyi hadereje tétlen tanyázott.

Az ostrom napján Felstől czirkálni rendelt lovasság, 30 szekér hajadont s ifjat szabadított meg, kiket Szapolyai engedelmével Perényi Péter Kassa vidékén fogatott össze, Ferencz fia váltsága dijaul a szultánnak küldendő.

Ugyan azon időben Fels báró Bodókeő-várt hatalmába kerítette.

Deczember havában pedig Fels Lónárd Kassát szállta meg.

I. Ferdinánd és Izabella királyné.

1541-ben augusztushó 31-én, miután a budai külvár már a törököktől elfoglaltatott, Szolimán a Chiaus pasát Izabella özvegy királynéhoz azon biztosítással küldötte a királyi várba, miszerint a királyné: Erdély, Szathmár, Bihar, Szolnok és Mármarosban, Magyarország tiszántúli részén, Kassa vidékén, Lippa és Temesvár felett függetlenül fogna uralkodni.

A Szolimán cselszövényes tettein felbőszült Izabella 1542. évben, I. Ferdinánddal egyezkedni akart, 15 megye pedig, közte Abaúj is, saját akaratából összegyülve, Buda visszafoglalására vagyonát és szolgálatát ajánlá fel, minek következtében I. Ferdinánd február hó 12-én Beszterczebányán országgyülést tartott, ahol 33 megye követei az ország megmentése felett tanakodtak. Ferdinánd birtoka ezen időben: Abaúj-, Borsod-, Gömör-, Nógrád-, Heves-, Nyitra-, Bars-, Szepes-, Hont-, Veszprém-, Győr-, Mosony-, Soprony-, Pozsony-, Liptó-, Túrócz-, Ungh-, Esztergom-, Komárom-, Zemplén-, Székesfehérvár-, Árva-, Tolna-, Szolnok-, Szabolcs-, Pest- és Torna-megyékből állott.

A Pozsonyban január hó 6-án 1550-ben összegyült ország rendei Martinuzzi egyezkedési szándéka nyilvánításának még oly

kevés hitelt adtak, hogy a jelenvolt Ferdinánd királyt arra kérték, miszerint a Martinuzzi által elfoglalva tartott: Heves-, Abaújvár-, Zemplén-, Sáros-, Ung-, Szabolcs- és Szolnok-megyék nagyobb részeit mielébb igyekeznék visszafoglaltatni és zsarnoki hatalmaskodásának véget vetni.

Ugyanezen évben láttatott el Abaújvár-megye Ferdinánd király által, saját czímerrel és pecséttel.

1551-ben február hó 3-án Martinuzzi nagyváradi püspök erdélyi kormányzó, I. Ferdinánd küldötteivel Báthory Andrással és báró Teufel Erasmussal Diószeghen jött össze Erdély átadása végett tanácskozandó. Tanácskozás közben Kassa vidéke és Bodókeő-vár visszanyerése is igen nyomatékosnak tekintetett.

Julius hó 18-án 1551-ben tartatott erdélyi országgyűlésen Izabella királyné mint maga úgy fia nevében is, lemondott Ferdinánd részére Erdélyről, Kassáról és minden magyarországi birtokairól.

Miután Petrovics Péter Lippát, Karánsebest, Lugost és Temesvárt Ferdinándnak átadta és Kolozsvárra visszaérkezett volna, Izabella királyné Martinuzzi, Petrovics Péter, Csáky Mihály, Balassa Menyhért, Palóczy Ferencz lovas kiséretével Kassa felé útazott, a nagyváradi püspök Zilahon búcsúzott el tőle, Kassára 1551. augusztus 6-án érkezett, ahonnan egész kiséretét Petrovicson és Csáky Mihály kanonok titkárján kivül — kikkel Slézsiába szándékozott utazni — elbocsátotta.

Ugyanazon év december 21. irt I. Ferdinánd király nevében Oláh Miklós egri püspök és magyar főcancellár, Izabella királynénak Kassára, a midőn Martinuzzi nagyváradi püspöknek, Erdély kormányzójának megöletését igazolta.

Juniushó 14-én 1552-ben utazott el Kassáról Izabella királyné, fiával, Blandrata és Csáky Mihály meghittjeivel Slézsiába, a várost úrnap előtti kedden Seredy Györgynek mint Ferdinánd leendő hadparancsnokának általadva.

1552. szeptember havában a felső megyék, Eger-várnak megszabadítása végett Szikszón gyűlést tartottak, a hol Dobó István egri várnagy és Metskey Istvánnak erélyes felszólítására azonnal 575 katonát állítottak ki.

1552. évben kezdett Kassán és a megyében a helvét vallási felekezet terjedni, mely a beregszászi zsinatban megalakúlt.

Perényi Ferencz.

A rablás és hatalmaskodásairól ismeretes Perényi Ferencz, megyei előkelő birtokos, I. Ferdinánd részéről 1556-ik évben, az ismét Erdély uralkodására törekedő Izabella királyné pártjára állott.

Nagy-Ida bevétele és széthányatása.

1556-ik év februárhó 16-án, miután Bebek György, Izabella pártvezére, a szepesi városokat fenyegette volna, Ferdinánd ellene 1000 lándzsást küldött, melynek egyik fele Lőcsét szállta meg, másika ellenben Kassa felé nyomúlt, holott Macedoniay Péter volt hadparancsnok, a leirt idő alatt Bebek haderejével Rozsnyón tanyázott egyenlő távolságra Lőcse és Kassától.

Kassa április hó 13-án esteli 9 órakor felgyúladt, négy óra alatt erős északi szél következtében a városház, két kolostor a lángok martalékjává lőn, s alig maradt benne 32 ház épségben; ugyanazon napon reggel Bebek Ferencz számos hadnépével Nagy-Idára érkezett, minélfogva senki sem kételkedett abban, hogy a város felgyujtása tőle származott.

Ferdinánd, Izabella mind egyre szaporodásban levő hadereje ellen, Sáros-megyébe Dietrich Marcel és Puchaim Wolfgang vezénylete alatt, időközben 5000 német gyalogot és 600 vértes német lovast küldött, mely haderő julius 12-én Tárczay Györgynek Ujvár és Tárkő várait bevette és lerombolta, azután Forgách Simon lovas hadával egyesülvén, Kassára nyomúlt, hol két hétig tétlen tanyázott, a közeli vidéken féktelen rabolt és erőszakoskodott, miglen Forgách által kényszerítve lőn Nagy-Ida táborlatára.

Nagy-Ida birtokosa Perényi Ferencz a várat vitézül oltalmazta, mely alkalommal számos czigány alattvalóit is fegyverfogásra kényszerítette, de miután lőszere elfogyott, s azt a néprege szerint a czigányok a vár faláról az ellenségnek ki is kiabálták, husz napi táborlat után, augusztus hó 17-én feladni volt kénytelen; mire a várőrség fogságba esett, a vár pedig földig leromboltatott.

Telekessy Imre.

1557. szeptember havában Ferdinánd Telekessy Imre hadvezérét 1000 gyalog és 1000 magyar lovassal a felvidékre rendelte, ki Kassát választotta főfegyverhelyévé, a hol akkor tájban Dersffy István volt várparancsnok; Telekessy Kassán Csehországból és Slézsiából Geratow János, Taikovics Ádám és Jablankow Albert hadaival egyesült, saját erszényéből pedig

az Izabella királynétól elpártolt: Székely Antalt 200, Szalay Ferenczet, Szenczy Mátyást, Kostovics Györgyöt és Moré Gáspárt fejenként száz száz lovassal zsoldjába fogadta és Kassán hosszasb ideig táborban maradt.

Szikszó lakosai megmentetnek a török fogságtól.

Mig Telekessy Ferdinánd hadvezére, Némethy Ferencznek a szerencsi hegyen fekvő erődjét, Tokaj védfalát, táborlotta, Szikszóról hozzá gyorsfutár érkezett azon jelentéssel, hogy a törökök Szikszót megtámadták, és a lakosokat fogságba hurczolják.

A török hadnép, Welitzan bég füleki parancsnok vezérlete alatt, körülbelől 30,000 ember, már Borsod-megyében a Sajó balpartján Edelény és Putnok közt vonúlt, midőn Telekessy október 13-án 1558-ban 1500 emberrel Kaza falu mellett elérte, és miután a Pelsőczről érkező Bebek György hadával egyesült, balszárnyát megtámadta, s azzal együtt az egész török hadnépet tönkre verte. Török részről alig maradt életben 100 ember, a többi leteríttetett, 2000 magyar fogoly gyermekestől a fogságból kiszabadíttatott.

Moldva elfoglalása.

I. Ferdinánd 1561-ben október havában Zay Ferencz fő-hadvezérének megparancsolta, miszerint Jakab Basilikus Heraclidest a görög despotát, a kassai táborból segítené Moldva elfoglalásában hadnéppel.

Zay Ferencz, Székely Antalt vezényelte 1700 emberrel és 8 ágyúval a despota segítségére, ki november hó 10-én Sándor vajda seregét a Szerethen nemcsak megverte, de egyszersmind Jakabot, Moldva vajdai székébe visszahelyezte.

1562. Allaghy János volt I. Ferdinánd részéről Regécz vára parancsnoka. Hussain rimaszombati sandsák, Bebek Györgynek másodszor is a keresztény hitre térést és Haszánbéget hatalmába keríteni igérte, ki a balogi sürű erdőt tűzte ki a csel végrehajtására.

Hussain sandsák, Haszán-béget jó eleve mindenről értesítette, ki az erdőt előre hadnépével megrakta.

Bebek, Magócsi Gáspár tornai-, Sárközy Mihály hajnácskői és Allaghy János regéczi várparancsnoknak egyesült hadnépeivel, a kitüzött időre a nevezett erdőbe ment, és a törökök lesébe esett, a honnan tönkre veretve csak igen kevesen szabadúlhattak meg.

*

I. Miksa. Augusztus hó végével 1564-ben, Balassa Menyhért szathmári várnagy, a várat Sümeghi Messer András alparancsnokára bizta, s a helyőrség nagy részével, a tokaji szüret alkalmával borrablást akarván eszközölni, Zay Ferenczczel egyesülendő Kassára indúlt. — Távolléte alatt János Sigmondnak nagyváradi várnagya Báthory István, a lakosság egyetértésével Szathmárt elfoglalta, miután pedig Nagy-Bányát is fejedelme hatalma alá hódította, János Sigmond hadvezére 16,000 emberrel Báthoryval egyesült, Hadadvárát ostrommal bevette, Ecsedvárát Báthory Miklóstól egyezkedés utján azon föltétel mellett nyerte el, hogy 60 nap alatt jelentékenyebb királyi haderő nem fog felállíttatni.

Az elsorolttak után Temesvárnál 3000 törökkel egyesült, Nyir-Bátort bevette és Kis-Várda ellen tartott, a hol Várady István magát vitézül oltalmazta, de végre Báthory reá beszélte, hogy a várat, ha az a királyi főhadvezér által három király napjáig föl nem szabadítatnék, át fogná adni.

Kis-Várda alól Aranyos-Vidnél a Tiszán általkelt, Kavaszót hatalmába hajtotta, Vámos-Atyát Szalay Simontól a helyőrségnek lovakkal, pogyászszal és szabad elvonúlhatás engedelme mellett vette által, és a két utóbbi várat földig rontotta le, miglen végre Kassa ellen nyomúlt előre, a hol Zay és Balassa, hosszasb táborlatra sem elegendő várőrséggel, sem táplálék- és fegyverkészlettel ellátva nem lévén, János Sigmond előnyomulási hirétől megrettenve, Miksa királytól sietőleg segedelmet kértek, de Kassát alig bírhatták volna megvédeni, ha a zivataros zápor és felhőszakadásos őszi idő be nem állott volna, minek következtében a folyók és patakok kiáradván, az országutakat járhatlanokká téve a mellék utakat elrontotta, mi végett János Sigmond és Báthory István nehéz lövegeiket hátra hagyva, deczember hó elején visszahúzodni kénytelenültek és a hadnépet szétbocsátották.

A most leírt események alatt Miksa király ügyes egyezkedések által Pius római pápától, a ferrarai herczegtől, Florencztől, Genuától és Bajorországtól kamatnélküli kölcsönt, némely magyar kamarai jószágoknak, magyar főnemeseknek elzálogosítása által pénzt teremtett, a török adót lefizette, Kassára 2000 német vértes lovast és 5000 lándzsást vezényelt,

fővezérekül Schwendi Lázárt és Báthory Andrást választotta, Sáros-, Abaujvár-, Torna-, Borsod- és Zemplén nemessége fejenként fegyverbe kelt, a pórnépből pedig minden tizedik ember fegyver alá soroztatott.

Schwendi Lázár.

Január hó elején 1565. az imént leirt haderő Schwendit Eperjesnél várta, a hol a hadi tanács Báthory András indítványára, az igen erős Tokaj várát határozta megtámadni, melyet Némethy Ferencz 1500 emberrel tartott vala megszállva.

Schwendi január hó 31-én Popendorf hadszertármestert, a táborlati lövegekkel Gönczre rendelte, február hó első napján pedig személyesen is, egész haderejével Gönczre ment, a hol azután: Perényi Gábor 800 lovassal, saját költségén felszerelt 400 gyaloggal és 8 vetágyúval; — Báthory Miklós által küldött 200 lovassal és 2 löveggel; — február hó 2-án pedig Alpáry Simon vezénylete alatt a zempléni nemességgel és besorozott pórnéppel egyesülvén, Tokaj várát február hó 4-én megtámadta, és vitéz ellenállás daczára február hó 11-én be is vette.

Október hó 5-én 1565-ben kötött török békekötés után, Schwendi kassai főhadparancsnok az erdélyiektől gyenge helyőrséggel megrakva tartott Boros-Jenő és Nagy-Bánya várakat foglalta el, a Tiszán átkelve a kassai téli tanyába szállt, a honnan a szász lovasságot, a német zsoldos hadakat, Römer György Szent János-rendbeli lovag alatt, valamint Forgách Imre magyar seregét is haza bocsátotta.

1566-ik évben a füleki, neográdi és szécséni bégeket, kiket Bebek György lázított fel, Schwendi, Balassa Menyhérttel és Forgách Simonnal megverte, azután a sereg egyik részével Kassára visszatért, mialatt Forgách Krasznahorkát is elfoglalta, és azután szinte Kassára kelt.

Augusztus 15-én 1566-ban Szigetvárnak Zrinyi Miklós által történt hős védelme alatt a törökök ellen: Miksa király Magyar Óvárnál 7700 lovassal, 3300 gyaloggal, — Ferdinánd főherczeg 500 lovas hada kiséretében táborba kelt, a hol már körülbelől 24,000 lovas és 37,700 gyalog tanyázott.

Komáromnál Salm Egino vezénylete alatt 30,000 ember volt felállítva.

Kassánál részint felső megyebeli magyar, részint német zsoldos 10—12,000-nyi haderő volt összevonva.

Nyitránál Dersffy István alatt, az északnyugati megyékből 10,000 magyar tanyázott. Károly főherczeg alatt a perlaki táborban 10,000 stájer és koronthi táborzott, Erdődy és Zluny Ferencz hadain kivül.

Az idézetteknél fogva az összes császári királyi hadsereg 25,000 lovas és 80,000 gyalogra volt tehető; melyen kivül Zara Pál hadszertármester felügyelete alatt, 34 — lőporral, nehéz lövegekkel és hadi szerekkel terhelt—hajó állott a Dunán.

Az ellenséges dunai hajóhad ellenében Esztergomnál 30 sajka horgonyozott Flach Fülöp német-rend lovag vezénylete alatt, és ugyanannyi állott Pethő János vezetése alatt is.

Szigetvárnak eleste után, midőn a török hadsereg visszavonúlt, a király Bécsbe visszatért, az állami hadsereg feloszlott, Kanizsának mint Szigetvár után legnyomosabb helynek, Tahy Ferencz alatt nagyobb mérvű erődítése és védelme meghagyatott.

Schwendi Lázárnak végre, kinek tétlen helyzete haderejét megfogyasztá, a kassai táborba 800 emberből álló segédhad küldetett.

Tatár-járás. 1566. november és december havában, a tatárok Erdélyen keresztül Magyarországba törve, két részre oszlottak, egyik része: Mármaros-, Bereg-, Ung-megyén át Szabolcsba; másika: Bihar-, Békés-, Heves-, Borsod-, Abaujvár-megyén keresztül egész Kassáig dúlt, rabolt, falvakat és nyilt mezővárosokat elnéptelenített és felgyújtott.

Az Ung-megye felé tartó hordából, bár Drugeth Istvántól Kaposnál tönkre veretett, még 15,000-nyi maradt.

Schwendi Kassán beteges állapotban volt, máskép az ellenállásra gyenge levén, egészsége helyre állta után, segédsereg érkeztével sem merte a tatárok másik részét: 1000 vértes lovasával és 2400 lándzsással üldözni.

János Sigmond erdélyi fejedelemnek Tokajból elvonúlása után, még 8000 fegyveres embere volt, melylyel Debreczen és Ujváros között, a tatárok hátvédét elérte, miután pedig a mintegy 90,000-nyi magyar foglyot hasztalan követelte volna visszsza, az ellenséget megtámadta, lövegei és lőfegyvereinek túl-

súlya által a többször megújított ütközetet megnyerte, a rabszolgaságba hurczolt földnépnek nagyobb részét kiszabadította, s az ellenséget üldözőbe vette, a melyből csak igen kevés tért vissza a tauriai félszigetbe.

Miután Schwendi február hó 12-én 1567-ben Munkács várát bevette és Huszt táborlatához elindúlt, János Sigmond ellene fegyvert ragadva, Kővárnál Közép-Szolnok megyében táborba kelt, a temesvári pasát Haszánt közreműködésre felszólította, ki Jászberénynél 5000 emberrel állott. Ezen hirek vételére Schwendi Ungváron át Kassára visszahúzódott és a királytól elbocsátását kérte.

A leirt események közepette, Haszán április hó 2-án Borsod megyébe tört, és Perényi Gábornak, Bányay István várnagya által vitézül oltalmazott Dedes várát mindodáig hasztalanúl táborlotta, a míg a helyőrség észrevétlen éjel elvonúlva, midőn a török a várat megrakta, annak szörnyű veszteségére légbe röpítette.

Haszán Dedes alól Gömör-megye ellen indúlt, útközben: Putnok-várt vette be; — Abaújvár-megyében pedig a várőrségektől odahagyott: Finke, Gálfalva és Gagybátor várakat hadnépeivel rakta meg.

Vadász-várát Rákóczy Györgynek várőrsége vitézűl oltalmazta, a török ostromait visszautasította, mi végett Haszán a várat felgyújtatni volt kénytelen, és csak midőn a tűz elhatalmasodván azt oltani többé nem lehetett, rohant ki élet halál harczra a dicső várőrség, egytől egyig mind leteríttetvén. Vadász vára dicsősége.

Szintoly dicsően oltalmazták magokat, körülfalazott temetőjökben Inánes helység lakosai is a Bársonyos jobb partján, a török rabszolgaság helyett egytől egyig a dicsőség mezejére teríttetvén le. Inánes dicsősége.

Monok vára Zemplénben magát szinte vitézül tartotta, csak egyedül a vár ura Monoky adta fel magát török fogságba.

Horváthi várának őrsége a vár urával együtt dicső halált halt.

Kassa-, Torna-, Eger-, Regécz- és Szendrőnek felprédált, elpusztított vidékéről, a nélkül, hogy Schwendi gátolta volna, a török 12,000 embert hajtott rabszolgaságba.

1575-ben Kassán, a megyében és az egész országban a döghalál uralkodott.

Rueber János. Miután Miksa király a cselszövényes Békessy Gáspárnak, Báthory István ellenében, Erdély fejedelmévé emeltetésébe 1575-ben beleegyezett, Rueber János kassai főhadparancsnok engedelmével, 1573-ban junius hó 3-án Magyarországon pártjára hadnépet kezdett toborzani.

Május hó 14-én jelentette párthiveinek Prágából Kassára elindúlását, hol a király engedelmével, Rueber János őt fegyverrel és lovakkal eléggé el fogná látni; gyülhelyül Bethlen várát tűzte ki Erdélyben.

Utazása közben Batay Kálmán egri várparancsnok, várőrsége egyik részével zászlója alá szegődött, Kassán pedig Rueber kiszemelt vértes lovasaival és landzsásaival azon kivül pedig; Prépostváry Bálint, Perényi György, Csápy Kristóf, Pongrácz Frigyes, Melith Pál, Lónyay Ferencz, Fodoróczky György, Szoklyóssy István, Sulyok István és Kállay János hadnépével, a szendrői várparancsnok Rákóczy Sigmond, és Deregnyey Pál lovas hadával egyesülvén, junius hó 28-án Tordánál táborba kelt, és végre Maros-Bogáthnál és Szent-Pál várnál Báthory István által tönkre veretett.

Az elsoroltak után Békessy nehány magyar főnemes és 30 erdélyi nemessel szerencsésen Betlen várba menekült, de miután Báthory által ottan is üldöztetett, elszökött, Magyarországon megvetés, szidalom tárgyává lőn, sőt legnagyobb pártolója Rueber János is, eltiltotta Kassára jövetelét, minthogy pedig király ő felségéhez szándékozott utazni, a biztos kiséretet megtagadta tőle, és egyenesen Lengyelországba utasítá ki.

Rudolf. 1582-ben nagy héten: Ónod és Diósgyör közt, Savár-beg szolnoki parancsnok seregét: Seriény Mihály, Báthory István (az Ecsedi György fia) és Raibicz Albert kassai kapitányok megverték, a török 1500 embert, 18 zászlót és összes zsákmányát elveszté.

November havában 1587-ben Miksa cs. kir. főherczeg részére, ki mint lengyel trónkövetelő lépett fel, Prépostváry Bálint, Melith Pál és Andrássy Péternek közreműködésével, Kassán Abaúj-vármegyében, Tokaj vidékén és Gömör-vármegyében, saját költségén 600 lovast és gyalog hadat toborzott, a melylyel Lubló várát Macejovszky Gáspár várnagy gyávasága által kezére ejtette, és 1588-ban január hó 23-án Pitschennél

Slézsia határán a főherczeggel magyar lovassága és 1000 hajdú élén egyesült, de Miksa főherczeg január hó 24-én Zamosky lengyel hadvezértől tönkre veretve fogságba esett, a magyar lovasság nagy része a csatatéren maradt, Prépostváry pedig serege fenmaradt részével Magyarországba visszatért.

A szikszai éjjeli csata. 1588. év október hó 8—9-re.

Sinán budai pasa, a török porta alatti helységeket kettős adóval is sanyargatta, természetes, hogy ilyetén parancsának, a magyar határvárak közelében fekvő helységek ellenszegültek; így járt a többi közt Szikszó mezőváros is, Kassa, Tokaj és Szendrőtől érkező segélyre bizakodván.

Sinán a szikszaiak ellenszegülésére dühbe jövén, Kara-Ali-Bég székesfejérvári pasa vezérsége alá rendelte Vácz, Szécsén és Fülek várőrségeit is, melyek összesen 70 lófark és zászlóaljat tevének ki, némelyek szerint 12, mások után 16,000 emberrel, 4 sugárágyúval (Feldschlange) és a szekerek rengetegével, melyeken a rabiott holmik valának Budára szállítandók.

A török had Fülek vár alatt gyült össze és elsőben is Putnok várát kerítette be, de azt a várőrség vitéz ellenállása miatt be nem vehette; innen elvonúlva Szent-Péternél kelt a Sajón át, a honnan Szikszóra érkezvén, azt rabolni kezdette.

A szikszaiak eleve értesítetvén a török czéljáról, a lakosság nagy része a mezővárost oda hagyta, de a fegyverfogható nép a fallal és árokkal körül kerített református egyház udvarába sereglett és a rablással elfoglalt török hadakban, a Rüszel-Claudius kassai és Rákóczy Sigmond egri várparancsnok által megigért segédseregek megérkezteig, az egyház udvarából és magas tornyából biztos lövéseikkel nagy kárt okoztak, miglen estefelé a nép örömrivalgásai közt, sebesen közeledtek a magyar lobogók.

Két csapatban nyomúlt előre Rákóczy Sigmond egri várparancsnok, Balásdiák és Bárczy János kapitányaival. Serényi Mihály Kassától, — Szendrőtől Rotthaler János és Raibicz Albert, — Homonnától végre Drugeth István zempléni főispán, összesen 2559 ember, közötte körülbelől 500 német vadász és vértes.

A magyar haderő megpillantására Kara-Ali-Bég felhagyott az egyházkerítésnek táborlatával, tüzet dobatott az egyház födelére és a mezővárost fölgyujtatta, azután pedig a szikszói

pataknak Bársonyosba szakadásánál, újhold formájába csatarendbe fejlett és a sereg hátúlját szekérvárral erősíté meg.

Kara-Ali-Bég még első rendeit bátorítá, mikor már Rákóczy támadót fuvatott, s a midőn a harczkürt megzendült, mindkét fél összevágott és 10 óra tájban az égő mezőváros világítá az éji csatamezőt.

A csata első hevében Pethő György hős halált halt, Kara-Ali-Bégh turbánját veszté el, és homlokán nehéz sebet kapván, aléltan vitetett ki az ütközetből, helyette Mustapha szécsényi Bég vette át a török vezérletet, ki azonban mi hamar felnyársoltatott. Ezen pillanatban Bajazid pasa és Mohamed jancsáraga, sugár ágyúból tüzeltetett a magyarok jobb szárnyába, melyből bár kevés lett a veszteség, de a magyar jobb szárny bátorsága csökkent, és a rémület összezavarta a rendeket, a németek és magyarok egyik része Alsó-Vadász felé megszaladt, és üldöztetve többet vesztett, mintha a becsület terén rendületlen helyt áll vala.

Vitézebbül küzdött a magyar a balszárnyon, de e közben Szikszó égése hanyatlott, s csak parázsának homály fénye látszott a vérmezejére.

Midőn pedig Rákóczy, seregét az eldöntő ütközetre buzdítá, Paczóth András nehéz harczokból ismeretes bátor katona húzta félre, és istenre kérte, mentené meg magát, miután minden el lenne veszve, és seregének jobb szárnya is tökéletesen szét lenne szóratva. Rákóczy, érte aggódó harczosa kérelmére hallgatva, Szerencs irányában észrevétlen eltávozott, de kapitányai Bárczy János és Balás diák kellőleg zárkozva, oroszláni bátorsággal helyt állottak, midőn Serényi a vértes német lovassággal nem tekintve serege csekély voltát az ellenséget megtámadta, ekkor érkezett meg Rotthaler és Raibicz lovas puskásaival, Széchy pedig a lándzsásokkal; a jancsárok mihamar visszahajtattak, ágyúik elvétetve ellenök igazíttattak, és az eldöntő pillanat és legnehezebb viadal megkezdetett: itt buzdítá Balás diák szavai és példájával vitézei hős bátorságát — amott Korkud a füleki sandzsák a csüggedés dühét.

A legvéresebb viadalban Drugeth lova összedőlt, és rokona Rácz Döme megtagadta a magáét tőle, gyalog volt magát kénytelen mindodáig védeni, a míg elfogatva lefegyverezte-

tett; drága fegyverzete elosztása fölött őrei összeverekedtek, s néhány zempléni leventétől, ki főispánját nélkülözé, megrohantatva, levágattak; Drugeth kiszabadíttatott.

Az elősoroltak alatt Rákóczy trombitása a Hészdomb nevű halomra vágtatott, és vezére parancsára a németek roham jelét fútta, mire a jobb szárnyból megszaladt mintegy 300 magyar, becsület és kötelességérzetből a halomra gyült, és a német csatazajt utánozva a csatamezőre rohant; Rákóczy ellenben nehány fegyveressel és a szerencsi lakosokkal a másik oldalról német szokás szerint „Herr Jesu“ ordítással a törökbe vágott.

Félelem, rettegés lepte meg a török hadakat, remegve várták új segédhadak megérkezését, egy pasa vagy aga sem létezett többé, Bajazid is a holtak közé dőlt, számtalan meg volt sebesítve, mindnyájan négy órai szakadatlan küzdelemtől lankadva, minélfogva midőn Rákóczy az egriekkel a jancsárokat hátrálásra kényszeríté, ágyúikat elfoglalá, s az elszéledt németek magyar kurjongatások közt a szekérvárra ütöttek, a török rémülten megszaladt, legelébb lovassága a gyalogságot legázolva, a legiszonyubb lekaszabolásnak engedte azt át. — Nagy része a töröknek szürkületkor a Sajó gázlóit eltévesztvén, hullámaiba veszett; futás közben kétezérnél több leteríttetett; magán a csatamezőn hajnal hasadtával Serényi a foglyok által 1744 törököt hagyott egy halomba összehordani, földdel boríttani és körül sövényezni, nehogy a kutyák által kikapartassanak. — 30 lófark és zászló, 4 súgár ágyú, 482 paripa, 600 elességgel és fegyver-szerekkel terhelt szekér és 400 fogoly esett győzedelmi zsákmányúl.

A csatában: Pethő György, Széchy Péter, Kerczi Lónárd, Tarnóczy Lukács 410 magyarral; Raibicz Frigyes, Nimptsch János, Prachich Kristóf 220 némettel hős halált haltak. A magyaroknak bevándorlások óta, ez volt legdicsőbb éjszakájok, melyben 2559 ember néhány író nyomán 16,000-nél több vitéz ellenséget tökéletesen megsemmisített.

A törökök a szikszói vesztett csatát oly fontosnak tarták, hogy a Budáról visszahívott Sinán pasa és pártja, a divánban nyiltan kimondotta, hogy csak nehány oly veszteség, mint: a komáromi sáncznál, Kaczorlaknál és Szikszónál volt, kell ahoz, hogy a magas porta fénye Magyarországon elhalaványuljon.

1593-ban Haszán bosnyai pasa midőn Sziszeknél tönkre veretett, Sinán fővezír 150,000-nyi haderővel támadta meg az országot, és miután Veszprémet, Palotát bevette, a keresztény hadnak előnyomúlási hírére visszahúzódott, a törökök eltakarodása után Pálffy Miklós Székesfejérvárt vette sikertelen táborlat alá, útközben az útját elzáró budai pasát vervén meg, csak ezután érkezett meg Teuffenbach Kristóf kassai főkapitány a német hadakkal; de minthogy a fővezér ekkor már az országot elhagyta, seregével Kassára visszatért és tanácskozmány végett a felső megyék küldötteit Tarczalra hítta össze, a hol a nemesség szeptember hó 23-án a sereg élelmezését felajánlotta.

Teuffenbach Kristóf.

November hó 4-én 1594-ben érkezett meg Pálffy Miklós, miután seregét Horváth György kapitánynak általadta, Hardeck eredménytelen hadjárata után a kassai táborba, a hol ezen időben Teuffenbach főkapitány seregével, Ecsedi Báthory István országbíró-, Dobó Ferenc-, Drugeth István-, Forgách Simon-, Rákóczy Zsigmond-, Andrássy Mátyás és Csetneki Bebek István hadereje egyesült.

A most elsorolt haderő Rima-Szombat várát támadta meg legelőször, melyet a török Kassa-, Szikszó-, Eger- és Tokaj ellen erős fegyverhelylyé alakított át, a vár november hó 15-én ostrommal vétetett be, minthogy pedig november hó 25-én Fülek vára is ostrommal foglaltatott el, november 26-án a török őrségek rémülten hagyák oda Kékkő-, Buják-, Divény-, Hajnácskő és Hollókő várait, és így ezek is Rudolf király birtokába jutván, Teuffenbach seregét a kassai téli tanyába visszavezette.

Basta György.

1595-ben a Miksa főherczeg fővezér oldala mellé rendelt Basta György Szolnokot vette sikertelen táborlat alá, a honnan azután téli tanyára Kassa vidékére vonta seregét. A haderő részint a városban, részint a közel fekvő helységekben szállásoltatván el, a vidék lakosain nagy zsarolásokat követett el.

1596. Egervár elvesztése után, Teuffenbach főkapitány a kassai haderővel Miksa főherczeg parancsára október hó 18-án Sajó-Vámosnál Báthory Sigmond erdélyi fejedelem segéd hadaival együtt, a főherceg hadaival egyesült, ki a törököt október hó 22-én Mezőkeresztesnél, október 23-án Galgánál és október 24-én és 25-én Ábránynál megverte, de 26-án Mohamed szultán és Ibrahim nagyvezírtől vezényelt török főhaderő által,

a mely Szolnokra menekülőbe volt, a cs. királyi hadsereg zsákmányvágya által okozott rendetlenségbe jötte végett, tönkre veretett.

A vesztett csata után a főherczeg kevesed magával Kassára menekült, a hol egész április haváig maradt, ugyan oda menekült Pálffy Miklós is Burgau gróffal együtt.

Az erdélyi fejedelem Tokajba futott, Teuffenbach ellenben, ki hadnépét megállítani nem bírta, egész éjen át a táborban megmaradt, másnap pedig senkitől sem üldöztetve, minden lövegeivel és egész hadkészületével Kassa felé elindult, a hova szerencsésen meg is érkezett.

1600. Midőn Báthory Sigmond Mihály Vajdától vereséget szenvedett, Mihály kedvező választ nyervén Erdély iránt a töröktől, Rudolf király biztosait kiűzte és a lakosokat kegyetlenül sanyargatta, a miért a lakosok fellázadván, Basta György kassai főkapitányt hítták segítségül, ki Mihály haderejét september hó 18-án Miriszlónál megverte, és a vajdát seregével együtt kiűzte.

1604. Február havában hozott országgyűlési határozatokba Rudolf király által a 22-ik czikkely becsusztattatván, e végett Drugeth Bálint vezénylete alatt a nemesség fegyvert ragadva Gálszécsnél táborba kelt, Belgiojoso kassai főkapitánynak pedig azt üzente, hogy mindodáig a míg az országgyűlési végzetekbe becsúsztatott czikk eltörültetni nem fogna, és a protestánsoknak szabad vallási gyakorlat nem engedtetik, sem a királynak, sem neki engedelmeskedni nem fog, minthogy pedig kérelmök nem teljesíttetett, ennélfogva Bocskay István a forradalmi zászlót kitűzte. Bocskay István.

Diószegi csatavesztése után Belgiojoso tanácsosnak nem tartotta Erdély elleni előnyomúlását, minélfogva Tokajba vonult vissza; minthogy pedig a hajdúk egész odáig űzték s csak a tiszai hídnak gyors felszedetése által menekedhetett meg, Tokaj védelmét Rüber nevű alkapitányára bízva, Kassa felé visszahúzódott. — A kassaiaknak előre megüzenvén megjelenését, azt is megigérte, hogy az ágostaiak számára egy templomot fogna kimutattatni, mire azonban Kassa mit sem hallgatva, Belgiojosónak a városbai bekelhetését megtagadta, sőt már a diószegi csatavesztési hírre Bocskayhoz követséget indított Debreczenbe,

s őt a város átvételére meghítta, mely meghívásnak következtében október hó 28-án vonult be számos hajdúsága élén Lippay Balázs Kassára, a hol a királyi kamarát és fegyvertárt azonnal általvette, a kamarai tiszteket Kapronczay Györgyöt és Oslay Miklóst feleskettetve Bocskay szolgálatába fogadta, — Mikaczy és Szalatnoky püspököket elfogatta, — a catholikusok házait és egyházait a hajdúk ezen alkalommal kirabolták, Belgiojoso nejét és cselédségét Szepesvárába kisértette, a hol Belgiojoso, Dampier és Sennyey Pongráczczal tanyát ütött, Belgiojoso neje csak útközben raboltatott ki Kátay János által.

Kassa elfoglalása által Bocskay magának az országban túlnyomó pártot és bizodalmat szerzett.

A mig ezen események Kassán történtek, Rudolf király parancsára Basta György Esztergomból 15,000-nyi külföldi haderővel Bocskay ellen nyomúlt, Kassa megtámadása által a szepesi várat, melyet Belgiojoso és Thurzó Kristóf Lippay Balázs ellen vitézül oltalmazott, akarván felszabadítani; — útközben Gömör-megyében Osgyánnál a vitéz, de heves Némethy Balázs haderejét, ki 4000 hajdúval és ugyanannyi gyakorlatlan pórnéppel útját állotta, tönkre verve, Némethyt elfogta és négyfelé vágatta, haderejét pedig széjjel szórta.

Magócsy Ferencz és Drugeth Bálint ugyanazon időben jelentékeny magyar haderővel és 600 törökkel Szikszónál állott, Basta Györgynek Kassa elleni előnyomúlási szándékát eltalálván, Edelénynél a Bódváni átkeltét igyekezett meggátolni, mire Basta a kihívást elfogadva az ütközet megkezdetett, mely egyenlő kitartással egész nap tartva, csak az éj homályában végződött; Basta a másodnapi sürű ködben támadta meg a magyar haderőt és vitéz ellenállása daczára megverte. A magyarok közül 1500 ember teríttetett a harcz mezejére, a törökök az ágyúk mellett mindnyájan lekaszaboltattak, Magócsy és Drugeth megszalasztatott. — Az ellenség részéről gróf Erpach Lajoson és Salm Frigyesen kivül csak igen kevés húllt el.

Az edelényi ütközet után: Szendrővára magát Basta első felhívására megadta, a honnan hadserege egyik részét a hajdúktól bekerítve tartott Tokaj-vára felszabadítására rendelé, személyesen pedig pénz és tápla hiányában nagy sarczolások kiséretében Eperjes ellen indult.

Eperjessel a szepesi városok is Basta első felhívására a királyi pártra állottak, a mint Lippay Szepesvár táborlatát félbenszakasztva Kassára visszavonúlt.

Egyházi szabadságaik helyreállítása igéretére a kassaiak Bastának, szótörésével és Erdélybeni hatalmaskodásaival válaszoltak. A hajdúk éjjel a városból kitörtek, és királyi részről Jell Lónárdot a huszti várnagyot elfogták, kit másodnap Sennyey a német sereg szemeláttára a város bástyáján felakasztatott, Basta pedig hadnépét a zordon téli időjárás és féktelensége miatt, nem levén többé képes rendben és fegy alatt összetartani, december hó 8-án Eperjesre visszavezette.

Rudolf király a magyar zendülés lecsilapítása végett deczember hó 5-re 1605-ben az ország rendeit Pozsonyba hítta össze; de mielőtt az csaknem egészen összejött, ismét szétbocsátotta. A jelenlevők a haza ezen veszélyes körülményei közt Mátyás főherczeghez azon indítványnyal folyamodtak, miszerint a zendülés terjedésének, Bocskayhoz küldendő követség által elejét kellene venni, mire a főherczeg korlátozott felhatalmazásánál fogva bővebben a dolog érdemébe bocsátkozni nem mervén, saját részéről nem ellenzette, ha a küldöttséget saját nevökben küldenék Bocskayhoz, mely nyilatkozatára a főherczegnek: Naprágyi Demeter erdélyi püspök és Forgách Sigmond (Simon fia), Bocskay régi barátja lőnek követekül kinevezve.

Az elbeszélttek alatt Bocskay, Kátai Mihály várnagynak árulása által Nagy-Kálló birtokába jutott és Kassára érkezett, a hol a czigány születésű-, a diószegi préda-, a kassai és szepesmegyei rablásokból dúsgazdaggá lett hajdu-kapitányt Lippay Balázst, ki rendeleteinek ellenszegült megölette. Lippay Balázs.

A fennebbi követséget Bocskay Kassán, ama büszke válaszával bocsátotta el: Mikép az állandó békét a királynak elébb ki kellene vívnia, melyet alkalmasabb időben majdan csak a királyi követeknek fogna megadni.

A míg az elsoroltak történtek, Basta György pénz- és utasítás hiányban: Szepes-, Liptó-, Túrócz- és Nyitra-megyéken keresztül, Pozsonyba nyomult.

1605. A szerencsi gyűlés után, ámbár Bocskay még mindegyre Kassán tartotta udvarát, ügyei Magyarországban és Erdélyben, a vallás szabadság pártolása mellett, szerencsés előmenetelt tőnek.

Május hó 8-ról Kassáról kelt felhivása folytán, a morva és slézsiai rendeket is, vallási szabadságaik melletti fegyveres felkelésre szólította, de ezek Bocskaynak és Czobor nevű hadvezérének levelét, ki haderővel a morva határszélen állott, Prágába a királynak küldötték át, és Bocskay seregét megtámadni készültek.

Thurzó Szaniszló és Kristóf.

Július hó 25-én 1605. Thurzó Szaniszló és Kristóf hódolt meg Kassán Bocskaynak, mely alkalommal Kristófot Szepesvár hős védelmezőjét Bocskay azon csipős megjegyzésével fogadta: „Hogy a záportól átázva takarta magát köpenyegbe.“

Ugyanazon év november havában Bocskay Korponán országgyűlést tartott, melynek főtárgya a Rudolf királylyali békekötés volt. A király elébe 16 békepont terjesztetett fel, melynek 5-ik pontjában „a kassai kamarának mint minden rosz kútfejének eltöröltetése, valamint Szuhay István egri püspöknek számkivetése kérelmeztetett,“ mely pontra nézve a király tagadólag válaszolt.

Időközben a Bocskayval folytatott békealkudozás oly lassan haladt, hogy Bocskay 1606-ban Sigmond lengyel királynak ismételve panaszlotta, miszerint a békealku halogatása végett, alig lenne képes, az őt Rudolf király elleni hadszövetségre és háborúra szüntelen unszoló töröktől megmenekülni, mi végett Sigmond királyt a békeszerződés elősegítésére kéri fel.

1606. április hó 16-tól május hó 12-ig Bocskay Kassán országgyűlést tartott, melybe Illésházy hozá meg a bécsi kétértelmű béke pontokat, értesítvén egyúttal a rendeket Mátyás főherczegnek titkos szövetsége felől Rudolf király ellen.

Bocskay béke feltételül: Erdélyen és Magyarországnak tiszántúli részén kívül, Ugocsa-, Bereg- és Mármarosmegyének, Tokaj-, Keresztúr- és Tarczalnak átengedését követelte.

A bécsi békepontokra a rendek ellenfeltételei következők valának:

1. A római catholikus, ágostai és helvét vallásfelekezetűeknek egyenlő vallásgyakorlati szabadság engedtessék.

2. A nádornak a királyi helytartó alá helyezése, valamint a királyi helytartói törvényellenes méltóság is mellőztessék.

4. A magyar korona Pozsonyba hozattassék le, ahol Osztria határán kellőleg biztosítva, magyar főnemesek által őriztessék.

5. Minthogy azon veszélyes törekvések, hatalmaskodások és méltatlanságok, melyeket Szuhay István és Mikaczy Miklós püspökök a magyar nép ellen elkövettek, s a melyek által a forradalom előidéztetett, általánosan ismeretesek, ennélfogva örökre számkivettessenek, hogy az által előbbi gonosz cselszövényeik gyakorlatára, melyet ujolag a nyilvános béke ellen elkövethetnének, de melyek által a király személyét is a közmegvetésnek tehetnék ki, ártalmatlanokká tétessenek.

6. Címzetes püspökök ne neveztessenek ki, a valóságosak pedig a régi országos törvények ellenére főispánok ne lehessenek; az apátságok, prépostságok eredeti alapításaik czélja ellenére a püspökök élelmezésére ne fordíttassanak stb.

A bécsi béke-feltételekre írt ellen-békepontokat Kassán Illésházi István, Drugeth Bálint, Nyáry Pál, Tököly Sebestyén és rimaszécsi Szécsy György írta alá. — Mátyás főherczegnek ellenben: Aponyi Pál, Vizkelety Tamás és Ghyletinczi Osztrossics András kézbesítette.

1606. december 13-án. Bocskay a bécsi békekötés bizonytalansága és elégtelensége végett Kassán ismét országgyűlést tartott; a melyből készült felirat XIV pontja egyikében az is állott: Miszerint a kassaiaktól a főegyház többé el ne vétessék, s az egri káptalan beléje vissza ne helyeztessék, sőt minthogy Eger török kézre jutott, inkább töröltessék el. Egy másik pontjában pedig: Hogy a megyék és városok követei a kassai-, korponai- és szerencsi gyülésen hozott határozatok megtartására szorosan ügyeljenek fel.

Bocskaynak eme országgyűlési határozatok aláírása utólsó ténye volt, minthogy december hó 22-én, a közhiedelem szerint, Kátay nevü cancellárja által történt megmérgezése következtében meghalt, Kátay ellenben másodnap megöletett.

1607. Miután Forgách Sigmond, Dóczy András és Thurzó György királyi biztosok, a bécsi békepontok következtében, a Bocskaytól elfoglalva tartott városokat és várakat minden ellenállás nélkül a király részére általvették, a felső megyéket márczius 23-án Kassán tanácskozmányra hítták össze, minthogy hire ment: hogy Bocskay Miklós Szathmár várát átadni nem akarná, Drugeth Bálintnak pedig a törökkel titkos szövetsége lenne, a békével elégedetlen hajdúkat zsoldjába fogadná, és Magyar- és

Bocskay Miklós.

Drugeth Bálint.

Erdélyország ellen harczra készülne. — Az elsorolt hirek folytán a kassai gyűlésből minden nyilvános és titkos csoportozás felségsértési bűn alatt lőn eltiltva. — A hajdúknak magokat vagy zsoldérti szolgálatra, vagy szántásvetésre kelle elhatározniok, minthogy ki közülök jövendőben utonálláson vagy rablás on fogna éretni, az ki fogna végeztetni, minek folytán a várnagyok fel lőnek hatalmazva, a hajdúknak törvényellenes összecsoportozásaik — vagy a törökhözi hír küldetésök esetében, a legszigoruabban eljárni.

Előkelő nemesek küldettek Bocskay Miklós és Drugeth Bálinthoz azon megintéssel, miszerint az egyik Szathmár-várát minden tétovázás nélkül adná vissza, másika pedig, ha a szárnyaló hir igaz lenne, veszedelmes tervezeteiről mondana le. — A fogadott megintés folytán Bocskay késznek nyilatkozott a várat átadni, Drugeth pedig engedelmességét felajánlotta.

1607. elején. Rudolf császár Regensburgban német birodalmi gyűlést tartott, melyre követei Mátyás főherczeg elleni vádirattal is el voltak látva, melynek szövegében a többi közt az is állott: „Nehezen fekszik Mátyáson a magyar lázadás kitörése, minthogy a császár tanácsa ellen, időnek előtte püspököket és jesuitákat küldött Kassára és más városokba, azok által az evangelicus hitszónokokat kiüzendő.

1607. octóberhó 10-kén. Mátyás főherczeg a magyar és osztrák főnemesekkel Rudolf király ellen titkos szövetséget kötött, melynek határozatait meghitt követei által a felső megyék Kassán tartott gyűlésének sinórmértékül és tudomásúl megküldötte.

1607. december havában tartott országgyűlés alatt, jelentette Forgách Sigmond Kassáról, hogy a fellázadt hajdúk már öt megyét átbarangolva, egyenest Pozson felé tartanak. — Ez volt azon kiszemelt sereg, melyet Bocskay Miklós és Drugeth Bálint, Illésházy titkos rendeletére, jó eleve Mátyás főherczeg rendelkezésére Pozsonba vezetett.

1608. Még Mátyás főherczeg jelenlétében történt, hogy a pozsoni országgyűlésen szabadon és nyiltan beszéltek a főherczegnek magyar királylyá emeltetéséről.

Januáriushó 30-án el lőn határozva: Hogy azon esetben, ha sem a fellázadt hajdúk nem akarnák a fegyvert letenni, sem

pedig a budai pasa a zsitva-toroki békét megtartani nem akarná, Dunán-innenre: Thurzó György és Révay Péter, Dunán-túlra pedig: Zrinyi Miklós és Széchy Tamás, akadályozása esetére pedig Török István választattak főhadvezérekül.

A felső-magyarországi főhadkapitányok megválasztása ellenben az épen Kassán összegyülve volt rendekre lőn bízva stb.

1608. Február hó 25-én. A pozsoni országgyűlés bezárása után, az ország rendeitől: Czobor Mihály és Lónyay András küldettek Kassára követekül, hogy az ottan összegyülve volt felső-magyarországi rendeket, a pozsoni szövetségbe részvétre és fegyverfogásra szólítsák.

1608. Julius hó 24-én. Illésházy István elnöklete alatt a felső-magyarországi rendek Kassán gyűlést tartottak, a mely alkalommal Báthory Gábor Erdély választott fejedelme is béke követeit Kassára küldötte, melynek folytán Erdély birtokában Báthory azon feltét mellett erősítetett meg, hogy a magyar helytartó Mátyás főherczeg, s a vele szövetkezett országok ellen soha ellenségesen fellépni nem fog, és Erdélyt vagy a hozzászámított megyéket el nem idegenítendi, sőt Mátyás fejedelmet főurát és Magyarországot minden ellenségei ellen, kivévén a nagy szultánt, egész haderejével segíteni fogja. Báthory Gábor.

A september havában 1608-ban tartatott pozsoni országgyülésen, melyben Mátyás megkoronáztatott, novemberben a többi közt, a Kassán Illésházy által Báthory Gábor erdélyi fejedelemmel kötött béke-szerződés is megerősítetett. II. Mátyás.

1610-ben augusztus havában az egész országban Abaujvár-megye és Kassa várossal egyetemben döghalál uralkodott.

1613. Bethlen Gábor, hogy fejedelemnek II. Mátyás király által is elismertessék, követeket küldött hozzája, kiknek a király kijelentette, hogy el fogja őt fejedelemnek ismerni, ha a Báthory Gáborral Kassán kötött szerződést megtartandja.

1614. A linzi és pozsoni országgyülésre Bethlen Gábor erdélyi fejedelem: Kovacsóczy István és Belényesy Györgyöt küldötte követekül, kik a fejedelemtől Kassára intőleveleket hoztak Forgách Sigmond, Daróczy Ferencz, Dóczy András és Lónyay Andrásnak, hogy a zsitva-toroki békekötést megtartva, a jelen zavaros magyarországi körülmények közt, aféle időelőtti barangolásokkal mint a minő legközelebb Eger-, Fülek- és Bethlen Gábor.

Szomolnok ellen valának irányozva, a túlhatalmú portát meg ne sértenék stb.

II. Ferdinánd. Bethlen Gábor 1619-ben, Dóczy András kassai hadparancsnok által azon ajánlatot tétette a királynak, hogy ha Tokajt kezébe bocsátja, a fellázadt csehek ellen segíteni fogja, ezen ajánlata azonban Ferdinánd részéről visszautasíttatott.

Ugyanazon év augusztus havában Bethlen a király ellen hadra kelvén, már 24-én a Tisza balpartján állott, a honnan — miután hadereje a magyar elégületlenek által 40,000 emberre szaporodott — Rákóczy Györgyöt Kassa elfoglalására rendelte, kinek felszólítására september hó 6-án a tanács minden ellen-

Dóczy András. mondás nélkül a várost általadta, Dóczy András főhadkapitányt, ki hiven a királyhoz, az átadásnak elleneszegült, Rákóczynak kiadta, mint a protestansok üldözője Bethlentől Fogaras várába küldetett, hol nem sokára a tömlöczben halt meg.

Az elsoroltak alatt a mig egyrészt Rákóczy Zemplén-megyét Bethlen birtokába hódította, másrészt pedig Széchy György Abaúj-vármegyében barangolt, az egri káptalan székhelyét Jászót lerontatta, a kanonokokat a községi lelkészekkel kiraboltatta, tettleg illettette és elűzte; Bethlen Gábor főhaderejével september hó 11-én Kassára bevonúlt. — Bevonúlása után september hó 21-re Bethlen Kassára országgyűlést hirdetett, melyre a fő- és alrendek nagy számmal meg is jelentek. Ezen országgyűlésen a háború igazságosnak azért kiáltatott ki, minthogy a király a reformált egyház iránti feltételek egyikét sem teljesítette, a melyekre magát koronázása alkalmával esküjével kötelezte, minthogy a catholicus rendek az országos határozatokat öntetszés szerint magyarázzák; minthogy végre minden polgári és egyházi szabadság megszünt legyen.

Ugyanezen országgyűlésen fogadta Bethlen a felső-magyarországi megyék hódolati esküjét is; kinek midőn octóberhó 10-én Nagyszombat alá táborba kelt, már minden felső-magyarországi megye birtokában volt, mely alkalommal csak Rákóczy György nehány haddal maradt vissza Kassán.

1620. Január havában Pozsonban tartott országgyűlés harmincnégy határozatait januárhó 18-án Bethlen Gábor Kassán mint Magyarország fejedelme erősítette meg.

1620. Januárhó 16-án II. Ferdinánd Bethlen Gábort

béke-ajániatokkal kinálta meg, a melyek közt Abaújvár-megye is minden királyi jövedelmével nekie volt igérve.

1621. Április havában. Bethlen Gábor, miután párthivei közől titokban sokan a királyi pártra álltak, Ó-Zólyom várából a magyar koronát magával Kassára hozta, és később Ecsed várában őrizteté.

1621. Junius havában. II. Ferdinánd hadvezérei Pálffy István és Bosnyák Tamás, Besztercze-Bányánál Bethlen serege által tönkre verettek, és elfogatva Kassára hozattak.

1622. Január 6—7-én. A király és Bethlen Gábor közt a béke megköttetett, melynek többi pontjai között Abaújvár-megye és Kassa város Bethlen Gábornak élte napjáig azon feltét mellett biztosíttatott, hogy azután ismét a király birtokába visszakerüljön.

Bethlen Gábor a béke-szerződés alapján: Pyber János nagyváradi püspök, Osztrossics István és Czobor Imre királyi biztosoknak adta által: Ung-, Torna-, Szepes- és Sáros-megyéket, Lőcse, Eperjes, Kis-Szeben és Bártfa szabad királyi városokkal együtt; márczius hó 20-án pedig: Révay Péter és Rákóczy Pál koronaőrök jelenlétében a magyar szent korona és állami ékszereket, melyek 100 lovas kiséretében megőrzés végett a trencséni várba vitettek.

1622. Márczius havában. Bethlen Gábor a Kassán tartott országgyülésből Thurzó Imre, Bossányi Mihály és Magdeburger Joachim kassai tanácsost követségbe küldötte Frigyes cseh ellenkirályhoz, intvén őt, mikép a Pozsonban kötött szövetséget tartaná meg, és ha Ferdinándtól csak egy havi fegyverszünetet nyerne is, fogadná el, megigérvén neki, hogy Bécsbe azonnal fogna követeket küldeni, és igyekezni fog méltányosan megfontolt és mérsékelt feltételek mellett a fegyverszünetet meghosszabítani, az előfordulható eshetőségekre nézve pedig Skalitzba nehány könnyű lovas hadat rendelt abbeli meghagyásával, miszerint az, a mint Ferdinánd vagy a háborút folytatná, vagy békére hajolna, a szövetségesek haderejéhez csatlakozzék, avagy visszavonúljon.

Felérkezvén Bethlen követei áprilhó 2-dikán Prágába, a többi közt a portávali béke fentartására nézve abban egyeztek meg, hogy a cseh követek illő ajándékokkal ellátva legkésőbb

Szentgyörgy-napjáig Kassán legyenek, a honnan a fejedelem követeivel utjokat Konstantinápolyba fognák folytatni.

1623. Deczemberhó 16-án. Bethlen Gábor Nagy-Szombatbani rövid ideig tartózkodásából Kassára visszatért, a hol is a II. Ferdinánd királylyal ismét megkezdett béke-alkudozások májushó 8-án 1624-ben a nikolsburgi békekötés értelmében befejeztettek.

Bellavári Dávid, Bethlen Gábor erdélyi fejedelem tanácsosa s a kassai kamara elnöke, gelsei Balling János munkácsvári főnök által octóberhó 2-ról 1625-ben kiadja a munkácsi határban levő Pálhegy nevű szőlőhegyet érdeklő szabadalmakat.

1626. Februárhó 22-én tartotta Bethlen Gábor brandenburgi Katalinnal, a választó fejedelem nővérével, Kassán pompás egybekelését, melynél Bethlent több fejedelem, követség által tisztelte meg, Ferdinánd király részéről Sennyei István magyar főkancellár volt drága ajándékokkal jelen.

1629. Novemberhó 15-én történt Bethlen Gábor halála után II. Ferdinánd biztosa Allaghi Menyhért országbiró, zempléni főispán, a békekötések értelmében deczemberhó 18-án Kassa várost és Abaúj-vármegyét a király részére általvette.

Rákóczy György.

1631. Áprilhó 24-én tartatott segesvári erdélyi országgyülésen Kemény János lemondása után I. Rákóczy György emeltetett Erdély fejedelmi székébe, ki a töröktől meg is erősíttetett, de II. Ferdinánd parancsot küldött Eszterházy Miklós nádornak, miszerint tekintélyes haderővel Erdélynek Magyarországhoz visszakapcsolására indúlna.

Eszterházy haderejét Kassáig vezette, a hol azt Bornemisza János alhadvezérének általadta, ki Rakamaznál a Tisza balpartján elsánczolt táborba kelt.

Rákóczy a nádornak abbeli felszólítására, miszerint a fejedelemségről lemondva, a királyi kegyelemhez hódolna, — ifjabb Bethlen István és Zólyomy Dávid vezérlete alatt hadait Bornemisza ellen rendelte, kit tönkre verve, magát Erdély feletti uralkodásában megerősítette.

Bornemisza részint levert, részint pedig a Tisza hullámaiba nyomott serege csekély fenmaradt részével Kassára vonult vissza, a hol a nádor Rákóczy követeivel békét kötött és II. Ferdinánd által is Erdély fejedelmeül elismertetett.

1632. Május havában bizonyos Császár Péter nevű em- Császár Péter.
ber Zemplénmegyében több ezernyi pórnéppel, a szomszédos megyék nemessége ellen lázadt, de zendülését a nádor Eszterházy Miklós, Forgách Miklós kassai főkapitány-, Drugeth János zempléni főispán-, Buttkay István- és Eödönfy Ferenczczel mihamar elnyomta. Császár Péter elfogatva, Kassán kivégeztetett, a pórnép pedig az ekéhez visszahajtatott. Ezen pórlázadás volt Rákóczy György első hadjáratának kezdete, a mely ezután nemsokára keletkezett.

1633. septemberhó 15-én köttetett meg II. Ferdinánd és Rákóczy György között a béke Eperjesen, melynek értelmében magát Rákóczy a bécsi-, nikolsburgi-, pozsoni és a nádorral Kassán kötött béke-szerződések megtartására kötelezte.

1642-ben Eszterházy Miklós jelentése szerint, a kassai főhadkapitánysághoz kilencz végvár tartozott, mely 1000 magyar-, 500 német gyaloggal és 1500 lovassal volt megrakva.

1643-ban, Eszterházy Miklós nádor elnöklete alatt Kassán III. Ferdinánd.
a felső-magyarországi állapotok tárgyában gyűlés tartatott.

Ugyanazon évben késő őszkor I. Rákóczy György erdélyi fejedelem, országa kormányzatát fiára Györgyre bízván, ősi jószágára Sárospatakra utazott. Megérkeztének alig ment híre, máris Abaújvár-megye nemessége Kassán összegyűlt, és a polgársággal egyetértve, Forgách Ádám kassai főkapitányt előzte, a megyét és várost fényes követség által Rákóczy hatalmába adá, kinek fia Sigmond, Kemény Jánossal és Kornis Sigmonddal sietve utána jövén, Szerencs várát és Zemplén-megyét elfoglalta. Január hó 18-án 1644-ben Abaújvár-, Borsod- és Zemplén-megye rendeivel Kassán gyűlést tartott, melyben a nemesség tömege s felkelése, az ellenséges jószágoknak a kincstár részére elkobozása, az erdélyi seregnek zsoldfizetése és élelmezése, a pártjára állott megyéknek hadállítása és szigorú hadfegyelem határoztatott el, Rákóczy hadereje ezek után 70,000 emberre szaporodott.

Gróf Eszterházy Miklós nádornak főhadiszállása junius 2-kán I. Rákóczy György erdélyi fejedelem ellen Tornyos-Némethi volt Abaújvár-megyében, a honnan Majtiny Mihályt hadi követ-kép trombitás által kisértetve, intő levéllel küldötte a kassaiakhoz, kit Rott Orbán kassai parancsnok a népek és nemzetek tör-

vénye ellenére letartóztatott és elzáratott, mire a nádor a fejedelmet, ha embereit vissza nem bocsátaná, visszatorlással fenyegette.

Puchaim Kristóf.

Nemsokára az elsoroltak után gróf Puchaim Kristóf cs. k. hadvezér serege Szikszó és Aszaló közt a Bársonyoson tanyázott és Ibrányit, Rákóczy hadvezérét, Ónodnál tönkre verte, minthogy Kemény intésének hitelt nem adott, és vele Szerencsnél parancsolatja szerint nem egyesült.

A most idézettekre még junius havában Puchaim Kassát átadásra szólította, de Kemény János Rákóczy hadvezérétől, ki Szerencset ismét elfoglalta, üzetve, rögtöni visszavonúlásra kényszeríttetett, mindamellett Somos és Eperjes között eléretve Keménytől, vereséget szenvedett.

Augusztus havában Rákóczy György Kassán a felső-magyarországi pártján levő megyékkel gyülést tartott.

1645. Augusztus 8-kai 22-kei és october 20-kai békeszerződések határozatai nyomán, Rákóczy a svéd-franczia szövetségből kilépett, s a többi között halála napjáig Abaújvár-megyét Regécz várával, szinte azon jövedelmekkel kapta meg, mint Bethlen Gábor.

1646. pedig Kassa város is átadatott Rákóczynak Veselényi Ferencz, Török János, Kerekes András, Tachy Gáspár és Mosdosy Imre királyi biztosok, valamint Kemény János, Nyáry Bernát, Szemere Pál, Klobusiczky András es Csernelyi György abaúj-megyei alispán Rákóczy biztosai előtt.

1647-ben tétetett át a megye állandó székhelye Kassára, hol a város beleegyezésével megyeház építtetett.

October hó 11-én 1648-ban I. Rákóczy György halála után, a király biztosai: Veselényi Ferencz, Bornemisza János és Mosdosy Imre Tokajba gyülekezvén, II. Rákóczy György erdélyi fejedelem beleegyezésével: Abaújvár-megyét, Kassa várost és Regécz várát is a király részére általvették.

1657-ben az egri törökök egész megyén át Kassáig, sőt egész Tehányig száguldoztak, mely alkalommal a megyének sok kárt okoztak.

I. Leopold.

1661. Montecucolinak visszavonulása után Erdélyből, csaknem minden állomáson nehézségekkel és ellenszegüléssel kelle küzdenie, az elfogadás és takarmány kiszolgáltatása tekinteté-

ben. A kassaiak, kiknél telelni akart, előtte kapujokat bezárták, sőt, mi több, Drugeth Mihály főhadkapitány ezen merényökért a kassaiakat meg sem pirongatta, oly nagy ellenszenv uralkodott azon időben az országban a külföldi hadnépek ellen, sarczolásaik és erőszakoskodásaik miatt.

1663. septemberhó 13-án a felső-magyarországi megyék Kassán gyűlést tartottak, melyben a török pusztítások ellenében tekintélyes haderő kiállítása szavaztatott meg, vezérül Bakos Gábor választatott el, az összesereglési idő pedig Bodókővárott, septemberhó 18-ára tűzetett ki.

1665. Portia Jánosnak februárhó 7-én történt halála után, Lobkowitz Venczel, osztriai államminiszter, Csáky Ferencz grófot nevezte ki kassai főhadkapitánynak, de miután őt a miniszter rendeletére Stahrenbergi gróf Rüdiger Ernő akarta hivatalába igtatni, ez utóbbi mint külföldi a város kapujától elútasíttatott.

Ugyanazon időben, miután az ország törvényei ellenére, a magyar várakba is német katonaság tétetett, Veselényi nádor, Bocskay István zempléni főispán több előkelő főnemessel, a közigazgatás kártékony irányát a királynak előadták, mire Lobkowitz miniszter gróf Rothált küldötte Kassára, az elégületlenek ügyét kihallgatni, kinek megérkezése után: Bocskay István zempléni főispán, Farkass László alispán, Szentiványi Mihály és Báncsy Márton táblabíró, Kazinczy Péter és Bornemisza Mihály szolgabíró, 13 megye és a felső-magyarországi királyi városok nevében előtte megjelenvén, alázatosan bár, de határozottan előadák: Hogy a magyar katonaságnak leköszönése, a külföldi helyőrségek behozatala és szaporítása, az ország törvényeinek nyilvánságos megszegése, a főhadkapitányságí méltóságoknak külföldiekre ruházása lenne az elégületlenségnek alap-indoka; végre pedig azon ünnepélyes ellenmondással búcsúztanak el, hogy Csáky Ferenczet csakis akkor fogják elismerni, ha magas méltóságába magyar biztos által fogna beigtattatni.

Az elsoroltak után Ónod várába csakugyan magyar helyőrség tétetett, de máskülönben minden Lobkowitz rendelete szerint maradt meg.

1668-dik év közép táján Csáky Ferencznek kassai főhadkapitánynak méltóságába beigtatására, Bársonyi György, sze-

pesi főprépost, nagyváradi czimzetes püspök neveztetett ki királyi biztosúl.

1670. februárhó 22-én. Az elégületlenek a főhadkapitány Csáky Ferencz és gróf Rothálnak tilalmai daczára, Kassán utólszor gyűltek össze, a midőn a gyűlés gróf Rotthál által feloszlattatott. — Ezen gyűlés határozta el a kitörendő lázadást, s azon hadnép számát, melyet a 13 megyének aránylag állítani kellett volna; a vezéreket megválasztotta, de ugyanazon időben Grätzben Stájerországban Tättenbach stájer kormányzó komornoka-, és Tersaczban Horváthországban Frangepány Kristóf által a lázadás elárultatott.

Április havában Rákóczy Ferencz, a tokaji várparancsnokot Stahrenbergi Rüdiger Ernesztet, Kolonics nevű zászlótartójával barátságos ebédre hítta meg Sárospatakra, a honnan ebéd után mint foglyokat Regécz várába küldötte, s az ottani várparancsnok Bónis Ferencz felügyeletére bízta.

Zrinyi és Frangepány elfogatása hírére ipja Zrinyi Péternek felszólítására Rákóczy Ferencz, gróf Rüdigert és gróf Kolonicsot Regéczből szabad lábra helyezte, kérvén őket engednének meg nekie, mert csak a lázadó Szepessy és Szuhay előtt kivánta őket bátorságos helyre tétetni, és vetnék magokat érette közbe a bécsi udvarnál; abbeli tanácsokat azonban, hogy magát Bécsbe személyesen jelentené, nem merte követni, hanem Munkács várába anyja védszárnyai alá menekült.

Julius hó 29-én tartotta Spork János, Lothringi herceg Károly, Heister Gottfried és Adolf János holstein-plöni hercegggel, 9000 lovas és gyalog haderő élén, ünnepélyes bevonúlását Kassára, a hol Spork felsőbb parancsra Spandkaui Parisnak mint a 13 megye és felső magyarországi városok fővezérének a parancsnokságot általaladta.

Augusztus hó 2-án Spork titkos rendelete értelmében, Kassán 2000 embert hátrahagyva, többi haderejével Eperjes ellen nyomult, mely magát szinte megadta, s a német helyőrséget befogadta.

Báró Spandkau Paris kassai főhadparancsnok májushó 12-én 1672-ben kelt nyilt rendeletében megtiltott mindennemű összejöveteleket, tanácskozásokat, megtiltotta a református papoknak, hogy a törökért imádkoztassák a népet, a tolvajok, rab-

lók ellen szigorú eljárást rendelt, végre megtiltotta, hogy a megszökött pártütő lázadókkal valaki czimboráskodjék, sőt ha ezt valakire tudnák, azonnal jelentsék be.

1672. Augusztus hó 19-én vezeték a fellázadt Petróczy István, Szuhay Mátyás, Szepessy Pál és Kende Gábor hadaikat Erdélyből Magyarország ellen Ugocsa megyébe, melynek első hírére Spandkau Paris a 13 megye alispánjait tanácskozmány végett Kassára rendelte, a hol az elégületlenek ellen a tömeges felkelés kiáltatott ki, a lázadó főnökök pedig földönfutókká nyilváníttattak. A közlázadók fejeért egyenként 2 tallér, a számkivetett Serédy Benedek, Gyulaffy László, Pataky János, Bessenyey István és Szuhay Gáspárnak megöletéseért ezer ezer, elevenen behozatalaiért két két ezer tallér igértetett volt. A lázadók elleni vadászat végre a zempléniekre bízatott.

Az elégületlenek septemberhó 1-sö napján Sátoralja-Ujhelyben a pálosok zárdáját rabolták ki, azután egymástól elválva, Petróczy egyenest Kassának tartott, Szuhay Mátyás Szepessy Istvánnal Szabolcsba indult, hogy a hajdúkat az elégületlenek részére megnyerhessék, kik, midőn a nagyváradi Haszán aga is 500 spahival a lázadókkal egyesült, halálos büntetés fenyegetése alatt, az elégületlenek zászlója alá szegődtek.

Az elsorolt események alatt Bihar-, Szathmár-, Szabolcs-, Beregh- és Zemplén-vármegyéből nagy számú fegyveres nép özönlött a lázadók táborába, mi által Kende Gábor képes volt Petróczyt a Hernád mentiben 15,000 emberrel segíteni.

Az elégületlenek hadereje, minden egység és czél nélkül Kassához $1^1/_2$ mértföldnyire Buzinka és Enyiczke között táborba kelt, a nélkül, hogy Spandkau erejét ismerte volna, ki csak september hó 13-án küldött ellenök 100 német lovast szemrevétel végett, melyet 2000 emberrel Bárczánál személyesen fedezett.

A lázadó tábor jobb szárnyán Petróczy és Szuhay a német előhadat megtámadta, s az enyiczkei várba visszakergette, mire a harczot Spandkau egész haderejével vette fel s az üldözőket megrohanva visszaszorította, de Petróczy s a többi kapitányok buzdító szavai a legénység bátorságát újra felélesztvén, az ütközet megújult, s mindaddig vitézül küzdetett, a mig a németek elfáradva visszavonúltak; ezen pillanatban érkezett Szőts

Az enyiczkei harcz.

János 2000 emberrel a balszárny felől a csatatérre, a németekkel a harczot ismét felvette és vad öldöklésbe vezette. Spandkau csak kevesed magával nagy nehezen birt az éj homályában, az általános lekaszabolástól megmenekedni.

Ütközet után másod napra Kassa bizonyosan a lázadók kezére került volna, ha megoszolva nem akarják: Kassát, Eperjest, Munkácsot, Sárospatakot, Ónodot, Tokajt, Szendrőt, Putnokot, Kállót és Várdát egyszerre megtámadni, és itt beteljesedett azon közpéldabeszéd: „Ki sokat akar, keveset nyer". — Mindamellett Kassa távolról bekerítetett, és midőn Spandkau többszöri kitörése véresen vissza lőn utasítatva, s többé félelmes nem volt, Szepessy és Szuhay vette körül, Serédy Benedek Eperjes ellen nyomúlt. Kende Gábor a regéczi vár alá indúlt, a melybe Rákóczy Ferencz zárkozott, Petróczy István a buzinkai táborban maradt, Forgách Miklós és Ispányi Ferencz végre, Veselényi Pálnál a nádor fivérénél Medes várában Szathmárvármegyében, az erdélyi haderővel érkező Teleky Mihályra várt.

Octóberhó 3-án Diepenthal ezredes 2000 emberrel Kassára rendeltetvén, az előnyomúló magyarok elől Lőcsére visszahúzódott.

Spandkau főhadparancsnok Kassáról october hó 22-ről 1672-ben kihirdette, hogy a megyék a bujdosó és lappangó pártütőket fogdostassák, egy elfogott vagy megölt közemberért 2, az altiszt fejeért 10, s a főtiszt fejeért, a fenneb leirt tanácskozmány következtében 1000 tallért igérvén, mely összeg megkétszereztetik, ha a főbbeket élve fogják el, ez utóbiakhoz soroztattak, Petróczy István, Szuhay Mátyás, Kende Gábor, Szepessy Pál, Serédy Benedek, Gyulaffy László, Pataky János, Bessenyey István, Szuhay Gáspár sat.

A győrkei harcz.

Octóberhó 23 — 24-én. Miután neudingi Cob Farkas-Frigyes 6000 emberrel, Diepenthal 2000-rel és Eszterházy Pál 1000 horváttal Eperjest bekerítette, az elégületlen sereg Szuhay Mátyás meggondolatlan tanácsára Királynéphez húzódott, a hol az idáig Kassát bekerítve tartó Szuhay seregével egyesült.

Az elsoroltak alatt Cob Eperjesnél megvert seregét Somosnál összeszedve, Spandkau vezérlete alatt a kassai helyőrség nagy részével és nehány löveggel egyesülvén, novemberhó 25-én Királynép ellen nyomúlt.

Az elégületlenek a történtek közben Királynéptől visszahúzódva Györkénél tábort ütöttek, a hol Cobtól felkerestetvén, megérkeztét és kihivását három ágyú-lövés jelentette, ugyanannyi az elégületleneknek ahoz való készségöket, mindannak daczára mindkét haderő octóberhó 26-án s az arra következő éjszaka fegyver alatt tétlen állott, mely késedelmezés következtében Barkóczy István Cob kapitánya időt nyert, az elégületlenek főhaderejét a hajdúkat, titkos üzengetései által megnyerhetni, minek folytán őket Cob, Barkóczy közbenjárására a megkegyelmezés és jutalmazás felől oklevelileg biztosította, minélfogva octóberhó 27-én a csata kezdetén, a hajdúk, zászlóikat és fegyvereiket rendenként eldobva, a németekhez átszaladtak, az „árulás" kiabálásra az elégületlenek hadereje megfutamlott, csak a zempléni had és körülbelől 1000 gyalog nem értesülvén a sereg megfutamlásáról, küzdött vitézileg, s az utólsó emberig hős halált halt. Az elégületlenek futamló lovasságát Eszterházy Pál és Barkóczy István nyolcz mértföldnyire üldözte, a csekély számú elfogottakat pedig Cob nyársra húzatta.

1673. A király gróf Cob és Eszterházy Pált (ki később nádorrá lőn), nagy haddal rendelte Magyarországba a kuruczok ellen, de ezek serények és gyorsak levén, mihelyt a német had közelített, azonnal tovább álltak előtte, ekép hordozták a német hadat alá s fel az országban, harczot nem akarván sehol fogadni, hanem farkas módra a németnek takarmányozóit elfogdosták, ezen az úton a két ellenséges had mindenfelé pusztította Magyarországot.

Látván az udvar a dolgot, elvégezte, hogy egy helyet erődítenének meg, hol mindenkor hatalmas erő állna készen, s mind a körülvaló vidéket oltalmazná a kurucz had elől, s azt minden úton módon igyekeznék szétszórni és megsemmisíteni. — Mindenekfelett Kassa város itéltetvén alkalmatos helynek, a melyet is hatalmasan megerődítvén, Eperjes-, Bártfa- és Szebenből minden hadi szert oda hordván, az eperjesi bástyákat a város kőfaláig lerontván, Nagy-Bánya városnak bástyáit is a földdel egyenlővé tevék.

1673-ban a nádorság eltörültetvén, Ampringer Gáspár, a német-rend nagymestere február havában teljhatalmu kormányzóvá neveztetett ki, Spandkau, Cob, Caraffa és Strassaldo tábor-

nokok az elégületleneket üldözőbe vették és a népet kínozták és sanyargatták.

Aprilhó 26-ról kelt rendeletében gróf Volkra a szepesi kamara igazgatója, Kassára $5012\frac{3}{4}$ köböl gabonát rendelt szállítatni; ehez járultak Heves-vármegye $539\frac{1}{4}$, Gömör $834\frac{3}{4}$, Szepes 1000, Kassa város 150, Lőcse 450, Bártfa 525, Késmárk 225, Eperjes 490 és Sáros-vármegye 500 köböllel.

Cob Farkas Frigyes gróf, Kassáról júniushó 16-ról 1673-ban kelt nyilt rendeletével óvja a közönséget, nehogy a Tököly-féle lázadáshoz csatlakozzék, vagy annak javára bármit tegyen. — Fenyegeti a többi közt mind azokat, kik a helységbe érkező pártütőket, latrokat ki nem verik, hogy „nyársban száradnak meg“ stb.

Kassáról decemberhó 2-ról 1673. kelt rendeletével tudatja a cs. kir. kincstári igazgatóság, névszerint Volkra O. F. T. gróf, Cunvaldi Coccolognia Gáspár, Holló Sigmond de Krompak és Hortyáni András, hogy Apafy Mihály erdélyi fejedelem kérelmére felső helyről megengedtetett, miszerint az ő arczával és czimerével a körmöczbányai pénzverdében rézpénz készíttessék; ezen pénz 3 polturás vagyis 9 pénzes értékű és minden közpénztárban elfogadandó.

Spandkau kassai főhadparancsnok Kassáról májushó 20-án 1674-ben kelt okmányában felhatalmazta a megyéket, hogy a reformátusokat, kik a felkeltekhez (a levél tartalma szerint a latrokhoz, rablókhoz, pártütőkhez) szítnak, üldözzék és fogdossák, s minthogy azok a római catholikusokat s a király híveit bántalmazzák, azokat bármiféle büntetéssel illethetik.

A kassai kamarai igazgatóság juliushó 19-ről 1675. kelt rendeletével közlötte, hogy Rozsnyó várost a brandenburgi választó bevette.

A Kassán meghalt Spandkau helyébe, Bécsből juliushó 27-ről 1675. kelt rendeletnél fogva villai báró, gróf Strassaldo Károly neveztetett ki ideiglenes kassai főhadparancsnokul.

Januárhó 4-én 1677-ben gróf Strassaldo helyébe Cob Farkas Frigyes kassai főhadparancsnoknak neveztetett ki.

Juliushó 22-dikén a kuruczok Kassa falai alatt állván, Schmidt tábornok a kassai helyőrség derekabb részével rájok rohant, és miután azok első rendeit földre terítette, rögtön a vá-

rosba visszasietett. — Az elsoroltak után emberei közül nyolczat abbeli jó tanácsával küldött a kurucz táborba, hogy a rettenetes Neudinger Cob eljövetele előtt adnák meg magokat a király kegyelmének. — Küldöttjei vendégszeretettel fogadtattak és jól megvendégeltettek, de a vendégség végefelé a bátor csufolódások vagy a bor hatása czivakodást szült, melynek következtében mindnyájan lekaszaboltattak.

Octóberhó elején, az egyesült kurucz, lengyel, erdélyi és tatár sereg, a Szamos jobb partján Megyes és Szathmár-Némethi közt csatakészen állott. Ezen haderőtől két lengyel színlelt szökevény, szándékosan küldetett Kassára, és Schmidt tábornoknak azt jelentette, hogy a lengyelek készen lennének illő jutalom mellett, a csata hevében a királyi lobogó alá átmenni. Schmidt a mit óhajtott, el is hitte; egy hirnököt küldött kecsegtető igéretekkel előre, maga pedig 4000 emberrel utána sietett; — hirnökét felismerve elfogták, és kényszerítették a tábornok tervét, erejét és serege állapotának mibenlétét elárulni, mely árulás folytán: Boham éjjel haderejével Ugocsa-megyébe Nyaláb vára elé indult, — Schmidt pedig Szathmár-Némethi előtt ellenségre nem találva, Boham elvonulását futásnak tartá, nyomában fáradt haderejével Nyaláb várához érkezett, hol csekély csatarendben álló erdélyi és tatár hadcsoportra talált, melynek bátran neki ment és csekély ellenállás után visszanyomta és üldözőbe vette, melyközben az eszélyesen lesbe állított főhaderőtől borzasztóan fogadtatott, élén a gyalogságtól, hátulról pedig a lovasságtól bekeríttetvén: Herberstein szathmári várnagy, Colatto ezredes több főtiszttel, és körülbelől 1500 közvitéz terítettett le a csatamezőre, Schmidt alól lova kilövetvén, gyalog futásban keresé menekülését, melyben még a lengyelek és tatárok által 500 embert vesztett. — A babérkoszorú mint csatarendezőt, Bohamot illette, a harcz rohamát azonban Forwal és Veselényi vezette.

A visszavonulásban Barkóczy vezérlé az előhadat, Schmidt a főerőt, Pojger ezredes a hátvédet, mely utóbbi Tokajnál a kuruczoktól eléretvén, hősies ellenállása daczára csaknem egészen megsemmisíttetett, Pojger elfogatott és Erdélybe hurczoltatott fogságba.

Neudinger Cob october hó 7-én vonult be Kassára nehány ezernyi haderővel.

Alighogy visszaérkezett Neudinger Cob Kassára, Felső-Magyarország minden helységeiben azonnal véres kardot, nyársat és kereket hordoztatott, jeleül annak: miszerint az ilyetén halálnemekkel fogna mindenkit kivégeztetni, legyen az mágnás, nemes, polgár vagy parasztember, ki az ördögi kuruczok-, pártütők-, tolvajok-, rablók vagy gyujtogatókkal alattomban vagy nyilvánosan, személyesen vagy mások által valamiféle üzletbe vagy czimboráskodásba fogna bocsátkozni. Ebbeli körrendeletére a magyarok Cobnak erélyesen és röviden azt válaszolták: ha te Cob Farkas Frigyes a tolvajoknak bitófát, a rablóknak nyársat vélsz igérhetni, akkor akép készülj, hogy magad mihamarább bitófára vagy nyársra ne kerülj, az előtted elmenők elrémítése és példája végett.

Kassára érkezte után Cob a város kapuit bezáratta, a polgárokat lefegyvereztette, Madarász és Pelsőcz nevű kamarai hivatalnokokat tömlöczbe záratta, hat elfogott nemes embert kivégeztetett, egyikét a városon végig lovak által vonszoltatta meg, bőréből szíjat vágatott, s a sokáig kinzottat elevenen megsüttette; a másikat jobb keze elvágatása után hasonlag ölette meg; a többi négyet végre elevenen nyársba vonatta.

A legvérlázítóbb volt azonban a megyékhez kiadott abbeli parancsa: hogy a fenebbi büntetések súlya alatt tartozandnak minden elfogott kuruczczal bánni.

A kuruczok igen természetes, hogy visszatorlással éltek azon esetben, ha németet fogtak el, sőt maga a budai vezír is, minden magyarországi alattvalóinak azt a parancsolatot adta ki, hogy a németet sehol el ne fogják, hanem rögtön verjék agyon, vagy húzzák nyársba.

Értesülvén végre a király, a felső-magyarországi borzasztó eseményekről, deczemberhó 10-én Neudinger Cob helyébe gróf Würben Istvánt nevezé ki kassai főhadparancsnokúl.

Tököly Imre. 1678. elein gróf Tököly Imre választatván az elégületlenek főnökévé, Huszt-, Terebes-, Sátoralja-Ujhely-, Tarczal-, Zombor és Szerencsnek bevétele után, Abaújvár-megyében Bodókeőt, Gönczöt, Mislyét, Széplakot és Enyiczkét foglalta el, mely általa lengyel ős tatár helyőrséggel megrakott helyekből Kassát szüntelen nyugtalanítá a nélkül, hogy helyőrsége kitörést mert volna eszközölni. Az elsoroltak alatt gróf Würben Eper-

jesnél erődített táborban állott, és tekintélyesebb hadsegítség reményében, Kassa vidékének kiprédálását és elpusztítását minden legkisebb tevékenység nélkül engedni volt kénytelen.

1678. Augusztus havában, miután Leslie, Würben, Dünevald sat. császári hadvezérek Kassára bevonúltak és hadnépeiket a közeli vidékre szétosztották, Tököly a bányavárosok hatalmába kerítése végett haderejét Zemplén- és Abaújvár-megyéből összevonta és két részre osztotta: egyik felét Teleky parancsnoksága alatt Sáros-, Szepes-, Árva- és Liptó-vármegyébe rendelé, a Tököly-féle ős jószágok visszafoglalása végett; a másikat pedig Torna-, Borsod-, Hont-, Bars- és Zólyomvár-megyén keresztül személyesen a bányavárosok ellen vezérelte.

Jósa István.

Octóberhó 1-jén fogatott el Göncz-Ruszkánál Tökölynek egyik legtevékenyebb, legbuzgóbb portyázó kapitánya Jósa István egri kanonok s tályai plébánus, és a kassai tömlöczbe hurczoltatott.

1679. Januárhó 20-kán Jósa István a kassai tömlöczből megszökött, és miután még kurucz-bandájával: Szepes-, Sáros-, Ung-, Abaújvár-megyében és Kassa környékén négy hónapig prédált, rabolt és gyujtogatott volna, eddigi életmódját megbánva, a kassai főhadparancsnokkali rövid alkudozása után, a király pártjára állott és bandájával octóberhó 21-én Tarczalnál a kuruczok ellen harczolt, de Tökölynek Felcz nevű kapitánya által elfogatva, lenyakaztatott.

Abaújvár-megye monognaphiájához használt kútfők:

Carl von Szepesházy und J. C. von Thiele. Merkwürdigkeiten des Königreiches Ungarn.
Lotichius.
Spangár András Magyar krónika.
Kázy.
Gr. Eszterházy Miklós nádor munkái.
Joannes Korneli.
Bethlen Joan.
Petr. Zrinyi Libell. Supplex.
Szirmay Notit. Comit. Ugocsiens.
Cserey Mihály Hist.
Lehoczky Tivadar okmány-gyűjteménye.
Wagner Hist. Leopold.
Magyar-török chronika.
Parschitz Tabella Hungariae et Hist. Comitatuum Hung.
Histoire d' Emeric comte de Tekeli.
Alexander Károly.

1679-ben Abaújvár-megyében, valamint az egész országban, a döghalál uralkodott.

Miután Tököly Leopold királylyal februárhó 22-ig fegyverszünetre lépett, s a békére is — Szelepcsényi esztergomi érseknek közbenjárására — bizonyos feltételek alatt késznek nyilatkozott, a királyi hadvezérek parancsot kaptak a bányavárosoknak kellő hadakkal megrakása után hadaikat a kassai-, tokaji és nagy-kállói vidékre elhelyezni.

A békeszerződésnek a király és Tököly közti megszakadása után, minthogy a fegyverszünet ideje is letelt, Tököly haderejének egyik kurucz csapata, februárhó 28-án Kassa külvárosait rabolta ki.

Ugyanazon időben Leslie cs. k. tábornok a kuruczoktól megszállva tartott Szaláncz várát ostrommal vette be.

Az elsoroltak után Leslie hadereje Torna vára helyőrségének többszöri kitörései által sokat szenvedett, mely alkalommal a bádeni őrgróf legiója lekaszaboltatott és visszavonúlásra kényszeríttetett.

Leslie a mondottak után erősbült haderejével Szikszó alá nyomúlt, de Tököly serege által tönkre veretve, megfutamlása közben is 500 embert veszített, kik közt gróf Tennewald, Harrach és Gersdorf voltak.

1682. julius hó 26-án Tököly Imre Kassa külvárosának éjjeli égése mellett, Kassa fellegvárát ostrommal vette be, az-

---

Schmal Lineament. ad hist. Ecclesiast. Hung.
Histoire des Revolutions.
Franc. Wagner Hist. Josephi.
Josephi II. Rescript. de 25. Decemb. 1786.
Balásházy János. Az 1831-ik esztend. Felső-Magyarországi zendüléseknek történeti leírása.
Az ujvárosi görög katholikus plebánia jegyzőkönyve. (Tisztelendő Andrejczo János ujvárosi görög katholikus plebánus urnak szives közlése folytán).
Fürst zu Windisch-Grätz. Der Winter-Feldzug in Ungarn.
Edényi Lipótnak elbeszélése.
Abaujvár-megyei levéltár.
Saját emlékirataim.
Szingnarovics Ágoston prémontrei kanonok ur volt szives a latin szövegű két 1821-ki két okmányt magyarra fordítani; fogadja hazafias köszönetemet.

A szerző.

után Magyarország minden megyéjéhez tömeges felkelési felhivást intézett; ugyan az nap érkezett császári részről Kassára báró Saponara és Zrinyi Boldizsár, az aratás és szüret végett Tökölynek fegyverszünetet ajánlandó.

Tököly fegyverszünetet már ekkor nem köthetett, miután a budai vezir 40,000 emberrel már Kassa felé közelgetett, de szivesen adott mindenfelé védőröket az aratás és szüretnek megtarthatása végett, a mi abból is kitetszik, hogy Lőcse és Késmárk számára julius hó 30-án a követekkel egyetemben 30 lovas embert küldött.

Augusztus hó 12-én Ibrahim pasa Kassánál Tökölyvel egyesült, a város addig folytonosan lövetve, többé tartható nem volt, minélfogva 15-én Tökölinek átadatott.

A német helyőrség lefegyvereztetve, a jezsuitákkal együtt Aczél János ezredes fedezete és biztos őrizete alatt vitetett el; Sennyey István, Orosz Pál, Dobay Gábor és Pusztay Sigmond védte a lakosokat és a szent-Ferencz-beli szerzeteseket a hajdúk és a törökök rablása és kihágásai ellen.

Az elsoroltak után Kassán Faigel Péter hagyatván erős helyőrséggel hátra, miután magát Eperjes is megadta, Tököly a törökökkel egyesült haderejével Füged vára alá nyomult.

Szeptember 10-én adta fel magát Tökölynek Fülek vára, melynek várnagya Koháry István, miután a királyhoz állandóan hű maradt, a hadi törvényszék itélete nyomán, a regéczi, munkácsi és ungvári tömlöczben szenvedett.

1683. január hó 11-én Tököly Kassán, a felsőmagyarországi 13 megyével, saját elnöklete alatt, az erdélyi és török követek jelenlétében, országgyülést tartott, mely alkalommal Tököly Mohamed szultánnak kegyes uralkodását feldicsérvén, az országgyülés a török főuralmat elismerte, tömeges fegyveres felkelést rendelt, s az adót kivetette.

Junius havában Kara Mustapha török fővezir 200,000 emberrel támadta meg Magyarországot, mely alkalommal Tököly a török rendelkezésére 15,000 emberrel állott Kassánál táborban.

November hó 26-án Sobieski János lengyel király hazafelé vonulásában, haderejével Sepsiben nyugnapot tartott, a hol Tokaj-, Tarczal-, Tálya- és Bénye követei 1000 hordó tokaji bort igértek a királynak, ha a Hegyalja vidékét a lengyel sereg át- Sobieski János.

vonulásától meg fogná kimélni. Sobieski nemcsak hogy kérésökbe egyezett, de eltiltá a bor követelését vagy elvevését is.

1684. elején Tököly a fogságba került királyi párthiveket, mint: Drugeth Sigmond zempléni főispánt, a hires ivadék végsarját, Barkóczy Ferenczet és Lászlót, Sennyey Andrást és Mácsay Istvánt Kassán lenyakaztatta, Melczer Jánost pedig felakasztatta.

Tököly Imre, Kassáról 1684-ben april hó 3-tól kelt levelében fegyverre szólította a megyéket, minthogy a megkisértett kibéküles eredménytelen volt.

1685. szeptember hó 11-én. A Feldmeyer n evű polgármestertől julius hó 19-étől hősileg oltalmazott Eperjes, magát Schultz Bálint cs. kir. hadvezérnek feladta. Feldmeyer a védelmezők nagy részével az ajánlott királyi kegyelmet elfogadta, a legmakacsabbak Kassára bocsáttattak, a hol Tököly szolgálatába léptek.

Caprara Aeneás a magyarországi cs. hadak főparancsnoka, Kassáról october 13-ról 1685-ben kelt rendeletében kihirdette, hogy a naponkint mindinkább terjedő marhalopások megakadályozása czéljából, a kellően nem igazolt marhát, pénze és marhája elvesztése terhe alatt, senki se vegye meg.

1685. october 13-án. Caprara Aeneás cs. kir. hadvezér a Tököly részén levő Kassát bekerítette. Tökölynek october hó 22-én a nagyváradi pasa által történt elfogatása után, hadvezére Petneházy hétezernyi haderejét, Tökölinek saját beleegyezésével, Caprara táborába Kassa alá vezette, a hol a királynak meghódolt, hogy pedig hűségét annálinkább bebizonyítsa, Caprara engedelmével azonnal a városba ment, a hol a helyőrségnek és polgárságnak elbeszélvén a mi történt Tökölyvel, a szövetségeseknek is szorult állapotát szemök elébe tüntetvén, hogy egyedül az önkénytes hódolat által gondolja őket megmentendőknek, s ennek folytán Kassa october hó 25-dikén a cs. kir. haderőnek felnyitván kapuját, Caprara belé vonulva fogadta a polgárság hódolatát, hős helyőrsége a királyi lobogó alá állott, a fogságból pedig számos német és magyar ur Koháry Jánossal egyetemben megszabadult.

October 25-én Regécz vára hódolt meg a királynak.

Gróf Csáky István értesíté Kassáról 1686-ban január hó 24-ről kelt átiratában Ugocsa megyét, hogy a kassai parancsnok kész vizsgáló biztosokat kiküldeni, a katonák által okozott

kihágások megvizsgálása végett, csak jelentse be a megye az eseteket. Csudálkozik különben azon, hogy ezt ekkorig nem tette, talán fél, hogy 6 forint napidíjt kellene fizetnie a biztosnak, holott napidíj nélkül fognak azok kiküldetni.

1687. elején. Eperjes polgársága barát- és ellenségtől több izben kisarczoltatva, gimnáziumában nem vala képes többé a tanítókat fizetni, mi végett a vagyonosabb városokhoz, mint: Pozson-, Sopron-, Nagy-Szombat-, Zólyom-, Besztercze-Bánya-, Lőcse-, Kassa- és Debreczenhez segélyért folyamodott, ebbeli leveleit pedig Palásty Gábor, Tökölynek volt pártvezére által kézbesíttetvén; mely körülményt Caraffa Antal cs. kir. hadvezérnek tábori ringyója Ujhelyi Erzsébet, ki közönségesen Tábori Erzsóknak neveztetett, a hadvezérnek saját bizgatására, alattomban terjedő összeesküvés szerencsésen kitudott nyomát jelentvén fel, rá esküdött, hogy Palásty tetemes pénzösszeget és nagyszámú leveleket vitt a munkácsi várba, a melyek onnan Tökölynek küldetnek által. Caraffa Antal.

Tábori Erzsók ezen feladására Caraffa a királyhoz a felsőmagyarországi nemesség és polgárság nagy része ellen panaszt intézett, a veszélyt rettentőnek nyilvánította, őrködésével dicsekedett, és maga mihez tartására nézve felhatalmazást és rendeletet kért.

A király, ki szolgáiban is feltételezte azon igazságszeretetet, melylyel maga birt, hitelt adva hadvezére jelentésének, a nyomozatot a magyar törvények értelmében Caraffára bizta; de ezen szörnyeteg, kinek az alantabb előadandó tényeire semmiféle utasítása nem volt, csak gyilkolási vad szenvedélye, s a magyarok elleni dühös boszúja szerint működött. Debreczen- és Eperjesen oly önző, hitvány személyekből alkotott vérbiróságot, kik önkényét tekintették jognak.

Az eperjesi vérbiróság Caraffa elnöklete alatt: Federigo és Giuliani olasz szatócsokból, a danzigi Draheim és a sváb Burghardból állott.

A szomszéd megyéket kémekkel és poroszlókkal árasztotta el, hogy a vagyonos és szabadelvü, ennélfogva gyanús földbirtokosokat befogathassa.

A nyakazás-, kerékbetörés-, nyársbavonatás- és négyfelévágatásra harminc sintért fogadott zsoldjába, s az általok ujabb kinzó szerszámok feltalálását 600 forinttal jutalmazta.

Az elsoroltak alatt az eperjesi tömlöczök telve lettek ártatlan érdemes nemesekkel és polgárokkal. Február hó 20-án ablaka előtt ütteté fel a vérpadot, Tábori Erzsók volt az egyedüli vádló és tanu is egy személyben.

A zempléni nemesség, hogy a megyéből befogottakat a haláltól, s a honnmaradtakat több hatalmaskodástól megmentse, Benkovics Ágoston nagyváradi püspök és Klobusiczky Ferencz alispán által 400 darab arany- és 24 hordó legjobb tokaji aszuszőlőborral vesztegettette meg Caraffát; de az abaúj-vári és szathmári nem akart és nem mert hinni a vesztegethetés lehetőségébe.

Caraffa nem mervén a kassai főhadkapitányt Csáky Istvánt és Károlyi Lászlót elfogatni, ennélfogva Berthóthy Ferencz és Kende Márton urakat kínzó padra vonatva, kényszeríteni akarta őket, hogy felségsértéssel és pártütéssel vádolják Csákyt és Károlyit, de a két becsületes ember a legnagyobb és legvérlázitóbb kinzás közt sem vallhatott azon ártatlan érdemdús egyénekre.

Martius hó 15-én, 22-én, május hó 9-én a kivégeztetések borzasztó, hajmeresztő kinzásokkal folytattattak.

Turóczi Feja Dávid. A kassai biró Turóczi Feja Dávid, a kinzások különféle nemei alatt megőrült s a tömlöczben meghalt; teste mégis négy felé vágatva bitófára vonatott.

Lányi Sámuel. Lányi Sámuel kassai mészáros mester minden kikérdezés vagy vallatás nélkül lenyakaztatott.

Eme borzasztó események következtében Felső-Magyarország követsége, gróf Bercsényi Miklós és báró Barkóczy László, a királyi trón elébe járult. Király ő felsége Kassára rögtön vizsgáló bizottmányt rendelt, a mely még a kivégezetteknek özvegyeit is vigasztalta, de Caraffának csak az eperjesi vérbiróság eltörlését parancsolta meg, haderejét Vallis tábornoknak kelle átadnia, s mint Felső-Magyarország valamennyi várainak felügyelője Eperjesen hagyatott meg sat.

1689. augustus hó 6-án gróf Aspermont Ferdinánd-Gobert több rendű salvaquardiákat adott ki.

Ugocsa megyének Kassára és Munkácsra 2000 köböl életet kelle szállítania, mely rendelet ellen óvást tett a nevezett megye december hó 10-én, 1696.

Nigrelli Octav. 1697. julius havában. Nigrelli Octav kassai várkapitány a Tokay Ferencz, Szalontay György és Kabay Márton vezérlete

alatti zemplénmegyei pártütőket Harangodnál megverte, a hol a csatatéren 1000 ember maradván, a többi megszaladt és elszéledt.

A gyülevész had, szétporlása után, mindenfelé csatangolni és féktelenkedni kezdett, melynek meggátlására Abaúj- és Zemplén-vármegye öszvetett erővel nemességét először részenként, azután tömegesen felültette, hogy az utonállást, rablást, gyilkolást üző fegyveres népet a szalánczi-, füzéri- és zöldvári erdőkből kiirthassa; a szalánczi hegyek alatt a dolog harczra kerülvén, a gyülevész had a megye nemes felkelt seregét megverte, mely alkalommal Semsey László ezredes és Kormos István hős halált halt; végre azonban sikerült herceg Vaudemont tábornoknak, Károlyi Sándor szathmári főispán, Nigrelli Octáv kassai- és Buttler egri kapitányok, valamint az abaújvári és zempléni felkelt nemes had segedelmével ezen bajokat végkép elfojtani. Semsey László.

1698. Kis időre a tokaji lázadásának elnyomatása után Rákóczy Ferencz, ki hogy magáról a gyanút elhárítsa, a zavargások közben Bécsbe futott; Bécsből jószágaira visszatérte közben Kassán Nigrelli várkapitánytól hallván, miként Vaudemont táborában elfogatására és vagyonának elkobzására minden előkészületek meg lennének téve, azonnal vissza utazott Bécsbe, és a királytól, ki ellene semmiféle gyanúval nem élt, azt a vigasztalást nyerte, hogy jószágaira minden veszély nélkül elutazhatik. Mely királyi kijelentésre a Hessen-Rheinfels Károly őrgróf leányával, nejével Amáliával, Sáros várába utazott és ott tartózkodott, mig 1701-ben a Longueval nevű hadnagy által, a franczia királyhoz irt levele Bécsben fölfedeztetvén, elfogatott és Bécs-Ujhelybe vitetve elzáratott, a honnan a neje által megvesztegetett Lehmann százados segítsége által megszökött. Rákóczy Ferencz.

1701. április hó 18-án ugyan azon napon, midőn Rákóczy Ferencz elfogatott, fogattak el Kassán Vajai Vay Ádám, László és Mihály, kik szinte Bécs-Ujhelybe vitettek, de Rákóczy megszökése után szabad lábra állítattak.

Ugyanazon évben Ugocsa-, Szathmár-, Szabolcs-, Ungh-, Zemplén-, Bács-, Nógrád- és Turócz-vármegye már csaknem egészen Rákóczy kezében volt, avagy neve alatt portyázók által elpusztíttatott, hadai által pedig: Tokaj, Kassa, Eger s a bányavárosok fenyegettettek, september 19-én jelenté csak az

udvari hadi tanács a magyaroknak, a bajor választó fejedelem által épen megvert gróf Schlick Leopoldnak 2000 német sereggeli rendeltetését, mely alkalommal Rákóczy ellen Pozson-megye nemessége fegyverbe szólíttatott.

1703. szeptember hó 18-án Nigrelli halála után Károlyi Sándor nehány hétig Kassán mulatott, a midőn miután Bécsben Ugocsa-, Bereg-, Szathmár-megye részére az adó csökkentését kieszközleni nem birta, october hó 14-én Rákóczy pártjára állott, és általa a jászok vezérévé neveztetett ki.

1704. május hó 17-ről kelt levelében Szepesi János, Matolcsy György Abaúj vármegye alispánját Rákóczynak duna-ordasi táborából következőkről értesité:

„Mi valóban csak meg lakjuk az Duna melyeket az el mult napokban több hadakkal Ns Abaujvarmegye az Duna tulso partjara szallot, mi innen vagyunk Urunkkal Forgacs Uram ő Nagysága Papa fele nyomult 16 ezer emberrel ottan Eszterhaz Antal Uram is Curucza let es együt Forgacs Urammal ő Ngaval ballag Becs fele.

„Minekutanna az Csallókozt az Nemeth csalardsaggal elfoglalta volna az Vag vizeig nagy pusztitasokat tet Meltosagos Generalis Bercsenyi Uram ő Nga azon volna, hogy az sikra ki verhetne, melyre nezve altal nyomult az hadakkal az Vagon, Isten tudom mostis confundalya gonosz szandekaban.

„Meltosagos Calocsai Ersek ötöd napja ide erkezet az bekesseg tractajara, most mindent igir es offeralya magat mindenre, mi leszen belőle az jo Isten tugya, vezerelje Isten ő Nagysagokat minden jora.

„Az Cassai Bloquada mint viseli magat ne sajnalyon kgmd tudositani.“

1704. junius 24-én a Duna Álos nevű praediumi táborból Szepesi János Matolcsy György abaújvár-megyei alispánnak a következőkről ir: „Az itt való . . . miben legyenek — most ket helyen a Raczokbol — Kecskemetnél es Körösnel — 1000 Racznal többet lecsapkodtak a mieink; Hajszternek az Bagazsiait elnyerték es vagy 600 Draganyosokat levágták maga Hajszter Táborával egy szögbe vonta magát, körül vették minden felől, talán az Ur Isten a többit is kezünkbe adgya. Már a Franczia a Bavarussal megedgyezett, és amaz nagy Passussát

a Németnek, mellyet 40,000 emberrel és 100 Agyúkkal őriztetett elnyerte már mindgyart jöhet Bécsnek.“

Szepesi János, a halasi pusztán Szűcs nevü praediumi táborból 1704. junius 30-ról kelt levelében Matolcsy György Abaújvár-megye alispánját sógorát következőkről értesité: „Felső-Szendrül 23 praesentis irot kgelmdk levelet 30 ejusdem nagy kötelesseggel elvettem, gollehet immar az elöt egy oraval ereltem volt a Cassai Bloquada szerencsetlenseget de Circumstantialiter kgdnk levelebül, és annak alkalmatossagaval ertettem G: Orosz Pal úr ő kglme levelebül valamikor meg hallottam, hogy Cassarul es Eperjesrül az Nemeth ugy bocsatya ki az embereket megmondottam hogy probalni akar, ez volt a Szakmari Nemethnek is praxisa, de ez meg semmi volna, csak tovab ne menne az dolog, rom ellen is Monaki ur es Nadaskai ur Conjungalva magat Generalis urammal resistalhatnak; az eloszlot katonakat penig kglmed falunkint persequaltassa, ha az bű quartelyt elvettek szolgaljanak es vagdalkozzanak, G: Orosz Pal uram Urunk ő Nagysaga előt szép recommendatiot tet az Nemes Varmegye keszsegerül leveleben, tovab is ily közönseges szolgalatyaban a hazanak hasonlot cselekegyek az N. Varmegye melyetis mostan kglmed moderalhat, az Cassai Bloquada irant klmes Urunk eő Ngha kegyelmesen disponalt, melyet is ez alkalmatossaggal megkültem, az mi az Szendrő alat maradni nem akaro Nemesseg es Polyi Inhabilisek dolgat illeti az ki haza szökik az Edictum szerint kglmed akasztassa ebben nem lehet kedvezes ha szabadsaggal és Nemesi praerogativaval akarnak elni szenvegyenek most az gdeje, Istennek hala itten, mindenfele boldogul edes hazank es kegyelmes Urunk eő Nagysaga fegyvere, az franczia Bavarussal együt nyomuldogal Becs fele, Hajszter Confusioval visza ment az infanteriaval Becsben, az Equitatusnak egy reszet penig Sopronyban hadta, az mienk Meltosagos Generalis Forgacs Uramnak eő Nagysagaval mindenüt Subsequalva, Generalis Bercsenyi Uram eő Nagysaga penig ez minapi szerencses triumphusa utan beküldven ujabban Austriaba az Nemeth ot vigyazo taborkajat fel verelte es dissipaltatta, az derek Corpussal maga eő Nga Poson tajjan vagyon vigyazva az ellenseg operatiojara, az elmult napokban az Karcsaynak Körösnel es az Dunantul Simontornyanal nagy veszedelmek volt, tegnapi napon penig Kglmes Urunk eő Nagysaga Solthul megin-

dulva sok szep hadakkal, megyen az Bacskasagra az Tisza Duna közöt levő Karcsay elpusztittasara es annakutanna Szeged varosa elrontasara, hogy ennek a földnek eő Nga Securitast szerezzen és annakutanna az haza boldogulasat es megmaradasat Concernalo dolgait kövesse, az Bagazsia az gyalogsagnak egy részevel es derek munitioval az Solthi táborban az Duna parton maradot" ste.

1704. julius 8-án. A király és Rákóczy Ferencz erdélyi fejedelem közt Gyöngyösön kezdeményezett békeszerződést az utóbbi mind odáig huzta-vonta, a mig Forgács Simon hadvezére a Montecuccoli által oltalmazott Kassát october hó 20-án átadás által bevette. Az elbeszéltek alatt történt a német birodalomban a császári hadseregek által a hochstädti- és schellenbergi ütközet megnyerése, mire a béke alkudozási királyi biztos Seilern, a többi között Kassa és Eperjesnek visszaadását is követelte; erre a fegyverszünet megszakadt, és Rákóczy november havában rögtön Érsek-Ujvár ellen indítá seregeit.

I. József. 1705. deczember hó 26-ról Eperjesről kelt hivatalos levelében Forgách Simon közhirré tétel végett Abaújvár-megyéhez következő felhivást intézett:

Gróf Forgách Simon. „Én Ghimesi Gróf Forgách Simon Méltóságos Erdély Fejedelem Felső-Vadászi Rákóczy Ferencz kglmes Ura eő Ngha, Mezej Gralis Marsalchia, s Regularis Lovas Regementjejnek Collonellusa, és N: Borsod Vármegyének fő Ispannia, Adom tudtara mind Városon s falun Lakosi Tiszt és közkatonaknak, és Hajdukk, hogy most lévén kglmes Urunknak eő Nghanak, és az N: Országhnak nagy szüksége arra, hogy minden ezrek csoportossan Legyenek, azért ezen Patens Levelemnek kglmes Urunk eő Ngha Parancsolatjából intem, és keményen hagiom, hogy késedelem nélkül, se orát se Napot nem mulatván kiki az maga Ezeréhez és Zaszlya alá mennjen, mert valaki hazánál fog talaltatni, vagy is ha kinek Lappongása ki fogh nyilatkozni, ha meg kapattatik életét veszti él, ha penigh ferre áll, tehát felesége s gyermekij Arestomban vitetednek, és mindene prédára használtatik, kire nézve bizonios Rgularis Hadak Commendéroztattak, az kik Parancsolatomat véghez is vigyék. Az mely varos s falusi Bírák penigh az ollyatén katonat s Hajdut Pregallják és heljségekben szenjvedik, vagy ki nem jelentik, ha szintin magak szemellyekben semmit sem tudnanak is fellélök, de úgy mint az

helysegnek Fejy halallal büntetetnek meg Epperies 26 Xbris 1705. Forgach Simon s. k. (p. h.).“

1706. augusztus havában, a király és Rákóczy Ferencz közt a fegyverszünet megszakadt, és Rabutin cs. hadvezér Erdélyből Kassa visszafoglalására rendeltetett, Rákóczy ellenben Érsek-Ujvár bevétele után Kassa fölmentésére sietett. Rabutin.

Rabutinnak Erdélyből Kassa elleni marsa roppant nehézségekkel volt összekötve, a milyeket elejbe Bercsényi és Károlyi gördített, u. m. Rabutin maga előtt a vidéket mindenütt elpusztítva találta, a lakosok falvaikat marháikkal odahagyták, a gabnavermek üresen állottak, a malmok leégettettek, a királyi élelmezési hivatalnokok pedig semmiről nem gondoskodtak, minek folytán Rabutin a legsanyarúbb inségtől sujtatva, éhes serege pártütésétől veszélyeztetve, végre october hó első napján Kassát elérte.

A város hitvány védelmi állapotban volt; Rabutin 22 lövegének egyszeri elsütése által is, bástyái ledőltek volna és Rabutin kezére kerül vala, ki azonban éhes seregével, az Eszterházy Dániel alatti 4000-nyi helyőrséggel a megtámadást annál inkább sem merhette, mert Bercsényi és Károlyi haderejével a kassai hegy alatt állott, Rákóczy pedig a szepességi úton közel Bercsényi és Károlyihoz, hogy Rabutinnak szepességi útját elmetszhesse, ekép Ha Rabutin az említett ellenséges haderők valamelyikét megtámadta volna, akkor a másikától könnyedén hátba kerítethetett volna, minél fogva hátrahúzódott, és hadnépét a tokaji szüretre vezette.

Rákóczy az elsoroltak után Kassán gyülést tartott, melyben a Borsod- és Liptó-megyei követek részt nem vettek.

1707. május hó 16-án az ónodi országgyülés alkalmával Rákóczy Ferencz földterülete következő megyékből volt képviselve: Abaújvár-, Árva-, Bars-, Beregh-, Borsod-, Komárom-, Gömör-, Heves-, Nagy-Hont-, Kis-Hont-, Liptó-, Nógrád-, Nyitra-, Pest-, Pilis-, Zsolt-, Pozson-, Sáros-, Szepes-, Zólyom-, Külső-Szólnok-, Esztergom-, Szabolcs-, Szathmár-, Turócz-, Torna-, Trencsén-, Ugocsa-, Ungh- és Zemplén-megyéből.

1709. június hó 20-án a confoederalt statusok kassai hadi bizottmánya meghagyta Ugocsának, hogy az ott elszállásolt erdélyi bujdosó rendeket irja össze és élelmezéséről gondoskodjék.

Radicz András Kassáról september hó 2-ról 1707. tudatja, hogy Rákóczy fejedelem Berthóty Ferencz „Senator és kassai kerületi vice generálist“ bizonyos hazai ügyekben Lengyelországba követségbe küldvén: annak visszatérteig ő fogja Berthótyt helyettesíteni.

A Kassán deczember hó 24-én 1707-ben tartatott gyülésben kivettetett azon élelmi mennyiség, melyet a megyék Rákóczy hadai részére, a téli hónapok alatt beszállíttatni kötelezettek.

1709. Magyarországot Abaújvár-megyével együtt a dögbalál pusztította.

1710. január havában még Kassa, Eger, Eperjes, Bártfa, Késmárk, Szepesvár és Érsek-Ujvár Rákóczy birtokában voltak.

1710. Pálffy János, mint királyi felhatalmazott, magát irásilag Károlyi Sándornak, mint békealkudozót, bemutatván, a békeszerződésre meghítta. Pálffy az elsoroltak alatt haderejét Eger alá vezette, melyet november hó 29-én Perényi Miklós és Rhédey Ferencz parancsnok feladott. Miután pedig deczember hó 10-én Eperjes is királyi kézre került, Pálffy rendeletére pedig Löffelholtz Pataknál, Virmond Eperjesnél, Viard Göncznél téli tanyára szállott, ezáltal Kassa is, az összeesküdtek legnyomósabb helye, bekeríttetett.

1711. april hó 27-én, tizednapra I. József halála után, Pálffy János Ebergényi László által a kassai parancsnokot Eszterházy Dánielt, az egész helyőrséggel s a kassai polgársággal, a királyhozi hódolatra birta.

Gróf Pálffy János Kassáról junius hó 13-ról 1711-ben közli a megyékkel a szathmári békekötés pontjait, kihirdetés végett.

Abaújvár-megye közgyülése 1711. september hó 30-án
III. Károly. felszólítá Ugocsa sat. megyét, hogy a nádor közbejöttével Pozsonban october hó elsején tartandó összejövetelre (a téli adózások kivetése tárgyában) egy követet jelöljenek ki, minthogy a felszólított Soovári Soós István és Szirmay Péter urak oda menni vonakodtak. Egyszersmind ajánlott az úti költségre 80 forintot.

1715. junius hó 30-áról Kassáról kelt felhivásában Szentiványi János kassai kerületi biztos, gróf Pálffy Miklós nádornak hasznos fáradozásaiért honorárium fejében adandó összeghez,

kivetés útján járult Abaújvár-megye 132 frt 2 denárral és Kassa város 10 frt és 50 denárral.

Ugyanazon évben Kassán a peres földbirtokokra nézve, királyi törvényszék állíttatott fel, melynek elnöke volt: gróf Csáky Sigmond, táblabirái: Pethő Mihály, Szentiványi László, Tahy Károly-Ferencz a leleszi praemontrendiek prépostja, Barlogh István, Szentiványi János, Megyery Gábor, két alispán és a korona ügyvédje.

Ezen törvényszék később a pozsoni és zágrábival együtt Mária Therezia korában 26 évi működés után, az ország rendeinek sürgető kérelmére eltörültetett.

1715-ben az ozmánoktól végkép felszabadúlt kassai kerület, még mindig külföldi parancsnok igazgatása alatt állván, az ország rendei a királyt, valamint később Mária Theréziát is arra kérték, hogy a többi között a kassai főhadparancsnokságot is, az ország hadi végvidékeire helyezné által.

1741. tömeges nemesi felkeléshez Abaújvár-megye, az országgyűlés által megajánlott tekintélyes ujoncz mennyiségnek a rendes cs. kir. hadsereghez kiállításán kivül, Szirmay Tamás ezredes vezénylete alatt: 2 lovas és 2 gyalog századot állított ki. Mária Therézia.

A nemes lovasságnak Splényi altábornagy hadosztályához Csehországba kelle kiindulni, melyhez: Abaúj-, Borsod-, Torna-, Gömör- és Heves-megye lovassága tartozott.

Ruházata a lovasságnak kék vitézkötéssel ékített csákó, veres török vászonból készült nyakravaló, kék mente, kék dolmány, kék nadrág, Sarkantyús csizma, 24 töltésre tölténytartó, veres bagaria szijjak, porszaru, kard, tarsoly és kék zsinórból készült övből állott.

Az abaújvár-megyei bandérium vezényletének Beronból Csehországból october hó 26-ról 1742-ben kelt jelentése folytán, a lovasság állott:

Ezredes 1.
Kapitány 1.
Hadnagy 2.
Zászlótartó 1.
Őrmester 2.
Hadirnok 1.
Trombitás 1.

Alorvos 1.
Kovács 1.
Tizedes 8.
Közvitéz 163.

Ehez járult még: béres 4, ökör 8, szekér 2.

A kimutatott számmennyiségből a csatatéren, különféle verekedések alkalmával, elesett 28 ember. Kapitánya volt a lovasságnak Ördögh Ádám.

A lovassághoz 1742-ben a megyétől 1 hadnagy vezénylete alatt még 63 lovas állíttatott ki, az előbbeniek pedig kipótoltattak, mi által Abaúj lovassága 245 embert számított.

A gyalogság, mely felső Ausztriába indíttatott ki táborba, összeséggel 308 embert számlált.

Ruházatja ugyan olyan volt, mint a lovasságé, kivévén hogy csizma helyett elölfűző bakkancsot viselt, a kard mellé szuronytokja volt illesztve és szuronyos puskája volt.

A nemes felkelő sereg, következő esküvel kötelezte magát:

„My! esküszünk az élő Istenre, ki Attya, Fiu, Szent-Lélek, Tellyes Szent Háromságh, Hogy mai naptul fogvást Tekintetes Nemes Abaújvár-megyétűl rendelt sereghben eő Fölséghe kegyelmes Királynénk szolgálattyára, és édes Hazánk oltalmára magunkat kötelezvén eő Felséghe kegyes parancsolattya szerint, vizen és szárazon, éjjel nappal is ezen Tekintetes Nemes Abaújvár-megyétűl rendelt zászlónk mellett Commandérozó Magyar Tisztyeink valahova Commandéroznak, szolgálatunknak meghfelelni, akár mi névei nevezendő Ellenségh s Párt ütőnk ellen hiven igazán és allázatossan szolgálni kivánunk, Fölséghes Aszonyunk és Országunk oltalmáért Életünket le tenni. Vérünket ki ontani mint igaz vitézeknek illik, Nemes Vármegyénknek Böcsületiért és rendelt Zászlonknak megh tartassaért nem szánván, készek vagyunk, s leszünk, előnkben tétetett Obersterünket és töb Feő s All Tisztyeinket illendő képen megh becsüllyük, szavakat fogagyuk, és Parancsolattyoknak mindenekben engedelmessek lészünk, Isten minket ugy Segillyen, és mind Szentei.“

1770. Magyarország nyolcz tanodai kerületre osztatott, mely közt a kassai kerületnek Péchy Gábor lőn igazgatója.

1744. a szepesi kamarai hivatal három kisebb igazgatóságra osztatott fel, melynek egyike Kassára tétetett által.

1782. József császár a prémontrei kanonokok szerzetét, mely ekkoráig 700 évig virágzott, eltörlötte. II. József.

1784. május hó 6-án Magyarország és kapcsolt részeiben a német nyelvet tette, az idáig divatozott latin nyelv helyébe, hivatalos nyelvvé.

Augustus hó 16-án a nép összeirása és a házak megszámozására adatott ki a rendelet.

1785. Magyarország 5 tanodai kerületre osztatott, melyből a kassai kerületnek szendrői gróf Török Lajos neveztetett ki igazgatójaul. A kassai akademia főigazgatója Heinzely Márton volt.

Hogy könnyebben megérthessük az ezután történt változásokat, szükségesnek látjuk Abaújvár-megye alkotmányos tisztikarának — az 1784-ik évi october hó 13-án tartott tisztujítás alapján — névsorozatát ide igtatni:

Főispán: báró Orczy Lőrincz.
Alispán: I. Fületincz Kelcz Antal, kir. tanácsos.
II. Zombory Zsigmond.
Főjegyző: Komáromy György.
Aljegyző: I. Kende János.
II. Tiszta Ferencz.
Főpénztárnok: Joób Pál.
Kassai járás. Főszolgabiró: Lánczy Jakab.
Alszolgabiró: Vajda István.
Esküdt: Kornis György.
Kovács János.
Biztos: Andreánszky László.
Adószedő: Dióssy István.
Csereháti járás. Főszolgabiró: Fáy Ábrahám.
Alszolgabiró: Szentimrey Gábor.
Esküdt: Bazsó Pál.
Szobonya József.
Biztos: Idrányi.
Adószedő: Bencsik Sigmond.
Füzéri járás. Főszolgabiró: Zombory Gábor.
Alszolgabiró: Kornis István.
Esküdt: Hangácsi Dániel.
Karsa Gábor.
Biztos: Szentmártonyi Mihály.
Adószedő: Urbán Pál.

Szikszói járás. Főszolgabiró: Puky László.
Alszolgabiró: Bárczay István.
Esküdt: Horváth Pál.
Téglássy Pál.
Biztos: Spiellenberger Dávid.
Adószedő: Putnoky Péter.
Főügyész: Szentimrey Pál.
Alügyész: Pósa István.
Tiszteletbeli ügyész: Lánczy József.
Számvevő: Alth János.
Mérnök: Knezsik Imre.
Várnagy: Szedliczky József.

1785. martius hó 18-ról kelt legfelsőbb rendelet szerint, a főispánok a megyék tényleges igazgatásától fölmentettek; az ország 10 kerületre osztatott, mely közül a kassai kerület: Abaúj-Torna-, Zemplén-, Sáros- és Szepes-megyéket foglalta magában.

Tornavár-megye Abaújvár-megyébe kebeleztetett és annak ötödik járását képezte. A kerületek igazgatása főnökökre bizatott, kik a mennyiben a kerületeikhez tartozó megyék főispáni teendőit látták el, „Működő főispánoknak“ —; a mennyiben pedig más körben is működnek „Királyi biztosoknak“ neveztettek.

Ezen időben vette a német hivatalos kezelés kezdetét.

Lovász Zsigmond fő királyi biztosnak neveztetett ki.

Abaúj-Torna megye tisztikara pedig a következőkben szenvedett módosítást:

Kerületi főispán, királyi biztos és megyefőnök lett:
Szentiványi Ferencz.
Alispán: Fületincz Kelcz Antal kir. tanácsos.
Táblabiró: Hagen Dávid.
Milecz Sámuel.
Id. Szirmay István.
Nedeczky János.
Főjegyző: Komáromy György.
Első aljegyző: Tiszta Ferencz.
Másod aljegyző: Jábroczky Gábor.
Tiszteletbeli aljegyző: Kazinczy Ferencz.
Bárczay Ferencz.
Főügyész: Szentimrey Pál.

Alügyész: Pósa István
Főpénztárnok: Vitéz János.
Aladószedő: Karsa Gábor
Bencsik Sigmond.
Főszolgabiró: Szentimrey Gábor, csereháti
Görgey János, tornai
Szirmay Péter, szikszai
Kornis István, kassai
Zombori Gábor, fűzéri.
Alszolgabiró: Vajda István, később
Krajnik József.
Lánczy Ferencz.
Szobonya József.
Bazsó Pál.
Somogyi János.
Balogh József.
Fajgel József.
Esküdt: Kornis Péter.
Szunyogh József.
Alattyányi Mihály, a többi neveket összeszedni nem lehetett.
Igtató: Papp Sámuel.
Alorvos: Kuderna János.
Hoffmann Henrik.
Mérnök: Knyezsik Imre.
Várnagy: Szedliczky József.
Tömlöcztartó: Lachmann András.

Augusztushó 16-án 1785-ben kelt legfelső rendelet értelmében, a földes urak és jobbágyok közti viszonyok szabályoztattak.

Ugyanazon évben adatott ki a czigányok ügyét szabályozó legfelső rendelet is.

1786. A hajdú-városok Szabolcs-megyéhez, a lándsahordó városok Szepes-megyéhez, s a kassai kamarai igazgatóság kerületi kamarai igazgatóság alá adatott.

Decemberhó 21-től kelt legfelső rendelet értelmében, a városi hatóságok eltöröltettek és mint a megyék kiegészítő részei polgári tekintetben a királyi biztos és alispán alá helyeztettek. A városi tanács a polgári, gazdászati és törvénykezési ügyekre

hagyatott fenn. A főbirót a királyi biztos nevezte ki, hivatala holtiglan biztosítatott.

Minden kerületben kamarai helytartóság állítatott fel.

Az országban 38 altörvényszék alapítatott, melynél egyenkint 1 elnök, 4 ülnök és 2 bűnvádi ügyész lőn alkalmazva.

Abaúj-Torna-megyéhez következő tvszéki tisztviselők neveztettek ki: Elnök: Komáromy György.

Törvényszéki ülnök: Fáy Pál.
Szentimrey Pál.
Major Sigmond.
Domonkos Sámuel.

Tollnok: Báró Fischer Imre.
Bárczay Ferencz.

Tiszti ügyész: Pósa Gábor.
Kengyel Mihály.

Szegények ügyvédje: Újházy Mihály.

Polgári ügyész: Milecz Sámuel.

Törvényszéki igtató: Zsarnay Márton.

Ezen évben legf. rend. alapján hozatott be a telekfelmérés is.

1787-ben a törvényszék annyiba változott, hogy már ekkor az előbbenieken kivül gyakorta előfordúl mint:

Elnök: Zombory Sigmond.

Törvényszéki ülnök: Vitéz János.
Milecz Sámuel.
Dobay Pál.
Tiszta Ferencz.

1790. Január hó 28-ról kelt legfelső rendelet alapján, a megyék, szabad királyi városok és kerületek régi törvényes hatósága egész terjedelmében visszaállítatott. Megjegyzésre méltó, hogy a Jósef korabeli tisztviselők egy kinálkozó alkalmat sem mulasztottak el, hogy a fejedelem ő felségét alázatos, de erélyes felterjesztéseik által, az alkotmány helyreállítása végett fel ne kérték volna.

II. Leopold. 1790. április hó 19-én báró Orczy László megyei főispán elnöklete alatt Abaújvár-megye alkotmányos tisztújításán következő tisztviselők választattak meg:

I. Alispán: Fáy Ágoston.
II. Alispán: Puky László.

Főjegyző: Tiszta Ferencz. I. Aljegyző: Bárczay István.

II. Aljegyző: Zombory Ferencz.
Főpénztárnok: Vitéz János.

Kassai járás: Főszolgabíró: Kornis István.
Alszolgabíró: Lánczy Ferencz.
Esküdt: Komjáthy Gábor.
Kovács János.
Biztos: Gosztonyi József.
Aladószedő: Dióssy István.

Fűzéri Járás: Főszolgabíró: Zombori Gábor.
Alszolgabíró: Bárczay Ferencz.
Esküdt: Czékus Pál.
Ondrejkovics László.
Biztos: Szentmártoni Mihály.
Aladószedő: Urbán Pál.

Csereháti járás: Főszolgabíró: Szentimrey Gábor.
Alszolgabíró: Jakabfalvay Dániel.
Esküdt: Szunyogh József.
Márczy János.
Biztos: Tolnay Ferencz.
Aladószedő: Bencsik Sigmond.

Szikszai járás: Főszolgabíró: Darvas János.
Alszolgabíró: Balogh József.
Esküdt: Putnoky Károly.
Koós Mihály.
Biztos: Török Sigmond.
Aladószedő: Karsa Dániel.

Gönczi járás: Főszolgabíró: Krajnik József.
Alszolgabíró: Fáy Károly.
Esküdt: Szobonya József.
Naményi Sámuel.
Biztos: Hunyor István.
Aladószedő: Bazsó Pál.

Főügyész: Domonkos Sámuel.
Alügyész: Pósa Gábor.
Tiszteletbeli ügyész: Semsey István.
Számvevő: Klestinszky József.
Levéltárnok: Korponay Imre.

Orvos: Meyer Lajos, a többi orvossal megerősíttetett.
Mérnök: Textoris János.
Várnagy, főbiztos: Szedliczky Józef.
Hajdúk hadnagya: Nováky Antal.
Irnok: Joób Mihály.
Megyeri György.

I. Ferencz. 1797-ben történt tömeges nemesi felkelésben Abaújvármegye következőleg vett részt.

Lovasság 4 század.

Fővezér (ezredes): Báró Perényi János.
Alvezér: Báró Vecsey János, később
Báró Orbán Pál, előbb őrnagy, később alezredes.
Kapitány hadügyész: Domonkos Sámuel.
Kapitány segédtiszt: Jekelfalusy László, később
Soós György.
Főhadnagy segédtiszt: Horváth Tamás.
Százados kapitány: Ferdinándy Mihály.
Kornis István, később
Báró Mesko Vincze.
Dobay Tamás.
Szentimrey Józef.
Főhadnagy: Báró Mesko Vincze.
Fáy András.
Bárczay László.
Kandó László.
Alhadnagy: Csuka Ferencz.
Domonkos István.
Alexius András.
Komáromy Ferencz.
Számfeletti alhadn.: Fekete Ferencz.
Szentimrey Pál.
Törzs hadirnok: Turóczy József.
Törzs trombitás: Steffanek József.
Törzs kovács: Szmutni Adalbert.
Törzs porkoláb: Török Sigmond.
Század. alorv. (felcs.): Kelemen Józef.
Hegedűs János.

Század hadirnok: Beszterczey András.
Glótz Márton.
Század trombitás: Helkermann
Bartha Vendelin.
Holiczki József.
Garsik Mátyás.
Szijjártó: Genzko Mihály.
Peithor Pál.
Század kovács: Kobor József.
Őrmester: 4.
Tizedes: 16.
Zászlótartó: 2.
Altizedes: 14.

Gyalogság 3 század.

Parancsnok, százados: Ternyey Imre.
Szalay Pál.
Vendéghy Sámuel.
Főhadnagy: Zombory Gábor.
Jakabfalvy Jósef.
Bodnár Pál.
Alhadnagy: Dióssy Tamás.
Szemere József.
Farkas Márkus.
Schwarz Pál.
Bárczy József.
Teleky László.

A vármegye lovas egyenruhája: világos kék dolmány, mellény és nadrág, feketesárga egyvelges sinór és 3 sorú sárga gomb, sötét kék világos veres széllel kivarrott köpönyeg.

Havonkénti fizetése a fővezérnek . 130 rénes forint.
Alvezérnek . . . . 110 „ „
Kapitány hadügyésznek . 60 „ „
„ segédnek . . 60 „ „
Főhadnagy segédnek . . 30 „ „
Százados kapitánynak . . 60 „ „
Főhadnagynak . . . . 30 „ „
Alhadnagynak . . . . 25 „ „

Számfeletti alhadnagynak .	20	rénes forint.
Törzs hadirnok	16	„ „
„ trombitás . . .	16	„ „
„ kovács	16	„ „
„ porkoláb	26	„ „
Század alorvos . .	24—20	„ „
„ hadirnok . .	18—15	„ „
„ trombitás . . .	15	„ „
„ szíjjártó . . .	18	„ „
„ kovács . . .	18	„ „
Lovas közvitéz naponta .	16	rénes krajcár
A gyalog közvitéz naponta	12	„ „
A napontai kenyér részlet számítatott	10	„ „

A gyalogság egyenruhája annyiba különbözött, hogy csizma helyett bakkancsot viselt, szuronyos fegyvert, bagaria szíjjazata és tölténytartója volt.

A felkelt nemesség fővezére, vagy ezredese következő esküt tett le:

„Én báró Perényi János, esküszöm az egy élő Istenre, hogy én ezen Megyebeli Nemes Insurgens Katonaság Fővezérségét, Felséges uralkodó Királyunk és Országunk védelmére, egész szolgálatom alatt, mind két részről tartozó igaz hazafi hűséggel folytatni és viselni fogom, az kormányom alá veendő vitézeket, s azokhoz tartozandókat, egyedűl az ország törvényei szerént fogom kormányozni, azoknak meghatározott fizetéseket, fenyítéket, és itélet tételeket, hasonlóképen az ország törvényeihez, és a nemes vármegye által kiadott regulamentumhoz alkalmaztatom, minden környűl-állásokra nézve a nemes vármegyével levelezéssel és tudósitással leszek, kinek hire nélkül, a népet el nem hagyom, sem az ország határain kivűl kiadott instructiom ellen ki nem viszem, a regularis katonák közzé felosztatni nem engedem, az ellenséggel semmi titkos, és az ország kárára czélozó egyességre s barátságra nem lépek, az alattam valókat is minden efféle pártütéstől, az ellenség reáütésétől és diadalmától, teljes tehetségem szerint megoltalmazom, az kormányom s fővígyázásom alá veendő cassát megoltalmaztatom, és a nemes vármegyének a cassirius által számot

adatok, minden kártól teljes tehetségem szerint megőrizem, egyszóval, a nemesi szabadság és ország törvényei megtartásában híven és igazán eljárok, Isten engem ugy segéljen.“

1800-ban a részletes nemesi felkeléshez Abaújvár-megye részéről 1 század lovas és 2 század gyalogság lett volna kiállítandó.

Valósággal kiállott:

1 század lovas.

Parancsnok, kapitány: Kandó László.
Domonkos István.
Főhadnagy: Bárczay László.
Somody János.
Alhadnagy: Fekete Ferencz, később
Csoma Sámuel, miután pedig ez
királyi testőr lett,
Csányi Antal.
Tóth Sigmond.
Zászlótartó: Csányi Antal, azután
Spillenberger.

1 század gyalog.

Parancsnok, százados: Ferdinándy Mihály, ki később őrnagy lett és
Szalay Pál főhadnagy helyettesítette.
Főhadnagy: Szalay Pál.
Szedliczky Antal.
Alhadnagy: Csoma Sámuel, azután
Zeldmayer Antal.
Tóth Mihály.
Zászlótartó: Zeldmayer Antal, azután
Sihulszki Ferencz.

A gyalogság második százada csak a nagyobb szükség esetére lett volna kiállítandó.

Ezen felkelés alkalmával a főtisztek fizetései a megyei közgyülés által következőleg határoztattak meg.

I. Kapitány havi fizetése . . . 15 rénes forint.

II. Kapitány havi fizetése . . . 12 rénes forint.
Főhadnagy „ „ . . . . . 10 „ „
Alhadnagy „ „ . . . . . 8 „ „
Őrmester „ „ . . . . . 4 „ „
Zászlótartó „ „ . . . . . 4 „ „
Alorvos „ „ . . . . . 6 „ „

1802. A prémontrei szerzet I. Ferencz király által vissza állítatott és a jászóvári uradalomba visszahelyeztetett.

1804. Az egri püspöki megyéből, mely érsekségre emeltetett, alapítatott a kassai megyés püspökség, és első püspökül Szabó András neveztetett ki, ki dec. 18. ünnepélyesen beigtattatott.

1805-ki részletes nemesi felkeléshez állított a megye:

1 lovas századot.

Parancsnok, kapitány: Kandó László.
Domonkos István.
Főhadnagy: Puky András.
ifj. Comáromy György.
Alhadnagy: Szobonya János.
Dióssy Tamás.

Lovas felkelő 130 ember.

Gyalogságból a gömöri zászlóaljba állított:
Abaujvár-megye 50
Kassa szabad királyi város 50
Összesen 100 embert.

A borsodi zászlóaljba állitott a megye
2 századot 340
Összesen 440 embert.

December hó 2-án legfelső rendelet következtében Abaújvár-, Zemplén-, Beregh- és Tornavár-megye küldöttjei egy felkelő lovas ezred törzstisztjei választására Kassán összegyülvén, megválasztattak:

Ezredesül: Gróf Almási Illés.
Alezredessé: Báró Luzsenszky Jósef.
I. Őrnagygyá: Rakovszky Lajos.
II. „ Fáy József.
Hadügyész kapitánynyá: Illós Menyhért.
Számvevőül: Karácsonyi.
Római catholicus káplánnak: Bot Antal.

Református káplánnak: Pócs András.

Egyenruha volt: Fekete csákó.
Világos-kék öltöny és nadrág.
Sárga gomb.
Bakkancs; a lovasságnál csizma.

A gyalogság főtisztjei következők voltak:

Parancsnok, százados: Hauszekkel.
Szalay Ignácz.

Főhadnagy: Pellyebeli Tiszta Pál.
Zámbory János.

Alhadnagy: Rátkay Ferencz.
Dobay Ferencz.
Szedliczky János.
Bodnár Pál.
Polinszky Ferencz.

1809. tömeges nemesi felkelés alkalmával az Abaújvármegyei nemes had állott:

Gyalogság: 2 század, összesen 601 ember.

A gyalogság Kéler Pál ezredes-kapitány zászlójához tartozott.

Osztályparancsnok százados: Ternyey Imre.

Százados: Szalay Pál.
Vendéghy Sámuel.

Főhadnagy: Zombory Gábor
Jakabfalvay Jósef.
Bodnár Pál.

Alhadnagy: Schwartz Pál.
Dióssy Tamás.
Szemere Jósef.
Farkas Márton.
Bárczy József.
Teleky László.

A felkelő nemes gyalognak felkészülete állott:

Haja: rövidre volt nyírva.

Csákó: fekete, sárgafekete rózsával. Az őrmester kettős, a tizedes egyszerű sárga szőr paszománttal. A főtisztek kes-

keny arany paszománttal, mindenik rózsával, nap- és nyak ellenzőkkel.

Öv: egyedül az ezredesnek és főtiszteknek sárgafekete teveszőrből vagy selyemből, az altiszteknek és közembereknek övei nem voltak.

Ujjas köpenyeg: szürke vegyes.

Felsőruha és nadrág: kék, világosabb egyszerű sinórral. Sárga lapos gombokkal. A felső ruha dolmány formára készítve, a mely ruha újjait ki lehetett venni. Gallér és kihajtás karmasin szinű.

Magyar topánka: két pár, a tisztek akár németes, akár magyar csizmákat hordhattak.

Nyakravaló.

Borjúbőr tarisznya: bagaria szíjjal.

Vászonkenyér-tarisznya.

Patrontáska: bagaria szíjjal.

Kard: marok ellenzővel és marok szíjjal.

A tisztek a kardot függő szíjon, a dolmány alatt magyarosan hordták.

Kard vállszíj,
Szurony tokkal, } bagariából.
Puska szíj,

Sapka. Téli kesztyű.

A tábori eszközökből.

Kulacs: szíjjal minden embernek.

Ács részére: előkötő bőr, századonkint egy.

„ „ bárd „ „ „

„ „ fejsze „ „ „

Rézdob verőjeivel századonkint kettő.

Seborvosi eszközöknek való láda: dandáronkint egy.

Orvosságos láda: zászloaljankint egy.

Tábori kápolna: dandáronkint egy.

Csákány: századonkint egy.

Kapa századonkint egy.

Lovasság 1 század, összesen 207 ember.

Parancsnok, kapitány: Kandó László.

Alkapitány: Semsey Jób.

Főhadnagy: Zombory Lajos.
Comáromy György.
Alhadnagy: Thuranszky Károly.
Péchy János.

A kimutatott nemes hadakon kivül Abaújvár-megye egy század önkéntes lovasságot állított ki, mely király ő felsége szabad rendelkezésére adatott által:

Kapitány:	1	Vitéz János.
Főhadnagy:	1	
Alhadnagy:	1	Comáromy Lajos.
Őrmester:	2	
Tizedes:	12	
Trombitás	1	
Közvitéz:	150	
Összesen:	168	ember.

Comáromi Lajos az ellenség előtt hős halált halt. *)

A megye biztonságára és a nemességnek a szükség esetében gyakorlására járásonkint tartalék nemes had állítatott ki.

Csereháti század.

Százados: Vendéghi László.
Főhadnagy: Zeldmayer Antal.
Básty László.
Alhadnagy: Korponay István.
Vendéghi Dániel.
Őrmester: Csörghe László.
Szobonya József.

Tizedes	12
Szabados	12
Közvitéz	105
Összesen	122 ember.

Kassai járás ¼ század.

Főhadnagy: Tóth Mihály.
Őrmester: Kormos József.

*) Az önkéntesek, vagy Volonusok főhadparancsnoka: Würtembergi herczeg Ferdinánd-, dandárnoka pedig Péterffy Károly volt.

Tizedes 3
Szabados 3
Közvitéz 35

Összesen 43

Fűzéri járás ¼ század.

Főhadnagy: Fekete Ferencz.
Tizedes 2
Szabados 2
Közvitéz 26

Összesen 31 ember.

A gönczi járásban 2 század.

Főtisztek: Szentmártonyi Péter
Boronkay László.
Szedliczky János.
Jászay László.
Bónis András.
Török András.
Téglássy József.
Csuka Ferencz.

Nemes felkelő 375.

A szikszói járásban 1 század.

Főtisztek: Papp Dániel.
Fáy András.
Péczely János.
Puky Abrahám.
Básti János.
Kos András.
Kos Mihály.
Csuka Dániel.
Őrmester: Kunsch Gábor.

Tizedes 18
Közvitéz 204

A tartalék had összesen 4½ század = 816 ember.
Az egész nemes felkelés:

1 század lovas	207 ember
6 1/2 század gyalog	1417 ember
Összesen	1624 ember
Önkéntes (Volonus) had . . .	168 ember
Összesen	1792 ember.

A mondottakon kívül a megye területén a rendes hadsereg számára jelentékeny toborzás történt.

Az elsorolt nemesi részletes vagy tömeges felkelésekbe a főnemesség, főpapság és városok bandériumai bele értve nincsenek.

Nemes felkelési jegyző és pénztárnok volt: Korponay Imre, a megye levéltárnoka.

1809-ben az asperni csatában esett el cs. k. fhg. Károly oldala mellett, az abaúj-megyei születésű Báró Vécsey Péter, ki 20 évi szolgálatja alatt a cs. k. hadseregben, vitézsége és kitünő katonai tulajdonai következtében, altábornagyságig emelkedett.

1811-ben február hó 28-ról kelt 445. számú nádori rendelet alapján a megyei gyalog nemes-hadnak junius hó 16-ára Szikszó-, Szántó- Nagy-Idára; a lovasságnak pedig Széplakra kellett volna összegyűlni és hadi gyakorlatokat tartani, de a gyakorlatoktól, az ezen évi drágaság, miatt május hó 4-ről kelt nádori rendelet folytán, ő felsége a király által fölmentetett.

Ezen alkalommal a Nográd-megyébe elszármazott Ternyey Imre kapitány helyébe Zombory Gábor neveztetett ki kapitányúl.

A gyakorlatok alatt a főtiszteknek és legénységnek a szabályszerű fizetést kellett volna húzni.

1811. Február hó 20-tól kelt legfelső nyilt parancs következtében az 1 forintos bankjegy 12 krajczárra; a 2 forintos 24 krajczárra; az 5 forintos 1 forintra; a réz pénzből a 30 krajczáros 6 krajczárra; a 15 krajczáros 3 krajczárra; a 3 krajczáros 3/5 krajczárra, az 1 krajczáros végre 1/5 krra szállítatott le.

A kétgarasos a forgalomból kivétetett. Az adó ötszörösen felemeltetett, valamint a só ára is.

A pénznek ilyetén leszállítása következtében a megye április hó 3-ról kelt felterjesztésében keserves, de erélyes panaszokban adta különösen abbeli sérelmét elé, hogy ezen legmagasabb intézkedés országgyűlésen kivül történt, kérte annak azonnali összehívatását.

1812. november hó 24-én az akkoron uralkodó nagy drá-

gaság következtében Abauj-, Borsod-, Heves-, Sáros-, Szepes-, Torna-, Ung- és Zemplén-megye és szab. kir. Kassa város küldöttségei összegyűlvén, mindenféle élelmi, piaczi és kézműi tárgyakat, sőt cseléd-béreket is limitálták.

Húsnak és ehez szabott fagygyú és gyertya árának limitatiója	Húsnak fontja	Olvasztatlan jó száraz fagygyúnak fontja	Olvasztott fagygyúnak fontja	Jól készült gyertyának fontja
	kr.	kr.	kr.	kr.
A midőn egy pár hízott ökörnek ára				
60 rfrtól 70-ig fog menni, lészen	2	6	7	10½
70 „ 80-ig	2½	7	8	11½
80 „ 90-ig	3	8	9	12½
90 „ 100-ig . . .	3½	9	10	13½
100-tól 110-ig	4	10	11	14½
110-tól 120-ig	4½	11	12	15½
120-tól 130-ig	5	12	13	16½
130-tól 140-ig	5½	13	14	17½
140-tól 150-ig	6	14	15	18½

	frt.	kr.
Ennél fogva a jelenvaló időre nézve, a küldötteik által egyben gyűlt nemes vármegyék részéről a tehén húsnak fontja a királyi és mező városokon a contractionalis és transennalis helyeken határoztatott	—	6
A falukon	—	5
A jó száraz olvasztatlan fagygyúnak fontja	—	18
Az olvasztott fagygyúnak fontja	—	20
A gyertyának fontja	—	24
Mindazonáltal Kassán, Miskolczon, Eperjesen és Szomolnokon, a szállásnak és fának drágasága tekintetéből a gyertyának fontja lészen	—	24
A borjú húsnak ára átalán fogva egész esztendőben mindenkor két krajczárral lészen feljebb, mint sem a tehén húsnak, és így most a városokon . . .	—	8
A falukon	—	7
Négy borjú láb, fő, gyomor, tüdő, s efféle aprólékoknak ára két krajczárral feljebb mint egy font borjú hús, melyhez képest lévén a borjú húsnak mostanában fontja 8 és 7 krajczár, azoknak ára lészen a városokon	—	10
A falukon pedig	—	9
A borjú húst azonban a mészárosok ezentúl fertály		

	frt.	kr.
szerint, nem másképen, hanem font számra árulni tartozzanak.		
A gyenge bárány húsnak fontja Szent János napig egy krajcárral mérettessen feljebb, mint a tehén hús, azután pedig a juhhús sorában mérettessen.		
A juh és kecske hús egy krajczárral legyen mindenkor alább a tehén húsnál		
A friss disznó húsnak fontja	—	8
Bőrös pecsenyének	—	11
Hogy ha pedig ne talán alább szállana a sertéseknek ára, a nemes vármegyéktől fog függeni ezeknek árát a szerint alkalmaztatni.		
Száraz szalonnának fontja	—	24
Nyers szalonnának „	—	20
Ó Hájnak „	—	27
Új hájnak „	—	23
Disznó zsirnak itczéje	—	30
Egy pár nagyobb csirke a királyi és más városokban, nem különben contractionális helyeken . . .	—	12
Kivül pedig a falukon	—	11
Egy pár kisebb csirke a városokon	—	8
A falukon	—	7
Egy pár kappan a királyi- és mezővárosokon . . .	—	24
A falukon	—	21
Egy pár tyúk	—	20
Egy pár öreg kacsa	—	20
Egy pár fiók kacsa	—	16
Egy pár hízott lúd a városokon	2	—
A falukon	1	54
Egy pár száraz lúd a királyi- és mezővárosokban . .	1	12
A falukon	1	6
Egy pulyka kakas	1	15
Egy tojó pulyka	—	50
Nyolc tojás tavaszkor és nyárban a városokon . . .	—	3
A falukon pedig tiz tojás	—	3
Öszszel és télen a városokon hat tojás	—	3
A falukon nyolcz tojás	—	3
Irós vajnak itczéje	—	24
Olvasztott vajnak itczéje	—	36
Olvasztott juhvajnak itczéje	—	18
Len olajnak itczéje	—	24
Kender olajnak itczéje	—	15
Bőrök ára.		
Egy pár legnagyobb magyarországi nyers ökör bőr . .	16	—
Egy pár középszerű ökörnek nyers bőre	13	—
Egy pár kisebb, vagy gallicziai ökörnek bőre . . .	10	—
Egy pár legnagyobb magyarországi tehénnek bőre . .	10	—
Egy pár kisebb tehénnek bőre	8	—
Egy pár annál kisebb tehénnek bőre	6	—
Egy pár harmadfű tinónak bőre	6	—

	fr.	kr.
Egy esztendős nagyobb rúgott borjúbőrnek párja . .	3	—
Kisebb rúgott borjúbőrnek párja	1	30
Szopos felföldi borjubőrnek párja	1	—
Szopos alföldi borjubőrnek párja	1	20
Egy pár jóféle ürü, vagy kos, bundának való bőr . .	2	—
Egy pár alább való ürü, vagy kos bőr	1	30
Egy pár öreg kecske-bak bőr	2	30
Egy pár közönséges nyers kecskebőr	1	30
Szűcsnek való magyar öreg báránybőrnek párja . . .	1	30
Szűcsnek való szopos báránybőrnek párja	—	48
Szűcsnek való fiatal kecskebőrnek párja	—	24
Prémnek való nagyobb juhbőrnek párja	1	30
Hasi vagy elvetélt báránybőrnek párja	—	6
Egy jó nagy lóbőr	2	30
Egy középszerü lóbőr	1	45
Egy kisebb öreg lóbőr	1	—
Egy harmadfü csikóbőr	—	50
Egy tavalyi csikóbőr	—	30

Közönséges vargák limitátiója.

Egy pár legnagyobb alföldi ökörbőrnek fejére való kikészítéseért	2	30
Kisebb alföldi ökörbőr párjának kikészítéseért . . .	2	—
Egy pár legnagyobb tehénbőrnek készítéseért . . .	2	—
Egy pár kisebb tehén bőrnek készítéseért	1	30
Egy pár legnagyobb öreg lóbőrnek kikészítéseért . .	2	—
Egy pár kisebb lóbőrnek készítéseért	1	30
Egy pár bocskorbőrnek a java	—	36
Egy pár középszerü jóságú bocskorbőr	—	24
Annál alább való bocskorbőrnek párja	—	20
Legnagyobb ökörbőrből bocskortól elmaradott málybőr	5	—
Kisebb ökörbőrből elmaradott málybőr	4	—

Timárok limitátiója.

Egy pár legnagyobb ökörbőrnek kikészítéseért és feketére való festéséért	3	30
Középszerünek	3	—
Kisebbnek	2	30
Egy pár legnagyobb tehénbőrnek kikészitéseért festékkel együtt	3	—
Kisebbnek	2	30
Egy pár öreg bakbőrnek, Kordovány formára való kikészitésétől	1	30
Egy pár fiatal kisebb bakbőrnek, és öreg keeskebőrnek ily formára való kikészitésétől	1	—
Egy pár nagy bárány, borjú és juhbőrnek szattyánra való kikészitésétől	—	40
Egy pár nagy öreg bőrnek fontos talpra való kikészitésétől	3	—
Egy pár férjfi csizma alá való fontos talp	—	40

Német vargák limitátiója.	frt.	kr.
Sárga, kék, zöld és egyéb különbféle bőrből készült asszony czipőért, ha a varga ad bőrt	1	30
Legnagyobb fekete fischleder asszony czipőért, ha a varga ad bőrt	1	—
Férfinak való fischleder czipőért ha a varga ad bőrt	1	40
Ha a csináltató maga adja a bőrt, egy pár férfi czipőnek csupán a munkájától talppal együtt	—	50
Asszonyi czipőnek csupa munkájától talppal együtt	—	36
Egy pár marhabőrből készített legnagyobb stibli	5	—
Kisebb	4	30
Egy pár férfinak való kordovány pántofli	1	—
Asszonynak való kordovány pántofli	—	50
A midőn a gazda csupán csak bőrt ad	—	36
Egy pár férfinak való fischleder stibli	4	30
Egy pár legfainabb úgy mondatott fordított bőrből készült fényes stibli	6	—
Ha a csináltató mindent maga ád hozzá, csupán a munkáért	2	—
Egy pár legfainabb stiblinek fejelése	3	—
A kisebb idejűeknek s gyermekeknek készítendő e féle munkáknak ára a felljebb valókhoz mérsékeltessen.		
Csizmadiák limitátiója.		
Egy pár legnagyobb fekete kordoványból készült csizma	4	—
Hasonló csizma közép férfinak való	3	30
Még kisebb férfinak való	3	—
Tizenkét esztendős gyermeknek	2	—
Annál kisebbnek	1	30
Még annál is kisebbnek	1	—
Nagyobb csizmának kordoványnyal egész fejjel való fejelése	1	30
Nagyobb csizmának fél fejjel való fejelése	1	15
Középszerű csizmának egész fejelése	1	20
Ennek fél fejjel való fejelése	1	10
Tizenkét esztendős gyermeknek való egész fejelés	—	45
Asszonynak való sárga vagy fekete Kordovány csizma steklire	3	—
Kecske bőrből készített férfi csizma	2	—
Hasonló bőrből asszonynak	1	30
Bak bőrből való férfi csizma	2	30
Hasonló bőrből készült asszonynak való nagyobb csizma	2	—
Annál kisebb	1	30
Még annál is kisebb	1	—
Szattyánból való legnagyobb csizma	1	42
Annál kisebb	1	15
Még annál is kisebb	1	—
Tehén bőrből cselédnek való legnagyobb csizma	3	—
Olyatén középszerű csizma	2	30
Annál kisebb	2	—

	frt.	kr.
Meg annál is kisebb	1	—
Férfi paraszt csizma fejelésért szárastul együtt	1	30
Olyatén kisebb fejelésért	1	15
Még kisebbért	1	—
Egy pár csizmának fejeléseért ha valaki a szárat maga adja	1	—
Ily móddal teendő kisebb csizmának fejeléseért	—	45
Tehén bőrből készült asszonyi csizma	1	50
Ilyen fejelés csizma szárastól együtt	1	—
Szár nélkül	—	40
Kordoványból való férfinak készült egy pár béllelt csizmának munkájától, ha mindent maga ád a csináltató	—	45
Ilyen féle kisebb csizmának munkája	—	30
Annál kisebbnek munkája	—	20
Asszonyi csizmának munkája ha mindent maga ád a csináltató	—	30
Kisebb csizmának	—	20

Férfi szabók limitátiója.

Egy férfinak való selyem posztóból arany vagy selyem sinórral készült tisztességes hosszabb mentének, ha materia vagyon az alján, varrásától		2	—
Más rendbeli ugyan selyem posztóból csinált rövidebb mentétől		1	30
Férfinak való béllés nélkül készült mentének varrásáért		1	12
Selyem posztóból való ujjas férfi dolmánynak	„	1	20
Hasonló posztóból való ujjatlan dolmánynak	„	1	—
Közönséges három sinóros liberia mentének	„	1	30
Gombokra készült béllelt hosszú nadrág	„	—	45
Szíjra készült béllelt magyar nadrágnak	„	—	30
Közönséges bélletlen nadrág	„	—	18
Három sinóros béllelt liberia-nadrág	„	1	—
Közönséges sinóros lajblinak	„	—	36
Sinór nélkül való	„	—	30
Közönséges galléros újjas köpenyegnek	„	1	30
Csinosabb nagy gallérú újjas köpönyeg	„	2	—
Egy közönséges cselédnek való kaputnak vagy frakknak varrásáért		1	30
Csinosabb kaputnak vagy frakknak varrásáért		2	—
Mindenféle kurta kaputnak, vagy kurtkának varrásáért		1	15
Világos vagy setét kék posztóból készült legöregebb közönséges vásári nadrág egy sinórral		3	20
Ilyen posztóból készült középszerű nadrág		2	20
A legkisebb		1	50
Ilyen posztóból készült újjas lajbli gombokkal		5	—
Középszerű újjas lajbli		4	—
A legkisebb		3	—
Ujjatlan posztó lajbli		2	—
Középszerű újjatlan lajbli		1	30
A legkisebb		1	10

Asszony szabók limitátiója.	frt.	kr.
Egy viganó ruha garnir nélkli atlaszból vagy selyemből	1	30
Egy viganó patyolat ruha	1	15
Egy vatirozott hosszú felső ruha úgynevezett iberrock	2	30
Egy újjas lajbli	—	40
Újjatlan lajbli	—	27
Egy közönséges szoknya	—	30
Asszonyi béllelt bunda	1	30
Asszonyi bélletlen bunda	1	—
Egy váll	—	30
Szűrcsapók limitátiója.		
Egy 24 rőf hosszaságú és egy rőf szélességű legjobb posztóból csinált fehér szűr posztónak vége	12	—
Hasonló hosszaságú és szélességű, de alább való fehér szűrposztónak vége	10	—
Ugyan olyan nagyságú fekete szűrposztónak vége	8	30
Ha maga ád az ember 22 font gyapjút, tartozik a csapó egy vég szűrposztót csinálni	1	42
Fekete pokrócz	1	—
Fehér pokrócz	1	8
Jó féle fürtös nagy pokrócz	3	—
Alább való fürtös „	2	—
Szűrszabók limitátiója.		
Bundára való legnagyobb öreg szűr a minő négy telik ki a felebb meghatározott végből	4	—
Hasonló nagyságú, de alább való posztóból készült öreg szűr	3	24
Nem bundára való, hanem közönséges nagy szűr jó féle posztóból	3	24
Alább való posztóból hasonló nagy szűr	3	7
Utána való kisebb, alább való posztóból	2	33
A legkisebb, suhancznak való	1	25
Egy jó nagy szűr szürke posztóból	2	—
Hasonló középszerű nagyságú	1	21
Legkisebb hasonlóból	1	8
A legjobb posztóból való legnagyobb magyar szűrkankó	2	—
Hasonló posztóból lengyel szűrkankó	2	16
Jó posztóból, kisebb magyar szűrkankó	1	42
Hasonló posztóból, kisebb lengyel szűrkankó	1	59
Ugyanezen jó posztóból legkisebb magyar szűrkankó	1	25
Ismét hasonlóból kisebb lengyel szűrkankó	1	42
Ugyanezen alább való posztóból legkisebb magyar szűrkankó	1	3
Olyatén posztóból készült legkisebb lengyel szűrkankó	1	25
Szürke posztóból való legnagyobb szűrkankó	1	8
Kisebb	1	—
Legkisebb	—	51

	frt.	kr.
Jó posztóból készült legnagyobb fehér szűr nadrág . .	1	25
Hasonlóból kisebb nadrág	1	8
Annál kisebb	—	51
Alább való posztóból legnagyobb nadrág	1	8
Hasonlóból kisebb	—	51
Annál is kisebb	—	36
Gubák limitátiója.		
A legnagyobb fürtös fekete guba	5	—
Középszerű fekete fürtös guba	4	—
Annál kisebb	3	—
Az unghvári legnagyobb fürtös fekete guba	3	—
Fekete, szürke, vagy fehér rövid guba	2	—
Asszonyi kurta guba	1	30
Süvegek limitátiója.		
Legjobb matériából készült öreg magyar süveg . . .	1	30
Hasonló matériából kisebb	1	—
Alább való matériából egy nagy öreg süveg	1	—
Hasonló matériából kisebb	—	48
Gyermekeknek készíttetett süveg	—	40
Kalaposok limitátiója.		
Liberiás cselédnek való legnagyobb karimájú felkötött mondva csinált szőr kalap	1	30
Ennél kisebb	1	—
Magas tetejű gömbölyű jóféle szőr kalap	1	40
Kisebb	1	20
Közönséges parasztnak való hat hüvelyknyi karimájú szőr kalap	1	—
Efféle középszerű szőr kalap	—	45
Legkisebb	—	24
Felkötő jóféle selyem kalap	7	—
Magas tetejű gömbölyű jóféle selyem kalap	6	—
Illyen középszerű kalap	5	—
Legkisebb	4	—
Ha a kalapot csináltató maga ád nyúl bőröket, a munkának ára lesz	2	—
Szűcsök limitátiója.		
Egy öreg ködmön fekete prémmel	4	—
Hasonló középszerű ködmön	3	30
Ennél kisebb	3	—
Egy öreg ködmön fehér prémmel	3	30
Hasonló középszerű ködmön	3	—
Ennél kisebb	2	30
Prémetlen nagy újjas ködmön	2	30
Újjatlan derékra való ködmön	1	30

	frt.	kr.
Asszonynak való újjas ködmön	3	—
Hasonló újjatlan	1	15
Egy közönséges mentének fekete bárány bőrrel való prémezése	4	—
Egy ilyen mentének fehér bárány bőrrel való béllelése	2	—
Egy szironnyal kivarrott juhász bunda	12	—
Egy közönséges juhász bunda	10	—
Alábbvaló juhászbunda	8	—
Egy paraszt prémes sipka	—	45
Fejér birke-bárányból készült sipka	1	—
Rókabőrnek kikészítésétől	—	7
Egy bárányból csávállásától	—	7
Hasi bárányból készítésétől	—	3
Öreg juhból kicsávállásától	—	12
Öreg farkasbőrnek kikészítésétől	—	40
Férfinak való ködmön varrástól ha mindent a gazda ád hozzá	—	45
Asszonynak valótól	—	30
Szijjártók limitátiója.		
Egy pár debrecenyi farhám körüljáró szíjjal ha a mesterember adja a bőrt	12	—
Ha a gazda adja a bőrt, csupán a munkáért	3	—
Egy pár széles hátszíjjas hám táskával együtt	4	10
Ha a gazda adja a bőrt	1	—
Egy pár közönséges hátszíjjas hám	2	30
Ha a gazda adja a bőrt	—	40
Egy hátulsó franczia gyeplő	2	—
Ha a gazda adja a bőrt	—	30
Egy első franczia gyeplő	3	—
Ha gazda adja a bőrt	—	45
Egy hátulsó paraszt gyeplő	1	20
Ha a gazda adja a bőrt	—	12
Egy két águ első paraszt gyeplő	1	24
Ha a gazda adja a bőrt	—	12
Egy pár francia hámhoz való szíjj rúdtartó	3	—
Ha a gazda adja a bőrt	—	40
Egy pár francia hámhoz való körüljáró mindenestől	4	—
Ha a gazda adja a bőrt	—	40
Egy pár franczia hámba való húzó	4	—
Ha a gazda adja a bőrt	1	15
Paraszt farhámba tartó szíjj istráng	1	30
Ha a gazda adja a bőrt	—	24
Egy pár szemellenzős kantár	3	—
Ha a gazda adja a bőrt	—	30
Egy csikós kantárszárral együtt	1	30
Ha a gazda adja a bőrt	—	24
Egy paraszt egyes közönséges kantár	—	40
Ha a gazda adja a bőrt	—	12
Egy paripa kötőfék	—	51

	frt.	kr.
Ha a gazda adja a bőrt	—	12
Egy istáló kötőfék	—	40
Ha a gazda adja a bőrt	—	12
Egy pár kengyel szíjj	—	48
Ha a gazda adja a bőrt	—	9
Egy heveder	—	48
Ha a gazda adja a bőrt	—	9
Egy lekötő szíj kerítőjével együtt	1	12
Ha a gazda adja a bőrt	—	12
Egy sima szügyellő	—	58
Ha a gazda adja a bőrt	—	12
Egy dupla szügyellő	1	—
Ha a gazda adja a bőrt	—	15
Egy sima farmatring	—	30
Ha a gazda adja a bőrt	—	9
Egy dupla farmatring	—	50
Ha a gazda adja a bőrt	—	12
Egy veres bagariából való három csattos derék szíj	1	30
Kisebb	1	15
Egy bagaria nadrágszíj réz csattal	—	30
Egy közönséges nadrágszíj	—	15
Apró nadrág szíj	—	12
Egy leghosszabb s legjobb bocskorszíj	—	20
Középszerű	—	15
Egy legnagyobb hámnak való ökörbőr kikészítésétől	1	30
Egy kisebbnek	1	15
Egy nagy tehénbőr kikészítése	1	15
Egy harmadfű tulokbőrnek kikészítése	1	—
Egy nyolczágú ökör után való ostor	—	45
Egy annál véknyabb	—	34
Kerekjártók limitátiója.		
Egy keréknek folyó ára	1	—
Egy küllő	—	4
Egyenes kocsi vagy szekér rúd	—	51
Egy kocsiba való görbe rúd	1	30
Nyújtó	1	—
Egy kocsihoz való fürhécz hámfákkal	—	24
Első kesefa hámfákkal	—	20
Egy magyar szekérbe való lőcs	—	15
Egy eke talyiga egészen	2	30
Egy tengely	1	—
Első tengely szárnyával, vánkosával együtt	1	30
Bodnárok limitátiója.		
Egy törvényes mértékű hordónak készítése	—	30
Egy kupa mindenestől	—	10
Egy puttonnak ára	—	24
Egy köpüllőnek ára	—	51
Egy középszerű köpüllő	—	40

	frt.	kr.
Legkisebb köpüllő	—	30
Egy nagy zsojtár	—	10
Kisebb	—	8
Egy 64 itczés dézsa	—	30
Egy 46 „ „	—	24
Egy 32 „ „	—	20
Ennél kisebb	—	15
Egy hordóra való abroncs felütése, ha az abroncsot a bodnár maga adja	—	1
Ha az abroncsot a gazda maga adja	—	½
Egy egri hordóra való abroncsnak felverése, ha az abroncsot a bodnár adja	—	1½
Ha az abroncsot a gazda maga adja	—	1
Kádra való abroncsnak felverése, ha az abroncsot a gazda maga adja	—	2
Egy feneknek ócska hordóba való betétele, és megigazgatása	—	3

Kovácsok limitatiója.

Egy pár legnagyobb lóra való patkó	—	12
Egy pár középszerű patkó	—	8
Akár ócska, akár új nagy lópatkónak felütése különösen	—	4
Kisebb patkónak felütése	—	3
Egy összekapcsolt egész alsó tengelyre való marokvas a mesteremberr vasából, munkával együtt	3	—
A gazda vasából a munkáért	1	—
Egy pár uj karikás marokvas	1	—
A gazda vasából	—	18
Egy pár új ütköző	—	20
A gazda vasából	—	6
A rúd szárnyára való első karika	—	18
„ „ második	—	12
„ „ harmadik	—	4
Rúd végire való felső pléh	—	10
„ „ alsó pléh	—	10
Ragasztó szeg lánczczal együtt	—	10
Egy derékszeg	—	40
Nyujtóra karikás pléh	—	10
Kerék agynak való küllő karikának párja	—	51
Vastag végire egy pár persely	—	15
Egy egész abroncskeréknek a munkája	—	24
Egy lőcs tokja	—	12
Tengelyvégszeg görbítve	—	12
„ „ egyenes	—	6
Egy sing szegnek munkája	—	1
Uj sing vassal verése	—	4
Egy toló talyigának vasazása	—	40
Egy szántó vasnak végig való nádolása	—	40
„ „ „ élesítése	—	3
Egy csoroszlyának nádolása	—	12
„ „ élesítése	—	3

	frt.	kr.
Egy üsztöke csinálása	—	4
Szapulló üst alá való vas lábasnak munkája	—	24
Kisebbnek	—	16
Egy három akós hordóra való abroncsnak felütése	—	7
Átalagra valónak	—	6
Kerekre való két ágú pántnak munkája	—	6
Kétfelé nyíló kapunak vasalása	—	40
Közönséges szántó-vas	—	2
Csoroszlya	1	12
Két ágú vas villa	—	30
Ennek munkája ha valaki vasat maga ad	—	12
Egy három fontos jól megaczélozott fejsze	1	30
Egy fejszének csupa munkája	—	30
Egy fejszének aczélozása	—	6
Egy ló után való nagy paraszt szekérnek egész vasazása a gazda vasával	10	—
Ökör után való szekérnek vasazása detto	9	—
Harmincz boronaszeg, mely öszveséggel öt fontot nyom	1	30
E szerént egyenkint egy borona szeg	—	3
Ennél nagyobbnak darabja	—	4
Egy nagy legjobb jóféle laposkapa	—	24
Kisebb lapos kapa	—	20
Egy két ágú kapa	—	30
Egy legnagyobb jóféle ásó	—	30
Kisebb	—	24
Ortó kapa	—	24
Száz jó léczszeg	—	18
Ezer fenyűfába való zsindely szeg	—	48
Ezer bikfába való zsindely szeg	1	—

Lakatosok limitátiója.

Egy pár kis csizmának patkolásától	—	6
„ „ nagy férfi csizmának patkolásától	—	12
„ „ asszonyi csizmának patkolásától	—	10
Ócska patkónak, vagy sarkantyúnak felütésétől	—	6
Egy legközönségesebb pléh mindenestől	2	—
Csinosabb vassal borított pléh	3	12
Egy közönséges lyukas kulcsnak csináltatása a pléhnek levételével és felverésével	—	16
Egy paraszt láda pléh pántokkal s egyébb lakatos készülettel	1	12
Egy zár vagy lakat felnyitásért	—	3
Egy kétfelé nyiló pinczére két toló zárak mindenestől	5	—
Egy közönséges alladzós zabola	—	36
Czinezett zabola	—	45
Közönséges fekete vas kengyelvas	—	24
Czinezett kengyelvas	—	48
Öt soros czinezett lóvakaró	1	30
Nagy fekete vas lóvakaró	1	—
Kisebb czinezett lóvakaró	1	—
Kisebb fekete vas lóvakaró	—	45

Kötéljártók limitátiója.	frt.	kr.
Egy pár közönséges paraszthámba való istráng . .	—	12
Egy pár leghosszabb csupa jó kenderből csinált első istráng	—	24
Egy pár hátulsó hámokba való csupa jóféle kender istráng	—	20
Dupla kender kötőfék szárával együtt	—	15
Szimpla kötőfék	—	10
Borjúra való kötélnek párja	—	4
Marha szarvára való istrángnak párja	—	10
Egy pár paraszt kender hám	—	24
Lekötő hevedernek öle	—	10
Három csattra paripának való hevedernek párja . .	1	—
Egy pár nyakló	—	20
Puttonra való hevedernek öle	—	5
Egy font legvéknyabb kötni való fejér spárga . . .	—	40
A vastagabbnak fontja	—	30
Egy négy öles rudalló kötél	1	—
Egy szőrből csinált nyüg	—	12
Kender nyüg	—	9
Tiszta szőrből való pányvás kötélnek öle	—	24
Kenderből csinált pányvás kötélnek öle	—	12
Takácsok limitátiója.		
Egy rőf legvéknyabb, s öt fertályos lenvászonnak szövésétől	—	8
„ „ annál vastagabbtól	—	7
Egy rőf, s öt fertályos szélességű vékony kendervászonnak szövésétől	—	5
Vastagabbtól	—	4
Szöszből vagy pátyoszból közönséges ponyvának való két nyüstös vászonnak rőfitől	—	1½
Négy nyüstös zsáknak valónak rőfitől	—	3
Közönséges asztalkendőnek, vagy abrosznak rőfitől .	—	10
Fazekasok limitátiója.		
Egy kivül belől mázos másfél itczés csupor . . .	—	4
Ha csak belől mázos	—	3
Egy rendszerént való mázos korsó	—	10
Mázatlan korsó	—	4
Egy legnagyobb kétfülü fazék	—	24
Ennél kisebb	—	20
Egy fülü nagy mázos fazék	—	12
Ennél kisebb négy fontra való fazék	—	8
Egy nagy fedő	—	4
Kisebb	—	3
Kétfülü kivül belől mázos nagy serpenyő	—	20
Kisebb	—	12
Legkisebb	—	8
Egyfülü mázos nagyobb serpenyő	—	12
Ennél kisebb	—	8

	frt.	kr.
Legkisebb	—	4
Kivül belől mázos jóféle nagy fejes fazék	—	15
Ilyen kisebb	—	12
Egy közönséges nagyságú zöld mázos apróbb táblákkal bolthajtásos kályha	12	—
Annál kisebb	8	—
Egy mázatlan közönséges fehér kályha	4	—
Egy kályhának összerakása	1	—

Mindennemü napszámosok bére.

Egy kaszásnak maga kenyerén	—	24
Ha tartják	—	18
Egy kévekötőnek maga kenyerén	—	18
Ha tartják	—	12
Egy aratónak maga kenyerén	—	15
Ha tartják	—	9
Egy takarónak maga kenyerén	—	12
Ha tartják	—	6
A villásnak, a ki boglyáz, maga kenyerén	—	18
Ha tartják	—	12
Egy férfi napszámosnak, kőrakók és ácsok mellett a maga kenyerén	—	15
Ha tartják	—	9
Egy asszonynak ugyanazok mellett maga kenyerén	—	12
Ha tartják	—	6
A hegyaljai szőlőben való kapásnak, a ki a napkelettől fogva napnyugotig dolgozik nyári napon	—	24
Tavaszszal és őszszel	—	20
A Hegyalján kivül levő szőlőkapásnak nyári napon	—	20
Tavaszszal és őszszel	—	18
Szőlőkötőnek és igazgatónak	—	9
Trágyahordónak	—	9
Egy szőlőszedőnek a Hegyalján	—	10
A Hegyalján kivül levő helyeken	—	7
Egy puttonosnak a Hegyalján	—	20
A Hegyalján kivül	—	15
Egy taposónak a Hegyalján	—	24
A Hegyalján kivül	—	20
Tavaszi szántás 4 marhával ha a munkás magaén él	1	30
Ha tartják	1	12
Nyári szántás és trágyahordás négy marhával, ha a munkás maga tartja magát	1	12
Ha tartják	1	—
Egy ács vagy kőmíves pallérnak sz. György naptól fogva sz. Mihály napig, beleszámlálván a mesternek adatni szokott egy garast is	—	42
Egy ács vagy kőmives legénynek detto	—	30
Sz. Mihály nap után a pallérnak	—	36
A legénynek	—	24
Az ács és kőmíves inasoknak napszámuk félannyi mint a legényeké.		

	frt.	kr.
A téglaverőnek csupa munkája a kiégetéssel együtt, semmi életet nem adván, ezer téglától, melynek hossza egyesnek szélessége fél schuch, vastagsága pedig három czol	3	—
Mindennémü cselédeknek bére.		
Egy legfőbb táblára főző szakácsnak alku szerint.		
Egy kitanúlt és szűntelen szakácskodó szakácsnak nagy konyhában, ruháját is bele értvén	100	—
Egy jól kitanúlt második rendű szakácsnak ruházatjával együtt	80	—
Középszerű jól kitanúlt szakácsnak szinte mindenestől	60	—
Egy rendszerint való szakácsnak mindenestől . . .	40	—
Utolsó rendű szakácsnak.	30	—
A szakácsnék vagyis főző asszonyok négy rendre osztatnak fel, a főzés mesterségében szerzett magok tökéletesítéséhez képest, s e szerint:		
Egy jól kitanúlt nagy konyhára való szakácsnénak, minden ruházatját beleértve	50	—
Egy jól kitanúlt második rendű szakácsnénak dto	40	—
Középszerű jó szakácsnénak detto	30	—
Egy rendszerint való szakácsnénak ruházatjával együtt	20	—
Egy minden szolgálatra alkalmatos kitanúlt inasnak ruhán kivül.	20	—
Középszerű tulajdonságú inasnak ruhán kivül . . .	15	—
Utolsó rendű inasnak ruhán kivül	10	—
Egy kitanúlt liberiás hintós kocsisnak ruhán kivül. .	16	—
Alábbvaló hintós és igás kocsisnak ruhán kivül . .	12	—
Kisebb ostoros kocsisnak ruhán kivül	10	—
Egy mezei gazdaságot folytató gazdának beleértvén ruháját, zsirzóját és sóját.	30	—
Egy nagy-béresnek tartásán és ruháján kivül . . .	8	—
Kis-béresnek	5	—
Egy számadó kondásnak ruhán kivül.	10	—
Kondás bojtárnak ruhán kivül	6	—
Egy árendás számadó juhásznak, nem adatván neki semmiféle ruha	12	—
Egész esztendőre fogadott juhásznak, a kinek őrzése alatt levő juhok befejetnek, tartáson s ruhán kivül	8	—
Nyári juhásznak tartáson s ruhán kivül.	4	—
Egy majorosnak, ruházatját is beleértvén	25	—
Uraság marhapásztorának vagyis csordásnak ruházattal	24	—
Egy mezei kerülőnek ruházattal.	20	—
Egy pompás s mesterséges kerthez való kertésznek alku szerint.		
Egy jól kitanúlt kertésznek	60	—
Középszerű jól kitanúlt kertésznek	40	—
Közönséges kertésznek	30	—
Egy jó mosó, varró, s kötelességét értő alkalmatos szobaleánynak ruházatjával együtt	30	—
Második rendű szobaleánynak	25	—

	frt.	kr.
Egy cselédeknek főző, sütő, mosó szolgáló leánynak ruhával együtt	20	—
Alább való közönséges szolgáló leánynak	15	—
Egy gyermek mellett lévő szolgáló leánykának detto .	10	—

1821. april hó 4-ről Lajbachból kelt következő legfelső latin szövegű leirat érkezett a megyéhez, melyet, miután az akkori viszonyokat leginkább képes előtüntetni, egész terjedelmében közöljük.

4298.

Első Ferencz, Isten kegyelméből Ausztria császárja, Magyar- és Csehország, Galliczia és Lodomeria stb. Apostoli királya; Ausztriának főherczege sat. sat.

Tisztelendő, Tiszteletes, Tekintetes és Nagyságos, Nagyságos, nemkülönben Tudós és Nemes kedvelt Híveink! A lázadás ugyanazon szelleme, mely a mult század végső évtizedeiben Európa legrégibb s legvirágzóbb országok egyikét a hatalom tetőpontjáról lesodorta, s legnagyobb veszélybe ejtette, mely már 30 év óta a nyugtalanságokat folyton ápolá, s a viszályokból vérengző háborúkat idézett elő, végtére pedig a katonai erőszak közbejöttével, iszonyú vérontás után a tartományok következetes pusztításával, a birtokbiztonság s majdnem egy egész nemzedék nyugalma vesztével végződött, a mult évben ujra feltolta fejét, és pedig oly országban, mely már a mult években kiállott inségek után az igazságos és atyai kormány alatt nyugalmat s békét remélt, most egy isteni és emberi törvényeket egyaránt lábbal taposó párt vakmerőségétől vezéreltetve, nem átallotta ismét kitűzni a lázadás zászlaját.

Az elcsábított óvatlan katonák, nemkülönben az újítások után ábrándosan sovárgó s korlátot tűrni nem akaró emberek féktelen szabadság után rajongva, az igazi szabadság szép nevével visszaélvén, azon törvényes fejedelmüket, ki nem csak a rokonság, de egyszersmind a barátság köteléke, s szövetség által összeköttetésben áll velünk, kormányától megfosztani s lealázni merészeltek.

Mi tehát, hogy a Kormányunk alatt levő tartományok határaitól a külső érintkezést elzárjuk, királyi kötelmünknél fogva, a törvényeken alkotott, elődeinktől ránk származott boldog és csendes monarchiánkat épen megtartsuk, s utódainkra is így származtassuk át; tartományainknak belső biztonsága- s a csend fentartásáról gondoskodván, szivünkön hordoztuk, miszerint boldog birodalmunknak törvényekkel szentesített alkotmányait a nyugtalankodó, hiú igéretekkel vakító, a társadalmi rend megrendítéséből, valamint a közös inségből előnyt nyerni törekvő és személyes érdekeiket hajhászó csábítók tévelyes elvei ellenében biztosítsuk és megóvjuk; — elejét vettük a fenyegető veszélynek, s Isten segélyével, kinek oltalma s gondviselése által megállanak a törvényes hatalmak, győztes fegyvereinkkel s népeink hűsége által 14 nap alatt a lázadókat elnyomtuk, a békés népeknek pedig a csendet visszaadtuk; az Isten és törvényes királyuk ellen fölkelt honárulók, az őket érő veszélytől rettegvén, nemkülönben a hadseregünket szabadítójául üdvözlő nápolyi nemzetnek örömfelkiáltásától elrémülvén, futásnak indúlva, ritka szerencsével aratott győzelmünket óhajunk szerint megkönnyíték.

Az államok azon nyugtalan felforgatói egyszersmint minden társadalmi élet és a nyilvános béke gyülölői azonban, daczára fegyvereink ezen váratlan sikerének, jobb magatartáshoz és józanabb elvekhez nem tértek vissza, sőt az összeesküvés czinkosai kétségbe ejtett ügyüket támogatandók, a szomszéd ország királyához hű, s az igazságos hatalom törvényeinek hódoló népét sikertelenül buzdítják a fölkelésre; ennélfogva kötelességünk, a csábítók s ezek vak követőinek Mi s népeink ellen irányzott gonosz törekvései ellenében, atyai gondoskodásunknál fogva saját tartományainkat biztosítani, s a csendet fentartani.

Ezenkivül a lázadás veszélye, mely ugyanazon időben még más részeken is mutatkozik, a monarchiánk keleti határain fekvő s Magyarországunkkal szomszédos tartományokat vérengzéssel, inséggel és végveszélylyel fenyegeti.

A körülmények igy állván, biztosítva belbékénk által s egyedül királyi hivatalunk kötelmeivel foglalkodva beláttuk: miszerint a monarchiának biztonságát, nemkülönben alattvalóink

mind jelen, mind jövő boldogságát óhajtván, a bajok elhárítására rendkívüli segédeszközöket kell használatba vennünk.

Önként értetik tehát, hogy valamint a többi, úgy magyar hadtesteinket is, melyek mindenkor hadsergünk kitünő erejét képezték, s minden adott alkalommal a nemzet dicsőségét és becsületét fentartották, bármily bekövetkezendő események és szükségekre teljes hadilábon készen kell tartanunk.

Midőn az 1816. évben a béke helyreállítása utáni zavaros körülményekben kegyesen jónak láttuk, nagyon kedvelt Magyarországunkban s a hozzá kapcsolt részekben az ujonczozás megszüntetését kegyelmesen elhatározni, legmagasabb szándékunkat egyúttal az iránt is közzétettük, miszerint azoknak pótujonczozása, kik mind az 1814. évre $^{m}/_{60}$ alatt kivánt fők számvetése szerint némely törvényhatóságoknál még állítandóknak maradának fel, mind pediglen az 1815. évre $^{m}/_{30}$ alatt követelt ujonczok száma kiegészítésére még megkivántattak, további legmagasabb rendelkezésünkre fentartva, a fenmaradt hatralék az illető törvényhatóságoknál tisztában legyen.

Mivel pedig jelenleg a legsürgősb szükség állott be, hogy a még hátramaradt katonai ujonczok száma, kiket illetőleg a Ti Érántunk viselt kegyeletetek s a haza iránti fáradhatlan ragaszkodástoknál fogva az 1813. és 1815. években tett felhívásra legmagasabb várakozásunknak egyrészt már ugyanakkor megfeleltetek, s melynek kétség kivül még a hátramaradt részre is a magyar nemzettel szülött fejedelme iránti hódolatból s nagylelkűségből megfeleltetek volna, hogyha a körülmények ugyanakkor jobbrafordúltával a további újonczozás megszüntetését, valamint a hátralevő szám más tán szükséges időre fentartását kegyesen el nem rendeltük vala; meghagyjuk most, hogy a legrövidebb idő alatt az 1813. év november hó 16-án kelt kegyes királyi leiratunkban az iránt közzétett rendje és módja szerint, erélyes közreműködéstek, nemkülönben a katonai gyüjteményeknek magistrátusi tisztviselőitek által nyújtott segélye mellett kiegészítessék s készséggel szolgáltassék. Mi teljes bizalommal nagylelkűségtek- s atyai kivánalmainkat teljesíteni tudó, sokszor tanúsított készségtekhez fordúlunk, mely, távol legyen, hogy jogaitok és szabadságtokat legkevésbbé is csonkítaná, sőt inkább szándékunkat s ohajtásunkat szilárdította, miszerint azokat sértetle-

nül fentartsuk s utódainkra átszármaztassuk; tudhatjátok ugyanis, hogy ama törekvések, melyek elhárításáról itt szó vagyon, főleg ős alkotmányotokkal és törvényeitekkel állának ellentétben, s hogy a kivánt eredmény biztos reménye leginkább kegyes szándékunk teljesítésétől függ.

Midőn tehát nem kétkedünk, hogy minden igyekvésteket fordítandjátok arra, miszerint kegyes szándékunkat készséggel teljesítsétek, hozzátok egyszersmind csász. királyi kegyelmünkkel hajlandók maradunk."

Az összegyűlt megyei karokhoz és rendekhez ezután a főispán Vásáros-náményi idősb báró Eötves Ignácz következő magyar beszédet tartott:

Tekintetes státusok és rendek!

Nem felejthetjük el, hogy kevés esztendők előtt dicsőségesen uralkodó Felséges Urunknak, és az ő nagy frigyeseinek győzedelmes hadi erejeknek hathatóssága által a majd nem minden szűnet nélkül huszonkét esztendők forgása által viselt véres háború Isten ő szent Felsége segedelmével megszünvén, az egész világ meghódítását szomjúhozó ellenség nemcsak régi határaira szoríttatott, hanem a csábítójának Európát szolgaság bilincsével, és a független Nemzeteket közönséges Uralkodásának igájával fenyegető törekedései is önnön veszedelmére fordíttattak. Ezennel eltünt vala az Európai Nemzetek szabadságát gyám hatalom színe alatt le tiporó álnok politicának zűrzavara, felderült azonnal ujra a Polgári boldogságnak csendes hajnala, a királyi székek hajdani fénye, tekintete és becse ismét helyre állíttatott, a Nemzetek jussai téríttetni kezdének, Nemes szabadságra való vágyódás lépett a vad ragadozás helyében, zabolátlan igaz ősi Uroktúl elpártolt községek, szelid erkölcsű néppé változtak, szóval minden karbélieknek saját tulajdonság jussai bátorságban helyheztettek.

Felséges Urunknak, és az ő nagy frigyesei győzedelmes hadi erejek vállalta Isten segítségével a kezességet ezen annyi szélvész, annyi háborgás után csendességben hozott, mint egy uj teremtésnek tartós fenmaradásaért, hathatós akarat, nem futékony reménység lelkesítette mindeddig feltételeiket, szerencse vala mindenütt uti társok, és noha legközelébb a felhők ismét tornyozni, az

Ég borulni, mindeneket sarkaiból kifeszítő, mindeneket gyökereiből kirontó, talp kőveiből ki mozdító zivatar közelgetni látszatott, mind azon által Felséges Urunk frigyeseivel egyet értőleg, azok hadjainak eljövetele előtt is kevés napok alatt a pártütőknek gonosz intézeteket megczáfolta, és mint egy gyökereiben ott elfojtotta.

Meg értettük Tettes. Statusok és Rendek Felséges urunknak Kegyelmes rescriptumából, hogy a pártütésnek, azon tulajdon lelke, a mely az előbbeni század utolsó és a mostaninak első esztendeiben, egygyet Európának legfényesebb legnagyobb birodalmai közzül magosságának polczából majd utolso inségre hozta, és majd nem harmincz esztendőtől fogva zűrzavart okozott, egyenetlenségeket nevelt, dühös háborúkból újjabb meg újjabb s véresebb háborúkat szült, most nem régen ismét magát jelenteni, veszedelmes fejét felemelni, és a párt ütés zászlóját ki szegezni nem átalkodott, meg értettük, de a közhírekből is tudjuk, hogy Olaszországban két hatalmas Fejedelem, egyik Királyi székéből le szállani, a másik majd minden Királyi jussaiból le vetkezni a párt ütés által kénszeríttetett, és ha Felséges Urunknak győzedelmes népei legottan csak megjelenésekkel is a tüzet el nem fojtották volna, eddig veszedelmesebb előmeneteleket tehetett volna; meg értettük, hogy a Magyar szent Korona alatt lévő Tartományok napkeleti tős szomszédságában is, ég már ezen veszedelmes minden felé elágazott mirigy párt ütésnek fáklyája.

Ennek veszedelmes planuma szinlett csábításokkal, és kecsegtetésekkel, még veszedelmesebb alattomos társaságtól neveltetik, terjesztetik, és ha csak ugyan minden módon gyükereiben is úgy ki nem irtatik, hogy soha ki ne sarjazhasson, valóban később, vagy hamarább kimondhatatlan következéseket és veszedelmeket okozhatna; mert nem a Monarchiák, nem a Respublicák, nem a mértékletes Birodalmak alkotmányainak talpkövei mozgattatnak, hanem oda járul ezen veszedelmes pokolbeli szectának minden alattomban való törekedése, oda czéloz sok ágakra ki terjedett intézete, hogy a vagyontalanoktúl a vagyonosok ellen, a semmivel bíróktúl a birtokosok ellen, a zabolátlan, nyúghatatlan, mindeneket felzavarni kivánó minden rosznak és rendetlenségnek czinkosaitúl, csendes mértékletes szorgalmatos

Polgárok ellen háború indíttasson, szóval minden Rendtartás, mely Európát annyi Századoktúl fogva szerencséltette, folyton folyvást tartandó viszontagságok, s változások kotzkája alá vettessen. . .

Valóban nemcsak szomszéd atyánk fiainak, de nékünk is kedves Hazám fiai szól ez a letzke. Igy lévén a dolog valóban nem lehet gondolni, hogy ha oly törekedések szembe tűnnek, mindnyájunk szemei fel ne nyillyanak, és azok elnyomására egyedűl tzélozó intézetek minden felől öszvevetett vállokkal és kölcsönös segedelemmel elő ne mozdítassanak.

Mit várhat oly titkos környülállások szövevényéből Európa? mit a királyi székeknek függetlensége? mit a szabad Nemzetek polgári alkotmánya? mit kinek-kinek saját tulajdonság Jussai? nem szükség előadnom, mint egy tűkörbe láttya azt kiki, ha oly veszedelmes pártütések történetei lehető folyamattyát legkisebb figyelmetességgel gondolóra veszi, egy váratlan elnyomva lenni látszó pártütésből származható történet nemcsak ott, a hol támad, minden polgári helyheztetéseket sarkaiból kifeszéti, zűrzavarba teszi, szerencsésen élő Nemzeteket utolsó inségre juttatja, de még a szomszéd Határokra is agyarkodó fogait vicseréti és még annak szerző okai gyökereſtől ki nem irtatnak, semmi elbizakodást, bár hogy kecsegtessen a mostani idő, a jövendőre nem enged.

Ennél fogva valóban, bölcsen, és mély belátással méltóztatik Felséges Királyunk, a jövendő időt is szemeügyében tartani, és hogy dicsőséges Uralkodása alatt lévő Tartományaiban ezen mirígy dögletesség, vérszemet ne kaphasson, s csendes Polgárjait szerencséjektől meg ne foszthassa, mind törekedéseit oda intézni, hogy most a midőn idő vagyon rendkívül való módok ezen Polgári Pestisnek Határainktól messzi való elhárítására, s Honyunk közbátorsága fenntartására elkészítessenek.

E valóban és nem más az oka, hogy Felséges Urunk tőlünk most annyi ujjonczokat kíván, a mennyit 1815-ik esztendőben kívánni méltóztatott, és a melyeket, ha az akkori környülállások el nem oszlottak, és így a szükség meg nems zünt volna, hív Magyarjaitól, bizonyosan minden kétségen kívűl el is nyert volna, és hogy kívánja? úgy t. i. a mint azt országunk Constitutiója sérelme nélkül meg is kívánhatja, mi pedig teljességgel

meg nem tagadhatjuk; kívánja t. i. hogy a Nemes Vármegyék Tisztviselőik által a katonai Verrbunkokat megsegítsék; kívánja t. i. pedig egész és tántoríthatatlan bizodalommal, mivel több ízben Kedves Magyarjainak atyáskodó Intézeteit betöltő készségeket tapasztalta; kívánja t. i. mivel ezen kívánságának betöltésével, a Magyar Nemzet Jussai és szabadságai legkissebb csonkúlást sem szenvednének, sőt ezáltal Ő Felségének ezeket szentűl megtartani, és késő maradékaira sérthetetlenűl általereszteni kívánó szándéka, s akaratja öregbedne; kívánja végtére, mivel azon titkos törekedések, melyeknek mindenesetrevaló elhárításárúl szó vagyon, különösen 8 száz esztendőknél öregebb Constitutiónkkal, s hazánk törvényeivel leginkább ellenkeznek, s ennél fogva valóban senkit jobban, mint bennünket nem illetnek.

De talán némelyek azzal kecsegtethetnék magokat, hogy még semmi veszedelemről nem tudnak, hogy még semmi közönséges rémülésnek hangja egész eddig nem hatott volna; de Tekintetes Státusok és Rendek! késő akkor a közönséges tapasztalás szerint az oltás módjárúl gondolkozni, mikor már a szomszéd háza ég, a szerencsétlenségeknek lehető elhárításárúl a boldogabb sorsban kelletik gondoskodni, annyival is inkább, mivel a késedelem kárát mindenkor a késedelmes szenyvedi, már pedig tudjuk, hogy Ő Felsége Hadi Seregeinek Olasz Országban nagy sietséggel való összecsoportozásának köszönhetni, hogy csak fegyvereink villogtatásának is a vala a sikere, hogy azon mirígy pártütésnek dühössége szomszéd örökös Tartományai kebelébe bé nem hatott; szükségesnek kelletik tehát tartanunk, hogy mindenesetre Ő Felsége a Magyar sereget is oly karba tehesse, hogy azoknak hasznát vehesse.

Mivel tehát mind 1815-ik esztendőben, midőn Felséges Urunk az akkori környűlállásokhoz képest, harminczezer Ujontzot az Országtul kivánt, mind pedig most Királyi szavával fel vagyunk bíztatva, hogy ebbűl jövendőre semmi következéstül, szabadságinknak semmi sérelmétül nem tarthatunk, ezen esetben ahoz Ő Felsége azt kivánja, a mit mindenkor tőllünk kivánhat, és mi valóban kölcsönös segedelmünket meg nem tagadhattyuk, úgy tartom nem fog találkozni egy is, a ki Ő Felsége mostani kívánságát betölteni nem akarná. Még eddig Tekintetes Státusok és Rendek! szent volt a Nemzet előtt mindenkor a Királyi szó, tán-

torithatatlan a Nemzetnek a Királyi szóban való bizodalma, mutassuk tehát Felséges Urunkhoz nem csak Jobbágyi alázatossággal, de Fúi szeretettel is vonszó hivségünket, s határ nélkül való bizodalmunkat; mutassuk meg, hogy ezen feltett nagy tzélnak véghezvitele elősegéllésében nem méltatlanúl tartott számot költsönös munkásságunkra, nem hillyában vette hozzánk folyamodását, nem érdemetlenűl kivánt, egész Európát fenyegető titkos intézetek alól való felszabadítása dicsőségébe vélünk is részt vétetni; mutassuk meg Felséges Urunknak örökös Tartományabéli Szomszédinknak, hogy mi is kölcsönös fáradságainkat, munkásságinkat, erejinket Felséges Urunk szándékainak kinyilatkoztatására és a veszedelem elhárítására fel áldozni készek vagyunk; mutassuk meg egész Európának, hogy dicső Nemzetünk most is Királyunk Koronájinak legfényesebb gyémántya, erejének legerősebb bajnokja, a közjóra tzélozó intézeteinek legfoganatosabb rúgója, mutassuk meg az egész világnak, hogy él még a Magyarokban nem csak a Vitézségnek, de a Polgári mértékletességnek is Virtusa, mely a Polgári helyheztetéseket változásaihoz szabni és mérsékelni tudja, így lészen, hogy dicső Eleinktől reánk hagyott Nemesi szabadságunk világ végezetéig fel tartatván, a Magyar Nemzetnek Nagy neve, egész Európa előtt különös dicsőségbe, sőt írigyeinknek álmélkodására fel maradhasson.“*)

Az elsoroltak után Abaújvár-megye erélyesen tiltakozott az ország alkotmányának azáltali megsértése ellen, hogy az ujonczállítás országgyűlésen kivül kivántatott eszközöltetni, és ezen sérelmét két ízbeni legalázatosabb felterjesztésében keservesen panaszolta, az ujonczállítást sem indította meg mindodáig, míglen ő Felségének Veronából 1822-ik évi októberhó 25-ről 13709. szám alatt kelt legkegyelmesebb leírata alapján, a megyei főispán, fenn említett Vásáros-naményi idősb báró Eötves Ignácz cs. kir. kamarás, valóságos belső titkos tanácsos és koronaőr királyi biztosúl ki nem neveztetett, kinek tekintélyes és tágas értelmű meghatalmazása folytán a megyében az ujonczállítás foganatosíttatott, a megye pedig ismét felszólalt, midőn 1823. septemberhó 17-dikén 12883. szám alatt Schönbrunnból kelt legkegyelmesebb királyi leíratban ő Felsége

*) Az elmondott beszédet akkori főispán ő mltsga örök emlékűl beküldvén a megye levéltárába, ezen eredeti okmány írmodorát is híven megtartottuk közlésünkben.

rosszallását fejezte ki az iránt, hogy nemcsak az ujoncz állítást, de az adónak ezüst pénzben fizetését is megtagadták s ekkép ő Felsége kénytelenítve volt királyi biztosokat kiküldeni sat. Ezen alkalommal ismét fellelkesült a megye, és Krasznik-vajdai Szentimrey Gábor elnöklete alatt 1823. mindszenthó 6-án szab. kir. Kassa városban tartott közgyűlésből következő örökérdekü Kóji Comáromy István megyei főjegyzősége alkalmával kelt legalázatosabb feliratát terjesztette fel ő Felségéhez:

Sacratissima Majestas etc.!

Si benignum illud Mattis V. Sacrmae Rescriptum Regium erga humillimam nostram Remonstrationem in merito clementer avertendae citra Diaetalem Conventum desideratae Tyronum Statutionis altissimo obtutui substratam, sub Dato 25. octob. a. p. Veronae emanatum, quod in.... Reflexionem non sumptis omni humilitate propositis legalibus nostris Reflexionibus, cor Mattis Vrae Simae immotum persistere evidentissime ostendebat, amaras e nobis Dolorum lacrymas exprimebat, quod eo magis dolebamus, quod pro sincero nostro erga Patriam amore, incorrupta in cuncta legalia amati Principis Nostri Desideria secundanda fide, legali via omnia nostra Reipublicae sacrare non tantum paratos fore, sed et strictrssimae obligationis nostrae esse filiali cum devotione declaraverimus; tanto acerbior certe nos nunc invasit dolor anxi que futurorum sollicitudine perculsi sumus, dum ad effectum praecitati benigni Rescripti Regii et aliis quoque Cottibus dimissi procurandum, Jurisdictiones illas, quae ad infringendas Leges semet per Commissarios Reqios persvaderi integrum sibi haud fore arbitrabantur, licet indulti Artli. 14. 1791. legales aeque suas Reflexiones Matti V-rae Smae tanquam eminentissimo Legum Patriarum Custodi in omni submissione substernere haud intermiserint, armata plane vi adactas fuisse e certo jam rumore nobis innotuit.

Justissimus iste Dolor tanto acerbior est, quod vulnera haec nobis per Commissarios Regios infligantur, qui illimatata sua plenipotentia statibus. et Ordinibus Cottum congregatis facultatem consultationis contra naturam, et indolem Generalium Congregationum de Rebus Publicum Regni Statum concernentibus, soluta post publicationem benigni Rescripti Regii Sessione ademerunt, iis, qui Jura Patriae tuituri vocem emittebant, minis suis terrorem incusserunt, Magistratuales qui partem

statuum efformant contra positivas Patriae Leges, Jura et Libertates ad exequendas Legibus adversas functiones vi et potentia non tantum impulerunt, sed et in obversum Cardinalium Titulo 9-to 1-ae expressarum Nobilitarium Praerogativarum in opprobrium Statuum et contra ipsos Militaris Status pro securitate Regnicolarum excubantis fines, ad Curias eorundem Nobilitares numerosos Milites cum onere intertentionis illocandos disposuerunt, taliterque Publicam Regni tranquillitatem maximo discrimini exponere, diffidentiam inter Principem et Populum seminare, ac denique fidelissimam hanc, et nihil aliud praeter observantiam inveteratorum Constitutionalium Jurium ac Libertatum suarum, sibi ex sacro sancta Diplomatica Assecuratione Regia competentium desiderantem Nationem, ingenti moerore afficere, et ad perplexitatem deducere attentarunt.

Sacratissima Majestas ! Probe novimus Regium Majestatis Vestrae Solium saepenumero a talibus etiam circumveniri Individuis, quae inusta Jurisdictionibus illis, quae Legum dispositioni strictissime insistere cupiunt, infidelitatis macula, ductoque a Cottuum nonnullorum in effectuationem sumpta Tyronum Statutione argumento, Jurisdictiones praedeclaratas velut inobedientes non aliter quam armata manu ad obsequium revocari posse, ac debere consulunt, Mattisquae Vtrae gravibus ac ingentibus administrationis Reipublicae curis occupatae tenerrimum, ac vere Paternum Cor, a quo secus talia procedere potuisse nulla ratione credere possumus, a Populo suo avertere conantur. Confidimus interim in aequitate, Justititia, ac Clementia Mattis Vtrae Smae, toti Orbi nota prava haec, in eversionem Legum Patriarum tendentia Consilia pro sua Sapientia non audituram, quin imo fidelitatem Populorum suorum ab observantia Legum praecipuum Regiae quoque Dignitatis fulcrum constituentium metituram, ac una benigne perpensuram, quod licet nonnullorum Cottuum Jurisdictiones demandatae Tyronum Statutioni semet accinxerint, id id tamen nunquam vi obligationis suae fecisse recognoverint, quin imo legales suas Reflexiones Matti Vtrae Smae semper remonstraverint, aliae vero, propter minas et coactionem Commissariorum Regiorum legali sua libertate uti non valendo, Potentiae horum cedere debuerint, quod in Cottu quoque nostro, auctoritate Commissarii Regii facto evenisse, ipsa experientia tristes edocti sumus.

Felices Populi! qui in Coronatis Capitibus Justitiam non Arma metuunt. Felices! qui per Majestates Regnantium Leges Regni sublimes observari sentiunt. Non armis, sed Legibus utens Princeps sibi suorum amorem conciliat; amor nullo armorum apparatu parari potest; plus potest amor in Principem quam armis procuratus metus, et ex hoc enata simulata fidelitas.

Quemadmodum proinde acerba est inflicti hujus vulneris recordatio: ita acerbior esse deberet futurorum exspectatio, si Jura illa, quae tot Sacramentis Diplomaticis Assecurationibus, Fidejussionibus, Pacificationibus Antenatorum, imo et Sponsionibus Mattis Vtrae consolidata fuere contra expressos Legum tenores pedentim sufferri quasi viderentur, hoc enim modo violaretur illa apud Principem Statusque et Ordines Regni residens ac per Fundamentales Regni Constitutiones aequa ratione divisa Legislativa Potestas fundamento cujus et nec secus Pacta bilateralia juxta ac suis Limitibus circumscriptam Regiam Dignitatem subsistere oporteret.

Clementissime Domine! Sunt Genti nostrae Leges, sunt icta cum Regibus Pacta, quae veluti id quod Gens praestare debet, defigunt: ita, quod Princeps Jure exigere valet suis definiunt limitibus. Ac ideo

Lege nempe cum sint vinctae Hungarorum manus ne citra praeterque Comitia Regni, Rem ad Legislativum Corpus spectantem, ad quam Tyronum quoque Statutio in sensu Art. 19. 1791. refertur, sine Regno cum Rege volentes etiam agere audeant, cujus vel ipsa tantum Sollicitatio interdicta est, atque ita cum Legibus competat Auctoritas in homines non hominibus in Leges ipsa Matts Vra Sma pro innata sua Benignitate, ac Justitia clementissime pervidere dignabitur, quod Jurisdictiones Cottuum, dum arrepta via in Statutionem Tyronum semet inmittere non praesumunt, tum nihil aliud faciant, quam debitum Legibus Mattis quoque Vrae Smae Sanctione firmatis, pro munere fidelium Subditorum, et Cordatorum Patriae Civium obsequium exhibeant.

Subsidii cujuscunque Nominis necessitas proinde cum sit palmaris iuxta praecitatum Articulum 19. 1791. celebrandorum Comitiorum ratio, si Patriae situs Subsidium poscit, situs Patriarum Legum Comitia exigit.

Salus nostra in Comitiis Regni unice recubat, nam in iure habendorum Conventuum Diaetalium omnes Populi Libertates continentur. Regni erit providere, quod Salus Publica imperaverit, sancta haec intererunt Hungarae Pactorum, et Verborum tenacissimae Genti Officia illa, quae eadem Principi suo ex Legibus suis debet, de quibus in arctissimis etiam rerum adjunctis ubertim exhibita per Gentem Hungaram fidelitatis, et adhaesionis specimina, speramus Mattem Vram Smam dubitare non permittent.

In hoc proinde Convulso rerum Nostrarum Statu, ubi Jura Nationis nostrae Constitutionalia iisdem Legibus, et Pactis, quibus Throni Regii Dignitas suffulta, laesa esse acerbissimo cum animi moerore sentire cogimur, justum hunc animi dolorem ad Thronum Mattis Vrae Smae Regium velut securum, et unicum omnium afflictorum refugium ex intemerata erga Augustam Regnantem Domum fide, illimitata fiducia, ac filiali devotione deferre, inque Clementissimum Paternum Mattis Vrae Sinum effundere pro adferenda vulneribus his medela properamus, ardentissimis exorantes praecibus in cujus Animi rectitudine plenam habemus confidentiam, dignetur Matts Vra Sma pro leniendis per totum Regnum conceptis animi doloribus Comissarios Regios clementissime revocare, una vero in senso Art. 7. 1723. et aliorum Regni Legum Comitia Regni quo ocyus indicere, ibique in complementum Art. 13. 179$^{0}/_{1}$. et Promissorum Regiorum de omnibus felicitatem Nationis concernentibus negotiis cum fidelibus suis Statibus et Ordinibus in medium consulere. Hoc facto consiliis ope virtute, ac studio Hungarorum effici poterit, ut omnia Legaliter coepta prosperos successus et gloriosos exitus sint habitura.

Ezen latin eredetiségében jeles felirat, az ujabb kor kedveért magyarra fordítva igy hangzik:

Felséges Urunk sat.!

Felségednek mult évi október 25-dikén Veronában kelt azon kegyelmes leirata, mely az országgyűlés mellőztével kivánt ujonczozás kegyelmes elhárítása érdekében magas figyelmébe ajánlott legalázatosabb felterjesztésünkre érkezett, tanúskodván

világos törvényeinkrei hivatkozásunk figyelembe nem vétetéséről s Felséged szivének megindíthatlanságáról, fájdalmunk keserű könnyeit idézé elő; annál inkább pedig: minthogy a hazaszeretettel párosult őszinte ragaszkodásunk —, nem különben kedvelt Fejedelmünk minden törvényes óhajtásai sikeresítése iránti tántoríthatlan hűségünk folytán, az államnak törvényes úton mindenünket feláldozni nem csak készeknek, de egyszersmind legszorosabb kötelességünknek lenni, fiúi kegyelettel nyilvánítottuk. Bizonyára annál keservesebb fájdalom hatott meg a jövő feletti aggodalmunk közepett: minthogy hirből már tudtunkra esett, hogy a fennidézett s a többi megyéknek is megküldött kegyelmes királyi leirat teljesítésére, azon törvényhatóságok, melyek a királyi biztosok által magukat a törvények megszegésére bíratni kárhozatosnak vélték, erre fegyveres erővel is kényszerítettek; noha ezek is az 1791. 14. t. czikk engedménye folytán, törvényes észrevételeiket hasonlag Felségedhez, mint a hazai törvények legfelsőbb őrjéhez, teljes hódolattal felterjeszteni nem mulasztották el.

Ezen méltó fájdalom annál keservesebb, minthogy sérelmeink kir. biztosok által okoztatnak, kik korlátlan hatalmukkal a megyék összegyűlt karait és rendeit, az állam közügyeit intéző közgyűlésből, ennek rendeltetése és fogalma ellenére a kir. kegyelmes leirat kihirdetése után szétoszlatván, a tanácskozási jogtól megfosztották és kik a haza jogait védendők szót emeltek, azokat fenyegetéseikkel elrémítették, — a karok egyik részét képező tisztviselőket, a hazának tényleges törvényes jogai és szabadalmai ellenére s a rendek botrányára, a törvényekkel ellenkező hivataloskodásra, az erőszak hatalmával nem csak kényszerítették, de egyszersmind a primae tit. 9 kifejezett nemesi előjogok, nemkülönben a honlakosok biztonságára czélzott katonaság rendeltetése ellenére, azokat nemesi lakhelyekbe, élelmezés terhe mellett szállásoltatták s így az ország nyugalmát a legnagyobb veszélynek kitenni, a fejedelem és nemzet közti bizalmatlanságot szítani és végre ezen leghűbb és nem mást, mint a királyi esküvel szentesített ősi alkotmányos jogai és szabadalmai megtartását óhajtó nemzetet mély búba merítni és zavarba hozni merészkedtek.

Felséges Urunk! jól tudjuk, hogy kir. Felséged Zsámolya

gyakran oly egyénekkel is van körűlvéve, kik a törvényes intézkedésekhez legszigorúbban ragaszkodni kivánó törvényhatóságokat hűtlenséggel bélyegezve, és némely megyék által teljesített ujonczállításból következtetve, a fennemlített törvényhatóságokat, mint ellenszegűlőket, fegyverhatalommal az engedeldelmességre kényszeríthetni és kényszerítetni tanácsolják, az állam igazgatása terhes és fontos gondjaival elfoglalt atyai szivét Felségednek, melyből különben ilyeseket eredhetni semmi szín alatt nem vagyunk képesek hinni, népétől elfordítani igyekszenek; bízunk azonban Felségednek az egész világ előtt ismeretes méltányossága-, igazsága-, és kegyességében, miszerint ezen a hazai törvények felforgatására czélzó gonosz tanácsokra bölcs belátása szerint nem fog hallgatni, sőt hogy népei hűségét a királyi méltóságnak különben is legfőbb támaszát képező törvények megtartása szerint mérni s egyszersmind fontolóra fogja venni, hogy noha némely megyék törvényhatóságai hozzáfogtak a meghagyott ujonczállításhoz, mindamellett el nem ismerték, hogy azt kötelességüknél fogva tették, sőt mindenkor Felséged eleibe terjesztették törvényes ellen észrevételeiket, és hogy a többi is csak a királyi biztosok fenyegetései és kényszerítései miatt törvényes szabadságukkal nem élhetvén, ezek hatalmának engedve kénytettek teljesíteni a történteket, — mint saját megyénkben is sajnosan tapasztalhatjuk.

Boldogok azon népek, melyek a koronás főkben az igazságosságot tisztelik, nem pedig fegyverüket félik. Boldogok, kik érzik, hogy az uralkodó hatalma, az ország törvényeit tartja fenn. Nem a fegyverbe, de a törvényekbe bizakodó fejedelem szerzi meg magának alattvalói szeretetét; a szeretet fegyvererővel meg nem szerezhető; többre megy a fejedelem szeretettel, mint a fegyvertőli félelemből eredt színlelt hűséggel.

Keserves az ejtett sérelemrei visszaemlékezés; de még keservesebb a jövő iránti aggodalom, ha azon jogok, melyek az elődök annyi szentesítése, diplomatikus biztosítása, esküje, békeszerződése, sőt Felséged fogadása által is erősítvék, a törvénynek nyilt tartalma ellenére lassanként eltöröltetni látszanának. Ily módon ugyanis megsértetnék az ország Karai és Rendeivel közös féjedelmi törvényhozó hatalom, melynek kölcsönös szerződésekbe fészkelt alapján állhat egyedül fen a határvonalzott királyi méltóság.

Legkegyelmesebb Urunk! Vannak nemzetünknek törvényei, vannak a királyokkal kötött szerződései; melyek valamint azt meghatározzák: mi a nemzet kötelezettsége, úgy a fejedelem követelhetési jogát is körvonalozzák.

A magyar nemzet törvény által meg lévén kötve, hogy országgyűléseken kivül, ezen törvényhozó testülethez tartozó ügyben, minő az 1791. 19. törvényczikk értelmében az ujonczállítás is, az ország nélkül, habár a királylyal is, intézkedni ne merészkedjenek, már csak a tervezés is tilos levén azon indokból, hogy az embereknek kell a törvény iránt, nem pedig a törvénynek az emberek iránt tekintettel lenni; Felséged is, vele született kegyessége és igazsága szerint méltóztatand belátni, hogy a megyék törvényhatóságai, midőn az ujonczok állításába avatkozni nem mernek, akkor nem tesznek egyebet, mint a Felséged által is szentesített törvények iránti hódolatot, hű alattvalók s lelkes polgárok kötelessége szerint róvják le.

Ennélfogva a segélynek bármily czímű szüksége 1791-ik fennidézett törvényczikk szerint fő indok levén az országgyűlés tartására; ha most a haza állapota segélyt kiván, a hazai törvények tisztelete országgyűlést követel.

Üdvünk egyedül az országgyűlésben alapszik; mert az országgyűlés tarthatási jogban foglaltatnak a nép minden szabadalmai. Az ország kötelessége leend gondoskodni arról, mit a közjólét igényelni fog. Szentek lesznek ezen kötelességek, melyekkel törvényeinél fogva fejedelmének tartozik, a szerződéseket és kötéseket legerélyesebben megtartó magyar nemzet előtt, miről e nemzet által még a legaggasztóbb körülményekben is bőven tanúsított hűségi és ragaszkodási példák, mint reméljük, Felségedet kétkedni nem engedik.

Minélfogva ügyeink ilyetén bonyodalmas állásában, midőn a legkeservesebb lelki fájdalommal kénytetünk érezni, hogy sértve vannak nemzetünk azon alkotmányos jogai, melyek ugyanazon törvények és kötésekkel biztosítvák, melyek a királyi Trón méltóságát is megerősitik; eme valódi lelki fájdalmunkat Felséged királyi Trónja, mint minden elnyomatottak egyedüli s biztos menhelye eleibe terjeszteni, s ezen sérelmeket, orvoslás végett, a Felséges uralkodóház iránti tántoríthatlan hűség, határtalan bizalom és alattvalói hódolattal sietünk Felséged legkegyesebb atyai

szine eleibe hozni, — igaz lelkébe teljesen bízva, legforróbban esedezünk, miszerint Felséged az egész országban keletkezett lelki fájdalmak enyhitéseül a királyi biztosokat legkegyelmesebben visszahivni, egyúttal pedig az 1723. 7. törvényczikk, s más országos törvények értelmében az országgyűlést mielébb egybehívni, s ott az 179$^{0}/_{1}$. 13. törvényczikk, valamint a királyi ígérvények teljesítése végett, a nemzet boldogságát illető minden ügyek felett, hű Karai és Rendeivel tanácskozni méltóztassék. Ez úton, a magyarok tanácskozása, segélye, erélye, s buzgalmánál fogva meg fog történhetni, hogy minden törvényesen megkezdett vállalatnak szerencsés eredménye és dicső kimenetele leend.“

Nemzeti szinház

1830. februárhó 9-én a megye pártolása alá vétetett az akkor Kassán működő minden tekintetben jeles nemzeti szintársúlat, melynek — miután Abaújvár-megyének a nemzeti szinház megalakúlása körüli érdemei elévülhetlenek, — rövid történelmét ide igtatjuk:

Már az 179$^{0}/_{1}$. országgyűlés alkalmával szóba jövén a nemzeti nyelvnek tisztázása, arra nézve leghathatósabb eszköznek a nemzeti szinügy felkarolása tartatott.

Mindszenthó 8-án 1792. ajánlotta legelőször is Nógrád megye körlevelében a megyék pártolásába a nemzeti szinészetet, mely ajánlatra a megye járásonkint szolgabírái által adakozásokat gyüjtetett, és a nemzeti szinház felépítésére ő Felségét legalázatosabban felkérte.

Ugyanazon évben Szentandrásbó 20-án a nemzeti szintársúlat folyamodott a megyéhez segélyezés végett, mire a megyétől 119 forintnyi segélyt nyervén, a járások szolgabíráinak a további adakozás-gyűjtés kötelességökké tétetett.

1793. Szent-György hó 9-én a Pesten működött szintársúlat pártfogását kérte a megyének. Ezen alkalommal történt, hogy Abaújvár-megye a szinügyet felkarolva, országgyűlési tárgygyá első tette, s ezen határozatáról körlevelében a többi megyéket is értesítvén, közreműködésre szólította, mire Bars-, Baranya, Abaújvár-megye felhívását magáévá tette.

Kisasszonyhó 12-én 13746. sz. intézvényében értesíté a megyét a nagyméltóságú magyar királyi Helytartótanács, hogy a nemzeti szintársulat igazgatósága Busch Jenőnek adatott által.

1794. Februárhó 12-én Szathmárvár-megye hozta szóba a nemzeti szinügy pártolását, s az országos subsidium huszadrészét arra fordíttatni indítványozta. Abaújvár-megye Szathmár ezen indítványát elfogadta és követeinek a jövő országgyűlésre útasításba adni határozta.

Ugyanakkor Szabolcs-megye kérte a szinügy pártolását, mely felhívás a megye közgyűlésében viszhangra talált.

Szent Jakabhó 16-án a kassai magyar nemzeti szinigazgató pártfogásába ajánlotta magát a megyének. A megye örömmel ragadta meg az alkalmat, hogy a nemzeti szinügy tekintetében rokonszenvét nyilváníthassa, lelkes felhívást intézett a megye lakosaihoz és szolgabíráit adakozás-gyüjtésre kiküldötte. Hogy mily összeg gyült össze ezen alkalommal a megyéből, mikép segítetett a szinigazgató, fájdalom —, a megye irományai közül ki nem deríthető, de örvendetes minden esetre, hogy Zólyom értesíté a megyét, hogy 100 forintot, Szabolcs pedig hogy 1000 forintot gyüjtött a nemzeti szinügyre.

1796. Pestvár-megye értesité Abaújvár-megyét is, hogy a nemzeti szintársúlat feloszlott és kérdést intézett hozzá, mit kellene fenmaradt készleteivel tenni, mire a megye annak eladatását s ha ismét összeáll, a társúlat abbóli segélyezését véleményezte.

1797. Értesité Pestvár-megye Abaújt, hogy a feloszlott nemzeti szintársúlat készletei árverés útján fognának eladatni.

1799. 1801. 1810. 1811. és 1815. Pestvár-megye intézett körleveleket a többi megyékhez, a nemzeti szintársúlat pártfogoltatása tárgyában.

1818. Abaújvár-megye a Pesten felállítandó nemzeti szinügy felsegélésére 2077 forintot gyüjtött.

1819. Januárhó 19-én Borsodvár-megye intézett körlevelet a nemzeti szinvállalat pártolása tárgyában.

Ugyanazon évben a Kassán működő pesti nemzeti szintársúlatnak a megye 500 forintnyi segélyezést adott.

1823. Borsodvár-megye a Miskolczon épitendő nemzeti szinház pártolására hítta fel a megyét, mely felhivásra a megye a járások szolgabírái útján adakozás gyüjtést határozott.

1825. Boldogasszonyhó 22-én a Miskolczon épitendő nem-

zeti szinházra, Abaújvár-megye 4769 forintot 40 krajczárt gyűjtvén össze, Borsodvár-megyének átküldötte.

1829. Mindszenthó 6-án, az akkor Kassán működött nemzeti szintársulat segélyezésére a megye 200 forintot utalványozott.

Mielőtt már most elbeszélésünkben tovább mennénk, fel kell említenünk, hogy idáig a nemzeti szintársulatnak Kassán meghonositása érdekében boldog emlékezetű Báró Berzeviczy Vincze lelkes nejével tett legtöbbet, ki mielőtt a későbbi megyei pártolás oly nagy kiterjedést vőn, saját erszényéből sokat áldozott, hogy a nemzeti haladás ezen sokat igérő gyümölcsét Felső-Magyarországban állandósíthassa.

1830. Február 9-én tartatott megyei közgyűléshez az akkor Kassán működő nemzeti dal- és szintársaság vezértagjai a költségekhez aránylagos segedelmeért és pártfogásáért folyamodtak, magokat a megye kormányzata alá vetni annál inkább is felajánlották, minthogy ez ideig a nemzeti szintársulat Magyarország egyik városát sem tekinthette állandó helyének. Ezen folyamodásra fényes küldöttségnek kötelességeül tétetett még a gyülés tartalma alatt véleményét beadni.

A küldöttség februárhó 12-én terjesztette be véleményes jelentését, melynek fő pontjai a következőkben központosúltak:

1. A szintársulat Kassán 3 évre biztosítandó.

2. Zemplén-, Ungh-, Sáros-, Gömör- és Torna-megye felszólítandó lenne és a társaság 3 évi segélyezésére.

3. Kebelében a küldöttség máris 1650 frt. gyüjtvén össze, a járások főszolgabiráinak az adakozás gyüjtés lelkesen és erélyesen meghagyandó.

4. A szinház kormányzata Báró Berzeviczy Vinczére lenne ruházandó.

5. Tóth Zsigmond szólíttatnék fel a szinügyre begyülendő pénzösszeg kezelésére.

6. Sz. kir. Kassa város a szinháznak e szent czélra átadására lenne felhivandó.

Alig olvastatván fel a küldöttségi jelentés, a megyei közgyüles lelkesülése nagy fokra emelkedett, a s küldöttség véleménye helybehangyatván, ugyanazon gyülésben a fenebbi összegen felül még 2630 vforint gyült össze.

Böjtmáshava 10-én báró Mesko Jakab a megyében még 1815- és 1817-ik évben a Pesten állítandó nemzeti szinházra beszedett, de ezideig nála hagyott 2290 vfrt. 30 kr.-nyi, annak törvényesen járó kamatjaival 4077 v. forintra nőtt összeget a megye rendelkezésére általadta.

Ugyanakkor szabad kir. Kassa város is a szinházat, a megye által pártfogolt nemzeti szintársulat czéljaira, három évre átadta.

Pünkösdhó 10-én tartott közgyűlésében örömmel értesült a megye, hogy időközben közlelkesedés következtében adakozás utján, három egymást követő évre, évenkint 3025 váltóforint biztosítatván a nemzeti szinház költségeire, a 3 évre megkivántató összeg fedezve van. És határozatba ment, hogy a bejött pénzmennyiség kamatozás végett biztos helyekre adattassék ki.

1831. januárhó 24-én tartott közgyűlés alkalmával a nemzeti dal- és szinjátszó társaság felügyeletére választott megyei biztosság hivatalos jelentése szerint: A pénztárnak bevétele október 30-dik napjától december végeig: Az önkénytes ajánlatokból és a játékszini előadásokból volt 14427 forint 2 kr., ugyan azon idő alatt a kiadás tett 10215 frtot 29 krt., maradt a pénztárban 4208 frt. 33 kr. Nevezetesen volt jövedelem:

Az ajánlatokból:	Ajánlat	fizetett	tartozik
A füzéri járás ajánlata	830 frt 45 kr.	830 frt. 45 kr.	—
A kassai „ „	3126 „ 30 „	2271 „ 30 „	855 frt. — k.
A csereháti járás ajánl.	1130 „ 30 „	605 „ — „	525 „ 30 „
A szikszai „ „	627 „ 40 „	174 „ 10 „	453 „ 30 „
A gönczi „ „	„ — „	745	
Összesen	5715 „ 25 „	4626 „ 25 „	1834 „ — „

II. A játékszini előadásokból október hó 30-ától december hó 30-ig 1830.

			Jövedelem frt.	kr.
October 30.	Bérlet szünet	Bűbájos vadász . . .	109	23
„ 31.	„ „	Quodlibet	120	41
Novem. 2.	„ 1. szám	Menyasszonyi Korona .	679	29
„ 4.	„ 2. „	Elváltozott szerelmesek .	68	4
„ 6.	„ 3. „	Borzasztó éjszaka . . .	98	—
„ 7.	„ 4. „	Fekete asszony	120	16
„ 9.	„ 5. „	Élet egy álom	93	28
„ 11.	„ 6. „	Párizsi vizhordozó . .	23	20
„ 13.	„ 7. „	Világ hangja	28	8
„ 14.	Bérlet szünet	Angyal vára	207	37
„ 16.	„ 8. szám	Mekszikói vőlegény . .	43	44
„ 17.	„ 9. „	Kronsteini harczjáték . .	260	14
„ 18.	„ 10. „	Leány őrzők	53	55
„ 20.	„ 11. „	Vétek súlya	—	—
„ 21.	„ 12. „	Szevillai borbély . . .	88	31
„ 23.	„ 1. „	Indusok Angliában . .	1149	30
„ 24.	Jutalom játék	Titusz kegyessége . . .	100	—
„ 25.	Bérlet 2. szám	Corvinus Mátyás . . .	73	9
„ 27.	„ 3. „	Gróf Benyovszky . . .	53	44
„ 29.	„ 4. „	Tatárok Magyarországban	20	5
„ 30.	„ 5. „	A Hó, Daljáték . . .	19	54
Decem. 1.	„ 6. „	Királyi parancsolat . .	23	12
„ 2.	„ 7. „	Quodlibet	72	4
„ 3.	„ 8. „	Pultavai ütközet . . .	—	16
„ 4.	Bérlet szünet	Titusz kegyessége . . .	126	36
„ 7.	„ 9. szám	A nagy anya	—	16
„ 8.	„ 10. „	Falusi borbély	—	—
„ 9.	„ 11. „	Minden lépésben botlás .	12	43
„ 12.	„ 12. „	A fejér asszony . . .	162	—
„ 13.	Bérlet 1. szám	Allegoria és Bocskay . .	1054	39
„ 15.	„ 2. „	A siket néma	63	34
„ 16.	„ 3. „	Angyal vára	41	58
„ 17.	Bérlet szünet	A havasi dallok . . .	52	45
„ 18.	„ 4. szám	A vendégi jus	16	53
„ 19.	„ 5. „	Olaszné Algierban . . .	47	35
„ 20.	„ 6. „	Szép és rút leány . . .	18	55
„ 21.	Jutalom játék	Malvina	72	38
„ 26.	Bérlet 7. szám	A fekete asszony . . .	34	35
„ 28.	„ 8. „	Montalban Klára . . .	10	12
„ 30.	Bérlet szünet	Othello dallják . . .	191	31
A szintársulati tagok bérlelt belépti jegyek levonásából			25	—
Különös játékokból			222	28
		Összesen	5661	2

Kiadás.	frt.	kr.
November havában.		
A dal- és szintársulat tagjainak fizetése . . .	1839	—
A zenekar fizetése	389	40
A világításért	234	—
A fogadott szállás és kölcsön vett zongoraért .	30	—
Deczember havában.		
A dal- és szintársulat tagjainak fizetése . . .	1874	—
A zenekar fizetése	378	40
A világításért	204	—
A fogadott szállás és kölcsön zongoráért . . .	30	—
Összesen	4979	20
Melyet lehuzván a jövedelemből	5661	2
Felmaradt	681	42

A nemzeti szintársulat tagjaira és a játékszinekhez beszerzett különféle tárgyak költsége.

	frt.	kr.
A társaság nyári hónapok alatti segélyzése . .	2000	—
Kántorné színésznőnek september és octóber hóra	150	—
A szinházi butorokért	45	—
A szinügy tárgyábani levélbérért	13	6
A szinházi vaskemencze	63	42
A kellő dal- és szinjátékok beszerzése . . .	290	27
Az új tagok úti költsége fejében	240	—
Szentpétery színész aprólékos költségeire . .	81	23
Hagerdorn Györgynek a játékszinnél kellő zongoraért	125	—
Dérinének és Telepinek a hátralevő fizetéseik .	90	—
Különféle játékhoz megkivántató decorátióért .	459	40
Claudió és Búvár nevű daljátékok magyarra fordítás.	100	—
A szerepek leiratásaért több új darabból . . .	43	45
A két szinházi szolga elmaradt fizetése . . .	10	—
10 öl tűzifa és annak felvágatásaért	52	—
Könyvnyomdában különféle jegyekért	195	—
Többféle játékszini öltözetért	271	5
Különféle aprólékos kiadások	148	46
Összvesen	4378	54

A nemzeti dal és szintársulat fentartására tett ajánlatok és deczember 30-ig játékszini jövedelem kimutatása.

	frt.	kr.
A pesti szinházra 1815—1817-ik évben ajánlott pénzösszeg kamatjával együtt	4076	35
A megye részéről a kassai nemzeti szinházra tett ajánlatokból beadatott	4626	25
A szinházi jövedelem október 30-tól december végeig	5561	2
Désiné első énekesnő 635 frtból álló adósságából, jutalomjátéka jövedelméből fizetett . .	100	—
Désiné a november és decemberhavi fizetéséből a pénztárban hagyott	40	—
Kántorné szinésznő 200 forintnyi tartozásából novemb. és decemb. havára a pénztárban hagyott	20	—
Összesen	14424	2
A nyugtákkal igazolt december végeig történt kiadás	10215	29
Maradt a pénztárban	4208	33

Ugyanazon gyűlés tartalma alatt, a nemzeti szinészek elleni, Werfer nyomdájából kifolyó névtelen méltatlan kritika megzabolázására a megye erélyesen intézkedett és Werfertől a kritikusnak nevét követelte — eredmény nélkül.

Zemplén-megye áprilhó 12-ről 785. sz. átiratában örömmel értesité a megyét, miszerint közgyülése alatt 992 v. frtot gyüjtvén a kassai nemzeti szinügyre, szolgabiráit még adakozás gyüjtésre útasította.

1832. Kisasszonyhó 6-án felolvastatott Pest-megye levele, melyben arról értesíti a megyét, hogy kebeléből küldöttséget nevezett ki, a nemzeti szinházi javallat kidolgozása tárgyában.

Kisasszonyhó 9-ről kelt jelentésben a szinügy kezelésével megbízott küldöttség beterjeszté a kiadások és pénztárbai tartozások összegét 1831-ik év áprilhó 1-sö napjától 1832-ik áprilhó végeig és pedig:

	frt.	kr.
A szintásulat tagjai fizetése	20947	45
Zenekar	2982	20
Kivilágítás	1777	30
Dal- és szindarabok	1512	54
Játékszini öltözötek	405	57
„ decoratiók	851	3
„ szerepek leirása	196	47
„ vegyes költségek	1932	6
Szinlap nyomtatás	657	—
Színlap kihordó	285	—
Hét szinjegyszedő	464	40
Három ácslegény	249	—
Rendőri tagok	254	30
Katona őrség	167	35
Napos katona-zenészek	1424	40
Fodrász	15	—
Kéményseprő	80	30
Néma segéd személyzet	144	18
Az előadásokhoz szükséges szerek	773	53
Összesen	35122	28

Szinügyi tartozások kimutatása.

Kassai járás	1620	30
Csereháti	808	30
Szikszai	402	50
Gönczi	2340	20
Összesen	5172	10

A tartozások beszedése körül a megye erélyesen intézkedvén, az illetőket 1833. januárhó 18-ára törvénybe idézni határozta.

1833. Böjtmáshava 4-én tartatott megyei közgyűlés alkalmával, miután a megyétől kikötött 3 évi pártolás ideje lefolyt, szóba hozatván a nemzeti szintársúlatnak továbbra is Kassán a megye általi pártoltatása, határozatba ment, hogy a nemzeti szintársúlat Kassán állandóan megtelepítése tárgyában kinevezett küldöttség véleményes jelentést keszítvén, hova hama-

rabb terjeszsze be; a megyei országgyűlési követeknek is útasításba adatott, hogy a nemzeti színügy országos pártoltatása tekintetében mindent kövessenek el.

Ezek után következő s eredetiségében közlött felhívás bocsáttatott közre a hatóságokhoz:

„Minő befolyással légyenek akármely nyelv nem csak kiható, hanem beható mívelésére is a Játékszínek, valamint a dolog természete, úgy minden nyelvöket elébb vitt nemzetek példája, de öntapasztalásunk egyszersmind oly észrevehetőleg mutatja meg, hogy azt bővebben fejtegetni annyi lenne részünkről, mintha a Nagyságtok, sat. mély belátásában kételkednénk.

És épen ezt hordozván szíveiken az országnak nemes megyéji Ts. Ns. Pest-vármegye Rendjeinek lelkes felszóllítására szabad királyi nemes Pest városa kebelében mint az ország közép pontján egy nemzeti Szinháznak felállításáról gondoskodtak, s ezen nemes czélra tiszta hazafiúságtól lelkesíttetve több évek előtt nevezetes ajánlásokat tettenek; azonban minden foganat nélkül, mivel az egész hazának közönséges óhajtása mind eddig teljesedésbe nem menvén, Hazánk fővárosában állandó magyar Szinjátszó Társaság megfészkeltetésére nem vergődhetett.

Minket tehát egy részről a hazafiúság tiszta érzete, más részről pedig a kedvelt anyai szózat e jelenvaló országgyűlésen egész lelkesedéssel munkába vett mívelésének, és tovább való terjesztésének forró óhajtása, egyszersmind annak annál nagyobb s nagyobb virágzásban való hozatala, arra bírt, hogy a Pesti nemzeti Szinházra nézve, melynek az ajánlott summákból czélba vett felépíttetése mindekkoráig elmaradt, e jelenvaló országgyűlésére elküldött országos követeinknek az ide barátságosan hiteles másolatban zárt pótoló útasítást adjuk, s mivel igen jól tudjuk azt, hogy annak csak úgy lehet kívánt jó kimenetele, ha buzgó óhajtásunk hazánk többi nemes megyéinél is, tisztelt barátinknál s atyánkfiainál lelkes pártfogást nyerend, valamint minden nemes megyéket, úgy a szabad királyi városokat is ezen köz nemzeti ügy segéllésében való közremunkálódásra hivatalos leveleink által felszóllítottuk, nem különben Nagyságtokat, kegyelmeteket is hazafiúi teljes bizodalommal egyszersmind szíves atyafi indúlattal arra kérjük, mely szerint vélünk e részben hazafiúi kezet

fogni, és az ide csatolt pótoló útasításunkban foglalt óhajtásunkat országos követjeiknek adandó hasonló útasításokkal elősegélleni méltóztassanak. — A kik egyébiránt atyafiságokba, szíves barátságokba ajánlottak szokott tisztelettel maradunk.

Kelt az ezer nyolczsáz harminczharmadik esztendőben bőjtmás hava negyedik s több következett napjain Kassán folytatva tartott közgyülésünkből.

Nagyságtoknak, kegyelmeteknek kész köteles szolgáji szíves baráti s attyokfiai.“

Tekintetes urak, drága kedves országos követeink és atyánkfiai!

Szóba jövén e mai napon tartatott közgyülésünkön a kassai magyar szinjátszó társaság ügye, minekutánna azt 10 évi gyámolítás után, itten újra maradandóvá tenni nem csak igyekeztünk, hanem igen szép számosabb adakozások mellett jó lábon feltartani reméljük is, megemlékeztünk némely vármegyéknek adományáról, melylyel több esztendővel ez előtt, Pesten a fővárosban felállítandó magyar játékszin felépítését segíteni kívánták.

Mivel pedig a közvélemény és kívánság ellenére, 1790-től az az, elszenderedett nemzetiség felébredése óta, 43 esztendőn (magnum mortalis aevi spatium, a mint mondja Tacitus) keresztül, a magyar nemzet (dicsőségének és nemzeti kimívelődésének hol nyilvánvaló, hol alattomos, vagy éppen álorczás ellenségeitől hátráltatva) hazája fővárosában állandó magyar szinjátszó társaság megfészkeltetésére nem vergődhetett, és nem csak hogy a fővárosban felépítendő játékszinre több ország megyéjitől adott summáknak vagy nyoma nincsen, vagy hova léte nem tudatik, hanem a főváros fundusaiból került pénzen, már az 1790-dik év után felépült pesti szinházban szüntelen csak idegen nyelven, idegen szinjátszók adnak mutatványokat, a honi nyelvű két nemi szinjátékosok pedig, a magyar nemzet gyalázatjára, hazánk anyavárosában vagy csupán zsellérkedni, vagy a felépített játékszin padján meg nem jelenhetni; sőt, hol ide, hol amoda, egyedül a tartományi kisebb városokba, szegény ügye-fogyott ritkás csoportokban, mintegy kullogva sajnos költözkedések közt vándorlani, s ott többnyire csak tengődni kényteleníttetnek,

holott a nemzeti lélek ügyessége és rugósága, számtalan vagy akadályok vagy elhagyatások mellett, nem csak a honi nyelv emelkedhetését s csinosúlását, hanem a magyar elméknek szintúgy erejét, mint hajlékonyságát 1790-diktől óta oly győzedelmesen bebizonyította; elérkezvén végtére az idő, hogy a magyar nemzet nemzeti méltóságának hatalmát érezve, férfias elhatározással és álhatatossággal, nyelve mívelésében oly sikeres lépéseket tehessen, melyek nem csak a további nemzeti elkorcsosodást gátolják, hanem minden nemen, renden lévőknél a nyelv szeretetét és tudását, mind ész, mind szív kecsegtető gyönyörködtetés mellett is, minden erőszak nélkül terjeszszék és gyarapítsák; különösen szivökre kötjük a tekintetes uraknak a következendőket:

1-ször. Törekedjenek arra bírni az országot, hogy világosan és környülményesen kitudódjék és nyilvánságra jőjjön az egész ország előtt, hová lettenek azon pénzek, melyeket több évek előtt némely nemes megyék a fővárosban felépítendő játékszinre felküldöttek? mint használtattak, vagy használtatnak ezen pénzek? és miért maradott el az építés? — Nincs vármegye, melyet e tárgy ne érdekelne, akár adakozott e czélra, akár nem, mivel nincs nagyobb mérge a bőkezűségnek annál, hahogy valamely hasznos és dicsőséges czélra fordítandó adakozás sikeretlen marad, vagy éppen füstbe megy. Valóban nem kiván semmit is inkább a hazafiúság, annál a lelkes nemzeti egyértésnél, melynél fogva nem mondjuk minden megye, hanem még minden honfi is, hazafi társának károsodását valamint megsértését mélyen érzi.

2-szor. Ne szűnjenek meg esenkedni az ország rendeinél, s velek együtt kezet fogván, 42 év mulva már egyszer kieszközölni, hogy addig is míg a fővárosban ne találtán új magyar játékszin felépíttetik, Magyarország fővárosának szinházában legalább háromszor hetenkint szinjátékok honi nyelven adattassanak. Ennél igazságosabb, mértékletesebb és kímélőbb óhajtás nem lételezhet. Az effélének ellenzése szintúgy gyanús mint fájdalmas lenne, s a magyar nemzet, nyelv s literatura mostani állásában, mély nemzeti boszankodást és belső elkeseredést méltán gerjesztene az egész hazában.

Erősen hiszik e nemes megyének Rendei, hogy igazságos

óhajtások szózatja, 43 évi várakozás után, minden honi szivben rezgőn fog vissza hangzani.

Meghaladtuk azon időket, melyekben a szinjátszók több helyütt Európában köz temetőkön kívüli temetkezésre valának kárhoztatva. Azoknak szintúgy hátat fordítottunk már, melyek a magyart csupán kard forgatásra, nem pedig szinjáték, vagy adásra, vagy nézésre egyszersmind teremtve lenni állíták. Megváltozott magunk iránt itéletünk, mert nem kerülhette el figyelmünket, mint forgatnak kardot hatalmasan, más (és pedig mély gondolkozású) szabad nemzetek, noha a szinjátszó padon a látó és halló érzékenyek csudálkozására, a jelen s mult élet és kor minden nemeinek, mind emberi, mind honfi erkölcseit festvén, remekelve ügyeskedjenek.

Ha hogy a nemzetek kifejlésében maga a dolgok természete tilt minden egyoldalúságot, ha nincs nemzeti kimívelődés csinosodott honi nyelv nélkül, ha a megindított kimíveltetésben az ugrásokat, valamint a hátra eséseket kerülni kell, ha végre csupán a nemzetesülés adhat a megmérhetetlen erkölcsi erőnek nevekedése által, valódi tartós erőt az igazságos és törvényes kormánynak, minden úton módon azon igyekezzünk, hogy magyaroknak neveztetvén, magyarok legyünk, testi és lelki kifejlődésünk gyarapodása mellett magyar anyáink magyar fiúkat és leányokat szüljenek, ők s magyar apáink magyar szivet hordjanak keblökben, magyar nyelvet forgassanak szájokban, hogy itthon mindenütt magyar hang verdesse füleinket, magyar érzet dobogtassa szivünket, magyar lélekre hassanak a felséges, nagy, szép, bő természet, és minden szükséges hasznos bájoló mesterségek és művészségek kincsei.

Nem vetjük meg azért, nem gyűlöljük akár a régiség, akár a külföld nyelveit, midőn mind amannak, mind emennek példájára Magyarországban a magyar nyelvet ápoljuk. A magyar játékszin gyönyörködtetés, a magyar nevelés, tanítás által fog minket ő felsége s az ország állandó haszna és dicsősége még hívebb jobbágyaivá tenni, s a szabadság, szolgaság, féketlenség határainak kiösmerésére megtanítani; nem virágozhat tudniillik, és nem gyümölcsözhet állandóúl, a honi nyelvnek éltető tüze nélkül nemzeti érzés, nemzeti érzés nélkül polgári szabadság; polgári szabadság nélkül pedig polgári erény.

Nyomtatásban küldtük meg e pótolék útasításunkban foglalt óhajtásunkat, minden nemes vármegyének, minden sz. kir. városnak, — a tekintetes urak hazafiúsága pedig országos követ társaik előtt történendő felolvasását, és a benne foglaltattaknak szorgalmaztatását, kétség kivül nem fogja elmulasztani.

Kik egyébiránt ügyességökbe és hazafiságokba bizakodván, magunkat atyafiságos szeretetökbe szokott tisztelettel ajánlva, maradunk.

Kelt az 1833-ik esztendőben, böjtmás hava 4-ik s több következett napjain, Kassán folytatva tartott közgyűlésünkből.

A tekintetes uraknak kész köteles atyafi szolgáji Abaújvár-megyének Rendei.

Ugyanezen gyülés folyama alatt sz. kir. Kassa város is értesíté a megyét, hogy a szinügy tárgyában a megye akaratját sajátjává tevén, kebeléből szinte a megyéhez küldöttségi tagokat nevezett ki.

Az elsoroltak után pár nap múlva a küldöttség munkálatát beterjesztette, melyből értesült a megye, mikép sz. kir. Kassa város a szinházat egyelőre 7 évre, ha pedig a magyar szinészet Kassán meg fogna telepíttetni, örök időre át fogja a megyének engedni, egyébiránt a küldöttség véleményes jelentése egész terjedelmében helyeseltetvén, határozatba ment, Gróf Csáky Tivadar elnöklete alatt 12 tagú választmány neveztetvén ki, melynek minden bérlet előtt gyülést kelle tartania, továbbá hogy a küldöttség a szinszemélyzettel egészben vagy egyénenként, valamint a kalmárokkal és mesteremberekkel is szerződhetik stb.

Mennyire szivén viselte a megye a nemzeti szinügyet, onnan is kitetszik, hogy a gyülés alatt egyedül a megye kara és rendeitől 1719 frt gyült össze, a járások szolgabíráinak az adakozásgyüjtés ismét szoros kötelességökké tétetett, a megye mindkét nemü lakosaihoz pedig következő lelkes meghivás intéztetett:

1833. Esztendőben Böjtmás Hava 4-dik s több következett napjain Nemzetes és Vitézlő Zombori és Bodonlaki Zombori Ferencz választott Al-Ispán Úrnak előülése alatt, Tekintetes Nemes Abaúj Vármegyének Sz. Kir. Kassa Városában folytatva tartatott Köz-gyüléséből.

Vármegyénk minden renden lévő kegyes és lelkes Asszonyai s Leányai!

Midőn e felszóllítást (akár itt Kassán, e megye főhelyének polgárnéi és állandó lakónéi legyetek, — akár másutt e megyében lakván, a falusi bajok és örömök kebléből hosszabb vagy rövidebb időre, ide a városba jöjjetek) hozzátok intézzük; — lehetetlen megfelejtkeznünk azon szíves hatásról, melyet 1790-től elszenderedett nemzetiségünk felébredése óta, a házi — valamint a hazai és polgári virtusok kifejlésére, és a pallérozottabb erkölcsök honosítására, minden rendü és koru férfiakra gyakoroltatok.

A ti befolyástok nélkül nem állhatott volna fel itt Kassán, e megye fővárosában, a magyar dall és szinjátszó társaság. — Azon finom villám érzet, mely nemetek különös bélyege, e köz elébb-haladó elme felderűlés időszakaiban, azonnal felfogatá veletek a honi nyelv emelkedése és terjedése üdvözletes következéseit. Elragadott volt ugyan sokakat közületek, ugy mint igen számos honfiakat az elébb pallérozódni kezdett, és csupán azért elébb haladott szomszéd nyelvnek bámulása és szeretete; de ugyanazon szomszédok példája láttatá veletek a külföld nyelvei jármának lerázattatása szükségét, és valamint az el francziásodott németek lassan-lassan németesedtek, úgy ti e csaknem tíz század óta polgári alkotmányos független országban elhunyt ős anyáitok most élő hű leányai, megadván minden tiszteletet a külföld nyelveinek, magyar asszonyok és leányok létetekre, a nem kevesebb bájt, mint erőt magábau rejtett, és magából kifejtett honi magyar nyelvünk becsét büszkélkedve éreztétek, és csaknem ujra magyarosodtatok.

Láttátok t. i. mint óhajtja minden nemzet, hogy már az emlőn függő csecsemő mintegy anya tejével és szeretetével szopja-bé a honi nyelv és hazaszeretetét. Egy nemzet se nevezi honi nyelvét atyainak, mindegyik anyainak hívja. Ti vagytok hát asszonyok és leányok, kiket az isteni gondviselés minden nemzetnél a maradéknak anyáivá, s a férfiak segítségére, örömére és vigasztalására teremtett, kik a nemzeti kimívelődésben minden előmenetelt, vagy késleltető, vagy épen hátráló nemzeti selejtességet lassan-lassan eloszlathatjátok; mert öletekben van a csecsemő, térdeiteken a gyermek, lábaitoknál a sohajtozó ifjú, karjaitok közt a férj, és még az ősz hajú meggörbedett öreg is szánakozó ápolástokra szorúl.

Minden nemzet selejtes vala kezdetekor, mindegyiket a szomszéd kezdte pallérozni, mindegyik a mint inkább-inkább felvilágosodék, a honi nyelv és csinosodás tekintetében, a külföld tanítványából otthon mesterré válni törekedék. Egyik elébb, másik később látta által a honosodás szükségét.

Nincsen nemzet, melynek nevétől honi nyelve különbözzön. Mennyi nemzetségekből áll az orosz birodalom? de a hajdan független lengyel nemzet nyelvét kivévén, honi nyelve orosz. Azon viszonos hatás miatt, melyet valamely nyelv a gondolkozás és érzés módjára, és ez a nyelvre gyakorol, mivel a nyelv a gondolatok és érzemények közösülésének eszköze, s minden nyelvet külön géniusz lelkesít, egy több nemzetségekből álló nemzetnek sokkal nehezebb egy lelkűségre, s igy nemzeti erőre, boldogságra, dicsőségre és hatalomra vergődni. Valamely nemzet összeállása kezdetekor nem ártalmas, sőt a mint maga Sz. István első királyunk mondja, hasznos a nemzeti selejtesség; de a kiható kimíveltség elébb ment időszakaiban bizonyosan káros.

Hátra maradásunkat a kimíveltségben vetik szemünkre, de hogy lehet az máskép, ha ugyan azon termékeny és szép egy országban, azon egy éghajlat alatt, gyakran egy egész tót falu, egy más egész német falut nem ért, az egészen hon nyelvű magyar falu pedig a más két faluban senkit se talál, kit vagy értsen, vagy tőle értettessék, az elholt szép római nyelvet pedig, ezt a felséges, de csak tudósoknak való nyelvet, akár épségében, akár nálunk kicsonkított, kiforgatott mostani formájában, a papon kivül, a három faluban, vagy senki sem érti vagy csak felette kevés.

Ha tehát nemzetesűlnünk kell, és valamint az ország több részeiben vagy elnémetesedtünk, vagy eltótosodtunk, szintúgy vissza magyarosodnunk a haza java mint dicsősége tekintetében szükséges, az e czélhoz vezető eszközökhöz is kell nyulnunk.

Egy ily fő eszköz bizonyosan a honi játékszín, a mi már abból is ki tetszik, hogy tíz esztendőt olta, miolta itt Kassán, hol megszakadva, hol folyvástabb magyar színjátszó társaság áll fel, nem csak a honi nyelv csinosulása, hanem annak becsülése, szeretete és kiterjedése is e tájon szembetünőleg nevekedett. Ki hitte volna tíz év előtt, midőn még a német játékszinhez szokott ragaszkodásunk miatt, a honinak tökélletesedhetéséről

kételkednénk, hogy ily rövid idő alatt csak jelenlévő állapotjára is juthasson itt Kassán a magyar játékszín?! de győzött itt nálunk minden akadályokon a hazafiui dobogásra megért szívek buzgalma, és minekutánna 1790 ólta a nemzeti ohajtás, még Pesten is az ország fő városában állandó magyar színjátszó társaságot ki nem eszközölhetett, Kassa városának elfelejthetetlen örökös dicsőségére, itt Abaujvár-megye szerencsés kebelében vetődött meg legelébb is egy állandó magyar színjátszó társaság alapja, a mi annyival szükségesebb volt, mivel igy Pesten a fő városban megállapítandónak reméllett esetére, legalább valamely már valamennyire gyakorlott színjátszó plánta iskola fog az országban találtathatni.

Azonban akár teljesedik e szép remény, akár nem, állandó magyar színjátszó társaság nélkül egy helyen, se a honi színjátszó művészség, sem magok a színjátszók és színjátszónék, énekesek és énekesnék, mind inkább inkább nagyobb tökéletességre nem hághatnak.

Meg is tett mindent e czélra a tekintetes nemes vármegye, és annak nemes szabad királyi fő városa, Kassa, érdemes belső és külső tanácsával, és hazafiusággal át meg át lelkesített minden renden s nemen lévő lakóival együtt, és nem is fogja ezen köz felszóllításnál fogva is, a maga törvényhatósága alatt mind a két nemen lévőket, tapasztalt jó indulatja mellett újra buzdítani elmulasztani.

Következik az ezen czélra már ez uttal összegyűlt adományok lajstroma, és egy más az ez utáni adományok feljegyzésének példázatja.

A járásbeli szolgabirák fogják ily forma lajstrom mellett e felszóllitás következésében, a vármegye törvényhatósága alatt, mind a két nemen lévőknél az adományokat szorgalmaztatni, és időről időre e lajstromokat az első alispánnak benyujtani. Magok az adományok pedig ez idén, és ha egy vagy több esztendőkre vannak osztva, minden évben a jó rend, a számadásban feltartandó pontosság, és szükség költségekben és kiadásokban különben történhetendő megszorulás eltávoztatása végett, minden éven 1-sö oktoberig egyenesen az adakozó kezéből a vármegye perceptora kezébe is (veendő és jól megőrizendő nyugtatványok mellett) szolgáltathatandók.

Az adományok a nemes szabad királyi város törvényhatósága alatt lévők kezeiből egyenesen a várostól rendelendő személy kezébe fognak adandó nyugtató mellett menni, azután pedig a nemes város perceptora kezébe, és csak onnan mindég adandó és veendő nyugtatványok mellett a vármegye perceptora kezéhez.

Mint lessz fővonásaiban szerkeztetve és alakítva? az itteni állandó magyarjátékszín és játszó társaságnak állapotja a felvigyázó Igazgatóság tagjai neveinek feljegyzésével együtt, alább olvashatni.

Minden színjátéki esztendő végével a bévevés és kiadás sommázatjainak feljegyzése, hogy a cassa állapotja kitűnjön, és minő tisztasággal vitetik, kitessék, nyomtatásban fog kiadódni.

Mivel állandóságra, s mind nagyobb-nagyobb tökélyre megy a törekedés, nem csak arra fordíttatik a gond, hogy maradandóvá váljék itten a magyar játékszín és színjátszó társaság; hanem oda is irányoz a czélzás, hogy az adakozásokhoz képest, külön szavatolási (declamatiói) és ének-oskola felállítására és feltartására, külön pedig egy más szintugy az adományokból elszakítandó summák után kamatozó állandó tartalék fundus szereztessék.

Nincs egyéb hátra, minthogy a szépnem, szép meleg érzése, ezen, a haza, a maradék, az utókor, és igy önjavára s dicsőségére is czélozó felszóllitást kegyesen venni, minden jóért, szépért, könnyebben és oly nemesen felhevűlni szokott szíve legmélyebbjeibe ereszteni, és e megyétől szintugy felszóllitott megyebeli férfiak melleiket is, még sikeresebben feleleveníteni méltóztassék. Költ Kassán, böjt máshava 5-én 1833. esztendőben tekintetes nemes Abaujvár-megye részről, a kassai nemzeti játékszín dolgában kiküldött biztosság által.

Vármegyénk minden renden lévő buzgó hazafiai!

Mi czélból? és minő okoknál fogva szóllitottuk fel légyen az itt meg állapítandó, és maradandóvá teendő magyar játékszín ügyében, anyáitok, leányitok, feleségéitek, néneitek és húgaitokat, itten olvashatjátok.

Ha a mint Plató mondja — a férfi a hölgygyel együt véve teszi csak az embert — a magyar szivébe, kinek törvényei oly

szives kedvezéssel viseltetnek az asszonyi-nem iránt, a magyar hölgyek szivéikből még hatalmasabban és édesebben hangzanak által a hazafiui szózatok.

Minek ismétlenénk hát azokat, melyeket, hol ti a veletek összeköttetésben álló hölgyeknek még világosabban fogjátok előterjeszteni, hol ők még érzékenyebben lelkeitekbe csepegtetni. Ezek szivelletessége meg fog titeket, a ti okosságtok pedig őket fogja megindítani, és a haza felemelkedésére hajtani.

A honi játékszín az a kis világ, mely a nemes gyönyörködtetés bájainál fogva, a jelen, valamint a mult idő minden rendű, minden korú, mind emberi, mind polgári erkölcseit festi, és így a honi nyelvnek minden oldalú kiképzését leghatalmasabban segíti és előmozdítja.

Ha ti s hölgyeitek, ti ugyan az utókorban mélyebben belé tekintve, hölgyeitek pedig a haza jövendő dísze, és boldogsága elkészitését érezve és gyámolítva, felszóllitásunkat sikeretlenül nem hagyjátok; bizonyosan nem fogja senki is a magyart hátra maradással vádolhatni, vagy azt szemére lobbanthatni, hogy mindent hevesen kezd, hígan folytat, és könnyen törik meg álhatatossága a hosszabban tartó csoportos akadályok előtt.

Ti bizonyosan nem tartjátok azt áldozatnak, a mi a nemzeti kimívelődést, és igy a haza erejét s dicsőségét mind inkább tovább és tovább viszi. Szép jó példát venni, de még szebb jót adni. Soha se megy az olyatén veszendőbe, és nem csak dísz, hanem hála is szokta azt a legkésőbb maradékban megjutalmaztatni.

Ti hazafiak! ti nem csupán a jelen emberei vagytok. Ti ugyan szintúgy mint mások, és egyebütt, munkával, fáradsággal, a pihenést, megnyugvást, vagy a nem ártalmas, nem elpuhító jobb létet megvásárolni nem átaljátok, szemetek előtt azonban ennek a jobblétnek, nem csak legfőbb és legnemesebb része a nemzeti dicsőség, hanem ez a dicsőség bizonyos és könnyen szülő annya egyszersmind minden egyéb valódi tartós nemzeti jólétnek és dicsőségnek.

Nyiljon meg hát erszénytek, valamint szívetek, kivált 1790 ólta már fentebb és sürűbb dobogások között megnyílt — álljon egy sorba hazafiúságtok, tehetségtek mértékével — fusson a cselekvés az ajánlat után, érje utól az igéretet, hogy tiszta kezekből tiszta kezeken keresztül mehetvén mentül elébb által a haza

oltárára a szíves adomány, ez rajta oly melegen, oly tisztán, mint hajdan a Rómát védő Veszta Isten-asszonya templomában, elaludni tiltott lánggal égve világíthasson. Költ Kassán, böjtmás hava 5. 1833. esztendőben, tekintetes nemes Abaujvár-megye részről, a kassai nemzeti játékszín dolgában kiküldött biztosság által.

Feljegyzése azon pártfogó hazafiaknak, kik az 1833. esztendő böjtmás hava 4. napján Kassán folytatva tartott közgyülésen a Kassán állapitandó magyar szinjátszó társaság felsegéllésére ajánlottak.

Nevek	Egyszerre lefizetett ajánlásnak mennyisége		Három esztendőre tett ajánlás		Hóltig tartó ajánlások vagy addig, mig a magyar társaság Kassán fenn áll	
	Pengő pénz					
	frt.	kr.	frt.	kr.	frt.	kr.
Főméltóságú herczeg Breczenheim Ferdinánd [1] . . .	—	—	—	—	60	—
Méltóságos gróf Desseffy József [2]	—	—	—	—	100	—
Méltóságos Semsey Lajos . .	—	—	100	—	—	—
Gróf Csáky Tivadar [4] . . .	—	—	—	—	30	—
Alispán Zombori Ferencz . .	100	—	—	—	—	—
Borsodi első alispán Szathmáry József	24	—	—	—	—	—
Cs kir. főőrmester Zombory Pál	100	—	—	—	—	
T. biró Szulyovszky Menyhért [3]	—	—	—	—	100	—
„ Bárczay Daniel . . .	40	—	—	—	—	—
„ Joób Mihály . . .	40	—	—	—	—	—
„ Ifj. Bárczay Ferencz .	100	—	—	—	—	—
Főtiszt. prépost Füzeséry Pál .	—	—	40	—	—	—
T. biró Comáromi György . .	50	—	—	—	—	—
„ Bárczay László . . .	24	—	—	—	—	—
„ Patay Sámuel . . .	—	—	20	—	—	—
„ Szent Imrey Imre . .	—	—	20	—	—	—
„ Vitéz István . . .	—	—	20	—	—	—
Tiszt. pléb. Dienes Sándor . .	—	—	10	—	—	—

[1]) Főméltóságú herczeg Breczenheim Ferdinánd állandó fundusúl (ha majd ez öszvegyül) a 60 pengő forintoknak capitálisát vagyis 1000 pengő forintokat azonnal lefizetni kész.

[2]) és [4]) Méltóságos gróf Dessewffy József és tek. Szulyovsky Menyhért urak, külön-külön állandóul páholyt is fognak tartani.

[3]) Méltóságos gróf Csáky Tivadar szintén állandóul fog páholyt tartani.

Nevek	Egyszerre lefizetett ajánlásnak mennyisége		Három esztendőre tett ajánlás		Hóltig tartó ajánlások vagy addig míg a magyar társaság Kassán fenn áll	
	Pengő pénz					
	frt.	kr.	frt.	kr.	frt.	kr.
Tiszt. pléb. Horváth János	20	—	—	—	—	—
T. biró Kazinczy József	—	—	10	—	—	—
„ Molnár Antal	20	—	—	—	—	—
„ Ketzer József	50	—	—	—	—	—
„ Knezsik Péter	40	—	—	—	—	—
„ Mariássy István	—	—	—	—	20	—
„ Ujházy László	—	—	—	—	20	—
„ Benyó János	20	—	—	—	—	—
„ Komjáthy Gábor	—	—	13	20	—	—
„ Kraynik Ferencz	—	—	12	—	—	—
„ Bónis András	—	—	13	20	—	—
„ Ifj. Jakabfalvay Ferencz	—	—	—	—	10	—
Tiszt. préd. Terhes Sámuel	—	—	4	—	—	—
Főszolgabiró Rakovszky Antal	—	—	20	—	—	—
„ Domonkos Sámuel	100	—	—	—	—	—
„ Péchy János	100	—	—	—	—	—
„ Péchy Tamás	100	—	—	—	—	—
„ Szent Imrey András	100	—	—	—	—	—
Tiszti főügyész Olasz János	40	—	—	—	—	—
Első vicenotár. Kelcz István	—	—	12	—	—	—
Más. „ Jakabfalvay F.	—	—	10	—	—	—
Alszolgabiró Bárczay Mihály	40	—	—	—	—	—
„ Piller László	40	—	—	—	—	—
„ Bodnár Lajos	20	—	—	—	—	—
„ Koós Imre	20	—	—	—	—	—
„ Szobonya János	20	—	—	—	—	—
Számvevő Putnoky József	20	—	—	—	—	—
Járásb. adószedő Gálos András	40	—	—	—	—	—
„ „ Fejér Mihály	20	—	—	—	—	—
„ „ Dióssy Miklós	15	—	—	—	—	—
Főorvos Horn Ferencz	40	—	—	—	—	—
Uradalmi fiskális Szabó Károly	—	—	—	—	12	—
Ns. Zsarnay Márton	40	—	—	—	—	—
Pengő pénzben öszvesen	1383	—	304	40	352	—

PÉLDÁZAT.

Alólírttak hazafiui buzgóságtól lelkesittetve, a Kassán állapitandó magyar szinjátszó-társaság felsegélésére, következendő ajánlásokat teszünk s annak a társaság pénztárába leendő pontos befizetésére magunkat optionaliter lekötelezzük.

Az ajánlás ideje	Az ajánló neve	Egyszerre lefizetett ajánlás mennyisége		Három esztendőre tett ajanlás		Hóltig tartó ajánlások vagy addig míg a magyar társaság fenn áll		Pecséthely	Észrevétel.
		betűvel	szám.	betűvel	szám.	betűvel	szám		
1833-ik esztendőben									
Március 8.	N. N.	Száz	100	—	—	—	—		
„ 9.	N. N.	—	—	Harmincz	30	—	—	P. H.	
„ 10.	N. N.	—	—	—	—	Ötven	50	P. H.	

Kiadta első v. notárius Kelcz István m. s. k.

Ugyan ekkor méltóságos gróf Desewffy Sámuel úrnak elő-ülése alatt kiküldött megyebeli biztosság beadván e tárgyban hivatalos tudósitását és javallattyát, ennek következéséül a fent tisztelt nemes megye által az itt Kassán megállapitandó magyar játékszínre, és az arra felvigyázó igazgatásra nézve az alább feljegyzett határozások és végzések hozattattak, melyeknek rövid kivonattya e szerint következik:

1-ször Tekintetes ns. Abaujvár-megye részirűl az elválasztott játékszíni Pénztárnokjával együtt öten, szabad királyi nemes Kassa városa részirűl négyen, a Páhojt tartókéról szintúgy négyen; öszveséggel tizenhárom hazafiak képzik a felvigyázó játékszíni főigazgatóságot, és csak annak üléseiből a szavak többségével történhetnek minden határozások.

2-szor. Méltóságos gróf Csáky Tivadar úr mint ezen felvigyázó főigazgatóság választott előlülője, egyszersmind a játékszín müvészi részinek Igazgatója, egynehány nappal minden egy-egy bérlet idő kezdete előtt bizonyosan gyülést hirdetni köteles lészen, a teendő határozásokra az előlülővel együtt legalább öt tagok jelenléte megkivántatván.

3-szor. Magára a felvigyázó igazgatóságra bizattatik, miként fogja tovább elintézni ön szerkeztetését és alkatját, csak hogy az a nemes vármegye rendei által tett előleges intézetekkel ne ellenkezzék.

4-szer. A főigazgatóság valamint a pénztár állapotjáról, a számadások megvizsgálásáról, ugy a játékszin dolgában tett minden intézetei felől a nemes megye rendeinek minden angaricális közgyülésen jelentést tegyen.

5-ször. Minden határozások és végzések jegyzőkönyvbe foglaltassanak.

6-szor. Az egész színjátszó társasággal, vagy külön valamelyik színjátszós személylyel, vagy kalmárokkal, vagy mesteremberekkel szükségképpen irásban teendő kötések, mindég két hasonló másolatban foglaltassanak, hogy egyike az egyik, másika pedig a másik kötő félnél a viszonos követelések esetére megtaláltathassék.

7-szer A bevétel, és kiadás rubrika szerinti számadások summázatjai is, minden játékszíni esztendő végével köz tudomásúl nyomtatásban fognak a közönséggel közöltetni.

Végtére 8-szor, hogy pedig az adakozó hazafiak illető ajánlásaiknak a játékszíni pénztárban leendő befizetését személyeikre nézve minden alkalmatlanság nélkül megtehessék, a játékszíni pénztárnokon kivül a járásbeli főszolgabirák fogják szintén járásaikban az ajánlott summákat nyugtatvány mellett kezekhez venni; mindazonáltal a számadásokban megtartandó pontosság, és a pénztár állapotjának mindenkori megtudhatása tekintetiből jelesül arról, hogy mit szedtek be, és név szerint kitől? különös laistromok bemutatása mellett minden angaricális közgyülésen a beszedett pézbeli summákkal együtt a nemes vármegyének hivatalos jelentést tegyenek,

A felvigyázó fő igazgatóság tagjai.

Mélt. gróf Csáky Tivadar elölülő és művészi igazgató.
„ „ Dessewffy Sámuel.
„ „ Dessewffy József.
Méltóságos Semsey Lajos cs. kir kamarás.
Tekintetes Szulyovszky Menyhért táblabiró.
„ Zombory Pál cs. kir. főőrmester.

Tekintetes Patay Sámuel táblabiró.
„ Tóth Sigmond főadószedő és játékszíni pénztárnok.
„ Péchy János főszolgabiró.
„ Haske Sándor Kassa város tanácsosa és kapitánya.
„ Styller Leo „ „ főjegyzője.
„ Farkas Sándor „ „ szószóllója.
„ Schihulszky Fridrich fő orvos és a külső tanács tagja.

Mindezek ily renddel elhatároztatván, egyszersmind a munkálódó kiküldött biztosság által javallott felszóllitások, és az azokban foglalt, s azok szerint ide mellékelt elöleges intézetek átaljában elfogadtatván, s jóvá hagyattatván, az ezen nemes megye rendei által hozott fentebbi határozásokkal együtt kinyomtattatni, és a járásbeli főszolgabiráknak több példányokban oly útasitással kiadatni rendeltettek, hogy ezen felszóllitásokat a megyében lévő minden rendű honfiaknak szolgáltassák kezéhez. — Ezen felszóllítások szabad kir. nemes Kassa városa tanácsával hivatalos szíves megkeresés mellett hasonló végre közöltetni; egyszersmind a kassai nemzeti játékszíni főigazgatóság elölülőjéhez a fent érintett czélból utasíttatni határoztatván.

Költ az 1833-dik esztendő böjt más hava 4-dik s több következett napjain sz. kir. Kassa városában folytatva tartatott közgyűlésből.

Tekintetes nemes Abaujvármegyének közhatározásából feljegyzette s kiadta hites első alljegyző Fületinczi Kelcz István. m. s. k.

Áprilhó 16-án tartott közgyülésben Pestvár-megye levele olvastatott fel, melyben a megye által a pesti nemzeti szinházra adományozott 2914 forintról számadását megküldte.

Juliushó 8-án tartott közgyüles alkalmával a küldöttségi elnök indítványára 2500 forinton a nemzeti szintársúlat számára könyv- és ruhatár vásároltatott; ezenkivül egy Kassán felállítandó szavallási iskola gyámolítására nézve az ország minden hatóságai következőleg felszóllíttattak:

Nagyméltóságú, méltóságos, főtisztelendő, tisztelendő, tekintetes, nemes, nemzetes és vitézlő rendek, kedves barátink s atyánkfiai!

A honi nyelv édes hazánk által oly forróan óhajtott terjesztésének és virágzásának eszközlését hazafiúi szent kötelessé-

günk szerint hajdantól fogva főbb gondjaink közzé számlálván, még 1830. esztendőben minden igyekezetünket oda fordítottuk, hogy az európai mívelt nemzetek példájánál fogva szabad kir. nemes Kassa városa kebelében, az ország felső részén egy nemzeti színjátszó társaságot állandóvá tehessünk; s minekutánna egy jól elrendelt játékszínnek a magyar nyelv előmozdítására szolgáló nagy behatásáról eddig is merített tapasztalásunkból tellyesen meggyőződtünk volna, megyénk buzgó hazafiai, és némely szomszéd nemes megyék lelkes adakozásaiból azt szerencsésen kieszközlöttük, hogy egy az országban is már esméretes mívelt dall- és színjátszó magyar társaság, mely köz felügyelésünk s pártfogásunk alatt dícséretes igyekezettel az egész közönség megelégedésére adja elő mutatványait, megyénk kebelében, jelesül pedig szabad kir. Kassa városában megtelepedvén, annak az akkor összegyűlt hazafiúi buzgó adakozásokból való fentartását három egész évekre biztosíthattuk.

De nem is lett sikeretlen fáradozásunk, mert valamint egyrészről örömmel láttuk ezen közhasznú hazafiúi intézetnek a magyarnyelv terjesztésére való nézve jótékony befolyását, ugy hasonló öröm fogta el tiszta hazafiúi keblünket, a midőn hiteles tudósitásokból az is értésünkre esett, hogy ezen közpártfogásunk alá vett nemzeti színjátszó társaság hazánk több megyéibe, jelesül pedig tekintetes nemes Arad, Torontal és Temes vármegyékbe, sőt az ország más részein is a nyári holnapokban megfordúlván, ottan nem csak a legszívesebben fogadtatott, hanem azon felül számos buzgó hazafiaknak jeles adakozásai mellett mindenütt lelkes pártfogást nyert.

Mivel azonban ezen magyar színjátszó társaságnak megyénk kebelében való megmaradhatása csupán három évekre vala biztosítva, fényesen ragyogó reményeink már-már homályba borulni kezdettek, midőn folyó év bőjt más hava 4-ike mint közgyűlésünk határnapja mi reánk szerencsésen felviradt, s igy látjuk boldog éghajlatunkon az ujabb hajnalt hasadni már, még minekelőtte napnyugotot szemléltünk volna; igy tétettek közönségünk színe előtt számosabb kebelünkbeli, és köz-tanácskozásunkon akkor jelen volt szomszéd megyékbeli buzgó hazafiak által ujabb ajánlások, melyek a társaságnak állandóúl való megmaradhatását hagyák reménylenünk.

E szerint tehát a szerencsés kezdetet tovább folytatni, és ezen közhasznú intézetnek kebelünkben leendő örökösítését teljes igyekezettel eszközölni kivánván, e végre egy számosabb tagokból álló küldöttséget rendeltünk, mely reá bizott kötelességében híven eljárván, egyszersmind javallatját és véleményét azon hivatalos jelentéssel, hogy sz. kir. nemes Kassa városa lelkes tanácsa és községe részirŏl a kebelében lévő játékszín az általunk pártolt magyar színjátszó társaság számára örök időkre is felajánltatott légyen, a mult bŏjt más hava 4-ik napján tartatott köz gyűlésünkre beadván, ennek következéséül a magyar játékszín érdemében, annak valamint külső, ugy belső elrendeltetésére, és az arra felügyelő főigazgatóságra nézve minémű intézeteket tettünk légyen, azt az ide ·/. barátságosan mellékelt nyomtatványból, melyben egyszersmind az ajánlott summáknak névszerint és summásan való feljegyzése foglaltatik, nagyságtok, kegyelmetek bővebben általlátni méltóztatnak.

Minthogy pedig mind nagyobb-nagyobb tökélyre és állandóságra megy minden törekedésünk, nem csak oda fordítjuk figyelmünket, hogy kebelünkben állandóvá tehessük a magyar játékszínt és színjátszó társaságot, hanem mivel ezt nem annyira mulattató mint hazai közhasznú intézetnek tekintjük, s azzá tenni kivánjuk, oda irányoz legfőképen a czélzás, hogy egy ollyatén szónoki nevelő intézet, melyben egyszersmind az arra alkalmatos személyek ifjú koroktól fogva valamint a szavatolásban (declamatióban), ugy az énekben és hangászatban is oktattatván, s a színház padolatjára formáltatván, nemes Kassa városa kebelében állíttassék fel.

Ezen közhasznú intézet nagyobb költséget kivánván, mivel általlátjuk azt, hogy az ily intézet szükségeit megyénk kebelében lakos hazánkfiaitól összegyűlt pénzbeli summák fedezhetni nem fogják, az ezen nemes célra szükséges adakozásra, és e nemzeti ügyben közre való munkálódásra az ország minden törvényhatóságait felszóllítani eltökéllettük, és meglevén nagyságtoknak, kegyelmeteknek valamint nagylelkűségekről, ugy tiszta hazafiúságokról is győződve, nagyságtokat, kegyelmeteket szíves atyafi indulattal és hazafiúi rokon érzéssel arra kérjük, mely szerint ezen a nemzet dicsőségére czélozó közhasznú nemes intézetet hazafiúi pártfogások alá venni, annak foganato-

sitására vélünk barátságos kezet fogni, és a kébelében lévő földes uraságokat, nemes urakat, és egyéb akármely buzgó hazafiakat az ezen nemes czélra adandó segedelemre buzdíttatni és felszóllíttatni, — annakutánna pedig a béjött pénzbeli summáknak által küldése mellett bennünket a részekről ne talántán előforduló észrevételeikkel együtt atyafiságos barátsággal tudósitani méltóztassanak; — bizonyossá tévén nagyságtokat, kegyelmeteket arról, hogy az ajánlott summák nem másra, hanem csupán s egyedül azon intézet örökösítésére fordíttatván, ez uttal arra is kötelezzük magunkat, hogy mi ezen közhasznú intézetet a nagyságtok, kegyelmetek befolyásokkal s bölcs tanácsokkal fentartani, és a tőllünk kivánt esetekben számadásaink közlésével mindenkoron felvilágositást adni készek vagyunk. — Ha ebbeli atyafiságos s a haza közjavát érdeklő kérésünk foganatos lészen, és nagyságtok, kegyelmetek hazafiúi segedelmöket tőllünk megvonni nem fogják, igy legalább magyar hazánk egy állandó nemzeti játékszínnel s nevelő intézettel fog dicsekedhetni, és a nemzeti köz ügy s nyelv előmozditásában, mint egyik fő eszköz ugy tündökleni, — hogy ezen északi fény ragyogó sugárjai édes hazánk minden részeire is fényt lövelhetnek. —

Fogadják nagyságtok, kegyelmetek hazafiúi indúlatból eredett ebbeli atyafiságos szíves felszóllitásunkat tőlünk hasonló atyafi rokonsággal, és légyenek viszont arról meggyőződve, hogy mi mindenekben, a mit a nemzet dísze s méltósága és édes hazánk java kivánnak, nagyságtoknak, kegyelmeteknek, a kikkel egy szent czélra törekedő áldott ősi alkotmányunk által a legszorosabban összekapcsoltattunk, hazafiúi kezeinket minden időben s minden alkalommal vissza nyujtani el nem mulatjuk. — Egyébiránt atyafiságokba, s szíves barátságokba ajánlottak, szokott tisztelettel maradunk.

Költ az ezer nyolczszáz harminczharmadik esztendőben, szent Jakab hava nyolczadik s több következett napjain Kassán tartatott közgyűlésünkből.

Nagyságtoknak, kegyelmeteknek kész kötelességű szolgái, szíves baráti, s attyokfiai.

Gróf Csáky Tivadar küldöttségi elnök septemberhó 30-ról kelt jelentésében előadta, mikép a nyári holnapokra Budára me-

nesztett színészek, kik a megye által pártfogolt szintársúlat jelentékeny részét képezik, részvételre találván, a megyei társúlattól szerződéseik ellenére nemcsak elszakadni, de Budapesten egészen letelepedni is szándékoznak, nevezetesen Megyery Károly, Bartha, Lendvay Márton és neje sat.

A septemberhó 30-án tartott közgyűlés alkalmával felolvastattak Heves- és külső Szolnok- és Torna-megyék átiratai, melyekben a megyét abbeli határozataikról értesítik, hogy a Kassán megtelepítendő nemzeti szintársúlat javára, szolgabíráiknak az adakozás gyűjtést kötelességökké tették.

A szinügyi küldöttség decemberhó 1-só napjáról kelt jelentéséből és számadásából kiviláglik, hogy miután újabb adakozások történtek, a pénztárba márcziushó 5-től novemberhó 26-dikáig begyűlt

	frt.	kr.
Adakozás utján	3728	40
Játékszíni jövedelem	3576	20
Az időközben megfordult német szintársulat és egy panorámás fizetett	227	30
Az adós szintársulat tagjai, Dériné, Udvarhelyi, Szentpétery, Szerdahelyi és Ulich vissza fizettek	415	—
Összesen	7946	30
Az összes színházi kiadás	7869	55
Maradt a pénztárban	76	35

Decemberhó 4-ről kelt levelében felkérte a megye alispánját Földvári Gábor Pestmegyei alispán, hogy eszközölje, mikép a Budapesten visszamaradt, de Kassára kötelezett tagokat a megye ne követelje vissza, minthogy azok az ország fővárosában a nemzetnek díszére szolgálnak.

Decemberhó 16-áról 1938. sz. alatt értesíté a megyét Bars-vármegye közönsége, hogy a Kassán megtelepítendő nemzeti színészetre, megye területében az adakozás gyűjtést elrendelte.

1834-ik év februárhó 3-án tartott megyei közgyűlés alkalmával meggyőződést szerezvén magának a megye azon körülményről, hogy a megye pártolása alatt álló nemzeti szintársú-

lat, akép mint idáig történt, továbbra fentartható nem volna, abban állapodott meg, hogy az országban működő valamelyik szinigazgatóval évi segélyezés mellett szerződésre kell lépni; az évi segélyzésre szükséges 3152 forint pedig a míg az önkéntes adakozásokból pótoltathatnék, a nemesi pénztárból előlegezendő.

Májushó 26-án tartott közgyülésbe, beadván a szinügyi küldöttség jelentését, értesült a megye: hogy Komlóssy Ferencz szinigazgatóval évi 1000 pengő forintnyi segélyezés mellett szerződés köttetett.

A beadott számadásokból kiderült, hogy az 1833. októberhó 1-jétől 1834. májushó végeig a szinházi pénztárba következő bevétel történt:

	frt.	kr.
Az $183^2/_3$. évben április hó végeig beadott számadások szerint fenmaradt	60	54
Adakozás utján begyült:		
October havában	2856	10
November „	572	30
December „	1083	20
Január „	—	—
Február „	566	30
Március „	247	30
Április és Május	640	—
Összesen	5966	—
Tartozásban levő ajánlatok összege	1534	5
Játékszini jövedelemből:		
Az első bérletbe	2312	32
Másodikba „	1511	56
Harmadikba „	1305	19
Negyedikbe „	1442	1
Ötödikbe „	1064	16
Hatodikba „	1577	29
Hetedikbe „	1112	20
Nyolczadikba „	1793	13
Összesen	12119	6

	frt.	kr.
A szintársulat működése alatt keresztül utazó színészek és művészek fizettek	225	—
A megye nemesi pénztárából adott kölcsön . .	750	—
A kolozvári magyar szintársulat által október haváig kibérlet könyv- és ruhatár	500	—
Összesen	21156	5

Kiadás.

A szintársulat tagjai 7 havi fizetése	11114	—
Zenekar	2265	—
Világosítás	872	—
Könyv és ruhatár szaporítása	1421	12
Játékszíni díszletek	182	17
Vegyes kellékek	597	7
Színházi jegyek	648	—
Hat színházi jegyszedő	218	—
Színlap hordozó	199	50
Rendőri tagok	172	35
Katonai őrség	118	55
Kéményseprő	54	30
Néma segéd személyzet	88	36
Egyvelges költségek	509	29
Összesen	18461	31
Mely levonatván a bevételi összegből maradt . .	2693	34
Jelesen: A bevételből fenmaradt kézpénz . . .	659	29
Az $183^{3}/_{4}$ évre ajánlott tartozás	1534	5
A haszonbérbe kiadott könyv és ruhatár . . .	500	—
Összesen	2693	34
A mult 1831. és 1834. évben a nemesi pénztárból kétszer kivett kölcsön összege . .	2750	—
Mely tartozásból a fenebbi pénztári maradványt kivonva, marad pótolni való	1056	26

A most idézett gyűlés alkalmával gróf Csáky Tivadar leköszönvén, a megye megelégedésére viselt szinügy választmányi elnökségről, helyébe a közszeretetű Semsey Lajos cs. kir. kamarás főtáblabíró választatott meg.

Krassóvár-megye márciushó 3-ról $\frac{452}{454}$ sz. átíratában, az

iránt értesíté a megyét, hogy Kassán a megye pártfogása alatti szintársúlatra 47 pengő forintot gyűjtött.

Csanádvár-megye 1833. decemberhó 27-én tartott közgyűléséből 100 pengő forintot küldött.

1834. Julius haváról kelt levelében értesíté a megyét a magyar tudós társaság, hogy minden játékszini eredeti vagy fordított darabok, melyeket a társaságtól kinevezett küldöttség nyelvbeli csinosítás és egyéb szükséges kijavítás végett általnéz, másolatban a ns. Abaújvár-megyei játékszíni igazgatóság alatt levő kassai színész egyesületnek nem csak meg fognak jövendőre küldetni, de egyszersmind az így kijavított játékok czímsorát is oly végből küldötte le, hogy ha a megye parancsolni fogja, Budán le fognak másoltatni.

Ugyancsak 1834-ik évben adatott a megyének tudtára, hogy Pesten a nemzet méltóságához illő szinház fog építtetni.

1835. Február 23-án tartott közgyűlés alkalmával felolvastatott a szinügyi küldöttség abbeli jelentése, hogy Komlóssy Ferencz igazgatóval, a lefolyt szerződés újra meg lőn erősítve.

A szinügyi pénztárt illetőleg :

	frt.	kr.
Bevétel.		
Az 1834-ik évi maradvány	659	29
A kolozsvári szintársulat könyv és ruhatár haszonbére	500	—
A megajánlott adományokból	1879	34
Összesen	3038	34
Kiadás.		
A bizonyítványok szerint kiadatott	1504	2
A fenebbiből levonva marad	1534	14
Tartozás.		
Az $183^3/_4$. évi mai napig fizetetlen	667	30
$185^4/_5$. „	1565	—
Összesen	2232	30

Márcziushó 26-án tartott gyűlés alkalmával felolvastatott Torontál megyének februárhó 3-áról 109. sz. alatti levele,

melyben értesíté a megyét, hogy a pártfogása alatti szintársúlatra 100 pengő forintot szedett.

1835. Decemberhó 10-ikén tartott megyei közgyűlés alkalmával, a szinügyi pénztár állapota következőleg terjesztetett be:

Bevétel.	frt.	kr.
Az $183^4/_5$. évtől fenmaradt	1534	14
Krassó-megye küldeménye	116	25
Az adakozási tartozásokból	1368	20
Összesen	3018	59
Kiadás.		
Komlósy Ferencz igazgatónak	750	—
„ „ „	250	—
Posta bér fejében	1	45
Komlósy Ferenczcnek	750	—
Összesen	1751	45
Marad a pénztárban	1267	14

Junius hó 20-án Sulyovszky Menyhért a másod elnökségről leköszönvén, helyébe báró Zahlhausen Leopold választatott meg, de ez utóbbi 1837. májushó 1-jén szinte leköszönt, és a helyébe megválasztott báró Mesko Jakab a megtiszteltetést szinte el nem fogadta.

1836. február hó 8-án Semsey Lajos lemondván a szinügyi választmány elnökségéről, az első alispán lőn ideiglenesen helyettesítve.

Ugyanezen alkalommal a megye országgyűlési követeinek útasításba adatott, hogy a Kassán megtelepítendő fiók nemzeti szinházra 50,000 e. forint adását indítványozzák.

A gyűlés folyama alatt Semsey Lajos közakarattal ismét elnökké választatván meg, másod elnökül Sulyovszki Menyhért táblabíró neveztetett ki.

1838. február hó 12-én a megye által pártolt szintársúlat 800 pengő forintnyi kölcsönt kamat nélkül kapott a megyétől.

1839. augusztus hó 26-án tartott megyei közgyűlés alkalmával határozatba ment, mikép a megyei pénztárnok többé a szinház számadásait nem lévén köteles vinni, az ezután részvényekre alapított társúlatnak külön pénztári kezelése legyen.

1840. február hó 24-én tartott közgyűlés alkalmával sz. kir. Kassa város értesíté a megyét, hogy szinházát továbbra a megyének át nem adhatja, minélfogva a szintársúlatnál levő tárgyak beszedése elrendeltetett.

Juniushó 1-jén tartott közgyűlés alkalmával értesíttetett a megye, hogy Abaújvár-megyére az országos nemzeti szinházra rendelt törvényes összegből 4645 frt. $^5/_8$ kr. esett.

Ugyanezen alkalommal beadta a szinügyi tárgyban kinevezett küldöttség végleges jelentését, melynek folytán a szintársúlattól összeszedett tárgyak következők voltak:

Könyvtár.	Szinjáték	189	darab.
	Dalljáték	52	„
	Szerep	215	„
Különféle	ruha	248	„
	Zongora	2	„

ezenkivül minden féle díszlet és kárpit; mindezen tárgyak eladatni határoztattak. Ez időn túl, a kassai szinpadon hol magyar, hol német szintársulatok működtek; a mig végre

1861. Májushó 28-án tartott megyei bizottmányi közgyűlés alkalmával, felolvastatott sz. kir. Kassa város átírata, melyben a Latabár Endre igazgatása alatt álló Kassán működő nemzeti szintársúlatnak pártolására a megyét felhivta.

Örömmel ragadta meg a megye újolag az alkalmat, a nemzeti szinészet pártolására, és Olasz János elnöklete alatt Semsey Jenő, Tiszta Károly, a kassai járás főszolgabírája Ferdinandy Bertalan és gróf Csáky Gyula tiszteletbeli aljegyzőt, véleményes jelentés kidolgozása végett küldötte ki.

Septemberhó 12-én tartott megyei bizottmányi közgyűlés alkalmával a küldöttség véleményes jelentését beadván, a nevezett küldöttség önálló működéssel ruháztatott fel és Tiszta Károly küldöttségi elnöknek választatott meg, a járások szolgabíráinak pedig három évre szólló 5 forintos részvénykötvények kibocsátatása s aláíratása kötelességökké tétetett.

1862. Lánczy József főispáni Helytartó s királyi biztos elnöklete alatt is a Kassán működő nemzeti szintársulat folytonos pártolásban részesült, miglen:

1863. Gróf Péchy Emánuel tapintatos elnöklete alatt új szinházi választmány alakúlván,

Báró Horváth Jósef alelnök
Koleszár Mihály pénztárnok.
Klestinczky László jegyző
Szerényi Ede ügyész
Gróf Dessewffy Ferencz
Gróf Csáky Rudolf
Patay Sámuel
Plath kir. tanácsos
Antalffy Flóris
Koch Lajos

Bakos János választott tagok, a nemzeti színészetet pártoló pénztárt annyira hozták, hogy jelenleg évenkint már a részvény-társúlat annak mennél díszesebben fentartásához 2000 oszt. forintnyi segedelemmel járúlhat.

Mielőtt már most történelmünkben más tárgyakra mennénk által, azt hiszszük, kedves kötelességet teljesítünk, ha a megye által 1831-től pártolt, azon nemzeti színészeink neveit közöljük, kik díszére becsületére váltak nemzetünknek:

Szentpétery Sigmond
Megyery Károly
Lendvay Márton
Szerdahelyi Jósef
Szilágyi Pál
Udvarhelyi Miklós
Komlossy Ferencz
Egressy Gábor
Fáncsy Lajos
Latabár Endre
Pergő Coelestin
Telepy György
Bartha János
Pály Elek.
László Jósef
Hubenay Ferencz
Komáromy Sámuel
Szakácsy István

Erdőss János
Kubay Pál
Mátéffy Ferencz
Dériné szül. Széppataki Rozália
Kántorné szül. Engelhard Anna
Lendvayné szül. Hivatal Ánikó
Szentpéteriné szül. Borsos Klára
Kovácsné
Kubainé
Éder Lujza
Komlóssy Ida
Komlóssy Paulina
Páliné
Magda Lujza
Laborfalvi Benke Rozália
Szentpétery Susika
Barthàné szül. Meszlényi Anna.

Minthogy pedig a nevezett színészek vetették meg alapját az országos pesti nemzeti szintársúlatnak, ki kell jelentenünk, hogy az Abaújvár-megye által 10 évig pártolt nemzeti szintársúlat, mint művészete, úgy igyekezete, valamint erényes és becsületes maga viselete által is, minden tekintetben méltóvá tette

magát a nemzet, de különösen az őt keblén fejlesztő Abaújvár-megye pártolására.

A magyar nemzeti nyelvnek hivatalos nyelvvé tétele.

1830. VIII. Törvényczikk értelmében a magyar nyelv a Szent István koronája alatti tartományokban hivatalos nyelvvé tétetvén, azt hiszem, hogy szivesen veendik olvasóink, ha Abaújvár-megyének a nemzeti nyelv körüli mozgalmait röviden ide igtatjuk:

A megyének jegyzőkönyvei az 179$^{1}/_{1}$-ki nevezetes országgyűlés óta magyar nyelven vezettetvék.

A magyar nyelvnek csinosbitása és terjesztése körül pedig, a nemzeti szinügy felkarolása körüli nagy áldozatokkal összekötött érdemei által, egyike volt a haza első bajnokainak.

1831. Januárhó 26-ikán tartott megyei közgyűlése alkalmával felolvastatott Neográdvár-megye, márcziushó 7-én Pest-Pilis Solt megye, május 26-án Ugocsa; augusztushó 29-én Bereg és Temes-; deczember 13-án Torontál-; 1832-ik év böjtelőhó 15-én Arad- Esztergom- Tolna-, június 6-án Moson-, Verőcze-, Pest-Pilis-Solt-; Mindszenthó 8-án Békés-; deczember 3-án Tätkovics Gergely eperjesi görög katholikus megyés püspök; 1833. júliushó 9-én Csanád-, kisasszonyhó 26-án Neográd-, végül 1834. június 17-én Gömör-megyének közlése a nemzeti nyelvnek mikénti terjesztése és általános hivatalos nyelvvé alakítása tárgyában.

Abaújvár-megye a fenidézett törvény czikkely kihirdetése alkalmával, a közigazgatás és törvénykezés minden ágaiba azonnal a nemzeti nyelvet alkalmazta, a községi iskolákban bár a nemzeti nyelveni tanítást elrendelte, de tekintettel volt a külön nemzetiségek méltányos igényeire.

A tiszti pénztári számadások 1830-ik évből, a levéltári névmutató könyvek 1831-ik évtől vannak magyarúl vezetve.

Görcsmirigy lázadás 1831.

1831-ik évben a görcs-mirígynek Magyarországba is terjedése alkalmával, a kormánynak a megye hatóságai által kiadott atyailag mentő rendeleteit a felső magyarországi szláv ajkú köznép félre értette, nevezetesen a Helytartótanácsnak abbeli rendeletét, hogy a sírok előre ásattassanak ki, oda magyarázta: hogy miután az urak előre ásatják a sírokat, tudniok is kell, hogy a nép halni fog és tehát csak ők idézhetik elő méreg által a halálozást; igen természetesen, hogy a míveltség alsó fokán álló

ezen köznép, fel nem bírta fogni azt, hogy keletről egész Ázsiából hozzánk érkező szörnyű betegség terjedéséből, a kormány előre tudhatta, hogy a halálozás nagy mérvben fogván történni, nehogy valaki a félelem végett temetetlen maradjon és a romlott levegőt még inkább döglelítse, a sírokat előre kiásatni szükséges intézkedés volt; növelte az ingerültséget, a félelmet, a kormány intézkedéseiből keletkezett sületlen pletyka, mely szájról szájra menvén, némely roszakaratúaktól növeltetvén, egyrészt a páni félelmet nagyobbítá, másrészt az ország határszéleire a betegség terjedése ellen a katonai őrvonalakra összevont nagyobb hadierőből azt következtették: hogy az országot elfoglaló ellenségnek meggátlására vonatott össze az ország határszélein a katonaság, és hogy a pestis híre is csak azért terjesztetett el, hogy az ellenség réműljön el annak hallására, s hagyja abban az ország elfoglalása iránt való szándékát; majd azt híresztelték, hogy a szerfelett szaporodott köznépet a vagyonosabbak méreggel való vesztegetés által akarják megritkítatni.

Lehóczky Ferencz kassai orvosnak magaviselete, ki a görcs-mirígy gyógyítására fordított iparjánál s egyebként dicséretes tevékenységénél fogva, az akkoriban elhiresedett bismutporokat, az egésséges gyermekeknek is mentő-szerül erőszakosan beadta, és ezen működésében a pórnép által az útczán meg is támadtatott, a fenebbi pletykáknak újabb hitelt és tápot nyújtva, a lázadás szikráját nagyban fellobbantotta, mely júl. hó 25-én Abaújvármegyével határos Szécs-Keresztúr Zemplén-megyei helységében tört ki, ugyanezen időtájban tört ki Rákóczon is; júliushó 27-én Zemplénmegye bodrogközi kerületében Szent-Marján és Radon. Juliushó 31-én Isépen, Augusztushó 2-án az ujhelyi kerületben Mihalyi faluban és Terebes mezővárosban, azután ütött ki Vécsén, Miglészen, Komáron, Kelecsenyben, Velejtén, Hegyiben, Gercsejen, augusztushó 4-én Bodzás-Újlak mezővárosban, Kisztén, és a nagy-mihályi kerület több falvaiban, mint Kis-Ráskán, Hegyiben, Szalókon, Deregnyőben, Abarán, Butkán, Dubrókán, Szelepkán és Málczán. A sókúti kerületben augusztus 4-én Zamutón; Rudlyón, Sókúton, Agyargoson augusztus 6-án Tót Jesztrebeu, azután Mernyik, Csaklyón, Csicsókán, Varanón, Vehczen, Majaroszkán, Feketepatakon, Mogyoróskán és Bisztrán.

A történt események alatt a homonnai járásban Kelcse is

mozogni kezdett már és csakis báró Zahlhausen nyugalmazott alezredesnek erélyes intézkedései által gátoltatott meg a kitörés.

Hogy minők voltak azon hajmeresztő kebellázító kegyetlenségek, melyeket a minden tekintetben buta és tudatlan köznép elkövetni nem iszonyodott, azt Balásházy János úr avatott tollal, az 1831-ik esztendői felső-magyarországi zendüléseknek történeti leírásában megörökítette, és minthogy azok különösen a Zemplénvár-megyében történt eseményeket tárgyalják, tehát Abaújvár-megye monographiájában csak annyiban említtetnek meg, a mennyiben az Abaújban történt lázongásokkal szoros összefüggésben állanak, a melyek nélkül amazok érthetők sem lennének.

A zempléni első zendülésekkel szinte egy időben ütött ki a lázadás Abaújban is: augusztushó 3-ik és 4-ik napján Újvároson a fellázadt nép Soltész Dániel biztost, a mérgesítés gyanúja alatt elfogván, s mezítelenre vetkeztetvén, szerfelett kínozta, hasonlóúl kínoztatott egy újvárosi, nagy-szalánczi és kassai zsidó is. Szalánczon a pórnép egy nyugalomban élő s gazdai szolgálatban elöregedett írástudatlan Breznai János nevü ember által, (kit a helybeli uraság gróf Forgács Jósef ő nagysága jótétemenyekkel tetézett) fellázíttatván, az uradalom iránt viseltető engedelmesség nemcsak megtagadtatott, de magának a tisztelt s épen ott mulató grófi családnak személyes biztossága is nagy veszedelmek közt forgott: azonban egy Kassára küldött követ gyorsan hozván katonai segedelmet, ezáltal nemcsak Szalánczon, de a körüllevő helységekben, mint Újszállás, Huta, Kalsa és Rákoson annak kitörése megakadályoztatott, melyet nem kevéssé segíte az is elő, hogy az egy pár mértföldnyi távolságra eső Terebes mezővárosban történt meglövetéseknek a híre mihamar elterjedt az abaúji lázadásnak indúlt vidéken is.

Az abaúji zendülésnek eredetét illetőleg kivilágosodott, hogy Újvároson és Szalánczon a zempléni szent-marjai követek nemcsak valának, de mind a kassai híreket, mind az általok vitt lázadást könnyen ébreszthető kérő levélnek tartalmát terjesztették. Végre kivilágosodott az is, hogy az izsépi fő lázítónak Pauknak is vala befolyása a szalánczi zendülésben.

Az abaúji főlázítók nagy-szalánczi lakos Breznai János,

újvárosi lakos Urbán Pál és Mutieskin máskép Moszkály Fülöp a megyei rögtön ítélő bíróság által akasztófára ítéltetvén, kivégeztettek, a lázadásban részt vett nehány száz két nembeli egyén, részint hosszasb ideig a megye tömlöczében szenvedett, részint bot, korbács és vessző büntetéssel fenyíttetett, így a jó rend és a megye biztonsága ismét helyre állott.

Mikép dühöngött ezen területen a görcs-mirígy, és mennyi áldozatot sepert el magával, annyiban érdekes tudni, a mennyiben némi fogalmat nyujthat a döghalál felőli hírek alaptalanságáról, mert oly forma hír is szállongott: Hogy egy-egy faluban alig fog maradni egy pár ember; leginkább érdekes pedig azon vidékről, hol a tudatlan nép lázadásba tört ki:

Az újvárosi körülbelől 700 egyént számláló görög katholikus nép közül, júliushó 21-től novemberhó végeig meghalt 35 ember.

A Regete-ruszkai római katholikus plébániában 2400 egyén közül meghalt — — 150.

A nagy-szalánczi reform. lelkészségben 600 egyén közül meghalt 19

Összesen 201

A három plébániában összesen körülbelől 3700 lélek közül $^{18}/_{100}$-rész esett a görcs-mirígy áldozatául.

Tisztelendő Csiszarik Mihály újvárosi plébánus úr, elődje Andrejczo lelkész úrnak, a pórlázadás alatti eseményeket egyházi jegyzőkönyvileg örökítette meg, azon jegyzőkönyv az, melyet velem Andrejczo tisztelendő úr szíves volt közleni, és a mely az újvárosi plébániának évszázadok alatt nagy becsű ereklyéje fog maradni.

A görcs-mirígy féle pórlázadás nem szorítkozott egyedül a leírt két megyére, kiterjedett az még Szepes, Sáros és Gömör megyékre is.

A Szepességben Kluknón kezdődött az engedetlenség, azután Richnón, Krompachon, Mindszenten, Szepes-Váralján, Smégenben és Odorinban véres tettlegességekbe ment át.

Sáros-megyében Nagy-Vitézen, Gömör megyében pedig Rozsnyón tört ki.

A magas kormánynak hatályos intézkedései folytán a nyugtalankodó vidékekre minden oldalról benyomúló katonaság, a

megyék és városok által hirtelen felfegyverzett tekintélyes haderők és az épen oly tevékeny mint eszélyes gr. Majláth Antal, és ifjabb báró Eötves Ignácz leküldött királyi biztosok közreműdése által sikerült ezen gyorsan terjedő pórlázadást lecsillapítani és a közbiztonságot helyre állítani, de a késő ivadékra mindenkor szomorú benyomást fog tenni azon körülmény, hogy a XIX. század első felében, a kormánynak valóban atyai intézkedése a közelgető döghalál megakadályozása tekintetében, s az ebből keletkező sületlen pletyka, véres és nevetséges lázadást bírt a tudatlan, de máskép jó szivű és mindig engedelmes szoták tót ajkú nép között szülni, a mivelt és vagyonos néposztály ellen.

Ezen pórlázadásnak, mely maga nemében páratlan, semmi politikai czélja nem volt, egyedül tudatlanság- és ostobaságból keletkezett, de fájdalom véres nyomokon terjedett.

Voltak azonban nevezetesen Zemplén-megyében helységek, melyek szép példáit adák a józanság és hűségnek, mint Lazony, Nagy-Ráska, Nagy-Mihály és Sztára; s a lázongásban levő helységek egyes lakosai is versenyeztek egymással a szép nemes dicső tettekben, mint Gerőcs András a lazonyi bíró, Popenda János varannói lakos, Máté János és Prochnavi Mátyás zamutói lakos, Minár Mihály bisztrai lakos, Lesko Andris reményei lakos stb.

Befejezésül fel kell említenünk: hogy ezen zendülés alkalmával Ábrahámy cs. k. főhadnagy, Bányi nevű hadapród és Sekovszky közvitéz a Frigyes Vilmós huszár ezredből, vitéz és eszélyes tetteik által, hervadhatlan babért tűztenek érdem koszorújokba.

V. Ferdinánd. 1848. Áprilhó 21-ről 13. sz. alatti miniszter-elnöki rendelet folytán a 22 törvényczikkely értelmében hagyatott meg a megyének, a nemzetőrseregnek járásonkénti összeírása, melynek száma a hivatalos összeírások nyomán

6915 gyalog és
521 lovas

Összesen 7436 főből állott.

A gyalogság két zászlóaljra volt osztva. Belátható ennélfogva, hogy a nagy számmennyiség csak arra szolgálhatott, hogy az mindenkor teljes erőben kelhetett volna ki, levonván a betegeket, útazókat vagy egyéb törvényes okoknál fogva honmaradtakat.

A lovasság 3 századot képezett.

A megye 5 járásában a nemzetőrök mennyisége gyalogság és lovassági viszonyaihoz mérten igen különböző volt, nevezetesen:

A fűzéri járásban volt . .	1619	gyalog —	249	lovas
A kassaiban	1815	„	18	„
A cserehátiban	983	„	51	„
A szikszaiban	1176	„	105	„
A gönczben	1322	„	98	„
Összesen	6915	„	521	„

Lovas nemzetőrsereg:

Őrnagy: Gr. Török Miklós.
Segéd tiszt: Jeney Józef.
Fegyverzet és ruházati tiszt: Tiszta Károly.

I. Század.

Kapitány: Komáromy Józef. Putnoky Achilles.
Főhadnagy: Karsa Tamás. Fekete Lajos.
Alhadnagy: Komáromy László. Téglássy András.

II. Század.

Kapitány: Joób Tamás. Darvas Imre.
Főhadnagy: Putnoky Imre. Ifj. Téglássy Ferencz.
Alhadnagy: Péchy Gábor. Id. Téglássy Ferencz.

III. Század.

Kapitány: Vendéghy Józef. Gróf Péchy Manó.
Főhadnagy: Szentimrey Bertalan. Báró Horváth Józef.
Alhadnagy: Péchy István. Szirmay Józef.

I. Nemzetőri zászlóalj.

Őrnagy: Sóvári Soós Sándor.
Segédtiszt: Márffy Károly.

Kassa városi I. Század.

Százados: Sóvári Soós Gusztáv.
Főhadnagy: Antalffy Flóris, azután Hupeler.
Alhadnagy: Koczányi Ferencz.
Őrmester: Podhorszky Károly.
Gerster Miklós.

II. Század.

Százados: Vitéz György.
Főhadnagy: Schehovics Antal.
Alhadnagy: Löderer András.

III. Század.

Százados: Gróf Csáky János.
Főhadnagy: Gerster József.
Alhadnagy: Turnusz Ferencz.

Mislyei IV. Század.

Százados: Kriston László.
Főhadnagy: Demeczky László.
Gedeon István.
Alhadnagy: Balogh Sigmond.
Kozma István.
Báró Zahlhausen Mór.
Tábori lelk.: Jergencz Ferencz.

Györkei V. Század.

Százados: Hadházy László.
Főhadnagy: Tomcsányi Ágoston.
Kitka Ferencz.
Alhadnagy: Pál András.
Palásthy András.
Orvos: Ardényi János.

Rozgonyi VI. Század.

Százados: Desewffy Gusztáv.
Alszázados: Bárczay Dániel.
Főhadnagy: Klestinszky Imre.
Ruzsinszky József.
Alhadnagy: Tóth Imre.
Füzi Tamás.
Tiszt. albadn. Demeczky József.

Szalánczi VII. Század.

Százados: Szibelth József.
Főhadnagy: Ivaneczky József.
Soltész György.
Alhadnagy: Dobza Sándor.
Neogrády Ignácz.

Nagyidai VIII. Század.

Százados: Antónyi Sebestyén.
Tiszt. század. Beziak János.
Főhadnagy: Dombay Albert.
Alhadnagy: Mácza József.
Diósy János.

Semsei IX. Század.

Százados: Grach József.
Bárczay József.
Főhadnagy: Benyo Ágoston.
Keller József.
Alhadnagy: Gosztonyi János.
Zavodszky Ferencz.
Langmann Dávid.
Török Mátyás, hilyói plébanos.
Tábori pap: Tarnóczy Leo.

Jászó mindszenti X. Század.

Százados: Kóhaut Klabanszky Venczel premontrei kanonok.
Főhadnagy: Apáthy András.
Alhadnagy: Timko Ignácz.
Petrás Jakab.

Bélai XI. Század.

Százados: Fekete István.
Tucsnák János, aranyidkai bányaigazgató.
Főhadnagy: Weichard Antal.
Alhadnagy: Füzy Imre.

Szepsi XII. Század.

Százados: Csörghe László.
Főhadnagy: Halmy Gábor.
Alhadnagy: Trsztyanszky János.
Őrmester: Kis Dániel.
Csörghe Lajos.

Jászói XIII. Század.

Százados: Hofory János.
Főhadnagy: Mórfy Jósef.
Alhadnagy: Novák Endre.

Meczenzéffi XIV. Század.

Százados: Heidl Jakab.
Főhadnagy: Ludwig Lőrincz.
Alhadnagy: Tischler Károly.

II. Nemzetőri zászlóalj.

Őrnagy: Bereczky János, később Bárczay András.
Segédtiszt: Drisnyey István.

Szikszai I. Század.

Százados: Kunsch Gábor.
Főhadnagy: Vécsey György.
Alhadnagy: Könsch Jósef.
Bittner Ferdinánd.

Vadászi II. Század.

Százados: Fáy Ferencz.
Főhadnagy: Tolnay Jósef, később Péchy Imre.
Alhadnagy: Tolnay András.
Kovács János.

Gönczi III. Század.

Százados: Erdélyi István.
Főhadnagy: Id. Kiss István.
Alhadnagy: Szombathy István.
Rozgonyi István.
Őrmester: Kaposy István.
Sugár Jakab.
Orvos: Katona Géza.

Szántai IV. Század.

Százados: Kádas Károly.
Főhadnagy: Kacskovics András.
Alhadnagy: Péchy Jósef.
Pernyik Mihály.

Forrói V. Század.

Százados: Péczely János.
Főhadnagy: Joób Ferencz.
Alhadnagy: Szalay Antal.

Mérai VI. Század.

Százados: Ragályi Sigmond.
Főhadnagy: Potincza Jósef.
Alhadnagy: Hideg Dániel.

Vizsolyi VII. Század.

Százados: Téglássy Sándor.
Főhadnagy: Meczner Ferencz.
Alhadnagy: Nagy Ferencz.

Hernád-vécsei VIII. Század.

Százados: Aranyossy Sándor.
Balássy Pongrácz.
Főhadnagy: Idrányi Jósef.
Alhadnagy: Barna János.
Nagy Jósef.
Őrmester: Paplovicz Jósef.
Id. Bőr Jósef.
Makkay András.

Buzitai IX. Század.

Százados: Gelley Antal.
Főhadnagy: Vadász Jósef.
Alhadnagy: Ónody András.
Hubai Ágoston.

Gagybátori X. Század.

Százados: Zsarnay Lajos.
Főhadnagy: . . . . . .
Alhadnagy: Klementisz Károly.
Őrmester: Nikházy Dániel.

Radványi XI. Század.

Százados: Bárczay András, később Rátkay Tamás.
Főhadnagy: Hericz István.
Alhadnagy: Rudda Jósef.
Szabó István.

Bodókőváraljai XII Század.

Százados: Bárczay Mihály.
Főhadnagy: Kapy János.
Alhadnagy: Szendrey István.

*

1848. augusztus hó 22-éről megyei honvédelmi bizottmány határozatára, gróf Batthyányi Lajos miniszterelnök ugyanazon hó 13-ról 782. szám alatti rendelet alapján, 450 gyalog és 150 huszár önkéntesnek felállítása vétetett foganatba.

A most említett önkéntes csapat hadügyminiszteri elnöki rendelet folytán, Görgey Arthúr mozgó nemzetőrseregi őrnagy vezénylete alá adatott, ki által a szolnoki táborba rendeltetett.

Szabad királyi Kassa város a megyével egyetemben állította ki önkéntes gyalogságát. Ezen gyalogság két századot képezett, és első százada octóberhó 2-án érkezett meg Szolnokra, a honnan kiindulván, octóberhó 18-án Pozsonban találjuk, a hol a Hajdú-önkéntes 4 századdal egy zászlóaljba soroztatott.

Második százada novemberhó 16-án érkezett a pozsoni táborba.

Az önkéntes osztály tisztjei következők voltak:

Parancsnok I. Százados: Bárczay Mihály.
II. Százados: Kacskovics András.
Főhadnagy: Hojcsi Sándor.
Csuka György.
Alhadnagy: Szentléleky Gyula.
Terbócs Károly.
Butykay János.
Matusz Jósef.

1848. Septemberhó 19-ről $\frac{9762}{13}$ sz. miniszterelnöki rendelet értelmében, aránylagos kivetés útján Abaújvár-megyének 2574 ujonczot kelle a honvédelemre kiállítani; mely mennyiségből a septemberhó 19-ről $\frac{4441}{\text{N. ö.}}$ miniszterelnöki rendelet folytán először a megye 600-at, Kassa város pedig 49-et állított; a második vagyis octóberhó 1-jéről 1480. sz. hadügyminiszteri rendelet szerint a megye 660-at, a város pedig 70 ujonczot adott ki.

Időközben a megyétől megajánlott 150 erejű önkéntes huszárszázad is megalakúlt, és miniszterelnöki rendelet folytán Görgey mozgó nemzetőrseregi őrnagynak által nem adatott.

Gróf Török Bálint lovas nemzetőrseregi őrnagynak octóberhó 12-ről kelt jelentése szerint az önkéntes huszárok tisztjei következők voltak:

Főtisztek.

Parancsnok I. Százados: Joób Tamás.
II. Százados: Putnoky Achilles
Főhadnagy: Darvas Imre.
Komáromy László.
Alhadnagy: Karsa Tamás.
Szentimrey Bertalan.

Altisztek.

Őrmester: Jászay József.
Pamlényi Pál.
Tizedes: Básty Gábor.
Tóth János.
Piskóty Sámuel.
Bazsó Imre.
Károlyi István.
Kárász Imre.
Janik Ágoston.
Teleky János.
Vécsey Miklós.
Ötvös Simon.
Unghváry Pál.
Nagy Miklós.

Az önkényteseket megelőzőleg állíttatott fel Kassán Vitalis Sándor őrnagy vezénylete alatt a világhirű 9-ik honvéd zászlóalj.

Simunich cs. kir. tábornok octóberhó 12-én 19. sz. levelében értesíté a megye közönségét Tarnowból, hogy seregével legfelsőbb parancsra Felső-Magyarországba fog bejönni, ne tekintse őt a megye ellenségnek, hanem az alkotmányos szabadság helyreállítójának, czélja semmi más, mint a felingerült kedélyek lecsilapítása, és a király iránti hűség fentartása.

Piattoli-Treuenstein gróf Hartmann ezredbeli őrnagy octóberhó 16-ról 882. sz. levelében értesíté a megyét, hogy 26-án Gálszécsből Pető-Szinyére, 27-én pedig Kassára fogna zászlóaljával érkezni, és felhívá, hogy málhája részére Pető-Szinyén 22 szekér készen várná.

A II. nemzetőri zászlóalj Bárczay András őrnagy által megvizsgálás végett összevonatván, octóberhó 19-ről kelt jelentése szerint:

A balszárny Nagy-Idán, a forrai, buzitai és bátori századokból . . . 947
A közép Tornyos-Németibe, a vécsei, mérai, vadászi és szikszai századokból 1460
A jobb szárny Gönczön a radványi, gönczi, vizsolyi és váraljai századok 1957

Összesen 4364 embert számlált.

Octóberhó 21-én kelt jelentése folytán Soós Sándor nemzetőrseregi őrnagy, a megyei honvédelmi választmány rendeletére, Simunich cs. k. altábornagynak Galicziából betörése meggátlása végett, zászlóalját Kassán, Kassa-Újfalu és Miszlókán vonta össze; a zászlóalj jelentése szerint annyira mennyire fel volt szerelve, a 10-ik század egyik része Arany-Idkán volt a kincstári vagyonok megőrzése végett elhelyezve, ezen zászlóaljnak teljes ereje 2551 emberből állott.

A honvédelmi bizottmány elnökének novemberhó 26-ról $\frac{3664.\ 3713.\ 3551.}{E}$ számú rendelete alapján Pulszky Sándor alezredes neveztetett ki a kassai honvédkerület parancsnokává.

Novemberhó 29-én kapott a megye a kormány részéről nemzetőrserege felszerelése czéljából: 250 huszár kardot, 200 karabélyt, 200 puskacsövet, 3700 gyutacsos töltényt.

Lahner ezredesnek decemberhó 2-ról kelt közlése szerint, Pulszky ezredes kapott Eperjesre 50 puskát, 1000 lándsát, 3000 hadi kaszát, 600 karabélyt, 200 puskacsövet és 3700 gyulacsos töltényt.

Ütközet a kassai hegynél. Decemberhó 11-én 1848.

Osztria részéről herczeg Windischgrätz cs. kir. tábornagy december havában nyomult be Magyarországba, mely előnyomúlásnál a főhadsereg működését Kassa felé gróf Schlick cs. kir. altábornagy hadosztálya segíté elé.

Schlick hadosztálya Magyarország és Galiczia határán: Fiedler, gróf Pergen és Deym cs. kir. tábornokok dandáraiból lőn összealkotva.

Decemberhó elsején Fiedler dandára Zmygrodban állott:

3 zászlóalj Vilmos főherczeg
3 zászlóalj Nugent (4 század)
2 zászlóalj Hartmann
} gyalogság

1 osztály császár-chevauxlegers.

A 36-ik számú hatfontos üteg.

Gróf Pergen dandára Duklában:

3 zászlóalj Kundelka
3 zászlóalj Mazzuchelli } gyalogság
1 zászlóalj Parma Landwehr

1 osztály császár-chevauxlegers.
A 11-ik számú röppentyű üteg.

Gróf Deym tábornok tartalék dandára: Krosnóban:

1 zászlóalj Vilmos főherczeg gyalogság
1 osztály Sunstenau-vértes
A 11-ik számú 12 fontos üteg.

I. Ferencz Józef.

Magyarország részéről az elsorolt készületek ellenében Irányi Dániel neveztetett ki a galicziai határ azon része felé kormánybiztosnak és Pulszky Sándor alezredesre bízatott a hadi intézkedések megtétele. Lahner ezredesnek decemberhó 2-ról 1848. közlése szerint, Pulszky rendelkezése alá a hadügyminisztérium részéről küldetett: 50 puska, 1000 lándzsa, 3000 kasza, 600 karabély, 200 puskacső, és 3700 gyutacsos töltény.

Decemberhó 6-án Fiedler Grábnál jött keresztül a határon és Zborót szállta meg; — Pergen egyenes úton Dukláből Svidnikbe nyomúlt, és a hunkvéczi völgyben épített harmincznál több elzárgatást szétdúlta, Deym Barwinekig nyomúlt előre.

Decemberhó 8-án Fiedler Bártfát, Pergen Zborót, Deym Orlikot rakta meg.

Decemberhó 9-én este Fiedler Eperjesre, Pergen Kapiba, Deym Demethébe érkezett.

Schlick hadosztályából 3 századot Bártfán, 2 századot Eperjesen hagyott hátra a pogyász mellett, a fenmaradt 6 zászlóalj, 6 lovas század és 18 lövegével pedig Kassának rögtöni bevételét határozta el, mely elhatározata következtében decemberhó 10-én Fiedler és Pergen Eperjesen egyesíttetett, Deym pedig Sebesre tétetett által.

Schlicknek az volt a szándéka, hogy Kassát meglepje, az ellenséget viadalra kényszerítse, mielőtt várt segédhadait megkapta volna.

Decemberhó 11-én Fiedler, miután 6 fontos gyalog ütegét, a röppentyű üteggel elcserélte, Kassa felé indúlt, Pergen és Deym követte. Somosnál, az ellenség által a Tárczán leégetett híd helyébe hadi hidat veretett, melyet a gyalogság számára a gyalogságból képzett utász század főhadnagya Frölich készít-

tetett, míg a gyalogság, a lovasság és lövegek számára, a meredek folyóparton bemetszéseket vágott.

A seregnek átkelése után a Tárczán, Schlick Fiedlert, Lemesből Kisfalun, Tapolczán és Tehányon keresztül a Hernád völgyébe Kassa ellen, s ekép az ellenséges állásnak Budamér megett és a kassai hegyen hátba vételére vezényelte.

Az elsoroltak alatt Pergen és Deym dandára az országúton nyomúlt előre és délelőtti 10 óra tájban az ellenségre bukkant.

Mielőtt gróf Schlick hadosztálya Magyarország határát túl lépte volna, Pulszky alezredes Zborónál, a konecsnai-, grábi és duklai szorosok egyesülő pontjánál nehány hadi sánczot hányatott, Komarnik és Bartvenik közt mintegy 30 elzárgatást emeltetett; a komarniki kőhidat légbe röpítésre alá aknáztatta; a Hunkavecz patakot elgátoltatta és általa a vidéket víz alá borítatta stb. mindezen célszerű intézkedései azonban Schlicknek előnyomúlása által be nem végeztethettek és hatalmába kerűltek.

Gróf Schlicknek előnyomúlási hírére Pulszky, a sárosmegyei nemzetőrsereget Eperjesre rendelte. A 20-ik honvéd zászlóaljat puskákkal ellátatta, Kassáról egy 6 löveges három fontos; egy 3 löveges hat fontos ágyúüteggel; a gömöri nemzetőrsereggel, annak két Bebek-féle súgár ágyújával és a kassai gyalog nemzetőrsereg első századával, az abaúj-megyei I-ső lovas nemzetőrseregi századdal egyesült.

Decemberhó 8-án, a magyar haderő 1500 gyaloggal és 32 lovas kassai nemzetőrrel szaporodott, a midőn a magyar lovas előörsök Sebesnél, az ellenségé pedig Lófalunál állottak.

Belátván Pulszky, hogy idézett hadával a jelentékeny, jól szervezett császári haderőnek ellent nem fog állhatni, de különösen lovasság hiányában Eperjest kénytelen volt odahagyni, és Budamérig visszahúzódva, a kassai hegynél hadállást foglalt, előörseit Lemesnél állítván ki.

Decemberhó 9-én Pulszky hadával az abaúj-megyei nemzetőrség, a 42-ik fegyvertelen honvéd zászlóalj és egy három fontos ágyú üteg egyesült, minélfogva:

Decemberhó 10-én a magyar haderő gróf Schlick hadosztálya ellen:

9000 gyalog
332 lovas és
15 lövegből állott, melynek csakis egy harmada lett volna kényszerűségből hadakozható.

Decemberhó 11-én Pulszky, 4 század gyalogságot és két löveget, a tehanyi szoros őrzésére vezényelt.

Soós nemzetőrseregi őrnagyot 2000 nemzetőrrel Vajkóczra rendelte.

Fenmaradt 6000 emberével pedig a kassai hegyen következő hadállást foglalt el: Balszárnya, gróf Haller nemzetőrseregi őrnagy alatt, a Budamér és Tehány közötti erdőt tartotta; a közép és jobb szárny, Gedeon és Bányafy nemzetőrseregi őrnagyok vezénylete alatt, a Budamér megetti alacsony magasságon, a lovasság pedig Török Miklós őrnagy vezénylete alatt, háromszor változtatván állását, végre a kassai hegy derekán a gyalog nemzetőrsereg háta mögé állíttatott fel.

A lövegek a közép és jobb szárnyról az utolsó felemelkedett útkígyózatnál.

Táborkari tiszt volt Edényi Lipót.

A három fontos üteget Lapinszky, s a $^1/_2$ hat fontos üteget főtűzér Jancsó vezénylete alatt, Edényi magához véve, pontban $^1/_2$ 11 órakor délelőtt gróf Schlicknek kitárultát Budamérből megakadályozandó, a falu torka előtt felhajtott, s az ütközetet kereszttűzzel kezdte meg, melynek ellenében a császári had nagy renddel nyomult előre, mire a lövegek visszahúzódtak.

A magyar hadállás a löveg tűzhatást meglehetősen elősegíté ugyan, de nem volt szárny támasz pontja; belőle a visszavonúlás is a Hernád hídján Kassára igen bajos volt, ámbár a kassai hegyet magát még közállódásra lehete felhasználni. Arczozata vadász ároktól volt védve, az erdő a balszárnyon gyengén fazúzva.

A magyar csatárláncz az országút hosszában az ottani korcsmáig, jobbra pedig egész a megrakott erdőig vonúlt.

A császári haderőből Bartelmus tűzér főhadnagy a 36-ik számú gyalog üteggel, az úttol jobbra hajtott fel. A 12 fontos ágyúüteg eleinte a jobb szárnyra vonatott, de a puha föld végett az útra visszatért.

Ezen ütegek védelme alatt Pergen dandára az úttól jobbra,

Deym pedig balra csatarendbe két hadágba, az első hadág arczvonalba, a második pedig osztálycsapatba fejlődött.

Gróf Schlick a leghevesebb ágyútűz közepette támadásra vezényelte seregét.

Két osztálya a parmai herceg landwehrnek Singer őrnagy alatt, jobbra, az ellenségtől megrakott terjedelmes erdőség ellen vezényeltetett, a míg Calvas főhadnagy alatt a harmadik osztálya ezen zászlóaljnak, az erdő és Pergen dandára között, a legnagyobb ágyútűz közben nyomúlt előre.

Az erdőség nagy elszántsággal támadtatott meg, elfoglaltatott s az ellenségtől kitisztáztatott. Alig vették ezt észre a magyarok, a mint elkezdették állódásokat oda hagyogatni, mire azonban a jól irányzott ágyútűz, s az úton előnyomúló gyalogságtól is kényszeríttethettek. Eme eldöntő pillanatban gróf Schlick megpróbálta összes lovasságával a magyarok jobb szárnyát megkeríteni, s azt Fiedler dandára felé hajtani, de ebbeli szándékában az átmesztett tájék akadályozá meg.

Az ütközet alatt Rozgony irányában 1 zászlóalj Mazzuchelli és 3 század chevaux-legers kelt keresztül a Tárczán, azután Zdobán Széplakon keresztül menve a Hernádon átkelt, és Scudier őrnagy vezetése alatt Alsó-Bárcza felé tartott.

Míg az elbeszélt események Schlick táborában a leírt modorban fejlődtenek ki, azalatt a magyar haderőhöz Torznicky vezénylete alatt körülbelől 180 lengyel, Kassán ellátva fegyverrel csatlakozott.

Soós őrnagy csapata Vajkóczról, a Rozgony felé tartó osztrák had előtt Szinye felé megfutamlott és széjjel parlott.

Az abaúj-megyei lovas nemzetőrseregi osztály, Török parancsára idő előtt állását odahagyva, a Furcsa erdőbeni mellékúton a gyalogságot megelőzve sebes ügetve a Hernádot átgázolta, és Kassa alá érve a nevezett őrnagy által szétbocsáttatott, maga az őrnagy pedig segédjével együtt a városban várta az ellenség bejövetelét, és ahoz csatlakozott.

Fiedler dandára az elsoroltak alatt a Tehánytól északra eső erdőből, az országút felé tárúlt, és jobb szárnyát erős csatár-rajok által biztosította az ellenségtől megrakott Tehány ellen, miáltal marsa igen elhalasztatott, lovassága is tartalékúl maradván hátra, és az útaknak igen hitvány állapota miatt, a

dandár csak délutáni két órakor érkezett az országúttól keletre vonúló partokra, minélfogva többé tehetségében nem állott az ellenség előtt a Hernádoni nagy hidat elérhetni, és a magyar haderőt Kassától egészen elmetszeni, mely sajátlag eredeti feladata vala.

Fiedler dandárával a nagy híd közelében egyesültek az országúton előnyomúló hadak is. A magyar had már ekkor magát biztosítva Kassán átvonúlt, lövegeit egy haszonvehetlenné tett ágyún kívül, a mely a kassai hegyen az országút árkában dőlve maradt, mind megmentette.

A nemzetőrség az ütközet folytán szétszaladt.

A Hernád nagy hídjánál az ellenség két ágyúval egy erős csapatot hagyott hátra hátvédül.

Egy hibás jelentés által ezen híd Schlick altábornagynak feldúltkép jelentetett be, mi végett a jól védett és harczias eszélyességgel megrakott átjárási pontnak erőszakos bevételére gondolni sem lehetett.

Az elsoroltak alatt Bartelmus főhadnagy ütegével saját ötletéből, az országuttól balra fekvő magasságra hajtott fel, és oly hatályosan tüzelt a híd hős védelmezőire, s azokra, kik még a város előtt állottak, hogy azok, miután eközben a hátravonúló magyar seregek is jól elhaladhattak, sebesen visszavonúlva szinte megmenekűltek.

A magyar hadból a 20-ik és 42-ik honvéd zászlóalj a lövegekkel együtt Miskolcz felé, a gömöriek Gömör-megye felé Tornának, a szepesiek Lőcse felé húzódtak vissza; a helybeli népfelkelés, mint fennebb említtetett, szétparlott.

Scudier őrnagy karsegéd, mint már fennebb mondatott, Alső-Bárczánál tárulván ki 3 századnyi chevaux-legers hadával, az országúton eső utolsó korcsmánál a 180 fő erős lengyel legióra bukkant, mely a lövegek hátvédét képezte. Torzniczky a korcsma homlok falai körűl állítá fel hős lengyeleit, azokhoz támaszkodva mintegy 20 lépésnyi távolságra, a rohamló chevaux-legerseket magára bocsátotta, s tüzet adatott, mire a lovasság élén rohamló Concorregio őrnagy a császár chevaux-legersektől több golyótól átlövetve földre terűlt, Scudier őrnagy fején horzsoló lövést kapva, miután lova is alóla kilövetett, fogságba esett; Bég főhadnagynak, kinek lova szinte lelövetett, si-

került a fogságból megmenekülnie. A míg ezután a Kassa felől érkező osztrák segédsereg megérkezett, azalatt a magyarság is haladt visszavonulásában, az este is bekövetkezett, a 20-dik honvéd zászlóalj pedig a hátvédet képezve Miskolcz felé minden hídat felszedett, emiatt Scudier megszabadítására a császári részről mi sem történhetett.

Gróf Schlick cs. kir. altábornagy esteli 5 órakor vonúlt be összes hadaival Kassára, a hol már ekkor a fejér zászló lobogott. A lakosság magát csendesen viselte. A magyarok közűl Scudier őrnagy alatt, Széplakon alól a Hernádon keresztűl kelt had körűlbelől 150 gyalogot s egy fegyverekkel és lőszerrel megrakott szekeret fogott el.

Az osztrák had vitézűl és kitartólag küzdött. A főhadvezérséghez gróf Schlick altábornagytól küldött decemberhó 26-ról kelt jelentésben következő tisztek emeltettek ki: karsegéd őrnagy Scudier, herczeg Lobkowitz Ferencz alezredes, gróf Starcsinszky százados, főhadnagy báró Wocher a Savoyen dragonyosokból, Geusau a főherczeg Károly chevaux-legersektől, gróf Bavarovszky a Würtemberg-huszároktól, báró Riesenfels a Deutschmeister és Singer őrnagy a herczeg Parma gyalogságtól stb.

Magyar részről különösen Torznicky alatt a lengyelek tüntették ki magokat Bárczánál, kik érdempénzzel jutalmaztattak meg, ezeknek lehetvén egyedűl a számos lövegek megmentését köszönni.

A Fiedler, Pergen és Deym dandár Kassát megrakta.

Gróf Schlick gyengének érezvén mágát az ellenségnek további üldözésére, előbb a főhadseregnek előnyomúlását akarta bevárni, mely még akkor Magyarország határát át nem lépte, másrészt pedig Galiczia határától sem igen mert messzebbre eltávozni.

Az ütközet után Schlick Kassán a hivataloknak a trónhoz hű egyének általi megrakásával, a nép és nemzetőrsereg lefegyverzésével foglalkozott.

Kassán kapta szirma-besenyői gróf Szirmay István saját ajánlkozására Schlick altábornagytól az engedelmet, sárosiak- és abaújiakból egy zászlóalj szabad csapatot a trón részére

összeállíthatni, mely rövid idő alatt mint őrnagynak személyes vezénylete alatt, 4 századból, egy egy század 120 főnyi, sárosiakból meg is alakúlt, mivégett gróf Szirmay István később a Szent-István rendjével díszesíttetett fel.

A kassai hegy melletti ütközetben szétszórt magyar had- A szikszai üterő, a beállott fegyverszünetet Miskolcznál összegyülésre és rendezésére fordította. közet decemberhó 28-án 1848.

Gablenz, Scudier őrnagy helyébe küldött táborkari őrnagy által gróf Schlick a főhadvezérségtől parancsot kapott, a herczeg Windischgrätz tábornagy alatt előnyomúló főhaderővel, s az északi hadakkal, magát Miskolczon és Egeren keresztül, avagy Rozsnyón és Losonczon át Vácz körül összeköttetésbe hozni.

Mészáros Lázár tábornok és magyar hadügyminiszter, decemberhó 18-án vette át a Miskolczon összegyült seregek felett a főparancsnokságot, melynek előörsei az nap Zsolczán állottak.

A magyar haderő Miskolcznál következő alkatrészekből állott:

A 42-ik, 43-ik honvédzászlóalj, fegyvertelen és ruházatlan.

A 17-ik, 26-ik honvéd zászlóalj
5 század borsodi önkénytes } fegyverrel
2 század mezőtúri nemzetőr } ellátva
2 század egri önkénytes vadász

$^1/_2$ hat fontos pesti lovas üteg

1 háromfontos gyalog üteg szinte Pestről érkezett a hadtesthez.

1 század Koburg
1 szárny Ferdinánd
1 szakasz Würtemberg } Huszárság
1 osztály Lehel
1 század Hunyady

1200 lovas heves-megyei nemzetőr.

Mészárosnak első fellépte, az elsorolt hadcsapatok beosztása, ruházata, felfegyverzése, szóval rendezése volt.

Szepesmegyébe parancsolatot küldött, hogy a nemzetőrsereg, és a 19-ik honvéd zászlóalj, mely mindennel el vala látva, az ottani üteggel száguldozó csapattá alakúljon.

Decemberhó 20-án, Schulcz őrnagy vezénylete alatt, a

17-ik honvédzászlóaljat, 1 szárny Ferdinánd, 1 szakasz Würtemberg huszárral és ½ ágyú üteggel Szikszóra indította, kinek előőrseit Kassa felé kelle kiállítania.

Az előadott események után, Mészáros elhatározá magát, gróf Schlick hadosztálya ellenében:

8000 gyalog
1600 lovas és
25 szükölködőleg felállított és szervezett lövegével támadólag fellépni, minek következtében Ung- és Bereghmegyében száguldozó csapatot alakíttatott.

A szepesi és ung-bereghi száguldozó csapatnak, januárhó elsején Eperjest kellett volna a terv szerint pontban reggeli 5 órakor elfoglalni.

A szepesi száguldozó csapat Driska őrnagy alatt:

A szepes-megyei nemzetőrseregből
19. honvéd zászlóaljból és
1 hatfontos ágyú ütegből állott.

Ezen csapatnak előnyomúlási vonala Margitfalva és Bertót volt Eperjes felé.

Az ung-bereghi száguldozó csapatnak Rapaich őrnagy volt vezénylője, s az:

Ung-bereghi nemzetőrseregből,
3 század a 21-ik honvéd zászlóaljból és
½ három fontos ütegből állott.

Ennek Varanón, Hanusfalun és Sebesen kelle Eperjes felé nyomúlnia.

Mészáros Kassa megtámadását 1849. januárhó 3-ára határozta.

Ha a fennemlített száguldozó csapatoknak sikerűlendett Eperjes bevétele, akkor azoknak még Somosig kellett vala Kassa ellen előnyomúlniok, s az ellenség haderejét megoszlatásra bírniok, mely esetben ha túlnyomó erő által fenyegettetnének, Bogdány és Rozgonyon át volt hátráló vonalok kitűzve.

Decemberhó 24-én a magyar előörsök Rembovszky parancsnoksága alatt, t. i. a lengyelek és Koburg huszárok Forróra tétettek által.

Torznicky vezénylete alatt 480 gyalog és 40 lovas Szán-

tóra rendeltetett, ennek feladata az volt, hogy Zemplén megyén keresztül Gálszécsig, és a Dargón át Kassa felé tartson.

A magyar hadintézkedések ellenében gróf Schlick Miskolcz felé annál inkább is nagyobb szemrevételt kívánt tenni, minthogy egyrészt attól tartott, hogy a magyar haderő által, azon esetben ha Losoncz felé tárulna, szárnyában fogna nyugtalanítatni és Galiciát veszélyeztetné; másrészt pedig azon czélja is volt, hogy a Szikszóra áttett Abaúj-vármegye kormányzatát onnan elkergesse; visszavonulásában végre egy száguldozó csapatot Zemplén-megyébe akart küldeni, és a megyét lefegyvereztetni.

Eme tervnek alapján decemberhó 26-án:

4 zászlóalj
4 lovas század és
18 löveg indíttatott ki Kassáról Miskolcz felé, és pedig: gróf Pergen 3 zászlóaljjal, 2 lovas századdal, 1 hat fontos ágyú, 1 röppentyű üteggel és 1 utász csapattal Hidas-Némethiig.

Gróf Deym: 1 zászlóalj, 2 lovas század, 1 tizenkét fontos ágyú üteg és 1 utász csapattal Enyiczkeig.

Fiedler tábornok 2 zászlóalj-, 2 lovas század- és 4 hatfontos löveggel Kassán hagyatott.

Kiesewetter őrnagy: 1 zászlóalj Nugent-, 2 század Koudelka-, 2 hatfontos ágyú és $^1/_2$ röppentyű üteggel Eperjesen állott.

Pergen dandárának előörsei Hidas-Némethinél egy kis csapat huszár által támadtattak volna meg, a mely sebesen hátra vonúlt volna (ez, a magyar előadás szerint nem valósúl).

Decemberhó 27-én Pergen Forróig, Deym Alsó-Novaj és Vizsolyig nyomult, mely mars közben Fröhlich főhadnagy utász csapatának egy pár hidat kelle helyre állítania.

Forró előtt Rembovszky csatarendben állott, a lengyel legio a helységet egy pár ágyúval rakta meg, de kardcsapás nélkül visszavonúlt.

Forrón gróf Schlick azt a jelentést kapta, hogy a magyar haderő 20,000 embert számlál és Szikszónál hadállást foglalt.

Midőn Rembovszky 27-én Szikszóra érkezett, Pulszky ezredes már több haddal ott állott, előörsei pedig a kis-aszalói csárdánál voltak kiállítva.

A 26-ik honvéd zászlóalj Alsó-Vadászon állott Szikszó bekerítésének megakadályozása végett.

Miskolczról Perczel Miklós őrnagy 1170 gyalog-, 200 lovas- és 4 ágyúval Sajó-Szentpéterre volt vezényelve Edelény felé czirkálandó, azon útasítással, hogyha gróf Schlicknek harmadik dandára netalán Torna fölünnen jönne, Miskolczot födné; ellenkező esetben pedig 28-án a Sajón átal Alsó-Vadász felé indúljon s az ellenséget jobb szárnyában támadja meg.

Az ellenség közelítése hírére Mészáros decemberhó 28-án a szikszai partokon hadállást sietett foglalni.

Schlicknek Szikszó elleni hadműködése akép terveztetett, hogy Pergen dandára a szikszai hadállást megkerűlve az ellenség hátát fenyegesse, a míg azt Deym dandára homlokban támadja meg.

11 órakor délelőtt az osztrák had Kis-Aszalónál a magyar előörsökre bukkant, a melyek visszavonúltak.

Pergen dandára Gablenz őrnagy által vezényeltetve az ellenség balszárnyát mégkerűlte, a 26-ik honvéd zászlóaljat Alsó-Vadászon meglepte, mely csakis a rögtön segítségére küldött 17-ik honvéd zászlóalj- és Kutasy által vezénylett 1 század Hunyady huszárnak védelme alatt bírt a szikszai partokra visszahúzódhatni, és belőle 76 embert azaz $^1/_2$ honvéd századot elfogott, mely a fegyvert letette.

A mondottak alatt a magyar haderő csatarendbe fejlett:

A balszárny Rembovszky őrnagy vezénylete alatt: A 17-ik honvéd zászlóalj, lengyel legio, egri önkéntes vadászok, 1 század Hunyady huszár, 1 gyalog hatfontos üteg visszafelé vonva, az erdős partormon s a szőlőhegy felé terjedő lejtéken.

Dereka: A 26-, 42-ik honvéd zászlóalj, 5 század borsodi önkéntes, 1 három fontos gyalog üteg, jobbra balra az országúttól Pulszky ezredes vezérsége alatt.

Jobb szárnya: A Bársonyos és partvonal végső lejtékei között a síkságon terűlt el, és a lovasság számára igen kedvező volt. A jobb szárnyat Bobory őrnagy vezényelte és 1 osztály Lehel huszárból (Karácsony Istváné), 1 század Koburg huszárból (Új Imréé), $^1/_2$ hatfontos gyalog üteg és $^1/_2$ hatfontos lovas ütegből volt össze alkotva.

A hadállás dereka megett állott a tartalékhad balra az

országúttól: A 43-ik honvéd zászlóalj, a hevesi lovas nemzetőrök és $^1/_2$ hatfontos gyalog üteg.

Az elsorolt események alatt az osztrák előhad chevauxlegersei egy honvéd csapatocskát fogtak volna el, melyről azonban a magyar előadásban említés nincs téve.

A midőn gróf Schlick, Deym dandárával Szikszóra érkezett, ezen helység Pergen dandárától már meg volt szálva.

Azon jelentésre, hogy a magyar haderő délre Szikszótól hadállást foglalva csatarendben áll, gróf Schlick a császár chevauxlegersek egyik osztályával, a hatfontos ágyú üteggel, a hadállásnak szemlevételére előre lovagolt, s a Sunstenauféle vértes osztályt, a 12 fontos ágyú üteggel maga után rendelte, a gyalogságnak pedig lépcsőzetben kelle előnyomúlnia.

A homályos idő végett (legszebb, legtisztább nap volt) a magyar hadállást csak lövegtávban lehete belátni, az egészen nyilt Hernád völgye, ezen hadállásból hatályosan volt úrkodva. Balszárnya kissé előre volt Szikszó felé tolatva; a jobb hátra vonva.

Magyar előadás szerint a császári had előnyomúlási csatarendezetében $^3/_4$ óráig veszteg maradt, bizonyosan Mészáros hadügyminisztert akarván kedvező állásából kicsalogatni, minélfogva az osztrák haderőnek, a magyar hadállás tekintélyt parancsolt.

Lövegtávba érkezvén gróf Schlick, a hatfontos ágyúüteggel az országúton és mellette balra felhajtatott, a tüzet a magyarok jobb szárnya ellen irányoztatta és később a jobbra az úttól felállított tizenkét fontos ütegéből segítteté, mire a magyarok élénk, de hatálytalan tűzzel válaszoltak.

Mészáros az osztrák hadat homlok támadásra akarván kényszeríteni, a Lehel-huszárokat az ellenség balszárnya ellen vezényelte. Az ellenség tüzét megosztandó, a $^1/_2$ lovas üteg a Coburghuszárokkal az országuton előre indúlt, a $^1/_2$ hatfontos gyalog üteg ellenben az országúton haladva felhajtott és a tüzet megkezdette.

Gróf Schlick a huszárok roham csapata ellenébe, báró Gorizutti őrnagy alatt a Sunstenau-vértes osztályt rendelte előre, melynek segítségére a császár chevaux-legers osztály nyomúlt utánna, de a nehány jól irányzott gránát dobás a Lehel huszárokat szétriasztá; kik is csakhamar sorakozván, hátrább foglaltak állást.

Ekkor Mészáros az ellenséget, a szőlők sáncza megett rejlő ágyuk torkába igyekezvén csalni, a Coburg huszárokat az országuton vágtatva visszavonúlni parancsolá; de az ellenség ovatossága tervét meghiusítá.

A mondottak után, hevesi lovas nemzetőrök foglalták el a jobb szárnyon a huszárok helyét.

Ugyanazon időben egy lovas ellenséges század, az útról tüzelő magyar $^1/_2$ üteget oldalba akarta venni, mely czélja kivitelére födözve magával hozott egy $^1/_2$ ágyú üteget, de a derékban födözve álló magyar háromfontos ütegből visszautasíttatott.

Az említettek alatt Pergen dandárának gyalogsága Szikszóról a csatatérre tárult; mire gróf Pergen 3 zászlóalj Hartmannal, 1 osztály főherczeg Vilmóssal és a röppentyű üteggel, a magasság ormán felállított ellenséges balszárny ellen indúlt. A röppentyű üteg kedvező állást foglalt, melyből az ellenséges csapatokat rézsut találta, hátrálásra kényszerítette, s az elfoglalt partoromról, még nehányszor jól irányozva belőtte. Az ez alatt bekövetkezett est, valamint a sereg fáradsága gátolta a további csatázást.

Magyar részről: A szélső balszárnyon álló Rembovszky dandára vitézül harczolt, a mely 1 zászlóalj és $^1/_2$ röppentyű üteg által lőn megtámadva, ezen ellenséges sereg a 17-ik honvéd zászlóaljat s a lengyel legiót az erdőből kiverni nem bírta, minthogy annak Mészáros rendeletére a 26-ik honvéd zászlóalj sietett segítségére.

Az ütközet a balszárnyon estig tartott, és minden eredmény nélkül vívatott; a hadállás többi részein semmi összekoczanás sem történt.

A magyar tartalékhadból délelőtt erős czirkáló csapat küldetett Senye felé, hírt hozandó, valjon a Szentpéterre küldött had érkezőben van-e avagy küzd az ellenséggel? Ezen czirkáló csapat azon jelentéssel tért vissza, hogy Perczelt nem találta, de egy ellenséges csapat Sajó-Vámos felé tart.

Az osztrák hadnak ilyetén mozdúlata által a magyar hadállás meg lett volna kerítve, minek következtében Mészáros jobbnak vélte a Sajó védszárnyai mögé húzódni.

Az elsoroltak után Perczel Alsó-Vadászra jött, s egy más czirkáló által estefelé azt a parancsot vette, hogy Szirma-Besenyőre húzódjék vissza.

A szikszai ütközetben Csermelyi őrnagy volt a magyar táborkari főnök, ki alatt mint táborkari tisztek szolgáltak: Benkő Rezső százados és Edényi Lipót főhadnagy.

Karsegéd volt a hadügyminiszter oldala mellett: Németh János ezredes.

Császári részről a túlnyomó ellenséggel szemközt táborba kelni veszedelmesnek látszhatott, melytől könnyen a tábor meg is kerítethetett volna, ennélfogva gróf Schlick Szikszóra húzódott vissza. A szemrevételnek főczélja el lőn éretve, mert világossá lőn, hogy támadólag tovább működni lehetetlen volt.

Az est beálltával a Koudelka 3-ik zászlóalj (4 század), egy félszázad császár cheveaux-legers Szikszón kivül, az előörsöket állította ki. Császári részről a veszteség 5 sebesült s a Hartmannokból 3 eltüntből állott. A magyarok veszteségét (gróf Schlick jelentése folytán) kipuhatolni nem lehetett, de nagynak kelle lennie, minthogy máskép a kedvező állásból visszavonulását megmagyarázni nem lehetne.

Magyar részről az Alsó-Vadászon az ütközet előtt meglepetve elfogott $^1/_2$ honvéd századon kivül, csak egy ágyús ló és egy huszárló esett el.

Az osztrák hadak decemberhó 29-én estig Szikszón maradtak, a midőn Schlick Forróra visszahúzódott, minthogy a magyar hadnak Mészáros alatti túlerejétől bőven meggyőződött; mely alkalommal a szikszai nemzetőrsereg által körülbelől 30—40 császári katona összefogdostatván, másnap Miskolczra kísértetett; ennek folytán decemberhó 30-án gróf Pergen 2 zászlóalj-, 2 század császár chevaux-legers-, a hatfontos ágyú és a röppentyű üteggel, a Hernád balpartjára által kelt, és Vizsolyon át Gönez-Ruszkára ment; a míg gróf Deym 2 zászlóalj-, 2 vértes század- és a tizenhatfontos ágyú üteggel Hidas-Némethibe vonúlt.

A főhadiszállás egy lovas csapattal Gönczön volt. Gróf Schlick még az nap Kassára útazott, ahol azon esetben, ha Mészáros Miskolczról Kassa ellen fogna előrenyomúlni, a Szepességről és Zemplénvár-megye felőli megtámadtatásai felől is értesült. Az volt tehát indoka, hogy gróf Schlick a Zemplén-megyébe rendelt dandárnak visszavonúlását és hadosztályának Kassa melletti központosítását megparancsolta. Ezen rendelete folytán, hadai decemberhó 31-én szünnapot tartottak és január

*

elsején Kassára vonúltak, a hol ennélfogva Deym, Pergen és Fiedler dandára egyesülve lőn.

A kassai ütközet január hó 4-én 1849.

Gróf Schlicknek visszavonúlását a szikszai ütközet után Mészáros csak decemberhó 29-én déltájban tudta meg, ennélfogva a Zsolczán és Arnóton létező hadakat visszahúzva, reggeli 6 órakor a sajói hadállást elfoglaltatta. A Sajón és egyik ágán létezett két hídat leégettette; a Sajó domború kanyarúlatában, jókora távközre kétfelől, két ágyú üteget akép állíttatott fel, hogy a kőhidat és a Zsolczáról terűlő országútat tökéletesen belőhesse.

A jobb oldalt felállított üteg háta megett 800 lépésnyire első hadágban (Treffen) 4 lovas század szabályos had, a másodikban a hevesi lovas nemzetőrsereg, közöttök pedig 1 háromfontos ágyú üteg állott.

A balról létező üteg háta megett 800 lépésnyire: első hadágban a 17-ik és 42-ik honvéd zászlóalj a másodikban a 26-ik honvéd zászlóalj és 5 század borsodiönkéntes, mind a kettő között pedig $^1/_2$ háromfontos ágyú üteg lőn felállítva.

Tartalékúl a 20-ik és 43-ik honvéd zászlóalj és a lengyel legió szolgált.

Ezen hadállás háta megett a hátulfekvő magasságon, mely az akasztófa hegytől az országútig lejt, állott a miskolczi és Borsodvár-megyei tömeges népfelkelés, arczvonalba fejletten.

A 17-ik honvéd zászlóaljból egy osztály ágyú födezetűl, a töltés két oldalán födötten volt elhelyezve.

A lovasságból mind a két szárnyon, az arnóti és felsőzsolczai gázlók szemmeltartása végett, a hevesi nemzetőrseregből egy század- és erős czirkáló csapatok küldettek ki, a Perczel őrnagygyali összeköttetés folytonos fentartása miatt, ki Szirma-Besenyőn állott, és a szentpéteri útnak szemmeltartása is kötelességévé tétetett.

A szántói seregosztály a Hernád balpartjára ügyelt.

A leírt hadállás csak a végett terjesztetett ki annyira, hogy az előnyomúlandó ellenség hatályos arczozatot lásson maga előtt s az által elámíttassék.

Máskülönben a magyar haderőnek ezen állásából az ellenséget csak erős ágyútűz által volt tervezete visszatartani, koránt sem volt szándéka vele ököl viadalba bocsátkozni, minthogy

ahoz a vidék egészen sík, a Sajó befagyva, s legtöbb helyein a lovasság és gyalogság átkelhetésére alkalmatos vala.

A gyakorlatlan és szervezetlen magyar haderő ezen állásában, az egészen sík vidéken, az ellenségnek elszánt előnyomúlása esetében nem viaskodhatott volna, a hadügyminiszter pedig már előre kiadta a kellő rendeletet, hogy azon esetben ha az ellenség a Sajónak bármelyik pontját is erőszakolná, csak is ágyúzás által tartassék vissza, és előnyomúlásában csak odáig gátoltassék, a míg lehetséges lesz a harsányi úton Csabán keresztűl visszavonúlhatni, s a Harsány előtti hadműiállást elfoglalhatni, a hol az ütközet elfogna fogadtatni.

A Szikszó felé küldött erős szemrevételes czirkálók, déltájban hozák meg a hírt, mint fennebb említetett, az ellenségnek visszavonúlásáról, mivégett Szikszó Új Imre vezénylete alatt 1 század Koburg huszárral rakatott meg, a haderő pedig ismét beszállásoltatott.

Öszhangzásban a szepesi- és bereghi száguldozó csapatoknak, már decemberhó 26-ról Eperjes megtámadására kiadott rendelkezéssel, decemberhó 30-án kezdette meg a magyar haderő támadó harczmunkálatát, minek czéljából a hadak dandárokba osztattak be:

Előhad.

Parancsnok: Desseffy Arisztid, alezredes.
Táborkari tiszt, főhadnagy: Edényi Lipót

A 17-ik honvéd zászlóalj (Schulcz Bódog őrnagy) . . .	1000 ember
26-ik honvéd zászlóalj 4 század .	600 „
42-ik „ „ 6 „ . .	1100 „
Egri önkéntes vadász	230 „
1 század Koburg huszár . . .	150 „
½ lovas üteg	3 löveg
1 század hevesi lovas nemzetőr .	160 ember
Összesen .	3240 ember 310 ló 3 löveg.

Derékhad (centrum) Dandár.

Parancsnok: Pulszky Sándor ezredes
Táborkari tiszt, százados: Benkő Rezső

A 43-ik honvéd zászlóalj . . .	800 ember
20-ik „ „	600 „
Borsodi önkéntes 5 század . . .	800 „
1 osztály Lehel huszár	200 „
1 század Hunyady „	120 „
Hevesi lovas nemzetőr . . .	600 „
1 hatfontos gyalog üteg . . .	6 löveg
1 háromfontos gyalog üteg . .	8 „
Összesen	3120 ember 920 ló 14 löveg

Jobb szárny. ½ dandár.

Parancsnok: Rembovszky őrnagy (lengyel)

Táborkari szolgálatra vezényelve: Antos János százados a 26-ik honvéd zászlóaljból.

26-ik honvéd zászlóaljból 2 század .	200 ember
Lengyel legió 3 század	280 „
Würtemberg huszár 1 szárny . .	48 „
Hevesi lovas nemzetőr 1 század .	120 „
Összesen . .	648 ember 168 ló.

Balszárny. ½ dandár.

Parancsnok: Perczel Miklós őrnagy

Táborkari szolgálatra vezényelve Staudt Adolf százados a 20-ik honvéd zászlóaljból

52-ik honvéd zászlóalj	800 ember
1 összetett század a 34-ik gyalog ezredből	80 „
Mezőtúri nemzetőr 2 század . .	295 „
Hevesi lovas nemzetőr 1 osztály .	200 „
Löveg 4.	
Összesen	1375 ember 200 ló 4 löveg.

Zempléni száguldozó csapat.

Parancsnok: Torzniczky alezredes (lengyel)

Lengyel legio 1 század . . .	80 ember

Abaújvári önkéntes 1 század . .	60 „
Zempléni önkéntes	300 „
Ferdinánd huszár 1 szárny . . .	40 „
Összesen	480 ember 40 ló.

Szepesi száguldozó csapat.

Parancsnok: Driska őrnagy.

19-ik honvéd zászlóalj	500 ember
Szepesi nemzetőr vadász . . .	200 „
1 hatfontos üteg 6 löveg	
Összesen	700 ember 6 löveg.

Ung-bereghi száguldozó csapat.

Parancsnok: Rapaich.

24-ik honvéd zászlóaljból 3 század .	300 ember
Ungh-bereghi nemzetőr	400 „
½ háromfontos üteg 3 löveg	
Összesen	700 ember 3 löveg.

Ezen kimutatás szerint a magyar hadnak összes ereje, ide értvén az elkülönített száguldozó csapatokat is:

10263 ember	8625 gyalog
1638 ló	1638 lovas és

30 löveg volt.

Decemberhó 30-án Desseffy dandára Szikszóra; Perczel ½ dandára Edelényre tolatott előre.

A jobb szárny ½ dandár Rembovszky alatt Felső — Zsolczán vonatott össze.

Decemberhó 31-én Desseffy előhada Forróra; a derékhad Pulszky alatt Szikszóra; Rembovszky a jobb szárny biztosítása végett a Hernád balpartján Nagy-Kinyis és Baksára nyomúlt.

Perczelnek Tornán és Szepsin át kelle Kassa ellen előnyomúlni és a haderő balszárnyát biztosítani, minek folytán 31-én Perkupán, Dobódélben és Színben állott.

A tartalékhad végül: Felső Zsolczán és Arnóton.

Az előhadból Schulcz őrnagy vezénylete alatt, a 17-ik

honvéd zászlóalj, 30 hevesi lovas nemzetőrrel Alsó- és Felső-Kásmárkra vezényeltetett, és Perenyig volt feladata, Perczel balszárny $^1/_2$ dandárával az összeköttetést keresni.

1849. Januárhó 1-jén Desseffy Novaj, Idrány és Garadnán volt.

Pulszky, kivel a tartalék egyesült: Forrón, Devecseren, Encsen és Alsó- és Felső-Mérán.

Perczel Tornán, a honnan lovas táborőrséget küldött Zsarnóra, czirkálókat pedig: Jászó-, Somodi és Jánokba, a hol a 17-ik honvéd zászlóaljjal, mely az nap Gagyig jött, az összeköttetést helyre állította.

Rembovszky Perén, Bűdön, Gibárton keresztül Vizsolyba érkezett. Az elővéd czirkálói azt a jelentést hozák, hogy a császári had Hidas-Némethit és Gönczöt odahagyta.

Osztrák részről: Az Eperjesen álló Kiesewetter őrnagy a Nugent gyalogságból, decemberhó 31-én oda lőn útasítva, hogy hadának egyik részét Kassára indítsa, de ellenséges csapatoknak (népfelkelés, stb) a Szepességből és Zemplénvár-megye felőli közelítése végett, az említett parancsolatot nem teljesíthette.

1849. Január első napján Kiesewetter 5 század gyalog-, 3 röppentyű löveg- és 2 hatfontos ágyúval állott a Szepes- és Ungh-bereghi megtámadtatásoknak kitétetve.

A kiadott rendelet ellenére, a magyar száguldozó csapatok Eperjest nem egyszerre támadták meg, u. i. Driska reggeli 5 órakor intézte a megtámadást, de Schefer táborkari tiszt által, ki elfogatott, észrevétetve, vissza veretett.

Az ungh-beregi had 6 órakor támadott, de Kiesewettertől visszaverettetve Kapiig üldöztetett.

Császári részről a veszteség egy halott és két sebesültből állott.

A magyarok vesztesége tudva nincs, de a császáriak 25 fogoly-, 1 lőszertaliga- és sok fegyvernek birtokába jöttek.

Januárhó 2-án magyar részről: Desseffy Hidas-Némethibe,

A derékhad: Szurdok-, Vécse és Szöledre. Perczel, egy erős seregosztálynak Csécsbe hagyásával Nagy-Idára.

A jobb szárny $^1/_2$ dandár Gönczre.

Schulcz őrnagy közhada Perénybe haladt.

Az ellenség Kassán állva, előőrseit a Miszla patak hosszá-

ban Bárczától az akasztófa hegyen létező téglavetőig állította ki; lovas czirkálói Szináig jártak.

Gróf Schlick januárhó 2-án Kiesewetter őrnagyot 5 századdal és 1 röppentyű löveggel Margitfalvára rendelte; Singer őrnagyot a Parma gyalogságtól Kassáról: 3 századdal, 1 szárny lovassal és 2 ágyúval szinte oda küldötte, hogy az állítólagosan ott összegyülendő népfelkelést széjjel szórja. Az utóbbi hadak 3-án Margitfalván szünnapot tartottak, és 4-én ismét Kassára visszatértek, a míg az előbbiek már 3-án Eperjesen voltak.

A Kassától oldalt Zemplén-megyébe vezető Dargó hegyszorosnak őrzésére felállított: Matischek százados vezénylete alatt, egy szakasz lovassal, Parma ezredbeli osztály, januárhó 2-án, mintegy 1000 népfelkelő, tokaji nemzetőrsereg (e két csapat Besze János vezénylete alatt állott) lengyel legio, 4 löveg, Bellány főhadnagy alatti 50 huszárral Torzniczky által megtámadtatott és Szinyén túl üldöztetett.

Ezen hírnek vettére gróf Schlick januárhó 3-án reggel: Sternegg százados parancsnoksága alatt 2 század főherczeg Vilmost, 1 szakasz lovast és 2 ágyút vezényelt a Dargó szorosnak isméti bevételére. A most említett had Matischekkel egyesülve Torzniczkyt a szó teljes értelmében éjjel Szinyén megrohanta, visszaverte és 20 fogolyt tett. Sternegg után 4-én Rapaic őrnagy vezénylete alatt: 2 század főherczeg Vilmos, 1 szakasz chevaux-legers és 1 röppentyű löveg küldetett, de ekkor már az ellenség a Dargó szoroson keresztül Gálszécsbe visszavonúlt, és a szoros egészen az osztrák hadtól rakatott meg és fazúzatot (Verhau), mivégett a Rapaic alatti sereg este Kassára ismét visszatért.

Magyar részről: januárhó 3-án a derékhad állomásait odahagyva Hidas-Némethiben az előhadal egyesült, Szinánál az országútat elhagyta s az onnan Kassáig terjedő feltérségre vonúlt. Ezen mozdúlata a hadaknak a végett történt, minthogy Mészáros az ellenséget az enyiczkei kedvező hadállásban képzelte lenni; de minden előre küldött czirkáló azzal a jelentéssel tért vissza, hogy Enyiczke az ellenség részéről megszálva nincs, mire Desseffy dandára Enyiczkére, Pulszkyé Nagy-Szakálra (Szakaly) indíttatott, a hová Schulcz őrnagy csapata is, ugyanazon időben érkezett meg.

A jobb szárny $^1/_2$ dandár Zsadányba, a balszárny $^1/_2$ dandár a Pocskaj és Máholy csárdához jutott.

Ezen állásában kapta meg Mészáros az Eperjes ellen működő csapatoknak sikertelen munkálataikról a kellemetlen hírt, mely a másnapi reményeket annyiban csökkentette, a mennyiben Mészáros Schlicknek Eperjes felé hadmegoszlatására számolt.

Januárhó 4-én reggeli 8 órakor rendezte el Mészáros az általános előnyomúlást Kassa ellen:

Desseffy dandára az országúton ment Bárcza felé.

Pulszky a derékhaddal a feltérségen nyomúlt előre és Bárcza felett a Miszla patakon áthatolva az akasztófa hegyet kellett volna mint a hadállás kulcsát elfoglalnia.

A balszárny $^1/_2$ dandárnak Perczel alatt a téglavetőket volt feladata elfoglalni, s a derekhaddal egyetemben működni.

A jobb szárny $^1/_2$ dandárnak Rembovszky alatt Bárczánál kelle egyesülni az előhaddal.

Marsközben Mészáros ellenséges kémektől kapta azon hírt, hogy az ellenség Kassát odahagyva Eperjesre vonúlt vissza és csak gyenge lovas csapat tartaná még Kassát megrakva. Ezen hadi csel tökéletesen sikerült, minthogy a hír a sereg közt mihamar elterjedt, a midőn a balszárnyon egyszerre erős ágyúzás hallatszott és kétségkivüli dolog volt, hogy Perczel már a téglavetőket igyekszik elfoglalni.

Mikép az ellenségnek ideje se legyen ezen gyenge szárny ellen egész erejével működnie, az előhad dandár azonnal előre nyomúlt s a Miszlapatak túloldalán csatarendbe fejlett, két oldalt az országúttól a temető mellett álló ellenséges hadakra élénk tüzet szórt; ezen tüzelés az ellenség részéről egy dugva álló tizenkétfontos ágyú üteg által oly hatályosan lőn viszonozva, hogy az előhad dandárnak előnyomúlása lehetetlennek mutatkozott.

Időközben a derékhad is a Miszlapartjára érkezett, melyet le kellett nyesni, hogy rajta áthatolhasson, s túl a parton csatarendbe fejlett: A középben 1 hatfontos ágyúüteg (6 löveg); jobb szárnyán 2 gyalog zászlóalj (a 20-ik és 43-ik honvéd zászlóalj) zászlóalji tömegekben első hadágban; szintakép 1 zászlóalj borsodi önkéntes, 1 háromfontos 8 löveges üteggel a második hadágban; balszárnyán, mely a lőportoronyhoz volt támasz-

kodva, a 17-ik honvéd zászlóalj, zászlóalji tömegben, a dandár egész lovassága osztály lépcsőzetben balszárnyáról közepe felé.

Mialatt a derékhad kifejlett, azalatt a balszárny $^1/_2$ dandár a téglavetőket felgyujtotta, s az ellenséget a városig visszanyomta. Ezen szárnynak további előnyomulását 1 hatfontos üteg gátolta, egy másik $^1/_2$ üteggel, mely ellenséges lovas csapat által volt födözve, a miszlókai úton felhajtott és balszárnyát fenyegette.

Desseffy dandára az ágyúzást viszonozva megállott. Az országúttól jobbra a $^1/_2$ lovas üteg, 4 század a 26-ik honvédzászlóaljból zárkozott osztály csapatban 1 század Koburg huszár, s a heves megyei lovas nemzetőrsereg.

A Hernádra támaszkodva állott távolabb Rembovszky $^1/_2$ dandára.

Balra az úttól: Az egri önkéntes vadászok csapatban.

A 42-ik honvéd zászlóalj $^1/_2$ hatfontos gyalog üteggel, a Miszlapatakon keresztül a derék haddali összeköttetés végett vezényeltetett el.

Alig hogy ezen zászlóalj a feltérség ormához érkezett, és a derékhadnak első hadága előre nyomúlt, ellenséges részről élénk ágyúzás keletkezett, különösen egy röppentyű ütegből, mely az akasztófa hegyen létező váracs előtt volt helyezve. Az igen hatályos ellenséges lövések a derékban némely rendetlenséget okoztak, mivégett Edényi Lipót táborkari tisztnek vezetése alatt, a 42-ik honvéd zászlóaljjal a röppentyű ütegnek elvevése kísértetett meg, melynek megkönnyebbítése végett 3 hatfontos ágyú, a röppentyű ütegnek ellenében állott s élénk tüzelést kezdett, hogy figyelmét a most már födözve előnyomúló zászlóaljtól elvonja.

A 42-ik zászlóalj, valóban észrevétlen a röppentyű üteghez körülbelől 50 lépésnyi távolságra jutott, és annak rohamához készült.

Az elbeszélt események alatt, Perczel a balszárnyon egészen szétszóratott, a derékhad pedig kevés viszonzott ágyúlövés után megfutamlott, csak a jobb szárny maradt meg védelmi vonalán. Ezen pillanatban rohant a 42-ik zászlóalj a magasságon felfelé, a hol teljes tüzzel fogadtatott, de miután már ekkor a

Miszlapatakon túl levő derékhadnak futását észre vette, szintén megszaladt.

Desseffy alezredes általlátva, hogy minden további viadal hasztalan lenne, az elsoroltak után a jobb szárnynak hátravonúlását annyival inkább is elrendelte volt, minthogy az ellenség a magyar haderő üldözésére semmi legkisebb kísérletet sem tőn.

Midőn Desseffy dandára Bárcza irányába érkezett, a Hernád túl partján 1 század ellenséges lovasság mutatkozott, melynek bizonnyal a Széplaknál létező hídon kellett volna átjőni és a dandár oldalába rohannia; ezen lovasságnak ellenébe a Koburg huszár század küldetett Bárczáról bizonyos távolságra, miáltal tervében megakadályoztatott, minthogy visszavonúlt.

A derékhad a balszárnynyal Szinán gyűlt össze. Desseffy dandára a hátvédet képezve Enyiczkébe érkezett.

Gróf Schlick csak 4-én délfelé kapta előörseitől azt a jelentést, hogy a miskolczi, nagyidai és szepsi részről ellenséges hadcsapatok nyomúlnának előre. Ezen hirnek vettére gróf Schlick azonnal, kivül a városon az ellenség ellenébe csatarendbe állott, már legnagyobb ideje is volt, minthogy ekkor az épen beállott felváltás által erősbült előörsök is komolyan szövetkeztek.

Az országúttól balra a malom árkáig, a bárczai oldalon, gróf Deym vezérlete alatt, 2 század a Vilmos főherczeg 3-ik zászlóaljából az első vonalban; 4 század pedig a Vilmos főherczeg első zászlóaljából a Sunstenau-vértesekkel, hátrább állíttatott fel tartalékúl. A 11-ik számú tizenkét fontos ágyú üteg-ből, 2 löveg az úton, a más 4 löveg ettől jobbra állott. Távolabb jobbra egy meredek parton 2 század a Vilmos főherczeg első zászlóaljából volt felállítva, melynek közelében állott 1 röppentyű üteg. Innen kezdve a szepsi útig 2 század Hartmann, 3 szakasz chevaux-legers és 4 löveg.

Különös megbízatása volt Gablenz őrnagynak, a szepsi úton előnyomúló ellenséget a gárdi hidon túl: 4 század Hartmann és 2 löveggel balról megkerűlni, a hidat hatalmába ejteni, s ezáltal hátráló vonalától elnyomni és tűzérsége biztosságba hozatalában gátolni.

Gróf Pergen tábornok: 1 zászlóalj Koudelka és 1 század császár chevaux-legersel a calvária hegyen állott, hogy szük-

ség esetében báró Gablenz őrnagyot azon esetben segíthesse, ha netalán az ellenség a miskolczi úton tért nyerne, hogy annak azután oldalába eshessék.

Fiedler tábornok végre: A fenmaradt kevés Mazuchelli századdal és a felváltott előörsökkel, a miskolczi úton tartalékúl maradt hátra.

Rövid idő alatt az egész felállítási vonalon élénk csatártűz keletkezett, a mely azután lövegtűzre változott. Az ellenséges tűzérség rosszúl lőtt, a császári ellenben hatályosan működött, és mihamar egy ellenséges taraczk ágyút haszonvehetlenné lőtt.

Az elsoroltak alatt báró Gablenz őrnagy is, 2 ágyújával és századával előre nyomúlt, és a szepsi úton levő gárdi hidat hatalmába ejtette.

Egy ellenséges lovas üteg, melynek a híd elfoglalása által hátráló vonala el lőn metszve, a Miszlapatak meredek partjain keresztül igyekezett megmenekülni, de megakadt, és Gablenz őrnagy ágyúitól lövetve, tűzérsége a lövegeket, lőszertaligákat s a lovakat odahagyva megszaladt, mit a legközelebbi magyar hadak is tettek volna.

A míg az előadattak a jobb szárnyon történtek, az alatt a lövegtűz a miskolczi úton folytonosan tartott, s a császári lövegek hatása oly kitűnő volt, hogy a szemközt álló magyar had, körülbelől 3 zászlóalj és 6—700 huszár mihamar Bárczára visszahúzódott. Ezen pillanatban a röppentyű üteg s a balszárny tartalékjában álló Vilmos főherczeg ezredbeli 4 század, az előtte fekvő magasság ellen összevonatott, az előnyomúlás közepette a röppentyű üteg annyira előre bátorkodott menni, hogy egy nem vélt sebes ellenséges roham által csaknem az ellenség kezébe került volna, ha gyalogsági fedezetétől jókorán nem segítetik.

Ezen percztől fogva a balszárnyon kezdődő ellenséges visszavonúlás, az egész vonal hosszában szabálytalan szaladásba fajúlt, a melynél a fegyver, tarisznya és más podgyász eldobatott.

Egy sebes üldözés az ellenségnek tökéletes megsemmisítését idézhette volna elé, ha azt a lovasság hiánya s az est beállta meg nem akadályozta volna, mind annak daczára 10 ágyú, 6 lőszer taliga, 1 zászló és sok fegyver jutott a császári haderő birtokába, 20 tiszt és 500 ember pedig elfogatott.

Gróf Schlick az elfoglalt ellenséges ágyúkból új üteget alakíttatott, melynek szolga legénységét részint a többi ütegek egyéneiből, részint pedig a gyalogságból szedette össze.

Egy csapat chevaux-legers, mely az ellenséget még is üldözőbe vette, 6 ércz mozsár löveget, 2 lőszertaligát és sok fegyvert hozott vissza; a Parma-zászlóaljnak, mely a lengyel legióval igen vitézül harczolt, egy rakasz írás jutott birtokába, mely Torzniczkyé volt, s különösen a lengyel viszonyokra nézve, sok nyomos körülményeket tartalmazott.

Az osztrák veszteség 3 halott, 13 sebesült és 9 eltüntből állott.

Magyar részről, ezen ütközetben, mely délutáni $^1/_2$ 3 — $^1/_2$ 4 óráig tartott, a hadtest kevesebbet vesztett az ellenséges tűz, mint a sereg megfutamlása által. A csatatéren körülbelől 200 halott és sebesült maradt, 4000 eltünt, melyből mintegy 400 fogságba került, a többi pedig a megyék által lassanként behozatott. A magyar szekerészek gyávasága folytán, kik az istrángokat elvagdosták, 10 ágyú hagyatott a Miszla-partján fekve, Perczeltől egyetlen ágyú sem vétetett el.

Ezen veszteség az embert meg nem lepheti, ha meggondoljuk, hogy a magyar haderő $^3/_4$ része 14 napos ujonczból állott, mely hiányosan vala felfegyverezve, ennélfogva fegyverében, melylyel bánni sem tudott, nem bízhatott, a jobban felfegyverzettek ellenben fegyvereiket még kellőleg használni nem tudták.

A veszteség sokkal nagyobb lesz, sőt az egész hadtest is széjjel szórathatott volna, ha gróf Schlick nehány lovas csapatot üldözésére rendel vala.

Januárhó 4-én a derékhad Szinán, a hátvéd Enyiczkén volt.

Januárhó 5-én a derékhad Forróra hátrált, a hátvéd Hidas-Németibe.

Januárhó 6-án a derékhad Miskolczra, a hátvéd Szikszóra érkezett.

Torznicky őrnagy csapata, feladatához képest, Szántóról Gálszécsen és a Dargó hegyen keresztűl Kassa ellen előre nyomúlt; Szinyén 1 zászlóalj Parma által éjjel meglepetve, csekély veszteséggel visszaveretett, a kassai szerencsétlen ütközet után pedig Tokajba rendeltetett.

A bereg-megyei száguldozó csapat, az eperjesi esemény után Munkácsra vonatott vissza.

A 19-ik honvéd zászlóalj, a hatfontos ágyú üteggel parancsot kapott a Szepességről Miskolczon a hadtesttel egyesülni.

Gróf Schlick ütközeti jelentésében Mészáros haderejét, kit Szemerével tartott egyesültnek:

18 zászlóalj honvéd és nemzetőrsereg
900—1000 huszár és
34 löveg erejűnek jelenté föl

a főhadvezérségnek, mely alkalommal hadának különös vitézségét is kiemelte, és nevezetesen következő főtisztjeit emelé ki: őrnagy Gablenzet a táborkartól; Deym, Pergen és Fiedler tábornokot; herczeg Lobkovicz Ferencz alezredest; herczeg Nassau Móriczot, ki mint őrnagy a szikszai ütközet előtt érkezett Schlick altábornagyhoz és nála szárnysegédi szolgálatot tett; gróf Erbach századost; báró Wocher-, Miltisz-, Podlewszky-, Würth főhadnagyot; Piattoli őrnagyot; Sternegg kapitányt és valamennyi zászlóalj parancsnokot; Seiler hadnagyot a tizenkét fontos ágyú-üteg parancsnokát; Chasteler főhadnagyot a Sunstenau vértesektől; Boldrini főhadnagyot a főherczeg Vilmos gyalogságtól; Lanko és Jamzolet századost-, Pokorny főhadnagyot-, Gügenmos és Wassinger hadnagyot a Hartmannoktól; Czihal főhadnagyot-, Weisz és Bartels hadnagyot a Mazzucheli gyalog ezredből.

Az ütközet után gróf Schlick Kassán maradt, minthogy Zemplén- s az evangelikus Szepes megye fenyegető állása ott maradását követelte, a magyar haderőt ennélfogva csak két kis hadcsapat által üldöztette (a magyar haderő ezen két hadcsapatot soha sem látta).

A kassai szerencsétlen ütközetnek hírére a Dargó hegyszoros alján Gálszécsben álló magyar had rögtön szétparlott, pogyászát, lovait, fegyvereit, szóval mindenét odahagyva, csak a 140 lengyel és 200 magyar érkezett 6-án délután Sátoralja-Ujhelybe.

Januárhó 7-én gróf Schlick hadosztálya a főherczeg István 3-ik zászlóaljával szaporodott, mely az nap Eperjesre érkezett, mire a hadosztály következő beosztást nyert:

Fiedler tábornok dandára:

2-ik zászlóalj Hartmann
3-ik „ főherczeg Vilmos
3-ik „ főherczeg István (Eperjesen)
1-ső őrnagy osztály császár chevaux-legers (melyből egy szárny Eperjesen)
A 36-ik sz. gyalog hatfontos üteg.

Gróf Pergen tábornok dandára:

3-ik zászlóalj Mazzucheli
3-ik zászlóalj Koudelka (2 század Eperjesen)
1-ső „ herczeg Parma — Landwehr
Alezredes osztály császár chevaux-legers
A 34-ik sz. gyalog hatfontos üteg (ebből 2 löveg Eperjesen)

Gróf Deym tábornok dandára

1-ső zászlóalj főherczeg Vilmos
3-ik zászlóalj Nugent
Alezredes osztály Sunstenau vértes
A 11-ik számú tizenkét fontos üteg.
A 11-ik számú röppentyű üteg
A 12-ik számú $^1/_2$ röppentyű üteg (Eperjesen)
1 utász csapat.

Összesen 8 zászlóalj
6 lovas század
27 löveg.

Az elfoglalt magyar ágyúkból egy külön 8 löveges üteg alakíttatott, minélfogva a lövegek száma 35 volt.

A magyar tűzérséget a kassai ütközetben Frievisz őrnagy a heves megyei lovas nemzetőrsereget s az összes lovasságot 1 század Koburg huszár és 1 század hevesi lovas nemzetőrön kivül, mely Desseffy alatt állott, Bobory vezényelte.

A hidas-némethi összekoczanás februárhó 8-án 1849.

A kassai szerencsétlen ütközet után Mészáros Lázár magyar hadügyminiszter januárhó 8-án Miskolczon vette azon hírt, hogy az osztriai főhadsereg januárhó 5-én Buda-Pestet elfoglalta; Görgey Vácz felé ment; Perczel a Tisza felé húzódott; a magyar kormány Debreczenbe, a hadügyminiszterium eleinte

Török-Szent-Miklósra, később pedig Batthyány Lajos elfogatása után szinte Debreczenbe tétetett által.

Ezen kétes állásban Mészáros eleinte nem tudta merre forduljon, a mint Vetter Antal tábornok által, ki azon időben ideiglenes hadügyminiszteri szolgálatot tett, arról lőn értesítve, hogy hadteste a 34-ik honvéd zászlóaljjal, 1 osztály császár huszárral és $^1/_2$ tizenkét fontos ágyú üteggel fog megerősíttetni.

Felismervén Mészáros, hogy gróf Schlick harczmunkálatára Tokaj lévén a legnyomósabb átjárási pont, minthogy a császári had főharczmunkálati tárgyának Debreczennek kelle lennie, ennélfogva januárhó 8-án hadmunkálati alapját a Tiszára tette át, minélfogva

8-án Szerencs és Gesztelyre,

9-én pedig Tokajba érkezett.

Desseffy Arisztid dandára a Szepességből érkező 19-ik honvédzászlóalj s a hatfontos ágyú üteg felvétele végett Miskolczon hagyatott.

10-én Torznicky száguldozó csapata,

11-én végre az ígért segédhad is Tokajba jött.

A hadtest pedig Tarczalon, Kis-Tokajban, Tokajban és Keresztúrban állomásozott.

Mészáros Lázár végtelen becsületes ember, páratlan tevékenységű hadügyminiszter, bátor tudományos katona, és igen igen mívelt férfiú volt, ki hasonló jártassággal beszélte: a magyar, latin, angol, franczia, olasz, német, horvát és szerb nyelveket; a csatatéren azonban szerencsétlen hadvezér volt, melynek oka leginkább abban állott, hogy az idő rövidsége miatt nem ismerhetvén főtisztjeinek egyedi tulajdonságait, a nagy szájú hősöket játszó emberek által elhagyta magát tántorítatni; minélfogva a vesztett ütközet után, mint becsületes ember rögtön fölmentetéséért folyamodott, és ezen kérelme a kormány által teljesíttetett is. Mészáros Lázár magyar hadügyminiszter.

Januárhó 15-én adta által Mészáros a kormány intézkedése folytán hadteste vezényletét, az őrnagyból egyszerre ezredesnek előléptetett, minden tekintetben jeles és lángeszű 27 éves Klapka Györgynek. Klapka György.

Alig vette át Klapka a vezényletet, azonnal Schulcz dandárát Olasz-Liszkára;

Bulharin alezredes (lengyel) dandárát Szántóra;

Gedeon László őrnagy dandárát: Baksa-, Prépost és Megyaszóra,

Desseffy Arisztid dandárát végre Szikszóra helyezte el.

A lengyel legió 2 százada, a bereghi nemzetőrökkel és ½ hatfontos ágyú üteggel Rembovszky őrnagy vezénylete alatt, elkülönített sereg osztálykép, még a hadügyminiszter rendeletére Beregh vármegyébe vezényeltetett.

Azon hír vettére, hogy Schulzig cs. altábornagy hadosztálya gróf Schlicknek segítségére nyomúlna előre, Klapka, Desseffy dandárát Szerencsen át Tarczalra rendelte, de miután azalatt Klapka minden dandárait Tarczalnál egyesítette, miáltal Desseffy marsa veszélyeztetve lőn, a rendelt marsirány helyett Gesztelyen, Kókon, Luczon, Dobon és Lökön kereszül 21-én délben Tokajba érkezett.

Az elsorolt események közben gróf Schlick előhada Bulharin dandárával januárhó 19-én Szánthón összekocczant, de Bulharin rövid csetepaté után Tályára vonúlt vissza Klapka parancsára, és onnan 20-án a tarczali hadállásba ment.

Császári részről a kassai szerencsés ütközet után a főhadvezérség gróf Schlicknek Miskolczot és serege szaporítása után Debreczent tűzte ki harczmunkálati tárgyaúl (Operationsobject).

A vállalkozó Mazzucheli ezredbeli Tomasini hadnagynak sikerült deák álruhában felöltözve, az ellenséges vonalon keresztül a tábornagy főhadi szállására Budára gróf Schlicktől küldetve azon jelentéssel juthatni, hogy az altábornagy a szomszéd megyéket lecsendesítette, és hatóságaikat rendezte, Varanóba, Zemplénmegyében, Késmárkig Szepes megyében száguldozó csapatokat küldött; hadosztálya azon kivül az eperjesi, bártfai, kassai és más helységek kellő helyőrségei által igen csökkent. A magyarok a Tisza és Bodrog megett gyűltek össze és Miskolczot erősen rakták meg. A magyar had vezényletét Mészáros Klapkának adta által. A felhordott okoknál fogva sietőleg az ígért segédhadaknak megindítását kérte.

Ezen jelentés folytán Windischgrätztől Schulzig hadosztálya parancsot kapott Pestről januárhó 19-én gróf Schlick haderejéhez indúlni.

Januárhó 30-án gróf Schlick főhadiszállása Bodókő-Vár-

alján volt, a honnan gróf Erbach főherczeg Rainer ezredbeli százados által a főhadvezérséget a történtekről értesítette.

Miután Zemplén- és Szepesvár-megye a száguldozó csapatok által átczirkáltatott, gróf Schlick januárhó 19-én Fiedler és Pergen dandáraival 6 zászlóalj, 5 lovas század és 26 löveggel Tokaj felé indúlt. Ezen hadmunkálata által az ellenséget, ha túlnyomó lenne, Tokaj és Tarczalnál akará erősen tartani és foglalkodtatni, a már lefékelt országrészekbe seregosztályok küldetésétől visszatartani és Pesthez közelebb lehetni; másrészt ha gyengébb lenne: A Tiszán keresztül hajtani és a tiszai átjárásnak birtokába jutni, a mely minthogy akkor az idő már engedni kezdett, és a hadosztálynál hídkészület nem létezett, a Debreczen elleni hadmunkálatnál nagy fontosságú lehetett volna.

Schlick előhada januárhó 19-én Piattoli őrnagy vezénylete alatt az ellenséget Szántóból visszatolta.

Fiedler és Pergen dandára 20-án érkezett Szántóra, ahol 21. szünnapot tartott, a míg az előréd 21-én Tályára nyomult.

A balszárny biztosítása végett Herzmanovszky őrnagy főherczeg István ezredből, zászlóaljával, 1 lovas század és 4 löveggel, Ujhely felé vezényeltetett.

A jobb szárny biztosítására Zimburg őrnagy a Mazzuchelli ezredből, 5 század Mazzuchelli, 1 lovas század és 2 löveggel Szikszóra küldetett.

A vett hír szerint: A magyar hadnak Keresztúr, Tarczal és Tokajnál jó hadállása volt, és azon hadakkal egyesült, a melyeket az oldal csapatok Ujhely és Szikszóból hajtottak el.

Az elsoroltak után küzdetett januárhó 21 és 22-én a tarczali és keresztúri ütközet, melyek után gróf Schlick elhatározá magát a szántói sokkal kedvezőbb és meg nem kerülhető hadállásba visszahúzódni, minélfogva 24. következő hadállást foglalt el:

1 zászlóalj, 1 szakasz lovas, 2 ágyú Szántón.

5 század, 1 szakasz lovas Forrón.

2 század Gibárton a forrói és szántói sereg közti közlekedés fentartása végett.

2 zászlóalj, 3 szakasz lovas, 12 ágyú Kérben.

5 gyalog század, 1 lovas század, 6 ágyú Bodókő-Váralján, a hol a főhadi szállás volt.

1 zászlóalj, 1 lovas század, 6 ágyú Vizsolyban.

*

1 lovas század Alsó-Czéczén.

Januárhó 26-án egyesült Schulzig cs. kir. altábornagy hadosztálya, gróf Schlickkel Parrot dandárának Miskolczról Szikszó és Forróra előre tolatása által.

27-én Pergen dandára Vizsolyból Sátoralja-Ujhely felé rendeltetett.

29-én gróf Schlick következő hadállásba szállott:

Fiedler dandára: 3 zászlóalj, 2 ½ lovas század 14 löveg Mádra vezényeltetett.

Gróf Pergen dandára: 10 század gyalog, 1 ½ lovas század, 12 löveg Ujhelybe.

2 század Kérbe.

1 zászlóalj, 1 lovas század Bodókő-Váraljan a főhadi szállással.

Schulzig hadosztályából.

Parrot tábornok dandára: 2 század Gibártra és Bűdre.

4 század, 6 lovas század, 6 löveg Szántóra és Kérbe.

Kriegern tábornok dandára: 2 ⅙ zászlóalj, ½ lovas század, 12 löveg Forróra.

2 század, ½ lovas század a Sajó hídjához Zsolczára Miskolcznál.

Tomasini főhadnagy alatt 1 lovas század Putnok felé száguldozott, Görgeinek szemmel tartása végett, ki ezen időben a Szepességben volt.

Deym elkülönített dandára: 1 zászlóalj, ½ lovas század, 4 löveg Kassára,

2 század, 2 löveg az alakításban levő Szirmay féle szláv szabad csapattal Eperjesre.

4 század, ½ lovas század, 3 löveg Kiesewetter őrnagy alatt Lőcsére.

Ezen intézkedések megtétele után gróf Schlick januárhó 31-én Tokaj ellen nyomúlt előre.

Pergen Keresztúrba, Fiedler Tarczalra tolakodott előre, a míg Parrot dandára tartalékúl utánok tartott.

Magyar részről: Klapka a tarczali és keresztúri győzedelmei által felbátorodva januárhó 23-án az általános előnyomúlást megparancsolta.

24-én Desseffy dandára mint előhad Tályára, Bulharin, Schulcz és Gedeon dandárai ellenben Mádra tétettek által.

Időközben Schulzig cs. kir. altábornagy hadosztálya Miskolczra ért, miáltal Tokaj veszélyezve lőn, mert további előnyomúlása esetében Schulzig, Gesztely- és Szerencsen, vagy a megkeríthetés esetében Monokon és Szerencsen át Tokajra vetődhetett, e végett rakta meg Klapka januárhó 25-én visszahúzódva a tarczali és keresztúri hadállásokat.

Az elsoroltak után Klapka haditanácsot tartott, melynek határozata folytán minthogy Schulzig cs. kir. altábornagy gróf Schlickkel 28-án Bodókő-Váralján egyesült, először Tarczalból, azután Keresztúrból, a Tisza védszárnyai mögé vonúlt vissza. A Tisza hídja Tokajnál a leégetésre előkészítetett; Klapka ugyan csak hídlását parancsolta kiszedetni, de Frievisz Ferencz tűzérparancsnok elhamarkodásból végkép leégettette.

Ezen időben Dembinszky altábornagy egy hadosztálylyal Tisza-Füreden keresztűl Lök felé tárúlt.

Klapka ezredes Schulcz dandárát jobbszárnyaként a szabolcsi és timári hadállásba helyezte.

A derékhad Desseffy és Gedeon, Rakamazban állott.

Bulharin dandára végre a balszárnyon Ujfalu és Eszlárban.

Ellenséges részről: gróf Schlick februárhó 2-án Tarczalt és Keresztúrt rakta meg, Tokajba nehány czirkálót küldött, melynek egyike az ottani sóház pénztárát elzsákmányolta. Ezen czirkálók a Tisza partján álló magyar táborszemektől lövöldöztettek is, feladatuk végbevitele után visszavonultak, s ekkor történt a Tisza hidjának Frievisz általi leégettetése is, ki a czirkálók közelítése általi ál-zajban Schlick egész seregének érkezését vélvén, annak felgyujtatásához a parancsolatot kiadta.

Februárhó 4-én küzdetett ezután a tokaji ütközet.

A tokaji ütközet után gróf Schlick altábornagy hadtestéből:

Pergen Keresztúrba,

Fiedler Mádra,

Parrot Szántóra sat. húzódott vissza.

Schulzig altábornagy: 1 zászlóalj ottocsányi-, 1 zászlóalj Latour-, 2 löveggel és 4 század vértessel Kassára vonúlt, hogy ott állítólag a néphangúlatot megnyugtassa.

Az ottocsányi zászlóaljnak 2 löveggel Kassáról Lőcsére

kellett volna indúlnia, a Nugent zászlóaljnak felváltása végett, melynek két mozgó csapatban Szent Miklós és Breznóbánya felé volt feladata száguldozni, az ottani hegyi völgyek népeit lefegyverezni, a telgárthi ágyú-öntődét elrontani és Kassára vissza jönni.

Időközben gróf Schlick Munkács és Szigeth felé szándékolt fordúlni, mely szándékában azonban Görgeynek ezen időbeni hátravonúlása gátolta meg. Januárhó 31-én jelentette ugyanis gróf Schlicknek Kiesewetter őrnagy, hogy Hrilecz-, Ramdorf és Grenicz, Görgey elővédei által foglaltatott el.

Februárhó 2-án Deym tábornok:

1 zászlóalj Parma, 3 század ottocsányi, $^1/_2$ század császár könnyű lovassal és 4 löveggel Margitfalvára indítatott, a honnan Lőcsére kelle mennie, és Kiesewetter 4 századával egyesúlnie; ugyanakkor vezényeltetett 3 század ottocsányi 2 löveggel Eperjesre, a hol a még felszeretlen Szirmay féle szabad csapat 2 század Nugent és 2 löveggel állott, mely utóbbi 2 század a lövegekkel a branyiszkói szorosnak védelmére rendeltetett.

Az elindított hadak helyébe Kassára a Mazzuchelli zászlóalj és a 34-ik számú ágyú-üteg vonatott

Görgey alatt a mondottak közben a magyar haderő a Szepességben mindinkább előre haladt, Iglónál az ellenséggel összecsapott, s a baranyiszkói szorost, a magyar oroszlán Guyon tábornok alatt bevette.

Értesúlvén gróf Schlick az előadott események felől, Schulzig altábornagy jelentése által 4-kéről 5-kére éjszaka Mádról Kassára útazott. Parrot dandárát Kassára rendelte, a mely a 12 fontos ágyú-ütegnek Mádon hátra hagyásával, 5-én el is indúlt, és Vizsolyban s Bodókő-Váralján meghált.

Pergen és Fiedler dandára szintén Kassára rendeltetett.

Pergen 5-én Kérbe, és egy erőltetett marsa után 6-án késő este Kassára érkezett, a honnan gróf Schlick minden rendelkezhető gyalog hadait, nagyrészt szekereken, valamint 6 lovas századot 2 ágyú-üteggel Eperjesre küldötte, a hova már az azelőtti napon Schulzig altábornagy személyesen is elindúlt.

Fiedler dandára 5-én Szántón, 6-án Hidas-Némethiben volt.

Báró Lauingen alezredes Miskolczot 5-éről 6-kára elhagyta és Forróig húzódott vissza.

Gróf Schlick hadtestének a felső vidékeni összevonására irányzott intézkedések későre történtek, minthogy az elmondottak alatt Görgey a branyiszkói és kluknói hegyszorosnak bevétele után Eperjest 6-án kardcsapás nélkül foglalta el. Gróf Schlick ellenben minden hadait a lemesi kedvező hadállásba rendelte, a hol Schulzig hadaival egyesült.

Februárhó 8-án gróf Schlick a hátrább eső budaméri hadállásba vonúlt. Ezen nap érkezett báró Lauingen hada is Kassára.

Magyarország részéről Dembinszky főhadvezérségre emeltetve, februárhó 5-én Klapka hadosztályát megtekintette és parancsai alá rendelte, s azt Kazinczy hadosztályával, ki Czeglédről Török-Szent-Miklóson és Polgáron keresztül előre nyomúlt, szaporította.

Kazinczy hadosztálya Jenik és Gyika dandáraiból állott s a

44-ik és 47-ik honvéd zászlóalj
1 zászlóalj Porosz herczeg
1 zászlóalj Zanini
1 zászlóalj utász
2 század vadász
1 osztály császár
1 század Lehel
1 század Koburg
1 osztály Hunyady
} huszár
1 hatfontos gyalog üteg
$^1/_2$ tizenkétfontos üteg

Összesen 5 $^2/_3$ zászlóalj
6 század huszár
és 10 lövegből

volt összealkatva; februárhó 5-én Lökön, Bűdön és Szent-Mihályon állomásozott, s a Tisza jobb partjára elkülönített sereg osztályokat küldött Csobaj- és Tardosra.

Ezen állásban vette Dembinszky Klapkától azon hírt, hogy Görgey hadtestével a Szepességben áll és gróf Schlick Tarczal és Keresztúrból Kassa felé visszahúzódott, mire Dembinszky elhatározta magát a Tiszán átkelni és Miskolcz felé előnyomúlni, azt hivén, hogy Görgey az osztrák hadsereget oda fogja nyomni.

Klapka a mondottak után Dembinszkytől engedelmet nyert, hadának egyik részével gróf Schlick hadait üldözhetni.

Kazinczy Februárhó 6-án a Tiszán átkelt és Szerencsre vonúlt, ahol az nap Dembinszky főhadi szállása volt.

A Klapka alatti hadak a Tiszán szinte átkeltek és Schulcz Bódog valamint Desseffy Arisztid dandárai Keresztúrba, Gedeon László és Nyeregjártó Jánosé pedig Tarczalba érkeztek.

Palóczy . . . őrnagy vezénylete alatt: 1 zászlóalj Don Miguel, $^1/_2$ hatfontos ágyú-üteg, 1 szárny császárhuszár, Schulcz dandárából Olasz-Liszkába tartott előre, melynek Sárospatakon, Ujhely- és Gálszécsen keresztül Kassa felé kelle előnyomúlnia.

Februárhó 7-én Nyeregjártó dandára Szerencsre indúlt, holott Kazinczy hadosztályával egyesült, Schulcz dandára Megyaszóba és Baksára, Desseffy es Gedeon dandára Tályára érkezett.

8-án Dembinszky főhadi szállása és a hadak, Szerencsen, Megyaszón és Baksán maradtak.

Desseffy dandára Bodókővár-aljára; Gedeon, Nagy és Kis-Kérbe nyomúlt.

Ezen hadállásban tudta meg Klapka, hogy az osztrák haderő nehány haddal Hidas-Némethit megrakta, a míg Schlick hadosztálya fenmaradt részével Kassára vonúlt, Görgey pedig a Branyiszkónak bevétele után Eperjes felé tárúl.

Császári részről: Fiedler dandára Enyiczkén állott, de a hidasnémethi és zsadányi Hernád-átjárásokat is őrzötte. Hidas-Némethit $^1/_2$ lovas század és 2 löveggel; Zsadányt 1 gyalog osztálylyal rakta meg, mely annál szükségesebb volt, minthogy a magyar haderő Dembinszky és Klapka alatt, februárhó 8-án Forró, Novaj, Szántó, Kér, Bodókővár-alja, Vizsoly sat. helyekbe érkezett.

Klapka az elsoroltak után elhatározta magát az ellenséget Hidas-Némethiben megtámadni és Kassa felé tolni, de minthogy annak Hidas-Némethiben álló erejét nem ismerte, ennélfogva megtámadása előtt seregét szaporítani igyekezett. Egy futár azonnal Ujhelybe küldetett, hogy Palóczy őrnagy csapatát Pálházán és Telki-Bányán át Gönczre vezesse, a mely ideig Klapka is ott gondolt lehetni.

Tekintetbe véve, hogy az osztrák had a szurdoki hegyen

kedvező hadállást foglalhat, s a megtámadást megnehezítheti, 9-én Schulcz dandára Megyaszóról és Baksáról Garadnára vonatott előre.

Desseffy és Gedeon dandára Gönczre helyeztetett el.

A Hidas-Némethiben álló császári had, a magyar haderőnek előnyomúlását Göncz-Ruszkánál délutáni $^1/_4$ óra tájban vette észre, és csatarendbe fejlett.

1 zászlóalj gyalogság és 1 lovas század a helységet rakta meg, 4 ágyú védelmezte a Hernád hídját és a Gönczre vezető töltést belőtte.

Nehány század a Hernád balpartján a gönczi-berekben, a Göncz és hidas-némethi közt fekvő erdőben állott fel.

Miután Klapka az ellenség csekély voltáról meggyőződött, Desseffy dandárát a segéd hadak bevárása nélkül estefelé megtámadásra rendelte.

A míg Desseffy előre nyomúlt, azalatt Gedeon dandára a göncz-ruszkai hegyen csatarendbe fejlett, és tartalékúl szolgált.

A lengyel legio és abaújvári önkénytesek csatárláncba oszlatva az erdőbe rendeltettek, s a 26-ik honvéd zászlóalj egy osztályával szaporíttattak, melynek más két osztálya tartalékban maradott; 1 század Koburg huszár a síkságon jobbra a töltéstől felállott, hogy a Hernádnak netalán lehetséges átgázolhatásánál készen legyen.

A $^1/_2$ hatfontos ágyú-üteg Lapinszky főhadnagy vezénylete alatt, az erdőtől födötten Hidas-Némethivel szemben felhajtott. A dandár többi hada a feltérségen csapatokban maradott.

A lengyel legió és abaújvári önkénytesek csatárai a legnagyobb elszántsággal előre nyomúltak, mire az erdőségben igen élénk tüzelés keletkezett; az ellenséges csatárok nemcsak az erdőből, de az egész átmetszett vidékről a hídra visszahajtattak, mely az osztrák hadtól azonnal oda hagyatott és felgyujtatott.

A túlparton álló ellenséges lövegek ezen pillanatban, a hősiesen előnyomúló lengyelek és abaújvári önkénytesekre élénk tüzet szórtak, de Lapinszky főhadnagy $^1/_2$ hatfontos ütegétől, mely előbbre hajtott, mihamar elhallgatásra és visszavonúlásra kényszerítettek.

A lengyel legió és abaújvári önkénytesek ezután az égő

hidat a Hernádból felvágott jégdarabokkal berakva, azon ostrommal mentek át, s a nyomos átjárásnak elfoglalása után az ellenséget sötét este elűzték a faluból, a mely Kassa felé hátrált.

Hidas-Némethit a 26-ik honvéd zászlóalj, 1 szárny Koburg huszár, és $^1/_2$ hatfontos ágyú-üteg rakta meg, valamennyi többi had Gönczre öszpontosítatott.

Palóczy őrnagy csapata este Sátoralja-Ujhelyből Gönczre érkezett és 1 századost 12 határőrrel elfogva hozott magával.

Osztrák részről: 8-án este a Hartmann zászlóalj a magyarok által Hidas-Némethiből elhajtatott, minélfogva a magyar had a Hernád eme nyomos átjárási pontjának birtokába jutott.

Az elbeszéltek alatt gróf Schlick állapota valóban igen veszedelmessé vált, minthogy Görgey, Dembinszky, Klapka seregeitől minden oldalróli bekerítéssel fenyegettetett.

8-án este hadi tanácsot tartott, melynek határozatánál fogva hátrálására a Rima-Szombath-losonczi utat választotta, melynek folytán:

Parrot dandára a pogyászszal, betegekkel, sebesültekkel s a Kassáról megiramló családokkal, azonnal Tornára rendeltetett, a míg Schulczig altábornagy Kassán maradt.

Gróf Schlick éjjeli 11 órakor 6 lovas századdal és 12 löveggel Enyiczkére sietett, a hol Fiedlerrel egyesülvén, rögtön Nagy-Idán keresztül Szepsibe indúlt.

Schulczig altábornagy 9-én délelőtt 10 órakor vonúlt el Kassáról, és éjfélkor ért Szepsibe, a hová a kassai hegyen állott hadak is, miután magok után a Hernád hídját leégették, megérkeztek. Melynek folytán Parroton kivül, ki már előbbre tolatott, gróf Schlick összes hadteste Szepsiben és közelében állott, a honnan Zsedényi lovas kapitány szóbeli jelentéssel a tábornagyhoz Budára küldetett.

Magyar részről: a hidas-némethi ütközet egyedül a lengyel legió, abaújvári önkéntesek és Lapinszky $^1/_2$ üteg által vívatván, ezek Klapkának a hadügyminiszterhez menesztett jelentésében különösen kiemeltettek.

Az abaújvári önkéntesek Gönczön kitüntetésül balkarjokra veres szalagot kaptak.

Schulcz dandára februárhó 10-én Hidas-Némethibe; — Desseffy és Gedeon dandára Szinára nyomúlt.

Palóczy őrnagy csapata Schulcz dandárával egyesült.

Dembinszky főhadiszállása ezen időben Kazinczy hadosztályával és Nyeregjártó dandárával Miskolczon volt.

Dembinszky futár által küldötte Klapka ezredesnek abbeli határozott parancsát, miszerint személyes felelőssége mellett az ellenséggel semmiféle ütközetbe ne bocsátkozzék, mivégett az Enyiczkénél felállított Fiedler dandára ellenében, mely gróf Schlicknek Torna felé marsát födözte, kénytelen volt magát tétlen viselni.

Februárhó 11-én a magyar haderő minden oldalról Kassa felé nyomúlt.

Schulcz dandára Hidas-Némethiben hagyatott, a többi had Gönczön, Zsujtán, Nádasdon át Zsadányig nyomúlt.

A Koburg huszárok Új Imre alatt Kassára mentek, a hová Klapka is 1 osztály császár huszár kíséretében még azon este megérkezett, s az által Görgeyvel egyesülését helyreállította.

A Klapka alatti magyar had az elmondottak után állomásaiban maradt, a míg Görgey parancsára Miskolcz felé indítatott, a hová megérkezve, a derék abaújvár-megyei önkéntes gyalogság leköszönt és fegyvereit lerakva haza bocsátatott.

Császári részről 10-én Parrot dandára Szinbe érkezett, a míg a hadtest többi hadai szünnapot tartottak.

11-én Gróf Parrot, 13 órai mars után Tornalyát érte el.

Fiedler dandára Jósafőre vonúlt.

Gróf Pergen és Kriegern Petri- és Szinig ment.

Schulczig altábornagy hadosztálya következő részekből állott:

Kriegern tábornok dandára:

2-ik zászlóalj	Latour	
3-ik „	Ottocsányi	határőr
3-ik „	Varasdi-kőrösi	„
3-ik „	Varasdi-szentgyörgyi	„

1 hatfontos ágyú-üteg

Gróf Parrot tábornok dandára:

6 lovas század Prinz Preussen vértes
2 „ „ Auersperg Miksa vértes
1 lovas üteg

1 tizenkét fontos üteg

összesen 4 zászlóalj, 8 lovas század és 18 löveg.

Ezen haderőveli egyesülése után gróf Schlick Klapka ellenében: 12 zászlóalj, 14 lovas század és 53 löveg erejű volt.

Februárhó 11-én este Görgey hadának előcsapata Kassára érkezett, és ennek egyik része Piller alatt Schlick serege üldözésére vezényeltetett, végre seregének zömével maga is megérkezett.

Kassán vette Görgey hirét Frievisz Ferencz tűzérőrnagy futár által, hogy Dembinszky az osztriai főhaderő ellen működő magyar hadsereg fővezérének neveztetett ki, és hogy ő is vezérsége alá rendeltetett.

A hír vettére Görgey a Schlick hadtestét üldöző hadait visszarendelte, nehány napig szünetet tartott és februárhó 20-án összes haderejével Miskolcz felé elindúlt.

Ramberg György.

Götz és Jablonowszky dandára 1849. februárhó 10-én Lőcsén volt, s tehát alig két marsnyira Schlicknek az napon Tornán és Keresztétén tanyázó hadtestétől; de a mint látszik, mit sem tudtak a kassai eseményekről.

A viszonyok ismeretlenségében a nélkül, hogy gróf Schlicktől felszólíttattak volna hadtestével a Rozsnyón való egyesülésre, az említett dandárok 11-én Szepes-Váraljára nyomúltak, honnan a Branyiszkón keresztül 13-án Frics és Bertóthfalvára érkeztek, a míg Pot táborkari ezredes, egy elkülönített seregosztálylyal Margitfalva felé rendeltetett, holott az ellenségre bukkanva, több órai küzdés után állódásából kiverte.

Götz altábornagy attól tartva, hogy a magyar had a Hernád völgyén előre nyomúlva hátráló vonalát veszélyeztethetné, 13-án ismét a Branyiszkó szoroson keresztül Szepesvár-aljára visszahúzódott, a hova Ramberg altábornagy is 2 század Kresz chevaux-legersel (melyet Komárom várának bekerítő seregéből, személye védelme végett magával hozott), a fennemlített két dandár vezényletének átvételére megérkezett.

Ramberg Palocsán keresztül Eperjesre nyomúlásában, a Bártfa felől Galicziából előnyomúló Vogel Antal cs. kir. altábornagynak 19 gyalog, 2 lovas századát és $^1/_2$ ágyú-ütegét magához akarta vonni, mely szándéka azért nem sikerült, minthogy 20-án Margitfalva, Jekelfalva és Hámorba kénytelen volt nyo-

múlni; eközben a magyar haderő által Kassa is oda hagyatván, februárhó 22-én Kassára vonúlt.

Összes hadereje: 7 zászlóalj
3 1/2 lovas század és
21 ágyúból állott

A Stuhr és Blaudek alatti szláv csapatot, mely 19 gyalog századból állott (egyegy század 90 ember), Szepesvármegyében hagyta.

Vogel altábornagy hada, báró Hammerstein galicziai főhadparancsnok altábornagy által leginkább a galicziai határszélnek biztosítására volt kirendelve.

Ramberg altábornagynak a főhadvezérségtől, Úsz főhadnagy a nádor huszároktól hozta azon parancsolatot, hogy Miskolcz felé nyomúljon, melynek következtében márcziushó 1-jén összes pogyásza hátrahagyásával, minthogy Klapka és Guyon magyar hadvezéreket Szikszón gondolta lenni, Hidas-Némethibe-, 2-án Forróra-, 3-án pedig a nélkül, hogy ellenségre talált volna, Miskolczra érkezett.

Kassa, Eperjes, Lőcse, Rozsnyó és a Szepesség biztosítására ezalatt Blaudek 19 szláv százada lőn vezényelve.

Blaudek Ferencz.

Márcziushó 3-án Blaudek Ferencz 800 emberből álló szláv csapata Eperjesről 1 század császári vadász és 13 chevaux-legers födözete mellett érkezett Kassára, Kassán Hurban, Hodzsa, Stur toborzási tanyát ütött fel, de a beállott tót atyafiak mindnyájan megszöktek. Ekkor történt, hogy a városban híre futamodván, hogy a szabolcsi magyar lovas csapat a város elfoglalására útban van és Blaudek sem vevén a dolgot kósza hírnek, Kassát rögtön odahagyva Eperjesre kotródott el, de a hír valótlansága folytán Kassára visszatérve, a magyarok részére gyűjtött lisztet, több más élelmi czikkel Eperjesre hordatta el.

Az elbeszéltek után a szabolcsi önkénytes lovasok Kassára csakugyan megérkeztek, és rövid pihenés után az Eperjesen állomásozó Blaudek csapata ellen indúltak, de gyalogság hiányában az eltorlaszolt császári vadászokkal meg nem vívhattak s egy éjeli rajtaütés után Kassára visszahúzódtak.

Benyiczky Lajos.

A míg a szabolcsi önkénytes lovasok Kassára tértek vissza, azalatt Benyiczky Lajos őrnagy a Losonczon levő császári dandár felett győzedelmeskedvén, Rozsnyón át Szepességnek for-

dúlva, Lőcséről a Branyiszkón keresztül az Eperjesen levő Blaudek vitézei ellen tartott, de aprilhó 14-én a Záborszky vezénylete alatt 1 zászlóalj honvéd, 32 huszár és 2 ágyú előtt a Tárcza folyó mellett eltorlaszolt Blaudek emberei, a császári vadászokkal és nehány chevaux-legersel Bártfa felé megfutamodtak, Eperjes pedig Benyiczky kezeibe került, ahol azonban
Vogel Antal. nem soká maradhatott, mert Vogel császári altábornagy dandárával Bártfára érkezett, Benyiczky ellenben Kassára vonúlt, a hol a Debreczen és Miskolcz felől érkező segéd seregeket bevárta, és a téglavetők mellett táborba kelt, minek hírére Vogel Kassa helyett a Szepességnek fordúlt, a hol azután Cornides Lajos hős guerilla csapatja ellen több ízben veszteséggel küzdött.

Áprilhó 26-ról $\frac{6054}{K.}$ sz. a. Debreczenből kelt ország kormányzói elnöki rendelet folytán, Abaújvár-megyének 15 nap alatt kelle a tartozásban levő 1752 ujonczot kiállítani.

Dembinszky Henrik. Az elbeszéltek alatt a kassai téglavetők melletti táborozó magyar sereg napról napra szaporodott, míg végre annak vezére Dembinszky megérkezett, ki is hadával májushó elején Eperjesre, innen pedig a Deméthe melletti táborba szállott.

A magyar főhadseregnek győzedelmes előnyomúlása közepette, a szolnoki, Tápió-bicskei, izsaszegi és nagy-sarlói csa-
Benedek. Báró Barkó. ták idejében Felső Magyarországon Vogel, Benedek, Barkó cs. k. hadvezérek elkülönített csapatai ellenében, a magyar kormány részéről, az ezen időben a Szepességben álló Bulharin alap hadosztályából képeztetett Dembinszky alatt Eperjesnél a 9-ik hadtest, mely alkalommal Abaújvár-megye és különösen Kassa város a magyar hadak átvonúlási szinhelyévé lőn.

A muszka előnyomúlás és Kassa elfoglalása. Desseffy Arisztid. Igy álltak a körülmények a midőn a muszka hadseregnek Magyarországba betörése bizonyossá vált, mire Dembinszky a hadtest vezénylettől visszalépve, az első pillanatban Desseffy Arisztid tábornok vette át a parancsnokságot.

Paskevics Ivan Fedorovics Erivanszky, varsói herczeg. Júniushó derekán Sárosvár-megye minden átjárási pontjain nyomúlt előre Paskevics herczeg fővezérsége alatt a muszka főhadsereg.

A magyar haderő a muszkák ellenében juniushó 21-én Eperjesen állott.

22-én Lemesnél kelt táborba és a muszka előhaddal megütközött, azt Somosig űzte s a somosi partokon hadállást fog-

lalt, de miután ellene nagyobb haderő fejlett ki, 23-án egy marsban Szinaig hátrált, a muszka főhadsereg ellenben ugyan az nap Kassára vonult be, a várost főharczmunkálata alapjául választá, Bárcza felé megerősítteté és minden további harczműködése irányát innen eszközlé.

Lemesnél a magyar haderő feletti vezényletet Visocky lengyel tábornok vette által. Visocky.

A magyar haderő 25-én Forróra húzódott, a hátvéd Hidas-Némethiben állott.

25-én Miskolczra vonult, a hol a haderő két napig megpihent.

Visocky főparancsnoksága alatt Desseffy tábornok maradt a hadtest parancsnok.

Hadosztály- és dandár vezénylők voltak: Lázár ezredes, Mártonffi Sigmond alezredes, Jaszvicz Ferencz alezredes, Kürthy István és Szabó Vincze ezredesek.

Táborkari főnök volt eleinte Benkő Rezső őrnagy, később Kiss Ferencz alezredes végre, báró Meszéna Ferencz alezredes.

A muszka főhadseregnek Kassára bevonulása után Junius hó 24-én Péchy Imre cs. k. főbiztos, Abaúj-vármegye tisztikarát ideiglenesen következő egyénekből állította össze: Péchy Imre.

Megye főnök: Marusi Olasz János.
Főnöki titkár: Mártfy Károly, később:
Nehrebeczky Sándor, azután:
Illincz József.
Alispán: Nyitra Ivánkai Vitéz György.
Főjegyző: Kunsch Gábor.
Aljegyző: Kacskovics András.
Helyettes levéltárnok: Szartóry Antal.
Főügyész: Szentmiklóssy Pál.
Alügyész: Barthus József.
Pénztárnok: Soki Tóth Sigmond.
Főorvos: Horn Ferencz.
Várnagy: Tóth János.

Kassai járás. Főszolgabíró: Dombay János.
Alszolgabíró: Fekete István.
Ágh Sándor.

Esküdt: Moll Károly.
Gosztonyi János.
Okolicsányi Ödön.
Aladószedő: Lehoczky Lajos, később:
Demeczky István.
Seborvos: Heim Ede.
Csendbiztos: Laky Ferencz.

Csereháti járás. Főszolgabíró: Fekete Ferencz.
Alszolgabiró: Martinidesz László.
Halmy József.
Esküdt: Marzsó Pál.
Sóváry János.
Endrődy Gábor.
Aladószedő: Ónody András.
Seborvos: Bartalos János.
Csendbiztos: Császár András.

Szikszói járás. Főszolgabiró: Péczely János.
Alszolgabiró: Darvas Imre.
Thanhoffer Pál.
Esküdt: Kenedich János.
Butykay János.
Péchy József.
Aladószedő: Tasnády György.
Seborvos: Hudacsko György.
Csendbiztos: Végh György.

Gönczi járás. Főszolgabiró: Kádas Károly.
Alszolgabiró: Péchy Gábor.
Botka Ferencz.
Esküdt: Jászai Jósef.
Nagy Antal.
Kovács Pál.
Adószedő: Paluzsa György.
Seborvos: Óváry Pál.
Csendbiztos: Illyésy Gábor.

Fűzéri járás. Főszolgabiró: Sóvári Soós Sándor.
Alszolgabiró: Klestinszky Imre.
Piller Jósef.

Esküdt: Tóth Imre.
Palásthy András.
Dióssy János.
Adószedő: Moncsko László.
Seborvos: Ardényi János.
Csendbiztos: Nováky István.

1849-ik év vége felé, a világosi fegyver-letétel után, Kassán is hadi törvényszék állíttatott fel, mely a politikai foglyok felett volt ítéletet mondandó, működésének két kivégeztetés és számos elitélés lőn következménye.

Abauj-, Sáros-, Zemplénvár-megye főispánjául 1850. április havában gróf Szirmay Sándor neveztetett ki.

1850. A forradalmi harcz után, Magyarország a többi osztriai koronaországok mintája szerint, a Budán székelő cs. k. helytartó által kormányoztatva, öt közigazgatási kerületre osztatott.

Tornavár-megye Abaújvár-megyébe kebeleztetett, mely ezután a megye hatodik járását képezte; a megye pedig Abaúj-Torna nevet viselt.

Az öt országos kerület egyikét kassai kerületnek nevezték és következő megyékből állott: Abaúj-Torna, Szepes, Sáros, Zemplén, Ung, Bereg-Ugocsa, Mármaros és Gömörből.

A kassai kerület hadi parancsnokául Bordoló-Abondi cs. k. altábornagy; a polgári ügyekben pedig miniszteri biztosúl Sveczeni neveztetett ki.

Octoberhó 14-én sz. kir. Kassa város polgári és bűnvádi biráskodása az ideiglenesen szervezett Abaúj-Torna megyei törvényszéknek adatott által, melynek a megyében felállított társas bíróságok lőnek alárendelve.

Abaúj-Torna-megyei Törvényszék.

Elnök: Vitéz György.
Bírák:
Pongrácz Sebestyén.
Allemann Ferencz.
Kunsch Gábor.
Gedeon Imre.
Szojka Sándor.
Államügyész: Rozgonyi Bertalan.

Társas bíróság Kassán.

Elnök: Rimanóczy Ferencz.
Bírák: Aranyossy János.
Puky Antal.
Lang Frigyes.
Berzeviczy Miksa.
Államügyész: Zsubriczky Szilárd.

Társas bíróság Gönczön.

Elnök: Kacskovics András.
Bírák: Janthó Dániel.
Kádas Károly.
Szentmiklóssy Pál.
Hericz Jósef.
Államügyész: Létássy Alajos.

Társas bíróság Tornán.

Elnök: Pati Jósef.
Bírák: Moysz Imre.
Gelley Antal.
Horváth Vincze.
Államügyész: Kerbeni.

Kapy Ede.

A császári biztosi hivataltól elmozdított Szvecseni helyébe Kapy Ede lőn kinevezve.

Gróf Forgách Antal.

Az elsoroltak után kerületi főispánúl gróf Forgách Antal neveztetett ki.

1853. A kerületi hadi parancsnokság és főispánság cs. k. helytartósági osztálylyá alakíttatván által, gróf Forgách helyébe báró Kocz Keresztély neveztetett ki, a Budán székelő hadi és polgári cs. k. kormányzó főherczeg Albrecht alatt a kassai helytartósági osztály alelnökévé.

Báró Kocz Keresztély.

Máriássy Ádám.

Ugyanezen évben a polgári ügy a közigazgatásitól elkülönítetvén, Márkus és Baptiszfalvai Máriássy Ádám nevztetett ki Abauj-Tornavár-megye főnökévé.

Főnöki titkár lett: Nehrebeczky Sándor.
Kassai járás. Szolgabíró: Dombay János.
Segéd: Ágh Sándor.

A kassai járás később Nagyidai járássá alakítatván által,
szolgabíró lett: Fekete István, utána pedig:

Somoskövi István.
Segéd: Dióssy János.
Szikszói járás. Szolgabíró: Péczely János.
Segéd: Thanhoffer.
Gönczi járás. Szolgabíró: Kacskovics András.
Segéd: Szentmiklóssy Pál.
Fűzéri járás. Szolgabíró: Soós Sándor.
Segéd: Bakulinyi János.
Csereháti járás. Szolgabíró: Koós Imre.
Segéd: Marzsó Pál.

A fűzéri és kassai kerületből alkotott tót ajkú járás.
Szolgabíró: Alth Jósef.
Segéd: Moll Károly.

1850. évi julius 29-én b. Geringer Károly magyarországi polgári fő kormányzó $\frac{13911}{g.}$ sz. alatti rendelete által Tornavármegye, Barka, Dernő, Hárskút, Kovácsi és Lucska helységek kivételével, Abaújvár-megyéhez csatoltatott, annak egy járását képezendő, a tettleges bekebelezés october elején történt.

Ezen tornai járásnak közigazgatási tisztviselői:
Főszolgabíró: Pongrácz Bálint.
Szolgabírói segédek: Szányi Ferencz.
Gedeon László.
Irnok: Keller János.
Adószedő: Csutor László.
Főorvos: Hoffory János.
Sebész: Kupis Antal.
Várnagy: Péchy Ferencz.

Törvénykezési tekintetben az Abaúj-Torna megyei törvényszéknek egy III. szakasza Tornán állíttatott fel, a hol:
Elnök: Pathy Jósef.
Tanácsosok: Moys Imre.
Horváth Vincze.
Nagy Pál.
Somoskövi István.
Államügyész: Létássy Alajos, később
Gotthard Alajos.
Jegyző: Papp Sándor.
Telekkönyvvezető: Sihulszky Alajos.

Járásbiró: Gelley István.
Járásbirói segédek: Várady Károly,
Neogrády Jósef.
Irnok: Beniczky Miksa.

A hivatalos nyelv a megyében 1853-ik évig vegyes volt, a mely időtől kezdve a német nyelv egyedüli hivatalos nyelvvé emeltetett.

1854. Octóberhó 28-án az Abaúj-Torna-megyei törvényszék helyébe cs. k. országos törvényszék állíttatott fel.

Ugyanazon évben Kassán a cs. k. országos pénzügyi osztály is felállíttatott.

1856. május havában báró Kocz helyébe kassai helytartósági alelnökül Poche Adolf neveztetett ki.

Poche Adolf.

A pest-kassai távirda November hó 26-án nyittatott meg.

1857-ben Augustushó 31-én Ő cs. k. Apostoli Felsége a császár és király Kassát és Abaújvár-megyét látogatta meg, sept. 2-án Jászón mulatott, 4-én pedig Miskolcz felé útazott el.

1858. évben szab. kir. Kassa városban mint országos kerületi központban és Abaúj-Torna-megyében, következő cs. k. hivatalok léteztek:

Cs. k. Helytartósági osztály.

Helytartósági alelnök: Poche Adolf lovag, Eger város tb. polgára.
Udvari tanácsos: báró Mednyánszky Géza.
Helytartósági tanácsosok: Wessely Ignácz.
Báró Wucherer Péter.
Schedlbauer Hermann.
Schuller Venczel, egyszersmind a kassai jogakadémia igazgatója.
Pauly Vilmos.
Pfefferkorn Ferdinánd.
Országos orvosi tanácsos: Devan Károly.
Iskolai tanácsosok: Nyirák Ignácz.
Tomaschek Pál.
Dobranszky Victor.
Helytartósági titkárok: Taufar Márton.
Melichar János.
Gróf Thurn-Valle-Sassina Hyacinth

Lenkart Móricz.
Tschiderer Albert.
Pletka Leopold.
Blónski Julius.

Hozzá volt adatva a megyei biztos, mint elnöki titkári helyettes; Sankot Ferencz.

Helytartósági fogalmazók: Csillagh Károly.
Killár Jósef.
Jellek Vilmos.
Braun Ferencz.
Stryker Julius.

Hozzá volt adatva a szolgabirósági tollnok: Böse Julius.

Fogalmazói gyakornokok: Ötl Ferencz.
Török Pál.
Münster Tivadar.
Rittmann Sándor.
Mariássy György.
Báró Zedlitz Alfred.
Tomka Mór.
Demski Ferdinánd.

Segéd hivatal.

Igazgató: Seeler Ferdinánd.

Igazgatói segédek: Stelzner Ferdinánd.
Deschan von Hansen Kálmán.

Hivatal tisztek: Maratz János.
Udvarlaky György.
Reindl Alajos.
Teutsch Jósef.
Szobovits Ferencz.
Hacker Károly Ágoston.
Marcsissák János.
Akantisz István.

Járulnokok: Grünwald Ferencz.
Ludwig János.
Hänsel Rudolf.
Hanel Jósef.
Schleppnik Leo.
Beyer Jósef.

Schweigert Vilmos.
Olszewski Jósef.

Egy hely üresedésben állott.

1 könyomdász,
1 ajtónálló,
1 kapus,
7 hivatalszolga,
2 segéd szolga.

Számvevői osztály.

Főnök: Tamásy Mihály, számvevői tanácsos.
Számtisztek: Steiner József.
Föderer Adolf.
Branich Vincze.
Wisluzil József.
Hollnstein Antal.
Lévay Bálint.
Számjegyzők: Smatla György.
Liebscher Ferdinánd.
Litwinovitz Ferencz.
Michalek József.
Járulnok: Schnedar Ede.

Cs. kir. országos orvosi bizottmány.

Elnök: Devan Károly.
Tagok: Hoffory János, } orvosok.
Wajnarovits József, } orvosok.
Tausch János, } orvosok.
Weitzenbreier Frigyes, } orvosok.
Stőer Ferencz, gyógyszerész.
Titkár: Rittmann Sándor.

Abaúj-Tornavár-megye tisztikara.

Megyefőnök: Markus és Batiszfalvai Máriássy Ádám.
Megyei biztosok: Gatkievicz Ferencz, I. osztályú.
Kronstein János, II. „
Mattausch Antal, II. „
Megyei orvos: Hoffory János.
Titkár: Münnich Ede.
Hivatal tisztek: Maxintsák János.

Szentléleky Kálmán.
Megyei irnokok: Krivátsy Károly.
Chmell Rudolf.
Rippel Károly.
2 hivatalszolga.
1 segéd szolga.

Egészségi osztály.

Cs. kir. kerületi orvosok:

Kassai járásban: Breger János.
Mislei járásban: Ardényi János.
Szántói járásban: Gurgelyi Antal.
Szikszói járásban: Hudacsko György.
Szepsi járásban: Fränkl Gyula.
Tornai járásban: Kuppis Antal.

Közigazgatási szolgabiróság. Kassán:

Szolgabiró: Edlenbach Vincze.
Segéd: Koch László.
Tolnok: Beőr Vincze.
Irnokok: Kochanczyk János.
báró Fischer Kálmán.
1 iroda szolga: Sulyán Mátyás.
1 segéd szolga.

Vegyes szolgabiróságok. I. Mislyén.

Szolgabíró: Sóvári Soós Sándor, később:
Schultz Jósef.
Segéd: Förder Antal.
Tollnokok: Neviczky Mihály.
Gyarmathy Gábor.
Irnokok: Majer János.
Demek Antal.
1 iroda szolga.
2 segéd szolga.

II. Szántón.

Szolgabíró: Pilmann Antal, azután:
Maholányi Tamás,

Záhorszky Ferencz.
Vajda Sigmond.
Jamniczky Lipót.
Segédek: Hegyessy Sándor.
Nadler András.
Királyfalvi Gábor.
Tollnokok: Zavatseky Antal.
A második hely üres.
Irnokok: Záhorszky Kálmán.
Lehotay Gusztáv.
Gersenyi Lajos.
Szentmiklóssy Jósef.
2 iroda szolga.
2 segéd szolga.

III. Szepsiben.

Szolgabíró: Úsz János, azután
Vadas, végül:
Fabriczy Elek.
Segéd: Zahornáczky Bálint.
Tollnokok: Matsik Péter.
A második hely üres.
Irnokok: Keck István.
Csák Pál.
Zaborszky Károly.
3 iroda szolga.

IV. Szikszón.

Szolgabíró: Péczely János, azután
Kenedich János.
Úsz János.
Székely Lajos, végre
Izsépi László.
Segédek: Nemes József.
Tollnokok: Kaill Libor.
Steiger Antal.
Irnokok: Langh István.
Szétsényi Lajos.

Hallyama Sándor.
2 iroda szolga.
2 segéd szolga.

V. Tornán.

Szolgabíró: Kotasevics János, később Roszty József.
Segéd: Jamnitzky Lipót.
Izsépy László, azután Jamniczky helyett Nehrebeczky György.
Tollnokok: Képes József.
Zahornáczky Bálint.
Münszter Tivadar.
Irnokok: Benitzky Miksa.
Keller János.
Szmetány Péter.
Maurer Gusztáv.
Zagotszky Miklós.
Zahorszky Gyula.
Kerületi orvos: Kupis Antal.
4 iroda szolga.

Az eperjessi cs. kir. országos főtörvényszék alá, (8 első folyamodású bíróság, 1 országos törvényszék, 7 megyei törvényszék, 8 városilag kiküldött bíróság és 44 vegyes szolgabírói hivatal tartozott (melyek közt 20 nyomozó bíróság).

A cs. kir. kassai országos törvényszék.

Elnök: Schweidler Vilmos.
Fő országos törvényszéki tanácsos: Jamniki Jóny Vincze.
Országos törvényszéki tanácsosok: Petróczy Ferencz.
Allemann Ferencz.
Gläser Ferencz.
Schwab Antal.
Temnitschka Jósef.
Frei Móricz.
Ott Ferencz.
Páter Károly.

Tanácsi titkárok: Papp Sándor.
Kisel Ferdinánd.
Törvényszéki tollnokok: Szavkay Ede.
Szécsy Mihály.
Fedák Ignácz.
Holzapfel Teodor.
Gergelyi Ferdinánd.
Ruszinko Sigmond.
Lehoczky Kálmán.

Segéd hivatal.

Igazgató: Müller Fridolin.
Igazgatói segéd: Massiczay Ernő.
Iroda tisztek: Csapkay Auguszt.
Wawrik Jósef.
Szartóry Antal.
Vilnrotter Julius.
Strecker Hugo.
Bartonitsek Venczel.
Scrbousek Antal.
Slezák Antal.
Járúlnokok: Podiebrád Emánuel.
Mikes Adolf.
Kocourek Antal.
Kereskedelmi törvényszéki bírák: Demsky János, Lenz Antal. } kereskedők.
Helyettesek: Novelly Sándor, Hamann Ferencz Ottoman. } kereskedők.
Tömlöcztartó: Philipp Móricz.
5 iroda szolga, 2 segéd szolga, 4 tömlöcz felügyelő, 10 tömlöcz-őr.

Kassai cs. kir. úrbéri főtörvényszék.

Elnök: Kray Miksa.
Bírák: Madarassy János.
Villecz Ignácz.
Medveczky Jósef.
Kemnitzer Sigmond.
Tanács-titkárok: Illés Károly.
Karove András.

Hivatal tiszt: Miskolczy Antal.
1 iroda szolga, 1 segéd szolga.

Kassai cs. kir. első folyamodású úrbéri törvényszék.

Elnök: Mattyasovszky Boldizsár.
Bírák: Janke András.
Rimanóczy Ferencz.
Jony Vincze.
Segéd: Tomcsányi Menyhért.
Hivatal tiszt: Fleischakker László.
1 iroda szolga, 1 segéd szolga.

Abaújvár-megyei ügyvédek.

Kassán: Csorba Károly.
Czitó Dániel.
Demeczky István.
Eder Ferencz.
Frantsek József.
Gönczy Gábor.
Gazsik Ferencz.
Kanizsay Jósef.
Kéler Jósef.
Komjáthy Lőrincz.
Kriebl Tivadar.
Mihályi Károly.
Papp Sámuel.
Sád Lajos.
Simon Lajos.
Simonics Jósef.
Spernovics Jósef.
Steller Adolf.
Szentléleky Gyula.
Török Jósef.
Újházy Sándor.
Glosz Ernő.
Klestinszky László.
Mislyén: Jellenffy Jósef.
Gosztonyi Pál.
Neuwirth László.

Szántón: Balogh Ferencz.
Barthus Jósef.
György László.
Kacskovics András.
Mauks Ferencz.
Olcsváry Jósef.
Teöreök Lajos.
Szepsiben: Csörghe László.
Glacz János.
Gotthard János.
Marzsó Miklós.
Marzsó Pál.
Szikszón: Sípos Pál.
Vécsey György.
Tornán: Ardényi Ferdinánd.
Horkovics László.
Keller Miklós.
Szentmártony Jósef.
Várady Károly.

Cs. kir. országos pénzügyi igazgatósági osztály. Kassán.

Elnök: Schaulawy Venczel.
Fő pénzügyi tanácsos: Curter Jósef.
Villecz István.
Pénzügyi tanácsosok: Burghauser Venczel.
Staudtner Ferdinánd.
Pénzügyi titkárok: Göttinger Dominik.
Krausz Vilmos.
Smutny József.
Pfisterer Jósef.
Schuster János.
Fogalmazók: Walter.
Nagy Ferencz.
Rudel János.
Groszsmidt Antal.
Fortunszky Sándor.
Balas Károly.
Fogalmazói gyakornokok: Hebenstreit Benedek.
3 hely üres.

Segéd hivatal.

Igazgató: Filo Kerestély.
Igazgatói segéd: Várady Jósef.
Iroda tisztek: Udvarnoky Pál.
Strommer Benedek.
Markovics Ferencz.
Della Torre Antal.
Schmitt Jósef.
Segédek: Izakovich János.
Fabriczy Jósef.
Laczkovich Jósef.
Bialoruski János.
Báró Uttenrodt Ágoston.
Kulcsár Károly.
Matwyow Tivadar.
Tischler Ignácz.

Számvevői iroda.

Fő számvizsgáló: Deckert Adalbert Jósef.
Számvevő tisztek: Nagymihályi Sándor.
Fading Flóris.
Grosz Jósef.
Lyro Rudolf.
Segédek: Kaszner Ignácz.
Baczynszki István.
Balka Pál.
1 hely üres.

Gazdászat, a fő harminczad hivatallal egyesített.

Cs. kir. országos fiók- és bank fiókpénztár Kassán.

Fizető mester: Trattnek Jósef.
Ellenőr: Kerndel Jósef.
Számfejtő: Brieber Vilmos.
Pénztárnok: Rosztoczky János.
Pénztári segéd: Hutterer Jósef.
Hivatal tisztek: Wolf Jósef.
Hochreiter Jósef.
Münzberger Jósef.

Fentzl Antal.
Pischel Ferencz.
Bränak Menyhért.
Járulnokok: Freund János.
Raffinsky Ede.
Fiala Venczel.
2 iroda szolga.

Cs. kir. kassai kerületi pénzügyészet.

Elnök: Andreanszky Miksa.
Segéd: Joób Frigyes.
Segéd előadó: Barna Mihály.
Fogalmazói segéd:
2 hely üres.
Segéd hivatalok igazgatója: Kruszlics Jósef.
Iroda tiszt: Nagy István.
Segédek: Pawliczek Ferencz.
Tutko Jósef.
Irodai gyakornok: 2 hely üres.
1 iroda szolga, 1 segéd szolga.
Ehez tartozott: 1 unghvári cs. kir. pénzügyész.
2 Mármaros szigethi.

Cs. kir. kerületi pénzügy igazgatóság Kassán.

Kerületi pénzügy igazgató: Scholz János.
„ „ biztosok: Aranyossy Ágoston.
Loga Ferdinánd.
Wagner Ignácz.
Fink Ferencz.
Pénzügyi fogalmazó: Groszschmidt Károly.
Ereős István.
Hőbert Adalbert.
Számvizsgáló: Öttner Antal.
Hivatal tisztek: Gschöpf János.
Wagner Ede.
Michonek János.
Iroda tiszt: Somossy Antal.
Segédek: Matyasovszky Miksa.
Kéller Ferdinánd.

Kasaturovicz Ferdinánd.
1 hely üres.
1 iroda szolga, 1 segéd szolga.

Cs. kir. fő vámhivatal.

Jövedéki kerületi pénztár, egyszersmint bélyegtár, országos és kerületi gazdászat

Kassán.

Adószedő: üres.
Ellenőr: Gruden Ferencz.
Hivatal tisztek: Beckhaus Edmúnd.
Antalffy János.
Petrik Ferencz.
Segédek: Rosztoczky János.
Spiesz Károly.
1 iroda szolga, 2 házi szolga.

Cs. kir. pénzügyőrség. V. osztály, Kassán.

Biztosok: Preuzendanz Rudolf, Kassán.
Poeschek Henrik, Rimaszombath.
Ursel Ferencz, Jolsván.
Loser Magnus, Szántón.
5 respicient, 23 főfelügyelő, 69 felügyelő.

Cs. kir. erdészeti hivatal Mislyén.

Erdő mester: Szibelth József.
Erdő bíró: Tomcsányi József.
7 erdő kerülő: 1 hivatali hajdú.

Cs. kir. adó hivatalok.

Abaújvár-megyében:

I. A megyei hatóságnál.

Adó igazgató: Domec József.
Aladó igazgató: Hönig János.
Kupecz János.
Hivatal tiszt: Sárossy József.
Segédek: Tulács László.

Tahy István Lajos.
Ruszinszky József.
Szikszói aladó igazgató: Danek János.

II. Kassán.

Adószedő: Roth Gerhard.
Ellenőr: Kolb Rudolf.
Hivatal tiszt: Strzelecki Ádám.
Segéd: Matusek István:
1 iroda szolga.

III. Mislyén.

Adószedő: Sterbinszky István.
Ellenőr: Klement Bruno.
Segéd: Makarevits Pál.
1 iroda szolga.

IV. Szántón.

Adószedő: Billek Jósef.
Ellenőr: Riedl Tivadar.
Hivatal tiszt; Augustini Sámuel.
Segéd: Erlach Imre.
1 iroda szolga.

V. Szepsiben.

Adószedő: Wimpeller István.
Ellenőr: Benyovszky Sándor.
Hivatal tiszt: Loresz János.
Segéd: Úsz Róbert.
1 iroda szolga.

VI. Szikszón.

Adószedő: báró Zornberg Antal.
Ellenőr: Müller Jósef.
Segéd: Wallkowszky Mihály.
1 iroda szolga.

VII. Tornán.

Adószedő: Boser Vilmos.

Ellenőr: Cseh János.
Segéd: Rady Ernő.
1 iroda szolga.

Cs. kir. ideiglenes adó kerületi bizottmány Kassán.

Elnök: Gömöry András.
Bizottmányi tagok: Koós Károly.
Seefranz Antal.
báró Horváth Jósef.
Titkár és előadó: Nagy Béla.
Főmérnök és műtani előadó: Lokarner Jósef.
Számvevői osztály vezető: Méray Ferencz.
Fogalmazói hely üres.
Fogalmazói segédi hely üres.
Irattárnok és kiadó: Balázs Károly.
Számvevő-segéd: Martiny József.
Főmérnöki segéd: Gotschlig Ferdinánd.
Igtató: Steiner Lajos.

Állam felszólamlási bizottmány.

Bizottmányi vezető: Seefranz Antal.
Erdő felszólamlási biztos: Mihalkovits Károly.
Gazdászati felszólamlási biztosok: Aranyossy Sándor.
Opitz Károly.
Bizottmányi segédek: Kohányi Kálmán.
Paulus Jósef.
Antal Károly.
1 hivatal szolga.
1 szolga segéd.

Felszólamlási nyomozó igazgatóság.

Igazgató: Kövessy Károly Kassán.
Erdőbiztos: Wieser Alajos Kassán.
Gazdászati biztos: Kuruszta Márton Kassán.
Nyomozó segéd: Majoros János Putnokon.
1 igazgatói irnok.

Mérnöki személyzet.

Hreblay Arnold.
Fortunyák István.
Podleszni András.

Lux Adolf.
Dziwicz Teophil.
Nowotny Jósef.
Hameter Jósef.
Guerratto Antal.
Balogh Ádám.
Schücktanz Ferencz.
Sax Rudolf.
Schneider Sámuel.
Schöbitz Ferencz.
Hermann Károly.
Jancso Ede.

Cs. k. bánya, erdészet és jószág igazgatóság Szomolnokon, alája tartozik:

Az aranyidkai bánya-kohó gondnokság és jószág igazgatóság.

Gondnok: Tucsnágh János.
Bánya szakmár és ércz kémlész: Gaál János. Jaszovsky György.
Kohó mester: Lipter János.
Bánya irnok: Linkesch Sándor.

Kassai cs. k. bánya-kapitányság.

Bánya kapitány: Neubauer Ferencz.
Bánya biztosok: Bruimann Vilmos.
Pongrácz Ernő.
Balázs Adolf.
Tiszt: Fekna Soma.
Esküdt: Nagy Károly.
Irnokok: Halerevits György.
Szommer János.
2 szolga.

Cs. k. kassai posta igazgatóság.

Posta igazgató: Lesnievicz Kazimir.
Segéd: Hentser Antal.

Cs. k. kassai posta hivatal.

Igazgató: Biszaglich Ferencz.
Hivatal tiszt: Szendey János.

Bene Károly.
Schneider Ernő.
Brillich Ferencz.
1 hely üres.
Járulnokok: Krucsay Antal.
Paulay Móricz.
Prasky András.
1 gyakornok.
9 út vezéd.
2 levélhordó.
3 málhás.

Cs. k. posta állomással összekötött posta hivatalok.

Állomás:	Postamester:
Csécs	Koós Imre.
Forró	Farkas István.
Hidas-Németi	Drisnyei László.
Szikszó	Reiter Amália.
Pető-Szinye	Gr. Van Dernath Vilmos.
Torna	Fiszely Ferencz.
Vizsoly	Ungváry Pál.
Kassa	Krucsay János.
Posta szállítás	Meczenzéf.

Cs. k. kassai távirda.

Hivatal tiszt: Binder Ferencz.
Ostermaier Jósef.
1 hivatal küldöncz.

Cs. k. kassai közigazgatási kerületi épitészeti osztály.

Igazgató: Asboth Mihály.
Főmérnök: Baisz Antal.
I. osztály mérnök: üres.
II. „ „ Villecz János.
Richter Sándor.
Mérnöki segédek, I. osztály: Lersch Pál.
Nadeniczek Antal.
Schlosser Ernő.

*

II. osztály: Orosz László.
Papée Károly.
Riesch Frigyes.
Travnicsek Leopold.
Noszek Tivadar.
Építész gyakornokok: Morandini Mihály.
Zehak Antal.
Benigni Mór.
2 hely üres.
Titkár: Heisze János.
Irnok: Majorszky Károly.
1 iroda szolga.
1 segéd szolga.

Műtani számvevő osztály.

Számfejtő: Remm Vilmós.
Számfejtői segédek: Wrubel Károly.
Sparsam Pál.

Cs. k. abaúj-torna-megyei építészeti hivatal.

II. osztály mérnök: Ruzicska Gusztáv.

Kassai ipar és kereskedelmi kamara.

Elnök: Koppy István.
Alelnök: Moll Jósef.
15 tag.
7 helyettes.
10 levelező.
Pénztárnok: Lencz Antal.
Titkár: Szabó Imre.
Irnok: Fayt Pál.

Cs. k. kassai katonai élelmezési kerületi raktár.

Raktár főnök: Mückle Jósef.
Raktár ellenőr: Finger János.
Vezényelt tisztviselők: Hof Antal.
Zsitkovszky Ferencz.
Rodler Gottfried.
Raktárnok: Kraft Alajos.

5 katonai élelmezési mester.
2 élelmezési főpék.
14 pék és
5 bodnár legény.

Cs. k. kassai dohány gyár.

Igazgató: Hütter Alajos.
Gazdatiszt: üres.
Gyártiszt: Kozlik Ede.
Iroda segéd: Nentwich Emánuel.
Kezelési gyakornok: Manner Antal.
1 kapus.
1 gyárszolga.
1 lakatos és gépművész.
5 felügyelő.
1 mértékszolga.

Cs. k. kassai jogakadémia.

Igazgató: Schuller Venczel.
Tanár: Morovics Márton.
Eherny Jósef.
Demkő Imre.
Pawlowski Sándor.
Eckmayer Ágoston.
Krones Ferencz.
Segéd: Degen Gusztáv.
1 pedellus.

Cs. k. elméleti állam vizsgálati bizottmány.

Elnök: Schweidler Vilmos.
Elnöki helyettes: üres.
Vizsga biztos: Morovics Márton.
Cherny Jósef.
Eckmayer Ágoston.
Villecz Ignácz.
Schvab Antal.
Temniczka Jósef.
Frey Móricz.
Gaszik Ferencz.

Cs. k. kassai gymnasium.

Igazgató: Dragoni Jakab.
Tanár: Schön Jósef.
Schmidt Ambrus.
Schvab Erasmus.
Tappeiner Antal.
Tausch Herman.
Corzan v. Avendano Gábor.
Wiedermann Károly.
Chevalier Lajos.
Walz Mihály.
Hittanár: Liebhardt János, lelkész.
Neumer János, lelkész.
Helyettes: Prohaszka Lajos.
Beyer Henrik.
Tanuló: 361.

Cs. k. kassai rendőri igazgatóság.

Rendőr igazgató: Marx Vilmos.
Biztosok: Platzer Jósef.
Fischer Sándor.
Pollatschek Jósef.
Fogalmazói segéd: Pelzl Károly.
Irnokok: Winkler Károly.
Gatton Ágoston.
Michnievics Onuphrius.
Flach Ferencz.
1 hivatalszolga.
8 polgári őrszolga.

Az 5-ik cs. kir. csendőr ezred.

Törzs állomáshely Kassán.

Ezen ezred 1849-ben állíttatott fel, és 1858-ik évben számlált:

Alezredes ezred parancsnokot 1.
Őrnagyot 2.
I. oszt. Kapitányt 3.
II. oszt. Kapitányt 3.
Főhadnagyot 7.
Alhadnagyot 12.

Hadügyészt 1.
Hadi számvevőt 1.
Első ezredi segédet 1.
Második „ „ 1.
Gazda tisztet 1.

Az ezred Kassán, Unghváron, Eperjesen, Munkácson, Mármaros-Szigethen, Rimaszombathon, Homonnán, Visson, Huszton, Sátoralja-Újhelyben, Kézsmárkon, Nagy-Szőllősön, Szobránczon, Rozsnyón, Lőcsén és Tokajban állomásozott, a honnan őrhelyeit a megyék területeibe szélyel helyezte.

Cs. Kir. Kassai hadi-rendőr osztály.

Parancsnok: Herfort Ignácz, alhadnagy.
1 őrmester.
3 valóságos } tizedes
1 czimzetes }
1 trombitás
34 közlegény
1 tiszti szolga.

1858. a megyében ember emlékezetet meghaladó aszály uralkodott, igen kevés embernek volt több termése mint a menynyit elvetett, a búzát és árpát nőtték mint a kendert, takarmány hiányban a marhákat fagallyakkal, szőllőlevéllel vagy burgonya góréval táplálták; a vagyonosabbak gulyáikat, juhaikat, az alföldre felébe adták telelésre sat.

1860. Juliushó 30-án a kassai cs. kir. helytartósági osztály báró Poche Adolf alelnökkel a budai magyarországi cs. kir. helytartósághoz vissza csatoltatott.

Juliushó 5-én az Abaúj-vármegyét keresztül hasító vaspálya megnyittatott és augusztushó 14-én a közhasználatnak átadatott.

Október 20-ki cs. kir. diploma következtében Magyarország alkotmánya részben visszaállítatván, Abaúj- és Tornavár-megye az 1848-ik évi különálló önkormányzati állapotjukba visszahelyeztettek. Abaújvár-megye főispánjává oct. hó 30-án mélt. gr. Péchy Manó cs. k. kamarás-, Tornavár-megye főispánjaúl pedig Ragályi Károly neveztetett ki.

December hó 18-án a megyei főispánnál előleges tanácskozmány tartatott; december hó 20-án pedig megnyílván a megye

bizottmánya előtt az alkotmány sorompója, az 1848-ki bizottmány magát az alkotmányos tisztikart kiegészitette:

Főispán: gróf Péchy Manó.
Első alispán: Lánczy József.
Másod alispán: Kelcz István.
Főjegyző: Teleky Péter.
Első aljegyző: Karsa Tamás.
Másod aljegyző: ifj. Horváth György.
Levéltárnok: Korponay János.
Levéltári segéd: Leszkovits András, később Maurer Gusztáv.
Főpénztárnok: Putnoky Ákos.
Számvevő: Szentimrey Lajos.
Főügyész: Csörghe László.
Első alügyész: Bodnár Antal.
Másod alügyész: Juhász Mihály.
Fő úti felügyelő: Tiszta Károly.
Főmérnök: Benkő Rezső.
Almérnök: Tóth Antal.
Főorvos: Hoffory János.
Óváry Pál.

Kassai járás. Főszolgabíró: Ferdinandy Bertalan.
Első alszolgabíró: Szentpétery András.
Másod alszolgabíró: Lehoczky Lajos.
Esküdt: Ágh Sándor.
Bátor István.
Ferdinandy István.
Aladószedő: Demeczky István.
Úti biztos: Hudák György.
Sebész: Gurdéli András.
Csendbiztos: Lehoczky Mór.
Csereháti járás. Főszolgabíró: Szentimrey Bertalan.
Első alszolgabíró: Gelley Antal.
Másod alszolgabíró: Hubay Ágoston.
Esküdt: Illinger Lajos.
Vécsey András.
Bartha Károly.
Aladószedő: Ónody András.

Úti biztos: Terbócs László.
Sebész: Kozma Sándor.
Csendbiztos: Básthy Gábor.
Szikszai járás. Főszolgabíró: Csuka György.
Első alszolgabíró: Pataki János.
Másod alszolgabíró: Putnoky Jósef.
Esküdt: Tolnay János.
Horváth János.
Básthy Ábrahám.
Aladószedő: Frits Lajos.
Úti biztos: Koss János.
Sebész: Hudacsko György.
Csendbiztos: Id. Teglássy Ferencz.
Gönczi járás. Főszolgabíró: Szentimrey László.
Első alszolgabíró: Botka Ferencz.
Másod alszolgabíró: Tarnóczy Jósef.
Esküdt: Jászay Jósef, később
Karsa Bertalan.
Péczely Gyula.
Futó János.
Aladószedő: Péchy Jósef.
Úti biztos: Botka Lajos.
Sebész: Grünhut Adolf.
Csendbiztos: Ötvös Simon.
Fűzéri járás. Főszolgabíró: Bodnár Bertalan.
Első alszolgabíró: Gedeon István.
Másod alszolgabíró: Kelcz Ede.
Esküdt: Botka Kálmán.
Farkas Sándor.
Gálos Jósef.
Aladószedő: Kozma István.
Úti biztos: Demeczky László.
Sebész: Csorba Gyula.
Csendbiztos: Csuka Antal.

Tiszteletbeli jegyzők: Gróf Csáky Gyula.
Gróf Csáky Albin.
Grof Nyáry Tamás.
Dubovay Béla.

Kelcz Gyula.
Szentimrey Gábor.
Rakovszky György.
Kraynik Sándor.
Kraynik Kálmán.
Puky István.
Puky Gyula.
Koós Kálmán.
Ónody Bertalan.
Ifj. Gálos Endre.

Tiszteletbeli Esküdtek: Andrekovics Jósef.
Ágh Gábor.
Demeczky Ferencz.
Dióssy Pál.
Demeczky Zsigmond.
Csöke Gábor.
Bodnár Zsigmond.
Grach Gyula.
Gelley Jósef.
Gálos Ödön.
Hatvani Károly.
Halyama Sándor.
Karsa Bertalan.
Karsa Árpád.
Korponay Bertalan.
Koós Bertalan.
Kovács Sigmond.
Maurer Gusztáv.
Putnoky Barna.
Pók Károly.
Potincza Jósef.
Pamlényi György.
Gróf Pallavicini Adolf.
Rácz István.
Sóváry Ferencz.
Szentpétery Sándor.
Szentpétery Imre.
Tischler Gusztáv.

Terbócs Ferencz.
Tóth Sigmond.
Zsarnay Pál.
Zsarnay Dienes.
Jakabfalvay György.
Vendéghi György.
Vinkler István.

Várnagy: Korponay Imre.
Hajdúk hadnagya: Tóth János.
Első alispáni irnok: Halyama Sándor.
Jánossy Ede.
Jegyzői irnok: Dubovay Béla.
Karsa Bertalan.
Levéltári irnok: Korponay Bertalan.
Pénztári irnok: Putnoky Barna.
Barom orvos: Tóth János.

1861. ápril hó 2-ára az országgyűlés Budára hivatott össze, mely alkalommal képviselőkül elválasztattak:

Az alsó-mislyei kerületből: Bárczay Albert, később Bárczay Ödön.
A gönczből: Gábriel István.
A bárczaiból: Gróf Károlyi Ede.
A szepsiből: Szentimrey György.
A szikszaiból: Darvas Antal.

Májushó 28-án 1861-ben a megyei bizottmányi közgyűlés a törvényszéket állandósítani ohajtván, mielőtt e tekintetben felső helyről rendelkezés történnék, következő egyéneket nevezé ki, kik felváltva törvényszéki üléseket tartanának:

Elnök: Szentimrey András.
Bírák: Bárczay János.
Bárczay Jósef.
Bárczay Ödön.
gróf Csáky János.
Darvas Imre.
Drisnyei László.
Éder Ferencz.
Fekete György.
Fekete Lajos.
Gálos Lajos.

Halmy József.
Janik Gusztáv.
Joób Tamás
Kubinyi Miklós.
Lánczy Jakab.
Matusz Lajos.
Meczner Ferencz.
Péchy Gábor.
ifj. Péchy Tamás.
Puky Pál.
Semsey Jenő.
Szathmáry Miklós.
Szentimrey Elek.
Szentléleky Antal.
Szentléleky Gyula.
Téglássy András.
Téglássy Sándor.
Tolnay Jósef.
Vendéghy Gábor.
Vendéghy Jósef.

Májushó 28-án szerveztetett a megyei telekkönyv hivatal is, elválasztattak:

Telekkönyvvezetőül Bónis Jósef.
Telekkönyvi segéduül Lacsny Lajos.

A megyei árva ügyek gyorsabb kezelése végett megválasztattak:

Gyámügyészül: Kacskovics András.
Gyámtörvényszéki jegyzőül: Horváth Jósef.

Septemberhó 12-én tartott megyei bizottmányi gyűlés alkalmával, Lánczy Jósef megyei első alispán a királyi itélő táblához ítélő mesterré lett kinevezése által üresedésbe jött első alispáni állomásra közakarattal Vendéghy Jósef választatott el.

Ugyan ezen bizottmányi közgyűlés alkalmával a megyei állandó törvényszék az elfogadott országbírói értekezlet alapján megalakulván, következő egyénekből választatott meg:

Törvényszéki elnök: Szentimrey András.
„ Bírák: Joób Tamás.
Szentimrey Lajos.
Matusz Jósef.

Fekete Lajos.
Kacskovics András.
Szunyogh Ignácz.
Drisnyey László.
Halmy Menyhért.
Törvényszéki igtató: Tolnay Jósef.
„ Kiadó: Vodzák János.
„ Irnok: Korponay Ödön.

A megüresült gyámügyészi állomásra szavazattöbbséggel: Jászay Gábor.

A megüresült számvevői állomásra: Frits Lajos.

A megüresült szikszai járásbeli aladószedői állomásra: Nagy Antal választatott el.

Szét bocsáttatván eredménytelenül az 1861-ki országgyűlés, november hó 23-án gróf Péchy Manó a főispáni czímet megtartva, méltóságos Lánczy Jósef Abaúj-vármegye főispáni helytartójává neveztetett ki.

Novemberben a megyei alkotmányosan választott tisztikar tömegesen leköszönvén:

Decemberhó 30-án a főispáni helytartó által az ideiglenes tisztikar következő egyénekből neveztetett ki:

Főispáni Helyettes: Lánczy Jósef.
Első alispán: Ferdinandy Bertalan.
Másod alispán: Kunsch Gábor.
Főjegyző: Fekete István.
Első aljegyző főjegyző czímmel: Dubovay Béla, később Piller Gedeon.
Másod aljegyző: Oltsváry Sigmond.
Levéltárnok: Korponay János.
Segéd levéltárnok: Maurer Gusztáv.
Törvényszéki bírák: Márffy Károly.
Knezsik László, később Ágh Sándor.
Horvát Vincze.
Katskovics András.
Ardényi Pál.
Masiczay Ernő, később Dubovay Béla.

Telekkönyv vezető: Vodzák János.
Telekkönyv segéd: Vátzi József.
Megyei főorvos: Hoffory János.
Főpénztárnok: Ducsay János.
Számvevő: Jánossy Ede.
Tiszti főügyész: Vécsey György, később Koós Imre.
Első alügyész: Fedák Ignácz.
Másod alügyész: Dióssy János, később Koós Kálmán.
Első alispáni igtató: Nyilassy Károly.
„ „ kiadó: Tóth Imre.
Törvényszéki jegyző: Piller Gedeon, később Bujanovics Béla.
Törvényszéki gyámügyész: Teöreök Lajos.
Árva pénztárnok: Ducsay János.
Árva pénztári ellenőr: Méhelyi János.
Törvényszéki igtató: Hoffmann Arnold, később Korponay Ödön.
Telekkönyvi igtató: Tolnay József.
Törvényszéki kiadó: Paulik Vincze.
Várnagy: Ágh Sándor, czimzetes szolgabíró, később Dióssy Pál.
Irnokok: Behina József.
Berczik Sándor.
Cserépy István, később
Fischer József.
Dióssy Pál.
Korponay Bertalan, később
Kriston László.
Korponay Ödön, később
Marténvi Sámuel.
Kubik Vincze.
Mathiasz János.
Rácz István, később
Tahy Konrád.
Scholcz Alajos.

Somogyi Sándor, később
Ágh Gábor.
Tóth Gusztáv.
Vadász Jósef, később
Dombay Bertalan.
Márffy Géza.
Karsa Ignácz.
Timko Jósef.

Barom orvos: Tóth János.

Kassai járás. Főszolgabíró: Klestinszky Imre, később
Knezsik László.
Első alszolgabíró: Palásthy András, később
Dióssy János.
Másod alszolgabíró: Dióssy Miklós.
Esküdt: Zavodszki Ferencz.
Dióssy István.
Demeczky Sigmond, később
Szentmiklóssy Jósef.
Csendbiztos: Lehoczky Mór.
Sebész: Gurdély András.
Szülésznő: Herliczki Teréz.

Csereháti járás. Főszolgabíró: Aranyossy Sándor.
Első alszolg. főszolg. czímmel: Lehoczky Lajos.
Másod alszolgabíró: Eckert Jósef, később
Korponay Lajos.
Esküdt: Korponay Lajos, később
Ferdinandy István.
Reguly András.
Brösztl Simon, később
Demeczky Sigmond.
Csendbiztos: Básthy Gábor, később
Jeney István.
Sebész: Kozma Sándor, később
Fränkl Gyula.
Szülésznő: Maurer Susanna.

Szikszai járás. Főszolgabíró: Csuka György.
Első alszolgabíró: Köncs Jósef, később
Steiger Antal.

Másod alszolgabíró: Steiger Antal, később Tóth Gusztáv.
Esküdt: Hatvanyi Károly.
Tóth Gusztáv, később Nékám Alajos.
Ágh Gábor, később Bartalos Béla.
Csendbiztos: Téglássy Ferencz.
Sebész: Hudacsko György, később Hunyady László.
Szülésznő: Bereti Mária.

Gönczi járás. Főszolgabíró: Péczely János.
Első alszolgabíró: Erdélyi Antal.
Másod alszolgabíró: Szmetány Péter.
Esküdt: Hedry Ferdinánd, címzetes alszolgabíró.
Poch Károly.
Krausz József.
Csendbiztos: Ferdinandy Rudolf.
Sebész: Grünhut Adolf, később Óváry Pál.
Szülésznő: Pollák Rozália.

Fűzéri járás. Főszolgabíró: Bodnár Bertalan.
Első alszolgabíró: Kelcz Ede.
Másod alszolgabíró: Klestinszky Kálmán, később Bátor István.
Esküdt: Baross László, később Bátor István, később Szentmiklóssy László.
Márffy Ödön.
Bodnár Sigmond.
Csendbiztos: Csuka Antal.
Sebész: Csorba Gyula.
Szülésznő: Varga Mária.

Tiszteletbeli aljegyző: ifj. Tóth János.
Tiszteletbeli esküdt: Soltész Bertalan.
Höhn János.
Marténvi Sámuel.

Biberly Szilárd.
Hoffmann Arnold.
Kerekes Jósef.
Jászay Antal.
Tóth Sándor.
Bartalos Béla.
Tasnády Alajos.
Tóth Imre.
Cserépy István.
Dienes Antal.
Somogyi Sándor.

Szomorúan köszöntött be az 1863-ik év, a tavasz majdnem egészen esőzés nélkül múlván el, a termés igen silánynak, a lakosság jelentékeny részére aggasztólag mutatkozott.

Julius hó 22-éről 54260. szám alatt intézvényében a nagyméltóságú magyar királyi helytartótanács a mostoha termésből eredhető inségnek leküzdése tekintetéből, a leendő termés összeírását rendelte el.

September havában magyar királyi helytartótanácsi intézvény alapján főispáni helytartói felhívásra inség-segélyező bizottmány alakúlt, az inséget szevedő nép összeírása, és azoknak segélyezésére, a megyei lakosságnak felhívása a szolgabíráknak kötelességévé tétetett.

Küldöttségi elnök: Lánczy József, főispáni helytartó.

Tagok: Szabad Ferencz, kassai kanonok. Dorner Ferencz. Jakabfalvay Ferencz. Komjáthy Lőrincz. Ferdinándy Bertalan, első alispán. Kunsch Gábor, másod alispán. Fekete István, főjegyző. Márffy Károly, törvényszéki biró. Ardényi Pál, törvényszéki biró. Koós Imre, főügyész. Klestinszky Imre, kassai járás főszolgabirája, később Ágh Sándor, helyettes kassai járás főszolgabirája. Dióssy István, esküdt. Jánossy Ede, számvevő. Dubovay Béla, küldöttségi jegyző.

September hó 15-én tartott első bizottmányi közgyűlésben közakarattal Korponay János főlevéltárnok és Ágh Sándor várnagy választattak el központi inség-segélyző magtárnokoknak.

A szolgabiróságok részéről beküldött kimutatások alapján, találtatott a megyében valósággal inséggel küzdő egyén

A szikszai járás.

	Eleinte	Később	Végre	Összesen
Főszolgabirói szakaszban	222	— 132	— 459	= 813
Első alszolgabirói szakaszban	103	— 194	— —	= 297
Másod alszolgabirói szakaszban	88	— —	— —	= 88

A gönczi járás.

Főszolgabirói szakaszban	182	— 114	— 125	= 421
Első alszolgabirói szakaszban	305	— 30	— —	= 335
Másod alszolgabirói szakaszban	132	— —	— —	= 132
Összesen	1032	— 460	— 584	= 2076

Adakozás utján begyült a megyéből a központi inség-segélyző magtárba

	pozsonyi mérő	véka	darab
Buza	143	1/8	—
Rozs-adakozás és bevásárlásból.	2908	13/360	—
Árpa	178	1 13/24	—
Zab	81	—	—
Lencse	3	1/4	—
Borsó	4	1 9/10	—
Bab	1	1 9/10	—
Burgonya	62	1 3/4	—
Szárított alma	—	9/10	—
Kenyér	—	—	60
Zsák	—	—	123

Készpénzben a szolgabiróságok utján a megyei tisztikar, megyés püspök, takarékpénztár, az akkoron Kassán állomásozó Schmerling cs. kir. gyalog ezredbeli tisztikar adakozásaiból, Schalkház Lipót által rendezett tánczvigalomból, élet eladásból sat. összesen bejött 3529 frt. 55 kr. o. é.

Az inséges egyének fejenként, havonkint kaptak 1/2 alsó ausztriai véka szemes életet és 25 krt., a későbbiek ellenben 1/2 véka életet és 12 krt.

Kiosztatott a szüköldő nép közt

	Pozsonyi mérő	Véka	Darab
Buza	15	1/8	—
Rozs	2918	5/12	—
Árpa	67	8/9	—
Kenyér	—	—	60

Eladatott az inség-segélyőzmagtárból:

	Pozsonyi mérő	Véka	Darab
Buza	128	$1\frac{3}{4}$	—
Rozs	3	$1\frac{3}{4}$	—
Árpa	108	—	—
Lencse	3	$\frac{1}{4}$	—
Borsó	4	$1\frac{9}{10}$	—
Bab	1	$1\frac{9}{10}$	—
Burgonya	62	$1\frac{3}{4}$	—
Szárított alma	—	$\frac{9}{10}$	—
Zsák	—	—	123

A szolgabiróságok és külön hatóságok részéről begyült a központi inség-segélyző magtárba:

Szolgabirói szakasz és külön hatóság	Búza		Rozs		Árpa		Zab		Lencse		Borsó		Bab		Burgonya		Szárított alma
	m.	v.	m.	v.	m.	v.	m.	v.	m.	v.	m.	v.	m.	v.	m.	v.	véka
Füzéri járás főszolgabiró	28	$\frac{2}{4}$	349	$\frac{33}{360}$	5	$\frac{2}{4}$	80	—	—	1	4	—	—	—	—	—	—
„ első alszolgabiró	3	—	98	$1\frac{13}{18}$	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
„ másod alszolgab.	12	1	79	1	6	$1\frac{3}{8}$	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kassai járás főszolgabiró	—	—	118	$\frac{2}{4}$	21	$\frac{2}{4}$	1	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—
„ első alszolgabiró	21	$1\frac{3}{4}$	241	$1\frac{2}{4}$	103	$\frac{1}{4}$	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
„ másod alszolgab.	—	1	70	$\frac{1}{4}$	3	$\frac{15}{36}$	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Csereháti járás főszolgb.	11	$\frac{3}{4}$	88	$1\frac{1}{4}$	3	$1\frac{2}{4}$	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
„ első alszolgabiró	14	$\frac{2}{4}$	110	$1\frac{2}{4}$	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
„ másod alszolgab.	4	$1\frac{5}{8}$	70	$\frac{1}{4}$	—	$\frac{2}{4}$	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Gönczi járás első alszolg.	—	—	—	$1\frac{2}{4}$	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
„ másod alszolgabiró	17	1	55	$1\frac{1}{4}$	7	$\frac{2}{4}$	—	—	1	$1\frac{19}{72}$	—	1	—	$\frac{2}{5}$	60	$1\frac{3}{4}$	—
Szikszai m. alszolgabiró	—	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
T. Tornavár-megye	8	—	410	—	26	—	—	—	1	—	—	$\frac{9}{10}$	—	$\frac{1}{4}$	—	—	$\frac{9}{10}$
T. sz. kir. Kassa városa	11	—	30	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	$1\frac{1}{4}$	—	—	—

*

Ezen kimutatáson felül a fűzéri járás főszolgabiró szakaszából begyült kenyér . . . 60 darab
Tekintetes Tornavár-megye részéről: Zsák . 123 „
Vásároltatott kioszthatás végett: Rozs 1179 p. m. 1/4 véka.
Az összes pénzbeli kiadás, mely részint az inségesek felsegélésére, részint a fuvarbeli költségek födözésére fordíttatott, tett . . . . . 3078 frt. 22 kr.
Mely összeg a pénzbeli bevételből levonatván 3529 „ 55 „
Maradt 451 frt. 34 kr.

Ezen összeg a nagyméltóságú magyar királyi helytartótanács február hó 17-ről 392. számú intézvénye alapján méltóságos megyei főispán úrnak átadatott.

Az inségesek 1863-ik évi octóber havától egész 1864-ik év junius hó végéig segélyeztettek, és pedig kiosztatott a szolgabirói szakaszokban:

Szolgabirói szakasz	Búza		Rozs		Árpa		Kenyér
	m.	v.	m.	v.	m.	v.	
Szikszai járás főszolgabiró .	—	—	895	1 3/4	—	—	60
„ „ első alszolgabiró	—	—	433	1 1/4	—	—	—
„ „ másod alszolgabiró	—	—	110	—	—	—	—
Gönczi járás főszolgabiró . .	—	—	555	1	—	—	—
„ „ első alszolgabiró	—	—	621	1 1/4	—	—	—
„ „ másod alszolgabiró	—	—	165	—	—	—	—
Kassai járás első alszolgabiró	14	1	136	1 1/6	67	8/9	—
Összesen	14	1	2918	5/12	67	8/9	60

1863. november hó 17-ről kelt legfelső rendeletje értelmében ő felségének a császárnak és királynak, Magyarország inségesei felsegélésére rendkivüli kölcsön vétetett fel, melynek folytán Abaujvár-megye inséggel küzdő földbirtokosai következő vetőmag és készpénz segély kölcsönben részesültek:

Készpénzben kiosztott kölcsön 28000 frt.

Rozsot kapott a megye 8888 alsó-ausztriai mérőt, melynek pénzértéke tesz 37240 frt. 72 krt, mérője számítatik 4 frt. 19 krajczárba.

Kukoriczát 3000 alsó-ausztriai mérőt, mérője számítatik 4 frt. 26 krba.

Árpát 8099 alsó-ausztriai mérőt, mérője számítatik 3 frt. 75 krba.

Zabot 12,443 alsó-ausztriai mérőt, mérője számítatik 2 frt. 80 krba.

A kukoricza, árpa és zab pénzértéke 77,991 frt. 65 kr.

A segély összege pénzértékben 143,232 frt 37 kr.

Ezen kölcsön 1865 december hó végeig kamat nélkül volt adva, 1866-ik év január hó első napjától 5% melletti félévenkénti részletekben, 6 év alatt törlesztendő.

A gabonanemek magas ára a szállítási nehézségek- és költségekben keresendő.

1864. Május hó 24-én tartott megyei közgyűlésben, az 1863. évi sanyarú inség enyhítése és elhárítása czéljából, legkegyelmesebb fejedelmi és atyai gondoskodásának megismerése jeleül, elhatároztatott ő cs. kir. apost. felsége a császár és király arczképének életnagyságban a megye köztanácskozási teremében elhelyezése.

Augusztus hó 17-én császárné ő felsége életnagyságbani arczképének a megye teremébeni elhelyezése ment határozatba.

November hó 19-én és 20-án ő cs. kir. apostoli felségeiknek a császár és császárné arczképeik a megye teremében, császárné felsége neve napján, nagy ünnepélyességgel lelepleztetvén, elhelyeztettek.

A fejedelmi pár arczképeinek mennél diszesebb kiállítására begyült adakozás útján a megyéből 1611 frt. 76½ kr.; az arczképek kerültek 1283 forintba, maradt 328 frt 76½ kr., mely összegből az elavult megyei ősi jegyzőkönyvek lemásolásáért 130 frt. fizettetett, a fenmaradt 198 frt. 76½ kr. a kassai takarékpénztárba kamatozás végett helyeztetett el.

A minden tekintetben jeles arczképeket Klimkovics Ferencz pesti akadémiai művész festette.

1864-ik évben gróf Péchy Manó ő méltósága, a főispáni czimtől saját kérelmére fölmentetett.

Október hó 23-án Lánczy József főispáni helytartó Abaújvármegye főispánjává neveztetett ki, mely méltóságtól 1865. julius havában mentetett fel.

Augusztus hó 23-án pécsi-ujfalusi gróf Péchy Manó újolag Abaújvár-megye főispánjává neveztetett ki, ki is a megye kormányzatát maiglan vezérli.

Az 1861-ik év végétől 1865-ik évig Kassán működött felső-magyarországi hadi törvényszék feloszlatott; ez volt azon hadi törvényszék, mely a köztiszteletet kivívta magának.

Szptember hó 17-ről kelt legfelső cs. kir. leirat alapján, az országgyűlés december hó 10-ére Pestre hivatván össze, Abaújvár-megye képviselőiül elválasztattak:

A szikszai kerületben: Darvas Antal.
A gönczben: Gábriel István.
A cserehátiban: Csörghe László.
A kassaiban: Semsey Albert.
A fűzériben: Gróf Károlyi Ede.

Történelmi berekesztésül fel kell még említenünk, hogy: 1849. martius havában Szemere Bertalan miniszter és felsőmagyarországi fő kormánybiztos rendeletére Abaúj-, Zemplén- és Borsod-megyékben az ellen-tábort szüntelen nyugtalanítandó védsereg (guerilla), önkéntesek toborzása és újonczállitás útján alakíttatván, Abaújvár-megyében Hoffmann Arnold kezdette meg a toborzást, ki is ápril hó 14-én 32 emberrel részt vett a Szepesség felől előre nyomuló Benyiczky Lajosnak Blaudek fegyveres népe elleni Eperjesen vívott csetepatéban, a honnan két fegyverekkel terhelt szekeret és több fogolyt kisért Kassára.

Abaújvár-megye részéről 400 ember állíttatott ki a védseregbe, mely két századot képezett és következő főtisztjei voltak:

Százados: Kopcso József.
Főhadnagy: Vadász József.
Alhadnagy: Cseörghe Lajos.
Répássy Flóris.

Számvevő: Hoffmann Arnold.

A védsereg junius hó 23-áig képezte Kassa szabad királyi város helyőrségét, junius hó 25-én a borsodi és zempléni védsereggel Miskolczon egyesülvén, Visoczky vezérlete alatt, Mártonffy Sigmond dandárában részt vett a szegedi, szőregi és temesvári csatákban.

Abaújvár-megye természeti viszonyai.

Midőn a megyét tisztán természeti szempontból ismertetjük az olvasóval, a kitűzött terület természeti fekvését, kiterjedését, alakzatát, függélyes és vízszintes tagozódását, forrásainak, folyó és álló vizeinek ismertetését, a talaj minőségét, földtani viszonyait, állati és növényi oeconomiáját, éghajlatát és egyéb természeti jelenségeit adjuk elő.

Tekintve azonban egy részről e tárgynak kitünő fontossága mellett roppant bőségét, a közreműködő tényezők sokaságát és meglepő különféleségét, a gyönyörködve szemlélő vagy kutatva figyelő szemei előtt feltáruló tér csaknem bejárhatlan véghetlenségét, — másról a tudományos alapra fektetett kevés számu megfigyelések megbizható adatai, sőt néhol csak hiányos nézetei csekély számát, szinte még lehetlen e fontos tárgynak nagymérvü horderejéhez méltó és kimerítően tüzetes tárgyalása. Mert noha a nagyszerü természet beláthatlan térein előkerülő tényezők összhangzatos működésének folytonos tanúi vagyunk, de a tünemények ismeretére és okainak meghatározására nem kis szakavatottsággal ellátott éveken át tartó pontos megfigyelések igényeltetnek; mikre, — különösen hazánkban — csak az utóbbi évtizedekben buzdítá a teremtő műveinek nagyszerüsége a kutató szellemeket; és ezek előtt is csak küzdelmes és áldozat-kész kitartó szorgalom dijául nyílik föl a szép természet roppant könyvének keresett lapja.

Abaújvár-megye monographiájához használt kútfők:

Főtisztelendő Fridrik Dezső, prémontrei kanonok, természet- és vegy-tanár úr, Abaújvár-megye természeti viszonyait saját és mások tapasztalatai után irta meg; fogadja baráti kézszoritásomat.

Neubauer Ferencz, kassai cs. k. bánya-kapitány úr, Abaújvár-megye bányászati viszonyait avatott szakismeréssel örökitette meg.

Sokban használtatott Hunfalvy János Magyar. természeti leirása. Pest. 1865. sat jeles munkák.

Ezek után érezve bővebb adatokban a hiányt, csak vázát óhajtjuk a tisztelt olvasónak bemutatni Abaújvár-megye természeti viszonyainak; számosabb adatokkal ellátott avatottabb tollra bízva valamint ezen, ugy édes hazánk többi megyéinek is hason irányú ismertetése bővebb tárgyazását, mely egyébiránt a jelen munka czélját és határait egyaránt túllépné.

A megye tagosúlata.

Magyarország éjszak-keleti részén létező Abaújvár-megye, fekszik a keleti hosszúság 38° 30′—39° 14′ 28″ és az északi szélesség 47° 58′ 12″—48° 1′ 26″ közt, éjszaknak kitáguló, délfelé csúcsban végződő egyenetlen háromszöget képezve. Egész kiterjedésében 52·1787 □ mértföldet foglal el; e terület határa, mely sok helyen természetes sokszerűen görbített vonal által van kijelölve, úgy hogy a megye különösen keleti részén többszörösen van kicsipkézve. A megye határvonalának hossza 38·416 mértföldet tesz, és így minden 1·5 □ mértföld területre több mint egy mértföld határvonal esik; mi a szomszéd megyékkel való közlekedést jelentékenyen könnyíti.

Az egész megye közepes magassága mintegy 1200′-ra tehető a síktenger tűkre fölött. Függélyes tagozódását tekintve a fenföldek sorába tartozik; felszine fensíkok, domborúlatok és hegyek változatos összefüggéséből alakúl.

Legnagyobb síkja a Hernádvölgy a Hernád folyó által szelve mintegy 9 mértföld hosszúságban húzódik a megyén végig északtól délnek; Kassánál, melytől északnak veszi kezdetét, még csak szűk völgyet képez egész Baksáig, hol a Tárcza és Osva völgyeivel egyesülve kitágul északkelet felé egész Dargóig, alább délfelé Zsadánynál, hol az említett folyók a Hernáddal egyesülnek, kissé nyugoti irányt vesz, innét a Hernád irányát követve képezi Abaujvár-megye legszebb és legtermékenyebb síkságát, mely csekélyebb domborúlatok által hullámozva, a megye déli határaig nyúlik, hol a nagy síkságba terül. E fensík középmagassága mintegy 540′.

A másik jelentékenyebb sík a megye észak-nyugoti részében található 640′ középmagasságban, az ugynevezett Kanyapta közel 3·5 □ mértföld területű síkja, mely Nagy-Ida, Láncz és Szepsi közt látszik székelleni, honnan azonban délfelé csekély emelkedettséggel benyúlik Csebig, éjszak-nyugatra pedig a Bódva mentében egész Meczenzéfig.

Ezeken kívül említést érdemel még a nyugati oldalon lévő Száraz-

völgy, Nyésta és Forró között. Kisebb völgylapályok a szkárosi, kékedi, pányoki, telkibányai, göncz-ruszkai, szerencsi, héczi és a többi.

Abaújvár-megye területén szét ágazó hegytömegek a Kárpátok lánczolatával állnak kapcsolatban, általában két fő csoportra oszthatók, a keletire és nyugot-északira, melyek mint annak mellékágai a Hernád két oldalán húzódnak a megye déli határáig, honnan kilépve a nagy síkságban vesznek el.

A megye keleti oldalán Hernádtól balra tanyázó hegycsoport tartozik a Kárpátok észak-keleti határ-lánczolatának egyik délfelé nyúló ágazatához, az úgynevezett Simonka hegylánczhoz; mely Bártfától nyugotra a Beszkid hegysorból kiágazva, rövid közön keletfelé tart, majd derékszögben meghajólva déli irányt vesz, és Vashegy, Dargó és Hegyalja nevek alatt egész Tokajig nyúlik, hol az alatta elterülő áldott nagy magyar síkságra támaszkodik.

Ezen trachit hegyláncz, mely a harmadik földtani korszakban tódult ki, Rank felett mint Vashegy érinti a megye határát és főgerinczével — mely Herlánytól Dargó nevet visel — délnek tartva Ujvárosig Abaúj és Zemplén közt folytonosan határt képez; Ujvárosnál rövid nyugati irányt véve a megye területére nyomúl és többszörös csipkézetben délnek tart, Erdő-Horváthitól ismét a megye határához simúlva a borhíres Hegyaljával egyesül; Szántónál délkeleti irányban elhagyja a megyét és a szép tokaji hegyben végződik. Az egész hegytömeg hossza mintegy 12 mértföld, szélessége 2—4 mértföld.

E bérczvonal számos mellék-ágazatokban terül a szomszédos vidékekre; megyénkbe nyulakodó kilövelései közül feltünőbbek: A Sárosmegyében Aranybányánál a fővonaltól nyugotfelé elvonuló ág, mely délnek tartva Harasztinál a megye határába lép és mint Rozgonyi hegység a Tárcza és Osva folyók közé terül, mig Alsó-Hutkánál lapályban végződik.

Györke felé észak-nyugoti irányban mintegy $^3/_4$ mértföldnyi hosszúságban a Ronyva hegység áll ki.

Ujszállástól nyugotra egy ág északi irányba hatol föl Regete-Ruszkáig, mely Nagy-Szaláncz fölött egy új ágat nyújt ki kelet-délnek.

Odább délre a hegygerincz egyes hegysorokra és csoportokra oszlik: egy hegysor Telkibányánál délkeletre vonúl, azután észak-keletre Nagy-Bosva felé fordúl (rajta Amadé vára állott).

Göncztől délre a borsói bércztől a héczei völgyig délnyugoti-, aztán észak-nyugoti irányban huzódik egy hegyvonal. Héczétől délre van a

Gergely-hegy, melynek két ága a fonyi völgyet szegélyezve délnek tart, keleti nyúlványával a főbérczre támaszkodik, a nyugoti hegysor pedig a Hernád és Kacsonta-patak között délfelé huzódik és mint abaújvári bérczvonal egyfelől Golopnál az Ondpatakra nyomúl, más felől a Hernád mentében délnek tartva Alsó-Dobszánál ágazik el.

Arkától délkeletre a Magoska-hegy van, melynek nyugoti karjához a Boldogkő nevű Vár-hegy csatlakozik; más hegysor Boldogkő-Ujfalu vidékéről keletre Erdő-Horváthi és délkeletre a hegyaljai hegylánez felé terjed.

A főgerincz magassága 1200′-ra tehető, egyes kúpjai azonban jelentékenyen magasabbak. Kitűnőbb emelkedéseit a következő hegyekben találjuk: a lászi bércz közel 2700′ magas Felső-Kemenczétől keletre; a Ronyva-hegyben a Bagota bércz; a Vár-hegy Nagy-Szalánczról éjszaknyúgotra; a Veres-hegy Ujszállás és Alsó-Mislye között; a Kőszál-Zsadánytól északkeletre; a Nagy-Milicz 2800′ magasságban Szkárostól nyugotra; a Szurok-hegy Felső-Kékedtől északkeletre; a Borsó-hegy, Pétermány-Köve, Fekete-hegy, Szárkő Göncztől északkelet felé, Mogyoroskától keletre a regéczi Várhegy és Szántótól keletre a Sátor-hegy.

A megye keleti hegyeihez számíthatni még a Branyiszkótól keletdéli kanyarúlatban levonúló Tárcza hegysort, mely Abosnál (Sárosban) a Hernád és Tárcza közé hatolva Téhányig húzódik, hol a Furcsa erdőben a kassa-ujfalusi halomvonallal kapcsolódva Abaújba lép és Zsadánynál a Tárcza-torkolatánál végződik.

Abaújmegye nyugati felét behálózó hegytömegek az Érczhegység nevezet alatt ismert hegylánczolatnak egyes csoportjait képezik.

A gránit és gneisz tartalmu főgerincz, az Alacsony-Tátra keleti folytatásaként Szepes- és Gömör-megye határán délkeleti irányban húzodik, és a Stósztól délnyugotra fekvő Pipityke- (Pipiske) hegyben három ágra oszlik: az északi legerősebb ág, mely előbb északi, majd északkeleti, utóbb keleti irányban mint szomolnoki hegysor húzódik egész Kassáig. E gerinczág, mely Stósz felett a 3306′ magas hátulsó Fecskedombban éri el a megye határát, honnét egész Arany-Idkáig a megye határvonalát képezi, itt a megyébe lépve arany-idkai hegység neve alatt a Kassa fölött létező Bankó-hegyben végződik.

Arany-Idkától északra Opáka, Béla és Hámor felé egy hegyág emelkedik, mely a megye határán a 2800′ magas Pokrivy hegycsucsban hirtelen délkeleti irányba kanyarodva Szent-István és Kavecsány

helységek mellett elvonúlva, a kies Csermely völgybe nyúlakodik és a meredek téhányi hegyben végződik, míg egy másik ág Béla felől délkeletre Kassa felé vonúl, mely a kassai völgymedenczét nyugotról félkörben bekeríti.

Az arany-idkai hegyvonaltól délkeletre egy oldalág fut ki, mely földhátként Hilyó és Baska felé terjed, a honnét egy részről Bárcza, Zsebes és Enyiczkének terül, melyben a Szál-hegy a legmagasabb emelkedés; másról Kanyapta mellett haladva Szakaly és Nagy-Ida közt Him mellett a csebi pusztáig terül. A főgerincz nyugotibb részéből alacsony hegynyúlványok terjedeznek még Meczenzéf, Jászó, Szepsi és Csécs felé.

A Pipityke hegytől elváló középső ág mint bodókai erdő és Szarvashegy közel 3000′ magasságban keletnek tart és Tornavár-megyén keresztül törve Abaújba lép, hol rövid pálya után az 1050′ magas jászói sziklában végződik. A Pipityke hegytől délre vonúló ág Abaújt nem érinti.

A Kanyapta, Hernád, Sajó és Bódva völgyei közt elterülő egészben véve alacsony hegyvidék a Gömörből Borsodba és innét Abaújba átcsapó hegységek összeszögellésének tekinthető, melynek körvonalai csaknem rendes háromszöget képeznek, szeldelve a rakaczai, száraz és szikszói völgyek által. Legészakibb szakadékától a Torna-Ujfalunál 750′ magas Tornakőtől délre és délkeletre vannak a magasabb Kecske-hegy, Háromtatár-hegy és a 930′ magas Cserveni Crunze, melyeknek hosszúkás gerinczei nyugotról keletre csapva Jánok, Szent-Jakab, Keresztéte, Kany és Buzita helységek közt terjednek el. Buzitától délre van a Kacsik-hegy 954′. A rakaczai völgy déli oldalán Rakacza és Irota közt van a Kecske-hegy a megye határán, elébb délre domborodik ki 845′-nyira Szikszótól északnyugotón a Frank-hegy; ezektől kelet-felé nyúlakodnak be a Hernádra sokszerüen szétnyíló alig 400′—600′-nyira kiemelkedő dombsorok.

Földtani viszonyok.

Abaújvár-megye síkságjainak talaját általában agyag- és homokkő képletek alkotják, keleten fölöttük a harmadik földtani korszakban kiemelkedő hegyek uralkodnak, melyeknek magvát a szürke trachit teszi; észak és nyugot felé pedig érczdús pala-hegységek kerítik, melyekből különösen délfelé mésztömegek fejlődnek ki.

A megye hullámos alakú fensikjait özönvizi eredetű iszapolt talaj

képezi, benne nem ritkán özönviz előtti állatok kövűleteivel találkozunk. Leginkább az agyagot látjuk képviselve, mely a növényzet ágyát teszi, és betölti nemcsak a nagyobb horpadás belsejét, hanem követve a hegyek emelkedéseit, ellepi a völgyeket és nem ritkán a magasabb hegyhátakon is mutatkozik; televény és homok többnyire csak a folyók áradmány képzeteiben találtatnak; még kevésbbé szerepel a kavics, mely néhol a hegylejtőkön réteg alakban jő elő.

A Hernád-völgy talaja általában termékeny homok talaj, dús rét- és kitünő árpa-föld. A Hernád és Tárcza közti északi dombvidék neogen képletekből áll, a talajt palaagyag, mész- és homok-keverék képezik; Baksától kezdve mintegy Alsó-Kékedig homokos talaj, gazdag rozs és árpa föld; azonban a hegyaljai lánczolat felé elagyagosúl, míg végre homok természetét egészen elveszti. Göncz irányában a Hernád-völgy kiszélesedik, lapos dombhátakkal tetézett termékeny fekföldjét, homok, agyag és kavics fedik; a telki-bányai völgykatlan tenger medencze természetü; Fonyon át Boldogkő-Váraljáig és Vizsolyig leginkább kavics és agyag képletek vannak, helyenként tajtkő, conglomeratok és tuffok mutatkoznak, kivált a hegyek felé; Szikszónál a talaj bőven síksós tartalmú és jó legelőt ád.

A nyugoti lapályok talaja árvizi és negyedkori lerakodásokból áll, általán nehéz müvelési agyag, de háladatos búzatermő föld, harmadkori neogén képletek által különösen homokkőtől szegélyezve. Ezen képletek már Miszlókánál, Kassánál és Jászó-Újfalunál kezdődnek, és valamint délre, úgy nyugotra is azokat találjuk. Az árvízi képletek, u. m. a televény föld, televényes agyag és homok a síkok legmélyebb részeit foglalják el, és agyag és kavicsból álló fokozatosan elnyúló negyedkori képletek által környeztetnek. A Kanyapta-völgy agyagos nehéz talaj; ettől északnak a szepesi határokig változékony márgás agyag talaj, mely később pala, és végre mész-agyag vegyületbe megy át; Jászón, Rudnokon és Jászó-Mindszenten hires fazekas agyag telepek vannak; Csécs és Buzita közt elterülő ingoványos téren síksó kivirágzások is mutatkoznak. Említést érdemel még a Kanyapta-patak mellékén különösen Makrancz környékén fekvő nem kis mennyiségü tőzeg réteg, mely néhol 2°-nyi vastagságban hever.

Abaúj-megye hegységei földtani szempontból két részre oszthatók: u. m. a keleti trachit hegyvonulatra és az északnyugoti palahegységre.

A trachit hegylánczolat, mely északon egyes kúphegyekkel kezdődik és délfelé ismét egyes hegyekre oszlik fel, általában újabbkori

tűzképződményekből alakult, nummulitos homokkő képletekből föltolakodva és neogén dombozatok által szegélyezve, miket a megye területén a Tárcza, s Hernád áradmányai határolnak. A hegység magvát a szürke trachit teszi, mihez e megyében még rhyolith képletek és járulékos üledék kőzetek csatlakoznak annyira kifejlődten, hogy végre a trachit magot egészen eltakarják, vagy pedig egyes kupokra oszlatják. A hegység északibb részében Telkibányáig a tömegesen kitódult fekete-szürke trachitok túlnyomók, helyenként fiatalabb barna és veres trachitok törnek rajtuk keresztül, egyes helyeken, különösen Ranknál már tenger alatti vulkános kitódulások képleteire, rhyolithokra és trachittuffokra akadunk; Kéked fölött homok és bazalt vegyület mutatkozik. Telkibányától délre azonban már valóságos vulkáni képletek, rhyolithok vannak, melyek kisebb hasadékokon tódultak ki. Innen délfelé a tulajdonképeni trachit már csak egyes szakadásokban merül fel, részint környezve, részint elfedve tűzhányó szüleményekkel u. m. láva, gyöngykő, tajtkő, obszidian, trachitporphir, s más rhyolithok és üledékes tuffok által. E kialudt rhyolith vulkánok részben eltűntek ugyan, akadunk mégis olyanokra, melyeken a tűzhányók jellege és alakja fölismerhető, sőt némelyik igazi emelkedési kratert is mutat. Telkibánya helység egy része ily elhamvadt vulkán oldalán épült, melynek krateres tetején és oldalain láva folyamok, veres és fekete obszidiánok, alján tuffrétegek vannak; hasonló képleteket találunk a gönczi patak felső völgyében is, hol sok láva, tajtkő, gyöngykő, rapilli, hamu és perlitféle obszidián van. A szántói Sátor-hegy alakja és a körülötte lévő jelenségek után ítélve igen jeles vulkán volt még most is kivehető tölcsérrel.

A kúp alakú boldogkői várhegy durva, réteges tajtkő-konglomerátból áll, oldalain szőllőt termeszt, köröskörül fejér tajtkő terjed el, néhol fa-opál és kövült fagyökerek találtatnak. Erdő-Horváthi vidékén sok obszidián, Komlóskán trass van, mit valószínűleg Czéczén is lehetne ásni. Fonyban és az egész szomszédos hegyekben kova-malomkő nagyon bőven találtatik. Zsujtánál van csiga kövület, mely táblákba hasad és igen sok fajt tartalmaz.

Az északnyugoti pala-hegység a gránit és gneisz tartalmú érczhegyek legkeletibb része, mely Szepes- és Gömör-megyék határain terjedelmesen kifejlődve Abaújba egész a Hernádig terjed. A pala-képződményben, mely kövületek hiánya miatt a régibb vizképződményekhez soroztatik, általán a következő főtagokat különböztetik meg: a csillám-, ős-agyag-, kesely-köves- és werfeni palákat; az ős-agyag-pala a csil-

lám-pala terület déli oldalát szegélyezve kisebb nagyobb szélességben Kassáig nyúlik, legszélesebb Meczenzéftől délre. Az őstűzi képződmények legnagyobb részt a nyugot felé fekvő megyékben törték át a kiemelt üledékeket, de Abaúj-megye érintett részében is találtatnak ily tűzképződési tetők. Arany-Idka környékén és Kassától északra Bankó és Tihany között lévő hegyeket granit és gneisz kőzetek alkotják, mely képződményt többnyire csillám- és agyag-pala szegélyez.

A pala-hegység délről, északról és keletről mésztömegekkel van kerítve, melyek a déli oldalon legnagyobb kifejlődést értek és kelet felé egész Jászóig az egész területet elfoglalják, noha néhol ismét palás kőzetekre is akadunk. E mészképleti hegységet sok töbör hasadék, belső üregek és barlangok jellemzik. Ez utóbbiak közül említést érdemel a jászói kőszikla barlang, mely Jászóvár előtt a Bódva patak fölött emelkedő meredek sziklafal magasságának közepén van; a lemenetel tágas, hosszú és boltozatján két helyütt hatalmasan átlyukasztott csarnokot képez, e csarnokból szűk hasadékon keresztül és két fahágcsón 8 ölnyi mélységbe kell leereszkedni, azután szűk és tekervényes sikátoron tovább menve egy 120 □ ölnyi terembe jutunk, mely a boltozatról lehullott roppant nagyságu szikladarabok által két üregre van osztva; e teremből ismét szűk közön lemenve a „kis templomba“ jutunk, melyet szép cseppkövek ékesítenek; azután a „nagy templom“ és más üregek és nyilások következnek, melyekben szintén cseppkövek vannak. A jászói barlang inkább függőleges irányú emeletekben terjed, az eddig megjárt tekervényei 130^0 hosszúk, de még 18 ismeretlen ága van. Menetei keringők, szédítőleg magas és keskeny szikla hasadékok, többnyire lejtős, sőt meredek és agyaggal borított talajúak; első meneténck agyagjában némi ős állatok csontjai is vannak. Cseppkövei vastag lemezekben, borsó és szőllőszem alakokban képződnek.

Ezen az érczhegységet környező mészkeritésen kivül dél és északfelé a harmadkorszaki hegység fekszik. Abaújvár-megyében ezen mészképlet a Hernád folyó partján az érczhegység északi szélén jön elő, a déli szélén csak Szepsiig terjed, honnan azonban keletnek közvetlenül a palakőzeten a harmadkorszaki föld fekszik, mely Abaújvár-megye egész déli részét elfoglalva, északnak Sáros, dél és nyugotnak Borsod és Tornavármegyék felé terjed.

Bányászati viszonyok.

Abaújvár-megye területén kiemelendő hegyek sokféle iparos ásványokat sőt nemes érczeket is rejtenek méhükben, miért is már a régiek

nagy szorgalommal aknázták a kőzetek belsejében rejlő érczeket és kitartóan kezelték a bányamívelést; miről tanúskodnak a hegyek oldalaiba vájt nagy kiterjedésű régi aknák, mélyen bevágott horpák és nagyobb vájudások, milyenekre a hegyek mentében gyakran akadunk.

A keleti trachit-hegységben a megye kevesebb pontjain előkerülő őskori zöldkő-trachit ismeretes olyannak, melyben az eddigi tapasztalások szerint ércz telérekben előjön. Ezen közelben a létező horpák után ítélve a bányamívelés régi időktől fönnáll, és mint mondják Felső-Magyarországban az első ebbeli vállalatokhoz számítható.

Legnagyobb kiterjedésű a telkibányai akna, mely még most is míveltetik, sőt újabb kutatások is tétetnek a helység szomszédságában, de mostanig jelentéktelen eredménynyel. A mult században mily eredménye volt a bányamívelésnek, csak a számos régi bánya műmaradványok, több még jó karban fönnálló mély aknák és két a hegységbe mesze vájt altárna bizonyítják, hogy a bánya vállalatnak nagy kiterjedésűnek kelle lennie, miből azt is következtethetjük, hogy a bányamívelés jutalmazó is volt. Ujabb időkben ezen vállalat ismételve félbe szakasztatott, majd ujra fölélesztetett és végre 1853-ban nagyobb sikerrel kezdék e bányákat mívelni. Az itt termelt ércz ezüstöt és kevés aranyat tart, de tartalma a jelenleg ismert telérekben csekély és többnyire csak kevésbé dús zúzércz termesztetik. Előbbi időkben a kiaknázott ércz részint Arany-Idkán, részint Szomolnokon vagy Óvízben, a kincstári olvaszdáknál váltatott be, miután azonban a beváltott nagy részt meddő kőmennyiségnek csekély fémtartalma alig vala a fuvarbért képes fedezni és igy a bánya vállalat jövedelmezővé tételére szükséges volt arról gondoskodni, hogy az érczolvasztás a bányamívek közvetlen közelében történhessék. Erre nézve az ujabb időben különböző eredménynyel tett kisérletek után legelőnyösebbnek találtatott azon módszer, mely által a fémnek az érczből nedves útoni kivonása eszközöltetik, vagyis az ugy nevezett extractio. Noha ezen olvaszdai módszer még nem hiány nélküli, mindamellett Telkibányán mint egyedüli segédeszköz ezen módszer elfogadtatott és némi próbatétek után, melyek kedvező eredményre kilátást adtak, 1862-ik évben a csekélyebb tartalmú ércznek töményítésére egy a legújabb tudományos tapasztalatok szerint szerkesztett zúzdának és a következő évben egy extractio-hutának felépítése és berendezése megkezdetett. A zúzda már 1863-ik évben folyamatba jött és kivéve a vizhiány miatt beállott rövid szünetet, mostanig szabályszerű folyamatban van. Az extractio 1864. év végén hozatott alkalmazásba, de az érczből ki nem vont jelentékeny

mennyiségű ezüst maradék miatt csakhamar beállítatott, és a hiányos okok elhárítása után 1865-ik évi september havában ismét folyamatba tétetett, mely után alapos remény van, hogy az extractiónak az ezüst kivonására szorítkozólag jó eredmény várható. Az aranynak kivonása azonban még némi kisérletek tételét teszi szükségessé.

Legujabban Pányoknál ezüstre egy ujabb bánya mivelés kezdődött, és noha mindekkorig minden siker nélkül dolgoztatik, de az előjelek után ítélve a vállalkozóknak nem kis reményük van az áldáshoz.

Az ezen hegységből évenkint kiaknázott ezüstércz mintegy 535 mázsára tétetik.

Említést érdemel még e hegységnek azon alkatrésze, mely porczellán és kőedény gyártásra nyujt anyagot, milyenre Telkibánya és Hollóháza környékén nagy mennyiségben akadunk, hol ezen agyagnak felhasználására nagy tevékenységű porczellángyár van működésben.

Az észak-nyugoti pala hegységekben gazdag ércz fekvetek vannak és az eddigi tapasztalatok után ítélve művelést érdemlő érczek kiválólag az áttörő tűzi képződmények mellett fordúlnak elő, miért is tekintettel e körülményre az érintett hegység csak kevés helyen kutattatott föl Abaúj-megyében, hol a kiásott gazdagabb érczek műveltetnek. Ezen helyek közé tartoznak különösen Metzenzéf, Jászó, Arany-Idka vidékei és részben Kassa város területe.

Metzenzéf lakosai, kik főkép vas és aczél készítményeik és iparos tevékenységök által tágabb körben ismerősök, a szomszédos testvérekkel egyesülten az ásványi kincsek kutatásához és kiaknázásához fogtak, nem csupán tulajdon, hanem a szomszéd jászói területen is, és noha az eddigi siker nem oly nagyszerű is, mint az inkább nyugot felé fekvő felső magyarországi érztermő hegyekben, mégis az évenkint termesztett hasznavehető ásványok mennyisége nem jelentéktelen. Ezen ásványok közé tartoznak Metzenzéfen a vaspát és rézkéneg-ércz a telérnek egymástól világosan elkülönített szakaszában és a Jászó környékén található vasércz fekvetek; hozzájok dél felől más telérek csatlakoznak, melyek leginkább dárdányfénylét tartanak; ezen ásványok közül a rézérczek részben ezüstöt is tartalmaznak. Az említett érztelepek leginkább a palakőzet közé zártan jönnek elő, ritkán tisztán, többnyire kisebb nagyobb mennyiségben egymással vegyülve. Néhány év óta az érztermelés mennyisége ugyan apad, mivel azonban a bányamivelés mostanig csak a földszinhez közel üzetik, várható, hogy nagyobb mélység elérésekor nagyobb érczmennyiségek tárúlnak föl.

Arany-Idkán az agyagpala részben kvarczcsillám és mezőpattal van fertözve, és igy csillámpalára vagy zagylára változik át; e kőzetek többnyire parlag erecsek által vannak egymástól elválasztva, melyek több oly érztelérek által hatoltatnak keresztül, melyeknek menete ép úgy keletről nyugotfelé terjed, mint az egész felső-magyarországi érczhegyek telérei, dőlésök rendesen 45 foknyi szöggel déli, némelykor azonban a függélyes irányhoz is közelednek. A fekvetek vastagsága különböző, néhány hüvelyk és 10, sőt több öl közt változik.

Eme telérek tölteléki tömege feloszlott meddő kőzetből, kvarczból és itt ott mezőpatból áll, magával hordván vaspátot, dárdanyérczet, horganyfénylét, kénkovandot, mirenykéneget és ritkán rézkovandot; a kén és rézkovand majdnem semmi ezüstöt, de egy kevés aranyat tartalmaz; a dárdanyérez és a vele sokszor egészen összenőtt horganyfényle kitünőleg ezüst tartalmúak, és pedig nagyobb mélységben dúsabban, mint közel a földszinhez. Az ezüsttartalom egy mázsa tömött érczben 2—40 latig változik, nagyobb tartalék csak kivételkép jön elő ott, hol a kemény üvegezüstérez fészkekbe van pettyegtetve.

Érczdússág csak azon telérekben van, melyek agyagpalában vonúlnak, a csillámpalában és zagylában lévő telérek alig vonalnyiak, és hol ezekben kiszélesednek, többnyire érznélküli agyagteléreket képeznek. Az érez sem a telér vonúlatában, sem pedig ennek dülésében nem tartós és általában felül eső kereszttelérkék által vágódik el. Több évi valósult észleletek szerint, ha az érez egy kereszttelérke által elvágódik, egy másik párhuzamos telérszakadékba megy át, a melyben, mig egy más kereszttelérke elő nem jön, az érez tartós szokott lenni. Ugyan ezen érez átmeneti tünemény mutatkozik a telér dülésében is, csakhogy gyérebben. A felső telérrétegekben az érez nagyobbrészt már kiaknásztatott, de minthogy a vájások alig merülnek 30 ölnyire a völgy feneke alá, nagyobb mélységben pedig az érez mindig dúsabb, a bányamivelés még hosszú és szép jövőre számithat.

Az arany-idkai bányamivelés néhány év előtt az érztermelésben tetemesen hátramaradt, jelenleg azonban valamint a nagyobb kiterjedésű kincstári úgy a kisebb mérvű magánytársulati bányászat is ismét igen örvendetes előhaladásban van.

A kassai szabad királyi város területén előjövő érztelepek az eddigi tapasztalatok szerint elszórva vannak. Opákán Abaúj- és Szepes-megye határán hosszabb ideig egy rézolvazda létezett, mely a közelében létező bányák érztermesztményét feldolgozta, de ezen olvasztó mű a

hozzá tartozó bányákkal együtt ujabb ércztelepek hiánya miatt felhagyatott. Hasonlag Béla mellett több éven át igen gazdag rézércz ásatott, de már ez is kivágatott. Kávecsány mellett szintén már régtől létezik egy rézbányamű, mely azonban csak egyes években jutalmaz. E két utóbbiban rézérczen kivül még vaspátot is vájnak. A tőkési határon pátvaskő termeltetik, mely minőségre nézve a jobbak közé tartozik. Általában az ezen terület különböző pontjain többször megkisértett tuszások által időnként találtatott fel ércz, közben gazdag, de hosszabb kiterjedésre sehol sem tartós.

A bánya-élet ily tevékenysége a megye ezen területén vasgyárak felállitását vonta maga után. Jelenleg három vasgyár létezik : ugymint Jászón az ottani prémontrei rend tulajdona, — Miszlókán Kassa közelében magánytársaságé, hol Hunfalvy bizonyitása szerint is igen szilárd vas öntetik, — és Hámorban Kassa sz. kir. városáé bérbe adva. Az első két vasöntőde a gyártáshoz szükségelt vasérczet a szomszédos Metzenzéfi és jászói hegyekből szerzi, a jászói olykor Szepességről is hozat, a miszlókai pedig Tőkésről és néha Tornából is ; — a hámori csupán a szepesi bányákból szedi vaskövét. Ezen vasgyárak üzletéről jelenleg általában a nyomasztó körülmények miatt kevés örvendetest mondhatni. Jászón és a két Metzenzéfen az egész Felső-Magyarországban a legnépesebb kapa-kovácsolás van.

A termesztett ezüstércz, a kevés fakondércz kivételével az aranyidkai kincstári ezüstolvazdában dolgoztatik föl. Két az ujabb tapasztalatok szerint fölépített zúzda, egyik a magas kincstáré, másik egy magány társulaté, szabályos folyamatnak örvend ; az ezüst higanyozás által vonatik ki. A dárdanyércz mennyisége mint mellék termesztményé csekély ; az ezüst nélküli dárdanyércz egyszerű csurtatási előkészület által a bányákon dárdanynyá dolgoztatik, és Metzenzéf mellett lévő hutában dárdany fémmé olvasztatik. Az utolsó években az itteni bányákban semmi dárdany nem termesztetik és csak a gömöri és szepesi nyers dárdany jön munkába.

A megyében termesztett ezüsttartalmú és ezüst nélküli rézércz Szepességen részint a szomolnoki kincstári, részint a Phönix Margeczán és István Kluknó melletti hutákban olvasztatik.

A megye területén belül évenkint termesztett érczmennyiség általában a következő középmérték szerint állapítható meg : ezüstércz 29,037 mázsa, vasércz 19,030 mázsa, rézércz 3495 mázsa ; a hutai élet tevékenysége pedig évenkint, mintegy 4191 pénz font ezüstöt, 28,668 mázsa vasat, és 460 mázsa dárdanyfémet nemz.

*

A harmadkorszaki mészképződményekben a megye nyugoti szélén somodi helység mellett a réteg végén a mészkő közvetlen közelében egy barna kőszén telep találtatott fel, mely telep igen meredeken a mélységbe húzódik és a borsodi szénhez hasonló szenet tartalmaz; szabályszerű bányamivelés e barna szénre azonban folyamatba nem jött. Valószinű, hogy ily barnaszéntelepek a megye több pontjain is léteznek, de miután a völgylapályokon a harmadkorszaki képződményeket gyakran árvízi képződmények fedik, a szén alkalmasint nagyobb mélységben lenne keresendő, minek azonban kiaknáztatása a jelenleg csekély kőszén szükségléshez képest aránylag költséges lenne.

Vizrajzi viszonyok.

Abaúj-megye hydrographicus szempontból nagyon középszerű helyet foglal el a természet e nemű gazdászatában; mert egy részről nem büszkélkedhetik bő forrásvizekkel, nagyobbszerű folyókkal, kiterjedtebb tavakkal, nem mutathat fel feltűnően hideg vagy meleg forrásokat, kitűnő tartalmú ásványvizeket, vagy hirneves gyógyforrásokat: de más részt nem is mondható egészen szegénynek, mert alig van lakott helyisége, mely mellett kisebb nagyobb patak nem csevegne, és ha folyóvizei a hajókázásra nem is nyújtanak alkalmat, de erőművek mozgosítására czélszerűen fölhasználhatók; végre különböző tartalmú forrásokra is elég bőven akadunk, noha tűzetes vegytani elemzésben még egy sem részesült, sőt kisebb jelentőségű és használatban is lévő gyógyvizeink is vannak.

Források neve alatt azon vizeket értjük, melyek a földkérgét keresztültörve kisebb nagyobb bőségben különböző erővel bugyognak ki a föld színére. A föld belsejében tett útjokban a víz feloldó erejénél fogva különböző idegen alkatrészeket vesznek fel, melyeket a föld színére kihozva, egyúttal hírül adják földalatti rejtett útjuknak minőségét. A források vize soha sem egészen tiszta, hanem mindig több kevesebb feloldott, sőt oldatlan anyagokat is tart magában; általában a mészhegyek forrásai a legtisztábbak szoktak lenni. Azon forrásokat, melyek nagyobb mennyiségű különböző vegyrészekkel fertőzvék, ásványos vizeknek szoktuk nevezni, és a mennyiben az élet egészségére üdítő hatással vannak, gyógyvizekül szolgálnak. Azon vizeket, melyek aránylag igen kevés szilárd anyagot tartanak magokban, tehát vegyileg nagyon tiszták, jobbadán szag és színnélküliek, semleges vizeknek nevezzük.

Ásványos és gyógyvizeinket vegyelemezések hiányában főalkatrészeik szerint nem lehet osztályoznunk és csoportosítanunk, e miatt a

következő áttekintetben foglaljuk össze. Alsó-Kékeden van 2 forrás, melyeknek vize tiszta, minden különös íz nélkül és hosszabb ideig állva sem képez üledéket, hő mérséke + 15 R^0 alkatrészeit illetőleg részint egyszerű általános meghatározásokkal, részint földismei körülményeiből származott összehasonlításokkal kell eddig megelégednünk; e felületes meghatározások szerint a forrás alkatrészei gyanánt kénsavas mész, vas, konyhasó és könkénegsav tünnek ki. A kékedi forrással tökéletesen azonosnak tapasztaltatik mind alkatrészeire, mind hatására vonatkozólag a komlóskai forrásvíz. Hideg kénes vízre akadunk Felső-Bárczán, mely vasat is tartalmaz, Rákoson és Telkibányán ez utóbbi vasasnak látszik. Herlany közelében létező közönségesen ránki név alatt ismeretes két forrás, alsó- és felső víze egészen tiszta és átlátszó savanyú, kissé csipős és összehúzó izű, a felső forrásvize erősen kénes, az alsóé kissé kőolajszagú; hosszabb állás után a feneken sárgás üledéket képez, hőmérséke + 10 R^0. Vegyészetileg sok szabad és kötött szénsavat tart magában. Főalkatrészei: szénsavas szikéleg (natron), szénsavas keseréleg (magnesia), szénsavas vasélecs, egy kevés kénsavas mészéleg (gypsz) és konyhasó, végre könkénegsav. Savanyúsvizek még a bankói vasas és a szántói égvényes források.

Jászó közelében Rudnok helység fölött van a rudnoki forrás, mely elég bőven adja tiszta átlátszó jóízű vízét, ez melegítés közben zavarossá válik, alkatrésze földes vastartalmúnak látszik. A somodi mellett létező forrás csekély mész és földes tartalmán kivül alig bir egyéb idegen alkatrészekkel. Kérgező és mésztuffot lerakó gyenge forrás van Jászón a Tapolcza kies völgyében.

Semleges források találtatnak a megye számos helyein; ilyenek: Kassa, Gecse, Bárcza, Göncz, Mislye, Szilvás-Apáthi, Szepsi, Alsó-Metzenzéf, Litke, Szántó ste. A megye kútvizei általában jóízű egészséges, csekély kettedszénsavas mésztartalmúak, Szikszó környékén kissé sziksósak.

A megye területén létező ásványos vizek némelyike, habár csekélyebb körben, fürdői hírre is tett szert. Abaúj-megyében öt fürdőt említhetünk, melyek kisebb nagyobb mérvben látogattatnak a közeli vidék lakosai által, részint egészségi szempontból, részint szórakozás kedveért.

Köztük legnagyobb hírre vergődött a Herlány melletti Ránki fürdő; fekszik a megye éjszakkeleti határán, éjszak felől egy 500′ magas hegység által védett regényes völgyben, melyen keresztül egy kis patak folydogál, erdők és szántóföldektől környezve. Vize jótékonynak tapasztalta-

tott a test vagy emésztési szervek elgyengülése ellen, nyákhártya izgalmaknál, idős száraz köhögéseknél, kezdetleges tüdősorvadásnál, méhanya bajoknál, fehér folyás és sápkór ellen.

Alább délre a keleti hegylánczolatban, van továbbá a kékedi és komlóskai fürdő, mindkettő azonos minőségű, de az első nagyobb látogatásnak örvend, noha fekvését környező vidékét és helyi kellemeit tekintve az utóbbi több előnynyel bir. E gyógyfürdők különösen hatásosaknak mutatkoznak, idült bőrbetegségekben, kezdő görvély bajokban, emésztési gyengeségekben, aranyér és rheumatikus szenvedésekben.

Jászó és Arany-Idka közt sűrű erdőtől benőtt hegyoldalban délnek fordítva van a rudnoki fürdő, mely köszvényes bajokban üdvösen használtatik.

Végre említést érdemel a somodi fürdő, mely a hasonnevű helység fölött keletről nyugotra húzódó mészhegység délre nyíló kies völgyében fekszik, ez gyógyhatás hiányában inkább mosakodásra és vasárnapi mulatságra, mint testi bajok elhárítására használtatik a közel vidék lakosaitól.

Folyók.

Abaúj folyóit általában a Tisza veszi föl és ez által a Duna mellékéhez tartoznak. — Legnagyobb folyója a megyének a Hernád, mely Szepesben a Királyhegy éjszakkeleti oldalán lefolyó patakok egyesüléséből támad, a főpatak, melybe a többiek szakadnak, Bisztránák neveztetik, de rövid úton sok apró csermelyt fölvéve Hernád nevet visel, és egy darabig keletre, később délkeleti irányban haladva Szepes és Sáros-megyén keresztül folyva délre kanyarodik, mely irányban Kavecsány és Téhány közt Abaújba lép. Kassától délre az $^1/_2$-1 mfd széles völgvlapályon gyakran szétagazik. Szurdokon alúl egy hosszú ága szakad ki, melyet Bársonyosnak neveznek, mely az anya folyóval nyugoton egyközűleg délre folyik a megye határán keresztül; ágai részint Hernáddal részint a Sajóval közelednek, a főága Belső-Bőcsnél Borsodban egyesül a Hernáddal, az igen termékeny Bársonyos szigetet képezve. A Hernád folyása általában igen kanyargós. Abaúj-megyében folytonosan déli irányú, elég sebes, a jégmenésnél és hóolvadásnál rögtöni áradásoknak kitéve, minek ártalmatlanná tételére sok helyen gátok és töltések emeltettek, de általános szabályozás nélkül a kivánt siker nem igen fog eléretni. A folyó esése a Hernád völgyben csekély, mélysége 3—6′ közt változó, szélessége középszámmal 100′, vannak azonban helyek, hol 500′ széles.

F.-Dobszánál az Alföldre lép, medre kitágúl és lassúdan foly, mig Ónódnál a Sajóval egyesül; esése Abaújban mintegy 300′. A Hernádon csak Kassánál és Hidas-Némethinél van álló híd, csekély víz állásnál azonban több helyen gázlókon járnak át. Abaújban megtett útjának hossza 12 mfd; az általa öntözött helyek: Téhany, Kassa, Szilvás-Apáthi, Széplak, Koksó-B., Zsadány, Nádasd, Zsujta, Hidas-Némethi, Szurdok, Kisfalu, Vizsoly, Felső- és Alsó-Czécze, Gibárt, Hernád-Bűd, Pere, Felső-Dobsza, Hernád-Kércs, Prépost, Nagy-Kinis, Szt-István-Baksa, mely után a megyéből kilép; a Bársonyos a következő helységek határait locsolja: Hernád-Vécse, Szőled, Garadna, Alsó-Idrány, Novaj, Felső-Idrány, F. és A. Méra, Encs, F. és A. Füged, Sz.-András, Inánes, Csobád, Kis-Kinizs, Halmaj, Aszaló, mig végre P. Ujfalunál Borsod-megyébe megy át. Kassa felett az úgynevezett Malomárka csatornya ágadzik ki belőle, mely Szilvás-Apáthinál ismét egyesül, és az úgynevezett kassai réteket szigetkép keríti.

A Hernádba jobb felől ömlenek: az opákai patak, mely a Holicza hegy éjszaki oldaláról Szepes és Abaúj határán éjszakra folyik. Hámornál a Bélai patakkal egyesül, néhány apróbb patak után a Nagy-Csermelyt veszi föl, mely a bukoviczai hegy déli oldalán ered, s szép völgyben délkeletre folyik, Bankó mellett elmenve, Kassán két ágra válik, a városban szigetet képezve, és így-a Hernádba ömlik.

Az arany-idkai hegység délkeleti oldalán fakadó Miszla patak, mely az előbbivel egyközüleg haladva F. és A. Tőkés, Miszlóka, Buzafalva, Bernáthfalva, Mindszent, Csontosfalva, Felső-Gecse és Csány helységek mellett folyik el, hol Szilva pataknak is neveztetik; azután Szartos néven a Hernáddal egyközüleg haladva, Miglécz és Tornyos-Némethit érinti és Hidas-Némethinél a Hernádba szakad; Miglécznél az Enyitzkei és Szakalyi vizek egyesüléséből támadó patakot veszi föl.

Alább a Kis-Hernádba vagy Bársonyosba ömlenek: a Himtől délre eredő, Petrit és Szőledet érintő patak; a garadnai és novaji csermelyek; a Szemere vidékéről jövő faji patak, Fúló-Kércset, Szalát, F. és A. Szendet mosva, Méránál egyesül a Bársonyossal; a Devecserivel egyesülő fancsali patak, úgy szinte a Forró nyugoti oldalán délre és délnyugotra folyó csermely Forrónál lép a Hernádba; a szárazvölgyi patak, mely Csenyéte, A. Gagy, Kéty, Bakta, Bereth, Tengerfalva, Detek, Sáp, Rásony, Berencs, Léh, F. és A. Kásmárk helységeket érinti, torkolata Halmaj felett van; végre a monaji patak, mely részint az Újlak, Orosz-Gadna, F.-Vadász, Nyésta és a Szolnok, Selyeb és Monaj helysé-

geket locsoló vizek, részint a Borsodból átjövő apró csermelyek egyesüléséből támad, és azután még Homrogd, A.-Vadász és Szikszó helységek mellett folyik el és ez utóbbi alatt a Bársonyosba ömlik.

A Hernád balról a megye határain belül felveszi : a Tárczát, mely Sárosban a F.-Répási és Toriszkai patakokból veszi forrását, Lapispatak és Kralovetz (Királyfalva) közt a megyébe lép, és déli irányban haladva Vajkócz, Rozgony, F. és A. Olcsvár, Beszter, Zdoba, F. és A.-Hutka és Zsadány helységeket érinti, mely utóbbi mellett a Hernádba ömlik. A Tárcza igen sebes folyású, rögtön és nagyon kiárad, mélysége 1—4′ közt változik, ámbár helyenkint örvények is vannak, szélessége 60—100′ A Tárcza felveszi a balján folydogáló Osvát, mely Aranybánya és Erdőcske körül a Vashegyben veszi eredetét; balról a kelecsényi csermelylyel egyesülő herlányi, azután a győrkei, regetei, balogdi, bogdányi f. és a.-mislyei és szkárosi és jobbról a nádaskai patakokkal növekedve Zsadánytól éjszakra a Tárczába szakad. Az Osva szélessége 30—60′, középmélysége 2′.

A Sajóba folyik még a Bódva, mely Szepes és Torna határán a bodokai erdőben ered, és éjszakkeletre folyván csakhamar Abaújba ér és A. Metzenzéfen és Jászón át délkeletre tart, azután délre fordul és Szepsi, Makrancz, N. és K.-Bodoló és Péder helységeket érinti, innen Tornába lépve nyugotra, később éjszaknyugotra kanyarodik és megkerülve a tornai követ, délnyugoti irányt vesz föl és Borsodban Ecseg felett a Sajóba szakad. Mellékvizei balról : a Hátsó-Fecskedombról lefolyó patakok, melyek Metzenzéf mellett szakadnak beléje és a jászói patak; azután az Ida, mely a kojsói hegy déli oldalán ered, és délkeletre folyván Arany-Idka, Réka, Hilyó, Bukócz, K.-Ida, Sacza, Buzinka és N.-Ida helységeket locsolja; ezután elveszti eredeti nevét s szétterülvén a Kanyapta mocsárt alkotta, mely már le van csapolva, úgy hogy a Kanyapta folyó most N.-Ida és Jánok között csatornázott árokban folyik, Felső-Láncz vidékéig délre tart, azután nyugatra fordulván, A.-Láncz, Reste és Jánok helységek mellett halad el és igy szakad a Bódvába; a Kanyapta balfelől csak 3—4 apró csermelyt vesz föl, jobb felől a rudnoki viz (Kermes-patak) szakad beléje, melylyel Pány közelében a Jászó-Újfalu, Hatkócz és Semse felől jövő csermelyek egyesülnek, és Csécsen átfolyván, Restétől nyugotra ömlik a Kanyaptába. A Sas patak, mely szintén Abaújban ered és éjszak-nyugatnak tartva rövid uton folyván Tornába lép és Hidvég-Ardó alatt szakad a Bódvába. A rakaczai víz, mely Lyuba környékén Abaújban ered, innen Büttös,

Krasznik-Vajda, Szászfa, Rakaczán át nyugotra folyik és Szalonna alatt Borsodban a Bódvába szakad, miután a megyében egy részről a kányi, perecsei (berecskei) és pamlényi, másról a gagyi csermelyekkel növekedett. Jobb felől a Bodvába ömlik a debrödi patak, mely Jászó-Debrőd felől délnyugotra folyik, Somodinál nyugotra, azután délre fordúl; torkolata Zsarnó és Péder között van.

A Bodrogba, mely Tokajnál van a Tiszával összeköttetésben, ömlik a Ronyva, mely Abaújban a Bagota hegy déli és a Ronyva hegy keleti oldalán ered és délkeletre folyván, Ujváros alatt elhagyja a megyét és miután több mellékvizekkel növekedett, Zemplénben Ardótól keletre, a Bodrogba szakad. Mellékvizei a megyében: a szalánczi patak, a Veres és Milicz hegyeken eredő Kálsai, a Miliczhegy délkeleti oldalán Izra és bistei patakok; Ujhely felett Hosszú-Láztól keletre a Bósva szakad beléje, mely a telkibányai hegység keleti oldalán N. és K. Bósva vidékéről keletdélnek folyik, és miután balról a Komlós és K.-Bósva helységeken átfolyó hollóházai, a Fülkeházát és Pálházát érintő s a pusztafalusi vizzel növekedő fűzéri és vitányi, jobbról a pétermányi, sompataki és kovácsvágási patakokkal növekedett, Mikóházát és Széphalmot locsolva Zemplénbe megy át, hol a Ronyvával egyesülve a Bodrogba ömlik. — A Bodrogba folyik még a regéczi huták környékéről jövő Erdő-Horváthin átfolyó és a komlóskai vizzel növekedő tolcsvai patak, mely Zemplénben Vámos-Ujfalu alatt egyesül a Bodroggal.

A Tiszának Eszlár melletti szétágadzodásából keletkező Takta folyóba ömlik a Szárkő és Gergely hegyek közötti völgyben Regéczke fölött fakadó patak, mely délnyugotra folyván, Mogyoróska mellett egy keletről jövő csermelylyel egyesül, azután Korposdot, Árkát és Boldogkőváralját érinti, hol a keletről jövő baskói csermelylyel egyesül, alább délre a czéczei vizet veszi föl, mely a Borzóhegy délnyugoti oldalán támad és Hécze, Kisfalu, Korlát, hol a fonyi patakkal egyesül, és A.-Czécze falvakat érinti; miután szerencsi pataknak neveztetik, ez Kérnél az alpári, Szántónál az Erdő-Horváthitól leágazó czekeházai és Golopnál a Pere felől jövő patakokat veszi föl, mely utóbbinak torkolatán alól két ágra oszolva hagyja el Abaújvár-megyét, keleti ága Kacsonta, nyugoti ága ondi pataknak neveztetik, mig végre Zombortól délnyugotra a Taktába szaktak.

Tavak.

Abaújvár-megyében csak a N.- és Kis-Milicz megett az Orita hegy alatt, van két hegyi tó, a szalánczi Huta és Pusztafalu közt:

1. A Nagy-Izra 10 holdnyi területű, 3—5° mélységű, ebből folyik ki az Izra patak, mely többféle ipar vállalatnak lételt ad, miről annak idejében szólani fogunk.

2. A Kis-Izra, mintegy ½ holdnyi területű feneketlennek tartatik, a N.-Izrával semmi összeköttetésben nem áll.

Az Izra taváról a köznép közt elő regét alantabb adni fogjuk.

Az említett két tavon kívül Abaújvár-megyében csakis kerti vagy dísztavak léteznek, mint : N.-Idán, Enyiczkén, Bodókőváralján, Saczán, Bárczán, Buzinkán stb., melyekről szinte értekezni fogunk.

Mocsárok.

1. Az Ida és más patakok összefolyásaiból keletkező Kanyapta most már csak a vizenyősebb években számítható a mocsárságokhoz, a múlt században is még N.-Ida és Perénytől, egyrészt Him, alsó felső közép Láncz, Buzitha, Reste; másrészt Komárócz, Csécs és a Péder közti vidéket egész Zsarnóig Tornamegyében viz alá borította. — Azon időben ezen tájék nagy része erdővel volt födve, a vizi madarak tömérdeket táplálta, ezenkívül pedig farkas, róka és nyúllal bővelkedett; a vadászaton kivül nádlás, csík és piócza-fogás levén egyedüli jövedelme. Villós kigőzölgései a tüzes emberek felöli mesékben maiglan is élnek a nép szájában.

2. A somodi posványság a debrődi patak hosszában.

3. A Hernád mentiben csak nagyobb árviz után marad posványság.

Csatornái.

1. A kassai malom árok a malmok ellátására használtatik. Kassa leírásánál szólni fogunk felőle.

2. A kis Hernád vagy Bársonyos. Hajdan a kis Hernád a nagy Hernádnak egyik ága volt, melyre később malmok épültek, s ez tartott a forrói malomig, mely malomról a viz visszakanyarodott a Nagy-Hernádba, és ezen ágát a Hernádnak nevezték kis Hernádnak.

A perei vagy bűdi nagy-hernádi malmok feltolása által magától újra csatorna képződött, mely a mostani csobádi malom felett folyt le, melyet vessző gát által fentartván az alsó birtokosok, azután használták

fel malmokra és ezen külön vált részét a kis Hernádnak egész Bőcsig Bársonyosnak nevezték, és maig is úgy hívják.

Idő jártával, midőn már az alsó és felső malmok megalakúltak, mind a két részen levő vessző gátakat mindig a megye-, megyei erővel tartotta fenn, nagy részben a ráfordítandó anyagokkal együtt.

A felső vagy is a göncz-ruszkai gát, mely a Patay családé volt, szolgált egyszersmint a kis Hernád gátjául is, mely által ölnyi magasságra emeltetvén fel a viz, csakis így lehetett a kis Hernádra elegendő őrlő vizet eszközölni; miután pedig a göncz-ruszkai malom létele is ezen gáttól függött, gyakran a gátnak kijavítását anyagokkal a Patay család is segítette, de mindazonáltal az mindig megyei erővel tartatott fenn; történt azonban, hogy egyik megyei gyülés alkalmával, a melyen az akkori főispáni helyettes nyitra-ivánkai Vitéz János elnökölt, az említett gát kijavítása végett Patay Sámuel mint birtokosa folyamodott a megyéhez segítségért, mit a megye akkor sem tagadott volna meg, ha a főispáni helyettesnek azon szavai: „Hogy a kié a malom, csináltassa meg a gátat", véget nem vetett volna minden további intézkedésnek; ennek következtében Patay Sámuel vagy birtokosa elhatározta többé semmit sem igazítani a gáton, miután természetes egyetlen malombirtokos azt nem is birhatta, minek folytán egy nagy viz az egész gátnak az oldalát kiszakította és a malmot beiszapolván, azt a birtokos szétbontatta. — Midőn megszűnt létezni a göncz-ruszkai malom és gát, megszűnt létezni a kis Hernád is, és habár ezután több ízben folyamodtak a malom birtokosok a megyéhez segítségért, hogy a gátat helyre hozhassák, de a megye már az 1848 előtti időkben pártmozgalmak helye levén, csak épen a lakosok folyamodása következtében segíthetett munka erővel; a kellő anyagokat kivetés szerint a malom birtokosság állította ki, így történt azután, hogy a gátat két ízben is megcsinálták, de nem levén mellette nagy hernádi malom, melyen a viznek nagy része lefolyhatott volna, magának a gátnak kellett az egész nagy-hernádi vizerőt feltartani, mit egy vessző gát képes nem levén eszközölni, azt végre is egészen elsodorta. Elvivén a viz a vesszőgátat és bejövén az 1848-ki események megszünt létezni a kis Hernád, mert azzal megszüntek a megyének azon hatásai is, hogy a megyei erővel mint annak előtte rendelkezhetett volna a gát fentartására. — Az elbeszélt események alatt az Alsó-Bársonyoson lévő malom birtokosok a csobádi vesszőgátat nagyából fentartották és azon őrölgettek, de midőn 1849-ben azt ujra ki akarták igazítani, attól a

megyei hatóság által eltiltattak, a midőn az alsó malmok is megszüntek létezni.

A kis Hernád és Bársonyos megszünte által a Hernád völgyén, Csereháton és Szárazvölgyön létező helységek lakosai annyira voltak sújtva, részint őröltetés hiánya, részint marháik itatása és rétjeik kiszáradása miatt, hogy kényszerűlve voltak az 1849 utáni kormányhoz folyamodni az iránt, hogy a kis-hernádi vagy bársonyosi malombirtokosok kényszerítessenek malmaik helyre állítására és a Bársonyos vizének folyóvá tételére. Ezen folyamodás következtében a magyarországi cs. kir. magas Helytartóság által 1852-ik évi deczember 28-ról 29312. sz. a. Kassa kerületi cs. kir. főispánsághoz a Hernád szabályozása tárgyában kibocsátott kegyes intézvénye, s ennek nyomán a cs. kir. kerületi főispánságnak 1853-ik évi január hó 3-ról 8. sz. a. a megyei cs. kir. főnökséghez küldött rendelete következtében Garadna helységben 1853-ik év márczius 15-ik napján nagyságos Máriássy Ádám Abaúj-Torna megyei cs. kir. főnök elnöklete alatt összegyült nagy és kis hernádi vagy bársonyosi illető malombirtokos és községi előljárókból választmányi tanácskozmány tartatott; ekkor vagy is 1853-ik évi márczius 15-én alakúlt meg a kis-hernádi vagy bársonyosi társulat, megválasztván magának két elnökét cs. kir. tanácsos Vitéz János és cs. kir. tanácsos Olasz János urakat.

A társulat megalakulása után a felsőbb hatóság beleegyezése nélkül semmit sem tehetett, azért a főnökség által az egész folyó állása az akkori cs. kir. Bau-Directio mérnöke Schlosser Ernő által vétetett fel, mely alkalommal a malmok létezése, állásai felvétettek, a mely munkálatból kiderült, hogy 14 malomnál több rajta nem létezhet, minélfogva a csobádi malom kérdés alá jött, valamint az is kiderült, hogy oly magasságra, hogy a viz a N.-Hernádból a K.-Hernádba jöhessen, vesszőgátat felemelni nem lehet, minthogy az kiöntéseket okozna, azon oknálfogva úgy a szőlédi határban egy 40 öles leeresztő gátat, valamint a csobádi vesszőgát helyén szinte egy 40 öles leeresztőgátat fogván kelleni csináltatni, a mire a birtokosság kimondta, hogy azt teljesíteni nem képes, annálfogva inkább malomjogairól fog lemondani, hanem azon esetben ha amagas kormány segítséget adand, késznek nyilatkozott a felépítést eszközleni, oly feltétel alatt azonban, hogy odáig is engedje meg a magas kormány az ideiglenes vesszőgátat megcsináltatni, hogy az által a bejövendő malom jövedelmeket összegyűjthesse és abból majdan a leeresztő gátakat felépíthesse, mely nyilatkozatra az ideiglenes vesszőgát csinálására az engedélyt a

kormány nemcsak megadta, de egyszersmind a körüllevő helység lakosai közmunka-kötelezettségéből megajánlott 7000 gyalog- és 3000 szekeres napszámot, mire a malombirtokosság megszavazta a favételre minden malom után a 600 pfrtok befizetését, és két igazgatót hatalmazott fel, hogy a leeresztő gátakhoz előlegesen fát szereznének, a kik miután a fát a helyre szállíttatták leköszöntek, ekkor lőn megválasztva Puky Pál igazgatóúl 1854-ben május hó 9-én.

Az ideiglenes gát helyét Schlosser Ernő állami mérnök jelelte ki, és Szepessy István és János mint malom tulajdonosok és vállalkozók kezdték készíteni; de mint minden régi modorú társulatnál gyakort meg szokott történni, hogy mindenki mindent szivesen megigér, csak pénzt ne kérjenek, ezen vesszőgát megsemmisülésének is az volt az oka, hogy a tulajdonosok a rájok vetett pénzösszeget be nem küldték, s így a gát kellően el nem készülhetett, — a birtokosság tanácskozás végetti összehívását pedig a kormányzat másfél évig halogatta, mely idő alatt a nagy Hernád árja az ujonnan készült vesszőgátat, mit nagy ügygyel bajjal sikerült a helységek szekeres segítségével csaknem létre hozni, megsemmisítette.

A most leírt veszteség után a malombirtokosságban a kis Hernád csatornája iránti reménység is annyira alább szált, hogy a társulatnak némely része egészen új tervekről kezdett gondolkozni, nevezetesen, hogy a társulat egy közös műmalom felállítására álljon össze, másik része csakhogy a társulatból kiléphessen, kész volt minden malmára kivetett költséget kifizetni, ha hogy malmát szabad leend szétrontania és megsemmisítenie, mások tökéletesen kijelentették, hogy semmi szin alatt sem akarnak továbbia is a társulat tagjai maradni, mások végre arról kezdettek gondolkodni, hogy a már fenálló malmaik anyagait hogyan kellessék elkótyavetyézni, és a kis Hernád létesítése iránti minden tervekkel felhagyni. De valamint minden társulatnak, úgy ennek is voltak lelkes tagjai, kik a nehézségektől vissza nem riadva annak eredményre jutásához minden eszközöket felhasználtak, nevezetesen szab. kir. Kassa város nevében, az akkori polgármester Török Sándor, ki minden felajánlott jó tervet kész volt elfogadni; a n.-váradi káptalan, ki szinte annak létrehozásához teljes készséggel járúlt; de mindenek közt legtöbbet tett gróf Andrássy György ő kegyelmessége, ki a műnek előlegezése mellett, annak kivitelében is legfőbb tényező volt, — ő eszközölte ki hivatalos úton a hontmegyei főállami mérnököt Horváth József urat arra nézve, hogy a kis Hernád miben létét felvette, s az arra építendő

műre nézve a pontot kijelölte. T. Horváth József a megboldogult Beszédesnek veje, ki a Sebes-Körösön azon híres vízosztó tervet készítette, mely akkor első volt az osztrák birodalomban, Horváth József pedig azon munkálatban szinte részt vett.

Horváth József megadva a tanácsot, három heti itt mulatása alkalmával kipuhatolta, hogy mily veszélyes állása volt a k. Hernádnak a n.-Hernád miatti összeköttetése által, — ki azt biztosítva csak úgy látta, hogy a kis-Hernád a n.-Hernádtól külön csatorna által legyen elkülönítve és hogy a forrói malom alól a szt-andrási, inánesi és csobádi határokon keresztül egy külön ásandó malom-csatorna által választandó el, mely 2150 öl hosszúságra terjed; úgy nem különben a volt szöledi vesszőgáttól felfelé egész a gönczi határig 1050 öl hosszaságú csatorna ásandó, és mindkét részre kibecslendő lenne, hogy a viz felemelés ne egy ölre, hanem félölre történhessék, hogy a viz annál biztosabban ömölhessék a kis Hernád torkába (ezen csatorna biztosította örökre a kis Hernád létezetét) és a gönczi határba építessék az osztógát, mely a viz szélességét 40 ölre terjeszsze, és mellé egy 4 öles zsilip, melybe a gátról a kis Hernád medrébe ömöljék a viz.

A most leirt tervet a Bau-Directio helyben hagyta, de kivitele nagy nehézségekkel járt, u. m. 1861-ben a megyei küldöttség sikertelen kisértette meg az árkok kibecslése iránti egyességet, míg 1862-ben a nagymtgú magyar kir. Helytartótanács döntötte el az ügyet és a kibecslést elrendelte, a mi meg is történt; a terv kivitelével Vaisz Antal, budai állami főmérnök bizatott meg, ki nemcsak a tervet elkészítette, de még a Horváth Jósef mérnök által fából felépíteni ajánlott osztógát helyébe, az egész 40 ölnyi hosszúságú gátat kőből tervezte készítetni, — az építési költség számítást, a 3250 ölnyi árkok kiásatásával együtt azonban annyiban hibásan számította ki, a mennyiben az, az általa felvett 31 ezer frtnál többe került.

A malom társulati választmány ezen terv szerinti építésre árlejtést tartott, a midőn a többi vállalkozni akarók közül a munkát Gedeon Mátyás vállalkozó megyei földbirtokos és kassai polgár vállalta el legcsekélyebb árért, — ki mint a megyében köztiszteletben álló egyéniség nem tekintette azt, hogy nyerni fog-e vagy veszteni, azt se nézte, hogy azonnal hozzá fog-e jutni belefektetett pénzéhez vagy sok ideig várni kell utánna, három évi jótállás mellett a munkát felvállalta és végre is hajtotta. A társulatnak az volt legnagyobb szerencséje, hogy ily becsületes vállalkozója akadt, mert különben még mai napig sem létezett volna a

kis Hernád, a válalatnak most már az volt egyetlen hibája, hogy a mérnök által kijelölt tervezeten túl menni, avagy attól czélszerűebben máskép eltérni, szerződésileg tilos volt; e szerint Horváth Jósef volt a tanácsadó, Vaisz Antal a terv készitő és végrehajtó, Gedeon Mátyás a válalkozó.

A Vaisz Antal által tervezett kőből épült osztógát a gönczi határban 1863-ik év oktober végével elkészült, de miután Vaisz Antal által keskenyre terveztetett, ennélfogva már 1864-ben február havában jégindulás alkalmával harmadrészét a viz elseperte, mire a társaság kénytelen volt azt fával megerősíteni és ujra felépíteni és erre minden malom esésnek vonala 1 frtot ajánlott.

Társulati tag mint fönnebb érintetett, minden malom birtokos, és pedig:

A szőledi malom után : özv. Szepessy Jánosné.
A garadnai után : sz. kir. Kassa város.
A novaji után : a jászói prémontrei Convent.
A felső-mérai után: Szepessy István és Bornemissza István.
Az alsó-mérai után : Puky Pál.
Az encsi után : Gróf Keglevich István.
A forrói után : sz. kir. Kassa város.
Az ináncsi után mely még nincs felépitve : Gróf Keglevich István.
A kinizsi után : Légrády Jósef.
A halmaji után : Gróf Andrássy György.
Az aszalói után : a nagyváradi káptalan.
A szikszói után : Gróf Csáky László és Holländer Leo.
A szikszó-ujfalusi után : Darvas Antal.
Darvas Imre.
Darvas Pál.
Özv. Kóczán Jósefné.
Özv. Semsey Jósefné.
A bőcsi után : özv. gróf Erdődy Györgyné, született gróf Aspermont Mária.

A csobádi jelenleg is fenálló malom, melynek birtokosa Schwarz Gyula, özv. Horhy Mátyus Katalin és özv. Schwarz Horhy Katalin idáig legalább mint nem létezhetőnek van kimutatva.

Az elsorolt 14 malom birtokos mint tagja a társulatnak, magát a társulat gyülésein képviseli vagy képviselteti.

Az egész munkálat a földkisajátitással, csatornák kiásatásával, a gátépitéssel, a mérnöki dijjazással, tervkészitési költségekkel és a gát

ujontai megerősítésével került összesen 81000 osztr. frtba, mely összegnek kielégítéséhez minden malom birtokos, saját malmának vizezéséhez aránylagos felmérés után járúl ki több ki kevesebb összeggel, a mint malmának nagyobb kisebb vizesése vonal számszerint méretett fel, minden vonalat 10 osztrák forint költségbe számítván.

Miután minden malom nagyobb kisebb vizeséssel bir, e szerint jövedelme is nagyobb kisebb arányban változik, minthogy az egyrészt a vizesés, másrészt a malom helyheztetésétől feltételeztetik, de a jelen k.-hernádi malmok haszonbéri szerződéseket tekintve egyre másra lehet egyenként a malmok évi jövedelmét legkisebb számitással 1200 osztr. frtra tenni, mely arány szerint a 14 malom évi jövedelme 16,800 oszt. frtra rugna, mely összegből az építmények évi fentartására levonván 1800 oszt. frtot, marad tiszta jövedelme a társulatnak 15,000 osztrák forint melyet 6 %-jével számítva 250,000 oszt. forint tőkeösszeget képvisel.

Minden egyes malomnak építése belekerül ujontan véve 6000 oszt. frtba, a 14 malomé ennélfogva 84,000 oszt. forintba, mely összeg ismét ugyanannyi tőkét képvisel, ennek kitatarozására semmi sem számítatik, miután azt minden haszonbérlő maga tartozik kijavítani, és olyan állapotban visszaadni, a mint által vette. E szerint a jövedelem után képvisel a vállalat — — — — — — 250,000 frt. tőkét.

Befektetésben — — — — — 84,000 „

Összesen 334,000 oszt. frtot.

A mi idáig elsoroltatott, az a társulat részére való előny, a mi kiviláglik leginkább abból, hogy egyedül a malmok jövedelméből az építményekbe fektetett összeg legfelebb 6 év alatt magából fizetődik ki. Mi pedig a köz- és különösen a hernádvölgyi lakosság hasznát és érdekét illeti, a mi miatt ők annyiszor folyamodásilag sürgették a malmok mielébbi helyre állítását, az oly tetemes és nagyszerű, kivált ha azt czélszerűen fel is használhatnák, mikép kötelességünknek ismerjük azt bővebben előadni:

a) A kis Hernád által a nagy Hernád árja mérsékelve van, a mennyiben a viztömeg tetemes része a kis Hernádba leeresztetik.

b) A mi leginkább sok idő vesztegetésébe került, nemcsak a hernádvölgyi, de a csereháti és szárazvölgyi lakosoknak is tudniillik az őrlés, tökéletesen ki lőn elégítve, és csak ezen egy érdekből sem győzik eléggé áldani az ottani lakosok a kis Hernád jótékonyságát.

c) Gazdászati és egészségi szempontból ki ne fogná fel jótékony hatását ezen csatornának az ottani vidékre? a viz t. i. több helységen

foly keresztül, nemcsak a vidéket teszi kellemetesebbé, de a levegőt is annyira tisztítja, hogy a hernádvölgyi lakosok, a midőn minden évben két hétre a víz, az árkok és egyéb hidak kitisztítása és kitatarozása végett elrekesztetik, alig várják a víznek ismét folyóvá tételét, — pusztító tűz alkalmával is haszna megbecsülhetlen, — a lábas marhának itatás, áztatás és usztatása, a jószág egészségi állapotára nagy befolyást gyakorol, minthogy a járvány-betegségektől óvja meg, — ha szemügyre veszszük azon téreket, a melyeken a víz átfoly, szembeötlő a változás termékenységi szempontból is, sat.

d) Puky Pál urnak a gazdasági gyűléshez beadott abbeli terve: hogy a gönczi határtól le egész a bőcsi határig, azon réteket, melyeknél hazánkban csak keveset találunk különbeket, mikép lehetne a nagy szárazságban vizenyősíteni; valjon puszta hang fog-e maradni? azt hiszszük hogy a gróf Csáky János elnöklete alatt kinevezett küldöttség, megyei gazdászati egyletünk újá alakitása után, meg fog a megye közvárakozásának felelni és az ország eme egyik legszebb része felvirágzására nézve semmit el nem fog mulasztani?!

e) Tekintve a malmok jövendőjét, attól függ, hogy mi mérvben fog hazánk anyagi jóléte gyarapodni; mert fel nem tehető, hogy az annyi áldozatot nem kimélő társulat, a kis-Hernádon mindig csakis lisztőrlő és részben kendertörő malmokat fog tartani és nem fog-e lehetni idővel ezek közül nehányat olaj, kender sat. gyárrá átalakítani, vagy a vizet más egyébre is felhasználni. Elég az hozzá, hogy a 14 malom már fenáll, melynek az ingyen erőt adó víz képezi az alapját és csak attól függ, hogy a vizerőt melyik birtokos akarja és miképen bírja akár műmalomra, akár pedig más czélszerűbb műre, sőt a nagyobb gazdaságokban cséplő erőre is felhasználni.

A gönczi határban épült vízosztó zsilip homlok gerendájától, a bőcsi malom végeig a kis-Hernád vagy Bársonyos hossza 42,196° vagyis 10½ mértföld.

Az árok esése egyes malmok között tészen 75′ 7″ 2‴
A malomkerek csatornák összes esése . 53′ 10″ 9‴

Összesen 129′ 5″ 11‴ vagy is
21° — 3′ — 5″ víz esés.

Szélessége a medernek 4—6°
Mélysége „ „ 3—5′ változik.

Végül kötelességünknek tartjuk azt is felemlíteni, hogy Puky Pál társulati igazgató volt azon egyéniség, ki 12 évi fáradhatlan mun-

kássága által, a vállalatot többszöri ájultságából felelevenítette, tetszhalálából felébresztette és a mikor már mindenki megholtnak hitte, életre szólította és létre hozta, — megengedi a gondviselő! hogy jeles hazánkfia, ezen keble hevében érlelt fáradozása gyümölcsét számos évig fogja élvezhetni; — minthogy pedig köztudomásu dolog az, hogy e nagyszerű és áldást terjesztő vállalat nemcsak nagy fáradságával, de tetemes áldozatával is járt, azt hiszszük, hogy a legszebb polgári jutalom: az öntudat és közelismerés!

3. Az Ida. Hajdan az Idának a maitól egészen különböző folyása volt, t. i. Saczától Szakaly és Kenyhecz felé, de már 1762-ben a felől panaszkodott ő cs. kir. felségéhez intézett folyamodásában báró Mesko Jakab: hogy a nagyidai lakosok az Ida folyót, mely emberi emlékezetet meghaladó idő óta Komárócz felé folyt, Perény helysége felé bátorkodtak vezetni, pedig annak Komárócz felé visszavezetése bizonyos határvillongási kérdések miatt lehetetlenné válván, is ősi árkára Saczától Szakaly felé vissza lehetett volna annál inkább is bocsájtani, minthogy arra felé a víz rövid folyása után a Hernádba szakadhatott volna.

A Nagy-Idától Perény felé bocsátás által, a merre az Idának medre nem volt, igen természetes, hogy a víz igen nagy károkat okozott; különösen pedig a tavaszi hó olvadáskor és nyári esőzés alkalmával meggyült vize, Nagy-Ida, Perény, Hím, Komárócz, Cséc, alsó, felső és közép Láncz, Buzita, Reste, Péder, Jánok helységek határainak egyik részét nem csak elborította, de azt elposványítván, az egész vidéket Kanyapta nevezet alatt járhatlan ingoványos mocsársággá átalakította. Innen magyarázható aztán meg, hogy a fenn elsorolt helységek lakosai 1758-tól kezdve mindegyre panaszkodtak a megye előtt a Kanyapta kártételei végett, annak szabályozását kérelmezvén, mely is az 1761. ápr. 21-én Kassán tartott közgyűlés alkalmával, a földesurak hozzájárultával foganatba vétetni határoztatott ugyan, de ezen munkálat csakis a b. Mesko Jakab féle legfelső helyre menesztett folyamodványra érkezett nagymélt. m. kir. helytartótanácsi intézvény alapján 1763-ban vétetett foganatba, a midőn ezen intézvénynél fogva magát a megye tekintetes szomszéd Tornavár-megyével összeköttetésbe tevén, roppant közmunka erővel báró Mesko Jakab és a többi földesuraságok nagy áldozataival az Ida medrét részint ujra ásatta, részint kitisztítatta, melynek következtében idő jártával a mocsárok kiszáradván, tömérdek kaszáló és szántóföld tétetett hasznavehetővé.

A megyei közerővel létre hozott munkálatnak az a rosz oldala volt, hogy a munkálat megtörténte után a műnek folytonos ápolása és fentartása nem eszközöltetett, csak ekép magyarázható meg később, hogy a megye jegyzőkönyvei 1800-tól a mai időig telvék ismét a fenemlitett helységek panaszaival az Ida kártételei felől; valjon nem volna-e czélszerű az Idán is olyféle kis-hernádi malom-társulat-félét létre hozni, az Ida folyását egyszer mindenkorra szabályozott őrfigyelembe venni, és ezen vízerőt különbféle vállalatokra felhasználva, szinte a megye áldásává s bő kútforrásává tenni.

4. A Bódva alsó Metzenzéfnél, az itt bele folyó Stósz-, Potse-, Bivring-, Goldszeif-, Hummel-, Gründer- és Dombach-patakokkal ; melyek mindnyájan szabályozva lévén, 93 vashámornak és egyéb vízműveknek adnak lételt. A maga helyén szólni fogunk felőle.

5. Az Izra pataknak szabályozott folyása többféle műveknek lételt ád.

6. A Csermely Kassánál, melynek szabályozott folyása nemcsak a város tisztogatására, de egyéb vízi művekre is fenhasználtatik. Alantabb szó lesz felőlök.

Abaújvár-megye úthálózata.

Köztudomású dolog, hogy Abaújvár-megyének csinált útvonalai az 1848. előtti időben is kitünő állapotban léteztek, de tagadhatatlan, hogy azon idő óta, mióta a magas kormány az útakat átvette és nagy pénzerővel maiglan építi, az útvonalak állapota általán javult.

I. Államutak.

1849-ik év vége felé a cs. kir. magas kormány Magyarország fontosabb útait állam útakúl nyilvánította, s jelesen Abaújvár-megyében a következőket jelölte ki:

1. A Pest-kassa-duklai útvonalat, Miskolcztól Szikszón, Forrón, Hidasnémetin át Kassának, onnan a kassai hegyen át Eperjesnek . . . . . $10^4/_8$

4000 folyó öllel számított mértföldben.

2. A Vácz-kassai útvonalat, Tornától Szepsi, Csécs, Buzinkán át Kassának vonuló irányban . . . . . $4^6/_8$

3. A Kassa-jabloncai útat, Kassától Ócsvár, Pető-Szinyén át a Dargó hegyen keresztül Gálszécsnek . . . . . $3^5/_8$

*

Felügyelet.

Az elsorolt útvonalakra való felügyeletet a cs. kir. kassai építészeti hivatal kezeli, melynek 7 útmester és 50 útkaparó van alárendelve.

Fentartási költség.

A cs. kir. építészeti hivatal következő tisztviselőkből áll:

Egy II. osztályú mérnökből . . 945
Egy segéd mérnökből 630
Egy mérnök gyakornokból . . . 400 o. frt. évi fizetéssel.

A most említett tisztviselők fizetései kivételével, minden egyéb kiadások az út építészeti alapból fedeztetnek, nevezetesen az első osztályú útmesterek 350 frt., a másod osztályúak 300 osztrák forint évi fizetéssel vannak ellátva; az útkaparók négy osztályba sorozvák 15, 14, 13, 12 o. é. forint havi fizetéssel.

Az útak fentartására szükséges és vállalkozók által szállított porond és kavacsanyag évenkint 35,000 osztrák forintba kerül.

Az évenkint felhasznált közmunka erő 9500 igás és 28,000 gyalog napszámra tehető, mely közmunka erő értéke átlagosan 18,500 forintot tesz, s ezen összeg az országos építészeti alapnak, az útépítészeti alapból megtéríttetik.

A közmunka erő, a porondkészlet fuvarozása, a töltés árkai fentartása, töltéstisztogatás, porondozás s a hófúvások elhányására fordíttatik.

A 248 fenálló híd és átereszek fentartása évenkint 3000 forintba, az új építések t. i. útátfordítások s új hidak építései évenkint átlagosan 8000 osztrák forintba kerülnek.

1850-ik évtől az állam útakon következő új építések létesítettek:

a) A Kassától Jablonczának vivő műút 1852—1854-ben egészen újból készült és Kassától Pető-Szinyéig 98,000 pengő forintba került.

b) Pető-Szinyétől Kelecsenyig az új útvonal 9000 pengö forintba került.

c) 1856-ban a szepsi útvonalon létező Vörösrák melletti útnak átépítése 8000 pengő forintba került.

d) 1855-ben Szepsiben az út felemelés és a Bódva hídja 7000 pengő forintba jött.

e) 1857-ben a Bárcza melletti útvonal alakíttatott át, a Hidas-

Németi és Szurdok közötti meredek parti út átépítetett s a Szikszón átvonuló műút átalakíttatott.

f) 1857-ben a kassai vámútczabeli átmeneti tér alakíttatott át, mely munkálatnál 3 épület szakíttatott le, s a 4 ölnyi széles út, 10 ölnyire szélesbítetett. Ezen átalakítás 4500 pengő forintba került.

g) 1864-ben a Szikszó és Garadna közötti út igazíttatott ki és új levezető árokkal láttatott el.

Porond fuvarozás s a kőporladék készítése.

Az útak fentartásához rendszerint tört porond használtatik s az ehez szükségelt kőanyag a Kassa melletti Hradova helybeni kőbányából, lőporerő által állíttatik ki, s az egyik irányban Buzinkáig, másfelé Enyiczkeig, végre Ócsvárig szállíttatik.

Buzinkától Tornavár-megye határaig a kő, a szepsi mészkőbányából nyeretik. Szinától Hidas-Németi és Garadnáig a kőszükséglet a gönczi kőbányából kerül ki; Garadnától Szikszó és Borsodvár-megye határaig, a Kér melletti Aranyos völgyből fuvaroztatik.

Ócsvártól a Dargó hegyig, a Pető-Szinyei és Dargó hegyi kőbányák szolgáltatják az anyagot.

A legtávolabbi szállítási tértávolság az Aranyos völgyből Szikszóig $4\frac{1}{2}$ mértföldnyi távolságra létezik, a honnan egy prisma vagyis egy negyed köbölet tevő kőrakás 15 osztr. ért. forintba, máskülönben pedig egy prisma átlagosan 3 osztr. ért. forintba kerül.

Hidak.

Abaújvár-megye állam útain következő hídak építettek:

A Hernád-kassai malom árkán készíttetett egy fa híd a vámhídútczában 12° hosszú; egy másik fa híd a nagy Hernádon 41° hosszú. Ezen két hídnak fentartása, vámszedési jog mellett sz. kir. Kassa várost illeti.

Ócsvár mellett a Tárczán 18° hosszú fa híd.

A Szinye melletti patakon át szinte fa híd.

Buzinkán kőből bolthajtásos híd.

Csécsben 12° hosszú fa híd kőalapzattal.

Szepsiben ugyan oly alkatú a Bódva folyón keresztül.

Bárcza mellett a Miszla patakon 4° hosszú fahíd kőalapzattal.

Szina mellett 3° hosszú kőbolthajtásos híd.

Szikszó mellett 2—3° hosszú kőhidak.

II. Ország útak.

Az országútak sorába tartoznak:

1. Kassától Szepességnek Béla, Hámoron átvivő út 3 mértföld
2. A Bőd-Ranki útvonal . . . . . $1\frac{1}{8}$ „
3. A Kassa-sátoralja-ujhelyi út, Bárcza, Csany, Zsadány és Szkároson át . . . . . $6\frac{2}{8}$ „
4. Kassa-tokaji út, Hidas-Németin, Vizsolyon, Szánthón át . . . . . $4\frac{1}{8}$ „
5. Encs-gibárt-kéri útvonal . . . . . $1\frac{1}{8}$ „
6. Szikszó-szomolnoki útvonal, Szepsin, Jászón, Metzenzéffen, — aztán Makrancz, Buzitán át Puszta-Vendéghinek . . . . . 10 „
7. Onga-gesztelyi út . . . . . $\frac{3}{8}$ „

Az országos útak felügyeletére megyei útbiztosok alkalmazvák, útkaparók ellenben nincsenek.

Az útak fentartása a közmunka erő által eszközöltetik, fordítatván rájok 10,230 igás és 30,270 gyalog napszám.

A hidak javítása és újak építése az országos alapból eszközöltetik:

A hidak javítása évenkint átlagosan 5000

Uj „ építése „ „ 10000 forintba kerül.

Legfontosabb hidak az ujhelyi vonalon a Csany-zsadányi, a Hernádón keresztül 40° hosszú; a Filkeháza és Pálháza mellettiek 3—4° hosszaságban.

A Kassától Tokajnak vivő úton, a Hidas-Némethiben a Hernádon létező vámszedés melletti magányosok fa hídja 40° hosszú; a Szántó melletti 8° hosszú kő híd.

A Szikszótól Szomolnoknak vezető vonalon a Jánoki kőhíd 9° hosszú; Kraszniknál két bolthajtásos 2 öl boltivű kőhíd; a Kanyaptán és csécsi patakon épített két fahíd, az elsőbb Buzitánál, az utóbbi Makrancznál 12° hosszú; Szepsin túl két 4° hosszú és Jászón 8° hosszú híd.

Porond és kavacsolás.

Az útak fentartásához részint tört folyó-, részint bányabeli porond használtatik. Legtöbb porond a Hernádból kerül ki, de sokat szolgáltatnak a hegyi patakok és a kőbányák is, péld.: a hradovai, herleini, szkárosi, szepsi és metzenzéffiek, a mely utóbbiból porondnak a vas és rézkő olvadék is felhasználtatik.

Az országútakon 1850-ik évtől következő újítások és átalakítások eszközöltettek:

Az ujhelyi vonalon Zsadány, Szkáros, Hollóháza, Komlós és Filkeházán át egészen új útvonal készült, melynél a nagy meredekségek és lejtőségek egészen mellőztettek.

A Bőd-ranki út egészen újból készült.

A Szikszó-szomolnoki vonalon, jelentékeny átalakítások, szélesbítések eszközöltettek, egészben azonban mindekkoráig azért be nem fejeztethettek, mivel azon vidéken a kavacs és porondnak nagy hiánya van, s az azon út fentartására kijelölt munka erő csekély.

1865-ben a műútakra kiadatott:

Fentartási költség.

Útmesterek fizetése	2646 forint
Útmesterek helyettesítési díja	111 „
Az építészeti eszközök lerakó kamrájáért bérpénz	73 „
Az útmesterek irodai szükségletére	44 „
Különféle kiadások	3 „
Összesen	2857 forint.

Fentartási kiadás.

Porondokért fizettetett	38700 forint
Útak és hídak fentartására	3800 „
Különös építések	9390 „
Útkaparók évi fizetése	9096 „
Utászati eszközök beszerzése	225 „
Kőbánya helyekérti kárpótlás	76 „
Különféle kiadások	14 „
Összesen	61301 forint o. é.

III. Közlekedő útvonalak.

Abaújvár-megye helységei még nincsenek egymás között mindenirányban csinált közlekedő útakkal ellátva, és bár ide kell törekednie minden államnak, e tekintetben nem magát Magyarországot illeti a szemrehányás. Közlekedő utaink legnagyobb része csakis gyepútak, melyek gyakorta hat annyi tért is elfoglalnak mint a csinált útak.

Mert vegyük csak fel a sáros nehéz útakban a kitérő vagy kikerülő helyeket, vegyük népünk pajzánsága által a rétségeken, legelőkön, erdőkön csaknem minden irányba vezető mellékútakat, nagy esőzések vagy a tavaszi hó olvadáskor történni szokott nehezebbtől nehezebb útcsináltatásokat, a sokfelől jövő azon panaszt, hogy ebbe amabba a helységbe be se lehet menni a feneketlen sár végett, hogy ebbe amabba a helységbe csak ökrökkel lehet bevontatni a kocsit vagy szekeret; akkor önként be fogjuk látni, hogy a helység erejéhez mért úti közlekedések olcsóbbak és biztosabbak. Népünk fogékonysága, de különösen szolgabiráink és a nép elöljáróinak tevékenysége azon emeltyűk, melyek által habár lassanként, de időjártával biztosan eljuthatunk a fennebbi czélhoz; jelenben is már a megyében következő csinált közlekedési útak léteznek:

1. A Buzita-szinai.
2. A Kassa-szalánczi, mely Bárczánál válik el az állam úttól.
3. A Bogdány-böödi.
4. Göncz-pálházai.
5. Perény-nagy-idai.
6. Nagy-Ida-Komárocz-buzitai.
7. Zsadány-gönczi.
8. Kér-gibárt-encsi.
9. Kassa-miszlóka-aranyidkai.
10. Kassa-bankói.
11. Szepsi-bodoló-jánok-vajdai.
12. Szánthó-szikszói.
13. Szánthó-monoki.
14. Gagy-kázsmárki.
15. Homrogd-felső-vadászi.
16. Csobád-homrogdi.
17. Hidas-Németi-perényi.
18. Jászó-kis-idai.

A most említett utakat a járások szolgabírái tartják fel és a lehetőség szerint igazítatják.

Könnyebb áttekintés végett, czélszerűnek láttuk Abaújvár-megye helységeinek egymástóli távolsága táblázatát bemutatni:

Az abaúji 5 járás határhelységeinek egymástóli távola

A kassai járás határhelységeitől	A fűzéri járás határhelységei	Mérföldbeni távolság	A közlekedési vonal megnevezése
Zsir— -tól	Bátyok— -ig	5/8	Országút
Zsir „	Csákány „	1	„
Zsir „	F.-Kemencze „	2/8	„
F.-Ócsvár „	Bőőd „	1 2/8	Államtöltés
F.-Ócsvár „	Nádaska „	1 2/8	Államtöltés s országút
Györgyi -től	Bőőd „	2/8	Államtöltés
F.-Ócsvár -tól	Beszter „	3/8	Országut
Kassa-Ujfalú „	Beszter „	7/8	„
Kassa-Ujfalú „	Zdoba „	5/8	„
Csany „	Zsadány „	2/8	„
Gönczi járás			
Hidas-Némethi-től	Göncz-ig	7/8	„
Hidas-Németh „	Göncz-Ruszka-ig	7/8	„
Szikszói járás.			
Szurdok-tól	Garadná-ig	1	Államtöltés
Vécse-től	Garadna „	4/8	Országut s államtöltés
Szőled „	Garadna „	3/8	„
Radvány-tól	Szemere „	4/8	Országut
Petri-től	Szemere „	6/8	„
Csereháti járás			
Petri— -től	Büttös— -ig	1 4/8	Országút
Petri „	Buzita „	1 3/8	„
Him „	F.-Láncz „	3/8	„
Gombos -tól	Nagy-Ida „	4/8	„
Szakál „	Nagy-Ida „	5/8	„
Buzinka „	Nagy-Ida „	3/8	„
Buzinka „	Csécs „	1 1/8	Államtöltés
Kis-Ida „	Semse „	5/8	Országut
Baska „	Jászó-Ujfalu „	1	„
Bukócz „	Jászó-Ujfalu „	7/8	„
Hilyó „	Réka „	5/8	„
Hámor „	Opáka „	6/8	„

(Mértföldekben), különös tekintettel a közlekedésre.

A fűzéri járás határhelységeiről		A gönczi járás határhelységei		Mérföldbeni távolság	A közlekedési vonal megnevezése
Ujvár—	-tól	Zsujta—	-ig	4/8	Országut
Ujvár	„	Göncz	„	7/8	„
Pányok	„	Telki-Bánya	„	1 1/8	„
Nagy-Bosva	„	Telki-Bánya	„	1 3/8	„
Nagy-Bosva	„	Sompatak	„	6/8	„
Kovácsvágás	„	Sompatak	„	5/8	„
Gönczi járás		Szikszói járás			
Gibárth-tól		Encs—	-ig	5/8	Országut
Peré-től		Szent-Andras	„	3/8	„
F.-Dobszá-tól		Halmaj	„	1	„
Szikszói járás		Csereháti járás			
Ujlak—	-tól	Vendégi—	-ig	6/8	Országut
Ujlak	„	Apáthi	„	4/8	„
Ujlak	„	Gagy-Bátor	„	6/8	„
Szolnok	„	A.-Gagy	„	7/8	„
Kék	-től	Gagy	„	5/8	„
Fáj	-tól	A.-Gagy	„	5/8	„
Fáj	„	F.-Gagy	„	5/8	„
Fáj	„	Csenyéte	„	4/8	„
Litka	„	Csenyéte	„	2/8	„
Litka	„	Eresztvény	„	6/8	„
Szemere	-től	Büttös	„	1 1/8	„
Csereháti járás helységeitől		**Tornamegye helységei**			
Szászfa—	-tól	A.-Kovács—	-ig	1	Országut
Szászfa	„	Barakony	„	1	„
Pamlény	„	A.-Kovács	„	7/8	„
Pamlény	„	Barakony	„	7/8	„
Szászfa	„	Lenke	„	1 1/8	„
Pamlény	„	Lenke	„	1	„
Százfa	„	Ardó-Hidvég	„	1 1/8	„
Pamlény	„	Ardó-Hidvég	„	1	„
Jánok	„	Horváthi	„	6/8	„
Jánok	„	Zsarnó	„	4/8	„
Péder	-től	Horváthi	„	6/8	„
Péder	„	Zsarnó	„	2/8	„
Somodi	-tól	Torna	„	4/8	Államtöltés
A.-Metzenzéf-től		Falucska	„	1	Országut

Vaspálya.

A tiszavidéki vaspálya, mely Abaújvár-megyét is áthasítja, mai kiterjedésében 1856-ik évben gróf Andrássy György által lőn megalapítva.

Bruck csász. kir. kereskedelmi miniszter alatt, már 1852-ben lőn megkezdve az államvasútnak építése Szolnoktól Debreczenig, és Püspök-Ladánytól Nagyváradig, mely vasútnak már 1853-ban és 1854-ben kellett volna megnyittatnia.

Bruck utódja Baumgarten pénzügy és kereskedelmi miniszter alatt azonban a munkálatok annyira felakadtak, hogy midőn Bruck 1856-ban a pénzügyminisztériumot átvette, a töltések csak részben, az őrházaknak is csak kis része volt elkészítve.

Gróf Andrássy György már 1855-ben folyamodott az engedélyért és meg is kapta a vasut folytatásának előmunkálataira Debreczentől, Tokaj, Miskolcz és Kassára.

Brucknak ismét a minisztériumba lépte által a közlekedési ügy fejlesztésére előidézett kedvező körülmények arra birták gróf Andrássy Györgyöt, hogy tervének nagyobb kiterjedést adandó tekintélyes hazafiakkal és bankárokkal szövetkezett, hogy egyrészt az épitésében fenakadt Szolnok-debreczeni és Püspök-Ladány-nagyváradi államvasútak elkészítése, másrészt a Debreczen-kassai vonallal együtt, egy Szolnok-aradi és végre egy Pest-miskolczi vonalat is felépíthessen.

Az első engedményesek nevei következők:

Gróf Andrássy György.
Herczeg Szászkóburg-gothai Ágoston.
Herczeg Eszterházy Pál.
Gróf Apponyi György.
Gróf Apponyi Gyula.
Gróf Barkóczy János.
Bohus János.
Herczeg Breczenheim Ferdinánd.
Gróf Dessewffy Emil.
Hober Moricz.
Hober Sámuel.
Gróf Hunyady István.
Gróf Károlyi György.
Gróf Károlyi István.

Báró Sennyei Pál.
Gróf Szirmay István.
Szögyéni László.
Gróf Trautmansdorf Jósef.
Gróf Waldstein János.
Gróf Waldstein Keresztély.
Gróf Venkheim Antal.
Gróf Venkheim Károly.
Gróf Venkheim Rezső.
Virkner Lajos.
Gróf Zichy Ferencz.
Gróf Zichy Henrik.
Zsedényi Ede.

Bruck pártolásának lehet tulajdonítani leginkább, hogy a krimi háború után nyilvánult vállalkozási szellem a tiszavidéki vasút felé irányult, és hogy maga a Bruck által életbe léptetett osztrák hitelintézet 14 millió pengő forintig vett részt névérték szerint a vállalatban, ezen nagyszerű vállalat fentartására pedig a cs. kir. pénzügyminiszterium maga 10 milliónyi vasút részvényt vett át.

A tiszavidéki vaspálya felépítésével 1856-ik év junius havában, a lombard-velenczei állam-vasút hajdani főfelügyelője Schimke János jelenlegi igazgató lőn megbízva; szakértői belátásának és erélyének köszönhető egyrészt a felette olcsó, másrészt pedig a gyors kiépítése a vonalaknak; sajnos azonban, hogy a pénzpiaczi kedvezőtlen viszonyok, az egész hálózat létrejöttét, de különösen a Pest-miskolczi vonalat idáig megakadályoztatták; vajha azon tárgyalások, melyek ezen vonalok kiépítése iránt folyamatban vannak, mihamarább jó eredményt szolgáltatnának!

A tiszavidéki vasút kiépített hossza teszen 76.84 mértföldet (Árjegyzék szerint állomásról állomásrai kikerekítése végett a törtszámoknak $78\frac{1}{2}$ mértföld) ebből esik Abaújvár-megyére a 228-ik számú őrháztól kezdve a kassai állomás végeig $9\frac{1}{2}$ mértföld; mely vonalon következő személy- és áru-állomás létezik:

Szikszó.
Forró-Encs.
Garadna (új személy állomás).
Hidas-Némethi.
Csany.
Kassa.

Az elsorolt állomási helyeken kívül van rajta:

53 őrház és jelző kunyhó.
75 híd.
38 áteresz.
73 átjárás a vasút színvonalán.

Azon építési és kiállítási költséget, mely a Szikszó-kassai vonalra esik, részletesen kimutatni nem lehet; mert a befektetett tőke annyi mindenféle tényezőt foglal magába, hogy azokat az egyes kiszakított vonalakra részletezni lehetetlen, péld. a tőke kamatjait, a kezelési, mozdony, szekerek, műhelyek költségeit sat. minélfogva a mértföld számra felosztott beruházási költségeknek egyegy mértföldre eső összeg számítására kell szorítkoznunk, minthogy pedig az egész tiszavidéki vasút 42,148,558 forintnyi befektetett tőkét képvisel, ennél fogva a Szikszó-kassai $9\frac{1}{2}$ mértföldnyi vonalra esik 5,234,120 forint.

A technikailag ráfordított emberi és fuvar erőt kimutatni nem lehet; miután a munkálatok részint építési vállalkozók, részint a pálya és gőzerő (mozdony) felhasználásával hajtatott végre.

A kisajátított földek mennyisége 496 hold 1600 □ ölével számítva, melyért (ide számítván a vetés-, épület- és egyebekérti kárpótlást) fizettetett Abaújvár-megyében: 100,837 frt. 87 kr.

Ajándékozott földek voltak: Szabad királyi Kassa város magán birtokaiban szükséges területek, nevezetesen Forrón, Garadnán, Kassán. A kassai magánosok földterületeiből a szükséges földrészek megváltásához a város hozzájárult. A fát előnyösb áron adta. Utat engedett saját földein a Hernádhoz a kavacsszállítás végett. Több földet foglalt el a vaspálya, mint kellett volna és az egésztől az adót a város maig is fizeti.

A tiszavidéki vasút egész jövedelme tett:

1865-ben	3,141,001 frt.	12 kr.
Kiadása	1,544,357 „	20 „
A tiszta jövedelem	1,596,643 frt.	92 kr.

Minthogy pedig a vasút beruházási tőkéje $3\frac{75}{100}$% hajtott, ennél fogva: Az átlagos jövedelemből esik:

egyegy mértföldre . . . 40,919 frt. 76 kr.

Mely arány szerint a $9\frac{1}{2}$ mértföldnyi abaújvár-megyei szikszó-kassai vonal hajtott volna 338,737 forint 72 krajczárt.

Az 1865-ik évi üzletkimutatás szerint azonban, az ezen vonalon levő állomások csak 233,134 forint 37 krajczárt jövedelmeztek.

Az abaújvár-megyei vonaloni forgalom egyéb részletei, az 1865-ik évi ide mellékelt üzleti kimutatásban láthatók.

A tiszavidéki vasút-ügy kezelési szervezete a következő:

A legfelső vezetést a Bécsben székelő igazgatótanács által gyakorolja, melynek tagjai:

Elnök: gróf Andrássy György.
I. Alelnök: gróf Barkóczy János.
II. Alelnök: báró Vodjaner Móricz.
Igazgató tanácsosok: Dr. Gredler András.
Hober Moricz.
Dr. Jagreis Henrik.
Königsvarter Ignácz.
Gróf Nemes Vincze.
Schey Fridrik.
Steiger Ede.
Stammer Károly.
Gróf Valdstein János.
Gróf Zichy Henrik.
Zsedényi Ede.

Az épités vezetése, s az egész üzleti szolgálat kezelése egy igazgatóságra van ruházva, melynek élén Schimke János igazgató és tanácsos áll.

Az igazgatóság következő osztályokra van osztva:

I. Épités és pálya fentartás.
II. Technikai ügy.
III. Műhelyek és gépek.
IV. Általános kezelés és anyag beszerzés.
V. Könyvvezetés.
VI. Kereskedelmi üzlet.

A külügyeletre s az épitési szolgálat kezelésére három főmérnöki osztály létezik.

I. Szolnokon, a mű kereskedelmi ügyletre.
II. Nagyváradon, a pálya fentartásra.
III. Miskolczon, a főműhelyek ügyletére.

A tiszavidéki vasút valamennyi vonalán van 35 személy- és áruállomás és 2 oly állomás, a hol csak személyek vétetnek fel.

Az abaújvár-megyei vonalrészen a következő személyzet létezik:

Az állomás neve vagy az őrház száma	Neve a tisztviselőnek vagy szolgának	minősége	Az állomás neve vagy az őrház száma	Neve a tisztviselőnek vagy szolgának	minősége
228. sz.	Kinálszky János,	őr.	261/a. sz.	Gábor István,	őr.
229. „	Sajtos János,	„	262. sz.	Hahn György,	„
230. „	Schwarz József,	„	263. „	Miklós István,	„
Szikszó	Resszel Imre,	állom. főn.	263/a. sz.	Kurányi Imre,	„
„	Prazsák Ferencz,	pálya fel-	264. sz.	Ignátz József,	„
„	Franke Flórián,	ügyelők.	265. „	Csikalyszin Ferencz,	„
231. sz.	Halmi Mihály,	őr.	266. „	Szartoris János,	„
231/a. sz.	Umbraun Ignácz,	„	267. „	Rózsa István,	„
232. sz.	Bukovsky Ferencz,	„	268. „	Zechmeiszter Károly,	„
233. „	Szűcs Imre,	„	269. „	Kossaika Péter,	„
234. „	Wilk János,	„	269/a. sz.	Benkó György,	„
235. „	Kovács Pál,	„	270. Csány	Streit Ernő,	„
236. „	Kőnig Gyula,	„	271. sz.	Nyebesnyik György,	„
237. „	Hrabik Jakab,	„	272. „	Hrubovszky Mihály,	„
238. „	Waliko István,	„	273. „	Krawtschuk Szilárd,	„
239. „	Michálek Adolf,	„	274. „	Somjodi János,	„
240. „	Zdebsky Ferencz,	„	275. „	Gulyás Antal,	„
241. „	Földesy János,	„	276. „	Mostofsky Ignátz,	„
242. „	Dobray András,	„	277. „	Diko János,	„
243. „	Király József,	„	278. „	Duchnyák István,	„
244. „	Wallisch János,	„	279. „	Arleth József,	„
Forró-Encs	Patak Antal,	állom. főn.	279/a. sz.	Petrik József,	„
„	Stirban István,	kiadó.	280. „	Lengváry Imre,	„
245. sz.	Freitag János,	őr.	280/a. „	Iván István,	„
245/a. sz.	Zsirzsnyovszky Fer.	„	Kassa	Síkora Pál,	állom. főn.
246. sz.	Kostyán János,	„	„	Biela Ignácz,	mérnök.
247. „	Bocskay Mihály,	„	„	Klein Ferencz,	távíró.
248. „	Pesdika Venczel,	„	„	Breu János,	főkiadó.
249. „	Jámbor Ferencz,	„	„	Csaika József,	kiadó seg.
250. „	Nagy József,	„	„	Korotnoki János,	„
251. „	Stühlmann Vazul,	„	„	Kammel Ferencz,	„
Garadna			„	Bárczy János,	rakt. felü.
252. sz.	Hankesz Antal,	„	„	Gross Ferencz,	„
253. „	Höbling János,	„	„	Ratkovszky János,	kocsi felü.
254. „	Walter János,	„	„	Obermajer József,	portás.
255. „	Rubesch Ignácz,	„	„	Fink József,	mozd. vez.
256. „	Bárdos János,	„	„	Heynke Oszkár,	„
257. „	Sironczek János,	„	„	Hegedűs Imre,	gőz sziv. fel.
257/a. sz.	Hornyák Péter,	„	„	Willnrotter Ferencz,	kalauz.
258. sz.	Szűcs József,	„	„	Grosz Antal,	„
H.-Németi	Szedlaczek János,	állom. főn.	„	Mikula Mátyás,	„
„	Groda János,	pálya fel-	„	Weisslammlein Wenc.	„
„	Herczeg Vilmos,	ügyelők.	„	Stengl Wenczel,	„
259. sz.	Mészárczik Lajos,	őr.	„	Steiner Károly,	„
260. sz.	Parenth Bernáth,	„	„	Cservenkovics Fedor,	„
261. „	Puschmann István,	„	„	Priesner Gusztáv,	pálya felü.

ÁTNÉ-

a szabad cs. kir. tiszavidéki vasút állomásai

llomások		Személyek			Katona szállítás					Poggyász											
		A személyek száma	Bevett összeg		Katonák száma	Poggyász súly fontokban	Szekér / Ló		Bevett összeg		Súly fontokba		Fogatok	Lovak	Kutyák	Fogatok	Lovak	Kutyák	Bevett összeg			
													közvetitett			egyenes			közvetitett		egyenes	
													Forgalom									
			frt.	k.			darab		frt.	k.	közvetitett	egyenes	darab			darab			frt.	k.	frt.	k.
	Elküldetett	2650	4027	14	—	—	—	—	—	—	10420	737	—	—	—	—	—	—	43	18	5	12
ikszó																						
	Megérkezett										12510	468	—	—	1	—	—	—	54	06	4	66
	Elküldetett	3929	5262	12	—	—	—	—	—	—	18407	935	—	—	11	—	—	—	88	47	14	91
rró-Encs																						
	Megérkezett										18482	2653	—	—	12	—	—	—	79	04	15	59
	Elküldetett	2671	3169	57	—	—	—	—	—	—	7581	1431	—	—	9	—	—	—	41	54	14	20
das-Németi																						
	Megérkezett										9266	794	—	—	10	—	—	—	34	92	10	34
	Elküldetett	1171	1306	07	—	—	—	—	—	—	3001	621	—	—	13	—	—	—	17	27	5	65
any																						
	Megérkezett										3659	859	—	—	23	—	—	—	24	34	23	28
	Elküldetett	16,211	63,355	23	2665	114655	3	14	12428	80	118539	83835	1	—	50	—	—	3	981	09	1073	15
assa																						
	Megérkezett										148515	85661	1	—	33	—	—	5	1217	54	1187	03

ZETE

működésének és jövedelmezésének 1865. évben.

Gyorsárúk						Terhek						Kezelés		Bevétele az egyes állomsoknak					
Súly fontokban		Bevett összeg				Súly fontokban		Bevett összeg				Súly fontokban		Összes bevétel személy és katona szállításért		Összes bevétel az idegen pályákra küldött s onnan megérkezett ingókért		Fele a bevételnek a saját állomásokra küldetett és onnan megérkezett ingókért	
közvetitett	egyenes	közvetitett		egyenes		közvetitett	egyenes	közvetitett		egyenes		közvetitett	egyenes						
forgalom		forgalom				forgalom		forgalom				forgalom		frt.	k.	frt.	k.	frt.	k.
1677	270	21	07	7	77	861.743	157.594	1603	71	1002	22	917.727	—	4027	14	1015	11	833	98
1355	214	10	33	8	84	443.610	12 871	643	50	91	09	766.353	—	—	—	104	59	353	95
1848	417	17	25	17	48	1,271.872	1,063 700	1736	41	7147	71	231.619	—	5262	12	7180	10	921	06
1623	1151	21	31	44	45	768.707	202 873	1469	65	1346	97	445.432	100	—	—	1407	01	785	—
332	131	4	78	5	82	483.251	107 899	931	95	725	14	1,410.727	—	3169	57	745	16	489	14
510	427	4	18	18	14	592 743	5.528	1361	33	59	08	329.182	—	—	—	87	56	700	21
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1306	07	5	65	8	64
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	23	28	12	17
93128	14391	995	93	585	91	5,346 695	7,824.282	27566	97	49857	53	684.827	3022	75784	03	51516	59	14771	99
31980	61509	364	30	2613	84	23,053 563	3,033.992	64780	10	25642	41	468.184	16	—	—	29443	38	33180	97

Abaújvár-megye általános mező-gazdászati viszonyai.

Népmenny-nyiség.

Népmennyisége a legujabb felszámitás szerint 153,776 lelket tesz. E szerint egy négyszeg mértföldre 2928 lélek esik. Nyelvre nézve 78,192 magyar, 10,948 német, 47,857 szláv, 12,822 zsidó, 3950 czigány.

Népesedés. Foglalkozás.

A megye számít 1 sz. királyi, 3 bánya, 8 mezővárost, 231 falut, 48 népesitett, 21 népesítetlen pusztát, összesen 243 községet, melyekben foglalkozásukra nézve lakik: 532 nagyobb földbirtokos, 2542 magányzó; 1596 minden bevett és tűrt vallás felekezetű pap, tanár, tanítónő és növelde-tulajdonos; 4033 kereskedő, kereskedői segéd és vendéglős; 4654 iparos és iparos segéd; 1257 bányász; 36,010 földmivelő, közzűle 32,254 kis földbirtokos, 3856 cseléd; 4220 napszámos; 33,563 nő; 60,631 fi- és leánygyermek; 4747 dologtalan nyomorék. E szerint a 44% fogyasztó, az 56% termelőhöz úgy áll: mint 3—7 hez; a 18% iparos és művész a 82% termesztőhöz akép áll: mint 2—9 hez.

A mező-gazdászat történelmi vázlata.

E megye gazdászata, ipara ősmultját homály fedi. A római uralom és gyarmatosítás nyomaira itt találhatni ugyan

---

Abaújvár-megye monographiájához használt kútfők:

A megye mezőgazdászati viszonyait Vattay János okleveles gazdász úr volt szíves kidolgozni; fogadja köszönetemet.

Annalen der preussischen Landwirtschaft. Berlin. 1854.

A statistikai adatok jelentékeny részét Papi Balogh Péter felszólamlási vizsgálati cs. k. felügyelő úr előzékeny szivességének köszönjük.

Méltóságos Szalay István magyar királyi helytartósági tanácsos úr szivességéből bírjuk a megyei föltehermentesítési adatok összeállítását.

(Hernád-Bűd táján római sírokra sürűen találnak), de a még megoldásra várakozó történelmi kérdés: mikor, mely időben történt a gyarmatosítás; mert tudtunkkal e tájakon a rómaiak legfőllebb mint felső hatalmat gyakorlott nép fordúlhatnak elő. Hogy pedig ezen tájék a magyarok bejöttekor már lakott és művelt lehetett, a mennyiben Zalán bolgár-szláv fejedelem birodalmát olyasnak vehetni, nézetünk szerint elfogadhatjuk; a 11-ik század első felében hogy az volt, onnan gyanítjuk, mert a magyar király Aba Sámuel, kinek nevétől mint már említettük a megye elnevezését nyerte, e megye terűletére tette át lakását.

A megye fővárosa Kassa, már IV. Béla király által emeltetett királyi városi rangra, mely minőségben Nagy Lajos által megerősíttetett, úgy az Árpádok utólsó szakában vagy is a XIII. században, a vegyes- és Habsburg-házbeli uralkodók korszakában, felső Magyarország egyik legjelentékenyebb árú-lerakó helyét (Stappel-Platz) tehát az északi külkereskedés fővonalát képezte 1772-ik évig, vagyis Lengyelország első felosztásáig; ezen időszakok és koronként a gazdászat és ipar emelésére jóltevőleg hatottak.

A tatárdúlás és mohácsi vész után I. Ferdinánd és Zápolya János vetélykirályok közötti harczok legutóbbika a megye terűletén Szina és Nagy-Ida között vívatván, a török foglalás e megye terűletére némi részben benyúlt, a mennyiben a XVI. és XVII. században Eger elfoglalásával a török uralom egész Borsod-megye felső részeig Szendrőig és Abauj déli részére kiterjedt, a megye nagy részében adó szedetett, e miatt a megye nyugalma a belháborúk által több ízben megzavartatott, és mivel a törökök egész Kassa faláig portyáztak, ezen események a mezőgazdászatra habár behegedt, de káros hatást gyakoroltak.

1683-ik év őszén Szobieszky János lengyel király által személyesen vezénylett, Bécs védelmétől visszavonúló hadsereg zöme szállításánál-, és 1772-ik évben Halicsnak visszafoglalása idejében, ezen megye adófizető népe is terhes fuvarozásokat és termesztmény-szállításokat teljesített.

Az I. Napoleon uralma alatti háborúkbani jelentékeny áldozata e megyének emberszámban, termesztményekben, állatokban, pénzben, az ujabb kor történelméhez tartozik.

Az $184^{8}/_{9}$-ik évi hadjáratok s az orosz sereg zöme át- és

visszavonulása alatti sanyarúságok, terhes beszállásolások, termesztmény-szállítások és fuvarozások sajnos emlékét a mostani nemzedék még el nem feledte.

Mária-Terézia királyunk szelíd és jótevő szelleme a megyére is kihatott, a mennyiben az 1514-ik évi szomorú korszakból eredt, és az 1632. évben Császár Péter pórhad főnök felkelése miatt is megsulyosbodott jobbágy állapotot korszerű intézkedéseivel, az urbáriumnak 1767-ben behozásával, melyet II. József császár felvilágosodott akaratja még inkább szelidített s melyet az 1791: 35, 1792: 12, 1796: 3; 1802: 6, 1805: 3, 1807: 3, 1808: 9, 1812: 3, 1827: 10. törvényczikkelyei is helybenhagyta és az $183^{2}/_{6}$-ki úrbéri törvényczikkelyek alapját teszik, tűrhetővé tette, de csakis az 1848-ki IX. V. Ferdinánd által szentesített törvényczikkely szüntette meg véglegesen a hűbéri viszonyokat.

Minő volt 1514. után a parasztok személyes állása, s minő kemény határozatokat hozott azokra, kik azelőtt csak szegődményesek voltak, az 1514-ki országgyűlés; jól tudja, ki hazánk XIV. és XV-ik századbeli jogtörténetében járatos, hogy azon országgyűlésnek a parasztosztályra felette mostoha szelleme Verbőczy 25—31-ik czimjeit is átlengi; és hogy ezen törvényekben foglalt határozatok az örök igazsággal össze nem férnek, magok elismerték az ország rendei 1547: 26. törvényczikkelyben, a hol ekép nyilatkoztak: „cum variis exemplis vetustis et recentioribus saepe numero innotuerit Dei Optimi Maximi vindex ira ob peccatum populi aliquod gravius; neque ulla res magis ab aliquot annis florenti quondam Ungariae nocuisse videatur, opressione colonorum, quorum clamor ascendit jugiter ante conspectum Dei: ad avertendam indignationem summi omnium rerum opificis, ejusdemque benignitatem, pietatem et clementiam aliquando tandem afflicto huic regno renconciliandam; Ordines et Status Regni concluserunt"; bár azonban nem hiányzott a törvényhozásban a jóakarat, mégis minden rendelései, melyeket a parasztok érdekében hozott, mint péld. 1538: 21. és 22. Kőrös, 1547: 27, 1548: 48, 1550: 37, 1553: 13, 1556: 27, és 28., 1608: 13. sat., mivel mind a földes úr mint a paraszt javát, az előbbinek megszorítása nélkül akarta összeegyeztetni, siker nélkül maradtak. A paraszt rög-

höz volt kötve, és maga a király is csak földes urának beleegyezésével emelhette őt nemességre. (1622: 17, 1630: 30 sat.)

A vagyonjog, miután a parasztjószágra nézve Verbőczy (III. 30.) „Rusticus praeter laboris mercedem et proemium in terris Domini sui, quantum ad perpetuitatem, nihil juris habet; sed totius terrae proprietas ad Dominum terrestrem spectat et pertinet", oly annyira fentartatott a földes urat illetőleg, hogy 1715: 62. értelmében az még hűtlenség esetében is a földesúrra szállott. (Hogy ez régenten nem úgy volt, kitetszik Fejér Codex Diplomaticusában VIII. 5. 233. l.); a városi jószágok állása pedig túlnyomólag a városok municipalis statutumai által szabályoztatott, úgy hogy 1647: 87 szerint, csak hűtlenség esetében tartotta meg erejét azon régi szokás, mely szerint azok a királyi ügyvédre szálltak (Fejér V. 2, 106. l.), de azon határozott hozzáadással, hogy kik ily polgári jószágokkal királyi adomány által jutalmaztatnak „Donatarii tales haereditates in civitatibus et oppidis territoriisque eorum existentes, jure civili possideant" itt egyedűl nemesi jószágokról (jura possesionaria) és nemes személyek vagyonáról lehet szó.

Ha tehát a személyes és vagyonjogok ilyetén korlátoltsága mellett: a földhöz kötött állapotot, az 1687-iki országgyűlés végzései folytán a nemtelen népre hárított honvédelmi s állandó katonáskodási kötelezettséget, e mellett a közterheknek vállaira gördítését meggondoljuk; ép oly emberies mint magasztos tettnek tekinthetjük az 1848. évi IX. XIII. törvénycikkeknek, a nemzet képviselete útján eszközlött fejedelmi szentesítését, mely által a polgári és paraszt osztálynak személyes és birtoklási jogegyenlősége biztosítatván, a legnagyobb magyar jóslata „Magyarország nem volt, hanem lesz" folytán, Abaújvarmegye felszabadított jobbágysága is boldogabb jövőnek néz elébe.

Tagosítási állapot.

Az ipar, szorgalom, okszerű gazdászat csak hajnalkorszaka is szabad föld és munka mellett lehetvén képzelhető, e megye mezőgazdászata és ipara átalakulását is a közelebb idézett t. czikkre alapíthatja; mivel a birtok elkülönözés és tagosítás e megye területén mondhatni csak ezen idő óta veszi kezdetét. — 1848 előtt a megyében csakis 9, azóta 183, tehát összesen 192 községben jött ez létre, folyamatban van 44 községben (Ferdinándy Bertalan első alispán erélyességének köszönhetni ezen

kedvező állapotot és remélhető, hogy a megkezdett tagosítási perek minél elébb be fognak egymásután fejeztetni); úrbéri rendezés alá nem tartozván Kassa szabad királyi városon kivül, mely az országban legelsőbben törülte el határában a szántóföldek ugarban tartását, még 5 város.

Abaúj-vármegyében létezik $3264^{53}/_{168}$ úrbéri telek, 4727 úrbéri zsellér hely, a miért fizetendő kármentesítési tőkében 2,093,907 forint $39^{2}/_{4}$ kr. o. é., kamat hátrálékban 975,095 frt. 39 kr. (Megjegyeztetik, miszerint Abaúj-vármegye a IV-ik osztályba soroztatott, a hol az első helyosztály 550 frt. o. é., a második 500 frt. és a harmadik 450 frttal kármentesítetett. A mívelést igénylő térek 182,006 hold szántóföld.

53986 „ kert és rét.
6875 „ szőlő.
51497 „ legelő.
184,665 „ erdő.
68 „ nádas.
10603 „ laktér és udvar.
18352 „ terméketlen tér és út.

Összesen 527,933 hold cataster területet foglal el, mely térmennyiség 192 tagosított határú város és falu, 44 tagosítatlan határú város és falu 48 népesített és 21 népesítlen pusztában oszlik meg.

Mely kimutatás szerint Abaúj-vármegyében a volt úrbéresek és úrbéri zsellérek kezén létező úrbéri természetű

szántóföldek	97920
a rétek	25120
legelők	16320
szőlők	3725
erdők	13040

összesen tehát 156125 catasteri holdat tehetnek, a mennyiben az elkülönzések és rendbeszedések alkalmával, a volt úrbéresek kezeiben maradt és maradó irtás földek, a netalán amazok által elesőt kiegészítik. E szerint Abaúj-vármegyében a hűbériség alól felszabadított földterület, a mivelés alatti ágak tekintetbe vétele nélkül 156125 catasteri holdra tehető. Megjegyeztetik, mikép a még 44 községben hátralevő tagosítás és élkülönitésnél szépszámú úrbéri és úrbéri zsellér-teleknek a hűbériség alóli

kiszabadítása és kármentesítése remélhető, mely után, a különböző mivelési ágak tekintetbe vétele nélkül, a volt úrbéresek kezein találtató szabad föld 169,391 catasteri holdra tehető; a többi 207,706 holdnyi maradvány szabad királyi, kiváltságos mező és bánya városok és nemeség birtokait képezi; minélfogva az utóbbi czimű birtokok a volt úrbéresekéhez miként 4: 5-höz állnak.

A szőlőtizedet illetőleg, melynek hová előbb a kilátásba helyzett törvény útjáni megváltását a váltsági alapnak előteremtése mellett maga az előre haladó kor kivánalma sejteni hagyja, a magyar haza tagterén ezen Abaúj-vármegye van azon szerencsés helyzetben, miszerint a szőlődézma alapját szerfelett nem veszi igénybe.

Gyár- és ipar vállalatok.

A megye mezőgazdászata emelésére szolgálnak a mivelési ágak, főleg a rétek és szántóföldek között észlelhető helyes arány; a bányászat; egy részvénytársulati czukorgyár; a Moll János-féle olajgyár Kassán; két porczellán gyár, egyik Telki-Bányán, másik Hollóházán; három üveggyár (2 Regéczkén, 1 Szalánczon); két kassai különösen pedig az ép oly derék mint vállalkozó szellemű és nagy tehetségű Cornides Lajos által kezdeményezve létre jött egy csányi részvény-műmalom; veszteség levén, miszerint a radványi gróf Károlyi Ede-féle gőzmalom, kályha, fűrész, asztalos művek gyára, honi alaposan képzett művezető és segéd személyzete hiánya, a kisérletekkel karöltve járó tetemes veszteségek, a kereskedelmi piaczoktóli távolság, a kül- és belkereskedés akadályai miatt, működését egyrészben megszüntetni, másrészben alászállitani kényszerült; 7 sör-, 23 nagyobb szeszgyár, melyek legnagyobbika és jelesbike Ungár testvéreké Kassán, minden 24 órában 70—80 p. m. életneműeket dolgozván fel; 94 iparpálinka- és 311 gazdászati pálinkafőző; 2 vasolvaszda; 92 ásó és kapa-, 31 szöggyár alsó és felső Meczenzéffen; 1 szöggyár Kassán jelenleg takarék konyhák készítésével foglalkozik; az erdőszeti termékek feldolgozásával foglalkozó sindelykészítők és 13 deszka fűrészmalom Kassán, Aranyidkán, Jászón, alsó, felső Meczenzéffen, Radványban. A megye területén létező több téglavető, melynek legjobbikát a Jászón és Kassán létezők teszik ugyan, de egyike sem foglalkozik alagcsövek készítésével, a mennyiben azok használata a megyében gyakorlatban nincsen.

Közlekedés. A közlekedést fokozza a megyét Szikszón át Kassáig átmetsző vasút, melynek a külkereskedést tekintve, a tervezett szepes-oderbergi s Eperjes-duklai vonalok majdani kiépítése még fokozottabb jelentőséget nyujtand; az Eperjes-, Miskolcz és Tályának, Tornától Kassán át Gálszécsnek, Béla felől Kassán át Sátoralja-Ujhelynek s a Meczenzéfftől Szikszónak vezetett állami és országos útvonalak, valamint a többi megyei közlekedő útak is, melyek által a megye kelet-nyugati, észak-déli irányban meglehetős szabályosan át levén metszve, a közlekedés hiányos volta, vagy az értékesítési piaczokhozi juthatás akadályai felett nem panaszolkodhatni. Létezvén a megye területén $9\frac{1}{2}$ mértföldnyi vaspálya — 29 állami mű — 26 mértföldnyire országos útvonal; a közlekedési útak távköze az úthálózathoz mellékelt kimutatásokból vehető ki.

A 29 mértföldnyi állami műút fentartásához a megye első alispánjának 1865-ik évi május hó 15-én kelt jelentése szerint követelt a kormány 1864-ik évben:

	egy fogatú,	két fogatú,	gyalog napszámban
	732	18903	57252
Ebből a cs. k. építészi hivatalnak átadatott	518	8429	26010
A megyei országos útak fentartására fordítatott	194	10374	31242
Megváltatott . . .	20	100	—

A megváltásból az állampénztárba befolyt	1162	frt.	90 kr.
Az egyfogatú napszám	—	„	40 „
A kétfogatú „	1	„	25 „
A gyalog „	—	„	25 „
oszt. ért. váltatván meg.			
Került e szerint 29 mértföldnyi állami műút 800 frt. vám egyenértéke	15680	„	— „
Vám egyenértékén felül közmunkában . .	723	„	— „
Összesen	16403	frt.	— kr.

mihez a cs. kir. mérnökség, útmesterek, irodaszereik, porondok törése, szállitása, hidak építései sat. számítatván, került egy mértföld fentartása évenként 3608 frt. oszt. ért.

Az országos és megyei útak fentartása, a fennebbi megváltási kulcs szerint, került 20,855 frt. 60 krba.

Az útmesterek fizetése, hidak fentartása s építése tekintetbe-vételével, e szerint egy mértföldnyi országút 1398 frt. Ebből látható mikép az országutaknak évenkénti fentartása, melyek az állami műútakkal nem párhuzamosíthatók, hason összegekbe kerültek, bizonyságául szolgálván azok fentartási drágaságának, s a közmunkák csekély sikerének.

A megye általában egészséges éghajlattal bír ugyan, de a megye északi és nyugoti részének a Kárpátokhozi közelsége miatt a légmérséklet gyakorta változó, a nedves csapadékok az őszi és téli hónapokban kielégítők ugyan, de tavaszszal és nyárban az erdők ritkulásával előállott szabadabb légvonal és északnyugoti szelek miatt, főleg a megye déli és keleti irányában gyakori aszályt és szárazságot idéznek elő.

Hogy Abaújvár-megye hazánk egyik kiesen fekvő szép megyéjét képezi és hogy midőn a magyar első koszorúzott költő, midőn szépségéről megemlékezett, mondván:

„Jöttenek a várhoz magas Unghból szép Abaújból,“

(Eger hős költemény)

csak igazat írt; köztudomású dolog.

I. Földmivelés.

Szántóföldmivelés.

Abújvár-megye gazdászata földrajzilag három szélességi vonalra oszlik, u. m. a bor, kukoricza és rozséra. Az első gazdászati szélességi fok Ongától Hejczeig, a második Hejczétől Kassáig, az utóbbi Kassától Béláig, vagyis a megye északi vonaláig terjed.

A megye területén a földmivelés 182,504 catasteri holdon üzetik, nagyobbára hármas nyomással, részint barna, részint kapás növénynyel beültetett, lóher és bükönynyel vetett ugarban. A majorsági birtokokon váltó vagy felügyelő gazdászat (Koppelwirtschaft) noha csekély mennyiségben gyakoroltatik: de a gazdászati ipar, nevezetesen az okszerű kender, len, mák, buzér, dohány, csülleng, sáfrán, takácsmácsonya (dypsachus fullonum), torma, komlónak szakszerű mivelésével itt nem foglalkoznak.

Igaz, a dohány egyedárúság behozatala előtt Szent-András és környéke kitünően finom, a csetnekihez hasonló minőségű

dohányt termesztett, mely helységek, ha a dohánynyal beültetendő térmennyiséget 4—500 catasteri hold mennyiségre felvéve a dohány termelés tekintetében, ha már másképp nem lehet, lépéseket tennének, s a kormányt a csempészet elő nem mozdításáról egyetemes jótállás mellett biztosítanák: vagy a kincstár részére, vagy a kivitelre, termesztési engedélyt talán nyerhetnének.

A Hernádmelléke, különösen a kassai vidék, káposzta termesztéssel nagy mérvben foglalkozik, s ez képezi jövedelmének egyik tekintélyes ágát.

A földminőséget tekintve, a megye déli részét képező vidéken barna agyag és homokos agyag, a repcze, dohány, kukoricza, búza, luczerna termesztésére különösen alkalmatos. A Hernád-völgy, annak jobb és bal környéke, homokkal mérsékelt agyag, részint túlnyomólag homokos. A megye nyugati része vagyis az úgynevezett Cserehát, hullámzatos földalkatú természeténél fogva, részint homokkal mérsékelt agyag, részint kötött hideg agyag levén, gazdászatilag véve második és harmadik osztályú búzaföldnek mondható. A Kanyapta és Bódva folyó melléke, valamint az attól Kassának nyúló róna, részint kötött, részint hideg fehér nyirkos agyagot, részint homokos agyagot képezvén, a búza termesztésre alkalmatos ugyan, de a kukoriczának többé nem hazája, a megye ezen észak-nyugotnak vonúló 3—4 mértföld széles róna völgyében — a dühöngő szelek megtörése miatt a fásítás, nem különben a Göncz és Ruszka közötti térnek a Hernád folyóig és Korlát-Czéczeig pagonyok általi védését, az éghajlati viszonyok tennék kivánatossá. A megye északibb, Szepes-, Sáros- és Zemplén-megyékkel határos része, a fűzéri járás nagy része, vagy az úgynevezett Hegyköz, halmos, partos, hegyes, köves, agyagtalajú, tehát néhol hideg természeténél fogva csak rozs, árpa, zab, pohánka, burgonya termesztésre alkalmatos, mivel az égalj zordonabb, s a légmérséklet változó.

Szántó-vető eszközök, gépek.

Az ujabb szántó-vető eszközöket, gépeket illetőleg, azok használata a megye területén elterjedve nincs. Nagyobb birtokosok jószágain pesti, rimaszécsi, prakendorffi, krasznahorkai, alsómeczenzéffi, krompachi gépgyárakból vagy műhelyekből, leginkább Vidacs, Zugmayer és módosított Ruchadlo-féle ekék, egyes kettős boronák, hengerek, szecska és répavágó gépek, szórórostá-

kal lehet ugyan találkozni, de a kisebb vagy a parasztgazdák, munka és erőkímélő, s jó földmivelést feltételező szántó-vető eszközökkel épen nem barátkoztak meg.

A sormivelés, főleg nagyobb gazdászatoknál a burgonya, helylyel — noha gyéren — a kukoricza és repcze vetésnél előfordul ugyan, de a gabona neműek vetőgéppeli sorvetés és annak sormivelése csaknem ismeretlen. Sormivelés.

Trágyaúl a megye területén csupán az állati trágyát használják, a trágyának készítésére kirakott trágyagödrök, szivatytyúk s ezek által a trágya öntözése s a húgynak felhasználása gyéren fordúl elő, szóval a trágya készítésre kellő gond nem fordíttatik. Trágya készítés.

Ásvány trágya mint a gipsz, mi a megye területén idáig nem találtatik, — mész noha a nyugoti és északi hegyvonalak mészkő képletein a mészkő bőven található és olcsón termelhető, s a gyugmárga, mely e megyében több helyen találtatik, — használata ismeretlen.

A kassai czukorgyár által birt gazdászatban az emberhulladéktrágya (poudresse), s a csontliszt a kassai szöggyárban őrlötten, kisérletkép behozatott ugyan, de ujabb időben az ép oly derék mint válalkozó szellemű id. Fiedler Károly igazgatónak elhunytával, ki minden Kassán és környékén keletkezett iparválalatnak kezdője és úgy szolván szelleme volt, amazzal korábban, az utóbbival csak ez évben felhagytak. Sajnos levén azon hallgatagság, minélfogva a gazdaközönség, az összehasonlító eredmények felől nem értesítetik, noha Kassán egy poudresse gyár készítményeit a czukorgyár maga, számos kertész, gyümölcs, szőlő-mivelő, konyha kertész, káposzta termesztő, kapóssá tenné.

A megye területén a cséplőgépek használata sincs elterjedve, mivel munkás kéz kapható, és hiányzik a befektetési alap.

A takarmány termesztés mint péld. luczerna, lóher, bükköny, takarmány-kukoricza, vagy a takarmány egyveleg, kevésbé a baltaczim, csak a nagyobb jószágokban, s a miveltebb osztály birtokain tapasztalható. Az apróbb s parasztgazdáknak a tagosítás irányábani ellenszenve, a rendbeszedéseknél is, három nyomású ugargazdaság után sóvárgó előitéletes vágya miatt, a mesterséges takarmány termesztés terjedést nem nyerhet.

Évi termés. A fenebb érintett 182,504 catasteri holdnyi szántóföld területen, termeszt e megye gazda közönsége:

106,583 pozsoni mérő búzát,
492,052 kétszeres és rozsot,
101,604 árpát,
246,290 zabot,
18,988 kukoriczát,

vagyis 965,517 p. m. gabna neműeket.

1455 kölest,
2600 babot,
2050 borsót,
5200 lencsét,
1550 pohánkát,
8500 bükkönyt,

vagyis 21,355 p. m. hüvelyes veteményeket.

493,000 fej káposztát,
226,255 p. m. burgonyát.

A répa és czukorrépa termesztése 200,000 —
A lóhere termesztése . . . 6766 mázsára tehető.

Az ugarból 7370 hold vettetik, 54,800 hold ellenben barna ugarban hagyatik.

Legjobb búza Szent-András, Szikszó, Szepsi, Bőd; legjobb rozs és árpa Vizsoly, Vilmány, Tornyos-Némethi és környéke határaiban termesztetik.

Újvár és környéke, Zsujta, Pányok, alsó, felső Kéked, Nádasd, Zsadány lencséje keresett, évenkint Pestre, Némethonba Svajczba legalább 3000 p. m. vitetik ki. Hires e tekintetben a termény kereskedők előtt a szikszói simon-judai vásár, a hol kül megrendeléseket szoktak a bizományosok foganatosítani.

A Hernád felső és Kassa körüli vidék, izletes lisztdús burgonyát, szelíd és puha rostú káposztát termeszt; a megye ipara és gazdászata nagy kárára levén az, miként az egyetlen nagyobb üzletképes czukorgyár, az évenkint feldogozandó répamennyiség csekély volta, s e miatt is a kiadásban előállott nagyobb mérv

és magasbodott adó miatt is, nagyobb tevékenységet ki nem fejthetett, vagy azokkal alig küzdhet meg.

A megye területén találtató első osztályú szántóföldek a búzából 6, rozsból 7, árpából 6, zabból 8 magot, a kukoriczából 12 pozsoni mérőt holdankint; a második osztálybeliek a búzából 5, kétszeres és rozsból 5, árpából 5, zabból 6 magot, a kukoriczából 8, a burgonyából 60 p. m. holdankénti termést adnak; a harmadik osztálybeliek a búza, rozs, árpából 4, a zabból 5 magot, a kukoriczából 8, a burgonyából 40 p. m. teremnek holdanként; a negyedik osztálybeliek végre a rozs és árpából 3, zabból 4, pohánykából 8 magot adnak holdankint, burgonya termésök 25 p. mérő, melyből a megye népességét 153,776 lélek után tekintve, Dietrici számításai szerint, ha fejenkint az évi búza és gabona tápkelléket, miként 1 : 4-hez veszszük számításba, azaz 4 pozsonyi mérőt, mi 153,776 p. m. búza, 461,328 p. m. rozs kelléket eredményez, látható azonnal, hogy a búza évi termelésnél 47,193 p. m. kevesblet, ellenben a rozsnál 31,724 p. m. többlet mutatkozik, s továbbá az árpa, zab, kukoricza termelésnél 366,025 p. m. felesleget állít elő, mely akként a gyárszerű szesz készítés, mint a pálinkaházak, sörgyárak, marhák, lovak, juhok, sertések, baromfiak szükségletét nemcsak födözi, hanem a megye területén létező műmalmok, tehát a kereskedési lisztgyártás, szükségletére is befolyással van; sőt az árpa, zab, lencse, borsó nagyban, a káposzta 300,000 főig is kivitetik.

Abaújvár-megye területén tehát a szántóföldek tőke értéke 11,554,180 forintot, a földmivelés évenkénti nyers jövedelme (brutto) 1,323,234 ftot képvisel. A megye déli, nyugati és keleti részében, főleg a népesb városok határaiban a szántóföldek catasteri holdankénti értéke, az első osztálybelieknél 100 frtra, a másod otztálybelieknél 80 frtra, a harmadik osztálybelieknél 50 frtra, a negyedik osztálybelieknél 25 frtra tehető. E szerint azok becsértéki átlaga 63 frt. 75 kr. A szántóföldek 562,070 frt. 79 kr. kipuhatolt tiszta jövedelme után, holdjára 3 frt. 78 kr. földjövedelmi átlag esik.

Kertészet és gyümölcstenyésztés.

A kertmivelés 10,305 catasteri holdon üzetik, jelen alkalommal csak a konyhakertészet emeltetik ki.

Gyümölcs tenyésztésre a megye éghajlata, az északibb vidék s ez is a finomabb alma, körte, baraczk fajai kivételével —

alkalmatos. Kassa, különösen Beszter és vidékének, Göncz és vidékének cseresznyéje, almája fajai és minősége tekintetében jeles. A körte nemesb fajai nagy mérvben, kivéve a virguleust, őszi és téli bergamottét, császárkörtét, nincsenek elterjedve. — Reine-Claudeja és beszterczi szilvája jeles. Nyári, kajszi és őszi baraczkot maga Kassa és Göncz vidéke szép mennyiségben szolgáltat. A korláthi őszi baraczk hires. És ezen helyekről Halicsba, gróf Károlyi Ede radványi uradalmából Pestre, a hazai hírű almák, körték, szilvák jelentékeny mennyiségben bárha ki is vitetnek, mindamellett a megye nagyobb része a gyümölcs-tenyésztésre és nemesítésre kevés gondot fordít.

Gyümölcs, kivált szilva aszaltatik, de az aszalók egyszerű alkatúak lévén, s az aszalványokat a megfüstöléstől, tehát a füstszagtól meg nem óvják, e miatt azok keresett kiviteli czikket nem képeznek.

Kitűnő gyümölcs-tenyésztők e megyében: Háry Károly, Maléter Vilmos, Gleviczky Sándor a jeles gyümölcsfa- csemete és magkereskedő, Benczúr József, Fiedler Károly, Ducsai János, Czitó Dániel, a tiszavidéki vaspálya társulat főmérnöke Síkora Pál, Csorba Károly, a Domonkos-szerzet perjele Czapkay Tamás, Bräuer Mátyás görög egyesült lelkész — Kassán; Korponay Lajos Buzitán, gróf Károlyi Ede radványi uradalmának 16 faj cseresznyéje, 30 faj almája, körte, szilva fajainak dússága országos hírű; Bárczay Albert Bárczán; Semsey Jenő Saczán; Semsey Albert Semsén, Horváth István Makranczon, Sütő Sámuel ref. lelkész, Varga Pál Szászfán; Szentimrey Elek Krasznik-Vajdán; Gabányi Tamás k. esperes; Hadházy László ref. lelkész Szepsiben; a rozsnyai püspökség somodi uradalma; Dobza Sámuel ref. lelkész; Gróf Forgách Kálmán, Hésely Imre, Nagy István, Iván Miklós Nagy-Szalánczon; Nagy Gábor ref. lelkész Nádasdon; Ruzsbárszky Endre plébános Saczán; Drizsnyey János plébános Gönczön; Frankovszky Sámuel Arany-Idkán; Puky Pál Alsó-Mérán; Matusz József Devecserben sat.

Eperfa tenyésztéssel nagyban Soós Sándor Nádasdon; Gleviczky Sándor és a tiszavidéki vasút társulat igazgatósága Kassán foglalkoznak.

Fel kell említenünk, hogy 1862-ik évben a megye felső intézvény alapján a helységekben sok ezerre menő eperfa cse-

metét elültettetett, melynek haszna a megye jövendőjére nézve kiszámíthatlan; — s ha bár népünk pajzánsága és e részbeni gondatlansága által sok csemete ki is veszett, de mégis sok maradt meg, mely nem jelentékeny reményt ébreszthet.

A kassai nőegylet nemeslelkű a közelebbi időben elhúnyt elnöke özvegy Szirmay Károlyné, született gróf Malaspina, serkentette az árvaház növendékeit az eperfa tenyésztésre és selyemtermelésre.

Ámbár azonban a megyének Gönczig terjedő része, vagyis a határozott borvonal, — az eperfa tenyésztésre, a levelek puhább, tehát táplálóbb és kevesb rost nélküli tehát csekélyebb értékes voltú tartalmoknál fogva, — de az eperfák korábbi kiképződése, ritkábban előfordúló elfagyása, finomabb selyemtermelése, a meglehetősen sűrű népesedés miatt is alkalmatos, a megye épen ezen alsó részén a válalkozás tekintetiben semmi mozgalom vagy kezdet sem tapasztalható. Kassán és környékén az égalj zordonabb és a téli évszak hamarábbi beállta s annak tovább tartása miatt, a selyemtermelés több költség, áldozat és erőmegfeszítésbe kerül.

Meg kell hajolni végre sz. kir. Kassa város azon ízlésteljes gondos eljárása előtt, miszerint a város keleti és nyugati oldalait, vonzó szép párkokká alakította, azonkívül minden irányban a fásítást annyira előre vitte, hogy hazánkban e tekintetben is egyetlen egy kir. város sem előzi meg — emelte ezáltal vidéke festői szépségét, lege üdét és korlátozta a szelek rohamait. Még egy tized év, és felnőtt facsoportozataiban, a népmivelődés obeliszkjeit fogja az útas akaratlanúl tisztelni!

A konyhakertészet, kivéve Kassát és környékét, csekélyebb jelentőséggel bir ugyan, de remélhető, mikép a Kassa-oderbergi és Eperjes-duklai vasútvonalak kiépítésével a lakosság kedve a kertészet iránt — mivel e megye a konyha kertészetre kitűnően alkalmatos — fogékonyabbá válik.

A kertek holdankénti értéke, melyben az értéktényezőt a fekvés teszi, az I. osztályúaknál 120 frt, — a II. osztályúaknál 100 frt, — a III. osztályúaknál 80 forintra tehető. A kertek összes területének értéke 930,700 frt. Nyers jövedelme ellenben 154,576 frtot képvisel, — kipuhatoltatván a kertekből 65,127 frt. 60 kr. tiszta jövedelem; s ekkep holdankint 6 frt. 62 kr.

Rétmivelés.

A megyében 43,766 hold rét találtatik ugyan, s bár a jó rétek a mezőgazdászatnak s a kitűnő marha tenyészetnek leghatalmasabb emeltyűi, — mindazonáltal a rét mivelésre kellő gond nem fordíttatik. A Hernád, Bársonyos, Tárcza, Ósva, Bódva és Kanyapta mentiben, valamint a hegyes vidék völgyein, — hol egyszersmind mesterséges tavakban a hal tenyésztés keyés költséggel foganatosítható lehetne, — a rétöntözés könnyen, nagyobbára kevés költséggel eszközöltethetnék, s a takarmánymennyiség magát megötszörözhetné ugyan, de hiányzik a pénz, vállalkozás, a rendező technikus, a betanított kezelő, kik azonban a vállalat létrejöttével könnyen bevezethetők volnának.

Ez ideig a rétek csergetezését (Berieselung) csupán alsó-Meczenzéffen; az elárasztást (Überstauchung) Somodiban, gyakorolják a közgazdák, de miután az csekély mértékben és szabálytalanúl történik, még kezdetnek is alig nevezhető. Ugyanott és Jászón gyakorolják a réteknek szalmás trágyávali trágyázását is, mely a rétek flórájának diszlő és tápértékdúsabb volta miatt szembe ötlő.

A megyében található első osztályú rétek catasteri holdankénti középtermése 18 mázsa széna és sarjú, — a második osztályuaké 14 mázsa széna és sarjú, — a harmadik osztályuaké 10 mázsa széna és sarjú, — a negyedik osztályuaké 7 mázsa széna, összesen tehát a rétek termése 498,972, átlagosan 12 mázsa szénára tehető, melynek értéke 299,383 frt. 20 krt képvisel. A rétektől 174,626 frt. 34 kr. tiszta jövedelem puhatoltatott ki, catastralis holdankint tehát átlagosan 3 frt. 99 krt tesz. A kaszálók az I. oszályúaknál 100 frt.; a II. osztályuaknál 80 frt.; a III. osztályúaknál 60 frt.; a IV. osztályuaknál 30 frt. értékre tehetők holdankint, e szerint osztályokba sorozva 3,088,480 frt. tőke értéket képvisel.

A szőlőmivelés.

Abaújvár-megye területén 6,875 hold szőlő van, mely összesen 77 szőlőbirtokos község és 10,564 szőlőbirtokos között, 15,974 részletben oszlik meg.

A megye legkedveltebb borát Szántó, Szikszó és Hejcze szolgáltatja, az évenkénti közép termést osztályba osztott aránya szerint holdankint $11\frac{2}{4}$ akóra tehetni, mely átlagosan 58 frt. nyers jövedelmet képvisel. A szőlők holdankénti értéke az I. osztályúaknál 300 frt., a II. osztályúaknál 250 frt., a III.

osztályúaknál 200 frt., a IV. osztályúaknál 100—120 forintnyi értékre tehető levén, a szőlők után 38,616 frt. $8\frac{75}{100}$ kr. földtermés érték, átlagosan tehát osztályaránylag, holdanként 7 forint. $60^{7}/_{10}$ kr. vagy 200 □ öllel számított kapás után 95 $\frac{87}{100}$ földtermési átlag tiszta jövedelem van kinyomozva.

Az itteni szőlő metszésnél általában a tőmetszést (Bockschnitt) gyakorolják, csap vagy karika metszést a kevesb értékü szőlőknél se használnak; a háromszori kapálás, födés, nyitás gyakorlatban van, a levelezés ellenben Szikszó vidékén kezd gyakorlatba jönni. A késői szüretelés leginkább Szántón és vidékén szokásos.

A szőlőmivelés legfőbb hiánya, hogy a szőlő nem gyökeres vessző, hanem döntés vagy sűlyesztés által szabálytalanúl szaporíttatik, és csak ezen munkánál trágyáztatik. A döntés hiánya tovább, hogy a szükség szerint amint a szőlő kihal, vagy elvénül, a nemesítendő fajok tekintetbe vétele nélkül gyakoroltatik. Az oltást elterjedtnek nem mondhatni. A szőlőkben a vidékben divatozó fajok: fejér, vörös, fekete, korán és későn virágzó s érő, szabálytalanúl termesztetnek. Vannak szőlők, hol 40—50 fajt lehet látni, mig Francziaország Bordeaux és Champagne vidékein s a Rajnamellék szőlőhegyeiben legfeljebb négy vagy öt fajt, azt is elkülönzötten termesztenek. Melyek miután se a Hegyaljának, se Abaújvár-megyének határozott oenologica szőlő-terminologiája nincs, többféle tájnevekkel bírnak.

Leginkább el van terjedve a vidéken a formint, hárslevelű, kőbeli (bajor), fejérszőlő (silberweiss), bakar, purcsin, rózsasszőlő, petrezselyem, járdán, muskatal, balafánt, kadárka, a húsos rosz nedvet szolgáltató polyhos (oesterreicher), minek ültetése és termesztése a Rajna vidékén, és Franciahonban, törvény által, nagy pénzbírsággal szigorúan tiltatik.

Az elő, másod és harmad vagy utó szüret itt ismeretlen. A nedv nyerést lábbali taposás és préselés által eszközlik. A prések ódon faalkatúak, francia vagy rajnai újabb szerkezetű préseket nem láthatni. A legerebenelés vagy is a szőlőszemeknek száraikról leczes hengergép általi leperegtetése s azután való kipréselése, bár Szikszón szokásba kezd jöni, de

egyebütt ismeretlen. Innen van az, hogy középnedves és hideg éveken — midőn t. i. a szemekben a szőlőczukor ki nem fejlődhetik — fanyar a bor, s a túlnyomó cseranyag (Gerbstoff) el nem távolítása miatt, színe hamar megtörik.

Főhibája pedig a pincze- és borkezelésnek, a mustnak — 18—24 akónyi tartalmú fekvőhordókbani beszűrés helyett —, két és fél akónyi gönczi hordó nevezetű edényekbe szűretése. A bornak lefejtése itt csak későn, mondhatni annak elhasználásakor történik, mely a bornak gyakori forrását, ennek folytán verhenyes könnyen megtörő színét —, mi pedig a szállításnál és kereskedésben igen fontos kárt okoz — eszközli.

A megye déliebb vidékén, jobb években, Szántón és vidékén, Erdő-Horváthiban, mint a Hegyaljához tartozó borterületen asszuszőlőbor készíttetik, mely miután kövérebb s nagyobb mennyiségbeni szőlőczukor tartalmú; és hosszabb ideig tartó felelemzési kelléke miatt, tovább seprőn hagyandó levén, a termesztők nagy — s megrögzött szokásaikhoz ragaszkodó részét, azon balkezelés mód felé vezette: miszerint a bornak folytonosan seprőn, tehát gyakori erjedezésnek kitétetve, kell hagyatni.

Fő hiánya végre a pinczekezelésnek az, — mikép az úgynevezett két és félakó tartalmú, ezenfelül ócska és tisztátalan gönczi hordóknak használata elterjedt; s hogy a köznép borait, must állapotjában, vízzel megvesztegetni, a borkereskedők pedig — kik többnyire izraeliták — a borokat összevissza vegyíteni szokták. — Innen van azután, hogy a megye terűletén rendszeres borkereskedés nem létezik, és határozott jellemű s állandó minőségű bort, akként nagyban mint kicsinyben kapni alig lehet.

Kitűnő s okszerű bortermesztők: báró Beuszt Ödön, sz. kir. Kassa város, Óváry Pál, Lengyel Jósef plébános, Erdélyi Antal, Jászay Soma Szántón; gróf Péchy Manó Bodókő-Váralján; a kassai püspökség, Tóth Antal mérnök, Pandula Jósef plébános, özvegy Drizsnyey Lászlóné Hejczén; Hudacsko György orvos sjeles oenologus, Sípos Antal, Szentimrey Elek és Gábor, Mihályfy László plébános Szikszón; Vendéghy Jósef és Gábor, Szentimrey Bertalan Újlakon; Hamersberg László Kassán sat.

Az itt létező szőlőkben az I. osztályúak közép termése 8 —, a II. osztályúaké 10 —, a III. osztályúaké 12 —, a IV. osztályúaké 16 akót tesz; a III. és IV-ik osztályba a rosszabb bortermő szőlők levén felvéve.

Az I. osztályúakra fordítatni szokott munkáltatási költség 48 frt; a II. osztályúakra 38 frt; a III. osztályúakra 30 frt; a IV. osztályúakra 20 forintot tesz; míg a megyei legjobb borok péld. a szántói, erdő-horváthi, szikszói és hejczeinek akója 8 frt. a közép boroké mint az aszalói, kéri, bodó-kőváraljai, fonyi és korláthié 6 frt; a csekélyebb minőségűek pedig 2—3 forinttal o. é. szokott átlagosan fizettetni.

A kezelési hibák miatt a megye borkereskedése, hitele, keresettsége naponta csökkenőben van. A szőlőmiveléstől elválhatlan csapások és veszélyek, mint fagy, jégeső, ragya, rothadás, magas napszámok, gyakori terméketlenség, magas kiviteli vámok, s a birodalommal határos államok vámszabályai között még helyre nem állított beviteli arány, a politikai viszonyok ingatagsága, s még több községekben létező szőlőtized miatt is, a kivitel nemcsak hogy nem kevesbedik, hanem majd csaknem a megye fogyasztási kellékét födözi, s e miatt a szőlőmívelés alig jövedelmez valamit, s napról napra alábbszáll.

A bortermelés évenkénti 65055 akó mennyisége értékileg 225,275 forintra tehető; a szőlők tőke értéke pedig osztályaránylag 2,033,350 forintot képvisel.

Legelő. Legelő a megye terűletén 51,497 catasteri hold találtatik. Miután a tagosítás és elkülönzés miatt, a természetes legelők naponta kisebb mérvre szoríttatnak, azok többé igavonó marhák számára legelőül alig fognak szolgálhatni. Mesterséges legelők a megyében nem találtatnak.

Az I. osztályú legelők holdankénti szénatermése 6 —, a II. osztályúaké 4 —, a III. osztályúaké 2 mázsa szénatermésre tehető, s ennélfogva termésmennyisége 274,498 mázsa szénára, annak értéke pedig 164,698 forintra megy.

A legelők összesen 1,049,880 forint tőkét képviselnek, a melyektől 56,625 ft. $88^{5}/_{10}$ krajczár oszt. ért. föld tisztajövedelem, holdjától tehát átlagosan 1 frt. $29^{5}/_{10}$ kr. oszt. értékben puhatoltatott ki.

Erdészet. A megye terűletén 84,665 hold erdő van. A tölgy, cser,

bükk, nyír, kőris, szil, jegenye, veres-, szurkos- és erdei fenyő, hárs, juhar, nyárfa sat. honos.

Az erdészetnek szabályosabb kezelése, sz. kir. Kassa város, özvegy herczeg Breczenheim született Schwarzenberg Carolina herczegnő Regécz telkibányai; gróf Károlyi Ede radványi; az alsó-mislyei vallásalapítványi; gróf Forgách Kálmán szalánczi, kemenczei; az aranyidkai kincstári; a Jászóvári prémontrei rend; gróf Péchy Manó bodókő-váraljai, fáji; gróf Zichy Rezsőné született Péchy Jakobina grófnő enyiczkei, perenyi; gróf Pallavicini Alfréd szemerei; a rozsnyói püspökség somodi uradalmi; gróf Desseffy Ferencz nagy-idai; alsó és felső Meczenzéff város erdeiben szemlélhető; — a kisebb birtokosság és községek nagyobb része, a nemzetgazdászat nagy kárával és törvényeink ellenére naponta pusztítja az erdőket, rendesb erdőkezelésről, vagy a kipusztítottak helyett ujabb ültetésekről tudni sem akar.

Sz. kir. Kassa város erdeiből kerülnek ki a legtöbb, legszebb deszkák, sindelyek, épületfák, és egyéb faanyagok; a megye nagyobb része puha épületfa anyagát Kassa és alsó felső Meczenzéf város erdei szolgáltatják ki. Sajnos miszerint Kassa sz. kir. város pénzügyi állapota miatt, az erdőknek ültetés általi szaporítására, s a puszta helyek befásítására, több gondot nem fordíthat. Megjegyzést érdemel a hiányzó puhafa anyagoknak a szomszéd Sáros és Szepes megyéből és a tiszáról behozatala.

A famívelés a megyében jobbára magfa általi szaporításra szorítkozik, magültetés általi erdőmívelés csakis sz. kir. Kassa város a Jászóvári uradalom, az aranyidkai kincstár, és gróf Zichy Rezsőné született gróf Péchy Jakobina perenyi uradalma erdeiben gyakoroltatik.

Az erdők három osztályba sorozhatók: Az I. osztályú erdőkben, a puhafaneműeknél 80 éves vágás mellett, az évenkénti anyagnövekedés $2^{1}\ 3^{11}$ —, a keményfaneműeknél 100 éves vágási időszak mellett $1^{1}\ 6^{11}$ — ugyanezeknél 60—80 éves vágásnál $1^{1}\ 3^{11}$ —; a II. osztályúaknál, a puhafaneműeknél 80 éves vágási időszak mellett $1^{1}\ 5^{11}$, a keményfaneműeknél 80—100 éves vágás mellett 1^{1} —; a III. osztályúaknál a puhafaneműeknél $1^{1}\ 3^{11}$ —, 60—80 éves vágási idő-

szak mellett; a keményfa neműeknél 50—60 éves vágási időszak mellett 1^1. — E szerint az évenkénti anyagnövekedés átlag, a puhafaneműeknél 70 éves átlagos vágásszakban $1^1\ 8^{11}$ —, a keményfaneműeknél 80 éves vágásszakban $1^1\ 5^{11}$ tesz köb ölekben.

A puha erdők a megyében 9,302 holdra, az évenkénti anyagnövekedés átlaga 2417 köb ölfára, ennek értéke 19,336 frtra oszt. értékben; — a keményfa erdőknél pedig 175336 hold után, 31,257 köb-öl, 156,285 frt. oszt. ért. összesen tehát 33,674 köb-öl, 175,621 frt. oszt. ért. fát szolgáltat, melyhez a tölgyfa erdőknél a gubics, makk, cserhaj évenkint bevett értékében 52,610 frtot számítva, tesz az évenkénti bevétel 228,231 forintot; mely összeg t. i. a keményfa, e megyének épületi faanyag, tűzifa, kohók s olvaszdák, s a technicai ipar szükségeit kellőleg födözik.

Az erdők, osztályba sorozottan, 8,672,250 frt. tőke értéket képviselnek, kinyomoztatván belőlük 183,727 frt. 44 kr. föld tiszta jövedelem, holdankint tehát átlagosan 1 frt. $9^5/_{10}$ kr. oszt. értékben.

A nádasok e megyében 68 holdat foglalnak el; tőlük 64 ft. 21 kr. föld jövedelem, holdankint tehát $93^7/_{10}$ kr. puhatoltatván ki. Értékük összesen 2800 f. tőkét képviselvén, jövedelmük 144 forintra tehető. Nádasok.

A nagy és kis Izra tavakon kivül, melyek igen csekély területet foglalnak el, más tavak vagy mocsárok a megye területén nem találtatnak. Tavak és mocsárok.

A megye nagyobb gazdászatai közé számíthatók: Nagy és rendezettebb gazdászatok.

Gróf Keglevich vizsolyi- és inánesi-

Gróf Péchy Manó bodókő-váraljai- és széplaki-

Gróf Zichy Rezsőné született Péchy Jakobina enyiczkei- és perenyi-

Özv. Breczenheim herczegné fonyi- telkibányai-

Gróf Károlyi Ede fűzéri- és radványi-

Gróf Forgách Kálmán nagyszalánczi- és kemenczei-

A prémontrend jászóvári-

A rozsnyói püspökség somodi-

Gróf Pallavicini Alfred szemerei-

Semsey Jenő lajosházi-
Gróf Desseffy Ferencz nagyidai-
Gróf Csáky János abaújvári-
Semsey Albert semsei-
Sz. kir. Kassa város forrói-
Gróf Csáky László és Holländer szikszói-
A kassai megyés püspökség hejczei-
Az esztergomi papnövelde széplaki uradalmi jószágaik.

Közép terjedelmű jószágokban nevezetesebb gazdák:
A kassai czukorgyár.
Hammersberg László, Régen János — Kassán.
A Péchy testvérek Kázsmárkon és Selyeben.
Szathmáry Miklós Kisfaluban.
Ducsay Rezső Tornyos-Németiben.
Lánczy Jakab Alsó-Lánczon.
Szalay Antal Berethen.
Kubinyi Miklós, Putnoky Jósef — Felső-Kázsmárkon.
Gálos Lajos, Karsa Pál — Zsujtán.
Vendéghy Jósef és Gábor Puszta-Vendégiben.
Szentimrey Bertalan és Elek Krasznik-Vajdán.
Zsarnay Lajos Büttösön.
Janthó Bertalan, Mihályi Károly, Pajzos János — Zsadányban.
Joób Tamás és Ferencz Fancsalon.
Hideg Károly, Fáy József — Fügeden.
Gelley Jósef és Ferencz, Hubay Ágoston, Vécsey András, id. Vékey László — Péderben.
Pamlényi Pál, András, Gelley Antal — Pamlényban.
Koós Pál, Szentimrey András, Gábor — Jánokon.

Horváth István,
Szentpéteryek } Makranczon.
Czékus Gyula

Meczner Ferencz
Hunyor Soma } Korláthon.
Téglássy András és Sándor

Gábriel István
Szentimrey László } Gibárton.

Csoma örökösök Rásonyban.
Hedry Ernő Alsó-Lánczon.
Kohányi Imre Csanyban.
Gál János Szenden.
Ranky Antal Rankon.
Glück Ábrahám Nagy-Bodolón.

Kelcz Gyula
Alth Jósef
Ujházy József
Spóner Gusztáv
Geiger Mózes } Rozgonyban.
Janik Ágoston árvái
Jakobs Gusztáv haszonbérlő

Puky Pál
Matusz Lajos, } Mérán.
Horváth György

Ferdinándy Bertalan, István
özv. Drisnyey Lászlóné } Hidas-Németiben.

Hennel Jósef, haszonbérlő
Liszkay Ferencz plébános } Forrón.

Kállay Elek,
Szálé Péter } Homrogdon.

Glück Vilmos Gecsén.

Weiszer Bernát,
Gedeon István,
Gróf Csáky Rezső } Nádasdon.
Grofcsik Jósef plébános

Tarnóczy József Idrányban.
Jászay Soma Szántón.
Fekete György Felső-Kékeden.

Melczer Andor
Jakabfalvay Ferencz } Alsó-Kékeden.

Teleky Péter
Máczy János, István } Kenyheczen.
Horváth Ferencz

Darvas Imre Ongán.

Fekete István Szkároson.

Dókus Józef Felső-Regmeczen.

Komáromy László Mikóházán.

Bárczay János
Melczer István } Kérben.

Szentimrey Lajos
Bazsó Imre } Baktán.

Özv. Szentimrey Györgyné
Pongrácz Sebestyén
Reguly András } Buzithán.
Zeldmayer Húgó

Ónody András Restén.

Paluzsa György
Botka Ferencz } N. Bozsván.

Nágel Mózes haszonbérlő Jánokon.

Kereszténvi Albert plébános Inánccson.

Pataky János Csobádon.

Darvas Antal Onga-Ujfaluban.

Péchy Józef
Dózsa Sándor } Kis-Kinyízsen.

Lovasy Imre plébános Koksó-Mindszenten.

Báró Fischer Károly
Laufer Ignácz jeles szeszgyárnok } Buzinkán.

Schwarcz Józef jeles szeszgyárnok és mezőgazda Saczán.

Desseffy Pál Pányban.

Janke András Szakalyban.

Krayník Sándor Szinán.

Krayník Ödön
Grósz Józef jeles szeszgyárnok és mezőgazda } Göncz-Ruszkán.

Dorner Ferencz Hernád-Vécsén.

Lacsny Vincze plébános,
Czitó Dániel } Hernád-Kércsen.

Bárczay Albert és Dániel Bárczán.
Ganzaug Jósef Szőllőskén.
Bárczay Ferencz és László Perén.
Bárczay Jósef Dobszán.
Koós testvérek Csécsben.
Putnoky Ákos, Szirmay István, Eötves Simon } Hernád-Büdön sat.

E megye okszerü gazdászata, mesterseges takarmányok terjesztése, váltó gazdászata, helvét tehenészetének, a czélszerű gazdászati eszközök alkalmazása, valamint a kassai czukorgyár alapításának szelleme, és tetthű apostola Kassán s e megyében boldog emlékekezetű Farkassányi Sámuel levén, a kegyelet kívánja nevének a gazdászat emlékrovatábai feljegyzését.

A kisebb és parasztgazdaságok kitűnőbbjeit Göncz, Vizsoly, Vilmány, Encs, Inánes, Aszaló, Méra, Novaj, Kér, Szántó, Újvár, Csány, Szepsi, Péder, somodi községek határaiban lehet feltalálni. Megemlítendők levén a többek közt;

Krózser György Perenyben.
Forray György Hímben.
Dudás Mihály Alsó-Mérán.
Cservenko István, Jósef Restén.
Potoczki András, Gubó János, Urbányi Mihály, Szabó Jósef Jánokon.
Varga László Nagy-Bodolón.
Gócs János, Szántay Dániel, Kis Dániel, Farkas Ádám, Turóczy István Szepsiben.
Gyula András, Fecsu István Somodiban.
Macsata András Jászón sat.

II. Állatország.

Szarvasmarha tenyésztés.

Abaújvár-megye területén 54,628 darab szarvasmarha létezik.

A szarvasmarhánál honos fajok a magyar-, helvét-, mürzthali-, magyar keresztesítés, és a magyar hegyi vagy lengyel faj.

A magyar faj a megye déli, keleti, nyugoti részében leginkább el van terjedve, beltenyésztéssel (Inzucht) az igavonó

barmok túlnyomó részét az képezi. — A helvét-, mürztháli faj tiszta beltenyésztése Kassán sincsen szokásban, csupán azok keresztesítése van gyakorlatban, valamint az a kassai tehenészetekben — a hol a tejgazdászat űzetik — tapasztalható. —

A hegyi vagy lengyel faj, a megye keleti, északi, nyugoti vidékein elszórtan tenyésztetik, mely legkisebb testsúllyal bírván, s e miatt kevés tápkellék, a mellett bő és sűrű teje miatt, a köznép keresett faja

A szarvasmarha nemesítés gyér, s a tejnek marhasajttá gyártása általi értékesítése ismeretlen. — A tehenészetnek hasznát csak a gyéren nyert tej, vaj, borjútenyésztés, és trágyanyerés által válik elérhetőnek, mely két elsőbb, a mennyiben kevés kivétellel a helybeli szükségre szorítkozik, csekély jelentőségű.

A megyében a legkitűnőbb tehenészetek Kassán vannak, melyek közűl kiemelendők:

A kassai czukorgyáré, Kloczkó Jánosé, Fiedler Károlyé, Vashegyi Antalé, Hammersberg Lászlóé, Rozmann Józefé sat.

A megyében jeles marhatenyésztők: gróf Forgách Kálmán Szalánczon. Gróf Zichy Rezsőné született gróf Péchy Jakobina Perényben, Semsey Jenő Saczán; Bárczay Albert és Józef Bárczán stb. A megyében van 12,257 darab ökör, 18,973 darab egy évtől háromig számítható borjú és tinó — 330 bika, 23,068 tehén, melyek értékét 1,307,747 fra oszt. értékben tehetni.

Az 1864-ben a megyében dühöngő keleti marhavész — lépfene — a megye közigazgatósági hatóságának alkalmat nyújtott ezen vész elhárítása tekintetéből rendőri felügyeletet gyakorolni, s a megye első alispánjának jelentése szerint 6184 darab megbetegedett, 4716 darab eldöglött, 15 darab lebunkóztatott, — 1453 darab meggyógyúlt.

A megye nagy részében 1858 és 1863-ban uralkodó szárazság folytán beállott tökéletes terméketlenség nemcsak gátolta a marhaszaporodást, sőt azok száma kevesbedésére, dög, levágás, eladás is hatván, — miután 1857-től a megye terűletén szabályszerű összeírás nem eszközöltetett, a marha létszám kipuhatolása tekintetiben csak azon évi összeirást vehetjük alapúl.

Juh a megyében 108,053 darab találtatik, melyből 13,500 darab magyar, 94,553 birka. Juh tenyésztés.

A birkák csekély részben electorálok, inkább negrettik vagy infantadosok, túlnyomólag pedig a negrettinek a magyar juhokkali keresztesítéséből származott megállandósított negrettiek.

Az electorálokat herczeg Breczenheim telkibányai, és gróf Károlyi István vilyi és kápolnai törzsnyájaik ismertették meg a gazda közönséggel; az utóbbiakat a vallásalapítvány sajóládi és gróf Erdődy család ónodi törzsjuhászatai segítették meghonosítani. A magyar juhok, noha gyapjok a köznépviselet anyagát képezi, naponta ritkúlnak.

Az electorál faj birkáit itt is egy ízben szokták nyírni —, kosarozásra gyöngébb s finomabb alkatuknál fogva, valamint sajt készítésre haszonnal nem használhatók. A negretti faj, s ennek keresztesítése túlnyomólag elterjedt ugyan, de nagyobbára az állattenyésztés tökélyével párhuzamos fejlődése nem észlelhető; mivel hiányzanak, oly szaktudománynyal vezetett törzsnyájak, a honnan a kisebb gazda közönség — ha a vevők száma elég lenne, — olcsó törzskosait nyerhetné.

Ezen oknál fogva a nyert gyapjú többnyire nem állandó (inconstant) jellegű, a termesztő nem ismeri a gyárnok kívánságát, s termelőink más — gazdaságilag előhaladt államok termelői példáján nem okúlva, a gyapjú rendezők tanácsával nem élnek, — a fésűgyapjúnak (Kammwolle) — mely pedig jelenleg keresztszövetű ruha anyagaink legfőbb kivánalma — tökélyét nem ismerik.

A megye nagy részében fejetés és kosarozás űzetik, melynél a számítás és okszerűség nem mindenkor tapasztalható. — A kosarozás nem czél, csupán eszköznek tekintendő lévén, csak helyhez kötött érdekkel bír. Mert az csak hidegebb talajú, emelkedett — magas, s e miatt nehezen mívelhető földeken, valamint a fejetés is távol fekvő helyeken lehetvén használható; róna és melegebb talajú földeken a fejetés a szaporodás és gyapjúbani veszteség, — a kosarozás pedig a trágya mennyiség és minőség kárával történvén, a számítás kisérletét ki nem állja.

A magyar juh, mivel az égalj viszontagságát legjobban kiállja, a takarmány minőségben nem válogatós, szaporításra alkalmatos, s a halandóság nála aránylag csekély; nagyobb figyelmet érdemelne.

A megye juhaiban fekvő tőke 432,212 frtot képvisel. Az évenkénti gyapjú mennyiség birka gyapjúban 1176 mázsát — magyar gyapjúban 540 mázsát, összesen 107,580 ft.

Legkitűnőbb juhászatok jelenleg a megyében: gróf Károlyi Eduárdé Radványban.

A rozsnyói püspökségé Somodiban.

A jászóvári prémontrendieké.

Gróf Forgách Kálmáné Nagy-Szalánczon.

Gróf Péchy Manóé Bodókő-Váralján.

Lótenyésztés.

A lótenyésztés a megyében hátra van.

Találtatnak ugyan a megye nagyobb földbirtokosai közűl, mint péld. gróf Péchy Manó, gróf Forgách Kálmán, gróf Károlyi Ede, Semsey Jenő, Bárczay Jósef, Kohányi Imre Csanyban, Fáy Péter Kis-Bodólon, Pamlényi Pál Pamlényban, Vécsey András Péderben, Dudás Mihály Alsó-Mérán, a dobszai nemesség általában sat. kik a lótenyésztést nemesített mének és kanczák által emelni törekszenek, — de a mennyiben a tenyészmének száma aránylag csekély, s a vonó faj (Zugschlag) mint a gazdászat érdekeibe vágó, köztük kellőleg képviselve nincs; a köztenyésztők a különben csekély hágatási díjak fizetését értelmiségök és számítás képesség hiánya miatt, nagyobbára gazdászati befektetésnek nem tekintik, — s azt felszámítani nem képesek, mit tesz 120 forinttól 250 forintig értékesíthető csikókat, 3 vagy 4 éves korukban, vagy 20—25 forint értékű gebéket, ugyanannyi tenyész idő alatt nevelni, e szerint a tenyésztésnél semmit, vagy 25—40%-et nyerni, vagy a takarmányt jobban értékesíteni.

A megye nemesi osztálya 1834. év május 26-án tartott közgyűlésében, a megyében létező 5 járás számára, hármával, összesen tehát 15 darab hágó és egy próba ménlónak a cs. kir. mezőhegyesi ménesből való vételét — saját nemesi pénztárából 8000 frtot pp. utalványozván — elrendelte. — Mely végzés 1835-ben juniushó 1-jén 9 darab ménlónak a cs. kir. mezőhegyesi ménesből . . . . . 3909 frt. pp.

később 6 darab ménlónak az erdélyországi ménesekből . . . . 3316 frt. 22 8/10 kr.
Egy próba ménlónak . . . . . 56 frtért való vételével foganatosíttatott.

Noha gróf Péchy Manó a megye érdekében Erdélybe e czélból tett útja költségeit saját erszényéből födezte, a többi kiküldöttek napi díjai, a szállítás költségei 718 frtot 37 2/10 igényeltek. — Került e szerint egy ménló szállítás nélkül 480 frt. 22 krba pp., szállítással 528 frt. 17 krba pp.

Évi takarmányúl szükségeltetett:

450 köböl zab
350 mázsa széna
230 mázsa árpa- } szalma.
350 mázsa gabona- }

A mellékök alkalmazott személyzet állott: Egy ménló felügyelőből, 200 frt. pp. évi fizetés, 60 frt. pp. lakbér, 18 öl fa, vagy annak akkori értéke 90 frt. pp. Összesen 350 frt. pp. évi fizetéssel.

6 lovásznak havonkint 6 p. forinttal számított fizetése, egy évre tett . . . 432 frtot
1 állatorvos fizetése. . . 150 frt.

1842-ben a ménlovak tartása került 2363 frt. 39 8/10 krba.
Ezen ménintézet 1835. évtől 1843. év kezdetéig, tehát 7 év alatt került össszesen . . . . . 15,402 frt. 34 krba.
A ménlovak tartatására kiadatott . . 10,367 frt. — „
A tartás került évenkint . . . . 2,201 frtba.
A hágatási díjakból, melyekhez a megye adóközönsége egy fillérrel sem járult, 7 év alatt bejött 2640 frt.
Évenkint tehát . . . . . 377 frt.
Meghágatott a fennebbi idő alatt . . 2368 kancza.
Közép számítással évenkint . . . 378 darab.

Legkevesb eredmény mutatkozott a hágatásnál a fűzéri járásban, a hol a fennebbi időszak alatt évenkint csak 72 darab csikót nyerhetett a földmíves adófizető közönség. Került egy kancza hágatása közép számítással 6 ppfrtba.

1840-ben a hágómének száma 2 darabbal szaporíttatott.

1843-ban kisasszonyhó 21-én tartott közgyűlése alkalmával, a ménintézetnek megszüntetése rendeltetett el, a midőn

18 darab ménlónak eladásából . 1957 frt.
A szerszámok és ingóságok eladásából . . . . . 104 frt. $^{8}/_{10}$ kr.

Összesen 2061 frt. $^{8}/_{10}$ kr.

jött be.

E szerint a megyei nemesség áldozatkészsége által létrehozott ménintézet, mely Kassán 1835-től 1843-ig létezett, a rá fordított feltartási alap költség és a szakértelemmel való mén felfrissítés hiányában is, jobb eredmény sikeresítése nélkül, alig észrevehető sikerrel megszünt.

Sajnos jelenben is, hogy a cs. kir. ménesintézetek e megyének a tenyész helyektőli távolabb fekvése, s az átküldéssel járó nagyobb költségek miatt, a megye terűletére a kanczák számához aránylag csekély számú s csakis 16 darab ményt küldhetnek; mert az évenkint küldöttek 5 — 10 frtig fizetendő díjért hágván, ezen díjak — miután a felállított mének kitűnően jelesek — igen mérsékeltnek mondhatók.

Ha bár a megye terűletén a gazda közönségnél 255 darab ménló találtatik is, de a mennyiben azok között, noha elszórtan hágatásra alkalmatos alig van 20 darab; a díjjazott és hatóságilag szabadalmazott ménekkeli hágatás, kedvezőbb sikert biztosítana.

Abaújvár-megye terűletén van 255 darab mén, 5491 darab kancza, 5989 darab herélt ló, 3079 darab 3 évtől lefelé menő csikó, 31 darab öszvér összesen tehát 14,845 darab mely mennyiség . . . . . 357,528 forint tőkét képvisel.

Sertés tenyésztés.

A megyében részint mongolicza, részint szalontai veres, részint lengyelfaj, avagy azok keresztesítése által tenyésztetik.

Mióta a megye terűletén a tagosítás nagyobb mérvet nyer, több községben a közlegelő megszünte, vagy korlátozása, s a makktermő idősb erdők ritkúlta, vagy azok pusztítása és kiirtása folytán a sertés tenyésztés mennyiségében és minőségében alászállott, és így évenkénti használatra a megyébe sok sertés behozatik. A kassai sódarok híresek, s nagy mennyiségben — 1600 mázsa körűl — 48,090 frt. értékben kiviteli czikket képeznek.

A megyében találtató sertés 36,756 darabból áll, mely . . . . . 147,024 tőkét képvisel.

Kitűnő sertés tenyésztők: A jászóvári prémontreiek uradalmai, gróf Péchy Manó uradalmai, Vendéghy Jósef, Gábor. Pamlényi Pál, Vécsey András, Hubay Ágoston, Teleky Péter Téglássy András, Lánczy Jakab, gróf Károlyi Ede stb.

Kecske tenyésztés.

A kecske tenyésztés a megyének csak igen kevés, hegyes és csalitos határú községeiben folytattatván, gazdászati tekintetben, mivel hasznot csak teje és kosarozás által nyujt, különös figyelmet nem érdemel.

E megye területén van 313 darab kecske, mely 1252 frt. tőkét képvisel.

Bival tenyésztés.

A bivaltenyésztés csekély voltánál fogva, fontossággal nem bír. — Van a megyében 24 darab, mely 1440 frt. tőkét képvisel.

Szamár tenyésztés.

A szamár a mennyiben az emelkedett szőlők mívelése miatt, a szőlőtermesztő vidéken szükséges állat, azonkivül a juhászok teherhordásait is képezi, van a megyében 596 darab, mely 2980 frt tőkét képvisel.

Méh tenyésztés.

Méh tenyésztésre a megye területe kitűnően alkalmatos. Az egymást felváltó erdők, rétek virányai, s az azt átmetsző folyók, patakok, a méhtenyésztés előmozdítására jóltevően hatnak. Évenkint termeltetik a megyében 6800 mázsa méz, mely 13,600 frt. oszt. ért jövedelmet hoz. Van a megyében 8940 kaptár méh, mely 44,700 frt. oszt. ért. tőkét képvisel.

Kitűnő méhészek a megyében: Czitó Sámuel, Sikora Pál, Máté János Kassán; Pataky János Csobádon, Halkóczy János plébános Jászó-Újfaluban, Kádas Antal plébános, Bablonkai János. Létray János római catholicus iskolamester Somodiban sat.

Az állattenyésztés eredményét az 1850-ik évet megelőzött időszakban kipuhatolni nem lehetvén, az 1850. és 1857-ik évi marha összeíratokat mutatjuk be:

	Sorszám	Járások nevei	Lovak száma				Ösvér
			Ménlő	Kancza	Herélt	Csikó 3 évig	
1850.	I.	Sz. kir. Kassa város .	13	297	419	63	—
	II.	Kassai járás . . .	23	1256	1305	782	5
	III.	Fűzéri járás . . .	12	1113	1090	777	19
	IV.	Csereháti járás . .	51	1165	1817	897	19
	V.	Szikszói járás . . .	69	1613	1717	1189	13
	VI.	Gönczi járás . . .	37	793	1112	598	5
		Összesen .	205	6237	7460	4306	61
1857.	I.	Sz. kir. Kassa város .	15	203	358	41	—
	II.	Kassai járás . . .	60	1193	1204	676	9
	III.	Fűzéri járás . . .	20	537	489	282	—
	IV.	Csereháti járás . .	48	1012	1413	619	5
	V.	Szikszói járás . .	65	1598	1648	1095	8
	VI.	Gönczi járás . . .	47	948	877	366	9
		Összesen .	255	5491	5989	3079	31
		1864-ben eldöglett .	—	—	—	—	—
		1857-ben több . .	50	—	—	—	—
		Kevesebb . .	—	746	1481	1227	30

Szarvasmarha				Szamár	Juh	Kecske	Sertés
Bika	Tehén	Ökör	Borjú 3 évig				
21	909	198	439	31	368	8	1596
44	4610	3204	5279	17	18,880	93	9801
39	4004	3924	3240	19	13,513	223	4197
93	7009	3857	6319	73	35,669	18	8917
65	5603	2093	4973	319	28,307	38	10,097
21	6239	3570	3673	201	23,781	128	6047
283	28,374	17,846	22,923	649	120,518	408	40,655
23	879	191	345	20	162	3	1192
76	6326	3625	4785	23	24,868	17	7929
39	2253	1433	2120	26	9096	161	3300
84	6416	3448	6072	69	34,666	11	8895
58	5180	1939	4678	310	26,796	34	9576
50	4014	2621	2973	148	22,465	87	5864
330	25,068	13,257	20,973	596	108,053	313	36,756
—	2000	1000	2000	—	—	—	—
47	—	—	—	—	—	—	—
—	3306	4589	3050	53	12,465	95	3899

A bemutatott táblázatból, egybevetőleg az 1850-ki szabályszerű összeírás eredményével, — önkénytelenül szembeötlik az olvasónak a megyebeli marha létszámnak 32,843 darabbali alászállása. Ezen hanyatlás leginkább a füzéri járás községeiben észlelhető; mely körülmény egyszersmind míg egy részről a nép elszegényedésének s vagyoni alább szállásának mutatója, — másrészről a termelésben mutatkozó jobb arány, csak a szántóföldek jobb mivelése, helyenkint a közlegelők feltörése, s jobb vetőmagok beszerzése által eszközlött lehetőségre mutat.

De hogy a fennebbiekben kimutatott 12,257 ökör, -- 5491 kancza, — 5989 herélt ló, — összesen tehát 23,737 darab, — 182,006 catasteri holdnyi területű szántóföldnek, még csak hármas nyomásbani mívelésére is elégtelen, kitetszik abból, miszerint a fentebbi összeget kettős ekefogatokká alakítván, minden ilyenre 51 hold szántóföldnek mívelése esnék, mit hogy egy kettős fogat teljesíteni nem képes, és hogy egy kétfogatú iga, magában a váltógazdaságban is 30 catasteri holdnál többet nem mívelhet, a mezőgazdászatnak tapasztaláson alapúló ténye.

A marha számának e megyébeni alábbszállása minden esetre az állattenyésztés nemesítése, a földmívelésnél a mesterséges takarmánynak tulnyomóbb termesztésére, a rétmívelés s öntözés eszközlésére szolgálhat ösztönül, — azon oknál fogva is; mivel ha a gazdaközönség az állattenyésztést számban és minőségben növelni s nemesíteni nem törekszik, a jobb szántóvető eszközök terjedése s használata, e szerint a trágyának sikeresebbítése által, a termelésben eddigelő mutatkozó előny csak hátrányára válik; mivel az állattenyésztés az, mely a földmívelés termékei árával hasonlíthattan, a kivitelnél fontosabb tényező képzésére hivatva van.

III. Szárnyas állatok.

Házi szárnyas állatok.

A mennyiben a házi szárnyas állatok a háztartás és kereskedelemben fontos tényezőt képeznek, azok növelését, mennyiségét, minőségét érintetlenül hagyni nem lehet.

Abaújvár-megye területén a hazában meghonosult barom-

fiak, mint a pulyka, lúd, récze, tyúk (hazai és chochinchinai), s galamb, bőven találtatnak.

A pulyka kisebb mennyiségben tenyésztetik, mivel húsa a köznépnek nem igen kedvelt eledele, ellenben lúd nagy mennyiségben, mivel a köznép, a jó gazdasszony, a vőlegény, a menyasszony gazdag állapota megismertető jeléül tekinti a duzzadó párnákat s a ház menyezetéhez felrakott dunnákat. Azonban húsa, zsiradéka a lakosság kedvelt eledelét képezvén, ez okból tekintve is hasznos állat. Kassa, Szepsiváros vásárain a pehely, toll keresett czikk és Pest, Bécs felé nagy mennyiségben vitetik ki.

A tyúktenyésztésnél a chochinchinai faj elterjedt, s mondhatni, hogy a megye tyukjainak egy harmadát teszi; puhább húsa, könnyebb hízása, 's bővebb tojásozása, — a kertek és mezőkbeni gyérebb kártékonysága miatt, kedvelt állat. Kassa piacza a tyúktenyésztésnek és a tojások jó értékesítésének elég ingert ad.

A lúdtartásban nem különben a réczetenyésztésben is, kitűnő községeket a Hernád, Bódva s Kanyapta mellékiek teszik, a mennyiben köztudomásilag ezek a bő és üde vizeket kiválóan szeretik, mint sikeres tenyésztésöknek fő kivánalmát.

A megyében van körülbelől 10,000 tenyész darab pulyka
35,000 „ lúd
24,000 „ récze
80,000 „ tyúk
melyeknek értékét 48,800 oszt. ért. forintra tehetni, ez okból tenyésztésök fontossága belátható.

A miskolcz-pesti és kassa-oderbergi pályavonalak kiépítésével, a baromfiak, pelyhek, tojások kivitele fontosabb kiviteli czikkeket fogván képezni, a baromfiak tenyésztése ennélfogva még nagyobb gonddali ápolásra várakozik.

IV. Ásványország.

Noha a megye területén, mint fönnebb előadatott, arany, ezüst, réz, vas, piskolt több bányákban műveltetik, ezen alka- Ásványország.

lommal az ásványországnak csupán a gazdászattal ikeroldalára szorítkozunk.

Porczellángyár. Porczellángyár Telki-Bányán özvegy herczeg Breczenheim szül. Schwarzenberg herczegnő, és Hollóházán gróf Károlyi Ede jószágán létezik. Az első gyár jeles caolin vagy porczellán földdel bír, mostani bérlője Fiedler Gyula, a gyártmányok tartóssága és díszes kiállítása körül, jeles hazafiúi érdemeket szerzett magának, miáltal azok elannyira kapóssá és keresetté váltak, hogy a dunai fejedelemségekben és az európai törökbirodalomban is, közkedvelt czikket képeznek készítményei.

A hollóházi gyár, a caolin vagy porczellán föld kevésbé jó volta miatt, a vállalkozó bérlő nagyobb tőkét be nem fektethetvén, de különben is a vetélyt amazzal ki nem állhatván, csupán a bel és szomszéd megyek közép osztálya használatára szolgálandó edények gyártására szorítkozik.

Üveg gyárak. Üveg gyáraink vannak: a regéczi-, szalánczi hutákban; — az első özvegy herczeg Breczenheim szül. Sahwarzenberg herczegnő, a másik gróf Forgách Kálmán tulajdona. Mind a kettőnek készítményei az érdesen barna kova kövek és kékes barna hamuzsír miatt, csak közönséges gyártmányokra szorítkoznak, nagy kár lévén a gyártmányoknak finomabb minőségben előállítási hiánya; holott finom kovakő a megyében bőségben található és hamuzsír termelhető. Korszerű vállalat lenne továbbá a készítmények köszörülése s a festvények és szinezetek használata is, mivel az által a behozatal nagyban mellőzhető lenne; az utóbbi czél elérésében a Loóg János által bérlelt szalánczi gyár lőn dicséretet és pártolást érdemlő úttörő.

Kőszéntelepek. Az ujabb időben a somodi helységben mészkőképletre lerakodott barnaszén (Braunkohle) találtatott, de a mennyiben a telep megnyitása és mivelés alá vétele szakértő hozzá járulta nélkül történt, a telep gyuladásba jött s abba hagyatott. A környékbeli vasgyárak, olvaszdák és kohók szakértő iparosai idővel hihetőleg ezen iparág fejlesztéséhez fognak nyúlni.

Malomkőgyár. Fony község határában egy társulat a kovarcz-képletből jeles franczia modorú malomköveket fejtetvén és gyártatván, készítményei nemcsak a hazában, hanem a mellék tartományokban is ismeretesekké lőnek.

A turfa (Torf), noha a Kanyapta és valószínűleg a Hernád mentiben és Völgyén található, tüzelő anyagaink még jelenlegi bőségében nem használtatik. Turfa.

Abaúj vármegye mező- és erdő gazdászati fekvő tőkéje: Mező- és erdőgazdászati tőke.

A szántóföldekben . .	11,554,180 frt.
Kertekben	930,700 „
Rétekben	3,088,480 „
Szőllőkben	1,684,000 „
Legelőkben	1,049,880 „
Erdőkben	8,672,250 „
Nádasokban	2,800 „
Összesen	26,982,290 frt. oszt. ért.

tőkét képvisel, míg azoknak nyers (Brutto) bevétele:

a szántó földeké . . .	1,323,234 frt.
kerteké	154,576 „
réteke	299,383 „
szőllőké	225,275 „
legelőké	164,698 „
erdőké	228,231 „
nádasoké	144 „
Összesen	2,395,541 frtra vehető fel.

Az állattenyésztés, vagy a mezőgazdaság forgó tőkéje: Az állattenyésztés vagy a mezőgazdászat forgó tőkéje.

szarvasmarhákban . . .	1,307,747 frt.
juhokban	432,212 „
lovakban	357,528 „
sertésekben	147,024 „
kecskékben	1,252 „
bivalokban	1,440 „
szamarakban	2,980 „
méhekben	44,700 „

Összesen tehát 2,294,883 frtot képvisel, melyből könnyen átláthatni a forgó tőke szám és mennyiségbeni aránytalanságát a fekvő tőkéhez viszonyítva, valamint azt is, miszerint a fekvő tőke nyers bevétele tételei, pénzügyileg mint nemzetgazdászatilag sok kívánni valót hagynak odáig, a míg a

fekvő tőke gyümölcsözése a korszükség s a gazdászati előhaladás kivánalmainak megfelelő vonalra lesz emelhető. — De miután ezekre más tényezőknek is határozó befolyásuk van, — az egyenes és egyenetlen adótól, amannak a tőke s jövedelem képessége, emennek a munka, ipar, s a forgalomban létező és létezhető arányáról annak idejében, a mennyire magunknak felőle tudomást szerezhetünk, szólani fogunk.

Hogy a fennebbi 26,982,290 forint fekvőségektőke értéke a megye befektetett forgó tőkéjével azaz 2,294,883 forinttal épen semmi arányban sincs, s hogy az nagy mértékben hiányzik, s hogy a megye mezőgazdászata a forgó s üzleti tőke szaporítására várakozik, kitetszik onnan, hogy a szántóföldek, kertek, rétek, szőllők 17,257,360 frtban felvett értéke után 25% forgótőke kelléket, tehát 4,314,334 frt. oszt. ért. igényelne, s annak meglétele ennek egyedül minimumát igazolná.

Hogy gazdászatunk és gazdászati iparunk fekvő és forgó tőkéje Angolhonétól, hol az 65—70, — Belgiumétól hol 60, Franciaországétól hol 50, — Hollandiától hol 58; — Badeni nagyherczegség, Szászország, Poroszország, Hasszia, Würtenberg és Bajorországétól, hol az 30—60 száztóli között változik, messze áll; Dietrici munkájában (Annalen der preussischen Landwirtschaft. Berlin 1854) fényesen van igazolva.

Gazdászati építészet.

A gazdászati építések s épületek a megyében a nagyobb uradalmakban többnyire kő, tégla, vályogból rakvák — cserep, sindely — ritkábban szalmával födve. — Az építészetné lritkán vannak a tisztán gazdászati czélok elérve. Legtöbb gond, számítás, czélelérés észlelhető a juhászatoknál. — Ökör, tehén, ló, istálók építésénél a czél a szélsőségek felé hajlik, mivel ez utóbbiak vagy pazarsággal, — vagy számítás nélküli czélszerűtlenséggel építvék. Ez okból hiányzik az itteni uradalmi majorságoknál a vonzó, meglepő s feltűnőség, mi a dunáninneni s túli majorságoknak annyira felismertető jellege.

A megyében az angol, vagy a svájczi takarékossággal párosult czélszerű építési modor nincs elterjedve; e tekintetben kivételt csak a kassai tehenészeti épületeknél észlelhetni.

Középbirtokosok gazdászati épületei kis részben kő és tégla, — nagyobb mennyiségben vályog, vert s paticsos

falakból, — hason arányban cserép, sindely, túlnyomólag szalma födéllel vannak építve.

Az apróbb vagy parasztgazdák gazdászati épületei minden gond, számítás nélkül, többnyire a lakhelyekkel összeköttetésben vályog, vertfalak, paticsból épitvék. Itt a gazdászati csínosság, czélszerűség, jó beosztás még inkább hiányzik, mint a középbirtokosok gazdászati épületeinél.

Miután a gazdászati épületek építése körül a helyes beosztás, czélszerű berendezés, takarékosság, olcsóság múlhatlan kellék, s a mennyiben napjainkban az építkezés s az épületi anyagok drágák, s a gazdászati irodalom ezen ága szegény és meddő, a magyar tudós társaságnak ez ágbani kitűzött pályadija által létrehozandó munka a közszükségletet fogja fedezni.

A mezőgazdászat és gazdászati ipar jövője és emelési módja.

Midőn általános vonásokban a megye mezőgazdászata és gazdászati ipara multját, jelenét az ilyféle munkálathoz szükséges adatok hiányában kis keretbe foglalni törekedtünk, záradékúl annak jövője s emelési módjára nézve kötelességünknek ismerjük igénytelen véleményünket előadni.

A mezőgazdászat, s gazdászati ipart értelmileg, pénz, szabad munka, szahad kereskedés által lehet bizonyos tökélyfokra emelni, midőn a megye terűletén a fekvőségek értéke, ide nem értve az épületeket, 26,982,620 frt. oszt. ért. tőkét képviselne, mikép fennebb érintetett, a gazdászat s gazdászati iparba fektetett űzleti tőke azzal kellő arányban nem áll, másrészről pedig kellő értelmiséggel sincs kezelve.

Hogy a mezőgazdászat s gazdászati ipar kellő értelmiséggel kezelve és ápolva nincs, kitetszik abból is: hogy a 100—200,000 frt. oszt. értékű birtokok tulajdonosai sincsenek szakilag képezve. — Holott a kereskedő, gyárnok, iparos, ha annyi vagy jóval kevesebb tőkével rendelkezik is, szakértelmisége mellett, űzletét szakértő segédekkel kezeli.

Hiányzik továbbá a társulásoknak (association) gyakorlati alkalmazása. — Jól, szakértelemmel vezetett, kitűzött czél felé törekvő, csupán a mezőgazdászat és iparára kiterjedő, egyedűl nemzetgazdászati kérdésekkel foglalkozó gazdászati egylete a megyének még hiányzik. Ha máshol nem is, de itt áll a nagy hazafi mondata „Ne cseréljük fel a szerepeket.“ Innen a mezőgazda anyagi és szellemi elmaradása.

Miután vallás különbség nélkül, a néptanítók nevelése hiányos, mivel azoknak a földisme, természet- és erőmű, népszerü vegy- és műtan, állattenyésztés és gyógyítás, fatenyésztés és földmívelés elméleti és gyakorlati bevezetésében, a kiképzési mód és alkalom hiányzik; mikép lehessen azt képzelni, hogy szánakozást érdemlő népiskoláinkban, e tekintetben valami előhaladás mutatkozzék?!

Igaz, hogy egyes községekben a tagosítás alkalmával, a birtokosok áldozatkészsége községi faiskola-téreket hoz létre; de miután továbbá az ily községi faiskola-térek érdekében semmisem történik, mivel a tanító a vadonczok magbóli szaporítását, s azok szakavatott ojtását, eperfa magvetést s ápolást nem érti, a községi előljárók a büntetés pénzek legalább egyik részét a kellékek beszerzésére nem adják, a tanítók ebbeli tevékenységét se elő nem mozdítják, se azoknak segédkezésül nem szolgálnak, az egész jó szándok talán egy jobb jövő ápoltjává válhatik.

Tény, hogy e megyében buzgó, tevékeny, s áldozatkészséggel ápolt gazdászati egylet, s az általa majdan rendezendő állat, gép, gazdászati termék, s iparműkiállítások nélkül a földmívelő anyagi és szellemi jóléte ki nem fejthető. Pedig csak akarat és hazafiúi pártolás kellene ahoz, hogy a társúlási eszme gyakorlati alkalmazása bámúlatost eredményezzen; mivel a megyének 8000 oly birtokosa, községe, papja, tanítója van, kik mig szükségeltetik, évenkint 4 forintot osztrák értékben tevő betétel, vagy évenkint 2 pozsonyi mérő rozsot biztosítván, egy majoros gazdaképző intézetet, csirászatot, faiskolát, minta-szőllőiskolát, pincze kezelést létre hozhatnának.

A megye területén léteznek oly alkalmas gazdászati helyiségek, jószágok, hol azt létesíteni lehetne, mivel áldozatkészségéről, s az életre való vállalatok hazafiúi pártolásáról ismert sz. kir. Kassa város, Forró mezővárosbeli birtokát, vagy özvegy herczeg Breczenheimné született Schwarzenberg Karolina fonyi, vagy gróf Keglevich vizsolyi, vagy gróf Csáky László szikszói jószágát egy ily hazafiúi vállalatnak bérbe átadná. — De ha mind ezek nem sikerülnének, ő cs. kir. apostoli felsége kegye, vagy majd a reményben levő törvényszerű alkotmány illetékes miniszteriuma az alsó mislyei vallás alapítványi, noha ily intézetnek

nem eléggé alkalmatos jószág ily társulatnak bérbeni kiadatását engedélyezhetné. Melynek egyenes haszna az lenne, hogy évenkint 10—12 árvát, 30—40 gazdászati növendéket a közönségnek felavatottan képezni, s az illető részvényesek, községek az intézet jószágán jeles tenyész bikákat, kosokat, kanokat mérsékelt áron kaphatnának, kertjeiket nemes gyümölcsfákkal, szőllőiket vesszőkkel mérsékelt áron elláthatnák stb.

A míg ilyesmi létre nem jő, mindodáig a megye területén virágzó mezőgazdászat s gazdászati ipar nem képzelhető; mindodáig a megyét átszelő országos és mezei útakat más mívelt országok példájára bántatlanúl tenyésző eper- s gyümölcsfák nem szegélyezhetik, mikből a külföld ezer meg ezer mázsára menő jelesbtől jelesb aszalványait, ezer meg ezer akóra menő jeles alma és körteborait (Cyder) nyeri, mely a lelket és észtölő pálinka helyett a munkás osztály szomját csendesítheti. Egy ily gazdászati intézet nélkül hiányzik az alkalom, a tanítók mezőgazdászati- és gyümölcstenyésztési elméleti és gyakorlati kiképzésére, s a nép között a gyümölcstenyésztés átható megkedveltetésére.

Á míg a megye terűletén ily majoros gazda képző intézet, s ez által létrehozni vélt gazdászati gépgyár — mely a földmivelő közönséget olcsó és czélszerű gazdászati eszközökkel elláthatná — létre nem hozatik; a míg a megye földbirtokos értelmiségét a társulat termékeny eszméje át nem hatja, — míg törvénykönyveinkben a bérlőviszonyt nem szabályozzák, s azt gyors és részrehajlatlan igazságkiszolgáltatás nem védi, míg e tekintetben is más előre haladt nemzetek között helyet nem foglaltunk, mindodáig szakképzett vagy vagyonos bérlő osztály nem enyhítheti a birtokos pénzbajait, — odáig pedig a mezőgazdászat s ipartani törekvés hasztalan fáradozás.

Ha meggondoljuk azt, hogy mi Magyarország polgárai nem vagyunk míg a' hazába behozott gyapot és gyapjú szövetek festanyagait, tehát a gazdászati iparág termeléseit is, drága pénzen vagyunk kénytelenek a külföldnek megfizetni, — a míg mi az okszerű kender és lentermesztés, áztatás, fonás, feldolgozás érdekében a községekben egy szakszerű áztató helyet se vagyunk képesek létrehozni, — a míg mi a külföldnek dobáljuk ki pénzünket oly czikkekért, a melyeket mi is termelhetünk, — a míg

kebelünkben egy len és kenderszövő gyár, holott e megye területén jeles kender és len termeszthető, de az értelmes munkás osztály sem hiányzik — létre nem jő; — a míg egy részvényeken alakúlható csak szerény borkereskedő-társulat sem létesül; — a míg mi a tehén-sajtért, mit mi helvét modorban községenkint gyárthatnánk, és a mivel mi más országokat láthatnánk el, ezereket dobunk ki; — a míg hölgyeink a külföld gyártotta fényűzés s pipere czikkekért kiadni szokott pénzök legalább a selyem termelés, s egy szakszerü selyembogár-növelde s gombolító intézet (filanda) létrehozására nem szentelik, — míg bennünket a közjó általános cselekvény dús szeretete áldozatra nem bír, — mindodáig a megye mezőgazdászata, s gazdászati ipara hátra fog maradni, s az elszegényedés felé sietünk, köztünk a szegénység és erkölcstelenkedés mindig jobban fogja felemelni pusztító hatalmát, — mindaddig országgyülé seinktől se várjuk minden társadalmi bajaink megszüntetését, a kormányt se okozzuk hátramaradásunk okai felől, mert Isten egyedül azt segiti, ki önnön magán is segíteni törekszik!

Mezőgazdászatunk és iparunk hátramaradásának fő oka végre, az olcsó és hosszú időre nyerhető pénz kölcsönzés lehetetlensége. Igaz, a magyar földhitelintézet Abaújvár-megye területére is kiterjesztette üdvös működését; de ha meggondoljuk azt, miszerint a megye területén létező 32,786 földbirtokos között aránylag csekély szám rendelkezik annyi birtokbeli biztosítékkal, mennyit a f. h. intézet szabályai igényelnek; beláthatjuk, hogy azon segedelem, melyet a gazdaközönség ezen intézettől várna, csekély mérvre szorítkozik.

A mennyiben a megye területén létező egy etlen kassai takarékpénztár csak magában a város területén létező fekvőségekre s három havi lejártú váltóra kölcsönöz, a megyei árva-, s a kassai rom. catholicus egyház, megyei kegyes alapítványi pénztárak is, mérsékelt alapok felett rendelkeznek, az ezekből szervezhető nép- és iparbankok felállítása annyival is inkább szükséges, mivel a mezei gazdászat és ipar csak olcsó pénzt s jutányos befektetéseket bírhat meg.

A mondottaknál fogva, azon kölcsön-, hitel és zálog intézet, mely Kassán tőkepénzesek közreműködése folytán 400,000 frttal oszt. ért. tevékenysége a termesztményekre való elő-

legezést is tűzte feladatául, a mellett hogy a nemzetgazdászat emelésében fontos szerepre hívatott, a mezőgazdászat és gazdászati ipar kifejtésére jóltevőleg fog hatni, s a birtokos osztályt az uzsorások kezeiből idővel ki fogja szabadíthatni és mivel kevesb kamatokkal működend, tevékenységét szélesebb alapra fogja fektetni, mint az érintett pénztárak.

Midőn tehát főbb vonásokban a megye mezőgazdászata s ipara múltját, jelenét, jövőjét a gazda közönséggel megismertettük, a nemzet jövőjét gazdászati tekintetből is szívén viselő olvasó közönséget, Kubinyi Lajos csak most megjelent „Viszonyaink és teendőink“ czimű jeles munkájának figyelmes átolvasására utasítjuk.

Abaújvár-megye részletes mezőgazdászata.

Mielőtt Abaújvármegye részletes gazdászati viszonyainak vázlatát megkisérlenénk, szükséges a szemeink előtt lefolyt e téreni eseménydús átmeneti korszakra rövid visszapillantást vetni.

Az 1848-ki gyökeres átalakúlást megelőzőleg, pár évtizeddel ezelőtt, Magyarország kevés kivétellel egyöntetű (hűbéri alapon nyugvó) patriarchalis gazdászati rendszerének korszakában, Abaújvár-megye gazdászati viszonya aránylag a szerencsésbek közé tartozott; — még pedig a következő okoknál fogva: népességének arányához képest bírt elegendő termő erővel megáldott szántófölddel; — nagymennyiségű folyók s patakok gyakori áradása s az általi eliszapolások által termékenységben tartott termeszetes kaszálóval, sok legelő, s mint fennebb láttuk, roppant mennyiségű erdőséggel; — e mellett megvolt a legtöbb esetben a szántóföldeknek a kaszáló s legelőhözi helyes aránya. Az akkori viszonyok között birt a szemes élet eladására nézve kedvező piaczczal, miután Szepes, Sáros-megye és Galiczia leginkább innen födözék, mostoha években, szükségleteiket; végre éghajlata a jelenleginél jóval nedvesebb volt, a jelenben oly gyakorta megujúló aszályos időjárás sokkal ritkábban volt észlelhető.

Abaújvár-megye monographiájához használt kútfők:

A mezőgazdászat részletes viszonyainak összeállíthatására nézve szerencsés levén Szentimrey Elek közbirtokost és okleveles gazdászt, — Tomcsics István n. szalánczi uradalom gazdászati kormányzóját, — Hudacsko György jeles borászt és oenologust, — Karsa Györgyöt, Gleviczky Sándor jeles kertészt és veteménymag árúst megnyerhetni; — fogadják hazafias üdvözletemet.

Azonban a negyvennyolczadiki időszakot közvetlen megelőző s követő korszak; ezen előnyöket (melyek az eléggé tapintatlan kezelés mellett is, az egymást elég sűrűen követő jobb években meglehetős eredményeket valának képesek felmutatni) egyenként megszünteté. — Az egymást gyakorta követő száraz évek, — az erdőségek folytonos irtása, — az azelőtt nedves, posványos és vizjáratos helyiségek levezető árkok általi szabályozása, — továbbá a mindinkább növekedő igények és szükségletek, — az adórendszer magasodása — nagy mennyiségű kaszálók és legelők szántóföldekül feltöretését vonták magok után; — a természetes kaszáló és legelő eképeni megfogyása, s a szántóföldek nagy mértékbeni szaporodása, — nagyobbszerű befektetések hiányában — az előbbeni gazdászati rendszer folytatása mellett, az életneműeknek a takarmány termeléshezi arányát a legtöbb esetben felbontá, s az ennek folytán előállott trágyahiány kétszeresen érezhetővé vált az által, hogy az eddig nem ismert megszámlálhatlan mennyiségű új kötelezettségektől szorongattatott földmivelők nagy része szántóföldjeit, az az előtt általánosan divatozó ugarhagyás mellőztével minden vetés forgási rendszer nélkül, szemes élet és kapanövények termelésére folytonosan erőlteté.

Azon előny, melyet a szorosabb értelemben vett felvidék nem ritkán megujuló terméketlenségének következtében Abaujvár-megye termékpiacz tekintetében élvezett, a vasútakkal előállott könnyebb közlekedés, s az okszerűbb gazdászatnak általános terjedése folytán jó formán elenyészett.

Az elsoroltakhoz ha még hozzá gondoljuk a tízéves kormányrendszer szokatlan idegenszerűséget épen akkor, midőn az 1848-ki gyökeres átalakúlás következtében az egészen új viszonyok között a földbirtokos osztály igényelte volna kiváltképen egy nemzeti kormány figyelmét, pártfogását és gyámolítását, — s az ebből eredő általános pénztelenség és hitel hiányt, a felszabadított úrbérességekért jövő törvényes kárpótlásnak csak évek mulva s akkor is 30—40% veszteséggeli kiadását, — a viszonyainkat számba nem vevő magas accizok kivetése folytán majd mindenütt megszüntetett pálinkafőzésnek a mezei gazdászatra sulyosodó mostoha következményeit; úgy Abaújvármegye mezőgazdászata azon szánandó helyzetének, melyben az

nehány évek előtt tengett, s nagy részben maig is sínlik, bírhatunk helyes fogalmával.

Az 1860-ki jobb reményekre jogosított mozgalmas évben Abaújvár-megye birtokosainak értelmesebbjei, az ország számos megyéinek példájára, ténylegesen győződvén meg osztályuk nagy részének (eladósodás és elszegényedés által) a közel jövőbeni valószínű végpusztulásáról, a kilátásba helyezett átkotmány visszaállításával egyidejűleg nyert, — már rég nem élvezett — szabad mozoghatást, egy a fennebb érintett veszélyes bajok azonnali orvoslását egyesült erővel eszközölni czélzó gazdasági társulat alapítását azonnal megkisérték.... Miután azonban ezen két éven át sínlő, életre vergődni sem biró, már bölcsőjében agg, minden tekintetben szerencsétlennek mondható feje felett, az áradat tomboló hullámai összecsaptak, mielőtt (egyesek minden akarata mellett) életrevalóságának bár mily eredmény elő állítása által jelét adhatta volna; az annyi baj, viszontagság s mostoha évekkel küzdő mezei gazdászat terén mai napig több tekintetben történt előmenetel is, csak a járványilag mindenkit ösztönszerűleg magával ragadó minden áron i vagyonodásra törekvő korszellem s egyesek fáradhatatlansága s példás buzgóságának köszönhető.

Mezei gazdászat.

Midőn Abaújvár-megye részletes gazdászati viszonyairól van szó, ha valaki azon kérdést intézné, „van-e a megyében teljesen felszerelt, tudományosan okszerűen vezetett, kellően jövedelmező gazdászat? akkor nemmel kellene válaszolni, — igyekező, takarékos és szerencsés nehány gazda van, de azok is gazdászatuk emelkedését s jövedelmök nagyobbodását a legtöbb esetben mellékes körülményeknek köszönhetik.

Az úrbériség eltörlése s a tagosítások létrejöttével, a megye birtokosai közül azonnal többen kisérlették meg előbbeni külterjes kevéssé jövedelmező, sok helyütt a napi kiadásokat sem fedező gazdászatuk helyébe, okszerűbb belterjes rendszer alkalmazását, czélszerű gazdasági eszközök és gépek, állatnemesítés, okszerű trágyakezelés, takarmánytermesztés, kaszálójavítás, öntözés, szóval korunk e téreni vívmányainak e vidékrei átültetését és nagyobb pénzbeli költekezést igénylő befektetésekre oly egyének is vállalkoztak, kik az e czélra szükséges pénzt hitel útján valának kénytelenek (sok esetben magas kamatra) megszerezni.

Az előbbi időkben általánosan folytatott három nyomású úgynevezett paraszt gazdászat helyett többen kísértették meg birtokukat négy, öt, hat, hét s több nyomásra osztani s azt a váltó gazdaság elve szerint kezelni. A még nehány év előtt diplomatának vagy legtöbb esetben kéjencznek neveltetett fő úr, — a gazdászatot többnyire parasztgazdájára bízó, s életét kizárólagosan a megye ügyeinek szentelő táblabíró, — bevándorolt idegen üzér vagy bérlőből hevenyészett új birtokos, szóval a földbirtokosok valemennyi osztálya, a szükség s növekedő igények és szerfelett magas adóztatás következtében, rövid idő alatt földmívelővé varázsoltatott, — s hogy az eredmény a várakozásnak mai napig legkevésbé sem felel meg, sőt a nagyobb pénzbeli befektetéseket merészlő egyes újítók, sok esetben vállalkozások és iparkodások áldozatává lettek, de a szerencsésbek is többnyire vagyonuk egyik részének feláldozásával kerülték ki a nagyobbszerű veszteséget; azon — ha a körülményeket számba veszszük — legkevésbé sem csodálkozhatunk.

Napjainkban már az előbbeni (minden előhaladást gátló s részben lehetetlenné tevő) akadályok némely része el lévén hárítva, az okszerű belterjes gazdászat lehetővé válnék, ha a hitelhiány, a kereskedelem zilált helyzete, s az oly gyakori aszályos rendkivüli időjárás, többszörös marhavész minden igyekezetet s vállalkozási szellemet már csirájában meg nem semmisítene; — s mert független nemzeti kormánynyal nem bírunk; — mert politikai szabadságunk hiányában a társulás és egyesülés jótéteményeit csak nagy akadályok leküzdése után élvezhetjük, s ezáltal az erők hatványozásának megkísérlése és élvezetétől megfosztattatunk; az önfentartás és megélhetés kényszerűsége, a földmivelők túlnyomó számát, azon földkiaknázó, állat és ember kinzó rendszerre szorítja, mely a haszonbérlők és oktalan földmívelők által már évek óta üzetik, melynek czélja: ma használni fel mindent, nem törődve a holnappal. Ezen csendesen, de biztosan ölő rendszer, mely néhol bár a föld szerfeletti kövérsége miatt évek során alig felismerhető, (míg gyöngébb talajoknál hatása gyorsabb) a mai nemzedéket bár képes mától holnapra tengetni, sőt egyes ügyes leleményes szerencse gyermekeit vagyonosodásra emelni; de mindez, országos közkincsünk, utódaink jogos földtulajdona, földtalajunk rovására, annak kimerülésével és termékketlenné tételével történik.

Sokan a földtalaj kiaknázása és elsoványodását nem tartják valami nagy veszélynek ; mert hiszen a tudományos előhaladás a legroszabb s kimerültebb talajokon is képes vegyítés és javítás által oly terméseket előállítani, minőt a vízmentesített dúzgazdag iszapföld valaha termett; azonban ez ellenvetésre csak azt jegyezzük meg: hogy tekintetbe nem véve a kiadási és befektetési különbséget, mit egy erőteljes vagy egy kimerült talajú földöni avatott gazdászat igényel, maga azon egy utóbbi aszályos években merített tapasztalat, hogy a természettől kövér földben az időjárás rendkivüliségét s viszontagságait sokkal biztosabban kiállja a növény, mindenféle betegségek és rovarok pusztitása ellen biztosabb, mint a mesterségesen javított és kövérített földben, elégséges ok arra, hogy földünk termő erejének megőrzésére fő sulyt fektessünk.

Abaujvár-megye összes gazdászatának mintegy három negyed részén, a régi három nyomású vetés forgás folytattatik, az előbbenitől azon eltéréssel: hogy az az előtt vetetlen hagyott fekete ugar, a megye nagy részén elővetemény, legtöbbnyire kapa növénynyel ültettetik be, s kövérebb és lapos földeken, hol a trágyaerő elégséges, e vetésforgás, egyes években bár jövedelmező, mind a mellett nem előnyös ; mert jóllehet szerfelett nagy trágyaerőt igényel, és mégis a fő jövedelmi czikket képező őszi gabona termést, száraz időjárás mellett felette bizonytalant s rosz minőségűt ád, — kevésbé jó talajú földek pedig e vetésforgás alatt rövid időn kimeríttetnek, s terméketlenné válnak ; — a fekete ugar meghagyásával vezetett ős régi három nyomású vetésforgás elégséges kaszáló és legelő mellett, jelen pangó viszonyaink között még sok helyt előnynyel folytattatik ; e rendszer bár hiányos és elvénült, mind a mellett bir azon előnynyel, hogy ugarba vetett őszi vetése, a rendkivüli időjárást, különösen az oly gyakori aszályokat, legbiztosabban állja ki.

Nehány helyén a megyének, különösen tartalomdúsabb talajú alsó vidékén, sikerrel folytattatik a négy nyomású vetés forgás, következő sorrendben termesztett veteményekkel: ugar, őszi, kapanövény, tavaszi; — azonban gyakoribb s e megye több vidékén folytattatik a hat nyomású gazdászat két őszi, két tavaszi, egy ugar s egy takarmány nyomással. — A fennebb el-

A fennebb elsorolt rendszereken kivül vannak még egyes, az érintettektől eltérő váltó gazdaságok, azonban még ezek egyike sem élvez megállapodást, valamenyi átmeneti korszakát éli, többféle valtozásokon megy keresztül, s ennélfogva bevégzett ténynek sem tekinthető. — Végre mint egy nyolcz-tizedrészén a megyének minden vetésforgás-rendszer nélkül, évről évre folytonosan vettetnek a szántóföldek.

Ujabb időben többen kisértették meg a megye különféle vidékein a repczetermelést, részint trágyázott ugar földbe, részint tarlóba egy és két szántásba vetve; szerfeletti szeszélyessége azonban nem engedé a növényt nagyobb mértékben meghonosodni, s a legtöbb gazda által pár évi kisérlet után abban hagyatik. A kövér tarlóba téli juhlegelőnek vetett őszi repcze gyakorlatinak és hasznosnak bizonyúlt be, mely olykor kedvező időjárás mellett, még középszerű szemtermést is szokott adni.

A jelenben oly gyakori száraz évek szűk takarmánytermései mellett különösen kivánatos lenne, az egyesek által kora tavaszi takarmányúl sikeresen vetett őszi rozsvetés átalánosságbani elterjedése, mely azonban kövér földet s nagyobb munkaerőt igényelvén, annak nagyobb mérvbeni elterjedése egyhamar nem remélhető.

Most leginkább terjed s a kiszáradt s feltöretett kaszálók némi helyettesítését igéri a luczerna termesztésének általános megkisérlése, mely is tudvalevőleg a száraz időjárást leginkább képes kiállani, csakhogy fájdalom, a megye nagy részén annak sikeres termesztése csak okszerű és költséges mívelés mellett lévén huzamosb időre elérhető, mielőbbi általános termelésére kevés a remény.

A tagosítások behozatala s különösen a természetes kaszálók kevesbedése és termésük nagy mértékbeni csökkenése óta, a takarmányt adó növények számos nemének termesztésével tétetik évek óta kisérlet a megyében, — első helyen áll ezek között a veres lóhere, mely takarmányának kitűnősége mellett, magvának eladásrai termesztése által is egyik főbb jövedelmi ágát képezheti azon vidéknek, hol az sikerrel is termesztetik, és valóban egyes termelők, különösen a megye dombos, agyagos és nedves vidékén az 1858-ik évi rendkívüli száraz időjárás előtt feltünő eredményt valának képesek felmutatni. Második helyen

említhető a bükköny termelés; ennek faja nyer a termelésben naponta nagyobb terjedelmet, takarmánya értékes s a szárazságot kiállni sokáig képes, egy korán tavaszszal elvetett bükköny képes nagyon csekély esőzés mellett is meglehetős takarmány mennyiséget adni. Előveteményül őszi vetés elé vettetik leginkább. Jó földet kíván, de erősen trágyázott földbe vetve, termése felette bizonytalan, mind a kiégésnek mind a rothadásnak ki levén téve, s e mellett a trágyaszag miatt takarmánya sem ízlik a legtöbb faj marhának, ugyan azért őszi után tavaszi nyomásbani vetése leginkább ajánlható. — A leginkább termesztett takarmány neműek közzül említést érdemel még a kukoricza takarmány és csalamádé, az utóbbi keveréke a kukoriczának egyéb mindenféle veteményekkel, leginkább zab, árpa s kölessel. A dolgos és tejelő szarvasmarha által nyári takarmányul kiválóan kedvelt ily vetemény több ízben vettetik: hogy időszakonként egész hideg őszig új és üde takarmánynyal lássa el az igyekező gazdát. Szintén kövér földet igényel, őszi vetés elé előveteményül üde trágyás földbe vettetik leginkáb. Mielőbbi elterjedése és általános használata kivánatos.

Ezen fennebb elősorolt takarmánynemeken kívül is tétettek és tétetnek másnemű takarmánynövények termesztésével is egyesek által kisérletek; azonban a csaknem állandóvá vált örökös aszály a legtöbb kisérletek és tapasztalatok elébe legyőzhetlen gátat emel.

Egészben véve a takarmánynemüek termesztésében Abaújvár-megye még felette hátra van, ennek oka egyrészt a gyakori aszály, mely a termesztőket még vető magvaiktól is megfosztja, másrészt a földmívelésbeni általános hátramaradás; jóllehet utóbbi nehány évben a haladás ezen irányban a földmívelők minden osztályánál feltűnő, mind a mellett az elsorolt takarmánynemüek finyás igényeinek kielégítésére megkívánt jobb mívelésben mai napig mennél kevesebb gazda földjei részesülnek, — pedig takarmánytermelés Abaújmegyére is a főbb dolgok egyike. Igaz hogy e megye, honunk legtöbb megyéjéhez képest, aránylag sok természetes kaszálóval bir, csakhogy ennek egyik része már feltöretett, a még fel nem szántottnak pedig legalább kilencz tized része bizonyosan olyan, mely mivelés és javítás nélkül csak

csekély, — bizonytalan, — sok évben pedig épen semmi termést sem biztosít birtokosának.

A kaszáló mívelés Abaújvár-megyében, azt lehet mondani, hogy még csecsemő korát éli. Ez ideig tett javítások említést alig érdemelnek, jóllehet területén sok állandó vagy időnkint öntözhetővé tehető kaszálóval bír, de ez befektetést igényel, néhol nagyot, és — tapasztalásból tudjuk, hogy magyar gazda és pénzes ember egy személyben csak kivételkép található; pedig minden tétovázás nélkül elmondható: hogy azon számos pénzbeli befektetést igénylő javítások között, melyeket Abaújvár-megye még jelenben nélkülöz, a kaszálónak a lehető legnagyobb mennyiségben öntözhetővé tétele első helyen áll, valamint következményében is legtöbb hasznot igérő.

Kapa növények termeléséről (miután annak nagy része a megyében takarmány gyanánt használtatik fel) mindjárt a takarmánynövények után teszünk említést: ezek között legkiterjedtebb részt foglal el a burgonya termesztés, jóllehet a szeszgyárak általános szünetelése óta termesztése az előbbeninél jóval szűkebb térre szoríttatott, minek folytán az ez előtt már sok helyt haszonnal alkalmazott lókapa és töltögetőveli megmunkáltatás csaknem egészen megszüntetett.

A kukoricza termesztés régibb időkben Abaújvár-megye alsó részét kivéve, csak nagyon kis térre szorítkozott; ujabb időben azonban nagyobb mennyiségben termesztetik, nemcsak a rendes szántóföldektől elkülönözött állandó kukoricza földeken, hanem a vetésforgásba is beosztva. — Első osztályú földjein a megyének az eredmény bizvást kiállja a versenyt az alvidék rónáival, de az agyagos, dombos hidegebb vidékein nagyobb mértékbeni termesztése nem előnyös és nem is kivánatos, különösen azon rendszer szerint, a mint azt a földnépének nagy része termeszti, elővetemenyül vetvén azt őszi elé.

A répa mivelés még felette csekély. Kassa vidékén az ottani czukorgyár részére termesztett néhány tábla kivételével alig vehető figyelembe. Mélyebb, több trágyázást s kézi erőt igényelvén, nagyobb elterjedése boldogabb időt vár.

Káposzta a megye csaknem valamennyi vidékein termesztetik, helylyel közel nagy mennyiségben. — A széplaki, ócsvári és somodi káposzta nem kis hírre vergődött.

Főzeléket Abaújvár-megye felső vidéke terem kitűnőt; bab (paszuly) agyagos kötött talajú földein, — lencse Nádasd vidékén nagy mennyiségben sikerrel termesztetik. A kékedi és pányoki lencse különösen híres és rendesen a többinél jóval magasabb áron fizettetik.

Olajnövények őszi, tavaszi repcze, mák, gomborka, kender és len, általában nagyon csekély mértékben termesztetnek. Az utóbbiak a megye hidegebb részein a többinél nagyobb mennyiségben és sikerrel termesztetnek, s a gazdászat fejlődése és tökéletesedésével valószínű: hogy egykoron még nagyobb jövedelmi ágat fognak képezni.

Kalászos növények kellő mívelés mellett Abaujvár-megye minden vidékein jól díszlenek. Nehezebb talajú agyagos földei búzát, zabot, — a könnyebb és setétebb talajúak pedig rozst és árpát majd mindenütt jól, s helylyel helylyel kitűnő minőségűt teremnek; s e mellett világos színű nehezebb glebájú dombjai azon nagy előnynyel is birnak, hogy bennök a vetemények nagy része a szárazságot hosszas ideig kiállani képesek, s e jó tulajdonnak köszönheti a megye nagy része leginkább azon szerencsét, hogy az 1858. 1863 és 1866-ik rendkívüli száraz években is, minden nagyobbszerű csapást és inséget elkerülhetett, és hogy ezen jó tulajdonok és több szerencsésnek mondható körülmény mellett is Abaújvár-megye mezei gazdászata még mindig nagyon hátra van, hogy nagyon sok szántóföldbe taklászt és lihát, vagy szerencsésb esetekben nem a legjobb minőségű 3—5 magot terem és csak nagyon is csiga lépésekben halad az előmenetelben, annak jobbára nem a birtokosok, még kevésbé a föld, de egészen más körülmények okai.

Abaújvár-megye részletes gazdászati viszonyainak rövid vázlata után könnyen meggyőződhetünk arról: hogy ámbár a megye jelen gazdászati helyzete a tudományosan és okszerűen vezetett gazdászatok színvonalától még távol áll; mindazonáltal gazdái a lefolyt terhes 18 év alatt, az annyira nyomasztó és zsibbasztó körülmények között elismerésre méltó eredményeket birnak felmutatni; és ha a naponta növekedő általános érdekeltséget, számos egyesek fáradhatlan buzgalmát s igyekezetét, valamint a megyének sok tekintetben szerencsés helyzetét figyelembe veszszük, a még mindig nyomasztó körülmények enyhültével

vel Abaújvár-megye gazdáinak rövid idő múlva szerencsés s jobb jövőt jósolhatunk.

A rövid múltban lefolyt gyakori száraz évek alatt a megyének déli része szenvedett leginkább; legnagyobb részén azonban a szántóföldek a számtalan vizenyős helyek kiszáradása folytán inkább javúltak s mindenesetre nyertek térmennyiségben. Kiszáradván s nagyrészt terméketlenné válván a nádasok s kaszálók általában, valamint a legelők is, részenként folytonosan szántóföldé alakíttanak.

Abaújvár-megye legelője- és erdejének nagy része jelenben már csak is juhtenyésztésre alkalmas, minélfogva észre is vehető a birkalétszám nem kis mértékbeni szaporodása. Az ezelőtt gyakorta pusztító métely, a juhászatra nézve legveszélyesebb betegség, ma már a ritkaságok közzé tartozik.

A ló, szarvasmarha és sertés, a juh szaporodásával aránylag természetesen kevesbedik. A dolgos marhának és fejős tehénnek nyáron istálóni takarmányozása naponta terjed, s ennek folytán az istálózás természetes következménye a jobb, értékesb, erősebb s nagyobb hasznot adó állatfajok terjedése.

Abaújvár-megye gazdáinak egyik fő jövedelmi ágát, mint fennebb láttuk, a juh tartás képezi.

A gőz- és műmalmok mindinkábbi terjedésével a tiszta búza termelésnek is nagy jövője van, — a szeszgyárak isméti működhetésével pedig a rozs és burgonya is kellőleg értékesíthető leend.

Óhajtandó, hogy a hitel és pénzviszonyok zilált helyzetének mielőbbi megszüntével, mennél több befektetési tőkékkel rendelkezhessenek a megye birtokosai, haszonbérlői és vállalkozói, kik is a reménybe és kilátásba helyezett alkotmány helyreállításánál, a társulati szellem egyesített erejével, nemzeti kormány által támogatva, Abaújvár-megyének számtalan jelenben még mellékes jövedelmi ágát képző terményczikkeit könnyen fogják emelhetni első rendű jövedelmi ágakká; — de ha, mitől Isten őrizzen meg, a fennebb kifejezett óhaj évek hosszán késnék, úgy a megye jelenben élő birtokosai, a jósolt szebb jövőnek nem fognak örvendhetni, s az ezek végelpusztúlásával felszínre vergődendő új birtokosok csak kiirtott erdőségek, kiaszott kaszálók, s végkép kiaknázott kimerült talajú szántóföldeik szemlélténél

fognak elmélkedhetni a szerintök irígylendő állapotban élt egykori elődeik sorsáról.

Vessünk még egy pillantást a „Hegyköz“ gazdászati viszonyára is.

A földmívelés oly mértékbeni előhaladásának mint azt az elvont doctrina magának kifesti és ohajtandónak lenni véli a megye hegyesb vidékein igen érezhető mértékben korlátot vet épen azon tényező, melytől a fogalmak közönséges menetele szerint, épen az ellenkezőt várhatnók, t. i. a *túlnépesedés*.

Az a nélkül is csekély kiterjedések közt mozgó miveleti áriák a helyviszonyok, az égalj, a talaj földtani minősége és phisikai fekvése által már magában véve egyrészt a termékenység magasb mértékétől távol tartatnak, vagy pedig, hogy ahoz fölemeltessenek, a legbelszervesebb mechanikai művelésen túl, legfőképen folytonos trágyaerőben tartást, folytonos és kitűnő trágyatermelést igényelnének.

Képzeljünk már mostan ezen területeken egy népességet, mely a hegyben lakó fajokat lélektanilag jellemző szívóssággal köti helyiségéhez, képzeljük azt, hogy legyen bár a rendkivül elaprózott határból osztályrészeül jutott föld még oly csekély is, attól az semmi áron meg nem válik; képzeljünk továbbá több évszakot, mely a termések kielégitő volta által a *kiélhetés* lehetőségét nyujtá a szegénységnek, ez által a házasítás és házasság sarkantyújaul szolgált, s a népszaporodást évről évre érezhetőleg növelte; — tegyük végtére azt is hozzá, hogy hegyeink érczszegénysége technikailag használható vizképletek hiánya eddig sem szülhetett oly ipartelepeket, vagy általában oly foglalkozási köröket, melyek működési köre (mint más gyáriparra hivatott helyeken) a földmivelési foglalkozáson egészen kivül eső keresetforrásokat nyujtana: és önkénytelen előttünk áll azon állapot, melyhez az elősorolt tényezők a köznép kezén levő földmivelési modort vezette.

A $^1/_8$ és $^1/_{16}$ részekre osztott telkek további elaprózása, a család-növekedés és rokonsági elágazás szerint, szakadatlanul foly, s igy csakhamar eléretik a földbirtok azon csekélysége, *mely, körülményeink között*, majdnem lehetne mondani, a meghalásra sok, a kiélésre kevés.

A marhatartás, marhatelelés és trágyakészlet jól tudjuk, hogy csak jó talajjal lehet társúlva, melyen szabadabb terme-

lési rend vehető igénybe. Ily csekély parcellák mellett, és oly talaj közepette, minőnek a kötött hideg talaj nevezhető, azon kör, melyet a termelés, takarmányozás és trágyaképezés szakadatlan volta igényelne; az igen gyakran, és a termési csekélyebb krizisek mellett is, csorbát szenved, és pótolhatatlan hézagot hágy a jövő évnek örökségül.

Igy látjuk, hogy a lakosság e tekintetben magán segítni nem bírván, a legegyszerűbb elébe toluló modorhoz nyúl, t. i. földjéből szakadatlan mívelés által iparkodik kivenni és pótolni azt, mit csekély trágyakészlete alkalmazása folytán csakis kiméletes elbánás által pótolhatna.

A tagosítások alkalmával mint tudjuk, a közlegelő területek, majdnem kizárólag minden határban, összesítve egy darabban hasítattak ki a köznép részire. Nem hiányzik a doctrina, mely hason közlegelő területektől traditionális borzalmat érez; de nagy kérdés, hogy az alföldi viszonyokat kivéve — hol a telkek nagysága, a talaj hasonlításon felőli termő ereje, a gazdaság legelőbeli szükségletét, egy aránylag csekély területen követett mesterséges takarmánytermelés által valóban pótolhatja, — a legelő területek elparczellirozása előmenetelnek, vagy hátránynak tekinthető-e?

Emelt hegyközi talajokon tétovázás nélkül az utóbbit látszik a tapasztalás bizonyítani.

Igaz ugyan, hogy rendszeresen ezen legelő területek a határ kopár részeiből metszetnek ki, — igaz az is, hogy szarvasmarhára nézve igen gyenge támaszpontot nyujtanak; de viszont a kevesb tápot igénylő s a szegényebb néposztályra biztos pénzjövedelme által mégis igen áldásos juh tartásra szolgáltatnak módot s így a köznép szorgalmasan követve egyszer a juhtartás, másszor a szarvasmarhatartás lehetőségeit, a mint azt az évfolyam megengedi; kiélhetésének eme emeltyűit a legelő közös kezelése mellett mégis élvezheti.

Az ellenkező esetben viszont, midőn t. i. a közös legelő területek feldaraboltatnak, első évben mohó reményekkel esnek mint egy új bányának neki, de trágyázásról szó sem lehetvén, már az első évi termelési eredmény is bizonytalan, további éveken át pedig csak legrendkivűlibb nedvességi viszonylat — mely viszont minden kötött földi rotatiót megsemmisít — szülhet

némi eredményt, mely azonban a doctrina által reményül tüzött cserét teljességgel meg nem üti; a rendes jellemű időjárás viszont a termési eredményt zerusra sülyeszti.

Az itteni földtani képlet egyik sajátságához tartozik továbbá a fensík képződés, mely egyszersmind azonban mindenkoron a tökéletes terméketlenség határán levő homokkő málladékból áll, melynek phisikai sajátságai: rendkivüli ritkaság és minden szerves alkatrészeknek tökéletes hiánya.

(Ezen sajátságos jelleget, mely bizonyos tekintetben rejtélyes a nyilt térekre nézve, hajlandók lehetnénk a talán századokon át üzött földmivelést, s az az által előidézett teljes kisoványitásnak tulajdonitani, ha ős erejű erdők talaján ugyan azt nem tapasztalnánk s igy nem lennénk kénytelenek ezen föld sajátságát egyszerün geologiai okokra vezetni vissza.)

Képzeljük már most ezen téreket elrészletezve, s mint az rendesen történni szokott, keskeny stráfokba osztva, ezen irányban szántogatva, sőt néha néha még kapa növényekkel is beültetve, és előttünk áll rögtön az ily területek jelene és jövője.

A jelen szomorú arcú sovány vetéseket mutat, — a jövő ugyanazon képet fogja visszahozni, melyet ezen terek elébb bírtak; mert igen kevés év kellend hozzá, hogy a sikertelen kisérletekbe erejét és csekélységét belefektetni a köznép megúnja, a nélkül hogy annak visszhatását jóltevőleg bármi tekintetben érezné; és teljes biztossággal nézhetünk ismét annak elibe, hogy nem a trágyatermelés és marhatartás növekedése, de sőt annak csökkenése lévén az ilyféle kisérletek eredménye, azok ujolag legelőtérekké fognak fordíttatni, roszabbá téve azonban a közbejött lazítás által, mert szerte ismert dolog, hogy ezen könnyű homokképletek 3—4 év lefolyta alatt sem képesek gyepképződést előidézni.

Ezen visszhatások terhes volta alatt a túlnépesedés és túlszálkázottság kiséretében a köznépnek okvetetlen az inség nagy fokára kellene sülyedni, ha nem volna két környülállás, mely e tekintetben enyhítőleg hatna vissza. Ezek egyike a kötött talaj sajátsága, melyből a lejtek, a völgy arczak és igy az itteni határok alakzata mellett a földmivelési területek túlnyomó része áll.

A kötött talaj termőképessége szivós ellenállási tulajdona

az időjárási viszontagságok irányában meglepő, és, mondhatni, megbecsülhetlen, párosítva azzal, hogy a vidék harmatképződése erős, hogy az eső és hó csapadékok már a vidék jellegénél fogva gyakoriabbak és kiadóbbak, mely sajátságok a leghiggadtabb szemlélődést is azon nézethez volnának hajlandók vezetni, hogy ezen talaj az, mely sokkal túlnyomóbban meríti termő képességét a légköri s alsó talaj ásványi befolyásokból; mintsem közvetlen a trágyából, egy alapfeltételt azonban mindenek felett kiemelve, és meglevő előzménykép tekintve, t. i. a talaj mechanikailag mennél tökéletesebb mívelését.

Az utolsó évek eléggé bebizonyíták ezen látszólag sajátságos állítást, s arra elég bizonyságot szolgáltat a kötött talajú határok termelési története, ha azt kissé figyelemmel kisértük, mert mellőzve azt, hogy léteznek határok, melyek mondhatni visszataszító téralakzatjuk dacára évtizedeken át s folytonos mívelés mellett, mindig kielégítő termést nyujtottak a talajnak megfelelő veteményekben, ezen kiváló alkatrész-vegyülettel nem bíró hidegebb és savanyúbb agyagtalajokon is elég volt és következőkép feltehető, hogy elég is lesz maga a kedvező időjárás jó míveléssel párosítva, hogy közismeret szerint trágyaszegény darabcsákon is meglepő termés idéztessék elő. — Be kell vallani végre, hogy a „Hegyköz“ lakossága, feldarabolt szántóföldei talajának silány volta és sok feltételhez kötött termő sajátsága miatt, kényszerülve van, hogy a látszólag kárhozatosan – a földmivelésen kivül más foglalkozást, mint például fuvarozást s faeszközök készítését, tekintsen jövedelme biztosabb forrásaúl.

Konyha- és virágkertészet.

Konyha- és virág-kertészet.

A Kárpátok alján elterülő megyék közül talán egy sincs oly kedvező helyzetben mint Abaújvár-megye a kertészet különbségnélküli minden ágának meghonosítására nézve. — A zordon északról Szepes és Sáros megye dombos és erdős alkata védik, saját területének alakja Bélától Szikszóig mérsékelt dombozatokban délnek terül, míglen az alföld rónáiba enyészik. A kárpáti növények, valamint a meleg éghajlatiak benne meghonosíthatók, s a számos dombozatok közt elterülő meleg völgyekben csergedező források és csermelyek kigőzölgése a legüdvösben hat az általános növényéletre, ehez járúl a föld jeles és változatos minősége, arányos népesedés, a közelfekvő szepesség és alföld között termékeik kicserélésében, a Hernád mentiben kigyódzó vasút általi támogatása. Csak népe felületes munkája és e részbeni tudatlansága okozza, hogy Abaújvár-megye a kertészeti termények előállításában az első helyet nem vívhatá ki hazánkban.

Termelhető ezen megyében nagyban az ánizs, kömény, mustár, lóher, baltaczím, a hüvelyesek gazdag családja, a terjesek, káposzta félék, gyöknövények mindenike, gumósok, tökfélék, kukoriczák, a festő fűvek, különösen a búzér, az olajnövények, a réti fűvek; — a jegenyefenyőtől kezdve a mérsékelt éghajlati valamennyi facsaládok — a komló, szőlő, gyümölcs, dohány, paprika, szóval hazánkban meghonositott valamennyi hasznos növény; és mégis mennyire hátra van a nép a kertészetben s a kerti iparban, tanúsítják a mezővárosok piaczai, a hol magas árakért alig szerezhetők be a konyhai zöldségek. Mit szólhatunk az ízetlen gyümölcsökhöz s a kertészet iparczikkeihez?

A megyében egyetlen rendezett gyümölcsös sincs, nem mondhatni, hogy ne találkoznának egyes kertekben jelesb gyümölcs fajok, a melyekről már fennebb is tetetett említés, de legnagyobb részben az ápoláshiány miatt elsatnyúlnak a fák.

A kassai piaczon itélhetni meg legjobban a gönczi asszonyok gyümölcstermesztményét; a beszteri cseresznye-, az őszi császár- és őszi bergamot körtén kivül a piaczra hozott másféle gyümölcsöknek íze fanyar; — az őszi baraczk már csak megterem Szurdoktól és Göncztől kezdve délfelé, de az is izetlen; egyetlen jobb fajra nem akadhatni; az egyesek gyümölcsöseiben megtermett gyümölcskivételek alig födözik a családok szükségletét.

Még inkább hátramaradásban vagyunk a szép természet virág kertészetében. A tenyésztést általában véve, hiányzanak a megye terűletén a régibb, jobb időben alkotott párkok, minthogy az ezeknek fentartására szükségelt költségeket majdnem minden birtokos megsokallá. Kertek hiányában gyérűlnek a szorgalmas és szakértő kertészek, kik értenék az idegen éghajlatú növények ápolását.

A létező párkok közt említést érdemel gróf Károlyi Ede radványi párkja, mely körülbelől 260 holdra terül, hétévi fáradhatlan munkába került, és még jelenben is pótoltatik. — A párk angol módra épült, a vidék és helyiség szépségei kiemelésére különös gond fordítatott, csinossági gondos és szakértő kezelése páratlan, telelő és szaporító növényházai a legritkább és legpompásabb növényekkel telvék, szóval minden tekintetben ritkítja párját Felső-Magyarországon.

A semsei párk a régibb időből való, terjedelmére nézve jelentékeny, benne a csendes magányt kedvellők otthonosan érezhetik magokat, ha a párk tekervényes árnydús tiszta útjain elmerengve sétálgatnak a csevegő madárkák dallásai élvezésében. A külföldi növények benne két nagy telelőházban ápoltatnak. Az ananásztenyésztésre különös s a megyében páratlan gond fordítatik.

A saczai díszkert igen kellemesen lepi meg a szemlélőt, benne a nagy növényházakon kívül nagy gyümölcsös is van.

A nagy-szalánczi és alsó-kemenczei párkok

folytonos gondos ápolásban részesítetnek, különösen a nagy-szalánczi Camelia-ház valódi disze a megyének. Gróf Forgách Kálmánné született Báró Pongrácz Eleonora szenvedélyes virág kedvellő és nagy virágházai a növény ujdonságokban versenyezhetnek a külföld üvegházaival.

A nagyidai, enyiczkei és bodókővároljai díszkertek megtekintésre méltók.

A fáji kertben csak az itt ott megmaradt egyes díszfa remek példányok hirdetői egykori szépségének.

Említést érdemelnek még: a premontréi rend jászói franczia modorú kertje és nagyszerű czitrom-háza; a bárczai, — krasznik-vajdai — buzitai —, vendégi —, lánczi —, fancsali —, bósvai —, nádasdi stb. kies kertek, a melyeknek mindenikében üvegházak is találtatnak, de napról napra jobban elhanyagoltatnak a gondos és szakértő kertészek hiányában.

Abaújvármegye kereskedelmi kertészete csak Kassára szorítkozik. A kassai számos konyhakertészek jelentékeny kereskedelmet nem űznek; némelv jobb években egyik másik jobban sikerült kerti terménynyel azonban, mint a vereshagyma, zeller s több eféle zöldséggel, a Szepességre, Gönczre, Szántóra, de főleg Meczenzéffre kiki rándúlnak; de a virágkertészet csak a kassai piaczon találja kelendőségét.

Gyümölcsfa csemetékkel idáig Hári látta el a megyei közönséget, ki a köztiszteletet kivítta magának; most azonban már rendszeres mű és kereskedő kertészettel bír, Kassán a megye és egész Magyarországra nézve Gleviczky Sándor, ki „mag- és növénykereskedő“ váltótörvényszékileg bekeblezett czég alatt egy mű- és kereskedőkertészetre vállalkozott az erfurti világhírű műkertészetek módjára, főczélja levén a magtermelés, faiskolák és növényszaporítás a legtágasb értelemben. Ezen korszerű vállalat 110 holdon terül és feloszlik a virágtenyésztésre, gazdasági terménymagvakra és faiskolákra.

A virág szaporítás és tenyésztés három telelő s egy szaporító ujmodorú üvegházban és tíz összesen 70 ablakú telelő ágyban eszközöltetik. Az edényekben tenyésztett növények az 50,000-et meghaladják. A szabad földben tenyésztett kivül telelő virágok, díszbokrok és díszfák az edénynövények számát jóval meghaladják.

A gazdasági terményeknél legnagyobb gond fordíttatik Felső Magyarország legjelentékenyebb kert-, gazdasági-, kereskedelmi növényeinek magtermelésére, u. m. a káposzta, murok, petrezselyem, vereshagyma, len, lóhere, burgundi répa, jeles búza, rozs, árpa, zab, bükköny, mindenféle kerti borsó és bab termelésére. A termelési tér 102 hold kertészetileg kezelve, az úgynevezett Messzelátó majorságon.

A fa és szőlő-iskolák, az idő viszontagságainak kitett helyen, a szabad mezőn 5 holdnyi területen tenyésztetnek.

Különös nagy gonddal tenyésztetik a nyári viola 4—5000 nagy edényben állványokon és födél alatt, az évi magtermés számos színekben 40—60 lat tiszta magra tehető, és versenyez az erfurti viola maggal, továbbá a szegfű, cineraria, calceolaria, petunia, primula chinensis, primula auricula, mind mag végett, több ezerre menő edényben termesztetik.

Hidegházi növényekből említésre érdemesek az

Azaleák 80 fajban.
Bouvardiák 5 „
Cameliák 220 „
Chrisantenum 70 fajban.
Calceolaria és Cineraria } 3000 edényben
Ericák 64 fajban, ma holnap egyetlen forrás leend, ezen nagy gondot igénylő gyönyörű növényre nézve.
Fuchsiák 60 fajban.
Hortensia 3 fajban 3000 példány
Heliotropium (Vanilia) 26 fajban.
Lantana 16 fajban.
Melaleucák 14 fajban.
Pelargonium angol 70 fajban } 4000 edényben
„ scarlet 45 „ }
Penstemon 18 „
Petunia teljes 25 „
Phlox perennis 40 „
Primula chinensis, auricula veris nagy változmányban 2000 edényben.
Rhododendron 30 válogatott fajban.
Salviák 16 fajban.

Verbenák 40 „
Veronikák 12 „
Rózsák 300 fajban 4000 edényben oltott és nemes gyökű példányokban.
Georginák 200 legjelesb fajban.

A melegházi növényekből tenyésztetnek:

Achimenes 30 válogatott fajban.
Aphelandra 4 „ „
Begonia 34 „ „
Dracena 8 válogatott fajban.
Ficus elastica 6 „ „
Passiflora 4 „ „
Philodendron 6 „ „

Ápoltatnak és tenyésztetnek ezeken kivül még más számos növény fajok és egyes diszpéldányok, melyek árúsítva az évenkint január havában kibocsájtatni szokott növény lajstromban foglaltatnak, mely is kívánságra ingyen küldetik meg

A fa és szőlőből tenyésztetik:

Alma 86 legjelesb fajban.
Körte 90 „
Szamócza 30 „
Baraczk, szilva, cseresznye a legjelesb fajokban
Szőllő 124 fajban.
Díszbokor és fa számos jeles fajban.

Ily jelentékeny és jutányos beszerzési forrást bár mily növényekre nézve hazánk nem mutathat fel és méltán remélhető, hogy a növény kedvellőket kivánságok szerinti beszerzéseikben, nem fogják többé visszatartóztathatni az eddigi méltó panaszok, hogy magas árakért, magas vitelbér mellett, a küldött zsenge növények negyedrésze sem érkezett meg használható állapotban a távol külföldi mű és kereskedő kertészetektől. Kassa, mint Abaújvármegye szék- és Felső-Magyarország fővárosa, a világgal vasúttal, vidékével számos gyorskocsival közlekedésben lévén naponkint, a növények gyors és olcsó szállíthatásának mi sem áll ezentúl útjában, és egyedül a közönség pártfogásától függ, hogy megyénkben a kertészeti ipar zsengéjéből jelentékeny vállalatok fejlődhessenek ki.

Szőlész borászat.

Szőlész borászat.

Az abaújvár-megyei szőlők termeléséből kereskedelmi forgalomba hozatik 22,301 alsó auszt. akó szinte mind fehér — veres csak kivételkép termesztetik Szikszón 5 akó — általános közép ára 3 frt. 70 kr. — a hegyaljai és hegyalja vidéki közönséges gönczi hordókat értve 20. 30. 35 forint (egy gönczi hordó két és fél akó tartalmú), — szomorodni egy puttonos; — máslás 35. 40. 60 frt. Ezen szőlők között van olyan, mely szoros értelemben véve a tokaji hegyaljaihoz számíttatik, s a világhírű tokaji nektárt termi mint Szántó, Erdő-horváthi; melyhez legközelebb áll: Szikszó, Aszaló, Hejcze, Bodókő; ezekhez Felső-Kázsmárk, Alsó-Vadász, Léh, Homrogd, Monaj, Sáp, Selyeb; — az elsoroltakon túl, mennél jobban közeledünk éjszakhoz: annál jobban veszt borunk nemes jellemében; mindazonáltal (min tapasztalás nélkül kétkedhetni) bár kevés, de terem az északibb hegyeken is, tokaj-hegyaljai zamatú borunk, a többi közt Hernád-Bűdön, a Nagy-Pankán, Ujlakon, sőt ahol a bor termelésnek határ ejtetik, Kassán is van (bár igen kevés) jó déli fekvésű alkalmas talajú furmint, hárslevelű fajokkal beültetett szőlő, a hol többszöri izlelés után tokaj-hegyaljai zamatú bor szűretik, mint a Hammersberg Lászlóében.

Abaújvár-megye szőlei csaknem kivétel nélkül hegyen fekvők, s igen sok fajúak, mint a Hegyalja vidékén, általában a furmint és hárslevelű termesztetik, de van közte: fehér, gohér, pataki, bátai, balafánt stb. a muskatal a nemes ritkaságokhoz tartozik. — A másod, harmadosztályú szőlő tulajdonosok és szegényebb gazdák szőleiben leginkább polyhos, járvány, gyöngyfehér, gerzse, s több más sok —, de hitvány bort termő fajok.

Ujabbi fajok, melyek leginkább Hudacsko György orvos által Szikszón, s általa Magyarországnak több bortermő megyéiben elszaporíttattak, az eper ízűek közül a Catauba Isabella, s a fekete Isabella magzatja Jósef nádor, mely sok leve, nagy zamatja s azon sajátságánál fogva, hogy borának egy része — törkölyön állás nélkül 8—10 rész fehéret veresre fest — a figyelmet méltán megérdemli, czukros sütemények, fagylaltok festése és ízleltetésére igen kellemes fűszer, felmelegítve minden csáj, puncs, pálinka zagyva forrázatokat felülmúl.

A bortermő fajokon kivül sok asztali kitűnő jóságu és szép csemege nyári, őszi és állani való téli fajok is termesztetnek, így péld. a muskatalnak több színű, idomú és zamatú fajai, kecskecsecsük, magnélküli fajok, bogár-piros és fehér, — a juliusban késői cseresznyével érők közül; Magdolna, lipcsei, Jerikó muskatal, az oporto, genuai, háromszor termő sat.

Az abaújvármegyei szőlők általában úgy munkáltatnak mint a Tokaj-Hegyalja Zemplén-megyeiek, csak a legészakibb rész szenved kevés lényegtelen kivételt, — mely munkák egymásután következő renddel következnek:

1. Az ujabb s okszerűbb elveket követő szőlészek tavaszkor mihelyt a föld fagya engedi, elkezdik az úgynevezett vakjábani homlítást, — szinte homlítanak őszszel is, az első dér beállása után, — sőt előtte is azonnal szüret után. A vakjábani homlítások a legczélszerűebbeknek bizonyúltak, — legtöbben csak zöld hajtásra szoktak homlítani, midőn már a hajtásokban a gerézdek láthatók, és tetszés szerinti termésre rakják — hagyják, ez is jó és sokkal több a termés, de hitványabb, mert a termés kevesebbé érett, apróbb bogyójú, izetlenebb s kevesbé leves, s nem oly életre való tőkék válnak belőle. — A homlítások gödreibe trágyát szoktak adni, de úgy, hogy az a tőke vagy vesszővel egyenes érintésbe ne jöjjön. Mindenféle trágya használtatik, de a forráson át nem esett, vagy erjedésben levő kikerülendőnek nyilvánult, mivel tulságos melegsége által a venyigék egészségére veszedelmes hatással van; legjobban termékenyít mint hasonnemű trágya az elrohadt törköly, a szőlőlevél, szőlővesző sat.

Ugyan ezen tavaszi munka idején történik a karók kiszedése is, a melyek négy karóláb közé, vagy kecske lábra, vagy egészen rendetlenül szét rakatnak.

A vakjábani homlítást csak némely szőlészek követik, a miért az rendszermunkának nem is tekinthető; hanem

2. első és kikerülhetlen munka a „Nyitás“ mely felülről lefelé háttal vagyis rák módjára gyakoroltatik, s általa az őszszel befedett tőkéktől a föld elszedetik, s felfelé hányatik, a tőkék nyakáról a harmat-gyökek lemetszetnek; — ezen háttal történő menetnek az a haszna, hogy a munkás jobban meglátja maga előtt, ki vannak-e szabadítva föld alól a tőkék vagy sem.

3. Mihelyt a nyitott szőlő földje megszikkad, következik a metszés, mi a Hegyalján és vidékén simára, s némely erőteljesebb, öregebb tőkéknél egy rövidke csap meghagyásával történik, de felfelé északnak menve, s minél feljebb, annál több rügy, magasabb és több csapra eszközöltetik a metszés. A több rügyrei metszés, több hoszabb csap, több termést igér, több szál vinyigét, több levelet hajt; sűrűségben a gerezd nem nevekedhetik szabadon, többször egészen elnyellik, elhull és ha a termés meg is marad, a gerezd általában kisebb, a bogyó rajta kevesebb, éretlenebb, lévtelen s ízetlenebb, világos hogy a bor is hitványabb.

4. A metszést követi a borágak felszedése és eltakarítása után a szőlő földjének első kapálása — mely azon időben teendő, midőn a rügyek már kihajtottak, s a kapálás közbeni leverésektől nem félhetni, de még nem oly nagyok, hogy a kapának szabad járását akadályoznák.

5. Alig végeztetik az első kapálás, már is a szőlő hajtása megnőtt és széjjel terjedt, s hogy a következő munka megkezdethessék, fel kell azt karózni.

6. A karókat, kivált a hol nincs elegendő, ott csak a földre düledezett vagy dűlhető és termékenyebb tőkékhez kell verni, úgy hogy a kapa menetelébe állván, a tő nyakát kapálás közben a kapa sérelmétől megóvja.

7. A karózást követi a kötés; ha az idő engedi, jó azt a virágzás előtt végrehajtani; de minthogy arra kevés az idő, mert ha april hó vége jó meleg, akkor május hó eleje még melegebb, május hó első hetében pedig elkezd a szőlő virítani, a minek ellenére is a kötést folytatni kell, minthogy ezen a vidéken nem tapasztaltatott, hogy a virításkori kötés ártalmas következésű lenne; de ha virítás utánra halasztatnék, annak tapasztalás szerint, igen káros következései lennének; és pedig azért, mert a szőlő fája igen elnyúlt, a földön is fekszik, felemelés által ellen irányú helyzést kap, északi oldala délre esik, hol a nap sütése káros reá minek következése: a gerézdek elnyellése, rúgása, a szőlő leveleinek öbölyzése, a rügyek elnyavalyásodása, mi a más évi termést csökkenti és a homlításra hagyandó vesszők hitványbítására nagy hatással van.

8. A kötés bevégzését azonnal a második kapálás

követi, mig a forró napok be nem következnek és hogy a munkások a kapálástól aratásra menni ne kénytelenítessenek.

A második kapálás bevégzése után Magdolnától Bertalanig a szőlő hegyen ünnep van, vagyis szűn idő; mert a hő napokbani munkát a szőlőnek többféle betegségei szokták követni.

9. Lejárván a hő napok, el lehet kezdeni a szőlő igazgatását — vagy másod kötést, a mi abból áll, hogy a kibomlott, földön fekvő vesszők ismét megköttetnek, a hoszszabbak letörés vagy nyírással megrövidítetnek, a hónalj- s felesleges hajtások szinte levétetnek.

Kötésre (a hol hárs nincs vagy drága) kötőfű úgynevezett csáté használtatik, néhol szükségből kender, szösz, csepű, fonal, legnagyobb szükségben zsúp beáztatva használtatik.

10. A szőlőigazgatást a harmadik kapálás követi; de valamint az igazgatás, úgy a harmadik kapálásnál (érés alá vagy lágy szemrei kapálás) igen kell vigyázni arra: fejlik-e már a szőlőbogyókon a hamva; mert ha még nem fejlik, s a bogyók puhulásnak való indúlása nem mutatkozik, s a nappalok igen forróak, ha a termés bármiképen érintetik, megveresedik, világosabban róka színt kap, elszárad, ilyenkor a munkával késni kell hát, vagy csak kicsiben, s igen óvatosan végezni.

A szőlőérésnek ideje, kedvező körülmények s jó bort érlelhető évben általában julius hó utolja felé veszi kezdetét t. i. az általánosan ismert s elterjedt korán érő fehér gohérra nézve; de vannak már Hudacsko György által termesztetni szokott és bizonyos körben el is terjesztett példányok, melyek a késői cseresnyével egyidejüleg zsendülésnek indulnak, ilyen: a Magdolna, Jeriko-muskatal, háromszortermő; azután az oporto, genuai és több más fajok.

A szüreteléshez való edények következők: a leszedett szőlő átvételére szolgáló kádak, a taposó kád, csapos-, teherhordó kád, fennálló egyfenekű hordók, a melyekbe a termés szinte hordatik a szőlőből a pince vagy szüretelő házhoz, — továbbá félhordók, puttonok, sojtárok, rocskák, vedrek, kétfülű, cserpák ($^1/_8$ vagy $^1/_{16}$ rész vékás mustmerítő edény), léhó, gönczi hordó sat.

A szedés vagy szüret a Tokaj-Hegyaljához tartozó

szántói és erdő-horváthi, a vele legközelebbi szomszédságban álló tokaj-hegyaljai vidéken Simon-Judakor októberhó 28-án veszi kezdetét, — s minél közelebb északhoz, annál korábban; — a szedés és szüretelésnek itt ott divatozó különbségeit illetőleg csak annyit említünk fel, hogy a hegyaljai s a vele rokonságban álló hegyeken az asszuszemeket különösen csipkedik ki s asszubort készítenek, vagy ha ki nem szedik az asszut, akkor a törkölyt ujolag keményen megtapossák, s mustját törkölyére vissza öntvén, fél vagy egy napig rajta hagyják, azután taposva átzsákolják s abból van az úgynevezett fordítás, vagy tótosan kiejtve a szamorodni bor.

A szőlő törkölye kisajtoltatik és tetszés szerint lőre vagy csiger készíttetik belőle s a tehetősbs nagyobb területeket bíró szőlészek szeszt égetnek belőle.

A korral haladó szőlészek már Abaújvár-megyében is kezdik a szőlő rostát, szőlő őrlő malmot használni, a penészes, éretlen, száraztermést elkülöníteni, sőt a rejtet zárt-forráshozi eszközök, kivált Szikszón 18 évtől fogva, s leginkább a zamatos szőlőkből szűrt boroknál használtatnak.

A bornak seprejéről lefejtése még alig talált követőkre, s nehezen is fog hamar találni, minthogy azt minélkorábban igyekeznek eladni; vannak azonban borászok, kik a lefejtés hasznát átlátva, megkezdették azt. (A többi között Szikszón Sipos Pál nehány évtől sikerrel folytatja).

Az asszuszőlő bor készítése következőleg történik: taposó (kinem fúrt) kádba a taposó lába alá egyszerre csak 10—12 itczényi adatik, s a rézsutosan álló kádba lefelé csúsztatva odáig tapostatik, míg a haja is egészen széjjel megy, s erre több vagy kevesebb must öntetik, ahoz képest a milyen kövér vagy édeset szándékoznak készíteni, puttontól (vékától) kezdve 3, 4 s olykor 5 puttonig, jól összekevertetik, és fél vagy egy napig is rajta hagyatik, — azután taposó zsákra szedetvén taposva átzsákoltatik, ennek törkölyére mennyiségéhez képest ismét több vagy kevesebb must öntetik és mint az asszúbor átzsákoltatik, s ez lesz a máslás bor.

Asszu szőlőről (taposás előtt) a léteg (Essentia) időszakon-

ként szorgalmasan levonandó, ezoknál fogva tanácsos, az asszu szőlőt tartalmazó edény .fenekének megfúrása, hogy az, a fúrt edény alá helyezett edénybe folytonosan átszivároghasson, mert ha a lefejtést elhanyagolják, az asszu igen könnyen megeczetesedik.

A léteget többféleképen szokták használni, vagy magában elteszik, s számos éven át tartják, — ha vevő van reá el is adják, avagy az asszús mustra tetszésük szerint felosztják, a szerint a mint édesebb vagy erősebb bort szándékoznak készíteni.

A törköly sajtolásnál sietni szoktak, mert kivált meleg időben 2—3 nap alatt is könnyen megeczetesedik.

A hordók kénezése (Einschlag) ritkán s igen ovatosan eszközöltetik; forrózás után hideg vízzel kiöblítetnek, — némely gondatlan, hanyag gazda ki sem öblíti, sőt tisztátlan, penészes, dohos hordóba is szűr, és ezekből válik aztán a kelemetlen izű, undorítós egészséget rontó bor.

A boros hordók nem töltetnek színig; rendesen 10—12 itczényi hiány hagyatik.

A must buzgása a czukortartalom bőségéhez, s az idő melegségének fokához képest előbb vagy később kezdődik, erjedési idejének tartalma is attól függ, — a hideg pinczében fekvő kövér boroké, létegé évig is eltart.

A szüret bevégzese után vagy azonnal a pinczébe leeresztetik a must, avagy csak később mint bor, néha karácson táján; a hordó szája egyd arabka deszka, karika, s elég gondatlanúl burgonya, alma vagy, mi legrosszabb, retekkel takartatik be, és legdicséretesebben a must fuvarozásához használni szokott tágszájú, szűknyílású csővel; szokták a rejtett forráshoz való eszközt is alkalmazni, a mi kivált a fűszeres szőlőkből szűrtekhez nem dicsérhető eléggé.

Bevégezvén a must zajos forrását, a hordók vagy azonnal vagy csak később a tél közepe vagy vége felé feltöltetnek, — aztán az egész bánásmód csakis abból áll (minthogy a hitvány bort termő évek borai, ha a hordók nincsenek egészen feltöltve, meg szoktak virágosodni), hogy gyakrabban töltetnek fel, ellenben a kedvező év léles borai ritkán vagy épen nem virágosodván, ki-

véve a hanyag gazdáknál, azok leginkább évnegyedenkint csak egyszer töltetnek fel.

A hordóaknák elzárására gömbölyű karikák használtatnak, némelyek által (szak-tudósunk Tóth István ur után) fél lábnyi hosszú papírral körültekergetett facsövek; sőt Szikszón Hudacsko György és Sípos Pál által, s utánok a Hegyalján többek által üveg dugók alkalmaztatnak, minél jobbat nem is ajánlhatni, csak elég hosszúak, vastagok s a hordók aknájához idomítottak legyenek.

A pincze vagy borház, valamint maga a pinczelyuk lent a föld alatt némi előkészületeket igényel, jelesül:

A pinczeház kívül belől bevakoltatik, tapasztatik és meszeltetik, a széjjel rendetlenül álló edény kimosattatik, megtisztíttatik, kiforráztatik, a gadnárok elrendeltetnek.

A pinczelyuk azután kisöpörtetik, falai ha netalán penészesek letisztittatnak, s a legkisebb a pinczébe nem tartozó lom kitakarítatik, a gondosabb borászoké kén-szeletekkel kigőzöltetik, a gadnárok megtisztíttatnak, elhelyeztetnek. — Szüret után a szüretelő edényeket ki szokták mosni, azután kiszárítják, de fájdalom! azt sokan elhanyagolják.

Figyelmesebb borosgazdáink a pinczeházat folytonosan tisztán tartják, a lyukat szorgalmasan söpörgetik, szellőztetik, marokra szedett, s végig hurczolt égő zsúppal kilángoltatják, kéngőzölik; de vannak oly gondatlanok is, kik a tisztaságra semmi gondot nem fordítanak, éven át is ott minden lomot, szemetet penészedni, rothadni engednek; zöldségeiket sőt a káposztát is ott hagyják, mi által pinczéjök elbüdösödik, a mely bűzt boraik is átveszik, azért színtelenek, virágosok, dohosak és kellemetlen izűekké lesznek.

A magány gazdászatba igaz se vármegye, se gazdászati egyesület bele nem szólhat, de a nemzeti becsület fentartása végett, minthogy boraink becse a külföldi piaczokon az ilyes emberek által alább szálhatna, névszerint fogjuk őket a nyilvánosság előtt sajtó utján megnevezni, ha ezentúl magokba szálva, saját érdekökben is pinczéikre nagyobb gondot nem fognak fordítani.

A bor eladás részint a helybeli korcsmákra, részben felső Szepes, Sárosvár-megyékbe, jelentékeny mennyiségben pedig Galicziába történik. Nehány évtől fogva, kivált a szikszói, aszalói és kásmárki borok kivitele szép élénkségnek örvend.

A közelebb múlt 4—5 év alatt, bár a borok jóságra nézve igen eltérők voltak, de áruk csaknem egyenlő volt.

A hegyaljainak gönczi hordója:
közönséges 20—30—35 frt.
Szamorodni egy puttonos máslás 35—40—60 frt.
A szikszói, aszalói, kásmárki
közönséges 17—20—35 frt.
Egy puttonos máslás szamorodni 30—50—60 frt,
Az északibb hegyekről 6—8—10 frt,
de vannak itt is oly helyiségek a hol a bor elkel 20—25—30 frton.

Erdészet és erdőmivelés.

Erdészet és erdőmivelés.

Abaúj-vármegye erdészetét, és pedig nem a legszebb szinben, röviden érintettek már ugyan a 291, 292, 293-dik lapokon; jó szolgálotot vélünk azonban tenni az olvasó közönség legalább kis részének az által : ha a következő lapokon, mintegy dióhéjba szorítván az erdészeti szabályokat, a fanemek ismertetését, czélszerű felhasználhatásukat, tenyésztésük módját, — nemi fogal mat adunk arról : mint kellene bánni erdőségeinkkel és mikép lehetnének gátolhatók azon káros körülmények, melyek miatt a megye erdészete mondhatni siralmas jövőnek néz elébe.

Mint már fennebb emliténk, az Abaújvár-megyében létező

Abaújvár-megye Monographiájához használt kútfők :

Az erdészet és erdőmivelési rovatra nézve : Rözse Ferencz okleveles erdész és Vattay János okleveles gazdász voltak szivesek közreműködni.

fanemek a következők: szil, gyertyán, tölgy, cser, fehér és veres bük, nyír, éger, hárs, jávor, rekettye, vincz, som és mogyorófa s illetőleg cserje, nyár, vadgesztenye és fűzfacsalit, fehér és veres jegenye, szurkos fenyű, boróka mint cserje.

Szabályszerű fentartása, használata és vágatása az erdőknek a megyei gazdaközönség előtt ismeretes levén, azon előnyök megismertetésére szorítkozunk, melyek azoknak okszerűbb művelését emelnék.

Minekelőtte a tulajdonos erdejének vágatásához fogna, a szakértő erdész tanácsának használata múlhatlanúl szükséges, mivel az okszerű erdőtulajdonosnak nem arról kell gondolkozni, mi és mennyi fát lehet levágatni, hanem arról, vajjon a helyszerű vágás, beosztás mellett, mennyit képes az évi vágás szolgáltatni épületi és tűzifa mennyiségben.

Ez okból a nagyobb erdőterületeknek mérnökileg való felvétele múlhatatlan kellék, valamint azoknak vágásokbani beosztása is. Az ily nagyobb erdőterületek birtokosainak a számítás továbba tanácsossá tenné, miszerint a rendkívüli esetekre u. m. tűzvész, vizáradásra tekintettel legyenek.

A vágásokban mindenek előtt az épületekre, haszonvételre és sindelyre alkalmatos fáknak kiszemelése kivánatos, s ezek megtörténtével lehet csak az ölfa vágáshoz kezdeni.

A vágatási időszakot illetőleg megjegyzendő, hogy a favágatás deczember, január, február hónapokban eszközölhető. Az épületi és haszonra való fáknak vágatását, legczélszerűbben csak az első két honapban lehet eszközölni, ellenben az ölfavágatás a fennevezett három hónapban folytatható. — Úgy az épületi mint a tűzifának kihordatását aprilhava közepeig kell végezni, mivel annak elteltével a fa nedvei megindúlván, a tenyészet korszaka beáll. Ezen időn túl okszerű erdőtulajdonos vágást erdejében meg nem engedhet.

A vágásokat az erdőnek azon részében kell megkezdeni, a hol a faállomány ki van képezve és vágásra alkalmatos. A vágások beosztását délfelől kell kezdeni, a hol pedig azt nem lehet teljesíteni, ott a nyugati és északi oldalokon mindenkor egy vágást azon okból kell átugrani, hogy a közbeeső vágások növekedése biztosíttassék, péld. 2. 4. 6. 8. 10. stb, s úgy hátulról vissza.

A vágatásnál a főfelügyeletnek oda kell irányozva lennie, hogy nagy törzsök ne hagyattassanak, mely kivált a nagy hóéseseknél könnyen megtörténik.

Ezen okból a falevágásnál ha csak lehet a fejszével való vágást azon okból kell mellőzni, mivel minden 100 öl favágásnál $16^3/_4$ öl faforgácsokban elvesztegetődik, a mi pedig tetemes veszteséget okoz.

A vágásoknak kitisztítása, sarjadékképzés.

A lombos vagy fenyőfa neműek vágásánál különös tekintetbe kell venni, valjon az erdőbirtokos kizárólag épületi vagy pedig lombos fát akar-e növelni, vagy oly térnek fásitásáról van szó, hol azelőtt lombos- vagy fenyűfa neműek állottak; avagy az erdőtulajdonos az erdőt, lombos fa növelésnél vagy a maga szükségére, vagy tűzifa eladásra szánta-e?

Ha tehát az első esetről vagyis épületi fanövelésről van szó, akkor a vágás minden gazlombtól kitisztítandó, sőt még a levágott törzsök is eltávolítandók, a mivégett a földet a hol csak lehet felkell szántani, vagy kapálni és vasgereblyével felaprítani, hogy a magvetés eszközölhető lehessen. Az erdőnek a fennebbi czélra alkalmatos növelésének ez a legbiztosabb módja, melyet csak ott nem lehet haszonnal eszközölni, a hol az emberi kezek és a szükséges költség hiányzanak.

Oly helyeken azonban, a hol a tulajdonosnak a vegyes erdő, t. i. az épületi, tűzi és szerszámfa növelése van érdekében, és a hol az erdővágás fiatal törzsöket hagy, melyek az utóbbi két fanem növelésére fordíthatók — a törzsök közötti üres terek pedig felásandók, s kapálandók, ezután fenyősmaggal bevetendők.

Az utolsó esetben, ha az erdőtulajdonos érdeke, a fának kevésbé értékesíthető lehetőségénél fogva, tűzi és haszon fanövelést kiván és a hol az erdő középkorban áll, az erdő növelés egyedül törzsökök hagyása által érhető el. Ez okból miként fennebb előadatott, az erdőrésznek kora kitisztítatása kívántatik.

Az ily módon növelt erdőben nyert fa, épületi fának nem használható, mivel 40 éves korában többnyire megodvasodik. Ez okból az ily téreken nyert fa már 25, legfelyebb 30 éves korában annál is inkább levágandó, mivel csak ekép lehet belőle jó és bő mennyiségű fát nyerni s az erdőfelületet czélszerűen kihasználni. Ez oknál fogva, az ily módon kezelt erdőfelületen a 80 vagy 100 éves vágásokbani beosztás, csakis az erdőbirtokos kárával történnék.

A megyében található fanemek, azok használata és hasznossága feletti észrevételek.

Mielőtt a levágott és jól kitisztított erdőrészeket, hasznos és czélszerű erdőkké növelni akarnók, szükséges az itt honos fanemek, azok használata és hasznosságát rövid vonásokban előadni. Ez okból a magok sajátságát és megérését annál inkább érinteni kell, hogy az erdőtulajdonos képes lehessen azokkal szakavatottabban megismerkedni.

A megyében létező erdők két osztályra sorozhatók, u. m. élő vagy lombos erdőkre, nevöket a törzsökről sarjadzásáról nyerve; vagy pedig fenyő, fekete vagy karó erdőkre, melyek növekedésöket egyedül s kizárólag magról nyerik.

Lombos erdők.

Az elő vagy lombos erdők ismét lágy vagy keményfa nemekből állanak; az utóbbiakhoz tartoznak : a cser, tölgy, kőris, veres és fehér bük, juhar, szil, nyír és égerfa; az elsőbbekhez tartoznak: a hárs, gyertyán, jegenye, barkócza, rekettye, mogyoró, közönséges vagy a vizi fűz. Ezek a megyében találtató kiválólag hasznos fanemek.

Az itteni fák elsőbbikét kétségen kivül a tölgy képezi; melynek három neme van: t. i. a fejér- vagy dísztölgy, a mocsár és a cserfa, melyek egymástól kis mértékben különböző makkot teremnek.

Fehér vagy disztölgy.

A fehér vagy dísztölgy a másik kettőhöz hasonlítva kevésbé vastagabb, és hosszú makkot terem, levélben is amazoktól különbözik. Ezen fanem jó és tartósan erős, nyulánk és hosszú törzsbeni növekedésénél fogva, főleg ha egyenlő vagy vegyes fanem állásban, azonban zártan- és nem külön állólag növeltetik kitünő, hajó-, vizi- és szárazoni épületek készítésére

legtartósabb. A czölöpök, hidak és szekérszerszámok készítésére legalkalmasabb. Ezen fanem makkja rendszerint oktoberhó végével szokott megérni, az először lehulló magok magvetésül férges voltuknál fogva nem igen használhatók.

Mocsár-tölgy. A mocsár tölgy kevésbé nő magasra, habár jó földben és helyen épületi fának alkalmatos magasságra felnő is. Makkja hoszszú, october hóban érik meg.

Cserfa. A cserfának kis levelei vannak, alacsony lombos növekedésű, épületi fának gyérebben használható, azonban kitünő szerszámfát szolgáltat, makkja hasonlóan október hó végével érik meg.

A fennebb említett két elsőbbik fanem a cserfa kivételével, mely soványabb s kövérebb földön is díszlik, tenyésztését illetőleg kövér televényes homokos agyagot kíván; homok vagy posványos föld tenyésztésére nem kedvező. A tölgy és cserfák a sertések hizlalása által is jelentékeny hasznot nyujtanak, de tekintetbe kell venni, hogy az erdő utónövekedésében, azok károkat ne okozzanak.

Szilfa. A tölgyfa után következik a szilfa, mely a középszerű földben és a hegyekben is díszlik. Szárazon és vizbeni építéseknél is használható, hamar nő, vastag és tömör törzsöt képez; levelei marha takarmányúl is használhatók; magva október hó végével érik meg.

Veres bik. A veres bik, melyből a megyének legtöbb erdei állanak, nedves agyagos földet kedvel. Épületi fának nem alkalmatos, habár némely vidéken a hol fehér és szurkos fenyővel egyvelgesen találtatik, magas és vastag törzsöt képez; fája szívós és töredékeny, mely okból saját súlya elviselésére alkalmatlan, e mellett a legjobb tűzi anyagot szolgáltatja, kerekjártó, malomeszközök s egyéb szerszámfának igen alkalmatos. Ha folytonosan vizben áll, a szilfához hasonló szilárd épületi anyagot ád, mely okból a viz-technicai munkálatoknál talp és rostfának jeles.

Magja három szögletű, olajnak és sertés hizlalásra jó.

Gyertyánfa. A gyertyánfa a rosszabb és homokos földdel is megelégszik, kiválólag szerszámfának, esztergályosoknak, kerekjártóknak és molnároknak alkalmatos. Magja szőlőfürt alakú, s a galyról lecsügg, october hó végével érik meg.

Jávorfa. A jávorfa sem mindenütt találtatik, főerdőt nem képez, hanem

csupán a többi fanemekkel egyvelgesen találtatik. Szilárd habzós és fehér, ez okból az esztergályosok és asztalosok kedvellik, s ezért háládatos fa, a magja szárnyas, s őszszel gyüjtetik.

A kőrisfa a megyében gyéren fordúl elő, igen magas szálfát növel, épületi fának nem alkalmatos, de kerekjártó és gazdászati szerfa igen jó telik ki belőle. Magja igen apró, őszszel érik, szedésénél igen kell vigyázni, mert könnyen elröpül. Kőrisfa.

A nyírfa igen magasra nem nő, csaknem minden földnemben tenyészik, tűzifának s a kerekjártói munkára igen alkalmatos, a bodnárok abroncsoknak használják. Magja hosszúkás gombozatokban csügg alá és igen apró, már september havában megérik. Nyírfa.

Az égerfa magas derékban nő, mint épületi fa csupán vizben használható, minthogy abban hosszú évek során kitart, s azután megkövűl; tartós szeneért jó tűzi anyag. Égerfa.

Az égerfa kétféle: fekete és fehér. Ha az égerfa, t. i. jó mocsáros földhen áll, akkor kérge megfeketedik és lombozata is fekete szinűvé lesz, de korábban is felnő, mint az, a mely szárazföldön áll; mely oknál fogva az első fekete, az utóbbi fehér égerfának neveztetik. Magja kis takarókba zárt, és őszszel a szelek által széthordatik.

A hársfa szép növéssel bir, ha jó s növésének alkalmatos, :zéltől védett helyen áll, és ha gyökerei a földbeni behatásnál ellenkezésre nem találnak, akkor lombjait szétterjeszti és gyökerei hihetetlen módon szétágaznak. Magja apró szemű gömbölyű, augustus végével vagy september elején érik. E megyében lombos és fenyőfa állásban is találtatik. Azon erdei vágásokban, hol a birtokos jobb fanemeket kiván növelni, szétterjedő gyökerei miatt nem tartható. Fája a képfaragók eszközeire, kérge s bele a fonásokra kötő anyagnak alkalmatos. Hársfa.

A vinczfa szinte magas derekú s a hitványabb földdel is beelégszik, minden fanemmel egyvelgesen tenyészik. Miután pedig csak asztalos munkálatokra használható, ez okból az erdőszetnél alárendelt czélt képvisel. Magja körülbelől két hüvelyknyi. A vinczfa már marcziushóban rügyezik. Vinczfa.

A jegenyefa és kanadai nyár sebesen nő, a nedves helyeken legjobban tenyészik; tűzi anyagnak s a közönséges esztergá- Jegenyefa, kanadai nyárfa.

lyosoknak alkalmatos. Magva kis magházakban terem, mely a nap által könnyen kiszáríttatik, s könnyen lehull, dugványok által is szaporítható.

A mogyoró, fűz, rekettye, barkóca, som, a fekete és veres gyűrű, kutyafa, kecskerágó, galagonya, kökény sat. fák, cserjek és tövisek természetök és használatukról a gazda előtt ismeretesek.

A fűzfa, kanadai s nyárfa tenyésztését a községeknek nem lehet eléggé ajánlani, mivel hamar felnőnek s tűzi anyagul használhatók. Az országos útak melletti ültetésekül a barkóczafát s a hársat mint díszfákat kellene ültetni.

A mogyorófa abroncsoknak igen alkalmatos.

Fenyőfa nemek.

Fehér, vagy torzsa fenyő. A fehér- vagy torzsa fenyő, mely a megyében gyéren találtatik ugyan, de a megye éghajlata tenyésztésére alkalmatos, és mívelés által a fenyőfa nemek legjelesbikét teszi, tenyésztése igen kivánatos. A kavicsos, sőt porondos talajjal is beelégszik, a lapályosabb helyeken tökéletes minőségben ki nem képződik; magasra nő, jó tüzifát szolgáltat, és vizépítészeti faanyagot ad, sőt szárazon az építészetnél is tartós fa; ablakrámáknak, ajtófeleknek sikerrel használható, és szőlőkaroknak alkalmatos.

Magva kis gömbölyű, közönséges dió nagyságú csőcskékbe takart, maga a mag szárnyazott, s octóberhó végivel megérik. Maghajtást és csövet a tél kezdetivel növel, s apró csőcskéi megszáradtukkal lehullanak.

Szurkos fenyő. A szurkos fenyő (Kieferholz) a magas hegyes köves földben akként tenyészik, mint a róna homokjain, sőt homokbuczkáin is, csupán azon különbséggel, hogy az első esetben vastagabb és magasabbra nő, s a fehér vagy torzsa fenyőhöz egyenlő lesz, s több szurkot tartalmaz. Vizi és száraz építészetnél sikerrel használható, szénégetéshez, szurokgyűjtéshez kiváló.

Magva, vagyis gyümölcse fenálló csövekbe burkozott, mely késő őszszel, sőt februárhóig is gyűjthető. Csöve hosszú tengerzöld, a törzs galyakba erősen hajt, s ha helye van, kiterjeszkedik.

Az erdei fenyő (Tanne) leginkább a magas hegyeken nő, azonban a megyében róna helyeken is — minden fenyőfa nemek között legmagasabb és legvastagabb. Erdei fenyő.

Magva szinte csövekbe burkozott, melynek magva és szárnya sokkal magasabb a többieknél, őszszel megérik, csöve fűzöld, s inkább kifelé álló, mint a veres fenyőnél, gömbölyű tetővel bir, s egy tökéletes koronát képez, elannyira, hogy e miatt a többi fenyőfák közül felismerhető. Igen jó épületi anyagot szolgáltat, deszkának, sindelynek, szőlőkarónak igen alkalmatos.

A veres fenyő növésére jó földet kiván; ez okból a túlnedves s iszapos helyeket nem kedvelli, s ott korán kiszárad, sudar s ágakkal terhelt növése van, magva jóval kisebb az erdei fenyűénél, hosszú hegyes csövecskéket képez, octóberhó végével s novemberhó elején, kivált a meleg időben szétrepül; a csövecskék véknyabbak és sárga szinűek, s ágastól együtt a galyakról lelógók. Veres fenyő.

A tölgy, cser, kőris, veres és fehér bükk, juhar, szil, nyír, égerfa magja a mint fennebb mondatott, vagy késő őszszel, vagy tavaszszal szokott megérni, a szerént, miként az idő jár, mire minden erdőkezelő vagy erdőtulajdonosnak vigyázni kell, ki a levágott erdőrészeket bevetni és magvakat gyűjteni akar. A famagvak gyűjtése, megtartása és vetése.

Ha tehát a tökéletes érés bekövetkezett, a tölgy, bik, s más nehéz magvak, melyek súlyoknál fogva a fa alá hullanak, felszedendők, a szedésnél különös ügyelettel kell lenni a törött és férges magvaknak fel nem szedésére; kényelem, s több makk nyerhetés tekintetéből az erdőnek széliben levő, vagy különös csoportban létező fákat 2 és $2\frac{1}{2}'$ magas sövény kerítéssel is körül szokták venni, a lehullandó tökéletesebb makknak könnyebbeni összegyűjtése tekintetiből, melyek aztán vagy a szabadban, vagy oly fészerek alatt, a hol azoknak kiszárítása könnyen eszközölhető, helyeztetnek el.

A tölgy- és bikmagok ily módon, kivált homokos vagy kiégetett talaju gödrökben egy télen át könnyen eltarthatók. Az ekként előkészített gödrökben, melyeknek mélysége $1\frac{1}{2}$, sőt 2^0 is lehet, másfél láb magasságnyira a makk feltöltendő, s négy hüvelyknyire homokkal befedendő, mely berakás addig folytattatik, a mig a gödör megtelik. Az ekként megtöltött verem felső makkrétege egy láb magas homokréteggel töltetik meg,

s az jó erősen összevert agyaggal síralakulag, a nedvesség leszivárgása meggátlása tekintetiből befedetik. Az igyen elrakott makk oly ép és szép állapotban tartható el, mintha a fáról csak akkor hullt volna alá.

A többi famag, mint a kőris, juhar, gyertyán, szil, nyír- és égerfáé, melyek nem oly mértékbeni víz- és földtartalommal birnak, száraz, de e mellett nem hideg lerakó helyeken, mint a magtárban, vagy pedig valamely száraz lerakó helyen zsákokban, vagy hordókban tartatnak el télen által. A fenebbi hat fa-nem magjainak gyűjtése, az előbbeniektől annyiban is különbözik, mivel azok a fákról, nehogy széthulljanak vagy repüljenek, nagy gonddal gyűjtetnek össze, minthogy földről gyűjtésök a lehetetlenségek sorába tartozik.

Az erdő talajnak maggal való bevetésénél, a talaj tulajdonsága különös szemügyre veendő, t. i. minő fanemek tenyésztésére lehetvén az alkalmatos. Legjobb útmutató az előbbi fanemek díszlő volta; ujabb fanemek vetésénél tekintetbe kell venni az égaljat, földet, a fekvést; a minél szakértő erdész tanácsával kell élni.

Az elsorolt iránybani magvetésnél legelőször a tölgy, cser, bikmagvetéssel kell kezdeni. Miként fennebb előadatott — a kitisztított erdőben — egy lábnyi távolságnyira vonandó féllábnyi mélységű párhuzamos árkocskákban — a makkszemek egymástól egy lábnyira rakandók be, 2—3 hüvelyknyire földdel borítandók, s ha lehetséges, holdtöltén ültetendők.

A többire nézve minden lombos fanemek, melyek szárnyakkal ellátott magvakkal birnak, a következő fenyüneműek rovatába előadott módon ültetendők.

Minden fenyő, vagy magcsöves fanem magja octóberhó közepén érik meg, melyet a szükséghez képest kell gyűjteni és megtakarítani. Amennyiben pedig ezen mag s azok tartó csövei vagy magházai sok olaj és gyanta tartalommal birnak, arra kell ügyelni, hogy a fagytól megóvattassanak.

Tavasz kezdetén, a melegebb napok beálltánál, valamint egész nyáron át, a magoknak magházaikbóli kiszedése, vagyis kitisztogatása eszközöltetik; mi okból minden okszerű erdőtulajdonos, mielőtt az évenkinti erdőosztályát levágatná, évi magkellékkel magát ellátni köteles.

A magnyerés lehetőleg egyszerű módon történik, amennyiben a magházak, csövek vagy ponyvákra, vagy jól összeilleszteti deszkákra rakatnak le, s erős napfényen fagereblyékkel átlapogtatnak, s az erre kipergett magvak felszedetnek. Amennyiben pedig úgy a magvak, mint magházaik olaj s gyanta tartalmúak, csövek még egyszer átlapogtatnak, hogy a kövérebb magvak könnyebben kihullhassanak.

Ezen kivül a magvakat szárító gépek által is szokás kiperegtetni. Ezen szárító gépek azon oknál fogva szárnyoldalokkal ellátvák, — hogy a nagyobb mennyiségben nyerendő magvak az esőzés és nedvességtől megóvattassanak; minthogy nincs ártalmasabb valami a magok gyűjtésénél, mintha azok nedves állapotba a hordókba vagy zsákokba rakatnak, mely által forradásban esvén, részint megpenészednek, részint pedig elrothadnak, s magvetésül tökéletesen hasznavehetetlenekké válnak.

Tapasztalat szerint 16 p. m. fehér fenyő csap, — 9 ½ p. m. szurkos fenyő csap, — 8 ½ p. m. veres fenyő csap, — 8 ½ p. m. erdei fenyő csap, egy véka tiszta magot ád. Egy véka maggal egy 1200, 1400 és 1600 négyszög öles hold területet be lehet vetni. Ha a mag hordókban száraz helyen tartatik, 2—3 éven át is megtartja csirázó tehetségét. A magvetés, mely vagy párhuzamos gödrökben, vagy párhuzamosan vezetett jól felporhanyított lyukakban 4—6 szemmel eszközöltetik. Az idő kedvező voltával april és május havában eszközöltetik. Vagy ha az egész terület felszántatott vagy kapáltatott, minden 4 véka vetőmaghoz még egy véka magvat hozzá kell adni, és mind elvetni. Hat hét elfolytával, ha az időjárás nem száraz, vagy túlmeleg, hanem koronként esőzések járnak, a magvacskák — melyek növései 5—6 hajtásból állanak — láthatók lesznek, mire az ifjú növések a levegőbe felnyúlni kezdenek.

A bevetett vágások a marha és vad kártételeitől mind addig, mig a szarvasmarha szája alól a csemete ki nem nőtt — kerítéssel óvandók. Sokan vannak azon tévfelfogásban, miszerint az ily ifju erdők azonnal a mint egyenlően sűrűk, kitisztítandók, azon nézetből, hogy azok jobban növekedhessenek, azonban ezen előitélet alaptalan, amennyiben az által több kár,

mint haszon éretnék el; minthogy a tapasztalat igazolja azt, hogy mihelyest a fenyőfa ültetések átritkíttattak, a növendék fák mindjárt a második évben ághajtásokat tettek, mely által a fenyőfa gulaalakot nyervén, s a túlkellő ágak kinövései által elgörcsösödvén, épület-anyagok s deszkáknak többé nem alkalmatos; míg ellenben a törzszsel egyenlő sürű állással felnövekedett csemeték közül 7, 8, 10 év lefolyása alatt, az erősebb fácskák a gyöngébbek felett erőt nyervén, magok egymás között elhelyezik magokat, erős törzsöket nyervén kiválnak, bő nedvek által a galyak kinövéseit kipótolván, erős és szép szálfákká nőnek, s csak akként lehet szép s erős épületi fákat nyerni.

A lombos fanemüeknél s a szilfánál és tölgyfánál, ha az erdőtulajdonos erős és szép szálfákat akar nyerni, hason módon kell eljárni, mivel az ifjú fanövések azonnal, mihelyest szabadon és ritkán állanak, oldal- vagy galyhajtásokat tesznek, a miről az ember legkönnyebben meggyőződhetik, ha fenyővel vegyes sürű állású tölgyerdőket lát, a midőn a tölgyek a fenyőfával vetekedetten koronájokig galynélküliek, s a legszebb épületi fát szolgáltatják. A mondottak folytán, ha valamely utónövekedés roszul sikerül, az vagy a ritkán való maggali vetésnek, vagy az idő korai keresztül tisztításnak tulajdonítható, a mi pedig minden óvatos erdőtulajdonos által gondosan eltávolíttassék.

Az erdőknek tanult erdész személyzettel való kezelési szükségéről.

Megyeszerte minő nagy mértékben üzetik az erdőknek gondatlanul könnyelmű pusztítása, s az erdőkezelési személyzetnek alkalmatlan, tanulatlan személyzettel való ellátása, és az erdőültetésnek szántszándékos elhanyagolása, csak körül kell kissé tekintgetni, s azonnal szembeötlik.

Ez indoknál fogva nem lehet eléggé kárhoztatni a nagyobb erdőtulajdonosoknak abbeli eljárását, miszerint az erdészi vagy pagony főfelügyelői állomásokat — elaggott — szoba inasokkal s udvarszolgákkal töltik be, alerdészekül elaggott kocsisokat s kiszolgált katonákat alkalmaznak, a kik szolgálatukat nyugalom, vagy heverésbe való helyezésnek tekintvén, paraszt embereket tesznek pagonyosoknak vagy erdőkerülőknek, igy azután mindezek az erdőknek nem nevelői, de gyilkosai, minthogy itt is áll azon közmondás:

„Ki minek nem mestere, hóhéra az annak“ !

A dolgok ekkénti állása mellett mi természetesebb, mint az, hogy az erdőpusztításoknak gát nem vethető, mivel az ebbeli visszaélések a törvényben kijelölt végrehajtó közegeknek fel nem jelentetvén, a pusztítás szokássá vált.

Mit lehessen szólni az erdőültetésről, mely ily kezek között épen nem gyarapodhatik, s miután az erdőmivelést, szaporítást, rendbentartást csak szakképzett értelmes közegek által lehet emelni, s azokat pedig csupán erdészeti iskolában lehet képezni, mennyire kivánatos, sőt szükséges honunkban is nehány magyar közerdészeti iskola felállítása, melynek szükségessége minden mívelt, gondolkodó s a haza közgazdászata emelését szivén hordó valódi polgár előtt világos.

A mig erdészeti iskolák életbe nem léptetnek, s mig a kevésbé vagyonos erdő birtokosok és községek is erdeiket értelmes szakképzett erdészekkel nem kezeltetik, addig e bajon gyökeresen segíteni nem lehet.

Az erdőkben előforduló legtöbb károk

A megyebeli erdőkben legtöbb és helyrehozhatlan kárt, kivált az új ültetvényekben az égések okoznak gyakorta, melyeket legtöbbnyire a marha legeltetéseknél levő parasztok, suhancok okozzák. Az erdőtulajdonosoknak kötelességökben állna a legeltetéseket az ültetések közelében eltiltani, minthogy az ültetésekben a vad paszternák többnyire buján megterem, különösen az elsőbbik nemcsak hogy minden szikrát tűzzé növel, s a kénhez hasonlólag ég, mely nemcsak a csemetéket s azok koronáit, hanem a gyökereket is kiégeti.

Ezen okból a marhalegeltetés csupán felnőtt s kiképzett erdőkben lenne megengedhető, és pedig oly móddal, miszerint minden községnek a marha létszámához arányozott tér azon okból jelöltessék ki, hogy az az által az okozott kár feletti felelősség gyakorlatilag könnyebben eszközölhető legyen.

Nagyobb erdészetekben az erdészeti szabályok szerint, a volt úrbéresek irtásai nem lennének megszenvedhetők, mivel az által az erdők meggyuladása segíttetik elő, a mennyiben a kis bemenő dolgosokat nehéz folytonosan szemügy alatt tartani.

Az erdőégéseknek megakadályozása s elfojtása tekintetéből szükséges lenne a község előljáróit utasításokkal ellátni, s

annak gyors és szigorú végrehajtása felett a felelősséget kimondani.

Az erdőbeni károk eszközlésének s terjedésének egyik a megyében, a sövények karók és fiatal növényekből készítése. — Miután maga a mogyorófa abroncsokul jobban értékesíthető, a karóknak pedig leginkább 15—20 éves korukban szokták az ifju csemetéket levágni, ez által csak az erdőkbeni kártékonyság kiirtása lehetlenítetik, s a köznépnek e tárgybani előhaladása is gátoltatik, mivel a megyében az eperfa, galagonya, fagyalka, kutyafa, ákácz és fűzfa, részint magvak, részint dugványok által élő sövénynyé képezhető lehetvén, az századokig eltartana, mig a növényveszszőket, kivált az erdős vidéken, télen át elégetni szokták; ez okból az erdő pusztításokat fékezni alig lehet.

Az erdőknek falevelei összegerebelését megengedni sem szabad, mert az által a falevelekkel együtt a magvak s azok növései tétetnek semmivé, s az erdő földje természetes s egyedüli trágyájától fosztatik meg.

A kecskék kártételeiről.

Az ifjú vágásokat, bevetett irtásokat és befásított ifjú növésű helyeket, évek során mindennemű szarvasmarha legeltetéstől meg kellene óvni; oly vidékeken azonban, a hol évenkint vágások tétetnek, vagy a letarolt térek maggal beültettetnek, a kecskéket tökéletesen ki kellene tiltani, mert köztudomás szerint a kecske a fára is felmászván, kevés idő alatt sok kárt okozni képes az által, hogy az ifjú növények élet- vagy szívhajtásait csípkedvén le, a csemetét törpévé teszi, s annak tökéletes növését megakadályozza.

Üveghuták, vashámorok, s a hamuzsírt főző hutákról.

Bár mennyire legyenek is ajánlatosak az üveghuták, vashámorok s hamuzsirt főzők a verseny s a pénzforgalom emelése tekintetéből, mind a mellett a birtokosnak ügyelni kellene arra, hogy azok számára egész erdők fel ne áldoztassanak, és számokra csak szabályszerű famennyiség vágattassék, minthogy azok máskép több kárt okoznak mint hasznot hajtanak, s jövőre nézve az erdőt tökéletesen elpusztítják.

Ez az oka, hogy az állam az üveghuták, vashámorok és hamuzsír-főzéseket csakis oly megyékben engedheti meg, a hol elegendő a fa, a csekély forgalom, s a fa szükséglettől

tartani nem lehet. E mellett azonban az erdőt, s annak kezelési szabályait szorosan fenn kellene tartani, s azt szántóföldeknek, réteknek vagy üres helyeknek hagyni nem lehetne.

A városi és községi erdőkről.

A megyében az erdőpusztítások sok mindenféle módjait elősorolni a kitüzött czélon kivül esik; amennyiben a községi erdőknek nemcsak fentartása, hanem jó kezelése is, az állam s a nemzeti közgazdászat érdekébe vágó dolog; — a községi erdők épségbeni fentartását az állam érdeke kivánja:

a) Miután a községek a behozott és behozandó elkülönzések alkalmával saját erdőkkel bírnak, vagy fognak birni, az állam jóléte igényli az azok feletti állami őrködést, melynek folytán

b) Bár melyik községnek erdejében csak annyi fát legyen szabad vágni, a mennyit a helybeli szabályszerű vágási terület megenged. Ez okból

c) Miután törvényeink mindenben az ellenőrködést a szolgabirói hivatalokra hárítják, a szolgabirák pedig az erdészet s azok kezeléséhez semmit, vagy keveset értenek, megyénkint egy a kormány által kinevezendő erdészeti felügyelői állomás betöltésére lenne szükség, mivel csak egy ilyes szabhatná meg a vágatási rendet, az ellenőrizhetné a vágatást, s az utasíthatná a községeket az erdők növelésére nézve, s az erősíthetné meg a pagonyosok választását, s ő ügyelne fel végre arra, miképp a kivágott területek ujra befásíttassanak.

d) Semmi szín alatt meg nem lenne engedhető a községi erdőkben a december, január, februárhavi vágatáson kivül a más hóban való favágatás. A városon és községen kivül csupán csak annyi s azon fa lehetvén eladható, mely a község kiszámitott épületi és tüzifa kellékét túl haladja.

e) Minden jelentések, felterjesztések a községek részéről, az erdészeti tárgyakat illetőleg, a megyei erdészeti hivatalfelügyelőnek lennének felterjesztendők, ki a Helytartótanács, vagy a magyar gazdászati miniszteriumnak, mint alárendelt közege jelentéseit, javaslatait felterjesztené, s az állam ellenőrsége alá helyezendő községi erdők kezelését vezérelné.

A mig az állam részéről az ellenőrség a leirt módon nem gyakoroltatik, a megyei kormányzat által legfölebb is tiltó jel-

lemet viselő lezárolások a további pusztításoknak némileg gátat vetnek ugyan, de nem mozdítják elő az erdőnövelést és gyarapítást s legfölebb is a mint a tapasztalat oly esetekben igazolja, csakis arra való, miszerint a lezárolás alatt felnövekedett erdő — egyszerre letaroltassék.

Az egyház, egyházi tagok és alapítványi erdők.

Az egyházak, egyházi tagok és alapítványi erdők kezelésénél szinte a fenebbi elveket kellene alkalmazni, oly móddal azonban, hogy a hol a községi előljárók helyett a rendezett városok előljáróságai, vagy más testületek gyakorolják a kegyuri jogokat, azon erdők azok rendelkezési joga alá, főfelügyelet tekintetiben azonban az erdők állami főfelügyelő ellenőrsége alá lennének helyezendők.

Minthogy az állam s egyesek érdeke egyiránt megkívánja a felügyeletet, s azon államban, melyben a községek és testületek erdei minden rend és szabály nélkül pusztíttatnak, a mellett, hogy a nemzet kimélendő tőkéi elharácsoltatnak, a terméketlenség, szárazságok és egészségtelen lég idéztetik elő.

Vesse bárki elfogulatlanul a megyében szét tekintetét, könnyen megláthatja azon szembeötlő különbséget, mely az ugynevezett gönczi berek letarolásával a Hernád balparti vidék levegője és termékenységében előidéztetett.

A tornyosnémethi északnak fekvő erdő kipusztítása az északi szelek rohamainak pusztító tért nyitott. Szepsi városának 460 holdnyi területű erdeje gondatlan könnyelműséggel kiirtatván, határa terméketlenségét annyira előmozdította, hogy a mig annak felálltával szőlei finom asztali borokat, jeles baraczkokat, cseresznyét s almákat termettek, jelenben alig van év, melyben a termés virágjában el nem fagy, vagy épen semmi sem terem; a szőllő pedig exoticus növénynyé vált, a mig az esőzáporok az erdőtér keleti részét környező szántóföldeket sárga agyag s kavacscsal elborítván, nagy részben terméketlenné tette azokat. Nagy hidegség, fásult részvétlenség az, miszerint a város előljárósága 6—7000 frt. o. é. jövedelme mellett 30 évtől óta évenkint legalább 15 holdat befásítva, erre évenkint legalább 150 frtot o. é. nem fordított, s ekként belátás, meggondolás nélküli volt előljárói vétkeit jóvá nem tette, a naponta jobban érezhető egyenes kárt, a terméketlenséget és elszegényedést nem akadályozta, mulatóhely építése helyett.

Káros végre azon pusztító vágy, mely a tagosításoknál az erdőpusztításokban naponta tapasztalható, elannyira, hogy erdőrészek s pagonyok a hol kiirtatnak, ha nem lettek volna is, ültetni kellene. Van itt föld elég, csak belterjetén kellene mivelni.

Midőn ily modorban bár melyik község és halhatlan testület erdei birtokát a közömbösség, tudatlanság s meggondolatlanság miatt, főleg az elkülönzéseknél könnyelműen lekaszabolja, oly sebeket üt vidéke fekvősége testületén, melyet az évenkint megujulva szokott feltárni. Hogy az állam főfelügyelete ne képzeletileg elméleti, hanem gyakorlatilag hasznossá váljék, a törvényhozás egyik főfigyelmét igényli.

Az erdőtenyésztés jutalmazása, a kihágásoknak büntetése.

Az emberi természet psychiologiai tana mutatja, hogy az ember jutalmazások, ösztönzések, dicsérő elismerések által többre vezethető, mint bármely szigorú törvények által; ennélfogva egyesek, de oly községek is, melyek magokat az erdőkezelés, ültetés és szabályszerű rendtartás által kiválólag megkülönböztetik, az állami erdészeti főfelügyelő által javaslatba hozandó, s egy öt tiszteletbeli tagból összeállított esküttszék által oda itélendő dijjakban lennének évenkint részesíthetők, melyek czélszerű erdészeti eszközök, magvak, oklevelek s erdészeti könyvekkeli megajándékozásból állnának.

Mi az erdészeti károkat illeti, amennyiben azok rendőri úton rövid eljárás mellett kell hogy megtéríttessenek, minden község, magános és halhatatlan testület kármentesítéséből befolyó kártérítés mellett, a büntetés pénznek, a fennebb említett czélra a megyei erdészeti pénztárba kellene befolyni.

Habár ily csekélységek egyelőre jelentékenység nélküli intézkedésnek láttatnak is, az ügy szeretete, s az állam erdeinek szemmeltartása, s a szakadatlan buzdítás, ipar és szorgalom ébresztés oly bámulatos eredményt idézne elő, mely következményeiben áldást fogna árasztani, hogy pedig azzá legyen, azt ugy hiszszük, minden igaz hazafi forrón fogja óhajtani.

Vadászati viszonyok.

Vadászat. Abaújvár-megye területén többféle bundás, és tollas vadállatok fordúlnak elő. Az elsőbbekhez tartoznak a medve, farkas, róka, borz, menyét, görény, vadmacska, melyek mint kártékony állatok az évnek minden részében lövetnek. — Hasznos állat az őz és nyúl, melyek a megyében mint állandó vadak, bőven fordúlnak elő. — A szarvas csakis kivételes vad.

A vaddisznókra nézve az ország törvénye szerinti tilalom 2-ik februártól 16-ik octoberig tart.

Őz. Az őz kora tavaszszal párosúl és május hóban ellik, midőn a nőstény két őzikét szokott vetni, mely oknál fogva a nőstényt csak télen át lehet lőni, az őzbakot pedig a párosodási időn kívűl.

Nyúl. A nyúlak párosodási ideje január hó 15-től kezdve julius hó közepeig tart; minél fogva lövése vagy hurokkali fogása augustus hó közepeig szigoruan tiltandó, annyival is inkább, minthogy az öreg anyanyúl csak augustus hó végével szokott a mezőre kimenni, ez okból mindenkit, ki a vadászati szabályt áthágja, vadász fegyvere elvesztésén kívűl, pénzbirsággal is kell büntetni. (Nem is szokták különben Abaújban mások tenni, mint az úgynevezett kocza vadászok.)

Szarvas. Az előtt a regéczi uradalom ős erdeiben a szarvas is mint állandó vad létezett, mióta azonban a szenvedélyesen vadászatkedvellő s vadkimélő herczeg Breczenheim Ferdinánd meghalálozott, s a vadászati szabályok nem oly pontosan tartatnak meg, ritkábban fordúl elő.

Szárnyas vad. A szárnyas vad közül : a császármadár, fogoly, fajd és siketfajd, daru, túzok s a kacsáknak a Tisza mellett honos fajai fordúlnak elő mint szárnyas vadállatok; — párosodásuk

tavasz elején kezdődik, s folytonosan szaporodnak junius, julius és augustus havában.

Minden évnek tavaszán az időjárása szerint rendesen már marcius hó közepén megérkeznek az erdei kisebb és nagyobb szalonkák, a posvány szalonkák és homokfutók, gémek és bibiczek, melyek közül az erdei szalonkák a ligetek és pagonyok rügyesedése alatt 14 napig szoktak maradni s aztán a fenyvesek sötét örök zöld árnyaiba — a hol a fenyők magaslatain szoktak költeni — vándorolnak, — őszszel pedig september havában 8—12 napig szoktak vándor utjaik alatt helyenként tartózkodni. Május havában a fürjek érkeznek meg, és miután tojásaikat kiköltötték, őszszel ismét elvándorolnak, miután az aratás, széna, sarjú kaszálás ideje alatt a vadászat kedvellőknek kedves mulatságot szereztek.

Az elsoroltakon kivül nyárban érkeznek meg a gilik, vad és örvös galambok, melyek miután april hótól augustus haváig havonként költenek — őszszel elvándorolnak. Bőven vannak Abaújban is a halászmadarak, ritkábban vizityúkok, szárcsák, vadludak, gólyák stb vándor madarak.

Vad tenyésztés.

Miután a vadtenyésztés a jól berendezett erdészetekben nem csekély jövedelmi ágat képez, s hazánk Dunán inneni s túli részeiben a szabályozott vadtenyésztés s törvényszerű kimélés által megszaporodott vadak igen szép hasznot nyujtanak, érdemesnek tartjuk azon előnyöket és módokat megérinteni, melyek a szőrös vadak tenyésztését itt is előmozdítnák.

A mennyiben az erdészeti vágásokban a fa szénául mindenütt kaszálható, ennélfogva annak összegyűjtése és sövénynyel bekerítése azért szükséges, hogy az őzek, szarvasok, nyúlak az erősebb télben s nagy havak idején szénával elláttathassanak.

A nyúlak kedves eledele a tölgy, cser, s az almafákon termő gyöngy, melyet a pagonyos erdőkerülő, erdész egy horoggal könnyen letörhet, és időnként oda adhatja a nyulaknak.

A szarvasok és őzek a kősót különösen kedvellik, s azért őket a tavaszi-, nyári és őszi hónapokban a források melletti völgyekbeni sűrűkben, helyenkint leásandó kősó darabok által sózni kell.

A foglyok télen át kivált nagy hidegekben és havakban a

nyilt terekre s a helységek alá ki szoktak röpülni, minélfogva czélszerű helyenként őszszel levágott galagonya tövis gazokat kis halmokban az oknál fogva szétrakosgatni, hogy a sasok, ölyvek üldözései elől bár mely oldalról menhelyet találjanak; mindazonáltal a foglyoknak legalább egyik részét czélszerű télire halókkal befogni és kamarákban étetni, szaporodásuk csakis úgy lenne remélhető.

Abaújvár-megye terűletén a vadászat és vadtenyésztés emelése körül legtöbb érdemekkel az elhunyt hg Breczenheim birt; báro Mesko Jakab, kinek Gombos pusztáján létező Csonkás nevű erdőbeni fáczányosa korábban hírnévre emelkedett. Gróf Csáky Károlynak Nagy-Idán létezett dámvad és őzes vadaskertje, melyet az 1848-ik év szüntetett meg, szinte hires volt.

Jelenleg gróf Forgách Kálmán és gróf Károlyi Ede uradalmaiban tesznek a vadtenyésztés tekintetében legtöbbet.

Most már a vadtenyésztés fényűzéssel folytatott korszaka lejárt, mind a mellett van középút és mód, melyen a vadtenyésztés emelése tekintetében a birtokosok akként mint a községek és testületek csekély költséggel járó korszerű javításokat tehetnek, s mivel a vasutak által Pest, Bécs közötti összeköttetés, mint az oderbergi vasút kiépítésével a megyében is szarvas, őz, vaddisznó, nyúl, fáczány és foglyokért Német és Francziaországból szép összegek fognak a birtokosok és községek erszényébe befolyni, s a mennyiben a vadak szállítása gyors, s a vadaknak lőhetése korszakában azok eltarthatók, a vadaknak gondosabb szakszerű tenyésztése koránt sem megvetendő gazdálkodási kérdés, annál inkább is, miután Brüssel, Párisban egy nyúl 5—6, — egy őz 20—25, — szarvas 30—40, — vaddisznó 40—50 frankon bár mily mennyiségben is azonnal fizettetik.

Mind az elsorolt okoknál fogva a nagyobb földbirtokosok kivált a hol gödrök s vizmosások, terméketlen térek találtatnak, elszórtan 1—4 holdnyi terűletű pagonyokat (remuse) igen kivánatos hogy ültessenek, s miután a cser, kőris, szil és a szurkos fenyőfa a hálátlan földben is díszlik s ezekben a nyúlak, foglyok, fáczányok a nélkül tarthatók, hogy a veteményekben nagy kárt tennének s azoknak menhelyre szükségök van, hogy szaporodhassanak, a vadászat és vadtenyésztés barátai az által a hasznost a mulatságossal köthetik össze.

A megyében legtöbb vad van a regéczi, fűzéri, szalánczi, kassai, somodi, metzenzéffi erdőkben hol a medve, szarvas, ritkábban, de vaddisznó és őz bőven találtatik.

Fajd a megyében sok helyütt fordúl elő, siket fajd az alsó, felső-metzenzéffi és jászói erdőkben.

A madarászat, mely csak péld. Olaszország egyik nem megvetendő jövedelmi ágát képezi, Abaújvármegye területén úgyszólván bölcső korát éli. Madarászat.

A madarászatnak itt csak egy nemét: a léppeli fogást ismerik, ezt rendesen a tanúló ifjuság az iskolai szünidők alatt mulatságból teszi. — Késő őszszel, ha a munka megszünik, a kassai kőmives legények hoznak ugyan vereb és sármányokat a kassai piaczra, de azzal a kassai belkelléket sem födik.

A hurok- és hálófogást a megyében nem ismerik, fenyőmadarakkal a megyét a szomszéd szepesmegyei lakosság látja el; kis hálókban vagy tőrökkel legfölebb is foglyokat, vagy éneklő madarkákat fognak.

Általános gazdászati észrevételek.

A szarvasmarhák, lovak, juhok és sertések nemesítését a minta gazdászatokban összevásárlandó tenyész nemes mének, bikák, kosok és kanok ráhatása és szakszerű tartása által lehetne előidézni.

Minden ilyetén vállalatokra kedvező fekvésű megyénkben, csakis az összetartás, akarat és szakmívelés szükséges ahoz: hogy gulyáink, csordáink, méneseink, nyájaink és falkáink ne csak a belkelléket tökéletesen fedezzék, de a kivitelre nézve rövid idő alatt bámulatos eredményeket tüntessenek elő; mert a gulyák, csordák, ménesek, nyájak és falkák ugy is meglevén s a nemes fajok sem igényelvén több táplálékot, a gazdák kisebb nagyobb fáradozásaik által megtöltendhetnék az erszényt, és gyönyörködtetni, bámulatra és utánzásra ragadnák a népet; a mig ha valóban kies fekvésű szép megyénken keresztül kasúl utazunk, elszomorodik a figyelemmel vizsgálónak szive, ha a megyében alig bir találni valamiféle szebb fajú állatokra.

Csodálkozást és méltán kellemetlen hatást gyakorolhat azon körülmény, hogy miután megyénk kedvező helyzete mellett

itt a méhtenyésztés, melynek csak enni sem kell adni, bő kútforrása lehetne a jövedelemnek, semmi nagyobb eredményt előmutatni nem képes. Itt a hol mint az amerikai őserdőkben szabadon is tenyészik a méh erdeinkben, még csak kibeszéd se lehet arra nézve, hogy a méhtenyésztés a gazda igen csekély fáradozását meg ne jutalmazná.

Ismét egy minta-gazdászat felállítása az, a hol nagyobb mérvben hozzá kell fogni a gazdászati ipar ezen nagyszerű és biztos jövendőt igérő vállalathoz is.

A minta-gazdászat vegye elő a méhtenyésztés minden ismeretes módjait, a Dzirzon-féle kezeléstől a népünk közt közismeretű formáig, s ha, a min nem lehet kételkedni, a nép be fogja látni a jobbat, akkor maga fogja azt eltanulni, és iparkodását minden bizonynyal áldás fogja követni.

Mezei gazdászatunknak fenebbi czikkeinkben hű képét látva meg kell még jegyeznünk, hogy szánakozást érdemlő ekéinkkel csakis a föld felületét 3—5″ turjuk fel; hogy az ilyétén felületes felhasítása által a földnek, annak zsírja mihamar kiapad, természetes.

Igen kevés gondot fordítunk gazdászati eszközeink javítására is, az egyszerű gerebentől a megyében használt gazdasági szekérig, mindenben kellene előhaladást tennünk, és a jobbat, a célszerűbbet elfogadnunk.

A nemzeti gazdászat nagyobb eredménye csakis szigorú mező rendőrségi törvények által levén elérhető, az országos törvényhozás V. ö. fen. a 94, 95. §§. 1791: 57. 1807: 21. 1836: 12, 16. 1504: 18. 1729: 22. 1802: 24. 1840: 9, 15. 1804; 24. 10. valamint az 1860. febr. 2-án kiadott nyilt parancs, és az 1862. april. 14-én 18,566. sz. a. kibocsátott m. kir. Helytartótanácsi intézvényben sat. intézkedett ugyan a mezőgazdászati, erdészeti, vadászati pusztítások ellen, de mondjuk ki igazán, hol történnek szilajabb és gonoszabb károk, mint legszebb, legbujább vetéseinkben; maga a józan köznép is megsajnálja az elkövetett kárt, mindamellett is éjjel van oly gonosz lelkű legény, hogy ismét kárba vezeti a lovat, marhát, nem gondolva azzal, mily fárasztó munkát, páratlan igyekezetet dúlt le nehány perc alatt.

Nincs gazda, nincs zsellér emberünk, kinek ne lenne saját

kertecskéje; a kert megvan, de nemes gyümölcsök helyébe; vadkörtét, vadalmát termeszt benne, restelli, sajnálja önmagától, gyermekeitől azt a perczenetnyi időt, hogy nemes gyümölcsöt óltana vadóczaiba, — restelli a fáradságot, hogy kertjét felkapálgatná és hasznos zöldséget termesztene benne; de neki megy a szorgalmasabb földbirtokosok kertjeinek, s az annyi fáradsággal, munkával előidézett ipart nehány perczenyi idő alatt tönkre teszi, avagy abban helyrehozhatlan károkat okoz.

Más országokban, mint fennebb említettük, az ország, és minden közlekedő útak szélei gyümölcs-, vagy egyéb hasznos fasorokkal vannak beültetve, melyek a roppant jövedelmi forrás mellett, enyhítik az útast, gyönyörködtetik a szemet; itt csak ha egyet említünk is fel, méltán elszomorodhatik a becsületesebb, józan gondolkodású ember: gr. Péchy Manó ő méltósága évek óta ülteti a Gombosról Perenybe vezető út mellett levő fasorokat, s a perenyi nép évenként kitördösi az annyi iparral felnövelt fákat.

Könyvünk feladata, czélja kimutatni mindennek jelen állását, kimutatni, leirni a jobbat, és kiemelni, bemutatni a nemzetnek a szorgalmat és érdemet — ellenkezőkép kötelességének ismeri kimutatni a hibákat is és megnevezni a kártevőt s a hanyagot; mindezen észrevételeink ennélfogva a megyei lakosság szorgalmatos, becsületes, nagy részét nem érintik, nem sujtják, de alkalmat nyújtanak a hibák és e tekintetbeni gonosztettek megjavítása és megakadályozására, mi hogy mi előbb megtörténhessék, tiszta szivünkből kivánjuk.

Gyáripari viszonyok.

Azon állapot, a melyben valamely vidéknek iparfejlődése létezik, mérv, mely szerint polgárosodásának foka szabathatik meg. A szellemi fejlődés szükségletet, tehát fogyasztási képességet idéz elő, s ez az indoka az iparűzleti tevékenységnek, főleg ha az még azonfölül a nyers-anyagok, olcsó kezelési erő és közlekedés, czélszerű és elegendő pénzintézetek stb. mint természetes föltételek által is támogattatik.

Ha a különféle viszonyok a fennebb megszabott föltételekhez képest vizsgáltatnak meg, azonnal kiviláglik : hogy Abaújvármegyének a mezei gazdászat, marhatenyésztés, ásvány és földismei leleményei, a fa, gabona, burgonya, czukorrépa, olajnövények, gyapjú, bőr, faggyú, a különféle agyagnemek, kovarczok, vas, réz, dárdány, ezüst érczei gazdag és kimeríthetlen anyagot szolgáltatnak a műszorgalomra.

Természetes kezelési erőt nyújt a gyári telepítvényekre Abaújban már a Gölnicz vizével egyesült Hernád folyó. A Tárcza, valamint a megye több patakjai is mind kicsinyek és mélyen bemetszettek, vizesés nélküliek s e miatt csak kis mérvben használhatók.

A Bódva forrásai nem annyira a vizbőség az esések következtében, mint az azok mellett élő lakosság életrevalósága folytán használtatnak fel gyárerőre. — Még kisebb mértékben használtatnak fel az opákai, bélai hegyi patakok és áz Ida vize.

Abaújvármegye Monographiájához használt kútfők :

A gyáripar és kereskedelmi viszonyokra nézve : Müller János mérnök ; a kassai iparkamara ; Szabó Imre, Novelly Antal, Tomcsics István nagy-szalánczi uradalmi igazgató, a takarékpénztár, Maléter Vilmos, Megay Adolf stb. közreműködését nyervén meg, fogadják szives köszönetemet.

Egészben véve a Sóvártól a Hegyaljáig terjedő hegysor szerfelett száraz, nemkülönben a cserehát dombos vidéke is vizben igen szükölködik, s e helyeken eszerint a gyárak felállítására a legfontosabb tényező hiányzik.

Közlekedési tekintetben a tiszai vaspálya létezik ugyan a megyében, mely azt keleti Magyarországgal és nagy kerüléssel az ország fővárosával is összeköti, de épen a hosszú kerület és azon körülmény, hogy ezen pálya éjszak vagy nyugotfelé semmi más pályával összekötve nincs, csekélyebb fontosságuvá teszi ezen új divatú közlekedési módot mint különben történhetnék. A tengely fuvar Pestre, nehéz árúkra nézve, még mindig olcsóbb a vaspályán szállításnál.

Vizi közlekedések a megyében nem léteznek; a Hernád ugyan igen alkalmas lenne arra, hogy csatornázás által mesterséges vizi uttá átalakíttassék a Tiszába; de ez még eddig eszmeképen sem merült fel, sőt a divatos közlekedési eszközök ezen eszme megpendítését is még sokáig hátráltatandják; bár tudva levő dolog, hogy a vizi útak nagybani szállításra, még mindig a legolcsóbb forgalmi eszközül tekinthetők.

Abaújvár-megyének mű- és csinált utjai mint már fennebb bővebben kimutattuk, a következők:

A dargói ut, mely Kassáról Zemplén vármegyébe vezet s a megyét az ország északkeleti megyeivel Zemplén, Ung, Beregh és Marmarossal köti össze.

A pesti ut, mely a megyét Budamértől Szikszón keresztül kétfelé hasítva, Borsod, Heves, Pestvár-megyékkel köti össze.

A szepsi ut, mely Kassától délkeletfelé huzódik, és Torna, Gömör, Nográd és Pestvár-megyébe vezet.

A hegyaljai ut, mely Hidas-Németinél ágazik ki s a megyét a Hegyaljával köti össze.

A szepsi-szomolnoki ut, mely Metzenzéffen keresztül a megyét Szepesvár-megyével hozza összeköttetésbe.

A kassa-bélai ut, mely szinte a Szepességbe vezet; ezen ut az érczipar és gazdászati czikkek forgalmára igen fontos, de a legelhanyagoltabbak közé tartozik a megyében.

A Bárczától kifutó zsadány-hollóházi ut, mely S.-Ujhelybe vezet, végre

A Szepsitől a Csereháton keresztül vonuló ut.

A megyének egyéb utjai alig tekinthetők közlekedési utaknak és párhuzamba sem vehetők a más országok közlekedési utaival.

A többi községi utak, mint péld. Jánokról Szinára, Bőődről Rankra, Bárczáról Szalánczra stb. csakis kezdetlegeseknek mondhatók.

Pénzintézetek. Az ipar és kereskedés lenditőiül Abaujvár-megyében két pénzintézet létezik, t. i.

a bécsi osztrák nemzeti banknak egyik fiókja és a kassai szabadalmazott takarékpénztár.

Mily kevés haszonnal van az iparra nézve a bécsi bank-intézet, tudva levő dolog, s ezen ügynek további felderítésével foglalkozni felesleges munka lenne.

A takarékpénztár sokkal jobban felel meg a czélnak; bárha tevékenységének határai megszorítvák, s a sok formalitás nagyon korlátozza annak igénybe vételét.

A takarékpénztár az egyetlen intézet, mely a vidéken a bankárokat helyettesiti s ebben a tekintetben mégis jóltevőleg működik.

Szint ilyféle jóltevő intézetnek lehet már előre a keletkezőben levő kassai zálog- és kölcsönintézetet is tekinteni.

Mindkét intézetről alantabb bővebben fogunk szólani.

Gyáripari tevékenység.

Kőszén. Abaújvár-megyében a kőszén vagy sajátlag a barnaszénnek csak jelei mutatkoznak Somodiban, s valószinű, hogy a Cserehát és a szalánczi hegyek és a Hernád melletti partoldal egykor majd el fogják látni a megyét ásványgyúanyaggal.

A műipar, amennyiben erőszükségletét gőzgépek által alkotja, Abaúj erdeiben bőségben levő s olcsó, de a rosz erdei utak miatt és azok okozta drága fuvar következtében, mégis drága tűzifa használatára van utasítva.

Ezek tehát a segédeszközök, melyek alapul szolgálnak a fenálló műipar lételének.

Kétséget nem szenved, hogy nagyobbszerű ipart lehetne

azokkal életbe léptetni, de ép oly bizonyos, hogy a népnek csekély fogyasztási képessége, a ki nem fejlett társulási szellem, azon sok körülmény (nehézség), mely a részvénytársaságok alakításának még mindekkorig ellenszegül, a pénzhiány s az általános szegényedés végre az önkényes adózási rendszer mindmegannyi akadályok, a melyek a megyében honos műipar emelkedését nyomják.

Az elsoroltak után Abaújvár-megye gyáripari tevékenységét:

A mező- és erdőgazdászati iparra.

A gyárakra, és

Kis üzletekre osztjuk.

Mező és erdőgazdászati ipar.

A mezőgazdászati ipar a megyében, a szeszgyárak és egy czukorgyár által képviseltetik. Közel hozzá áll a malom-ipar, s az olajgyártás.

Az erdőgazdászati ipar: fürészmalmokkal s a bortermesztők s czukorgyár részére hordógyártással, végre a vaspályához szükséges asztalos, épületfa és alapfa készitésével foglalkozik.

A szeszégetés a megyében sokfélekép eszközöltetik.

A hol az a mezei gazdák és földbirtokosok által mint sajátlagos mezőgazdászati ipar üzetik, ott az kellő lendületet nem nyerhetett; ellenben mint önálló gyári üzlet Kassán tekintélyes állásra vergődött, és igen okszerű kezelési módokat tett sajátjává.

Az Ungár testvérek szeszgyára czélszerű berendezése folytán, ezen szakmájú legjobb intézetek színvonalára emelkedettnek mondható, s említést méltán érdemel. Ezen szeszgyár gépi munkáját oly gőzgép végezi, melynek elmenő gőze a lepárolást ugy hajtja végre, hogy voltaképen ezen munkálat semmi más gyúszeri költséget nem igényel; az e módon nyert erő oly jelentékeny, hogy nemcsak a gyárban szükséges egész hajtóműnél elégséges, de még egy kétkövű műmalmot is foglalkoztat.

A szeszgyár bádog hűtőkádján felől egy gőzgép által hajtott hűtője van alkalmazva, mely készülék által lehetséges egyedül a szeszégetést a nyári melegben is haszonnal folytatni, s ez egyedüli módja a keverék hirteleni meghűtésének. A keverő gép, a viz- és keverékszivattyúk sat. természetesen szintén a mozdonyra illesztvék, mely egyszersmind a maláta s a

szeszhez feldolgozandó anyag — többnyire kukoricza — megdarálását végezi.

A fennemlített műmalom sajátságos, kitünő, s már széles körben nagy kelendőségü kukuriczadarát készít.

A szeszgyárnak egy malommal való együttműködése, az őrlési folyamnak némely csekélyebb készitményei felhasználását is lehetővé teszi. Például a gyárnok nem kénytelen a korpát egészen tisztára kiőröltetni; miután a liszt tartalmú korpa a szeszgyárban is használható.

Ezen gyár még azt az érdemet is szerezte magának, hogy összes műszereit, a gőzgépet is bele számítva — a gőzkatlan egyedüli kivételével — Kassán és környékén készíteté.

A sajátlagos szeszégetésen kivül ezen gyárban élesztőt készitenek, az ujabb időben pedig a marha hizlalást is körébe vonta.

Az Ungár testvérek szeszgyára mellett Kassán még négy más hasonló iparüzlet létezik, mely a mezőgazdasági s a tulajdonképeni gyáripar között helyet foglalhat.

A szeszégetéssel közeli összeköttetésben álló Szerencsi Mór likőrgyára még eddig nem örvendhet valami különös virulásnak.

A vidéken a szeszégetés nagyban nem üzetik, de a forrói mégis észszerűleg gyakorolt üzlet gyanánt említhető fel.

Kassai czukorgyár.

Tudvalevőleg egyetlen iparág sem hat annyira a földnek észszerű mivelésére, mint a répaczukorgyártás. Jóllehet Ausztria folyvást azzal dicsekszik, hogy kitünőleg földmivelő állam, és hogy nincs szüksége a gyarmati érdekek védésére, sem pedig idegen gyarmatokkali összeköttetés végett a kereskedelmi hajózás gyámolitására, mind a mellett oly magasra emelte a czukoradót, hogy a gyarmatokból még mindig nagy mértékben hozatik be czukor az országba, és belföldön kis- vagy közép mérvben nem is gyártható.

A magyar czukorgyártmány kiviteli költsége a vaspályákon s egyéb közlekedéseken oly annyira meg van terhelve, a kiviteli vám oly magas, hogy péld. ha a kassai czukor Triesztbe kivitetik, akkor az sokkal drágábba jön, mint a franczia és belga czukor Odessaig szállítva, s ezen különbség körülbelől már 50% felrúg.

És épen ily kisebb mérvű gyárak hatnának leginkább jóltevőleg az országra és különösen a földmívelésre; mert kirekesztőleg nem vesznek igénybe nagy területet, sem pedig kizárólag magokkal nem foglalkoztatják a munkaerőket.

A kassai czukorgyár néhai boldog emlékezetű id. Fiedler Károly*) kassai polgár ernyedetlen tevékenysége folytán 1836-ban alapítatott. Eleinte csak szörpgyártásra rendeztetett be. 1844-ben a Schulzenbach módja szerint nyert répanedvből nyers czukor készítésre ment át, végre 1852-ben gőzgéppel, vízhajtókkal, egy ürkészülékkel sat. szereltetvén fel s az ezen iparág mostani helyzetéhez mért átidomítás után 80—100,000 mázsa répaanyag feldolgozására rendeztetett be.

Ezen gyárnak sok nehézségeket kellett és kell még jelenleg is leküzdenie. Daczára azon elismert haszonnak, melyet a

*) Id. Fiedler Károly született Selmecz-Bányán, februárhó 18-án 1798; ugyanott 6 iskolát is végzett.

1813-ban, 15 éves korában, Henszlmann Imre vas- és vegyeskereskedésébe lépett Kassán; a hol is különös iparkodása és jómagaviselete által már 1816-ban segéddé lőn.

1818-ban Bécsbe ment, magát a kereskedői pályán kimívelendő, a honnan utazásokat tett Prága, Drezda és Lipcsébe.

Időközben meghalván Henszlmann Imre, 1821-ben visszatért Kassára, s az özvegygyel társaságba lépett, kinek Vilma leányát 1824-ben nőül vette.

Hogy a hegyaljai asszúszőllőbornak a külföldön kelendőséget szerezzen, ez érdekben anyósával vállalatba lépett, s ez volt Fiedlernek legelső nagyobbszerű vállalata.

Özvegy Henszlmann Imrénének 1833-ban történt halála után, a vas- és vegyeskereskedést egészen átvette, s ezen időtájban kezdett Szakmáry Vilmos aranyművessel a czukorgyártásban kicsiben kisérleteket tenni, de minden nagyobb eredmény nélkül.

1836-ban neki lehet egyedül tulajdonítani a részvényekre alapított kassai czukorgyár keletkezését és életbeléptetését.

A czukorgyár után alapította a csermely-völgyében maig létező szöggyárt; azután vette át haszonbérbe Sandvoss Ernesttel és Kollman Vilmossal szinte a csermely-völgyében létező papirgyárt.

1844-ben a részvényekre alapított kassai takarékpénztárt alapította, melylyel nevének Abaújvár-megye lakossága előtt maradandó emléket emelt.

A takarékpénztár létrejötte után a Somodiban feltalált kőszénnek akart lendületet szerezni, de mind ebben valamint a légszeszgyár alakításában is, mely utóbbi végett Szász-, Würtemberg- és Bajorországban utazásokat tett, utólérte 1864-ben januárhó 29-én történt halála. Áldás lebegjen hamvain!

Id. Fiedler Károly nemcsak mint páratlan szorgalmú honpolgár, de mint tiszta jellemű, közkedvességü hazafi és kitünő családapa is a köztisztelet tárgya volt. Gyermekei:

Clementina Kollman Vilmosné; Emma Alexi Sándorné; Vilma Baliga Adolfné; Károly; Auguszta Megay Adolfné és Gyula, mind meg annyi igaz magyar családok tagjai.

répatermelés a földbirtokosoknak nyujt, nem vala képes oda jutni, miszerint nyers anyag szükségletét vásárlás útján fedezhette volna: de kénytelen azt legnagyobb részben tulajdon kezelése által előteremteni s most már a helyi viszonyokban gyökerező nehézségek legyőzése után, nagy erélylyel s a legczélszerűbb módon történik a gyárban megkivántató répamennyiség sajátlagos termelése.

Nagy hátrányára szolgál a czukorgyártásnak, hogy az ahhoz megkivántató munkaerő, 5—600 ember hiányzik, továbbá, hogy a répa miveléshez nincs elegendő termelési tere, és hogy szántóföldjeinek talaja is oly annyira különféle, hogy egy táblájában is gyakran öt hat féle talajváltozattal kell küzdeni.

A divó adórendszer főleg nehezen sulyosodik a kassai gyárra, de működését még sem vala eddig képes megszüntetni.

Minthogy az itteni vidéken csak a finom süvegárú bir kelendőséggel; legnagyobb része a nyers anyagnak tisztáztatik (raffinirt), s egyik része sárga czukornak (candis), másik része ujabb időben a kelendőbb canditen-czukor készítésére fordítatik.

A czukorgyártásnál előforduló hulladék (Melasse) az ezen gyárral összekötött szeszégetésnél használtatik fel.

Malomipar. A malomipar tetemes munkaerő előállíthatásához van kötve.

A megyét átmetsző Hernád folyón számos, jókora terjedelmű és fontosságú falusi malom létezik, mely a vidék lakosságának gabonáját a háztartásnál szükséges lisztre megőrli s a molnároknak és malombirtokosoknak tetemes jövedelmet nyujt.

A vizesések hasznosítása részben fáradságos és költséges vizépítéseket vett igénybe, melyek közül például a kassait, s az utóbbi években Szurdoknál felépített új gátat említjük fel. Az első hajtó erővel látja el a kassai vizi és műmalmot, az utóbbi pedig a Hernád vizét — mint fennebb láttuk — Szurdoknál egy mellék mederbe, a Bársonyos vagy Kis-Hernádba vezeti, mely azután Abaújban és Borsodban 14 vizi malomnak adja a hajtó erőt.

A Hernádon s a viz-szük patakokon levő vizi malmok még eddig nagyon kis mérvben sajátíták el a gépészet ujabb

javításait; a hol azok vagyonos és iparkodó birtokosok kezei között létezők között fel kell említenünk a szántai és erdő-horváthi malmot, melyek vizszükében a gőzerőt veszik segítségül és átmenetet képeznek a műmalmi rendszerhez.

A műmalmok vagyis az életneműek azon megőrlése módja, melyszerént finomított műszerek segítségével a buzából száraz uton készitetik a finom liszt, s ezen természeténél fogva mint kereskedelmi malmok vagy tulajdonképeni gyárak tekinthetők, az ujabb időben Abaújban is nem csekély mértékben kezdenek divatba jönni.

Első volt a gróf Károlyi Ede gőzmalma Radványban, mely a múlt évben tűz által megsemmisítetett.

Pár éve keletkezett két fontos vállalat, t. i. a kassai és csányi műmalom. Mindkettő a legjobb szervezettel van ellátva az élet tisztítására, selyem-szitán való szitálására, dara-készítésre. Mindkettő a Hernád vizereje által hajtatik és oly szép lisztet gyárt, mely a malomipar legjelesebb készítményeivel párhuzamosítható. A csányi műmalom legujabban gőzerőre is berendeztetik.

Mindkettő részvénytársaság által alakúlt s bizonyságát nyujtja annak, miszerint daczára a sok gátló körülménynek, nálunk is felkölthető még a válalkozási szellem, ha az ügy eszméje erélylyel és kitartással karoltatik fel az indítványozók által.

A kassai műmalom egy vizi kerékkel és 7 kővel dolgozik, ellenben a csányi két vizi kerékkel és jelenben 8 kőre egészíté ki magát. A mozgatók, a forgó eszközök és készületek egy szepesi gépgyárban és a helyszinén készítettek.

A műmalmok gyártmányai közvetlenül a környéken, és az északi megyékben: Szepes, Sáros, Zemplén, Ungban stb. kelnek el.

A vaspályának éjszak és nyugot felé folytatása által, nemcsak ezen működő, de a később keletkezendő malmok is, szép jövőt remélhetnek.

Olajgyártás.

Az olajgyártás, a megye némely helységeiben, a kisebb repcze termelők által, emelő sajtókkal (Hebelpresse) üzetik; tulajdonképeni olajgyár csak egy létezik és pedig Kassán a Moll és Novotnyé. Ezen gyár egy gőzkép és két vizi sajtóval, a hozzá

Moll és Novotny olajgyára.

tartozó műszerekkel s általában a legjobb segédeszközökkel van felszerelve. Az olaj nem csak egyszerűen finomíttatik, hanem részletekben a repczeolaj annyira savanytalanítatik, hogy gépolajnak használható. Gyártmányát a szomszéd Szepes és Gömörmegyei bányákban kelendősítik, valamint a helybeli szükséglet is általa fedeztetik. Ugyanezen olajgyár árpadara készítésre is be van rendezve, de e czélra ép oly kevéssé használtatik, mint a kassai műmalom hasonlóan készülete.

Kassai keményítőgyár.

A mezőgazdasági terményeknek feldolgozására létezik még Kassán egy keményítőgyár.

Ezen gyár alakítására 1863. évben Szeleczky János nyerte meg az engedélyt, ki 1864-ik évben Schiffbeck Józseffel társaságba lépvén, april havában a gyár működését megkezdette.

A gyár eleinte 3, később 9 köböl buzát dolgozott fel naponta.

Egyegy köböl buzából 60 font keményítő nyeretik.

Ezen üzletnél burgonya is használtatik fel, melyből 35 font keményítő nyeretik, ez azonban csak télen át történhetik, a mikor legfölebb 120 köböl csicsóka és burgonyát szoktak felhasználni. Megjegyzendő, hogy ezen üzlethez a megfagyott burgonya is alkalmatos.

Ezenkivül a gyárban csirizet is készitenek, mely a buzából köblönkint körülbelől 20 fontra tehető.

Egy mázsa nyers közönséges keményítőből még azonfelől bizonyos készületek által a legfinomabb 25 font szörp készítetik. A gyárt 1864-ik év vége felé Karpeles Fülöp vette által.

Egy köböl buzából ezen felől 3 putton marha-takarmány kerül ki, egy-egy putton 30 krért kelvén le.

Erdőgazdászati termények felhasználása.

Erdőgazdasági terményeknek felhasználására a kassai asztalos egylet a cserhely-völgyi kispatakon bir sokat egy szelvénymetsző gépet; a kassai műmalmi társulat pedig egy kör- vagy forgó fűrészt alapított. Tulajdonképi fafeldolgoztatási gépek gróf Károlyi Edénél Radványban léteznek, melyek azonban a tüzvész következtében, jelenleg szétrakva és használatlan hevernek.

Azon kivül van a kis patakokon sok erdőbirtokosnak közönséges deszka fűrészmalma, melyek azonban csak időnként használhatók; különösen felemlítendők mint fenyves erdők birtokosai, sz. kir. Kassa város; a kir. kincstár és Meczenzéff községe, melyek azonban saját szükségletök felül csak csekély mértékben dolgoztatnak eladás végett.

Szintén csak kicsiben állítatik ki az épületfa és a talajfa (Slippers).

A hordógyártás kiválólag a fűzéri járás keleti, azaz hegyes vidéke által, zárt községekben üzetik. A kiváló és vezérszerepet e tekintetben Nagy-Szalánez mezőváros képviseli, melynek lakossága, a népesség aránylagos nagy száma, és a rendelkezésére álló csekély földmivelési tér és ennek feldaraboltsága következtében, a hordógyártást rendesen üzött mellék iparágának tekinti. Nagy-Szalánczon túl még Kis-Szalánez és Ujváros lakossága is igen tetemes részt vesz ezen foglalkozásban, valamint a hegy között fekvő Pusztafalu, Ujszállás, Kalsa, nemkülönben az Ósva völgyére nyiló Regete-Ruszka és Györke lakossága is. Hordó gyártás.

A nagy-szalánczi uradalom is több év óta házilag, bár nem nagy kiterjedésben gyárt hordót s jeles gyártmányai előleges megrendelés folytán biztosítva vannak kelendőség tekintetében.

A hordókészítés körül, utóbbi években, már igen tetemes előmenetel tapasztalható, mit részint a bortermelés magasb igénye, részint pedig azon környülállás szült vala, minthogy bő bortermések az utolsó években nem lévén, a — mondhatni — túlzottan termelt s piaczra dobott hordótömegek csak jobbikai örvendhetek kelendőségnek.

A hordó alakzatára nézve, az uralkodó izlésnek megfelelőleg kizárólag a $2\frac{1}{2}$ akó tartalmú ugynevezett gönczi-hordó-minta választatik.

A hordó-gyártmány tömege, az e tekintetben egészen hiányzó adatok miatt, csak megközelítőleg is nehezen határoztathatik meg, de 10,000 darabra mindazonáltal is körülbelől felvehető.

Az elárusítás körül kétféle modor divatozik, vagy t. i. a megye alsó bortermelő vidékéről s a Hegyaljáról a helyben megjelenő bodnároknak adatik el a már tisztára készített, de még egybe nem állított donga (mely esetben az alku mindenkor 100 darab fal s a hozzá való fenek szerint köttetik) avagy és pedig túlnyomólag, az illető községbeliek által fuvaroztatnak vásárra a hordók a szüreti idő megkezdése táján. E tekintetben a legtávolabb piacz, a miskolczi; de felkerestetik a Hegyalja minden bortermelő vidéke is egészen Tolcsva és Szántóig.

Azon jövedelem, mely ezen iparág által az illető vidékekre

szivárog, némely tekintetben áldásosnak mondható, de még se ment minden árnyékoldaltól; mert igaz ugyan, hogy földmivelésileg korlátolt területeken, a minőknek az említett községbeliek nevezhetők, azon mellék jövedelem, melyet időnként a hordó értékesítés visszahoz, valóságos nemtője a szegény néposztálynak; de tagadhatatlan az is, hogy azon szerfelett bizonytalan és ingadozó feltételhez kötött tevékenység, minőnek éghajlatunk alatt egy jó bortermés nevezhető s azon tömérdek idő, melyet a gyártás az év minden szakában megkiván és a donga fának évenkénti ritkulása miatt már is igen érezhető magasságra hágott fa ár s igy az aránylag tetemes készpénz összeg, mely az üzlet megkezdéséhez és folytatásához szükségeltetik, azt szülék másrészt: hogy a telkes gazda földmivelési érdekeit kézzelfoghatólag s a legnagyobb mérvben elhanyagolja és hogy foglalkozásának s rendeltetésének súlypontját nem erre — mint kellene — hanem mondhatni lázas izgatottsággal a hordógyártásra helyezi, s a szükséges pénzt, hordókészítési kötelezettségben, mérhetlen uzsora útján szerzi be, és elérkezvén az eladás ideje, a sokszor már merően veszteségre, de kényszerűségből készült árukat, őszi vetését is abba hagyva, kénytelen saját marhácskáján fuvarozni, mert:

1) azt még sok adósság terheli.

2) mert sajátságos, de tökéletesen való, hogy a hordó gyártást sorsjátékul tekinti, mindig rendkivüli borterméseket várva, melyek többnyire elmaradnak, vagy rendkivüli áregybevetéseket tesz, melyek több évi sinlődéseiből őt egyszerre kiemelnék.

Párja az uradalmi hordónak vasabroncsban 5 ft. o. é. A parasztgazdák a faabroncsos hordónak párját 3 — 9 váltó forintig adogatják.

Mi az egyéb megyei fagyártmányokat illeti, különösen a hegyközi falukban Fűzér, Pusztafalu jeles járnairól ismeretes.

Telkibánya lakossága különféle fakészítményei közt, leginkább kerítéshez s házfedelhez való léczgyártással és esztrengalészkák készítésével foglalkozik. A telkibányai szátfák hiresek.

Regete-Ruszkán ügyes teknőkészítők laknak.

Hihetetlennek látszó, de mégis ugy van, hogy épen a hegyközi helységek lakosai, kiknek e tekintetben kitelhető módjuk volna, a földmíves két legszükségesebb fa eszközét a favillát és

gereblyét oly kezdetleges és idétlen alakban készíti magának, hogy az minden képzeletet felül mul, s hogy az uradalom e tekintetben némi reformot idézhessen elő, kényteleníttetett egy csapat ilyféle eszközt Pestről hozatni; de mindemellett a tökéletesen jónak elismert magyar alakú villa és tömör készítésű gereblye nem gerjesztette utánzásra a lakosságot.

Nemesebb fanemek, mint a dió, kőris, jávorfa a megyében csak ritkán adatnak el felhasználás végett.

Debrőd helység lakosainak abroncs készítése ez mészégetése.

Debrőd község lakosai egyedül földmivelők lévén, minthogy községük határa jobbadán hegyes és erdős s e végett fáradozásukat mostohán jutalmazza, házi és élelmi szükségeik e miatti hiányát az abroncskészítés és mészégetés jövedelméből*) fedezik.

Az abroncsrudak megszerezhetése végett a községük határával minden oldalról szomszédos tornai-, somodi-, stoószi-, meczenzéffi-, jászóvári-, sőt a göllniczi és prakkendorfi erdős vidékeket s hegyeket is bebarangolják; minthogy a határukbeli erdőségekben már régen kipusztították a kellő faanyagot.

Az elsorolt vidékeken a kellő abroncsfa 100 darabját 100 krajczárjával fizetik, holott ezelőtt 20 évvel otthon egy-egy huszasával annyi szekerre rakhattak amennyit akartak.

Az abroncskészítés az őszi és téli hónapok alatti foglalkozása a debrődi népnek.

Az abroncsot elkészítvén, kivált a szüret előtti őszi időben csomókba kötözve, gömbölyűre hajtva, egy-egy csomóba 12 karikát, egy-egy karikába 3 szálat, s ekkép egy-egy csomóba 36 szálat kötve, szekereken szállítják a Hegyalja szőllő termő vidékeire, a hol azt a szőllőtermés minőség szerint értékesítik.

Az abroncscsinálást Debrődön minden ember érti, s évenként 150—200 szekérrel fuvaroznak a Hegyalja vidékeire, egy egy szekérre 50—60 kötést raknak fel, egy-egy kötés ára 20 30 és 40 krajczárra tehető, s ekép az abroncskészítés összes jövedelmét 2700 oszt. ért. forintra tehetni, melynek felét a faanyagok beszerzésére ha kiadásba teszszük, a lakosság kezeiben mint tiszta jövedelem 1200—1300 oszt. forint maradhat.

---

*) Abaújvár-megye Monográphiájához használt kútfők :

A Debrőd helységére vonatkozó igen érdekes adatokat : Lencsés János prémontrei kanonok és helybeli lelkésznek és Tóth Gusztávnak köszönjük.

Mészégetéssel szinte az egész község foglalkozik, s azt nemcsak saját községük határában, hanem felhivásokra más, mészkőanyaggal bővelkedő vidékeken is eszközlik. A község határában, a hol a mészkövet s az ahoz kellő tűzifát legközelebb kapják, a jászói convent, mint volt földesurok erdőterületén űzik leginkább, a hol is a kemenczehelyért, ha ugyan egy-egy gödörben többször égetnek, mindannyiszor 1 frtot oszt. értékben és egy hordó meszet fizetnek, azonfelül pedig a tűzifának köb-öle 7—8 oszt. forintba kerül; egy-egy kemencze mész kiégetéséhez körülbelől 6—7 öl fa szükségeltetik.

A helységben négy mészégető társaság létezik, minden társaság 8—10 segéddel dolgozik, melyek hetenként 6 kemencze meszet rakhatnak meg és bonthatnak szét, mindenikéből 90—100—120 hordó mész kerül ki. Egy hordó mésznek az ára egy oszt. ért. forintba kerül a helységben, s ez a szabott ára is, a mely ár a debrődiek által fuvaroztatás esetében is, csak a fuvarbérrel szaporodik, hordajától. félnapi járó földre 20 krajcárra egynapi járó földre pedig 50—60 krajczárra számítatván a fuvardíj.

A szegényebb sorsú nép ingyen szokott részesülni a mészből egypár negyed vékáig, melyet azután háton szokott eladás végett a szomszéd helységekbe hurczolni.

A mészégetés a tavasz megnyilásától késő őszig tart, sőt néha a gyenge téli időben is üzetik. Évenként közép számítással 100—120 kemencze meszet égetnek ki, melyből ha kemenczéjét egyremásra 100 hordajával veszszük, 12,000 oszt. forintnyi jövedelem kerül ki, mely összegnek a fele részét 5—6 ezer oszt. forintot biztosan fa árába a jászói konventnek fizetik, s ennélfogva a mészbőli tiszta jövedelmet évenkint 5—6000 osztrák forintra tehetjük, melyet hetenkint magok-közt osztanak fel, s igy egy-egy munkás emberre napon 50 krajczár eshetik, melyből a szegényebb sorsú mészégetők naponkénti szükségletöket fedezik, s abból a téli időre mitsem takaríthatnak meg, s arra a kepe-munkát számítják, minthogy aratáskor a mészégetés szünetelni szokott.

A mészégetés egyébiránt oly kedves foglalkozása a debrődi lakosságnak, hogy e miatt csekély földjének mívelését is elhanyagolja és vele a mészégetés idején, úgy szólván, gyalog be-

szélni sem lehet. Igaz: hogy a mészégetésből szegény vagy gazdag egyiránt boldogul a községben, de mégis leginkább — a korcsmáros zsidó.

A mészégetés ideje alatt a debrődi népet nagyobb árért sem lehet más munkára megnyerni, miután a kóborlás vérében van. A bejövő haszonból fentartja családját, marháját, fizeti adósságait, s az adót; de máskülönben is jámbor, előzékeny, külcsinra sokat tartó, becsületes derék magyar nép.

Fonyi malomkőgyár.

A készítményeivel finomabb és nagyobb tökélesedésre törekedő magyarhoni malomipar fontosságánál fogva, rendkivüli érdekkel birt, hogya kova-malomkő az országban készittessék, s hogy ez által némikép Franciaországtól, mely mostanig egyedül dolgozta fel a minden kivánatoknak megfelelő kőnemet, felszabaduljon. — Hazslinszky urnak, az eperjesi evangelicus gymnázium tanárának jutott azon nagy érdeme, hogy legelső fogá fel az ügyet, és tevékenységének sikerült az Abaúj-Zemplén közti hegységben oly édesvíz-kovarczot felfedezni, mely a franczia malomkő kovarczhoz, ugy ásványi, mint műszeri sajátságánál fogva igen hasonlít. Ezen ásványtani fölfedezés kiaknázására részvénytársulat alakult és Fonyban malomkőgyárt állított.

Alig töretett meg az út, már is ujabb termőhelyek ismét két franczia modorú malomkőgyár alakitásának (Zemplén-megyében Sárospatakon és Szegilongon) szolgáltak alkalmúl.

Hazánkra nézve szerfelett fontosnak tekintjük a franczia minta szerinti malomkőgyártást és nagy súlyt kell fektetnünk folytatására, sajnos azonban, hogy a malomipar által nem támogattatik azonnal kellő erélylyel. — Ha a franczia malomkövek a czélnak meg nem felelnek, a mi gyakran meg szokott történni, akkor ugyanazon gyár egy másik példánya vétetik használatba; a belföldi kövek iránt ellenben szerfelett nagy bizalmatlanság uralkodik és vagy semmiféle kisérlet nem tétetik vele, vagy ha megkisértetik is, annyit igényelnek tőle, a mennyit maga a franczia kő sem bir mindenkor teljesíteni. Mindezen akadályok daczára a magyar malomkövek, ha csak részben is, de utat törtek már magoknak a malmoknál. Kitűnő készítményeket gyártó műmalmok, mint a debreczeni, miskolczi, kassai, csányi stb. eddig is már csaknem kizárólag magyar malomköveket használnak.

Üveggyártás.

Abaúj-megyének csak két üveghutája van, az egyik Szalánczon, a másik Regéczen; mindkettő csak a köznapi szükséglethez való czikkeket készit.

A szalánczhutai üveggyár.

A szalánczhutai üveggyár 34 év óta áll fenn; alapíttotta gróf Forgách István. Behinya és Spirko bérlőktől, 7 évvel ezelőtt, Loóg János vette ki haszonbérbe, a mely időtől fogva, a bérlő tevékenysége folytán, emelkedésben van.

Rendes készítményei: tábla-üveg, durva és fehér homorüveg (Hohlglas), lámpa hengerek és golyók. Kis köszörü műhelye is levén már felállítva, metszett üveget is készit.

A gyár forgalmi tőkéje körülbelől 20,000 frt.

A készítmények elkelése a vidéken biztosítva van, részint pedig a Kassán létező árúraktárba szállittatik be.

Ezen gyár virágzásának legnagyobb akadálya több év óta a vizhiány, és a körülbelől egy órányi távolság a jó közlekedési úttól; az összekötő út azonban hihetőleg mennél hamarább az uradalom által ki fog tataroztattatni.

Kőedény-, porczellán- és kályhagyártás.

A Hegyalja-vidéki aszkő (Trachit) oly Caolin-elválásokat tartalmaz, melyek kapcsolatban a Kassa közelében előfordúló tiszta térpat (Feldspatt) és kovarczczal, herczeg Breczenheim telkibányai uradalmában egy porczellángyár felállítására szolgáltatott alkalmat.

A telkibányai porczellángyár.

Azon porczellán edények, melyek ezelőtt ott készíttettek, tartósságokat tekintve kitűnők valának ugyan, de szinök piszkos zöld volt és épen ezen hátrány, a telkibányai porczellán és jó minőségét bizonyító jellegül tekintetett.

Ujabb időben ezen gyárt kassai lakos Fiedler Gyula vette ki haszonbérbe, ki azt nemcsak jobb agyagmalommal látta el s a kezelési helyiségeket megtágasbította és jelen állapotának megfelelő edénykemencze építésével megbővitette, de a porczellánanyagvegyítésében is oly hathatós javításokat tett, hogy jelenleg a telkibányai porczellán edény már oly tökéletes fejérségű mint a cseh, anélkül, hogy egyéb előnyös sajátságaiból veszitett volna.

Fiedler az elsoroltakon kivül — az előbbi időbeniekhez képest — szebb formákat is adott készitményeinek, nem túlságosan vastagok mint ezelőtt, — festésük s aranyozásuk egyenlő sima;

üvegmáza fényessége és simasága által pedig gyártmányait oly annyira megkedveltette, hogy az érdeklettek valójában neki köszönhetik ezen fontos iparág emelkedését.

A telkibányai gyár a porczellánon kivül még közönséges kőedényt is készít, ennek gyártásánál is nevezetes javításokat hozott be a jelenlegi, bérlő és mindkét üzleti ágban, a minőség tökéletesítésén kivül, a gyártmánymennyiség megkétszereztetett.

Miután a kassai edénygyár nehány éve megszünt,— a minden kitünő sajátság nélküli kőedényt készitő hollóházi gyáron és a radványi kályhagyáron kivül több ily nemű gyár nem létezik a megyében.

A leirt edénygyárak készítményei közvetlenül a környéken, továbbá Pesten, Debreczenben stb. kelnek el.

Bányászat és a hutamívelés.

A Szepes és Abaúj közti hegység ásványtelepekben gazdag, és a Dargó s Hegyalja közötti hegyvonalon is üzetik a bányamivelés.

Minthogy a bányászatot már terjedelmesen adtuk, itt csak azon észrevételekre szorítkozunk, melyek szorosan véve amannak kiegészítéseül szolgálnak.

Az abaújvár-megyei hegyekben előfordúló érczek: vas, réz. dárdany, ezüst és arany.

Nyers vasat készítő huta Abaújvármegyében három van, t. i. Jászón a prémontrei convent tulajdona, Miszlókán és Kassa-Hámorban; a két utóbbi huta magánosok tulajdona és csak 1848 óta keletkeztek, az első már régóta létezvén.

Jászó és Miszlóka érczét az abaúji hegyekből, ellenben Hámor majdnem kizárólag a Szepességből kapja. A két első nagyobbára nyers vasat állít elő a kezelésre (Frischereibetrieb), ellenben az utóbi huta többnyire öntött vasárúkat gyárt.

Az abaúj-megyei hegység vaskőben igen dús; vannak bányák, melyeket a gömöri és szepesi nagyobb bányákkal párhuzamosíthatni és az itteni huták közelebb léteznek a nagy erdőségekhez, mint a megnevezett két vármegye hutái; de mind ezen kedvező viszonyok által az érczkincsek felhasználása aránylag igen csekély, melynek okai a bonyolodott viszonyokban keresendők; ezek közül legnevezetesbek a következők:

1) A tőkék hiánya hazánkban és a pénzeknek az állam-

kölcsönök általi igénybe vétele, mely — látszólagosan — a tőkéknek könnyebb módoni jó kamatozást nyujt.

2) Az utóbbi időben beállott általános üzletpangás, mely főkép az által idéztetett elő, hogy több mint 10 év óta majdnem minden vaspálya építés felfüggesztetett Austriában, a mig az ezt megelőző évtizedben az aránylag igen élénk vaspálya építés, a gyártást aránytalanul növeszté; most pedig a pályaépítések megszüntetésénél a vasnak túltermelése állott be, mely a készítményeknek keletét, alacsony árak mellett is, szerfelett nehezíti.

3) Nehézség, hogy a szükséges fuvar munkára, különösen az ércz és szén-szállításra, még túlságos fuvarbér fizetése mellett is, bajjal lehet rávenni a népet, a rosz utak miatt.

4) A vaspályai közlekedésnek hiánya a morva és slézsiai kőszén vidékek fogyasztóival.

5) Bő s elegendő vizerő hiánya, miután a nagyobb vizerők a malmok által vannak elfoglalva stb.

Abaúj s a keleti megyéknek növény-gyúanyagbani gazdagsága, s a nagy ércztelepek létezése mellett biztosan számíthatni arra, hogy szabályszerű idők bekövetkezte után, a vasipar is nagy kiterjedést nyerend.

A kohókon kivül, melyek az érczeket nyersvasra olvasztják, a fenn elősorolt huták a nyers-vasnak rúd-vassá való átalakítására készelő hőddel — valamint a vasárúk finomítására hámorokkal és kis hengerművekkel is birnak. Mind ezen huták azonban a kezelési erő hiányában sinylődnek, a miért is a jászói és miszlókai kohókat kisegítő gőzgépekkel kellett ellátni. Ezen gőzgépek nem fűtetnek külön gyúanyaggal, hanem azon melegséggel, mely a kemenczékből felkél és különben egészen elveszne.

Meg volt már említve, hogy az olvasztó huták a nyers vason kivül öntött árúkat is, és pedig nagyobbára kereskedelmi czikkeket, mint takarék konyhákat, lemezeket, rácsokat, vasedényeket, mozsarakat és hasonló tárgyakat, kisebb mértékben még gépek alkatrészeit is készítenek. — A hámori olvasztó huta a készelő- és henger-műveken kivül, még egy sodronyhúzó és sodrony szeggyárt is tart folyamatban.

A felső-magyarországi vashámorbirtokosok egy „Felső-

magyarországi vasgyár egyesületet“ is alakítottak, melynek czélja : az egész felső-magyarországi vasipar érdekeinek szemmel tartása, a közös tanácskozás és az ezen tekintetben kellő intézkedések megtétele. Az abaújvár-megyei vashámortulajdonosok ezen egyletnek szinte tagjai.

A Szomolnok felé eső hegyekben a dárdany ásatást mivelik. A fémek egyes válalkozók által, antimonium crudummá olvasztatnak.

Igen élénk bányamivelés foly réz és ezüstre nézve. A kassai és meczenzéffi terűleteken nyert érczek a szepességi bányapolgárság hutáiban olvasztatnak fel. Kassa város és a két Meczenzéff ennek folytán szinte alkatrészeit képezik a felső-magyarországi bányatársulatnak és közgyüléseire két-két követet küldenek.

Ezüstérczek nagyobb mennyiségben az arany-idkai bányaterületen nyeretnek, melyek a helyben létező higanyzó hutában (Amalgamisations-Hütte) tisztíttatnak ki.

Az arany-idkai bányaterületet nagyrészben a kir. kincstár mivelteti a szomolnoki bánya-, erdő- és uradalmi igazgatóság által. Fontos és gazdag bányák léteznek mind a mellett magányosok kezelése alatt is, kik érczeiket a kincstári higanyzó hutában váltják be.

Az arany-idkai bányászat a szegényebb érczek töményítésére (Concentration) egyikét birja a legtökéletesebb értékítési készületnek, melyben mindazon segédeszközök használtatnak, a melyeket a tudomány e részben nyújthat, s azért a bánya ipar ezen ágában iskolaúl tekinthető.

Telkibányán a kincstár által elhagyott ősi bánya ismét mivelteték. Ezen bányamívelésről azon rege létezik, hogy a bányában veres földben vagy homokban jött volna elő az arany, s a munkásokat csak a ruhájokon maradt arany parányokkal fizették volna. Egyszer a bányanép a bányában belől tánczmulatságot rendezett, mely alkalommal a bánya beszakadt, s azóta a nagy áldásra rá nem birnak találni. Ujabb időben kassai polgár Koppey Istvánt érdeme, hogy ezen bányamívelés ismét felkaroltatott és kedvező sikerre lendíttetett. Koppey István ugyanis nem sajnált nagy áldozatot és rendkivüli fáradságot fordítani a czél elérésére. Az érczek értékítésére készületeket állított, s az

ezüstöt a különösen ezen czélra építtetett kifejtési hutában (Extractions-Hütte) választatja el.

Hogy minő eredménynyel működik Abaújvár-mégyében a bányaipar, azt a bányászat alatti rovatunkban már előre bocsátottuk s nem maradt egyéb hátra: mint a fenálló bányavállalatok, az üzleti elrendezés, a bányászati termelés részletes kimutatását, és a bányászattal foglalkozó munkások számát előtüntető táblázatot ide mellékelni:

Abaújvár-megyében fenálló bányavállalatok.

Közigazgatási járás	Adományzott bánya területek												Összesen		Szabad kutak száma
	Hosszmértékben						Térmértékben								
	Ezüstre		Vasra		Más ásványokra		Ezüstre		Vasra		Más ásványokra				
	Szám	Terület □ ölekben	Szám	Terület □ ölekben	Szám	Terület □ ölekben	Szám	Terület □ ölekben	Szám	Terület □ ölekben	Szám	Terület □ ölekben	Szám	Terület □ ölekben	
Csereháti . .	—	—	12	17946	8	11964	—	—	7	100191	1	12544	28	142645	9
Kassai . . .	44	65656	17	24938	7	10323	5	62720	1	14313	—	—	74	177950	17
Gönczi . . .	3	4486	—	—	—	—	2	28626	—	—	—	—	5	33112	5
Összesen . .	47	70142	29	42884	15	22287	7	91346	8	114504	1	12544	107	353707	31

Bányaüzleti elrendezés.

Közigazgatási járás	Bányamivelés és fölkészítés									Olvasztás						
	Kiszállítási pályák		Kiszállítási művek vízi erővel	Vízemelő művek vízi erővel	Fölkészítési művek					Vaskohó	Csűrhöd	Pörk pest	Lángoló pest	Higanyozó művek	Jegeczelő ládák	Kivonó művek
	Vas	Fa			Tör-vas	Henger párok	Malom forgókő	Lökszér	Zöcskölési művek							
	Hossza bécsi ölekben		Száma							Száma						
Csereháti . . .	—	1592	—	—	2	1	1	—	—	1	2	4	—	—	—	—
Kassai	700	2152	1	1	48	—	—	20	2	2	—	9	1	1	—	—
Gönczi	—	708	1	—	9	—	1	4	—	—	—	1	—	—	1	1
Összesen . . .	700	4452	2	1	59	1	2	24	2	3	2	14	1	1	1	1

Bányatermelés.

Közigazgatási járás	Érez						Hutai termelés						Összege az árúba bocsátott termé-nyeknek	
	Ezüst		Vas		Réz		Ezüst		Vas		Dárdany			
	Mennyiség	Érték	Mennyiség	Érték	Mennyiség	Érték	Mennyiség	Érték	Mennyiség	Érték	Mennyiség	Érték	Mennyiség	Értéke
	mázsa	forint	mázsa	frt.	mázs.	frt.	mázs.	frt.	mázsa	frt.	m.	frt.	mázsa	forint
Csereháti . .	—	—	293	20	3177	8846	—	—	—	—	352	8666	3529	17512
Kassai . . .	28502	135620	18737	1312	318	1001	4162	187290	28668	82862	108	2653	29131	273806
Gönczi . . .	535	4940	—	—	—	—	29	1298	—	—	—	—	$^1/_4$	1298
Összesen . .	29037	140560	19030	1332	3495	9847	4191	188588	28668	82862	460	11319	32660 $^1/_4$	282616

Bánya munkások.

Közigazgatási járás	A bányamívelésnél			A hutáknál			Összesen		
	Férfiak	Nők és gyermekek	Összesen	Férfiak	Nők és gyermekek	Összesen	Férfiak	Nők és gyermekek	Összesen
Csereháti	37	43	80	4	1	5	41	44	85
Kassai	306	19	325	147	37	184	453	56	509
Gönczi	70	10	80	—	—	—	70	10	80
Összesen	413	72	485	151	38	189	564	110	674

Meczenzéffi műszer-vinnyék.

A vas és egyéb fémek feldolgozása tekintetében legfontosabb ipart tüntetnek elő a Metczenzéffen meghonosult műszer-vinnyék.

A Bódva valamennyi forrásai, mint a stószi patak, a Potse, a Bivring, a Goldseif, a Hummel, a Gründer s a Dombach körülbelől 93 műszerhámorral van megrakva, melyben közönséges gazdasági szerszám, lópatkó, mindenféle szeg, kocsitengely és minta szerint mindennemű műszerárú gyártatik.

A czéhkényszer eltöröltetése s a társulati szövetkezés (Association) Meczenzéffen rendkivüli eredményeket szült, s az által a meczenzéffi ipar az ország egyik legfontosabb iparává vált. Nemcsak Magyarországot és Erdélyt látja el műszerárúkkal, de keletök Galicziára, sőt a külföldre : Szerb, Moldva- és Oláhországra is kiterjed. Az itten gyártott vasárúk értéke évenként a fél millió forintot megközelíti.

A most elbeszélt iparhoz csatolva a két Meczenzéff szegműveseit kell még fel említenünk, kik is a műszer-kovácsokkal társulatokat alakítottak, melyeknek ügyvivői a nyers anyagot mint vasat és szenet nemcsak beszerzik, de végzik egyszersmind az egész kereskedelmi üzletet is. A társulatok rendesen bizonyos időre alakulnak, azután pedig ismét akként csoportosulnak, a mint az élökre állott ügyvivők a kellő tőkével rendelkezhetnek, avagy oly üzletbeli ügyességet fejtenek ki, hogy azáltal a műszergyár birtokosok bizalmát megnyerhetik.

Kassai szeggyár.

A kassai szeggyár a Csermely völgy torkolatánál, mindennemű és formájú szegeknek gépek általi gyártására állítatott

fel. Miután azonban a szolgálatára álló vizerő igen csekély, s néha az üzlet igen lankadt, a szeggyártás mellé, a csak kézi munkát igénylő lakatos árúk, takarék konyhák s azoknak alkatrészeik, lakatok, kulcsok stb. készitése is foganatba vétetett, s csak ezáltal lett képessé a gyár a rendezettebb tevékenységre. Itt eszközöltetett a csontliszt gyártás is, mely azonban a részvétlenség következtében fájdalom megszünt.

A gépgyártás a megyében csakis egy telepzet által, a miszlókai vasgyár mellett, de attól függetlenül képviseltetik. E gyár bár csekély kiterjedésü, de igen jeles műszergépekkel bir, a nagy tárcsa esztergától (Scheiben-drehbank) kezdve, egész le a közönséges fúró gépig. — Ha tehát a gyártás nem is valami nagy kiterjedésü, a minthogy a vidékbeli szükséglet is nem nyujt nagy foglalkozást; de mindaz, mi ezen intézetben gyártatik, igen jó készítménynek mondható. Bizonyitják ezt az ezen műhelyből kikerült több rendbeli gőzgépek, gőzszivattyúk, malom és gazdászati gépek, különösen a cséplő gépek, szecskavágók stb. Gépgyár.

Ily műhelyek valódi szükséglet az országra nézve; mert nagy birtokosainknak az idegen és különösen az angol gépek iránti minden előszeretete mellett sem lehetett a kijavításokat külföldön eszközöltetni, és másrészt kell, hogy elismertessék, miszerint csakugyan kivánatos, hogy a gépek gyárnokával mindenki személyesen értekezhessék, hogy kivánatai némi gépi módosításokra nézve tekintetbe vétethessenek. A belföldi gyárnok a mondottakon kivül több biztosítékot nyújt a gazdának; mert az egyszer megvett angol gép eladva marad, mig a belföldi gyáros gépének rendesen visszavételi feltételébe is beleegyezik, ha czéljának meg nem felelne.

A most említett műhely, a Miszla patak vize által, egy sajátlagos mozdony (Molter) és 60′ vízesés segélyével hajtatik. Ezen készüléket a műhely birtokosa maga gondolta ki és rendezte be. A fő eszme benne: a forgó szivattyúnak ellentéti alkalmazása.

Fel kell még említenünk a papírgyártást, mely a megyében durva áruk keszítésére Kassán és Szinyén üzetik; az elsőben mindennemű merített irópapiros gyártatik. Papírgyár.

A kassai bőrgyár 1864. szüntetett be. Bőrgyár.

Ezen most említett bőrgyár helyiségében 1802-ben Moll Károly, Moll József és Wirkner István kőedény-gyárat alapított, mely gyár egész 1842-ig folytonos működésben állott.

Miután a gyár üzlete csökkenni kezdett, Moll József, Wirkner István, Wirkner Károly és Wirkner Lajos bőrgyárt állítottak fel helyébe, mely szintén 1864-ben szüntette be működését; a helyiségnek mostani tulajdonosai azonban — Wajnarovics József és fia — a bőrgyárt ismét működésbe fogják hozni.

Posztógyár. A kassai Haltenberger-féle posztógyár szintén a mult évben jutott tönkre, melynél főleg a tőke hiánya és a drága pénz volt az ok, mely ezen iparág felvirágzását megakadályozta; tagadhatatlan levén, hogy szorgalmas egyének által lőn megindítva.

Cs. k. lőpor és szivargyár A megyebeli gyáripar között a kincstári lőpor- és szivargyárakat is fel kell említenünk. Mindkettő az egyedáruság kedvezménye alatt működik, és nem igen különböznek az állam többi hason gyáraitól. A példás renddel szervezett szivargyárban nagyszámú, különösen női munkások nyernek jó élelmet nyújtó foglalkozást.

Kis üzletek A gyáripar vagyis a nagybani készítés, igen leszállítá a kis üzleteket. Ez már a világ folyása; és bárha tevékeny és értelmes kézműves osztály az országra a legnagyobb fontossággal bir is, mindamellett az ipar terén történt általános mozgalom következtén túlszárnyaltatott, s a világ viszonyaihoz illeszkedni kénytelen, és vagy a gyári üzlethez áttérnie, vagy egy oly alárendelt helyzettel kell megelégednie, melyben csak kisebb fontosságú tárgyak készítésével foglalkozhatik, vagy pedig a gyáraknak segédmunkásul számolhat.

Magyarhonban még mindig léteznek némely iparágak, melyek hazánk sajátlagos viszonyainál fogva még mindekkoráig kézműiparok maradtak, a gyáripar nem tevén még ezeket saját foglalkozása tárgyává; ilyenek: a szűcsök, szűrszabók, mézeskalács és viaszgyertya készítők, sütők (pékek), mészárosok, hentesek, kovácsok és építészek iparai, a téglavetők, kőmivesek, ácsok, asztalosok stb. művei.

A mennyiben a megyében sz. kir. Kassa városon kivül létező különféle kis üzletek elsorolása nélkül Abaújvár-megye ipartevékenységét alig lennénk képesek kellőleg méltányolni, statisztikai szempontból pedig elkerülhetlenül szükségesek, az egyes iparágak névszerinti elsorolását ide igtatjuk.

A megyében van

Kereskedő	130	Lakatos	12
Szatócs	61	Kötélgyártó	3
Bérlő (Regale)	66	Szíjjártó	5
Vendéglős	10	Szövetfestő	5
Korcsmáros	427	Rongyszedő	4
Fűrészmalom	13	Házaló	4
Vasgyár	2	Pék	5
Kovács	126	Olajütő	1
Molnár	107	Vésnök	1
Szabó	80	Kalapos	2
Csizmadia	145	Takács	6
Gépész	1	Üveges	2
Serfőző	3	Timár	14
Mészáros	83	Hentes	5
Varga	57	Gubás	19
Kerékgyártó	44	Porczellángyár	2
Dohány tőzsde	12	Olvasztógyár	1
Asztalos	51	Rözsnyos	1
Bodnár	11	Kőfaragó	1
Ács	19	Eczetkészítő	2
Szűcs	23	Üveggyártó	1
Kőmives	23	Bádogos	1
Szeszgyárnok	9	Fazekas	2
Szappanos	8	Órás	2
Sapkás	2	Nyereggyártó	1
Gombkötő	1	Kapahámor tulajdonos	92
Kéményseprő	1	Szögmives	30
Téglás	1	Szita kötő	2
Fésűs	1	Mézes kalácsos	1
Fürdős	1		

Járások szerinti kimutatása a különnemű iparágaknak, sz. k. Kassa várossal egyetemben.

Iparág	Szikszói járás	Cserehúti járás	Kassai járás	Füzéri járás	Gönczi járás	Sz. k. Kassa város	Összesen
Kereskedő	29	27	8	19	47	51	101
Szatócs	22	9	24	1	5	17	78
Bérlő (Regale)	19	2	12	22	11	—	66
Vendéglős	1	—	8	—	1	4	14
Korcsmáros	81	65	102	87	92	36	463
Fűrészmalom	—	—		—	—	—	13
Vasgyár	—	—	2	—	—	—	2
Kovács	27	14	31	28	26	5	131
Molnár	9	12	38	21	27	1	108
Szabó	12	23	10	15	20	36	116
Csizmadia	32	39	11	20	43	46	191
Gépész	—	—	1	—	—	—	1
Serfőző	—	—	3	—	—	1	4
Mészáros	15	18	17	14	19	13	96
Varga	16	17	8	9	17	47	114
Kerékgyártó	11	5	6	11	11	5	49
Dohány tőzsde	2	1	8	1	—	—	12
Asztalos	7	11	10	12	11	33	84
Bodnár	3	1	1	—	6	10	21
Ács	6	1	4	8	—	2	21
Szűcs	12	—	3	1	7	4	27
Kőmives	6	3	1	3	10	—	—
Szeszgyárnok	3	—	2	—	4	3	12
Szappanos	1	4	—	—	3	8	16
Lakatos	6	3	—	—	3	8	20
Kötélgyártó	3	—	—	—	—	4	7
Szíjjártó	4	—	—	1	—	7	12
Szövetfestő	2	2	—	—	1	4	9
Rongyszedő	2	—	—	—	2	—	4
Házaló	1	2	—	1	—	1	5
Pék	1	2	—	—	2	26	31
Olajütő	1	—	—	—	—	—	1
Vésnök	1	—	—	—	—	1	2
Kalapos	—	—	—	—	2	4	6
Takács	—	1	—	4	1	5	11
Üveges	—	—	—	—	2	8	10

Iparág	Szikszói járás	Cserehátí járás	Kassai járás	Fűzéri járás	Gönczi járás	Sz. k. Kassa város	Összesen
Timár	—	6	—	—	8	6	20
Hentes	—	—	—	—	5	3	8
Gubás	—	—	—	—	19	3	22
Porczellángyár	—	—	—	1	1	—	2
Olvasztógyár	—	—	—	—	1	—	1
Rozsnyós	—	—	—	1	—	—	1
Kőfaragó	—	—	—	1	—	2	3
Eczetkészítő	—	1	—	—	1	1	3
Üvegyártó	—	—	—	1	—	—	1
Bádogos	—	—	—	—	1	4	5
Fazekas	—	—	—	—	2	6	8
Órás	—	—	—	—	2	7	9
Sapkás	—	—	—	—	2	—	2
Gombkötő	—	—	—	—	1	5	6
Kéményseprő	—	—	—	—	1	2	3
Téglavető	—	—	—	—	1	5	6

Ipar-ág	Fűzéri járás	Szikszói járás	Cserehátí járás	Gönczi járás	Sz. k. Kassa város	Összesen.
Fésűs	—	—	—	1	3	4
Fürdős	—	—	—	1	—	1
Nyereggyártó	—	—	—	1	4	5
Kapahámor tulajdonos	—	—	92	—	—	92
Szögműves	—	—	30	—	—	30
Szitakötő	—	—	2	—	1	3
Mézes kalácsos	—	—	1	—	5	6
Mázoló és aranyozó	—	—	—	—	5	5
Gyógyszertáros	—	1	2	2	4	9
Borbély	—	—	—	—	6	—
Építő mester	—	—	—	—	4	—
Képfaragó	—	—	—	—	4	—
Pecsenye sütő	—	—	—	—	10	—
Könyvkötő	—	—	—	—	7	—
Nyomdász	—	—	—	—	2	—
Könyvkereskedő	—	—	—	—	5	—

Ipar-ág	Füzéri járás	Szikszai járás	Csereháti járás	Gönczi járás	Sz. k. Kassa város	Összesen
Puskamüves	—	—	—	—	2	—
Kefekötő	—	—	—	—	2	—
Zongora készítő	—	—	—	—	2	—
Esztergályos	—	—	—	—	6	—
Reszelőműves	—	—	—	—	1	—
Fodrász	—	—	—	—	3	—
Szekeres	—	—	—	—	4	—
Rézöntő	—	—	—	—	2	—
Arany-ezüst müves	—	—	—	—	3	—
Kesztyüs	—	—	—	—	4	—
Szülésznő	1	1	1	1	9	13
Ékszerész	—	—	—	—	1	—
Ételadó	—	—	—	—	2	—
Rézműves	—	—	—	—	5	—
Likőrgyáros	—	—	—	—	2	—

Ipar-ág	Füzéri járás	Szikszói járás	Sz. k. Kassa város
Bérkocsis	—	—	4
Divatárusnő	—	—	3
Látszerész	—	—	1
Szalámi készítő	—	—	1
Lánczkészítő	—	—	1
Szerkovács	—	—	3
Fényirdász	—	—	3
Könyomdász	—	—	2
Köszörüs	—	—	2
Kárpitos	—	—	3
Posztónyíró	—	—	1
Vatta-készítő	—	—	1
Szobafestő	—	—	4
Czukrász	—	—	4
Szekérkenőcs készítő	—	—	1
Olajgyár	—	—	1

Ipar-ág	Füzéri járás	Szikszói járás	Sz, k. Kassa város
Szeggyár	—	—	1
Papirgyár	—	—	1
Czukorgyár	—	—	1
Bútor raktár	—	—	2
Műmalom	2	—	1
Gőzmalom	—	—	2
Pálinka kereskedés	—	—	3
Kenyérárus	—	—	12
Vajárus	—	—	2
Nyersbőrkereskedő	—	—	1
Gabnakereskedő	—	—	36
Rongykereskedő	—	—	1
Fakereskedő	—	—	4
Hüvelyes vetemény árus	—	—	6
Gyümölcsárus	—	—	3
Sóárus	—	—	4
Marhakereskedő	—	—	1
Szalonnaárus	—	—	4
Borkereskedő	—	—	5
Pipakereskedő	—	—	1
Zöldségárus	—	—	10
Alkusz	—	—	2
Zsibárus	—	—	1
Takarékmagtár	—	1	—
Takarékpénztár	—	—	1
Zálog intézet (keletkezőben)	—	—	1
Lisztárus	—	—	12

Az üzletekbe Fleischer és Megay szállítmányi nagy üzlete nincs belefoglalva, mely nemcsak a vasáruk és bányatermékek szállítmányaival foglalkozik, de a bel- és külföldrei minden szállítmányokra is kiterjed.

A most kimutatott iparágakon kivül létezik még a megyében házaló kereskedés üveggel és edénynyel. Garbócz, Bologd, Rákos lakossága edény-drótozással is keresi élelmét; a a rákosiak e tekintetben hiresek.

Hogy nálunk a kézműves osztály a gyáripar által szerfelett van nyomva, már fenebb említettük. Nagyobb mérvben szen-

vednek az iparüzletben magasabb álló országok is, csakhogy ott a kis iparnak okozott kárpótlását azonnal megkisértették. A társulati eszmék életbeléptetése lett ugyanis a közvetítő, s az iparbankok kiegyenlíték a gyáros nagyobb tőkéjének túlnyomóságát. A fogyasztási s egyéb egyletek közvetítik a nyers anyagok olcsó megvételét; a készítmények eladását, de még az élelmi szerek bevásárlását is, ugy, hogy azon előnyökben, melyeket a gyárosok tőkéje, a nyers- és segédanyagoknak nagyobb mennyiségbeni megvétele és szintugy készítményének eladása nyújt, részben legalább a kisebb iparos is részesül.

Hasonló eszme minálunk ez ideig még szóba sem jött, és mindamellett is csak a társulatok létrejöttéből remélhető egyedül a kézműves osztály megmentése, mi reánk nézve annál fontosabb, minthogy kézműves osztályunkat nem is a belföldi, de a külföldi gyáros nyomja. A társulati eszmének első nyomát a meczenzéffi 5 nagyobb és 5 kisebb vasárus-társulatban, s a kassai asztalos egyletben látjuk, mely a Csermely völgyében egy közös szelvényfürészt-, Kassán pedig közös eladási rakhelyeket állított. Mily előnyöket nyújthatna ezen egyletnek a faanyagok közös megszerzése, és mennyivel több biztosítékot nyújthatna fogyasztóinak, ha ezen nyers anyag a közös felügyelet alatt kellőleg kiszáradhatna!

Kevés iparág van, mely a szövetkezésből hasonló nagy hasznot ne húzhatna, mint az asztalosok.

A mint a dolgok most állanak, iparosainktól nem várhatjuk, sem nem kívánhatjuk, hogy jó és olcsóbb készítményeket állítsanak elő, miután a segédanyagot kicsiben és roszszat drágán kénytelenek megvenni, és a mester is idejének legnagyobb részét, melyet voltaképen mesterségének szentelnie kellene, készítményeinek eladására pazarolja el s vásárokra utazgatásakor legényei dolgoznak, — ugy a hogy.

Bárgyúk lennénk csupán a közigazgatást vádolni, hogy az egészségesebb állapotot és az intézkedésekre meg nem adja a lendítést; el kell ismernünk, hogy kézműves osztályunk csekély képzettsége az egyik, és az egyletek s társulatok élére illő férfiak hiánya a másik gátló oka az iparügy előmenetelének. (A keletkezőben levő országos iparegylettől, miután annak élére nagy tehetségü és szakavatott férfiak állottak, méltán várhatni minden üdvöst és jót az iparos osztály érdekében.)

A kézművesek kiképeztetésére nálunk jó iskolák tökéletesen hiányzanak. Az elemi iskola és gymnásiumról egészen hallgatván, legalább reál-tanodáink igyekezhetnének az iparos osztály között mívelődést terjeszteni ; jelenlegi szervezetök mellett azonban erre tán törekedniök is lehetetlen.

Befejezvén Abaújvár-megye iparos álapotának rajzát, kötelességünknek ismerjük annak jövendőjét is fővonásokban érinteni : A tiszai vaspálya nem maradhat örökre zugpálya-, valamint az ország fővárosával sem marad örökre oly nagy kerüléssel összekötve, mert hiszen Ő cs. k. apost. felsége megerősítette azon szerződést, mely ezen pályának Oderbergbe való folytatását Szepes, Liptó, Thurócz, Trencsén-megyén keresztül megengedi és a legutóbbi szerencsétlen hadjárat is bebizonyítá, hogy az állam biztonsága halaszthatlanul megkívánja ezen irányban Galiczával az egyenes összeköttetést — talán Przemyslo várossal ; — s ha egyszer a tiszai vaspálya éjszak és éjszaknyugat felé szabadabban fog lélekzeni, akkor a miskolcz-pesti, s illetőleg miskolcz-hatvani vonalnak kiépíttetése, már hadműi tekinteteknél fogva is, sokáig nem fog késhetni.

Valamint az említett előbbeni pályák, szint aként nem halasztható továbbra a borsodi kőszéntelepeknek Miskolczczal vaspálya általi összeköttetése, mely közlekedésnek létrejötte Abaújvár-megye ipari viszonyaira is nagy horderejű leend, miáltal Kassa idővel élénk iparos központtá válhatik, ha egyrészt a rendezettebb pénzviszonyok s az ország nagyságához mért közlekedési eszközök a pénzbefektetésre serkentőleg fognak hatni, másrészt pedig a lakosság vállalkozási szelleme is növekedhetvén.

Az üzleterő (Betriebskraft) előállításának nehézsége a borsodi barnaszén által megszüntettetik. Abaúj és határos megyéinek a földtermények, a gyapjú, az érczek alapanyagot nyujtanak a kiterjedett gyári működésre. Kétséges, hogy a fenemlített vaspályák létrehozatala a 12 évi pangás után, mely a vaspályák építésében beállott, fel fog csakugyan karoltatni, és jelenlegi államviszonyaink között valóban nagy kérdés : vajjon az intézők megtanulják-e az ujabbi eseményekből, miszerint az ország ereje az általános jólét és helyes közlekedési eszközök által többet mozdítatik elő, mint az állandó hadsereg roppant száma által.

Az iparnak bármelyik ága oly magasztos és üdvös, hogy valóban nem birhatunk a gondviselésnek elég hálát adni, mikép az előbbeni idők helyébe, e részben új aera hajnalodott a nemzetre. Anglia gazdagságát egyedül az iparnak és népe szorgalmának köszönheti. Be nem lehet látni, mért ne indulhatna el más nemzet is nyomdokán. Haladás és tökélesedés minden szépben, nemesben, dicsőben legyen jelszavunk, népnevelésünk iránya legyen a vallás, szellemi kiképezés, testi edzés és hasznos, művészetek, mesterségek terjesztése, mert hiszen azok korántsem alázzák, sőt emelik az embert.

Iparos osztályunk nagy része magyar; azok pedig, kik gyermekségöktől fogva a magyar nyelvet nem beszélték, vagy bevándorlottak, igyekeznek saját érdekökben is a magyar nyelvet sajátjokká tenni, de gyermekeik egytől egyig magyarosan neveltetnek, mindezeknél fogva az abaúj-megyei kereskedői és iparnyelv általában kevés kivétellel magyar, és mindamellett is végtelen feltünő az, hogy nagyobb ipar- vagy pénzvállalatoknál s a kereskedésekben német a könyvvitel, mintha pedig a németek Bécsben vagy Frankfurtban a mi kedvünkért magyar vagy az olaszok franczia könyvvitelt vinnének. Ez valóban feltünő, mert a magyar nyelv a könyvvitelre tökéletesen alkalmatos és ha a pesti takarékpénztárt, a hitelbankot, a tűzkármentesítést, a debreczeni kereskedelmi üzleteket magyar nyelven kezelhetni: akkor fel nem fogható, miért ne lehetne azt Kassán s általában Abaújvár-megyében is tenni.

Mi az iparos osztályra nyelv tekintetében nem akarunk nyomást gyakorolni; de annyi csak igaz, hogy miután a megyében a németek legkevesebb számmal vannak és hogy a magyar nyelv, melyet ezek is oly szépen beszélnek, mindenre alkalmatos; nemzeti becsületünk is azt követeli, hogy saját nyelvünket az iparban is érvényesítsük.

Néhai Baliga Adolf jeles hazánkfia, a nagy és kis gazdászatok könnyebb kezelhetésére igen czélszerű könyvvitelt állított össze, mely annak idejében, az országos magyar gazdászati egyesület részéről, a legnagyobb elismerésben részesült, s ez által fenemlített Baliga Adolf hazánkfia magát a nemzeti gazdászat ezen körében megörökítette.

Gazdászati intézetek és egyletek.

Gazdászati intézetek és egyletek.

Semmi sem képes a mezőgazdászatot annyira előmozdítani, mint a gazdászati intézetek és egyletek működése. Jó könyvekből igaz, sokat tanulhatni; de egészen másképen tanulja meg az ember, ha a kérdésben forgó feladatot a tanár elő adván, azt a gyakorlatból merítve minden oldalról meg is magyarázza. Lehet-e azonban jobb tanár a népre nézve, mint olyan intézet, a hol mindenki szemével láthatja az eredményt és lépésről lépésre kisérheti azt minden stadiumában. A jó példa leginkább hat az emberre, — ha péld. pénzes embereink látják eredményét valamely nagyobbszerű vállalatnak, mint a takarékpénztárnak, zálogintézetnek, czukorgyárnak sat. nemde ilyeténféle nagyobb vállalatokban is szivesen fognak részt venni?

Termény- s egyéb iparczikkeink kiállítása hatással van nemcsak a mezőgazdászat minden ágaira, de hatással van az ipar üzletünk egész terjedelmére is. A nyilvános kitüntetések, jutalmak, dicséretek kiszámíthatlan eredményt bírnak előidézni.

A vadász egyletek s agarászat, a vadászat kellemein kivül, a hasznos vadak szaporítása, s a kutya-fajok nemesítésére kedvezőleg hatnak.

A lóversenyek, ménintézetek, a marhakiállítások, versenyszántások a hasznos állatfajok nemesítésén kivül, a marha kínzás ellen a legbiztosabb, leghathatósabb óvszerek.

Az elsorolt méltányos tekintetbevételek után, átmegyünk Abaújvármegye mezőgazdászati intézete és egyleteinek leirásához.

A „Gazdasági egylet" jelenlegi állapota.

(Az egylet jegyzőkönyvei nyomán.)

Vázlati előadásunkból is kitűnik, hogy Abaújvár-megye mindenkor figyelemmel kisérte a kor kivánalmait és igyekezett azokat kielégíteni. (Bevalljuk bár, hogy soha sem lévén rest az indítványozások s kezdeményezésekben; a kivitelben vagy csak kitartásban is gyakran több erélyt fejthetett volna ki.) Szinhelye

---

Abaújvár-megye Monographiájához használt kutfők:

„A gazdasági egylet jelenlegi állapota" czimü rajzolatot Karsa Tamástól kaptuk.

volt gyakran nagy mérvű fergetegeknek; de a láthatár tisztultával, sebei hegesztésére gondot fordított azonnal. Belátta hátrányait s hiányait, ugy nemzetiségi, mint anyagi és erkölcsi tekintetben. Mellőzve a mult századokonáti intézkedéseit, korunkbani éberségéről tanuskodnak: a nemzeti szinészet állandósítása körül kifejtett sikerült buzgalma, a lónemesítés költséges kisérlete, s a botrányos börtönrendszernek javító- s dolgozó intézetté alakitásánál tanusított, de a hazát sujtó közelmult által meggátolt kezdeményezése s e czélrai önkénytes adakozása sat. Törekvései daczára, ha az előrehaladt megyékkel párhuzamban még sem helyezhető: hátramaradását ne rójvjuk a megye átalános polgársága büneül; legyünk hajlandók azt, inkább nyomasztó légkörének tulajdonítani.

A kik azonban tudják, hogy ezen megye — melynek 241. községe közül, jelenleg már csak 44 nem élvezi a birtokösszesítésnek előnyeit — háládatos talajminősége mellett is hátramaradt a gazdászat minden ágában, kifejletlen benne a műipar s pang a kereskedelem — holott a természet kedvező adományinál s előnyös geographiai helyeztetésénél fogva, mintamegyéül lenne alkotva — méltán kérdhetik: miért nincs e megyének gazdasági egylete?

Ezen kézdésre következő különböző feleleteket lehetne hallani: Volt! Van! Lesz!

Volt-e, van-e, lesz-e hát Abaújvár-megyének is gazdasági egylete? ha következő hiteles adatokkal kissé hosszadalmasan derítenénk ki; bocsánatot várunk annyiban, hogy részletes előadásunk, már csak a legközelebbi ivadék előtt is, korrajz gyanánt szolgálhatand. — —

1860. jnl. 15-én több földbirtokos értekezletet tartván Saczán, felterjesztés végett következő folyamodvány szerkesztetett általuk:

„Nagyméltóságú cs. k. főkormányzó ur! Magyarországnak „legbiztosabb s kimeríthetlen kútfeje az anyaföld s az ezzel fog„lalkozó gazdászat levén, és ezen Abaúj- és Tornavár-megye „minden helységének lakosai a nemzeti gazdászatból élvén; „miután a megyei gazdászat, jelen viszonyaink között, régi „állapotában a megszaporodott terheken kivül a több helyen „létrejött s még létrejövendő tagosítások miatt sem maradhat,

„s annak más mívelt nemzetek által e téren tett nagy előhala-„dásra és a nép növekedésére való szükséges tekintetből, ná-„lunk is tökéletesednie kell. E tökéletesedés az anyagi és szel-„lemi erők egyesítése által történhetik legbiztosabban. Már ma-„ga a magas kormány is épen ezen tekintetekből engedte meg „több gazdasági egylet létrejöttét s erősitette meg legfelsőbb „jóváhagyásával azoknak alapszabályait.

„Ezen oknál fogva, mi is alulirottak, több birtokostár-„sunk e részben nyilvánított óhajtásánál fogva, e megyében, „más gazdasági egyleteknek legfelsőbb helyen is már megerő-„sített, tisztelettel ·/. alatt ide csatolt alapszabályai nyomán „gazdasági-egyesületet akarván alapítani, ily czim alatt: „Abaúji „és tornai gazdasági egylet“; tartozott mély tisztelettel kér-„jük excellentiádat, miszerént ebbeli alakulhatásunkra, egyesü-„letünknek ezen alapszabályok értelmébeni szervezhetésére s az „ezen czél elérhetése tekintetéből nélkülözhetlen közgyülésnek, „Kassán, mielőbb leendő megtarthatására engedélyt kegyesen „adni méltóztassék. Mély tisztelettel maradván Excellentiád-„nak Saczán jul. 15-én 1860. Alázatos szolgái: gr. Pallavicini „Alfréd s. k. Szentimrey András s. k. Darvas Antal s. k. Bár-„czay János s. k. Semsei Jenő s. k. Báró Luzsénszky Géza s. k. „Lánczy Jakab s. k. Vendéghy József s. k. Dorner Ferencz s. k. „Tiszta Károly s. k. Bárczay Albert s. k. Szentimrey Berta-„lan s. k. Rusbárszky Endre saczai plébános s. k. Ferdinándy „Bertalan s. k. Zábrászky László s. k. Hubay Ágoston s. k. „Bárczay Ödön s. k. ifj. Péchy Tamás s. k. Bárczay József s. k. „Szentimrey György s. k. Dobay József s. k. Gelley Ferencz s. k. „Gelley Antal s. k. Teleky Péter s. k. Hammersberg László s. k. „ifj. Fiedler Károly s. k. Zsarnay Imre és a többi birtokos tár-„saink. Magyarország Kormányzója cs. k. Táborszernagy Bene-„dek Lajos lovag ur Ő excellentiájához.“

Ezen folyamodvány ·/. alatti csatolványában foglalt „Gaz-dasági egyleti alapszabály javaslat-ot“ terjedelmességénél fogva feleslegesnek látjuk ide iktatni; annyit azonban mondhatunk, hogy egy húron pendül az ily társulatok szokásos szabályaival.

1860. nov. 18-ik napjára hirlapilag kihirdetett egyleti közgyűlésen Kassán, több százra menő ügybarát jelent meg. Ez alkalommal gr. Pallavicini Alfréd előadá a Saczán tartott ér-

tekezlet czélját s működését. Felolvastatá az egylet engedélyezését kérelmezett folyamodványt s ennek mellékleteül felterjesztett alapszabályokat. Előadá továbbá, hogy saczáni megbizatása folytán, személyesen adá át a felolvasott kérvényt, akkori országkormányzó Benedek Lajos táborszernagynak, és sikeres eljárása bizonyítékaúl felolvastatá a következő leiratot:

„K. K. Statthalterei für Ungarn. Z. 19,622. Méltóságos gróf! Méltóságodnak f. hó 21-én beadott folyamodványára, az Abaúj-Torna megyében létrehozandó gazdasági társulat előgyűlésének Kassán való megtartása azon megjegyzéssel engedtetik meg, miszerént Méltóságod ezen összejövetel napját az Abaúj-Torna cs. k. megyei hatóságnak, mely ezen engedélyről egyúttal kellőleg értesíttetik, idején tudomására hozni szíveskedjék. Budán, 1860. aug. 22. Benedek s. k. — Méltóságos Pallavicini Alfréd, mint az abaúj-tornamegyei létrehozandó gazdasági társulat megbizottjának Pesten.“

Jegyzőkönyvileg köszönet nyilváníttatott nemcsak gr. Pallavicini Alfrédnak a kivitelért, hanem ezen eszme felkarolásaért a saczai értekezlet minden tagjának. És miután a magyar nemzet törvényeinek s jogainak legmagasabb helyről intézett felelevenitése által, már el lettek hárítva azon gátak, melyek a társulati intézkedésre nyomasztólag hathattak, örvendetes tudomásul vétetett a legfelsőbb helyről kiadott s felolvasott engedély, s az „Abauj- és tornavár-megyei gazdasági egylet“ alakultnak nyilváníttatott, az engedély mellett észrevétel nélkül visszacsatolt „alapszabály javaslat“ is jóváhagyottul tekintethetvén. — Aláirási ivek kiosztása rendeltetett. — Az elnökség viselésére gróf Pallavicini Alfréd, az alelnökségre pedig Szentimrey András ideiglenesen felkérettek. Az alapszabályok 6-ik §-an határozott alapító tőke 50 forintra, a 7-ik § szerénti évdíj 3 forintra, a 13-ik § szerénti részvénydíj 1 forintra szállíttatott le, s feltartá a társulat jogát az alapszabályok bővebb átvizsgálására és körülményekhez alkalmazandó idomítására. A szervezkedő közgyülés idejének meghatározásával s hirlapok utjáni kihirdetésével az elnökség bizatott meg.

1861-ik évben, a reményteljesen megváltozott kormányzat teendői foglalkoztatván a megye közönségét; a gazdasági-

egylet-ügye egész éven át elhanyagoltatott. És ez az ügy intézőinek megbocsáthatlan bűne. Azon évben lett volna legjobb módjában az egyletnek magát annyira szervezni, hogy a következett években már érezhetővé vált volna intézkedéseinek kivánt sikere.

1862. január 22. Kassán gazd. egyl. közgyülés tartatott. A mikor is előadá az egylet alelnöke, hogy a jelenlegi kormányintézkedések folytán, le lévén ujolag szorítva a megye polgárai a politikai térről: illő, hogy a körülmények tekintetbevételével, hacsak az anyagi helyzet enyhítését is kisértsék meg s e czélból a gazdasági egylet teendőivel komolyan foglalkozzanak. Kijelenté: hogy ezen közgyülés tartását, a mostani viszonyok kivánalma s a legfelsőbb helyről nyert engedély és az alapszabályok 26-ik pontja értelmében, Lánczy József főispáni helytartó urnak bejelenté. Ki is — mint látható — egy megyei főszolgabirót biztosúl külde ide. Végre a legközelebbi közgyülés határozata nyomán, a belszervezés intézésére hivá fel a közönséget.

A kiosztott aláirási ivek azonban mindekkorig sem adatván be a gyüjtők által, s igy az egylet létszáma sem ismertetvén, nem bocsátkozhatott a közgyülés rendes tisztviselők választásába; hanem az eddigi ideiglenes elnököket kéré fel ismét a végleges szervezkedésig, tisztük folytatására; pénztárnokúl pedig Kómáromy Lászlót, titkárúl Karsa Tamást szintén ideiglenesen megválasztá.

Belátván a közgyülés, hogy az ujabb kormányintézkedések folytán, nehézségekkel lesz összekötve az egyleti közgyülések tartása; hogy a közgyülések eshető betiltatása által, az anyagi jobblét eszközlésének gát ne vettethessék, az alapszabályok 27. pontja értelmében, 30 tagú választmány hatalmaztatott fel ideiglenesen, a közgyülés hatáskörével s teljes jogával. Ezen választmány tagjaiúl választattak: báró Luzsénszky Pál, gróf Károlyi Ede, Vendéghy József, Szentimrey András, Bárczay Ödön, Gedeon István, Bárczay Albert, Semsey Jenő, Karsa György, Hammersberg László, Holländer Gyula, Hlavács Jenő, Komáromy László, Szentimrey Elek, Szentimrey Bertalan, Lovász Miklós, Teleky Péter, Karsa Tamás, Major János, Korponay Imre, Hajama Sándor, Lacsny Lajos.

Hogy pedig ezen 30 tag bármi nemű akadályoztatása miatt, a választmány működése ne akadályoztathassék; a megye minden vidékéről, czélszerű számmal, ideiglenesen pótlagok is választattak. A választmánynak azon megbizást köté lelkére a közgyülés, hogy az egylet mostani aggasztó állapotának jogos és biztos helyzetté átalakítását tűzze törekvése főczéljául; meghagyatván egyszersmind, ha e czél éretik, vagy ha e czél elérésére szükségeltetnék, hogy rendes közgyülést hivjon össze és a közgyülésnek, a fejlődésekhez képest, felhatalmaztatása mikénti felhasználásáról indokolt számot adjon.

1862. január 31. tartott 30 tagú választmányi ülésben, az egylet belszervezésére vonatkozólag, a szakosztályok elnökei s ügynökei következőleg választattak meg:

a) A közgazdászat, földmivelés, borászat, szarvasmarhatenyésztés, selymészet sz. o. elnöke Szentimrey András,—ügynöke Lacsny Lajos.

b) Levelezés, közlekedés, faültetés, kertészet sz. o. elnöke gróf Károlyi Ede, ügynöke Korponay Imre.

c) Ló-, juh-, sertéstenyésztés, méhészet és verseny sz. o. elnöke Vendéghy József, ügynöke Hajama Sándor.

d) Gazdasági gépészet, megyei gazdászat ismertetése, iparkészítmények sz. o. elnöke báró Luzsénszky Pál, ügynöke Karsa Tamás.

Minden sz. o. elnöknek kötelességül tétetett a szakosztályába vágó tudomások szerzése s ennek folytán a megyei gazdászat emelésére irányzott ismeretek s javaslatok időközönkénti előterjesztése a választmányi üléseken.

Nehány aláirási-iv érkezvén be csak, kötelességül tétetett a titkárnak, hogy a gyüjtő-ívek kezelőit, levél által szólítsa fel iveik beküldésére, és a hozzá beérkezendő ivekből oly táblás kimutatást készítsen, melyből kitünjék, hogy kik alapító-, évdíjas- vagy részvényes tagok. Minthogy pedig az egylet sürgősebb kiadásait, a bejegyzett, de még be nem fizetett összegekből fedezni nem lehetett, nehány választmányi tag rendkivüli segély gyüjtésével bizatott meg. Ezen intézkedés folytán a választmányi ülés alatt, azonnal nehány forint segélypénz adatott át a pénztárnok kezéhez.

Ugyanezen választmányi ülésben — azon okból: hogy a

közbe jöhető akadályok miatt eshető lévén, hogy még ezen 30 tagu választmány sem intézkedhetend az egylet czéljainak megfelelőleg, vagy a havonként tartatni szándékolt választmányi ülésre, a tagok összehivása, sürgős esetben, olykor rögtönözve nem történhetvén; az időközileg mutatkozott czélszerű vállalatok s intézkedések elő-nem-terjeszthetése miatt, az egylet nagy hátrányt szenvedhetne, egy 7 tagú választmányt bizott meg ezen 30 tagú választmány, hogy bármily eshető körülmények közt, az egylet czéljainak megfelelőleg minden részben intézkedjék, szükségelt számú tisztviselőket ideiglenesen nevezzen, azoknak dijjazását meghatározza s utalványozza, a bevétel szaporítására alkalmas módon intézkedjék, levelezéseket folytasson és használja fel mindazon jogokat, melyekkel a 30 tagú választmány a közgyülés által felruháztatott. Ezen 7 tagú választmány tagjai lettek: gróf Károlyi Ede, báró Luzsénszky Pál, Szentimrey András, Vendéghy József, Darvas Antal, Bárczay Albert, Komáromy László.

Meghatároztatott továbbá ezen ülésben, hogy a legközelebbi választmányi gyülés f. é. február 11-ére tüzetvén ki, a következő választmányi tanácskozmányok havonként, és pedig minden hó első keddjén, Kassán, a Löderer-szálloda termében fognak tartatni.

1862. január 21-iki 7 tagú választmányi ülésben a begyült segélypénzből a titkárnak 30 forint, az ügynököknek egyenként 20 forint havi dijazás ideiglenesen határoztatott.

1862. február 11-én a 30 tagú választmány leginkább csak az aláirási ivek czélszerűbbitésével s a gyűjtők szaporításával foglalkozott.

1862. márczius 4-én tartott 30 tagú választmányi ülésben nehány gyűjtő-iv a feljegyzett pénzösszeggel beadatott, és határoztatott, hogy a még kint maradt ívek ápril hó 1-sö napjaig szedessenek be a titkár által; ki is a külön szakosztályokban müködni kivánók névjegyzékét azokból elkészítvén, közölje a névsorozatot az illető szakosztályi elnökökkel.

A szakosztályi elnökök felszólíttatni rendeltettek, hogy ápril hó elején már tudomást nyerhetvén az egylet létszáma s pénzereje felől; tartsanak magok közt tanácskozmányt teendőik iránt, s minden sz. o. elnöke, a szakjához tar-

tartozó adatokat lehetőleg beszerezvén, a megye jelenlegi állapotához alkalmazott javallatát, a f. é. máj. 6-án tartandó választmányi ülés alkalmával tárgyalás alá adja be.

Az árviz által károsultak számára, segélygyűjtés tekintetiből, aláirási ivek rendeltettek kibocsájtatni. Ezen segélyzést gróf Károlyi Ede azonnal 100 forinttal megkezdvén, a többek hozzájárultával megszaporodott segélyösszegcse azonnal a szerencsétlen károsultak számára, a „Pesti Napló“ szerkesztőségéhez küldetni rendeltetett. Minthogy pedig a tiszai és más vidékek is fenyegetvék a bekövetkezhető árvizszülte nyomortól; az aláirási-ívek utján majd begyülendő összeg kiosztásáróli rendelkezés, a május 6-án tartandó ülésig felfüggesztetett.

1862. május 6-ik napjára kitüzött 30 tagú választmányi tanácskozmány meg nem tartathatott.

1862. május 6-án tartott 7 tagú választmányi ülésben előadá az egylet alelnöke, hogy ezen napra határozott 30 tagú választmányi ülés megtartására vonatkozólag figyelmeztetve lett a megye főispáni helytartója által, hogy nem csak az egyleti közgyülések, hanem a választmányi tanácskozmányok is előre bejelentendők és csak ország-fejedelmi biztos jelenlétében tarthatók. — Minthogy ily intézkedést még a Bach-ministerium rendszere sem követelt — akkor is csak a közgyülési összejövetelek ellenőrzésére rendeltetvén biztosok — a főispáni helytartó szándékba vett ezen törekvését nem vehetvén felsőbb rendelet kifolyásának, hanem csak hivatali túlbuzgalmának tulajdonítván; előleges tanácskozmány határozata nélkül, az egylet jogainak csorbításaúl szolgáló s cs. kir. biztos avatkozását eredményező bejelentést saját felelősségére tenni nem látta czélszerűnek; kötelességeül tartá azonban a választmányi ülést megelőzőleg a társulat nehány tekintélyesb tagjainak nézetét kikérni. — Ezen szándékában meggátoltnak mondá magát az alelnök; mert midőn a d. e. 9 órára kitűzött választmányi ülést megelőzőleg, az egylet pénztárnoka vendéglői magányszobájában, ez ügy előterjesztését a jelenvoltak előtt megkezdte, a megyei törvényszék egyik birája ezen szavakkal lépett be:

„A mltos Főispánihelytartó ur tudni kiványja: szándékoltatik-e gazdasági-egyleti vá-

lasztmányi tanácskozmány tartatni? Ha igen; azon esetben biztosúl vagyok küldve.“ Elmondá az alelnök, hogy a kik a szobában voltak, megborzadva a biztosi avatkozástól, azonnal haza indultak; ő pedig eként válaszolt: „Most akartam az ide beszólított urakkal értekezni a felett, hogy tartsunk-e választmányi ülést ő mélságának kivánalmához alkalmazkodva. De láthatja, hogy önnek megjelenése s nyilatkozata azokat is eltávolitá, a kik már jelen voltak. S igy megmondhatja, hogy a tagok eltávozása folytán, ma már a választmányi tanácskozmány tartásából semmi sem lehet.“ Ezen tudomásnyerés után eltávozott a kiküldött biztos; de a választmányi tagok is csakugyan mind haza mentek.*)

S mondá tovább az elnök, hogy azon okbol volt kényteleu ezen 7 tagú választmányt összehivni, hogy a mai napon tartatni szándékolt nagyobb választmányi ülésre beküldött gyüjtőivek átvizsgáltassanak.

A szép számmal beérkezett aláirási-ivek átvizsgáltattak, és ugy az egyleti dijak, mint az árviz által károsultak számára begyült pénzösszeg a pénztárnoknak átszámláltatott. Határoztatott továbbá: hogy az ügynökök dijazására egyedül a három hóra kötelezett rendkivüli segélyajánlat levén alapúl tüzve, és a három hó leteltével az alap is kimerülvén, az ügynökök további dijazása ez úttal beszüntettetik, a titkár dijazása ezentúlra is utalványoztatván.

1863. febr. 1-ső napjára meghivatván a 7 tagú választmány tagjai a kitüzött helyen, Kassán csak 3 tag jelent meg. Kik is számuk csekélységét vevén tekintetbe, azt határozták, hogy ha majd kellő számmal jöhetnek össze, akkor fogják a függő ügyeket elintézni; addig pedig czélszerű lesz a szakosztályi tanácskozmányokat folyamatba venni.

1863. martius 12-én, Szentimrey András sz. o. elnök Hidas-Némethiben, szakosztályi tanácskozmányt tartott.

1863. april 7-én, Vendéghy József sz. o. e. szakosztályi tanácskozmányra Szepsibe hivá össze az illető szakosztályi tagokat.

*) Gazd. egyl. jegyzőkönyv 36-ik lap, 21-ik szám.

1863. máj. 28-án, az egyleti közgyűlés Szántón tartatott, biztosúl a járás főszolgabirája rendeltetvén ki a megye főispáni helytartója által. — Ezen közgyülés végleges szervezkedés czéljából levén egybehíva, az ideiglenes tisztviselők és ezek között gróf Pallavicini Alfréd és Szentimrey András elnökök véglegesen adván be lemondásokat (minekutánna Szentimrey András ezen gyülésbeni elnöklésre felkéretett vala) gróf Károlyi Ede elnökül, Bárczay József és Péchy Tamás alelnökökül, Komáromi László pénztárnokúl, Karsa Tamás titkárúl közfelkiáltással megválasztattak. — Választmányi tagok lettek szavazat többség szerént: Bárczay Albert, Bárczay Ödön, Darvas Antal, Fiedler Károly, Gábriel István, Gedeon István, Gelley Antal, Kelcz Gyula, Lacsny Vincze, Lánczy Jakab, báró Luzsénszky Pál, Matusz Lajos, Óváry Pál, gróf Pallavicini Alfréd, Pataky János, Semsey Jenő, Sóos Sándor, Szalay Antal, Szathmáry Miklós, Szentimrey András, Szentimrey Bertalan, Téglásy András, Teleky Péter, Vendéghy Gábor, Vendéghy József, mint a kik az 5 tisztviselővel egyetemben 30 tagú választmányt képezve, intézkedéseikről a közgyülésnek számot adni tartozván, a közgyülés minden jogával felruháztattak és megbizattak: hogy czélszerűnek látszó számban póttagokat, ugy szintén szakosztályi elnököket válaszszanak, az ujabbak megválasztásaig, a jelenlegi ideiglenes szakosztályi elnökök hivatalukat viselni tartozván.

A Hidas-Némethiben tartott sz. o. tanácskozmány jegyzőkönyve felolvastatván; helyeseltetett a sz. o. azon nézete, hogy csak a közgyülés által létesítendő végleges szervezkedés után lehetséges szakosztályi tervezetek vitatásába méltólag bocsátkozni.

A Szepsiben tartott sz. o. gyülés jelentésében foglalt ló-, juh-, sertéstenyésztés, méhészet tárgyábani nézetek és a Csereháton állítandó takarék-magtár iránti eszmétárgyalás végett, a választmányhoz azon utasítással áttétetni rendeltettek, hogy a lótenyésztés és nemesítés ügyében, gróf Károlyi Ede tanácsának kikérése el ne mulasztassék.

A junius 14-én tartandó pénztárnoki számadás megvizsgálására kiküldöttség neveztetett.

Bemutattattak az orsz. gazd. egylet által czélszerűnek ajánlt, a bor forrásakor alkalmaztatni szokott, bádoglemezből és

agyagból készült gépek; megszerezhetésük a titkár utján eszközöltethetvén.

A „jószág és hazai termények adás-vevési ügynökségének programmja“, — úgy szintén a Holl Antal Károly „bécsi árverelő intézet“ tulajdonosának levelezései, csatolványaikkal együtt, a választmányhoz tétettek át tárgyalás végett.

Szántó városa közönségéhez, a közgyülés szives fogadtatásáért, méltó köszönet intéztetni határoztatott.

1863. junius 14-én, Kassán egy városi tisztviselő biztosi jelenléttében tartott tanácskozmányt a 30 tagú választmány.

A közgyülésből áttett szakosztályi vélemények érdemleges tárgyalása azon időre lett halasztva, midőn az egylet pénzerejének közlése mellett lesz meghagyható a szakosztályoknak, hogy a helyeseknek talált indítványok kivitelének tervét adják be.

A stalbergi Holl Antal Károly bécsi szab. árverelési intézet tulajdonosának a választmányhoz áttett levelezése és ennek számtalan csatolványa áttekintése után, megemlíttetett, hogy bár az elsőbb levelezések után — felismertetvén ezekből Magyarország fővárosának rovására irányzott egyedül Bécs emelésérei törekvés — az ideiglenes volt alelnök és titkár aláirásával szerényen elutasító válasz küldetett az illetőhöz; mind a mellett is annál inkább jönnek zaklató levelei, német hirlapok kiséretével, melyek némelyikében a legszorgosabb vizsgálás folytán sem lehet egyebet találni a tisztelt úrra vonatkozólag, mint azt, hogy ő a császár születése napján bort adatott a díszelgő rokkant hadfiaknak.

Megbizatott ezen előadás folytán az elnökség, hogy a legközelebbi előforduló esetben válaszolja Holl urnak, hogy küldött programmja szerént főkinézése levén, hogy a magyar termelők rovására, a bécsi nép olcsón élelmeztessék, és a bécsi kereskedésnek hátrányaúl szolgálható pesti kereskedés emelkedése gátoltassék; az ő nézete egy hazafias irányú magyarországi egyletével sem találkozhatik és ennélfogva, postakiadásaival kimélése tekintetiből is, véglegesen szüntesse be levelezéseit.

Ugyan ezen tanácskozmány tagjaiból küldetvén ki a közgyülésileg ezen napra határozott pénztárnoki számadás megvizsgálásával megbizott tagok; ezen küldöttség, az idő rövidsége miatt, csak szóval adá elő a vizsgálat eredményét. A számadás terhe alól

annyiban nem mentetett fel a pénztárnok a választmány által, mert az árviz által károsultak segélésére begyült pénzösszeg mellőzte a vizsgáló küldöttség figyelmét.

A közgyűlés megbizása folytán póttagokul választattak: Háry Károly, Gleviczky Sándor, Karsa György, Hammersberg László, Ujházy József, Hlavács Jenő, Molnár Adolf, Saad Lajos Matusz József, Zsarnay Imre, Lükő Géza, Fájgel Gyula, Bodnár Antal, Csoma Sámuel, Holländer Gyula, Hubay Ágost, Kubinyi Miklós, Lakatos Miklós, Lovász Miklós, Putnoky Ákhil, Rakóvszky György, Szentimrey László, Lengyel József, Tarnóczy József, Tomsics István, Jászay Sámuel, Joob Tamás, Darvas Imre; feltartván jogát a választmány, a körülmények folytán szükségeltethető több póttagok választására.

A szakosztályok rendezése és azok elnökeinek választása iránt akként tétetett az intézkedés, hogy a szakosztályok önállólagos szervezkedési joga, az alapszabályok 37-ik §-sa értelmében fenhagyatván, egyedül a járásonként összehivandó szervezkedő szakosztályi ülések tartamára neveztettek sz. o. elnökök, ugymint:

Kassai járásban:		Semsey Jenő.
Füzéri	„	Bárczay Ödön
Gönczi	„	Szathmáry Miklós.
Szikszói	„	Joob Tamás.
Csereháti	„	Csörghe László.
Tornamegyében		Lovász Miklós.

Ezen adhoc sz. o. elnökök oly utasítással láttattak el, hogy az illető járásban lakó egyleti tagokat, egy bizonyos napra és helyre legfölebb egy hó lefolyta alatt összehiván, azon járás sz. o. elnökét, jegyzőjét és alpénztárnokát valasztassák meg s az alpénztárnokok bizassanak meg, hogy a titkár által küldendő kimutatás nyomán a tagsági díjakat szedjék be és a főpénztárnokhoz küldjék.

A szakosztályok tudomására juttatni rendeltetett, hogy minden járásbeli szakosztály tárgyalhat az ipar, kereskedelem s gazdászat emelésére czélzó, bármely szakosztályba vágó nézeteket; tartozván megállapított nézeteiket okadatolva s indítványaikat formulázva, a választmány eleibe terjeszteni.

Felkéretett Saád Lajos ügyvéd az egyleti ügyvédi foglal-

kozás elvállalására. Ki is azt díjtalanul volt szives elvállalni.

Ugyanezen ülésben határoztatott el az ipar- és termékczikkek értékesítése s eladásuk könnyítése czéljából, egy adás-vevési ügynökség felállítása; tervének kidolgozásával s végrehajtásával Bárczay József, Bárczay Ödön, ifj. Fiedler Károly, Gleviczky Sándor, Saád Lajos, Teleky Péter, Hammersberg László és Karsa Tamás bizatván meg s eleve meghatároztatván, hogy ezen tervezett intézet hélyiségeül Kassán, a főútszán, 186 sz. alatti házban béreltessék helyiség, azon évi augustus hó 1-ső napjától kezdve.

1863. jun. 21-kén tartott értekezletet Kassán a „bizományi ügynökség" tervének kidolgozásával és létesítésével megbizott küldöttség. És ezen alkalommal bemutattatott az ügynökség berendezéséhez szükségelt bútorzatok tervrajza; melynek elkészítése iránti alkukötés Fiedler Károlyra bizatott. Ugyszintén az intézet mikénti szervezésére vonatkozó f. é. jul. 5. tartandó értekezletben tárgyalandó javaslat készítésével Fiedler Károly és Karsa Tamás bizattak meg.

1863. jul. 5-én Kassán tartott küldöttségi értekezletben felolvastatott gróf Károlyi Ede utasítása a bizományi ügynökség programmjának kidolgozására nézve. Ennek kapcsában felolvastatott Karsa Tamás titkár véleménye ugyan e tárgyban. És megvizsgáltattak a Fiedler Károly és a titkár által tervezett jegyzőkönyvi táblázatok mintái, melyeknek figyelembe vétele után, a megbizatás értelmében végleges en határoztatott:

I. Az intézet czime lesz: „Abaúj- és tornavármegyei gazdasági egyesület bizományi ügynöksége." Ezen czim, táblára festve, jelelje az intézet helyiségét.

II. Működését kezdendi az intézet f. é. aug. 1-ső napján.

III. Az ügynökség helyisége lesz Kassán, a főutszán 186. sz. alatti háznál, földszint, a déli oldal-utszára eső szobájában. Gépek raktáraúl még most ugyan nem béreltetik ki az ezen háznál levő istáló; szemmel tartandó azonban, hogy más ki ne bérelje; nehogy a gépgyárosok jelentkezése esetében, helyiségszűkébe jusson az ügynökség.

IV. Az ügynökség helyiségébe Ladó Károly asztalos mesterrel készíttessenek el a meghatározott bútor darabok, u. m.

két darab fiókos és polczos nagy állvány, egy irástartó szekrény, egy iróasztal, egy csomagolóasztal. Felhatalmaztatnak Fiedler Károly és a titkár, hogy a beterjesztett 176 forintig oly módon kössék az alkut, hogy munkájával aug. 1-sőjére tökéletesen készen legyen. Az elsorolt darabokon kivül még szükségelt hat karszék bevásárlásával a titkár bizatik meg.

V. Az ügynökség vitelével a titkár bizatik meg.

VI. Az ügynökség működése kiterjedend: fekvő jószágok bérlése vagy eladása, gabonaneműek, kukoricza, főzelék, takarmánymagvak, bor, gyapjú, fa, szén, kő, gazdasági eszközök, gépek, iparkészítmények adás-vevése eszközlésére. Tudakozódásokat fogadand el a gazdászat felszereléséhez szükségelt minden tárgyra nézve s igyekezend, hogy értesítésekkel szolgálhasson.

Az elsoroltakra nézve, az ügylet rendje következőleg állapíttatik meg:

A) A fekvő-jószágokra nézve.

A tulajdonos áruban vagy bérbe bocsájtandó birtokának helyiségét, holdszámát, felosztását, minőségét, javadalmát, terhét, szabott vagy tartott árát irásban bejelenti s ezen bejelentés a levelezési és üzleti naplóba kivonatilag bejegyeztetik, a bejelentést tartalmazó irat, a jegyzőkönyv számaival és a bejelentő nevével elláttatik és ha vevő vagy bérlő jelentkezik, a jószág és feltételek ezzel megismertetnek s a venni szándékozó és tulajdonos között levelezés dij nélkül folytattatik, mely levelezés kivonatilag jegyzőkönyvbe iktattatik.

B) A terményekre nézve.

a) Az eladandó gabneneműekből, főzelékekből, kukoriczából, takarmánymagból kis mennyiségű (1—2 itczényi) mutatvány fogadtatik el. Az oly neműk, melyek elárusításánál a suly is tekintetbe vétetik, sulymérőn megméretnek és bejegyeztetik a beküldő tulajdonos neve, lakása, az ahhoz legközelebb eső posta-állomás, az eladó tárgy mennyisége, sullya, tartott vagy szabott ára. Feljegyeztetik továbbá, hogy az eladandó termesztmények

verembe vagy magtárba vannak-e lerakva. A beküldött mutatványok, jegyzőkönyvi számmal ellátva, oly nyilt fiókcsákba helyeztetnek el, melyekben a venni szándékozó, egymással összehasonlítva szemlélheti a mutatványokat. A mely termékczikk a vevőnek megtetszenék, az iránt alkukötés czéljából levelezés folytattatik díjtalanúl a tulajdonossal.

b) A bormutatványt beküldő tartozik értesítni az intézetet a bor minőségéről, mennyiségéről, melyik vidéken, hegyen, évben termett, mi a szabott vagy tartott ára. E tárgyban is az a) pont szerént jar el az ügynökség.

c) A gyapju mutatványok osztályozás szerént két példányban küldendők be, oly czélból, hogy ezen országos érdekü czikkre nézve — a vidéki kupeczek önkénye alóli szabadúlhatás tekintetéből — az „országos adás-vevési ügynökséggel és ha szükség a külföldi gyárosokkal is összeköttetésbe tevén magát az intézet s oda egy példányt küldvén, még itt is maradjon egy példány az itt jelenkezhető vevők számára. Az osztályozott gyapjú mutatványok egy példánya 1—2 fontnyi lehet.“ — A beküldő mellékel egy jegyzetet, melyben foglaltatik a gyapjú mennyisége, a hely, hol le van rakva, hol a nyáj legeltetett, a gyapjú mázsájának tartott vagy szabott ára, a közelebbi évben termelt gyapjú ára, akkori vevő neve. Az ügynökségi intézkedés e tárgyban is az a) pont szerént történik.

Megjegyeztetik e pontra nézve, hogy miután szokásban van előre szerződni a gyapjúra; szükséges, hogy — e kezdő évet kivéve — mindig az azelőtti évi termelésből kapjon mutatványt az intézet, hogy lehetővé tétessék a külföldi vevők vagy gyárosok megrendelésének s igényének idejében eleget tenni.

C) A gazdasági eszközök, gépek, iparkészítmények tárgyában.

Az efféle tárgyak mutatványainak beküldői, árúczikküknek mennyiségét, szabott árát és azon helyet tudatják, hol azok megszerezhetők. Ezen tárgyakra nézve is a B) a) pontja szerént intézkedik az ügynökség.

Megjegyeztetik e pontra nézve, hogy azon czélból, miszerint a földmivelő közönség, költséges utazás nélkül, ezen intézet helyiségében szemlélhesse a legczélszerűbb gazdasági gépeket és a

megkedvelteket megrendelhesse; az országbeli hirhedtebb gépgyárosok felszólítandók az egylet által, a gazdászat sikeres folytatásához legczélszerűbb gépeik mutatványának beküldésére. Kedvező válasz esetében a gépraktárúl kinézett helyiség is kibérlendő.

D) Erdészeti tárgyakra nézve.

a) Az eladó makktermésre nézve bejelentendő az erdőség helyisége, kiterjedése. Ugy szintén neveztessék meg, hogy mennyi részben tölgy-, bikk-, vagy csermakk a termés. Soroltassanak elő a maklás sikerét eszközölhető körülmények. Melléklendő a becslevél másolata, melyből kitünjék, hány öreg sertés meghizására lehet számitni. Tudatandók az eladás feltételei, hogy alku vagy árverelés utján eszközöltetik-e az eladás és az utóbbi esetben az árverelés napja kijeleltetik.

b) Az erdőtérségekből vagy lerakó helyekről eladandó épület vagy tűzifák helyisége, neme, éve, ára, szállítása módja jelentendő be a tulajdonos által. Ugyan ezen tételek iránti felvilágosítás kivántatik a szén-eladás érdekében is. Az elárusítás akként történik, mint a B) a) pontjában előadatott.

E) Mindennemű gazdasági felszerelések tárgyában

tudakozódásokat s megbízásokat fogad el az intézet és dijnélküli levelezés folytán igyekszik a kölcsönös érdekeket kielégiteni.

F) A dijazásra nézve.

Minden beküldött mutatvány vagy bejelentett tárgy avagy oly tudakozódásnak, mely bejegyzést igényel, bejegyzési dijja az egyleti tagok részéről 15 kr. a nem tagok részéről 30 kr. o. é.

G) Az ügynökséget igénybe vevők kötelezettsége tárgyában.

Minden mutatványbeküldő tartozik jótállni bejelentett eladó tárgyának a mutatványnyali ugyanazonosságaért, és ha az eladhatás czéljából bejelentett áruczikkjét az ügynökség tudta nélkül adná el; tartozik a megtörtént eladás felől haladéktalanúl értesíteni az ügynökséget.

H) Az ügynökség hivatalos óráira nézve.

Az ügynökséget igénybe vevők elfogadására nyitva lesz a hivatal naponként — az ünnepnapok kivételével — d. e. 9 órától 12-ig, hetivásár napjain délután is 2 órától 4-ig. Ezen órákon kivül, a helyben szállásoló ügynökségi szolga utasítást adhat a felől, hogy hol lehet az ügynökség vezetésével megbizott titkárt felkeresni.

I) Beküldések és levelezések tárgyában.

Mutatványok, ajánlatok, feltételek és az ügynökséget érdeklő bár mi tartalmú levelezések, ezen czim alatt „A baúj- és tornamegyei gazdasági egyesület bizományi ügynökségének, Kassán, a fő-utczán 186. szám alatt“, posta utján bérmentve, vagy magány uton lesznek beküldendők.

VII. A titkár pontos számadást vezetni köteles az ügynökség jövedelme s kiadása felől.

VIII. Az ügynökség vezetése a titkársággal köttetvén össze, a titkár eddigi 360 for. évi fizetése további rendelkezésig 500 forintra emeltetik. Ezen dijazáson kivül, éven át, irodai eszközökre u. m. iró- és csomagoló papirok, kötelékek, pecsétviasz, irón, tenta, toll, porzó és gyertyára 100 forint átalány adatik számadás terhe nélkül, megjegyeztetvén, hogy a most egyszer s mindenkorra készitendő bekötött ügynökségi jegyzőkönyvekre és közbejöhető nyomtatásokra forditandó költséget az egylet viselendi. Az iroda és ügynökségi szolga szobájának fűtésére szükségelt fa beszerzésére, a téli hónapokon át, havi részletekben összesen 60 forint adatik át a titkárnak, szintén számadás terhe nélkül.

IX. Az ügynökség helyisége feletti őrködésre, annak tisztán tartására, fűtésére, postára és más szükségelt helyekrei küldözgetésére, szóval az ügynökség kiszolgálására, 15 forint havi bérre, egy ügyes magyarúl s tótúl beszélni és olvasni tudó cseléd fogadásával a titkár bizatik meg. Lakást ezen cseléd az ügynökség helyiségében nyerend.

X. Az egylet s igy az ügynökség hivatalos lapjaiúl a

„Hon", „Buda-Pesti értesitö" és „Kassa-eperjesi értesitö" kérendök fel. Figyelmeztetendök ennélfogva, kik ezen ügynökséget igénybe venni vagy pártolni akarják, hogy ezen lapok valamelyikét azon okból is rendeljék meg, hogy az ügynökségi intézkesekről, kellő időben tudomást vehessenek.

XI. Megbizatik az egylet titkára, hogy ezen bizományi ügynökség létre jöttéről, 300 példánybau „Értesítvényt" nyomasson, melynek egy-egy példányát a két megye minden községének és a szomszéd gazdasági egyleteknek, ugy szintén, közlés végett, a „Pesti Napló" és „Politikai Ujdonságok" szerkesztőségéhez küldjön meg.

XII. Minthogy a gazdasági viszonyok sok esetben szoros kapcsolatban vannak a jogi viszonyokkal; értesitendő az egylet közönsége, hogy Saád Lajos mint az egylet ügyvédje, szives felajánlása folytán, a szegényebb sorsú egyleti tagoknak tanácsadással és közbenjárással dij nélkül szolgáland.

XIII. A „bizományi ügynökség" tárgyában tett ezen intézkedések felől a választmányhoz jelentés tétetni határoztatik, mely rövid jelentéshez ezen jegyzőkönyv egész terjedelmében melléklendő.

A fennebbi közlések az egylet jegyzőkönyvéből merítvék; de a csakhamar következett sajnos események folytán, az ezek után következettek bejegyezhetése megyehatóságilag meggátoltatván, ki kell jelentenünk, hogy a következendőket már nem a jegyzőkönyv alapján s nem is ily részletesen, de mindamellett is teljes hitelességgel adjuk elő.

1863. aug. 1-sö napján az egylet bizományi ügynöksége csakugyan megkezdte dús sikerrel kecsegtető működését. Öröm volt látni már csak a czélszerű és csinos berendezését is az ügynökségi helyiségnek. — Nap nap után mindinkább teltek gabnanemű, kukoricza, főzelék, asszúgyümölcs, repcze és mindennemü termék és műmalmi liszt mutatványokkal a nyilt fiókok, ugyszintén a bormutatványok polczai is. A szemnek is tetszőleg voltak felállitva a gyári és kézművek. Az üzleti naplóban eladó takarmányneműek u. m. széna, sarjú, olajpogácsa bejegyzését lehetett szemlélni. Aszályszülte nyomor tanyája volt ez

évben a megye és aggasztotta főleg a jubnyájak s barmok telelése a gazda közönséget, és mondhatni, hogy utasításával sokat könnyitett e részben az ügynökség a takarmányban szükséget szenvedő gazdák aggodalmain. Az ügynökség vezetőjének hivatali órái meg voltak ugyan határozva; de ezeken kivül is bármikor irodájában volt található és csak igy is eszközölheté a nem csak bel-, de külföldről is sürün érkező levelezésekrei válaszolást. Élénkség mutatkozott folytonosan ezen helyiségben s életrevalósága az intézetnek kétségtelen volt és végnapja még is mihamar bekövetkezett.

Azon év szeptember havában a „Kassa-eperjesi értesítő" hirdetményei közt olvasni lehetett, hogy szeptember 30-ik napján gazdasági egyleti tanácskozmány fog tartatni, főleg az aszályszülte nyomor enyhíthetése czéljából. Ugyan azon lap nyomban következő számában szintén a hirdetmények közt, a megyei főispáni helytartó helyettese névalájegyzésével pedig egy figyelmeztetés közöltetett az egylet tagjaihoz, hogy a kihirdetett gazdasági egyleti gyülés nem fog megtartatni, azon oknál fogva nem engedélyeztethetvén annak megtartása: mert a hirdetés szerint: illető körén túl akar lépni az egylet.

Mindezen előzmények mellett is, az egylet elnöke, bevett szokás szerint, irásban beküldé a megye főispáni helytartójához jelentését a felől, hogy september 30-án gazdasági egyleti tanácskozmányt szándékozik tartani. A bejelentés azon hátiratával érkezett vissza a főispáni helytartónak, hogy az egylet elnökének kivánsága folytán, személyes jelenléttébeni megtartása az egyleti tanácskozmánynak ezennel jóváhagyatik. (Zárjel közt mondva: ezen hátirat szülte a gazd. egylet veszedelmét.)

A kitűzött időben az egylet hivatali helyiségében gyülekezvén a tagok, minekelőtte a tanácskozmány megkezdetett volna, több oldalról megtámadtatott az elnök gróf, hogy a hátirat tartalma szerint, mi oknál fogva kérhette, hogy ezen tanácskozmányban, ország-fejedelmi biztos minőségben, maga a főispáni helytartó legyen jelen. Az elnök gróf ezt merő ráfogásnak nyilvánította, sőt tanú által ép ellenkezőt bizonyított. Bekövetkezvén azonban a tanácskozmány megkezdésére kitüzött óra, a főispáni helytartó csakugyan személyesen megjelent. Az egyleti

tagok az asztal mellett foglalván helyet, a főispáni helytartó a fal mellett szintén elhelyezkedett. Ekkor nyilatkozatra kéré fel az elnök gróf a főispáni helytartót, hogy mi alapon hátiratozta azt, hogy az ő ohajtása folytán személyes jelenléttében fog ezen tanácskozmány tartatni, holott neki esze ágában sem lehetett ilyesmit kérelmezni. A főispáni helytartó erre azt felelé, hogy ő ugy volt értesítve, de ha az ő jelenléte nem tetszik; ő elmehet és küld mást maga helyett. — És el is ment. — A gyűlés tagjai tétlenül vesztegeltek, mig csakugyan egy megyei törvényszéki biró, biztosi minőségben, megjelent. Ki is helyfoglalással megkináltatván, felszóllítatott a titkár a tanácskozmány tárgyainak előterjesztésére.

Beterjesztetett a bizományi ügynökségre vonatkozó munkálat tudomás végett. Felolvastattak több egyletek felhivásai különböző tárgyakra nézve. Tárgyaltattak több rendbeli lengyelországi föld- és szeszgyár tulajdonosoktól érkezett ajánlatok, melyek folytán szeszgyáraikat és széna-, szalma készletöket, aklaikat, az itt takarmány szűkiben szenvedőknek jutányos alkukötés mellett, marháik telelésére felajánlák. Szintén tárgyaltattak több rendbeli lengyel levelek, melyekben gabonakészlet cserébe borért kináltatott, oly módon, hogy a cseretárgyak értékét, szálítmányonként állandó vegyes bizottság határozza meg. (Ez utóbbi érdekben, közbenjárói minőségbeni működésre, csakugyan engedélyt nyert Zsarnay Imre, a nm. magyar kir. Helytartótanácstól). Felolvastattak az aszály miatt terméketlenné vált hernádvölgyi rétek irrigatiójára vonatkozó tervezetek sat. Végre pedig mint a gazdasági egylet főkötelességét említé fel az elnök gróf, az inséget szenvedő lakosok nyomora enyhítése feletti tanácskozás mulaszthatatlanságát. — Ezen indítvány után a jelenlevő biztos kijelenté, hogy szoros kötelességévé van téve a főispáni helytartó által, hogy mihleyt az egylet az inség enyhítésének ügyét akarja tárgyalni; azonnal oszlassa szét a gyülést, és pedig azon oknál fogva, mert ez ügy tárgyalására több megyei birtokos meg volt hiva a főispáni helytartó által, de meghivására senki sem jelenvén meg, ha a megyehatóságilagos intézkedésbe nem tetszett befolyni a nyomor enyhítésére; gazdasági egyletileg nem engedi meg e czélra a működést.

Ezen nyilatkozat folytán az inség ügyében semmi egyéb

A helységek egymástóli távola (mértföldekben).

A kassai járásban

| | | 1 Baksa (Koksó-) | 2 Bárcza | 3 Baska | 4 Béla | 5 Benyék | 6 Bernátfalva | 7 Bocsárd | 8 Bölcse (Kápolna-) | 9 Bölcse (Sándor-) | 10 Bölcse (Sziget-) | 11 Bukócz | 12 Búzafalva | 13 Buzinka | 14 Csany | 15 Csontosfalva | 16 Enyiczke | 17 Gecse | 18 Gönyű | 19 Gombos-puszta | 20 Györgyi | 21 Hámor | 22 Haraszti | 23 Herlein | 24 Hilyo | 25 Him | 26 Ida (Kis-) | 27 Kavecsán | 28 Kenyhecz | 29 Lőrinczke | 30 Miglécz | 31 Mindszent (Koksó-) | 32 Miszlóka | 33 Némethi (Hidas-) | 34 Némethi (Tornyos-) | 35 Olcsvár (Alsó-) | 36 Olcsvár (Felső-) | 37 Perény | 38 Petri (Hernád-) | 39 Polyi | 40 Raás | 41 Radvány | 42 Rank | 43 Rozgony | 44 Sacza | 45 Szakaly | 46 Szina | 47 Szöllő | 48 Szurdok | 49 Téhány | 50 Tőkés (Alsó-) | 51 Tőkés (Felső-) | 52 Ujfalu (Kassa-) | 53 Valykócz | 54 Vécse (Hernád-) | 55 Zsebes | 56 Zsir |
|---|---|---

A helységek egymástóli távola (mértföldekben).

A gönczi járásban	1 Alpár	2 Árka	3 Baksa (Szent-István-)	4 Baskó	5 Büüd (Hernád-)	6 Czécze (Alsó-)	7 Czécze (Felső-)	8 Czekeháza	9 Dobsza (Felső-)	10 Fony	11 Gibárt	12 Göncz	13 Göncz-Ruszka	14 Hejcze	15 Horváthi (Erdő-)	16 Huták (3 Reg.)	17 Kér- (Aranyos és T.)	18 Kéres (Hernád-)	19 Kinyizs (Nagy-)	20 Kisfalu	21 Komlóska	22 Korláth	23 Mogyoróska	24 Pere	25 Prépost	26 Regéczke	27 Sima	29 Sompataki huta	30 Szántó	31 Telkibánya	32 Ujfalu (Bodókő-)	33 Váralja (Bodókő-)	34 Vilmány	35 Vizsoly	36 Zsujta	37 Tuzsai puszta	38 Gibárt puszta
1 Alpár	1².																																				
2 Árka	1².	4².																																			
3 Baksa(Szent-István-)	2⁶.	4².																																			
4 Baskó	1¹.	1².	3⁷.																																		
5 Büüd (Hernád-)	1².	2².	1⁶.	2³.																																	
6 Czécze (Alsó-)	1².	⅞.	3².	2	1																																
7 Czécze (Felső-)	1⁴.	⅝.	3⁴.	1⁷.	1².	⅔.																															
8 Czekeháza	⅝.	1⁶.	2³.	1³.	⅞.	1¹.	⅔.																														
9 Dobsza (Felső-)	2	2⁷.	1	2⁷.	⅞.	1⁷.	1⁴.	1⁴.																													
10 Fony	1⁶.	⅝.	4².	2⁶.	1⁴.	⅞.	1².	2³.	3⁵.																												
11 Gibárth	⅞.	1⁶.	3	1⁶.	⅝.	⅝.	⅝.	⅝.	1².	2⁴.																											
12 Göncz	3².	2³.	5³.	4	3⁶.	2³.	2¹.	3³.	4⁵.	2³.	3¹.																										
13 Göncz-Ruszka	2⁶.	1⁶.	5	3².	3¹.	1⁶.	1⁴.	2⁶.	4	1⁶.	2⁵.	⅝.																									
14 Hejcze	3	1¹.	5	3⁴.	3³.	1⁷.	1⁶.	3	4¹.	⅝.	2⁷.	⅝.	1																								
15 Horváthi (Erdő-)	2	2	4⁵.	1	3¹.	2⁴.	2⁵.	2¹.	3⁴.	2	2⁵.	5	4⁴.	4⁴.																							
16 Huták (3 Reg.)	2	1⁷.	4⁵.	1	3¹.	2².	2¹.	2³.	3⁵.	1³.	2⁶.	3⁶.	3¹.	1⁷.	⅝.																						
17 Kér- (Aranyos és T.)	⅜.	1⁴.	2⁴.	1⁴.	1	⅝.	1	⅔.	3	2³.	2⁴.	2².	2².																								
18 Kéres (Hernád-)	2¹.	3¹.	⅝.	3	⅞.	2	2³.	1⁵.	⅔.	3⁶.	1⁴.	4⁶.	4¹.	4³.	3⁶.	4	1⁷.																				
19 Kinyizs (Nagy-)	2⁵.	3⁵.	⅔.	3⁴.	1⁴.	2⁴.	2⁶.	2¹.	⅝.	4⁸.	1⁷.	5⁸.	4⁵.	4⁶.	4¹.	4³.	2⁸.	⅜.																			
20 Kisfalu	2³.	1².	4³.	2⁷.	2⁶.	1³.	1¹.	2⁸.	3⁴.	1³.	2³.	1	⅜.	⅝.	4¹.	2⁵.	2	3⁶.	4¹.																		
21 Komlóska	2¹.	2¹.	4⁵.	1	3².	2⁵.	2⁶.	2².	3⁵.	2	2⁶.	5⁸.	4⁵.	4⁶.	⅔.	⅝.	2⁸.	3⁷.	4².	2⁶.																	
22 Korláth	2¹.	⅜.	4	2⁴.	2³.	1	⅞.	2	3¹.	⅜.	2	1⁷.	1³.	1⁵.	3⁵.	1⁷.	1⁶.	3³.	3⁷.	⅞.	2⁴.																
23 Mogyoróska	2².	1	5	⅞.	3⁴.	2	1⁶.	3	4¹.	⅜.	2⁷.	3	2⁹.	2³.	1³.	⅝.	2⁶.	4³.	4⁷.	1⁷.	1⁴.	1															
24 Pere	1⁶.	2³.	1⁴.	2⁴.	⅜.	1².	1³.	⅝.	3	⅝.	4	3¹.	3².	3².	3⁴.	1².	1	1³.	3	3⁵.	3	3⁷.															
25 Prépost	2³.	3².	⅜.	3³.	1³.	2².	2⁴.	1⁷.	⅜.	4	1⁶.	5	4³.	4⁵.	3⁷.	4¹.	2	⅔.	⅔.	4	4	3⁴.	4⁶.	1¹.													
26 Regéczke	2⁴.	1².	5¹.	⅞.	3⁵.	2¹.	1⁷.	3¹.	4⁴.	⅝.	3².	3	2⁴.	1².	1⁴.	⅝.	2⁷.	4⁴.	5	2	1⁶.	1¹.	⅔.	4¹.	4⁶.												
27 Sima	⅝.	1⁶.	3¹.	⅝.	1⁶.	1⁵.	1⁷.	⅝.	2².	3¹.	1³.	4	3³.	3⁴.	1³.	1⁵.	1	2³.	2⁷.	3	1⁴.	2⁴.	1⁴.	2	2⁵.	1⁶.											
28 Sompataki huta	4	2⁵.	6³.	2	4⁶.	3⁴.	3¹.	3³.	4⁶.	1⁷.	3⁶.	2⁴.	2⁷.	2⁵.	1⁷.	1¹.	5⁶.	7⁵.	8	3⁷.	1⁷.	4³.	1⁴.	7⁸.	7⁶.	1².	2⁶.										
29 Szántó	⅞	2	2	1⁷.	1³.	1².	1⁴.	⅜.	1¹.	2⁴.	1	3⁴.	2⁷.	3¹.	2³.	2⁷.	4⁸.	1³.	1⁶.	2⁴.	2⁴.	2	3².	⅞.	1⁴.	3⁸.	1	6².									
30 Telkibánya	3⁷.	3	6¹.	4⁴.	4⁴.	3¹.	2⁶.	4	5¹.	3	4¹.	⅝.	1².	2².	5⁷.	4².	3⁶.	5⁵.	6	1⁷.	5⁶.	2⁵.	3⁷.	5¹.	5⁶.	3⁸.	4⁵.	4².	4².								
31 Ujfalu (Bodókő-)	⅔.	1	3	⅞.	1³.	⅝.	1¹.	⅝.	2¹.	2².	1	3².	2⁵.	2⁶.	1⁶.	1⁶.	⅝.	2⁴.	3	2	1⁷.	1⁴.	1⁴.	2⁶.	1⁷.	⅝.	3⁸.	1¹.	3⁶.							
32 Váralja (Bodókő-)	1³.	⅜.	3².	1³.	1⁶.	⅔.	⅜.	1¹.	2³.	1⁷.	2	2¹.	2¹.	1	2⁶.	3¹.	1³.	2².	1	1³.	2⁰.	2⁷.	1⁵.	1¹.	2⁷.	1⁴.	3¹.	1⁷.	2	1⁸.						
33 Vilmány	2³.	1².	4³.	2⁷.	2⁶.	1³.	1¹.	2³.	3⁴.	1³.	2².	1	⅝.	⅝.	4¹.	2⁵.	2	3⁶.	4¹.	—	2⁶.	⅞.	1⁷.	3	3⁷.	2	3².	2	3³.	2⁴.	1⁷.	1³.	⅝.	⅝.			
34 Vizsoly	1⁶.	⅝.	3⁶.	2³.	2¹.	⅝.	⅜.	1⁶.	2⁷.	⅝.	1⁶.	1⁵.	1	1².	3⁵.	2	1³.	3	3⁵.	⅝.	3⁶.	⅔.	1³.	2⁵.	3³.	1³.	2³.	2⁶.	1⁷.	1⁷.	1³.	⅝.	⅝.	2		
35 Zsujta	3⁵.	2⁶.	5⁶.	4	4	2⁵.	2².	3⁴.	4⁵.	2⁴.	3⁵.	⅜.	⅞.	1⁶.	5³.	3⁷.	3².	5	5⁴.	1³.	5⁴.	2².	3².	4⁴.	5².	3².	4¹.	2⁶.	3⁶.	⅜.	3¹.	2⁵.	1³.	2		
36 Tuzsai puszta	1¹.	2	2³.	2	⅝.	⅜.	⅝.	⅞.	1⁴.	1⁷.	⅔.	2⁵.	2¹.	2³.	2⁷.	3	⅝.	2⁴.	2³.	1⁷.	3	1⁵.	2⁵.	1	2¹.	2⁵.	1⁵.	1¹.	1¹.	3⁶.	1¹.	⅝.	2⁴.	1².	3⁶.		
37 Gibárt puszta	1¹.	2	2³.	2	⅝.	⅜.	⅝.	⅞.	1⁴.	1⁷.	⅔.	2⁵.	2¹.	2³.	2⁷.	3	⅝.	2⁴.	2³.	1⁷.	3	1⁵.	2⁵.	1	2¹.	2⁵.	1⁵.	1¹.	1¹.	3⁶.	1¹.	⅝.	2⁴.	1².	3⁶.	—	
Kassa	6⁷.	5⁶.	8⁴.	7	7².	5⁶.	5⁴.	6⁶.	7⁶.	5⁷.	7	4	4².	5	7⁶.	7¹.	6⁴.	8	8².	4⁵.	8	5⁴.	6⁵.	7³.	7².	5	6⁴.	6	4⁶.	5².	4	6¹.	—	1		

A szikszói járásban	1 Ambrusháza	2 Aszaló	3 Bakta	4 Berencs	5 Beret	6 Csobád	7 Detek	8 Devecser	9 Encs	10 Fáj	11 Fancsal	12 Forró	13 Fuló (Kércs-)	14 Füged (Alsó-)	15 Füged (Felső-)	16 Gadna (Orosz-)	17 Garadna	18 Halmaj	19 Homrogd	20 Jánosd	21 Idrány	22 Inántes	23 Kázsmárk (Alsó-)	24 Kázsmárk (Felső-)	25 Kendi puszta ª	26 Kéthi	27 Kinyizs (Kis-)	28 Kupa	29 Léh	30 Litka	31 Méra (Alsó-)	32 Méra (Felső-)	33 Monaj	34 Novaj (Alsó-)	35 Novaj (Felső-)	36 Nyésta	37 Pocsaj-puszta	38 Rásony	39 Sáap	40 Selyeb	41 Szala	42 Szebenye puszta	43 Szemere	44 Szend (Alsó-)	45 Szend (Felső-)	46 Szent-András	47 Szikszó	48 Szolnok	49 Tenger	50 Tomor	51 Gyanda-puszta	52 Ujlak	53 Szanticska-puszta	54 Vadász (Alsó-)	55 Vadász (Felső-)
Kassa	7⁴.	8⁶.	6⁴.	7⁶.	7	7².	7².	6².	6³.	6².	6⁶.	6⁴.	5⁶.	6⁷.	6⁶.	6⁴.	4⁶.	8².	8	8⁶.	5	7	7⁷.	8	7	6³.	8	7⁴.	8¹.	5⁴.	5⁶.	5³.	8	5¹.	5	7	8	7⁶.	7⁴.	7	5⁴.	6⁴.	5⁴.	5⁶.	5⁷.	7	8⁶.	6⁴.	7	7⁶.	8	6	6	6⁵.	8⁶.
1 Ambrusháza		2⁵.	1⁵.	1³.	1².	1².	1².	2	2².	2⁵.	1⁶.	2	2⁷.	2³.	2².	⅞	3³.	2³.	1	1⁶.	3¹.	2⁵.	1⁶.	1⁶.	⅜.	2⁶.	1¹.	3¹.	2³.	2⁴.	⅞.	3¹.	3¹.	5⁸.	⅝.	2⁶.	2².	1².	1².	⅜.	⅝.	1⁶.	4⁸.	1².	2⁷.	3¹.	2².	2².	2².	1².	1².	⅜.	⅝.	1⁶.	4⁸.
2 Aszaló			2⁴.	1².	2¹.	1².	1⁷.	2³.	2⁴.	4	2⁶.	1⁷.	4	2¹.	2¹.	3⁷.	3⁶.	⅝.	1⁵.	2	2⁶.	1⁵.	1⁷.	⅝.	2³.	2⁵.	1¹.	2⁶.	1⁴.	1³.	1⁴.	1².	1³.	1⁵.	1⁵.	1⁵.	⅝.	1⁷.	1	⅞.	1	1¹.	1².	1².	2	2⁵.	⅝.	⅜.	1⁵.	1⁵.	2	1⁶.	1².	1⁷.
3 Bakta				1¹.	⅔.	1⁵.	⅝.	1	1¹.	1	⅜.	1².	1².	1².	1².	2	3	1	⅝.	1³.	2⁵.	1	⅜.	⅜.	⅞.	1⁴.	1⁴.	1².	1³.	1⁵.	1⁵.	1⁵.	⅝.	1⁷.	1	⅞.	1	1¹.	1².	1².	2	2⁵.	⅝.	1⁶.	1².	1⁷.	2¹.	2⁴.	2³.	3².	⅞.	1⁵.	1⁵.	1².
4 Berencs					1	⅘.	⅝.	1⁴.	1⁴.	2¹.	1².	1¹.	2³.	1⁴.	1⁴.	1².	2³.	1⁷.	1⁶.	⅞.	2⁶.	1².	1².	1².	⅘.	2	1¹.	1⁵.	1⁷.	2	⅘.	2⁶.	1².	1³.	1⁶.	1¹.	1¹.	2	2⁴.	⅝.	⅝.	1².	1³.	1⁶.	1¹.	1¹.	2	2⁴.	⅝.	⅜.	2².	2³.	3	2	2	1¹.
5 Beret						1³.	⅜.	⅝.	1¹.	1¹.	⅜.	1².	1¹.	2³.	1⁴.	1⁴.	2³.	1⁷.	1⁶.	⅝.	2⁵.	1³.	1².	1².	⅘.	2	1¹.	1⁵.	1⁷.	2	⅘.	2⁶.	1².	1³.	1⁶.	1¹.	1¹.	2	2⁴.	⅝.	⅝.	1².	1³.	1⁶.	1¹.	1¹.	2	2⁴.	⅝.	⅜.	2².	2³.	3	2	2	1¹.
6 Csobád							1¹.	1¹.	1¹.	2⁶.	1⁵.	⅝.	2⁶.	1⁴.	1⁴.	1².	2³.	1⁷.	1⁶.	⅝.	2⁵.	1³.	1².	1².	⅘.	2	1¹.	1⁵.	1⁷.	2	⅘.	2⁶.	1².	1³.	1⁶.	1¹.	1¹.	2	2⁴.	⅝.	⅝.	1².	1³.	1⁶.	1¹.	1¹.	2	2⁴.	⅝.	⅜.	2².	2³.	3	2	2	1¹.
7 Detek								⅝.	1	1⁴.	⅝.	⅝.	1⁶.	1⁴.	1⁴.	1².	2³.	1⁷.	1⁶.	⅝.	2⁵.	1³.	1².	1².	⅘.	2	1¹.	1⁵.	1⁷.	2	⅘.	2⁶.	1².	1³.	1⁶.	1¹.	1¹.	2	2⁴.	⅝.	⅝.	1².	1³.	1⁶.	1¹.	1¹.	2	2⁴.	⅝.	⅜.	2².	2³.	3	2	2	1¹.
8 Devecser									⅝.	1⁴.	⅝.	⅝.	1⁶.	1⁴.	1⁴.	1².	2³.	1⁷.	1⁶.	⅝.	2⁵.	1³.	1².	1².	⅘.	2	1¹.	1⁵.	1⁷.	2	⅘.	2⁶.	1².	1³.	1⁶.	1¹.	1¹.	2	2⁴.	⅝.	⅝.	1².	1³.	1⁶.	1¹.	1¹.	2	2⁴.	⅝.	⅜.	2².	2³.	3	2	2	1¹.
9 Encs										2².	⅝.	⅝.	1⁶.	1⁴.	1⁴.	1².	2³.	1⁷.	1⁶.	⅝.	2⁵.	1³.	1².	1².	⅘.	2	1¹.	1⁵.	1⁷.	2	⅘.	2⁶.	1².	1³.	1⁶.	1¹.	1¹.	2	2⁴.	⅝.	⅝.	1².	1³.	1⁶.	1¹.	1¹.	2	2⁴.	⅝.	⅜.	2².	2³.	3	2	2	1¹.
10 Fáj											1³.	2³.	⅜.	2⁵.	2⁶.	1⁴.	⅞.	4	2⁷.	3⁴.	1².	1².	1².	⅘.	2	1¹.	1⁵.	1⁷.	2	⅘.	2⁶.	1².	1³.	1⁶.	1¹.	1¹.	2	2⁴.	⅝.	⅝.	1².	1³.	1⁶.	1¹.	1¹.	2	2⁴.	⅝.	⅜.	2².	2³.	3	2	2	1¹.
11 Fancsal												⅞.	2⁵.	1³.	1².	2¹.	1⁶.	2¹.	2⁴.	2	2⁵.	1⁶.	1².	1².	⅘.	2	1¹.	1⁵.	1⁷.	2	⅘.	2⁶.	1².	1³.	1⁶.	1¹.	1¹.	2	2⁴.	⅝.	⅝.	1².	1³.	1⁶.	1¹.	1¹.	2	2⁴.	⅝.	⅜.	2².	2³.	3	2	2	1¹.
12 Forró													2⁶.	2³.	2².	1⁶.	⅝.	4².	3¹.	3⁶.	1¹.	3⁶.	4¹.	4².	2⁵.	1	4⁴.	2⁴.	2⁴.	⅜.	2².	2⁵.	1¹.	1².	1³.	1⁶.	1¹.	2	2⁴.	⅝.	⅝.	1².	1³.	1⁶.	1¹.	1¹.	2	2⁴.	⅝.	⅜.	2².	2³.	3	2	2	1¹.
13 Fuló (Kércs-)														⅓.	3⁵.	2².	1⁷.	2¹.	3	1⁶.	⅜.	1⁶.	1⁷.	2¹.	2	2³.	1¹.	3	2³.	1⁴.	3	1⁵.	2².	2².	1⁶.	1⁶.	2	2⁴.	⅝.	⅝.	1².	1³.	1⁶.	1¹.	1¹.	2	2⁴.	⅝.	⅜.	2².	2³.	3	2	2	1¹.
14 Füged (Alsó-)															3⁴.	2¹.	2	2².	3¹.	1⁵.	⅝.	1⁶.	2	2².	2	2³.	1¹.	3	2³.	1⁴.	3	1⁵.	2².	2².	1⁶.	1⁶.	2	2⁴.	⅝.	⅝.	1².	1³.	1⁶.	1¹.	1¹.	2	2⁴.	⅝.	⅜.	2².	2³.	3	2	2	1¹.
15 Füged (Felső-)																2⁴.	3³.	2².	3	2⁴.	3⁴.	3	2⁷.	1⁶.	1¹.	3⁵.	1³.	2⁶.	2	3³.	3².	2³.	2².	2².	2⁵.	1⁶.	1⁶.	2	2⁴.	⅝.	⅝.	1².	1³.	1⁶.	1¹.	1¹.	2	2⁴.	⅝.	⅜.	2².	2³.	3	2	2	1¹.
16 Gadna (Orosz)																	3⁴.	3⁷.	4⁷.	⅘.	2⁷.	3³.	3⁴.	3⁵.	1⁷.	3⁶.	3⁵.	3	1¹.	1⁵.	1⁴.	3⁵.	⅝.	2⁴.	2⁴.	⅔.	2	2⁴.	2³.	1².	1⁷.	1⁷.	2³.	2¹.	2⁴.	3⁶.	3⁴.	⅝.	1⁷.	1¹.	1².	⅜.	⅝.	3	⅜.
17 Garadna																		2⁴.	1⁵.	1⁶.	1².	2².	2	1¹.	1³.	4	3⁴.	3⁵.	1¹.	4³.	4³.	2².	1	1⁴.	1⁶.	1⁵.	4	4	4	2⁷.	2⁵.	1⁵.	1⁶.	⅝.	2⁴.	2¹.	1⁵.	2⁷.	2⁷.	3⁴.	3².	3¹.	3¹.
18 Halmaj																			⅝.	3³.	1⁵.	1	⅞.	3⁷.	2¹.	1⁶.	1	⅝.	2³.	2⁸.	2⁶.	1⁴.	4⁵.	2³.	2⁴.	1⁴.	3¹.	3¹.	2⁶.	1².	1².	2³.	3⁷.	4³.	3¹.	3¹.	1¹.	1¹.	3	1⁵.	2⁷.	2⁷.	3⁵.	3².	1⁶.	5
19 Homrogd																				4³.	2⁴.	1⁵.	1⁷.	⅞.	3¹.	—.	—.	2².	3³.	2⁴.	2⁵.	2⁴.	⅘.	⅞.	1³.	⅘.	⅝.	2⁶.	3³.	3⁶.	2³.	2³.	⅔.	2².	2⁷.	2⁵.	1⁵.	1⁶.	⅝.	2⁴.	2².	1⁵.	2⁷.	2⁷.	3⁴.	3².	3¹.	3¹.
20 Jánosd																					2⁴.	2⁶.	2⁷.	3³.	1⁴.	3¹.	3¹.	2⁶.	1².	1².	2³.	3⁵.	3⁷.	4³.	3¹.	3¹.	1¹.	1².	3	1⁶.	1².	2³.	3⁵.	3⁷.	4³.	3¹.	3¹.	1¹.	1².	3	1⁶.	2⁷.	2⁷.	3⁵.	3².	1⁶.	5
21 Idrány																						1¹.	1².	1⁵.	2¹.	6⁸.	2⁴.	1	1⁷.	2².	2⁵.	2⁴.	4⁸.	⅞.	1³.	⅘.	⅝.	2⁶.	3	3⁴.	2⁴.	2⁴.	2	1⁶.	1².	1¹.	⅜.	⅔.	1⁷.	1⁵.	1².	1⁷.	2⁷.	2⁷.	3⁵.	3².	1⁶.	5
22 Inántes																							1⁸.	1².	1⁵.	2¹.	6⁸.	2⁴.	1	1⁷.	2².	2⁵.	2⁴.	4⁸.	⅞.	1³.	⅘.	⅝.	2⁶.	3	3⁴.	2⁴.	2⁴.	2	1⁶.	1².	1¹.	⅜.	⅔.	1⁷.	1⁵.	1².	1⁷.	2⁷.	2⁷.	3⁵.	3².	1⁶.	5
23 Kázsmárk (Alsó-)																								⅛.	1⁷.	5⁸.	2	⅔.	3¹.	2².	1⁴.	2⁴.	2⁴.	2⁶.	1⁶.	⅞.	1	2	3	3².	3⁶.	2³.	2³.	⅔.	2².	3².	1⁷.	1⁷.	2³.	2¹.	2⁴.	3⁶.	3⁴.	⅝.	1⁷.	1¹.	1².	⅜.	⅝.	3	⅜.
24 Kázsmárk (Felső-)																									1⁶.	⅞.	1⁷.	⅛.	3	2².	2³.	1	2⁷.	2⁷.	2².	1	⅝.	⅝.	1⁶.	3².	2².	1³.	1¹.	2⁴.	1¹.	3	2⁶.	1⁴.	2⁵.	2⁵.	3³.	3¹.	2⁴.	2⁷.	2⁷.	3⁵.	3².	1⁶.	5
25 Kendi puszta																										1⁷.	1⁶.	⅞.	3	2².	2³.	1	2⁷.	2⁷.	2².	1	⅝.	⅝.	1⁶.	3².	2².	1³.	1¹.	2⁴.	1¹.	3	2⁶.	1⁴.	2⁵.	2⁵.	3³.	3¹.	2⁴.	2⁷.	2⁷.	3⁵.	3².	1⁶.	5
26 Kéthi																											2⁵.	1⁵.	1⁴.	1⁴.	1⁶.	1⁴.	1⁴.	1	2	1¹.	1².	1	1².	1⁶.	⅝.	⅔.	2³.	3	⅜.	⅝.	1⁷.	1⁷.	1	⅝.	2⁷.	2⁷.	3⁵.	3².	1⁶.	5
27 Kinyizs (Kis-)																												2⁵.	1	4⁵.	2⁴.	2⁵.	1⁶.	3¹.	3¹.	3¹.	2	2	1¹.	1⁵.	2⁵.	3⁶.	4	4⁴.	3⁴.	3⁴.	⅞.	1⁴.	3³.	2	3².	3².	4	3⁶.	2	3³.
28 Kupa																													1⁶.	2⁶.	2².	2³.	4⁸.	2⁷.	2⁷.	6⁸.	4⁸.	3⁴.	2⁴.	2⁴.	2².	⅞.	1¹.	1³.	⅔.	2⁸.	2³.	3	2⁴.	2⁴.	2⁴.	2².	⅞.	1⁴.	⅝.	⅝.	2⁸.	2⁸.	1⁴.	2⁷.	2².
29 Léh																														3	1⁴.	2	⅝.	2⁴.	2⁴.	2¹.	⅞.	⅝.	⅜.	2⁴.	2⁶.	1	4⁸.	2⁵.	1⁶.	2⁴.	2⁴.	2⁴.	2².	⅞.	1⁴.	⅝.	⅝.	2⁸.	2⁸.	1⁴.	2⁷.	2².
30 Litka																															2⁴.	2³.	2⁵.	1⁶.	3¹.	3¹.	2⁶.	1².	1².	2³.	3⁵.	4³.	3¹.	3¹.	1¹.	1².	3	1⁵.	2⁷.	2⁷.	3⁵.	3².	1⁶.	5
31 Méra (Alsó-)																																⅛.	2⁴.	1	1	2⁴.	2⁶.	1².	1².	2³.	3⁵.	4³.	3¹.	3¹.	1¹.	1².	3	1⁵.	2⁷.	2⁷.	3⁵.	3².	1⁶.	5
32 Méra (Felső-)																																	2⁵.	⅞.	⅞.	2⁴.	2⁶.	1².	1².	2³.	3⁵.	4³.	3¹.	3¹.	1¹.	1².	3	1⁵.	2⁷.	2⁷.	3⁵.	3².	1⁶.	5
33 Monaj																																		3¹.	3¹.	1¹.	⅝.	⅝.	2².	3³.	4³.	2⁴.	2⁴.	1⁶.	1⁵.	1².	1¹.	⅜.	⅜.	1⁶.	1⁴.	1³.	2⁷.	2⁷.	3⁵.	3².	1⁶.	5
34 Novaj (Alsó-)																																			2².	3³.	2⁴.	⅘.	⅝.	1³.	⅘.	⅘.	2⁶.	3⁶.	2⁷.	1⁷.	3	3	2¹.	1⁷.	4³.	2⁷.	2⁷.	3⁵.	3².	1⁶.	5
35 Novaj (Felső-)																																			2².	3³.	2⁴.	⅘.	⅝.	1³.	⅘.	⅘.	2⁶.	3⁶.	2⁷.	1⁷.	3	3	2¹.	1⁷.	4³.	2⁷.	2⁷.	3⁵.	3².	1⁶.	5
36 Nyésta																																				1².	1⁵.	⅘.	1⁶.	2	2⁵.	1⁶.	1⁶.	3	2⁶.	⅘.	1⁴.	1¹.	1¹.	1⁴.	⅞.	2³.	2⁸.	1⁶.	5
37 Pocsaj-puszta																																				1¹.	1	⅞.	2⁷.	3¹.	3⁶.	2⁶.	2⁶.	2¹.	1⁶.	1⁵.	1⁴.	⅜.	⅝.	1⁷.	1¹.	1⁶.	5
38 Rásony																																					⅛.	1¹.	2	2².	2⁶.	2	2	1¹.	1⁶.	1⁴.	⅝.	1¹.	1	2⁴.

Buzinka 41-44, 50, 259, 261, 296, 365
Sacz 258, 260, 386, 293, 294, 298, 300, 331
398, 399, 400, 401

Semsey Laszlo e zuedes 1697 (55)

9 — mon 1430 dögkalál
23 — mon — 1575
50 — mon 1674
60 mon 1709

1784 - mudrá nec nemčina mesto latinčiny

1784 - sčítanie ľudu
1785 - umbán (65
1785 - nariadenie o cigánoch (65

Ždaňa 169-170, 195, 199, 207-208, 262, 263, 264, 265, 276-7,
285, 293-4, 365

1858 - obrovské zucho (215)